

Ey iman edenler! Hep birlikte İslam'a girin.
(Bakara Suresi 208)

Eser Adı: İslam Ne Değildir

Yazar: Emre Dorman

İletişim: emredorman@yahoo.com

www.emredorman.com

emredorman

Kapak Tasarım: Yunus Karaaslan

Sayfa Düzeni: Adem Şenel

ISBN: 978-605-66212-6-0

Baskı ve Cilt: Pasifik Ofset

Cihangir Mah. Güvercin Cad. No:3/1 Baha İş Merkezi A Blok.
Haramidere / İstanbul Tel:0212 412 17 77 Sertifika No: 12027

1. Baskı: Mayıs 2018

10. Baskı: Mayıs 2018

Genel Dağıtım

İstanbul Yayınevi

Cağaloğlu Yokuşu Evren Han No:17 Kat:1 Daire:33

SİRKECİ – İSTANBUL

Tel: (0212) 519 62 72 - 522 22 26

www.istanbulyayinevi.net

bilgi@istanbulyayinevi.net

Fuar ve imza günü duyuruları için bizi takip edin.

İSLAM NE DEĞİLDİR

EMRE DORMAN

Dr. Emre Dorman, Acıbadem Üniversitesi'nde öğretim üyesidir. Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslâm Bilimleri Kelâm Bilim Dalı'nda hazırladığı **Tanrı'nın Varlığının Kanıtlanmasında Kullanılan Modern Deliller: İnsancı İlke Örneği** başlıklı tezi ile yüksek lisans, **Deizm ve Eleştirisi: Tarihsel ve Teolojik Bir Yaklaşım** başlıklı tezi ile de doktora çalışmasını tamamladı.

Emre Dorman, Acıbadem Üniversitesi'nde **Felsefeye Giriş**, Bahçeşehir Üniversitesi'nde ise **İslâm Felsefesi** ve **Din Felsefesi** dersleri vermekte, ilâhiyat, felsefe ve din-bilim ilişkisi alanlarında çalışmalarını sürdürmektedir.

Yayımlanmış Eserleri

- İnsanlar Uyurlar Ölünce Uyanırlar (2011)
- Modern Bilim: “Tanrı Var” (2011)
- Kur'an-ı Kerim'deki Temel Emirler ve Yasaklar (2011)
- People Are Asleep They Wake Up When They Die (2012)
- Duanız Olmasa Ne Öneminiz Var? (2013)
- Dini Konularda Kendini Kandırmanın 40 Yolu (2014)
- Din Neden Gereklidir? (2015)
- Allah'a Öğretilen Din (2016)
- Allah'ın Parmak İzi (2016)
- Kendini Kınayan Nefis (2017)
- İslam Ne Değildir (2018)

Rahmetli Dedem Mehmet Dorman
ve
Rahmetli Babaannem Hanife Dorman'a

İÇİNDEKİLER

Kitabın Amacı ve Yöntemi.....	9
1. İslam, İnsanın Aklı, Vicdanı ve Doğası ile Çatışan Bir Din Değildir	15
2. İslam, Yaşanılması Zor Bir Din Değildir	22
3. İslam, Reform İhtiyacı Olan Bir Din Değildir.....	31
4. İslam, Belirli Bir Dönem İçin İndirilmiş ya da Çağın Gerisinde Bir Din Değildir	38
5. İslam, Müslümanlar Üzerinden Yargılanacak Bir Din Değildir.....	45
6. İslam, Çoğunluğu, Hakikat İçin Ölçü Alan Bir Din Değildir	70
7. İslam, Bazı Şartlar ve İbadetlerle Sınırlı Bir Din Değildir.....	75
8. İslam, Anlaşılması Zor, İlkesiz ve Belirsiz Bir Din Değildir	94
9. İslam, Eksik Bırakılmış ya da Tamamlanması Gereken Bir Din Değildir ...	103
10. İslam, Peygamber Merkezli Bir Din Olmadığı Gibi Peygambersiz Bir Din de Değildir	109
11. İslam, Rivayet Dini Değildir	162
12. İslam, Birilerinin Sahiplik İddiasında Bulunacağı Bir Din Değildir.....	209
13. İslam, Haksızlık ve Zulüm Karşısında Etkisiz ve Sessiz Kalacak Bir Din Değildir.....	214
14. İslam, Savaş ve Düşmanlık Dini Değildir	220
15. İslam, Yeryüzündeki Savaş ve Kargaşanın Sebebi Değildir	225
16. İslam, Baskı ve Zorbalık Dini Değildir.....	232
17. İslam, Korkulacak Bir Din Değildir	246
18. İslam, Sevgisizlik ve Merhametsizlik Dini Değildir	256
19. İslam, Kabalık, Saygısızlık, Kibir ve Nezaketsizlik Dini Değildir	260
20. İslam, Haksızlık ve Duyarsızlık Dini Değildir	267
21. İslam, İnsanın Özgür İradesini Yok Sayan Kaderci Bir Din Değildir.....	278
22. İslam, Allah ile Kul Arasında Aracıların Olduğu Bir Din Değildir	299
23. İslam, Kuran Vahyi ile Tamamlanmıştır. Kuran'dan Sonra Başka Vahiy Gelecek Değildir	354
24. İslam, Gizemli, Sırlı, Gerçek Dışı, Evliyalar ve Kerâmetler Dini Değildir	359
25. İslam, Sahtelik, Şekilcilik, Gösteriş ve Taklit Dini Değildir.....	463
26. İslam, Hikâye ve Kıssacılık Dini Değildir	489

27. İslam, Ruhban (Din Adamı) Sınıfının Olduğu Bir Din Değildir	503
28. İslam, Cemaat, Tarikat ve Şeyhler Dini Değildir.....	512
29. İslam, Siyasete ya da Güce Alet Edilecek Bir Din Değildir	527
30. İslam, Mezhepsel Ayrılıkların Olduğu Bir Din Değildir.....	532
31. İslam, Yahudi ve Hıristiyanlara Düşman Bir Din Değildir	538
32. İslam, Kadın Düşmanı Bir Din Değildir	546
33. İslam, Akıl Düşmanı Bir Din Değildir	611
34. İslam, Bilgi ve Bilim Düşmanı Bir Din Değildir	616
35. İslam, Müslümanların Bilim ve Teknolojide Geri Kalmalarının Nedeni Değildir	635
36. İslam, Felsefe Düşmanı Bir Din Değildir	648
37. İslam, Deizm Gibi Akımların Tehdit Oluşturabileceği Bir Din Değildir	651
38. İslam, Sanat Düşmanı Bir Din Değildir	661
39. İslam, Çevreye ve Doğaya Karşı Duyarsız Bir Din Değildir	667
40. İslam, Hayvan Haklarını Yok Sayan Bir Din Değildir	672
Sözü Bitirirken	679

KİTABIN AMACI VE YÖNTEMİ

İnsan dediğimiz varlığın, varlık sahasına çıktığı andan beri yeryüzünde iyilik ve kötülük, gerçek ve batıl, adalet ve zulüm arasındaki mücadele hiç eksik olmadı, hiç bitmedi. Gelen bunca ilahi mesaja ve peygambere rağmen insanların önemli bir kısmı yaratılışlarına aykırı davranmayı hiç terk etmedi. Çoğu insan, aklının, yaratılışının ve vicdanının sesini gerektiği gibi dinlemediği gibi ilahi buyruklara da gerektiği gibi önem vermedi, dini ve insani ilkelere bağlı kalarak barış, huzur ve güven içinde yaşamak yerine, dini ve insani değerleri hiçe sayarak hareket etme yoluna girdi.

Bugün İslam ile birlikte anılması mümkün olmayan şeyler, İslam denildiğinde insanların ilk aklına gelen şeyler haline geldi. Çünkü İslam dini, mensupları tarafından tanınmaz ve yaşanılmaz bir hale getirildi. Bugün özellikle gençlerin İslam'dan uzaklaşması, ateizm ve deizm gibi görüşlere savrulmalarının altındaki en öncelikli sebeplerden biri, İslam ile alakası olmayan inanç ve kabullerin İslam adına insanlara sunulup savunulmasıdır.

Bu kitabın yazılış amacı İslam dini hakkında doğru bilinen yanlışlara dikkat çekmek ve İslam'ın ne olmadığından hareketle gerçekte İslam'ın ne olduğunu ortaya koyabilmektir. Çünkü maalesef bugün İslam ile ilgisi olmayan şeyler, İslam'ın temel ve kurucu ilkelerinin önüne geçirilmiş, hayatımıza anlam ve değer katmak ve doğru yolda bize kılavuzluk etmek için gönderilmiş olan din, anlaşılmaz, yaşanılmaz ve içinden çıkılmaz bir hale getirilmiştir.

Bugün Müslümanların önemli bir çoğunluğu inandıkları dini gerektiği gibi bilmemektedir. Gelenek ve kültür ile şekillenmiş din anlayışları dinin kendisini gölgelemektedir. Bu yüzden öncelikli olarak dinin kendisi ile tarih boyunca oluşan kültürünün birbirinden ayırt edilmesi gerekmektedir. Din ile kültür birbirinden ayırt edilmedikçe neyin din, neyin kültür olduğunu bilmek mümkün değildir.

İslam dini, insan aklı ve yaratılışına son derece uygun olan evrensel ilkeleri ile yenilenmeye ihtiyaç duymayacak şekilde her döneme hitap ederken onu gönderildiği ilk dönemlere ve o dönemlerdeki geleneksel ve kültürel anlayışlara hapsetme gayreti içindeki kimi kişi ve çevreler sebebiyle İslam dininin günümüz dünyasına hitap etmediği zannedilmektedir. Oysa İslam, Kuran vahyi ile tamamlanmış ve kıyamete kadar geçerli kılınmış son ilahi hitaptır. Dolayısıyla Kuran'daki ilkeler, hiçbir zaman mevcut çağın gerisinde kalmayacaktır.

İslam dini hakkındaki yanlış bilgi ve algıların başında dinin kaynağı sorunu gelmektedir. Allah'ın en güzel şekilde tamamladığı ve din adına ihtiyaç duyulan her türlü detayı en ince ayrıntısına kadar açık ve anlaşılır bir şekilde sıraladığı Kuran vahyi, Peygamberimiz ve dört büyük halife döneminde din adına referans alınan tek bilgi kaynağı iken, zamanla siyasi sebepler başta olmak üzere farklı inanç ve kültürler ile girilen etkileşim sonucunda İslam'ın ruhuna aykırı birtakım inanç ve kabullerin Müslümanların din algısını bozduğu ve Peygamberimiz üzerinden rivayet üretimine geçilmesiyle de Kuran'ın Müslümanlar üzerindeki otoritesinin sarsıldığı görülmektedir.

Bu duruma daha ilk günden beri karşı çıkan sağduyulu ve samimi inananlar gerek mevcut yönetimler gerekse dini konularda gerçeği değil gelenek ve kültürü esas alan insanlar tarafından baskı ve şiddete maruz bırakılmış ve ölüm ile sonuçlanan işkenceler ile susturulmaya çalışılmışlardır. Din, siyasete

ve güce alet edilirken, siyasi otoritelerin iktidarlarını meşru kılacak biçimde şekillendirilmiştir.

Oysa İslam dini için şüphesiz ve tek geçerli kaynak, Kuran-ı Kerim'dir. Dolayısıyla İslam dinini, başka kaynaklardan değil bizzat Kuran'dan okuyup öğrenmek ve Kuran dışı her türlü bilginin beşeri bilgi ve yorumdan ibaret olduğunu bilmek gerekir. Bu çalışmada da dini referans olarak sadece Kuran-ı Kerim esas alınmış, Kuran dışı kaynakların İslam dininin aslına uygun ve doğru anlaşılması önünde oluşturduğu engeller gerek çeşitli rivayetlerden gerekse bazı meşhur kitaplardan örneklerle gösterilmeye çalışılmıştır.

İnsanların dini çarpıtarak gerçekleştirdikleri zulüm ve haksızlık hep var olagelmiş ve sonuçta din, insanı özgürleştiren, aklını kullanmaya ve yaratılışına uygun davranmaya teşvik eden, erdemli ve ilkeli bir insan, ihlaslı ve samimi bir inanan inşa etmeyi hedefleyen bir olgu olmaktan çıkarılarak insanı köleleştiren, aklını ve vicdanını körelten, kişilik ve duruş sahibi bir birey olarak değil sürü psikolojisi ile hareket ettiren bir araç haline getirilmiştir.

Dolayısıyla İslam dini üzerindeki kara perdelerin kaldırılması ve İslam'ın ışığının insanlığa umut olması için gerçekte İslam'ın ne olduğunun ve ne olmadığını net bir şekilde ortaya konulması gerekmektedir. İşte elinizdeki bu çalışma, bu amaca yönelik olarak yazılmış bir girişimden ibarettir.

İslam dini hakkında doğru bilinen yanlışlar kırk başlık altında incelenmiş, dinin özünden kopuşun ve din adına ortaya çıkan sapmaların nedenleri delilleri ve kaynakları ile birlikte okuyucunun takdirine sunulmuştur. Bu çalışma, İslam dininin bütün problemlerini çözme iddiasında değildir ancak sorunların nedenlerine inilmedikçe, sorunların ortaya çıkardığı sonuçların çözüme kavuşturulmasının mümkün olmayacağını göstermeyi hedeflemektedir. İnsan elinden çıkan her çalışma gibi hata ve kusurları olması pek tabiidir.

Çalışma boyunca eleştirel ve sorgulayıcı bir bakış açısı ile meseleler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Eleştirilerdeki hedef kişiler ya da gruplar değil, düşünce, kabul ve iddialardır. İslam adına doğru olmadığı inancında olduğumuz iddialar ortaya konulmaya ve Kuran ayetlerinde hareketle bu iddiaların neden yanlış oldukları gösterilmeye çalışılmıştır. İslam inancı açısından Allah dışında herkes sorgulanıp eleştirilebilir ve hiçbir kitaba Kuran muamelesi yapılamaz. Dolayısıyla her kitaba ve insan elinden çıkan her çalışmaya eleştirel yaklaşmak gerekir. Geçmiş kültür ve birikimle yüzleşmeden, geleneksel din anlayış ve algısına eleştirel bakmadan doğruları bulup anlamak mümkün değildir. Geçmişte yaşamış insanları ve yazdıkları kitapları kutsamak, insanları ve yazdıklarını tartışılmaz ve sorgulanmaz kılmak ve hatta insani görüş ve yorumlar ile Kuran dışındaki kitapları doğrudan din saymak İslam inancı açısından kabul edilebilir olmadığı gibi bu tarz bir anlayış ve beklenti aklı başında bir Müslümana yakışan bir tavır da değildir.

Müslümanlar Kuran'a uygun olmayan bilgilerin ve geleneğin değil, aklın, vahyin ve gerçeğin peşinden gitmelidir. Aksi halde Kuran'ın bu konudaki onlarca apaçık ayeti bizzat Müslümanlar tarafından yok sayılarak göz ardı edilmeye devam edecektir. Doğru bir İslam inancına sahip olmak için ilahi olan ile beşeri olanın birbirinden ayırt edilmesi ve İslam'ın beşeri olan üzerinden değil ilahi olan üzerinden değerlendirilmesi gerekir. Çünkü İslam inancı için ölçü Kuran'dır, Müslümanlar ya da Kuran dışı kaynaklar değildir.

Çalışmamızın bölümleri, işlenen konunun içeriğine göre bazen dil ve anlatım açısından değişiklik gösterebilmektedir. Kitabın tamamında açık, anlaşılır ve yaşayan bir Türkçe kullanılmaya özen gösterilmiş, özellikle yapılan alıntılarda geçen bazı teknik terim ve kullanımların ne anlama geldikleri dipnotta verilmeye gayret edilmiştir. Gereklik sebebiyle bazı bölümler daha detaylı bir şekilde ele alınırken, diğer bazı bölümler

ise kitabın hacmi düşünülerek ana hatları ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma, geleneksel din algısına sahip kişilerin gerçeği gereğince düşünüp sorgulamadan yapacakları eleştirilerden ve etiketlemelerden çekinmeden ve kınayacak olanın kınamasından korkmadan kaleme alınmış, herkes tarafından beğenilip benimsenmek gibi bir amaç güdülmediği gibi herkesi hoşnut edip kuşatacak şekilde gerçeği gizleme yoluna da gidilmemiştir. Çaba bizden, başarı ise her şeyin en doğrusunu bilen Allah'tandır.

İSLAM, İNSANIN AKLI, VİCDANI VE DOĞASI İLE ÇATIŞAN BİR DİN DEĞİLDİR

İslam ve insan ilişkisi üzerinde yargıda bulunmadan önce İslam'ın gerçekte ne olduğu ve ne olmadığı konusunu netleştirmek son derece önemlidir. Yanlış bir İslam ve din algısıyla doğru değerlendirmelerde bulunmak mümkün olmayacağı gibi tarafsız bir bakış açısına sahip olmak da mümkün olmayacaktır.

İslam, Allah'a kayıtsız şartsız teslim olmaktır. Müslüman olmak bu teslimiyeti kabul etmek, gerçek anlamda inanan yani mümin olmak ise bu kabulü, hayırlı ve güzel eylemler ile ortaya koymaktır. Çünkü Müslüman olmanın beraberinde getirdiği son derece önemli sorumluluklar vardır. Bu sorumluluklar en güzel şekilde yerine getirilmediği müddetçe gerçek anlamda iman etmek de inanılan İslam ile yaşanan Müslümanlık arasında tutarlılık sergilemek de mümkün olmayacaktır. Allah kullarından çok şey istiyor değildir. İsteddiği şeyler, her anlamda insanın aklını, vicdanını ve insanlığını harekete geçirecek ve onu erdemli ve ilkeli bir birey haline getirecek şeylerdir. İslam, insanın aklı, vicdanı ve doğası ile çatışan bir inanç sistemi değildir. Çünkü İslam olmak esasen insan olmak; insan olduğumuzu hatırlamaktır.

Hız. Âdem'den Peygamberimiz Hız. Muhammed'e kadar gelen tüm peygamberlerin beraberlerinde getirmiş oldukları ilahi mesajların ortak adı İslam'dır. Tüm peygamberlerin en öncelikli ortak paydaları da Müslüman olmaları ve insanları kendilerine değil yalnızca Allah'a çağırmalarıdır.

İslam, insan olmanın onuruna, düşünebilen insan aklına, doğası bozulmamış insan ruhu ve vicdanına en uygun sistem

olarak insanlığın ortak değerlerini içerir. Çünkü gerek yaratılışı gerek aklı ve vicdanıyla ancak insan varsa İslam'ın ve ancak İslam varsa insanın bir anlam ve değeri vardır. İslam'ın en büyük kurucu değerlerinden ve tüm peygamberlerle birlikte vurgulanan getirilerinden biri de ırkçılığın her türlüünü reddetmesi ve üstünlüğü, ırkta, soyda, dilde değil erdemli ve ilkeli davranışlarda görmesidir: **Ey insanlar! Biz sizi bir erkek, bir dişiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi halklar ve kabileler kıldık. Şüphesiz Allah katında en üstün olanınız (sorumluluk bilinci ile hareket edip) duyarlı olmada en ileride olanınızdır.** (Hucurat 13)

Demek ki İslam, Allah merkezli ama insan hedefli bir inançtır. İslam, insan içindir. İnsanı yaratılış amacına uygun bir forma sokup, yine bu amaca uygun yaşatmak içindir. İslam inanç sisteminin en temel ve evrensel ilkeleri ile vücut bulmuş hali dindir. Din, insana, insan olduğu gerçeğini hatırlatmak, ona doğru yolda ilerleyebilmesi için kılavuzluk etmek, hayatını anlamlı ve değerli kılmak, aklını ve vicdanını köreltmesine engel olmak için vardır. “Din nedir?” ya da “Dinin amaç ve hedefi nedir?” şeklindeki sorulara verilecek en güzel cevap: “Din, erdemli, ilkeli, adalet ve merhameti esas alan insan ve toplum inşa etme projesidir” şeklinde olacaktır. Çünkü “İslam'dan neleri çekip alırsanız en temel değerlerini yani kurucu ilkelerini ortadan kaldırırsınız?” gibi bir sorunun muhtemelen en doğru cevabı: “Akıl, irade, adalet ve merhamet” olacaktır.

Din bizden, insan olmanın onuruna yani yaratılışımıza uygun davranmamızı, sorumluluk bilinci içinde duyarlı ve ilkeli bir insan olmamızı, inanmamıza rağmen Allah yokmuş gibi yaşamamamızı, insanlara güven vermemizi, adaletli, merhametli, doğru ve örnek bir birey olmamızı ister. İşte tam da bu yüzden din bizden geçici arzularımıza değil Allah'a teslim olmamızı ister. Yaratılışımızdan bize verilmiş olan değerleri bozmadan,

aklımızı ve vicdanımızı köreltmeden, yaratılışımıza ve insani değerlere bağlı kalmamızı ister.

Din, Allah ile kul arasındaki ilişkiyi belirleme noktasında bireysel bir olgudur. Özgür iradesi ile karar vererek Allah'a teslim olmak ve dini gerekleri yerine getirmek isteyen kişi, bunu bireysel olarak yapar. İnanç, bireyin kendi kişisel sorumluluğudur. Ahirette Allah'a verilecek hesap da bu bireysel sorumluluğun sonucudur. Din, ısrar değil tekliftir. Din, bu anlamda insana geniş bir özgürlük alanı tanımıştır. Dolayısıyla din, insanı tutsak etmek için değil aksine özgürleştirmek için vardır.

Din insan hayatını anlamlı, değerli ve yaşanılabilir kılmak içindir. Oysa insan, kendisi için olan dini özünden uzaklaştırarak yaşanılmaz kılmıştır. Dini, değerlerinden uzaklaştıran, onu yozlaştıran, kültürel ve geleneksel inanç ve kabuller ile özünden koparan, onu birtakım dünyevi güç ve menfaatlere alet ederek doğasını bozan insandır. Dolayısıyla dinin kendisi ile din adına insanlar tarafından üretilen kültür, gelenek ve kabuller birbirinden ayrılmalıdır. Dinin kendisi ile kültürünü birbirine karıştıran insan, gelenek ve kültürle şekillenmiş din anlayışlarının dinin içine girmesine neden olacaktır. Böylece din ile insan arasında uyumsuzluk oluşacak ve çatışma çıkacaktır.

Doğası bozulmamış insan akli ve vicdani, doğası bozulmamış dini ilkeleri benimsemekte zorluk çekmeyecektir. Ancak hem insanın hem de dinin doğasının bozulduğu yerde, insan, yaratılış ayarlarına din de özüne dönmediği müddetçe insan ve din arasındaki çatışma ve uyumsuzluk bitmeyecektir. Çünkü doğası bozulmuş din ile doğası bozulmuş insan arasında doku uyumsuzluğu olacaktır. Bu uyumsuzluğu ortadan kaldırmak için öncelikle yaratılış ayarlarımıza dönmemiz, din adına bilip öğrendiğimiz bilgi ve kabullerimizi aklın ve vahyin öncülüğünde gözden geçirmemiz ve hem insanlığımızı hem de inancımızı Allah'ın vahyi ile yeniden inşa etmemiz gerekir.

Yaratılış ayarlarına uygun hareket eden insan ile dinin kendisi arasında bir çatışma olması söz konusu olamayacağına göre ya bizim ayarlarımızda ya da din anlayışımızda bir sorun var demektir. Bu sorunun çözümü için algı ve ayarlarımızı Allah'ın vahyi ile normale döndürmemiz gerekir. İnsan fitratı yani yaratılışı için uygun olan din, her türlü insani müdahale ve etkiden arındırılmış olan saf ve doğal dindir. Bu dinin sahibi Allah'tır. Allah'ın yarattığı insan ile Allah'ın indirdiği din kendi arasında uyum gösterir. Allah'ın dini ile fitratımız, tıpkı beden ölçülerimize uygun ısmarlama bir elbise ile bedenimizin uyumu gibi eksikliği ve fazlası olmadan üzerimize tam olarak uygundur. Fitratımıza uygun olmayan din, beden ölçülerimize uygun olmayan bir elbise gibi üzerimizde emanet durur.

Bugün yaygın olarak yaşanan, en temel insani değerlerle, akıl ve yaratılış ile çatışan geleneksel din algısının inancımızı yozlaştırdığı ve fitratımızla çatıştığı ortadadır. Çünkü bugün çoğu Müslüman, gerçek ve samimi bir imandan, erdemli, ahlaklı ve ilkel bir duruştan uzak bir din anlayışını benimsemiştir. Oysa insan olduğumuzu hatırlamadıkça yani fitratımıza uygun davranmadıkça Müslüman kalmamızın mümkün olmayacağı bilinmelidir.

Allah dini, aklımıza ve doğamıza uygun olarak göndermişken onu çatışma konusu kılan bizleriz. Genetiği ile oynayıp doğası bozulmuş bir besin gibi dinin de genetiği ile oynamış ve doğasını bozmuşuz. Bu yüzden dinin varoluş amacının bize sağlayacağı faydalardan gerektiği gibi istifade edemiyor, din adına uydurulan, üretilen, anlatılan şeyler sebebiyle doğamızı bozuyor ve dini ilkelere uygun davranmıyoruz.

Oysa din bize aklımıza, vicdanımıza ve yaratılışımıza uygun olarak farkındalık ve duyarlılık kazandırmak, varoluş anlam ve amacımızı kavramamızda bize destek olmak, dünya hayatının geçiciliği ve ölüm gerçeği karşısında nasıl bir hayat yaşamamız gerektiği hususunda bizi bilgilendirmek, en güzel

şekilde yönlendirmek, insan olmanın onuruna uygun bir hayat yaşamamız, barış, huzur, güven içinde yeryüzünü güzel ve yaşanabilir bir yurt kılmamız, iyi ve güzel olana yönelerek kötü ve çirkin olandan uzak durmamız, ruhumuzun ve manevi doğamızın kaslarını güçlü ve sağlam tutmamız, bencillik, kin, öfke, nefret gibi kötü huylardan arınmamız, rahmet, merhamet, adalet ve erdemi esas almamız yani kısacası Allah'ın bizden razı olacağı şekilde bir hayat yaşamamız için vardır: **Allah'a davet eden, dürüst ve erdemli davranan ve 'Elbette ben kayıtsız şartsız Allah'a teslim olanlardanım' diyenden daha güzel sözlü kim olabilir?** (Fussilet 33)¹

Şayet din bunları sağlamıyorsa ki bireysel ve toplumsal resme bakıldığında sağlamıyor olduğu görülmektedir ya bizim inancımızda ya da din anlayışımızda bir problem var demektir. Dolayısıyla sorunu dinde değil kendimizde aramamız gerekir. Allah'ın dini, insanların öğretileri gibi değildir. İnsan aklı, vicdanı ve yaratılışı ile uyum gösterir. Yeter ki biz hem kendi doğamızı hem de dinin doğasını bozmadan aklın ve vahyin rehberliğinde doğru bir din anlayışı üzerinde olalım. İşte o zaman din, en büyük problemimiz olmaktan çıkacak ve Allah tarafından gönderiliş amacına uygun olarak en büyük nimetimiz halini alacaktır. Çünkü ayetin ifadesi ile din bizim için Allah'tan gelen bir nimettir: **Bugün dininizi sizin için kemale erdirdim ve size olan nimetimi tamamladım; sizin için din olarak İslam'ı/Allah'a teslimiyet yolunu benimsedim.** (Maide 3)

İslam inanç sistemi, hem Allah'ın en büyük nimeti hem de inanıp hayırlı ve güzel işler yapmak isteyenler için doğru yol rehberidir. İslam, Allah'tan gelen saf hali ile insanlar tarafından

---

1 **Not:** Çalışma içinde Kuran ayetleri koyu renkli olarak, ayet yerleri de hemen arkasından parantez içinde (Fussilet 33) örneğinde olduğu gibi "Suresi" yazılmadan verilecektir. Örnek verilen bu ayet Fussilet Suresi'nin 33. ayetini ifade etmektedir. Aynı zamanda bazı yerlerde metin içi ayet göndermeleri dipnotta verilecektir.

üretilen inanç, kabul ve yorumların üzerinde ve her türlü insani müdahaleden korunmuş bir değerdir. Tüm dinlere ve inançlara karşı gücünü ve üstünlüğünü de buradan almaktadır: **O, Elçisini, hidayet ve hak din ile gönderdi ki müşrikler hoşlanmasa da onu, bütün dinlere üstün kılsın.** (Saff 9)

Allah tarafından indirilen dinin, insanlar tarafından üretilen inanç ve kabullere olan üstünlüğü hiç şüphesiz Allah'ın kullarına olan üstünlüğü gibidir. Allah tarafından indirilen din nasıl bir dindir? sorusu Kuran ayetlerinden hareketle şu şekilde özetlenebilir: “Hakikatin dini olarak adlandırılan bu din; delil ve ispata dayandığı için “sağlam din”², akıl onu gerektirdiği ve varlıkların yaratılışı ona tanıklık ettiği için “hak din”³, Allah'ın birliğini ve ibadetin O'na yapılması gerektiğini vurguladığı için “tevhid dini”⁴, gelmiş geçmiş bütün peygamberlerin ortak dini olduğu için ve insan doğasına yaslandığı için “hanif din”⁵, Hz. İbrahim örneğinde olduğu gibi hanif olup delil getirerek ve delile dayanarak inanılan bir din olduğu için “İbrahim dini”⁶, yaratıldığı hâl üzere devam eden bozulmamış mizaç ve tabiat sahibi insanların yöneldiği din olduğu için “fitrat dini”⁷, dinde delilin ve delil üreten süreçlerin önemine ve yerine işaret etmek üzere “akıl dini” ve “kalp dini”⁸ olarak nitelenmektedir.”⁹

İslam, hayatın anlam ve değerinin Allah ile kurulan bağda olduğu mesajını verir. İnsan başta olmak üzere her güzel şey ancak Allah varsa anlam ve değer kazanır. Allah'ın var olmadığı düşünülen bir dünyada, her uğraş anlamsızlaşır. Sanat, politika, felsefe ve spor gibi her insani uğraş anlamsızdır. İnsanlık

2 Yusuf 40

3 Tevbe 29, 33; Fetih 28

4 Şura 13

5 Yunus 105; Âli İmran 95; Beyyine 5

6 En'am 79, 161; Âli İmran 65

7 Rum 30

8 Hac 31; Mülk 10, 23; Secde 9, Kaf 37

9 Şaban Ali Düzgün, **Dini Anlama Kılavuzu**, OTTO 2017, s. 119-120.

tarihindeki tüm kahramanlıklar ve fedakârlıklar da boşa çıkacaktır. Çünkü yok olup gideceklerdir. Allah'ın olmadığı bir hayatta insan, devasa evrende bir kıvılcımdan ibarettir.

Dinin sunduğu paradigmada¹⁰ Allah varlığın merkezindedir. Allah insanı yaratmış, onu isteyerek bilinç ve irade sahibi olarak var etmiş, doğayı ve diğer canlıları da emrine vermiştir. Kuşkusuz bu, insanı değerli gören bir anlayıştır. Sahip olduğumuz değer bize Allah vermiştir. Allah bize akıl ve kavrayış yeteneği vermiş ve bize doğru yolu göstermiştir. Bu gerçek karşısında şükredici ya da nankör olması ise insanın kendi tercihine kalmıştır.

Allah bize o değeri vererek bizi, anılmaya değer bir varlık haline getirmiştir. Allah o değeri vermese insan, anılmaya değer bir varlık değildir: **İnsanın üzerinden, o tarih sahnesine çıkıncaya (kadar), tüm zamanlar içinden belirsiz ve uzun bir süre geçmemiş miydi (ki), henüz o (bu süre zarfında) anılmaya değer bir varlık bile değildi? İnsanoğlunu katmerli bir karışım olan hayat tohumundan biz yarattık. Sınava tabi tutmayı (diledik) ve ardından ona işitme ve görme yeteneği verdik. Gerçek şu ki, biz onu yola kılavuzladık. Artık ya şükredici olur ya nankör.** (İnsan 1-3)

Din, insanın hayatına anlam katar. Bize bir amaç verir. Bizi değerli kılar. Allah bizi isteyerek yaratmış, bizi değerli görmüş, bizi dikkate alıp doğruyu göstermiş, doğrunun peşinden gitmemiz durumunda önce rızasıyla sonra da cennetleri ile ödüllendireceğini söylemiştir. İşte Allah'ın hayatımızdaki yerini bu gerçeği dikkate alarak belirlememiz, sahip olduğumuz değeri bize verdiği için minnet ve şükran hisleri ile O'na yönelmemiz ve bize verdiği değere yaraşır şekilde erdemli bir yaşam sürerek sorumluluğumuzun bilincinde olmamız gerekir: **Ey kullarım! Bana karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun.** (Zümer 16)

---

10 Paradigma: İdeal bir durum, örnek, model. Bir şeye bakış tarzı sağlayan her türlü ideal tip ya da örnek.

İSLAM, YAŞANILMASI ZOR BİR DİN DEĞİLDİR

Birçok kişinin sandığının aksine İslam, yaşanılması zor bir din değildir. Yeter ki İslam'ı biz zorlaştırmayalım ve yaşanılmaz kılmayalım. İslam'ın yaşanılması zor bir din olduğu yönündeki kanaatin bir sebebi İslam hakkındaki bilgilerimizin yetersizliği; bir diğer sebebi de gerçekte dinden olmamasına rağmen zaman içinde üretilen inanç ve kabullerdir. Daha önce de ifade edildiği gibi esasında İslam insan yaratılışına, aklına ve mantığına en uygun sistemdir. Tüm peygamberler İslam inanç sistemini getirmiş ve insanlara aynı hakikatleri tebliğ etmişlerdir.

İslam, evreni ve insanı yaratan Allah'tan gelen ilahi bir mesajdır. Şüphesiz yarattığını en iyi bilen Allah'tır. Bu yüzdendir ki İslam, insan yaratılışına en uygun ve en yaşanılabilir dini ve insani yükümlülükleri içerir.

Allah bize peşinen vermiş oldukları ve inançlı, erdemli ve sorumluluk sahibi duyarlı bir yaşam sürdürdüğümüz takdirde vermeyi vadettikleri ile mukayese edildiğinde bizden kayda değer bir şey istememektedir. Bizden istediği şeyler, yine bizim yararımıza ve hayrımıza olacak şeylerdir.

Allah'ın bize de bizden gelecek herhangi bir şeye de ihtiyacı yoktur. Dolayısıyla bizden yine bizim faydamıza olacak şeyleri istemesi bile Allah'ın eşsiz rahmet ve merhametinin bir sonucudur: **Allah hiç kimseye taşıyacağından fazlasını yüklemeyiz. Herkesin kazandığı iyilik kendi lehine, işlediği kötülük de kendi aleyhinedir.** (Bakara 286). Görüldüğü gibi Allah bizden yaratılış kapasitemizin üzerinde bir şey istememekte,

yapacağımız iyilik ve kötülüklerin sorumluluğunu üstleneceğimizi bildirmektedir.

Öte taraftan Allah rahmetinin bir gereği olarak bizim için zorluk değil kolaylık istemekte ve bizleri, yaşanılabilir kolay bir din ile yükümlü tutmaktadır: **Allah sizin için kolaylık ister; O sizin için zorluk istemez.** (Bakara 185)

Allah'ın bizi din ile şereflendirmesi ve yaratılışımıza uygun davranmamız için bize hatırlatmalarda bulunması bize zorluk çıkarmak için değil aksine bizi kötülük ve çirkinliklerden arındırarak temizlemek ve özümüze döndürmek içindir: **Allah size zorluk çıkarmak istemiyor. Ancak sizi temizlemek ve üzerinizdeki nimetini tamamlamak istiyor ki, şükredebilesiniz.** (Maide 6)

Allah bizleri, vermiş olduğu dışında bir şey ile yükümlü tutmadığı gibi aynı zamanda zorluklardan sonra bir kolaylık ve ferahlık yaratarak bize rahmet ve muhabbeti ile muamele etmektedir: **Allah hiçbir benliği, kendisine verdiği şey dışında yükümlü tutmaz. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.** (Talak 7)

Kuran: **Zorluğun yanında bir kolaylık muhakkak var!** (İnşirah 6) diyerek bizleri teşvik etmekte ve en zor durumlarda dahi Allah'a dayanıp güvenmemiz ve zorluklara direnç göstermemiz konusunda bize hatırlatmalarda bulunmaktadır.

Yaşanılması ve anlaşılması zor olan İslam değil, İslam hakkında yeteri kadar bilgi ve ilgi sahibi olmadan İslam'ın yaşanılması zor olduğunu düşünmektir. İslam'ı mensuplarının kabul ve uygulamalarının ötesinde doğrudan kendisi üzerinden bilip değerlendirmek gerekir. Esasen İslam, hayatı en doğru ve en güzel şekilde yaşama rehberidir. İnsanın hayatına anlam ve değer katmak ve insanı, olabilecek en yüce amaçlar ile inşa etmek üzere gönderilmiş ilahi bir sistemdir.

Biz yeter ki İslam'ın doğasını bozmayalım, onu akıl ve vicdan dışı yaşanılmaz bir din kılarak zorlaştırmayalım, yaşamamak için çeşitli bahanelerin arkasına saklanmayalım ve en güzel ve en doğru şekilde İslam hakkında bilgi sahibi olalım.¹¹ İslam'ın insan için uygun gördüğü bir yaşam, Allah'ın ayetlerinin en doğru ve en güzel şekilde içselleştirildiği ve peygamberlerin en güzel şekilde örnek alındığı bir yaşamdır. Gerçek anlamda iman ve erdem sahibi olabilmemiz için, Allah'ın talimatlarına en güzel şekilde uymamız gerekir. Allah, bizi iyi ve güzel olana sevk edecek hayat rehberimizi bize bildirmişti. Allah, gerçek anlamda iman etmek isteyen samimi kullarına, üstün bir hayat tarzı olan örnek bir ahlaka sahip erdemli kişilerden olmayı teklif etmiştir. Biz ise çoğu zaman Allah'ın teklifini dikkate almayarak nefsimizi rehber edinmiş ve yanlış bir hayat tarzı benimsemişizdir. Bu yüzden Kuran ayetleri sorar bize: **Hakikat buyken (ey insanlar), bu gidiş nereye?** (Tekvir 26)

Allah bizden çok bir şey istememektedir. Bizden istedikleri yine bizim hayrımıza olan gerçekleri dikkate almamız ve apaçık ayetlerini görmezden gelen bir hayat yaşamamamızdır. Yoksa Allah'ın bize de bizden gelecek herhangi bir şeye de ihtiyacı yoktur: **Ey İnsanlar! Bu Elçi, Rabbinizden size gerçek olanı getirdi; O'na inanıp güvenin; bu sizin hayrınıza olur. Ama ayetleri görmezlikten gelerseniz bilin ki göklerde ne var, yerde ne varsa hepsi Allah'ındır. Allah bilir, doğru kararlar verir.** (Nisa 170)

Biz yeter ki hakikati en güzel şekilde görüp takip edelim ve gönülden gelen bir istek ile Allah'a kayıtsız şartsız teslimiyet gösterelim. Allah hayırlı tüm iş ve amaçlarımızı kolaylaştıracak

11 Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: Emre Dorman, **Dini Konularda Kendini Kandırmanın 40 Yolu**, İstanbul Yayınevi 2014. Not: Bu kitabı ve diğer tüm kitap çalışmalarımı www.emredorman.com adresinden ücretsiz olarak PDF formatında okuyabilir ve dilerseniz kaydedebilirsiniz.

ve bizi en güzel olan dosdoğru yoluna kılavuzlayacaktır: **Biz, (böylece) (nihai) huzura ve rahatlığa giden yolu senin için kolaylaştıracğız.** (Ala 8)

Allah'a kulluk etmenin ya da İslam'ı gerektiğı gibi yaşamının zor olduğuna dair düşüncelerimizin bir sebebi de, kul olduğumuz gerçeğini kabullenemeyişimizdir. Bilindiğı gibi dirençli olma; karşı koyma, karşı durma ve tepki gibi anlamlara gelmektedir. Çoğu zaman muhtemelen farkında olmadan Allah'a gerektiğı gibi teslim olup kulluk etmemek için direnç gösteriyoruz. Esasında nefsimize gösteremediğimiz direnci, Allah'a gösteriyoruz. Oysa Müslüman olmak, Allah'a teslim olmaktır. Gerçek anlamda Allah'a teslim olan kul, Allah'a karşı koymaz. O'na karşı direnç göstermez. Nefsinin kötü eğilimlerine karşı durur. Nefsine direnç gösterir.

Modern dünyanın bize sunmuş olduğu bunca imkâna rağmen yine de derin bir sıkışmışlık, yalnızlık, doyumsuzluk ve tatminsizlik içinde olmamızın en öncelikli sebebi, Allah'ın kulu olduğumuz gerçeğini bir türlü kabullenemememizdir. Oysa bu gerçeğe karşı direnç göstermenin bir faydası yoktur. İnsan ölüme karşı direnç gösterebilir mi? Göstereceğı direnç, bir gün öleceğı gerçeğini değiştirebilir mi? Aynı şekilde ne kadar direnç göstersek de Allah'ın kulu olduğumuz gerçeğini değiştiremeyiz. İnsan ismini, işini, evini, fiziki görünüşünü, ülkesini ya da dinini değiştirebilir ama Allah'a kul olduğu gerçeğini değiştiremez. Karşı konulamaz bu gerçeğe ne kadar dirense de insan, sonunda teslim olmaktan başka bir çaresi olmadığını anlar.

Esasında insanın nefsi arzularına sürüklenmesi, başkalarına karşı büyükenip kibirlenmesi, kendini herkesten önemli ve üstün görmesi ve bir gün öleceğı gerçeğini düşünmek istememesinin temel sebebi, varlık amacını unutarak kul olduğu gerçeğine karşı direnmesidir.

Oysa bu gerçek karşısında direnmenin insana bir faydası yoktur. Üstelik insanı gerçek anlamda değerli kılan şey kulluktur. Kulluk bizim Allah için var olduğumuzu ifade eder. Madem bizi Allah yaratmıştır, Allah'ın yaratışındaki tüm hikmetleri bilemesek de ancak Allah'a bakan bir yönle var olmamız gerektiğini bilmemiz gerekir. Bu gerçek, Kuran'da şu sözler ile hayat bulur: **Beni yaratana ne diye kulluk etmeyecekmışim ben? Ve sizler de O'na döndürüleceksiniz.** (Yasin 22). Öyle ya insan, kendini yoktan yaratana kulluk etmeyip de ne edecektir? Bundan daha doğal ve hakka uygun başka ne olabilir?

Allah'ın tüm işleri hikmetlidir. Yoktan var etme gücü ve sanatı sadece Allah'ın elindedir. Allah'ın biz yok iken bizi varlık alanına çıkarması, bize olan sevgisinin, rahmet ve merhametinin bir göstergesidir.

Sağlıklı bir ruh ve zihin yapısına sahip olan kişilerin var olmaktan memnuniyet duydukları ve yok olmak istemedikleri bilinen bir gerçektir. Varlığı da, var olma isteğini de yaratan Allah'tır. Durum böyleyken Allah var ve bizi yaratmıştır dememize rağmen sanki O yokmuş gibi davranmamız ciddi bir çelişki oluşturmaktadır.

Allah'a inanan insanların önemli bir kısmı, inancının gereklerini yerine getirmemekte yani Allah'ın var olması, hayatımızda pek bir şeyi değiştirmemektedir. Kuran ayetleri örnek bir inananın nasıl davranması ve inanç-davranış uyumunu nasıl sağlaması gerektiği ile ilgili çok açık bildirimlerde bulunur.

Allah'ı yüceliğine yakışır bir biçimde bilip O'na yönelmek, yapın dediklerini yapıp, uzak durun dediklerinden de kaçınmak, inanç davranış uyumunun ilk ayağını oluşturur. Bize düşen, neden yaratıldığımızı ya da niçin var olduğumuzu sorgularken, Allah'ın tüm işlerinin hikmet dolu olduğunu bilmek, bizi var eden kudrete karşı sorumluluklarımızı öğrenmek ve kulluğumuzun gereğini yerine getirmektir.

Esasında Allah'a kul olmak, imtihan dünyasındaki insanın kulluğunu en güzel şekilde ortaya koyarak kendini Rabbine karşı ispat etmesi ve böylelikle bir anlamda kendini gerçekleştirmesidir. İnsan, varlığını anlamlı kılabilmek ve sağlıklı bir şekilde devam ettirebilmek için çeşitli şeylere ihtiyaç duyar. Ünlü psikolog Abraham Maslow, insanın doğuştan gelen ve zamanla davranışlarına yansıyan bu ihtiyaçlarına dikkat çekmiş ve bir çeşit 'ihtiyaçlar hiyerarşisi' oluşturmuştur.

Bu ihtiyaçlar hiyerarşisi beş aşaması olan bir piramide benzetilebilir. Buna göre piramidin tabanında nefes alma, yeme, içme, uyuma ve cinsellik gibi fizyolojik ihtiyaçlar yer alır. İkinci aşamada güvenlik ihtiyacı vardır ki bu da insanın hem kendisini hem de sevdiklerini güven içinde hissetme ihtiyacıdır. Üçüncü aşama insanın kendini bir yere ait hissetme ve sevgi ihtiyacı, dördüncü aşama ise insanın saygınlık ihtiyacıdır. Beşinci ve son aşama yani piramidin tepesi ise insanın kendini gerçekleştirme ihtiyacıdır ki bu ihtiyaç da kişisel tatmin ve potansiyelini açığa çıkarması şeklinde gerçekleşir.

Esasen tüm bu aşamalar, sonunda insanın kendini gerçekleştirebilmesi için gerek duyduğu araçlardır. İnsandaki tüm bu doğuştan gelen ihtiyaçları yaratan Allah, insanın bu ihtiyaçlarını karşılayabileceği nimet ve imkânları da yaratmıştır. İnsanın gerçek anlamda tatmin olabilmesi için araçlara takılı kalmayıp, amaca yönelmesi gerekir. Varlık amacına ulaşarak kabuğundan dışarı çıkan ve kendini gerçekleştiren insan, erdemli, duyarlı, iradesine hâkim, kararlı, sabırlı, güvenli, sevgi dolu, merhametli, vefalı, sadece kendisini düşünmeyen, paylaşmayı bilen, zorluklara karşı dayanıklı örnek bir insan olur. İç dünyasında ulaştığı üstün mertebe ile kendini gerçekleştiren insan, hem bu dünyada hem de ahirette gerçek huzur ve mutluluğu tadacaktır: **Allah, kendisine karşı sorumluluk bilinci duyanları koruyacak ve (iç dünyalarında) ulaştıkları üstün mertebelerden dolayı (onlara mutluluk bağışlayacaktır);**

ne bir kötülük dokunacak onlara, ne de üzüntüye kapılacaklar. (Zümer 61)

Allah'a Kul Olmak, Gerçek Anlamda Özgür Olmaktır

Allah'a kulluk etmek yani buyruklarına uygun yaşamak, insanın kendisini kontrol etmesi, dolayısıyla kendisine hâkim olması demektir. Kendisine hâkim olan insan, başkaları tarafından kontrol edilemez. O istemedikçe başkaları onu istemediği şeylere sürükleyemez.

Biz çoğu zaman özgürlüğün, canımızın her istediği şeyi istediğimiz zaman yapmak olduğunu sanırız. Oysa insanı gerçek anlamda özgürleştirecek şey hem bedenini hem de ruhunu kontrol altında tutmasıdır. Doğru zamanda doğru şeyi yapması, en doğru kararları almasıdır. Örneğin bazen canımızın her istediği şeyi almayı hatta aşırı denilebilecek şekilde tüketim yapmayı özgürlük sanırız. Oysa asıl özgürlük, gerekli olmayan bir şeyi almamak yönünde irademizi ortaya koyabilmemizdir.

Kul olmak, bizi var eden sonsuz kudret sahibine karşı sevgi ve saygımızı en güzel şekilde sunmaktır. Bu sevgi ve saygı bilinci ile hayatı, o hayatı bize veren kudret sahibinin kuralları doğrultusunda yaşayarak arzu ve isteklerimizi kontrol altına almaktır. Kulluk, Allah'ın ihtiyaç duyduğu bir şey değildir. Aksine insan, gerçek anlamda özgürleşmek ve hem duygularını hem de iradesini kontrol altına alarak insan onuruna yaraşır bir hayat sürmek için Allah'a en güzel şekilde kulluk etme ihtiyacı içindedir.

Her şeyin bir kuralı, her başarılı işin disiplinli bir çalışma arka planı olduğu gibi insanca yaşamanın da bir kuralı vardır. Bu kural ise Allah'ın buyrukları doğrultusunda O'nun yüceliğine yaraşır kul olmaktan geçer. Allah bu kurallarını, bizi yaratırken nefsimize kodlamış, indirdiği ayetleri ile de nefsimizde olanı bize hatırlatmıştır. Kulluk insanın fevri olarak hareket etmesinin önüne geçer. Bir eylemde bulunmadan, herhangi bir

söz söylemeden ya da öfkesine yenilmeden önce insan, Allah'ı ve ayetlerini hatırlar.

İnsanı güçlü kılan şey, duygularına hâkim olmasıdır. Duygularına hâkim olamayan insan duygularının tutsağı olur. Duygularının tutsağı olan insan, hiçbir zaman gerçek anlamda özgür olamaz. Duygularına hâkim olamayan insan, maddi istek ve tutkularına da hâkim olamaz.

Hakkı verilerek yerine getirilen kulluk, insanı disiplinli kılar. Disiplinli olan insan uykusuna, iştahına, öfkesine, nefretine, diline ve nefesine yenilmez. Kul olmak, insan olmaktır. İnsanca, insan onuruna yakışır şekilde davranmaktır. Kul olmak, olgunlaşmak, maddi ve manevi anlamda tatmin bularak doygunluğa ulaşmaktır.

Maddi beklenti ve kaygılar ile yaşayan birinin gerçek anlamda tatmin olması ve yaşadığı hayatı anlamlı kılması mümkün değildir. Allah tüm yaratıklarının rızıklarını da en güzel şekilde yaratan, lütuf ve ikramı bol olan, rahmet ve merhamet sahibiyken, insanlar Allah'tan başkasına kulluk ederek ya da insanları kul köle ederek değersiz ve anlamsız bir hayat yaşarlar. Mutsuzluk ve tatminsizliklerin en büyük sebebi dünya hayatının geçici nimetlerine olan tutku ve beklentilerdir. Maddi beklentiler ister istemez birçok yoksunluğu beraberinde getirir. Gerçek kulluk, manevi anlamda tüm zenginliklere sahip olmaktır. Geçici olana değil kalıcı olana yatırım yapmaktır. Bu ise kişiyi tam anlamıyla mutlu edecek olandır.

Ancak Allah'a gerektiği gibi teslim olarak gerçek anlamda özgürleşeceğimizi ve ancak gerektiği gibi kul olduğumuzda kendimizi gerçekleştirebileceğimizi bilmemiz gerekir. Allah'a kul olmak ve olmamak arasında kalmayalım. İçten gelen bir istek ve teslimiyet ile Allah'a güvenip dayanalım. Allah'a karşı gösterdiğimiz direnç artıkça, nefsimize karşı direncimiz azalır. İşte tam da bu noktada Allah'ı ilah bilmekle nefsi ilah edinmek arasında bocalanır.

Doğru ve yanlış arasında ayırım yapmak için tek başına nefsin arzu ve istekleri ölçü olarak alındığında, yanılmak ve hataya düşmek kaçınılmaz olacaktır. Kendini nefsi ile baş başa bırakan insan, özünden uzaklaşarak yalnız kalacak ve kendini, Allah'ın yardım ve desteğinden mahrum bırakacaktır.

İnsan nefsi boşluk kabul etmez. Allah'a ait olması gereken yer, arzu ve isteklere terk edilmez. Arzu ve isteklerin tutsağı olan nefis, kendini kınayamaz, gerçekleri göremez. Kendini kınayamayan nefis, kendini günahlara terk eder. Kendi elimizle kendimizi günahlara terk etmeyelim. Allah'a kulluk etmeye karşı direnç göstermeyelim. Nefsimizi, Allah'a olan teslimiyet ve sevgi zırhımız ile sarıp kuşatalım. Kuşatalım ki, Allah'a karşı değil, nefsimize karşı dirençli olalım. İslam'ın yaşanılması zor bir din olduğı gibi temelsiz iddia ve bahanelerin ardına sığınmayalım. Hayırlı ve güzel işlerde öncü olup yarışalım. İyilikler yaptıkça ve aktif şekilde sorumluluk bilincine sahip bir kul olmak için çalıştıkça nefsimiz ve irademiz de güçlenerek çelik gibi olacaktır. Böylece hedefi erdemli ve ilkeli insan inşa etmek olan İslam, en güzel şekilde amacına ulaşacaktır.

İSLAM, REFORM İHTİYACI OLAN BİR DİN DEĞİLDİR

Bilindiği gibi reform; yeniden biçimlendirme, bir şeye yeniden şekil verme ve düzeltme gibi anlamlara gelmektedir. Ancak İslam'da reforma ihtiyaç duymak için İslam'ın yeniden şekil almaya ihtiyaç duyacak biçimde bozulmuş olması gerekir. Oysa bozulan İslam değil Müslümanlardır; sahip oldukları din anlayışlarıdır. Dolayısıyla dinin kendisinde değil, Müslümanların din anlayışında reform yapmak gerekir. Din konusunda yapılacak şey her türlü insani yorum ve anlayışlardan sıyrarak dini özüne döndürmektir. Bunun için de Kuran'ı ölçü almak gerekir.

Dinde değişme olmaz. Dinde değişme olması için Allah'tan yeni bir vahiy gelmesi gerekir. Böyle bir şey de söz konusu edilemeyeceğine göre yani Kuran, Allah'ın insanlara son hitabı olduğuna göre din, kıyamete kadar değişmeyecektir.

Dinde değişmez olan tek şey Allah'ın vahyi ve vahyin beraberinde getirmiş olduğu hükümlerdir. Dini anlayış ve yorumlar zamanla değişebilir ki zaten çağa uygun olarak değişmelidir. Çünkü zaten dini anlayış ve yorumlar dinin kendisi değil; insanların anlayış ve kabulleridir. Bu ikisini birbirine karıştırmamak ve aralarını son derece net ve belirgin bir şekilde ayırmak gerekir.

Din tektir. Ancak din anlayışları ve yorumları farklı olabilmektedir. Bunun temel nedenleri irksal, tarihsel, kültürel, geleneksel ve coğrafi açılardan insanların farklı kabul ve tutumlara sahip olmalarıdır.

Her kültür bir şekilde gelenek, örf ve adetlerini dini kimlik altında sürdürmeye çalışmıştır. Peygamberimizden sonra ona ait olduğu iddia edilen öyle çok rivayet üretilmiş ve bu rivayetler o kadar çok kitaba girmişlerdir ki herkes kendi görüş ve kabulünü desteklemek için doğrudan ya da dolaylı olarak bir şekilde bir rivayet bulabilmiştir. Ancak Kuran'ın bütünselliğinde herkes kafasına göre bir ayeti seçerek kendi görüşüne delil olarak sunamaz. Çünkü konu ile ilgili tüm ayetlerin ortaya koydukları gerçeğe bakmak gerekir. Oysa rivayetler için bütüncül yaklaşmak ya da tutarlı olmak söz konusu değildir.

Peygamberimiz ve onunla birlikte inanan birçok sahabe için dinin tek kaynağı Kuran iken zamanla dinin kaynağı noktasında farklı kabuller ortaya çıkmış ve Kuran'ın dini konulardaki tek otorite oluşundan sapılmıştır.

Rivayet kültürünün oluşması, yaygınlaşması ve dinin aslının önüne geçmesi ile her grubun Allah'ın ne dediğine bakmaktan çok kendi inanç ve kabullerini Allah'a ya da resulüne isnat etme çabası ortaya çıkmıştır.

Mezheplerin ortaya çıkışından sonra zamanla mezhepler din olarak algılanmaya başlamış, her mezhep kendi görüşüne uygun bulduğu ayet ve rivayetleri kullanmaya başlamıştır.

Kuran'daki en temel birleştirici ve kuşatıcı ilkeler büyük oranda terk edilmiş din, anlam ve amacının dışına çıkartılarak özünden uzaklaştırılmıştır.

Peki, bu şekilde bir din anlayışı neden bu kadar yaygınlık kazanmıştır? Çünkü bugün de olduğu gibi geçmişte de insanların çoğunluğu dini gerektiği gibi bilip araştırmış değildir. Aynı şekilde başkalarından duyup öğrendikleri ile yetinme ve çoğunluğun anlayışını esas alma hatasına düşmüşlerdir.

Şayet böyle olmasaydı tarihte en erken dönemlerden itibaren İslam toplum ve yönetimlerinde adalet, ehliyet, istişare, merhamet kaybolmaz, iktidar ve dünya hırsı, adam kayırma,

zulüm ve merhametsizlik yaygınlık kazanmaz, servet biriktirme sevdası, dini ilkelerin önüne geçemezdi. Adaletin kendinden olmayana da uygulandığında adalet olabileceği gerçeğinin göz ardı edilmesiyle kendinden olanın menfaatine yönelik bir adalet anlayışı ortaya çıkmazdı.

İktidar mücadeleleri ve dinin siyasete alet edilmesi, Emeviler döneminden başlayan ve Abbasiler ile devam eden siyasi baskılar ve yönetime ve yanlış dini hükümlere karşı eleştirel tavrın otoriteye başkaldırı olarak görülerek karşı çıkanların ve farklı düşünenlerin baskı ve eziyete uğratılması kimi zaman da öldürülmeleri sebebiyle ümmet ve kardeşlik ruhu büyük oranda devre dışı kalmıştır.

Saygı, sevgi, anlayış ve farklılıklara açık olma anlayışından sapılmış, tekfir edici, sert, kışkırtıcı ve hedef gösterici söylemler yükselişe geçmiş, kendisi gibi düşünmeyenlerin din dışı sayılması ve gerektiğinde katledilmeleri meşru sayılmıştır.

Özellikle Yunan, Hint ve İran kökenli felsefi tasavvuf/mistisizm anlayışlarının İslam'ın içine girmesi ile İslam anlayışında paradigma değişimi yaşanmış, akıl, düşünce özgürlüğü, bilgi, felsefe ve bilim önem ve değerini yitirmeye ve akıllı hor gören ve bir anlamda ruhbanlığı öven pasif anlayışlar yaygınlaşmaya başlamıştır.

Bildiğiniz gibi Hıristiyanlık içinde, önemli bir kırılma noktası sayılabilecek şekilde bir reform hareketi gerçekleşmişti. Çünkü Hıristiyanlığın buna ciddi anlamda ihtiyacı vardı. Bu ihtiyacın en büyük nedeni ise Hz. İsa'nın beraberinde getirmiş olduğu İncil vahyinin geldiği şekli ile ellerinde bulunmamasıydı. Hıristiyanlık Hz. İsa'nın getirmiş olduğundan olabildiğince uzaklaşarak farklı inanç ve kültürlerin de etkisiyle, özellikle din adamları ve Kilise'nin otoritesi altında tanınmaz bir hale gelmişti.

Kıyasıca Hıristiyanlık, din adamları ve Kilise'nin etkisi ile insan aklı ve yaratılışı açısından uygun olmayan ve Tanrı-insan ilişkisi açısından da kabul edilemeyecek, gizemli, sırlı ve mistik bir öğreti haline getirilmişti.

Müslümanlar olarak benzer süreçleri yaşamış olduğumuz bir gerçek olmakla birlikte lehimize olan en büyük güvence Peygamberimizin beraberinde getirmiş olduğu şekli ile Kuran mesajının hiçbir insani müdahaleye maruz kalmadan korunarak günümüze kadar gelebilmiş olmasıdır. Demek ki İslam için reforma değil İslam'ı özünden yani biricik kaynağı olan Kuran'dan okumaya yani Kuran'a dönmeye ihtiyaç vardır. Sevgili peygamberimiz Hz. Muhammed, peygamberliği sonrasında tüm hayatını Allah'ın vahyi olan Kuran'a adanmış ve insanları ilahi mesaj ile buluşturmak noktasında gereken her türlü çabayı en güzel şekilde ortaya koymuştur. Müslümanlara düşen ise bu çabaya ortak olmak yani peygamberinin izinden giderek Kuran'a dönmektir.

Şimdi, Kuran'a dönmek ne demek? Müslümanlar zaten Kuran'a inanmıyor mu? Zaten Kuran'a uygun bir hayat yaşamıyorlar mı? türünden sorular gelebilir akla. Evet, Müslümanlar Kuran'a inanıyorlar ama maalesef ki Kuran'a uygun bir hayat yaşamıyorlar. Şayet yaşamış olsalardı emin olun bugün İslam dünyası bu perişanlık ve her anlamda geri kalmışlık içinde olmazdı.

Dini konuda gerekli olan ve ihtiyaç duyduğumuz her türlü sorunun cevabı Kuran'da vardır. Kuran ayetleri Peygamberimize de onunla birlikte inananlara da Müslüman olmak ve gerektiği gibi İslam'a uygun yaşayıp davranmak için yeterli gelmiştir. Ancak İslam'ın çok hızlı bir şekilde yayılmaya başlaması, birçok farklı inanç ve kültürle buluşması, zamanla bu inanç ve kültürler ile karışması, önceki kitap mensuplarının İslam'a girerken beraberlerinde getirmiş oldukları eski inançlarını İslamlaştırmaları, iktidar mücadeleleri ve hilafet anlaşmazlıkları, rivayet

kültürünün yaygınlık kazanması, peygamberimiz adına hadis üretimine geçilmesi, Kuran'a uygun olmayan birçok inanç ve kabulün İslam'ın içine sızması, özellikle eski Yunan, Hint ve İran kültürlerinden gelen mistik öğretilerin, en temel değerleri sarsacak şekilde etkide bulunması.

İslam dünyasındaki farklı dini görüşlerin hangi nedenlere dayandığı mutlaka düşünülmelidir. Şüphesiz bu konunun çok çeşitli nedenleri vardır. Müslümanlar olarak sonuçları tartışıp durmaktan bu sonuçları doğuran nedenlere bir türlü inemiyor ve bu yüzden en temel sorunlara yönelik kalıcı ve etkili çözümler üretemiyoruz.

Şimdi her yaşta insan ama özellikle 14-18 yaş aralığındaki gençler ağırlıklı olarak internette bilgi ediniyorlar. TV'yi bile internet üzerinden izliyorlar. Youtube gibi siteler üzerinden her türlü video ve açıklama ile karşılaşabiliyorlar. Bu tür fetvalar en çok gençleri olumsuz yönde etkiliyor. Önceden de bu insanlar kendi grupları ve toplantıları içinde kendi takipçilerine benzer açıklamalar yapıyorlardı ama bu, o toplantıdaki insanları duyacağı bir şey oluyordu. Şimdi ise öyle değil. Artık insanlar kameranın karşısına geçip Kuran'a uygun olmayan fetvalar verebiliyor ya da din anlayışını dinin kendisi gibi sunabiliyor.

Akla ve vahye uygun olmayan dini görüşler, haliyle gençlerin dinden uzaklaşmalarına sebep olabiliyor. Özellikle lise seviyesinde -ki ortaokullara kadar indiği görülebiliyor- dine ve İslami değerlere karşı ciddi bir küskünlük ve uzaklaşma gözlemlenebiliyor. Maalesef bazı kişi ve gruplar dini sunum ve iddialarını Kuran dışı kaynaklara dayalı, insanlar tarafından üretilmiş bilgilerle ortaya koyuyorlar. Şüphesiz özellikle gençlerin dine mesafeli olmalarının tek sebebi din adına uydurulan şeyler değil. Ancak bu durumun son derece önemli ve belirleyici bir etkisi olduğunu bilmek gerekir.

Bir gerçeği akıldan çıkarmamak gerekir; dinin sahibi Allah'tır. Kimse din adına sahiplik iddiasında bulunamaz. Allah adına konuşamaz. Allah'ın kitabı olan Kuran'dan delil getiremediği bir görüşü din olarak insanlara sunamaz. Bu yüzden Müslümanların uyanık olması ve herkesin dinini en doğru şekilde öğrenmesi gerekir. Çünkü sorunların temelinde, insanlara din olarak anlatılan şeyleri, Allah tarafından gönderilen ve Peygamberimiz tarafından en güzel şekilde yaşanan dinden ayırt edecek doğru bilgiye sahip olunmaması yatmaktadır.

Müslümanlar Kuran'dan gerektiği gibi haberdar değiller. Kuran'da hiç olmayan bir şeyi ayet haline getirip insanlara söylemeniz Kuran'da böyle bir ayet yok şeklinde itirazda bulunabilecek halk arasında kaç insan var? Bu boşluğu ve bilgisizliği fırsata çevirerek kendi heva ve arzularına uygun, akıldan, düşünceden, bilgi ve bilimden uzak, uydurmalar, hurafe, menkıbe ve masallar ile dolu bir dini, insanlara İslam diye pazarlıyorlar.

Bu tür bir din anlayışı Kuran dışı geleneksel kaynaklara dayanmakta. Sonuçlar konuşulduğu kadar bu kaynaklarla yüzleşerek nedenlere de inilmesi, Kuran'a ve Peygamberimizin örnekliğine uygun olmayan bilgi ve iddiaların din olmadığı, kültür, örf, adet ve gelenek olduğunun söylenmesi gerekiyor.

Şüphesiz dinin kültür ve gelenek kısmı bir realite. Dolayısıyla toptan bir gelenek ve kültür reddi yerine dinden olan ve olmayanı birbirinden ayırmak gerekir. Bu yüzden çeşitli tarikat ve cemaatler aklınızı kullanmamanızı ve koşulsuz bir itaat ile kendilerine teslim olmanızı istiyorlar sizden. İslam insanı erdemli ve sorumluluk sahibi bir birey kılmak için vardır. Akıl Allah'ın en büyük ayetidir. Bazı çevreler akla düşmanlık etmektedir. Sadece akla değil; bilgiye, ilme, bilime de düşmanlık ediyorlar.

Bu gruplar İlahiyat Fakülteleri'ne ve Diyanet'e de düşmanlık ediyorlar. İlahiyat Fakülteleri'nin kapatılmasını, Diyanetin de kendi din anlayışlarına uygun hale gelmesini istiyor

ve bunun için her türlü çirkin yola başvurmaktan geri kalmıyorlar. İlahiyat hocalarını hedef gösteriyor, susturmaya çalışıyorlar. İstiyorlar ki akıl kullanılmasın, ilim olmasın, bilim ve bilgi üretilmesin sadece bir gruba bağlanılsın ve o grupla birlikte ahirette cennete toplu halde giriş yapılsın. Dini bilginin edinilme yolu cemaat ve tarikatların kontrolüne geçtiği gün dine de Müslümanlara da yapılabilecek en büyük kötülük yapılmış anlamına gelecektir. İlahiyat Fakülteleri ve Diyanet, halkın doğru dini ve ilmi bilgilerle buluşmasında son derece önemli kurumlardır. Ancak bu kurumların da Kuran, akıl, bilim ve bilgi merkezli bir anlayışla yeniden yapılandırılmaları ve bu anlayışla yetişmiş insanların toplumu doğru bilgilendirmelerinin sağlanması gerekir. Modern çağın beraberinde getirdiği yeni soru ve sorunlara cevap verebilecek ve özellikle gençlerin inançsızlığa kaymalarına engel olabilecek bir yapılanmaya gidilmesi gerek. Aksi halde toplum içinde her yaşta insanda, İslam inancına karşı önyargılı ve mesafeli duruş artarak devam edecektir.

İSLAM, BELİRLİ BİR DÖNEM İÇİN İNDİRİLMİŞ YA DA ÇAĞIN GERİSİNDE BİR DİN DEĞİLDİR

İslam dini, aklımıza ve yaratılışımıza uygun ilkeler içeren bir sistem olarak tarihin belirli bir dönemi için ya da indiği dönemin şartlarına göre gelmiş bir din değildir. İslam'ın sahip olduğu üstün değerler, insanlık var oldu olalı geçerli ve gerekli olduğu gibi insanlık var oldukça da geçerliliğini ve gerekliliğini koruyacak ve her zaman güncel kalacak ilkelere dayalıdır.

İslam bir moda ya da heves değildir. Bu yüzden işlevselliği ve etkisi zamanla geçecek ya da ortadan kalkacak bir inanç değildir. İslam'ın son vahyi olan Kuran'ın bir dönemde indiği ve indiği dönem ile ilgili sorunlara da çözümler ürettiği bir gerçek olmakla birlikte, Kuran sadece indirildiği dönem için gönderilmiş bir vahiy değildir. Kuran'ın hükümleri ve ilkeleri indiği dönemde geçerli olduğu gibi o dönemden sonra da günümüzde de gelecekte de geçerli olacak hüküm ve ilkelerdir.

İslam'ın kendisi ile İslam adına üretilen dini kültürü birbirinden ayırmak gerekir. İslam'ın kendisi yani en son olarak Kuran-ı Kerim ile ortaya konulan din, her zaman ve her dönemde geçerli olacak olan dindir. Dinin kültürü genellikle tarihin belirli dönemlerindeki etkileşimler, inanç ve kabuller üzerinden şekillenir. Dini kültürde değişim normaldir ama dinin kendisinde değişim söz konusu değildir. Allah'ın hükmü her zaman ve herkes için aynı şekilde geçerlidir.

Kuran vahyi son vahiydir ve kıyamete kadar başka bir vahiy de Allah tarafından görevlendirilmiş bir resul ya da nebi de gelmeyecektir. Dolayısıyla Müslüman olduğunu ifade eden herkesin kıyamete kadar uyması ve koruması gereken şey, son

vahiy olan Kuran'dır: **İşte bu (Kuran) da indirdiğimiz mübarek Kitaptır. O'na uyun ve korunun ki size rahmet edilsin! "Kitap, bizden önce iki topluluğa indirildi. Biz onu okuyup araştırmaktan gerçekten habersizdik." demeyesiniz. Yahut: "Eğer bize Kitap indirilseydi, biz onlardan daha çok doğru yolda olurduk." demeyesiniz. İşte size de Rabbinizden açık delil, hidayet ve rahmet geldi. Allah'ın ayetlerini yalanlayıp onlardan yüz çevirenden daha zalim kim olabilir? Ayetlerimizden yüz çevirenleri, yüz çevirmelerinden ötürü, azabın en kötüsüyle cezalandıracağız.** (En'am 155-157). Çünkü yine ayetlerin uyarısı ile Kuran, hesap günü sorumlu tutulacağımız kitaptır: **Sen, sana vahyedilene (Kuran'a) sımsıkı sarıl, çünkü sen doğru yoldasın. Ve şüphesiz o (Kuran), senin ve kavmin için gerçekten bir hatırlatıcıdır. Siz (ondan) sorulacaksınız.** (Zuhruf 43-44)

Kuran'ın hükmünün ortadan kalkması da değiştirilmesi de söz konusu değildir. **Onlara ayetlerimiz açık açık okununca, bizimle karşılaşmayı ummayanlar "Bize bundan başka bir Kuran getir veya bunu değiştir." dediler. De ki: Onu kendiliğinden değiştirmem benim için söz konusu olamaz. Ben sadece vahyolunana uyuyorum. Rabbime isyan edersem, büyük bir günün azabından korkuya düşerim. De ki: Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size bildirmezdi. Ben ondan önce sizin içinizde bir ömür sürdürdüm. Siz yine de akıl erdirmeyecek misiniz?** (Yunus 15-16)

Din, Allah'ın en büyük nimetidir ve insanlara gerçeği hatırlatmak, erdemli, duyarlı ve sorumluluk bilinci ile harekete etmelerini sağlamak için vardır ve bizzat Allah tarafından indirilip tamamlanmıştır: **Bugün dininizi sizin için kemale erdirdim ve size olan nimetimi tamamladım; sizin için din olarak İslam'ı/Allah'a teslimiyet yolunu benimsedim.** (Maide 3). Kuran'ın hükmünün ortadan kalkması mümkün olmadığı gibi kıyamete kadar geçerli olacak son vahiy olarak insanlara

yetersiz gelmesi de mümkün değildir. Rabbimiz soruyor kitabında: **Karşılarında okunup duran bir kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmiyor mu? Bunda, inanan bir toplum için elbette ki bir rahmet ve bir öğüt vardır.** (Ankebut 51)

Dolayısıyla Kuran ayetlerinin hükmünün kalkması, günümüze hitap etmemesi ya da çağın gerisinde kalması gibi şeyler, söz konusu dahi edilmezler. Allah, hükmünü kaldıracığı bir ayeti göndermez. Önceki peygamberlerin beraberlerinde getirdikleri hükümlerden bir hükmün ortadan kaldırıldığı düşünülse bile bu ayetin Kuran'da yeri olmaz. Kuran, Peygamberimize şu şekilde uyarıda bulunur: **Rabbinin kitabından sana indirilenleri izle ve ilet! O'nun kelimelerini değiştirecek hiçbir kudret yoktur. O'nun dışında bir sığınak/bir dayanak asla bulamazsın.** (Kehf 27). **Allah'ın kelimelerini değiştirebilecek hiç kimse yoktur.** (En'am 34). **Hiç şüphesiz, zikri (Kuran'ı) biz indirdik biz; onun koruyucuları da gerçekten biziz.** (Hicr 9)

Öte taraftan Kuran'da bahsi geçen peygamberler ve toplumların anlatımları gerçek ve yaşanmış olaylardır; mitoloji değildir. Allah, o dönemdeki insanları ikna etmek üzere birtakım anlatılar üretmiş de değildir. Her bir kıssa bizim için hem düne hem bugüne hem de yarına dair mesajlar çıkartılacak ve ibret alınacak özelliktedir. Kuşkusuz Allah'tan gelen her şey gerçeğin ta kendisidir: **Gerçek, Rabbinden (gelen)dir. Öyleyse kuşkuya kapılanlardan olma.** (Âli İmran 60)

Allah tüm bunları bize tarihsel ve entelektüel bilgi birikimi olsun diye değil gerçek ve yaşanmış tecrübelere dayalı olaylardan dersler çıkaralım ve benzer hata ve günahlara düşmeyelim diye bildirmiştir: **Ve sen (Ey Peygamber)! Biz (vadinin bir yamacında) Musa'ya bu Emri bildirirken, sen vadinin öbür yamacında değildin; dolayısıyla (olan biteni oradan) izleyen tanıklardan da değildin. Tam aksine, Biz (o günden bu güne) nice kuşaklar var ettik ve bunların üzerinden de**

nice zaman akıp gitti. Dahası Sen, kendilerine mesajlarımızı iletmek için Medyen sakinleri arasında bulunmuş da değildin; fakat (bu mesajları) öteden beri gönderip duran da yine Bizdik. Yine sen, Biz nida ettiğimizde (Sina) Dağı'nın yamacında da değildin ve fakat senden önce uyarıcı gelmemiş bir toplumu uyarman için Rabbin tarafından rahmet olarak gönderildin; belki (sorumluluklarını) hatırlarlar. (Kasas 44-46)

Kuran'da anlatılan kıssalar, insanlara örnek ve ibret olması ve Allah'ın yasasında bir değişiklik olmadığına açıkça görülmesi içindir. Peygamberler inananlar için güzel örneklerdir. Peygamberimizin inananlar için güzel bir örnek olduğu Kuran'da şu şekilde ifade edilir: **Andolsun, sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü umanlar ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah'ın Resülü'nde güzel bir örnek vardır. (Ahzab 21)**

Peygamberimizin, Allah yolunda mücadelesi, kararlılığı, güvenilirliği, dosdoğru oluşu, üstün bir ahlak ile yaşaması, merhameti ve kendisine indirilen vahyi emrolduğu gibi en güzel şekilde tebliğ etmesi, dünyevi çıkar gözetmemesi ve insanlardan bir ücret beklentisi içinde olmaması gibi birçok örnek davranışı vardır.

Kuran'da anlatılan peygamberlerin hayatlarında ve kıssalarında da aynı şekilde bizler için güzel örnekler ve ibretler bulunmaktadır. Örneğin bir ayette Hz. İbrahim ve onunla birlikte hareket eden inananlar için de aynı güzel örnek ifadesi kullanılmaktadır: **İbrahim ve onunla birlikte olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır... (Mümtehine 4)**. Bu durum gayet doğaldır. Tüm peygamberler inananlar için örneklerdir. Ancak onların örneklilikleri din dışı kişisel tercihlerinde değil, Allah'tan almış oldukları buyrukları en güzel şekilde uygulayıp tebliğ etmek için her türlü zorluğu göze almalarında, erdemli, duyarlı, sorumluluk sahibi, samimi ve fedakâr oluşlarındadır.

Kuran'da bazı konular anlatılırken çeşitli örnekler ve tasvirler üzerinden anlatımlar yapılır. Bu bir anlatım tekniğidir. Ancak peygamberler ve geçmiş toplumlarla ilgili anlatılan tarihsel olaylar ile ahiret, hesap günü, cennet ve cehennem ile ilgili anlatımlar gayb haberleridir ve gerçekte yaşanmış ve yaşanacak olaylardır: **Bunlar sana bildirdiğimiz gaybi haberlerdendir; bunları ne sen ne de toplumun daha önce biliyor değildiniz. Şu halde sabret! Unutma ki mutlu son, Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde olanlarındır.** (Hud 49)

Allah birtakım ahlaki mesajlar vermek için gerçekte olmamış olayları olmuş gibi anlatmaz. Allah Kuran'ı hak ile yani bir gerçek olarak indirdiğini ifade etmektedir. Gerçek olarak inmiş bir vahiyde gerçek dışı bir olayın gerçekten yaşanmış gibi anlatılması düşünülemez: **Emin ol, bu Kitap'ı biz sana hak (gerçek) olarak indirdik. O halde, dini yalnız Allah'a özgüleyerek O'na kulluk/ibadet et!** (Zümer 2). **Biz onu (Kuran'ı) hak olarak indirdik ve o hak ile indi; seni de yalnızca bir müjde verici ve uyarıp korkutucu olarak gönderdik.** (İsra 105)

Yine ayetlerde önceki elçilerin haberlerinden bahsedilirken bu haberlerin gerçeğin bilgisi olduğu ve aynı zamanda inananlar için de bir öğüt ve uyarı olduğu ifade edilmektedir: **Resultlerin haberlerinden senin kalbini (pekiştirip) sağlamlaştıracak her haberi anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, inananlara da bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.** (Hud 120). Bu açık beyanın örneği olan bir ayette bu gerçek şu şekilde ifade edilmektedir: **Sana Firavunla Musa arasında geçen olayların bir bölümünü inanmaya eğilimli insanlar için bütün gerçeğiyle anlatacağız.** (Kasas 3). Benzer bir örneğin iman sahibi mağara gençleri olarak bilinen Ashâb-ı Kehf için geçtiği görülmektedir: **Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Gerçekten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini artırdık.** (Kehf 13)

Mitoloji, sonradan gelen ve olaylara tanıklık etmemiş kişiler tarafından abartılarak efsaneleştirilen ve gerçek dışı unsurlar katılarak üretilen anlatımlardır. Zamanın ve her şeyin yaratıcısı ve her an her şeyden haberdar olan ezeli ilim sahibi Allah'ın insanlık tarihindeki olaylardan habersiz olması düşünülemez. Dolayısıyla geçmişte yaşanmış olayları vahiy ile bildirmek Allah için son derece kolaydır. Gerçekte yaşanmamış olayları yaşanmış gibi vahyetmesine gerek yoktur: **İşte, gerçek kıssanın ta kendisi budur. Allah'tan başka ilah yoktur. Hiç kuşku yok ki Allah, evet, yalnızca O'dur her işinde mükemmel, her hükmünde tam isabet sahibi olan.** (Âli İmran 62)

Kuran'da geçmiş toplumların yaptıkları şeyler ve başlarına gelenlerin anlatılmasının sebebi o şeylerden ders çıkarılması ve aynı hatalara düşülmemesi içindir. Çünkü temel itibariyle insan her dönemde aynı insandır. İçinde bulunduğu fiziki şartlar ya da sahip olduğu araç ve materyaller farklılık gösterse de insanı insan yapan duygu, düşünce, yönelim ve değerler hep aynıdır. Allah'ın aklımıza ve yaratılışımıza uygun kıldığı evrensel ilkeler ile insan ve toplum inşa etme hedefinde olan vahyin neredeyse yarıya yakınına oluşturan kıssalar, tarihsel kesitler üzerinden evrensel mesajlar içermektedirler.¹²

Çünkü İslam'ın ilkeleri, dönemsel ya da tarihsel değil evrenselidir. "Evrensel" bütün zaman dilimlerinde geçerli olan demektir. Yine İslam'ın ilkelerinin evrensel olması demek Kuran'daki hüküm ve ilkelerin hangi kültürden ya da ırktan olursa olsun kendisini Müslüman olarak tanımayan herkes için eşit şekilde bağlayıcı olması demektir. Dolayısıyla evrensellik ile anlatılmak istenen şey, Kuran'ın hükümlerinin her bireyin ya da toplumun, örf, adet ya da alışkanlıklarına aynı derecede uygun ya da uyarlanabilir olduğu değildir. Toplumların birçok konuda farklı kültür, adet ve alışkanlıklara sahip oldukları gerçeği

12 Bu konuda bakınız: Mehmet Okuyan, *Kıssalar Ne Söyler?*, Düşün Yayınları, İstanbul 2017.

dikkate alındığında herkesi eşit şekilde memnun edecek hükümler içeren bir kitap beklentisi gerçekçi değildir. Önemli olan, kendisini Müslüman olarak tanımlayan bir birey ya da toplumun her dönemde Kuran'ı kendi örf, adet ve alışkanlıklarına göre değil adet ve alışkanlıklarını Kuran'a göre düzeltip şekillendirmesidir.

İslam dini daima mevcut çağın ilerisindedir ve her zaman ilerisinde olacaktır. Bugün yirmi birinci yüzyılın içindeki dünya, halen daha Kuran'ın yedinci yüzyılda getirmiş olduğu evrensel değerlere yaklaşabilmiş değildir. İnsanlık bu şekilde gittiği müddetçe kıyamete kadar da yaklaşması pek mümkün gözükmemektedir.

İslam, üstün değerler sistemidir. Bu üstün değerler aynı zamanda hangi çağda olunursa olunsun ortak insan aklı ve yaratılışının olmazsa olmaz ilkelerine dayalıdır. Bu ilkeler modası ya da dönemi geçecek ya da şartlara göre deri ve renk değiştirecek türden ilkeler değildir. Kuran'da geçen haramlar, günahlar, yasaklar ve sınırlar her dönemde aynı olduğu gibi, ibadetler, hayır ve iyilikler, inanan bir insana yakışacak erdemli ve ilkeli hal ve tavırlar da her dönemde aynıdır. Bu yüzdendir ki Kuran kıyamete kadar geçerli olacak son ilahi mesaj olarak Allah'ın insanlara bu dünyadaki son kelmadır.

İSLAM, MÜSLÜMANLAR ÜZERİNDEN YARGILANACAK BİR DİN DEĞİLDİR

Bugün Müslümanların çoğunluğuna bakarak İslam'ı doğru anlamak ve değerlendirmek mümkün değildir. Oysa Kuran-ı Kerim gibi muhteşem bir kitaba, Hz. Peygamber gibi muazzez bir örneğe sahip olan Müslümanların, hem insanlık hem de İslam adına örnek ve ölçü alınacak insanlar olmaları gerekirdi. Şüphesiz son derece güzel örnek olarak kabul edilebilecek Müslümanların varlığı da bir gerçektir. Ancak sayıların ve etkilerinin azlığı ve geri planda kalmaları sebebiyle olsa gerek Kuran'ın ilkelerine ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in ve diğer tüm peygamberlerin örneğine uygun yaşayan Müslüman, yok denecek kadar azdır.

Müslümanlar en başta birbirlerine güvenmiyorlar. Etraflarına güven vermiyorlar. Kimse yakın dostundan, arkadaşından, akrabasından ve hatta kardeşinden emin değil. Allah'ı ve Peygamberimizi sevdiğimizi söylüyoruz ama Allah'ın ayetlerine de Peygamberimizin örneğine de uygun bir hayat yaşamıyoruz. İşimizde, ticaretimizde, verdiğimiz sözlerde, gerektiği kadar duyarlı ve sorumlu davranmıyoruz.

Esasen din, inanan insanların önemli bir çoğunluğunun hayatında zannedildiği kadar etkin değildir. İnanmak ya da inancın gereği olan bir takım ibadetleri yerine getiriyor olmak gerçek anlamda o inanca uygun davranmayı garanti altına almak için yeterli değildir. Bazı insanlar Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etme noktasında gerektiği kadar hassas davranmamakta, “namazımı kılar, orucumu tutarım ama yer gelir yalan konuşur, haksızlık eder, dedikodu da yaparım o ayrı bu ayrı”

der gibi davranmakta ve gerçekten de inanan bir insana yakışmayacak hareketler sergileyebilmektedirler. Yine inanan bazı insanlarda bu kez farklı şekilde “namaz kılmam oruç da tutmam ama yalan konuşmam dedikodu da yapmam” şeklinde bir anlayışa sahip olduğu görülebilmektedir. Oysa emirlere de yasaklara da ibadet gözü ile bakılması ve yapılması gerekenin içten gelerek en güzel şekilde yapılması, kaçınılıp uzak durulması gerekenden de yine içtenlikle en güzel şekilde kaçınılması gerekir.

Müslümanlar, inançlarına gerektiği gibi bağlı ve hassas olmak noktasında genellikle zayıftırlar. Çocuğumuzu, kardeşimizi, anne ya da babamızı veya evdeki kedimizi hırpalayıp tanınmaz hale getirseler, oyuncak edip oynasalar, bu tablo karşısında öylece bakıp etkisiz ve tepkisiz kalabilir miyiz? Dini-mizi ne hale getirdiklerini görmeyecek miyiz? Öylece durum bakmaya, Allah’tan korkmak yerine insanlardan çekinip korkmaya, sorumluluk almak yerine sorumsuzca davranmaya devam mı edeceğiz?

Müslümanlar olarak acilen birlik ve beraberlik içinde Allah’ın vahyi olan Kuran etrafında toplanmamız, aramızdaki anlaşmazlıklarımızı Kuran’ın hakemliğinde çözüme kavuşturmamız, Kuran’ın ışığında Allah, din ve peygamberlik inancımızı gözden geçirmemiz, önce insanlığımızı sonra da Müslümanlığımızı Allah’ın Kitabı’na sunarak kendimizi kontrol etmemiz ve ancak bu şekilde gerçek anlamda Peygamberimiz Hz. Muhammed’in dosdoğru yolunu takip edebileceğimizi bilip anlamamız gerekmektedir.

Aksi halde bugün İslam dünyasının içinde bulunduğu ka-bullenilmesi son derece zor olan içler acısı durumundan kurtulması, hem dine hem de insanlığa artı değer katacak hayırlı, faydalı ve güzel işlerin parçası ve öncüsü durumuna gelmesi ve bırakın başka inançlarda olan insanlara, Müslüman olanlara

dahi huzur, barış, güven, birlik beraberlik ve kardeşlik duygusu ile başarı, refah ve mutluluk vermesi söz konusu olamayacaktır.

Hangi İslam? Hangi Müslüman?

Bu soruyu sormadan edemiyor insan. Belki de her birimiz kendimizi ve bizim gibi inanıp düşünenleri en iyi Müslüman örneği olarak görüyoruz. Ancak bizim ya da bir başkasının kendini ne gördüğünün değil, İslam adına Müslümanlık adına yapılan ve görülenlerin bir önemi olduğunu itiraf etmek durumundayız. Belki de ünlü düşünür Muhammed İkbal'in dediği gibi: "Eğer biz İslam'ın bir üstün değerler sistemi olduğunu Müslüman olmayanlara anlatmak istiyorsak, onlara her şeyden önce bizim İslam'ı temsil etmediğimizi söylemek borcundayız."

Büyük düşünür ve şair Mehmet Akif Ersoy'un şu sözlerine katılmamak da mümkün değildir. Bu sözleri söylediği zamandan günümüze değişen bir şey olmadığı gibi her şeyin daha da kötüye gidiyor olması ise insanın içini acıtan bir gerçektir: "Müslümanlık nerde! Bizden geçmiş insanlık bile... Âlem aldatmaksa maksat, aldanan yok, nafi! Kaç hakiki Müslüman gördümse hep makberdedir;¹³ Müslümanlık, bilmem amma, galiba göklerde!"¹⁴

Tüm dünyada Müslüman nüfusunun çoğalması ile övünüyoruz. Dünya genelinde birçok konu üzerinde en ciddi araştırmaları yapan ünlü PEW araştırma şirketinin verilerine göre 2050 yılında Müslümanların, Hıristiyanlarla aynı sayıya ulaşacağı ve sonrasında Hıristiyanları geçeceğine dikkat çekiliyor. Özellikle Vatikan da bunun farkında ve Hıristiyan nüfusun artması için kıyasıya bir mücadele veriyor. Aslında sayısal çoğunluk zannedildiği kadar önemli değil. Bir düşünsenize, samimi, kaliteli, iyi eğitilmiş, her anlamda donanımlı ve Kuran'a

13 Mezarda.

14 Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, Hazırlayan: A. Vahap Akbaş, Beyan Yayınları 2015, s. 294.

uygun yaşıyan Müslüman sayısını arttırmadıkça sayısal çokluk ne kadar önemli olabilir? Bugün ahlaklı insana örnek olarak bir Müslüman değil de bir Japon gösteriliyorsa herkesin Müslümanlığını sorgulaması gerekir. Bugün İslam denilince akıllara barış, huzur, güven, güzel ahlak ve adalet gelmiyorsa, sayısal çoğunluğumuz ile övünmemiz gereksizdir.

Aliya İzzetbegoviç'in bu konudaki yaklaşımı, durumu gayet güzel özetlemektedir: "Müslümanların hızla artan büyük nüfusuyla övünmemiz, bana şişmanlığıyla övünen ve aldığı yeni kılolardan haz duyan bir adamı hatırlatıyor. Ruhumuza, aklımıza ve başarılarımıza vurgu yapmaya ne zaman başlayacağız? Küçük ve kırılğan bir insanda bile insanlığa katkıda bulunabilecek büyük bir ruh bulunabilir. Gücümüz, bilimimiz, edebiyatımız nerede? Nerede buluşlarımız, küllî iyiliğe katkılarımız?"¹⁵

Oysa iyilik, adalet ve barışı esas alan, dünyalık hesap yapmayan, kendinden emin olunan, Allah'a yaraşır, inanana yakışır gerçek bir kul olabilmek bu kadar zor olmasa gerek! Peygamberimiz hayatta olsaydı "Çekin o kirli ellerinizi Allah'ın halis dininden ve uydurduğunuz şeyleri dinselleştirmeyin benim üzerimden" diyeceği ne çok "Müslüman" var. Bu yüzden olsa gerek ünlü düşünür ve şair Muhammed İkbâl: "Kaçın Müslümanlardan sığınım İslam'a" şeklinde çok düşündürücü ve iç acıtıcı bir hakikati ifade etmiştir.

Çalışma boyunca örnek verilen ayetlerden ve dikkat çekilen konulardan da görüldüğü gibi İslam inanç sistemini baskı ve korku unsuru haline getiren dinin sahibi olan Allah ya da bu dini en güzel şekilde tebliğ ederek ve en hassas şekilde yaşayarak bize örnek olan Peygamberimiz değil yanlış algı ve anlayışa sahip olan Müslümanlar ve Müslüman olarak görülen ama asıl amacı İslam'ı özünden uzaklaştırarak kabul edilmesi

15 Aliya İzzetbegoviç, **Özgürlüğe Kaçışım**, çev: Hasan Tuncay Başoğlu, Klasik Yayınları 2014, s. 332.

ve yaşanılması mümkün olmayan bir inanca dönüştürmek olan münafik zihniyetli kişilerdir.

Gerçeği arayan herkes, İslam ile Müslümanların ayrımını en doğru şekilde yapmalıdır. Bunu yapmayan kişi kötü örneklerden hareketle Hz. Âdem'den Hz. Peygambere kadar gelen ve yaratılışımıza son derece uygun olan İslam inancını, akıl ve insanlık dışı kötü bir inanç olarak algılayacaktır.

İnsanlığın kurtuluşu ve modern dünyanın beraberinde getirmiş olduğu hem inançsal hem de psikolojik, sosyal ve ekonomik problemlerin çözümü gerçek anlamda bir inanca sahip olmaktadır. İnsanlık bugün adaletten, merhametten, akıldan, ilimden, düşünmekten, sosyal hak ve eşitlik ilkelerinden, ahlaki ve estetik değerlerden, karşılıklı saygı, sevgi ve anlayış gibi güzelliklerden ve farklılıkların beraberinde getirdiği zenginlikten uzak, duyarsız, sorumsuz, ilkesiz ve bencil bir hayat yaşıyorsa bunun temel sebepleri Allah'ın, dinin ve ahiretin varlığını gerektiği gibi anlayıp kavrayamamış ve yaratılış ayarlarımızı bozmuş olmamızdır.

Ancak gerçeği görmek ve gerektiği gibi en güzel şekilde Allah'a inanarak inancına uygun bir yaşam sürmek isteyen insan için rehber olarak Kuran, örnek olarak da Kuran'da her biri ders niteliğinde olan peygamberlerin hayatları ve mücadeleleri yeterlidir. Kötü örneklerle bakarak Allah'tan ve İslam'dan uzaklaşmak kişinin kendisine yapacağı en büyük kötülüktür. Bazı insanların yanlış bir inanç ve kendisini gerçekten uzaklaştıracak bir yol üzerinde olması inanca ve yola küsmemizi gerekli kılmaz. Örneğin araba kullanma ile ilgili temel kurallar hemen her yerde aynıdır ama insanlar bu kurallara uymada aynı değildir. Bazı insanlar kötü araba kullanıyor diye kimse araba kullanmaktan vazgeçmiyor, arabayı, kuralları ya da yolu suçlamıyor veya ehliyetini çöpe atmıyor. Dolayısıyla kötü örneklerle bakarak Allah'tan ve dinden uzaklaşmak ya da insanların hata ve günahlarını Allah'a ya da dine yüklemek haksızlık olur.

Gerçek anlamda Müslüman olmak, “Müslümanım” demek kadar kolay değil. Müslüman olmaya, dini öğrenmeden önce, insan olmayı öğrenmekle başlanabilir. Dolayısıyla “Nasıl iyi Müslüman oluruz?” sorusunu sormadan önce “Nasıl iyi bir insan oluruz?” sorusunu sormak gerekir. Ne zaman iyi Müslüman oluruz sorusunun cevabı da iman ve eylem bütünlüğü olduğu zamandır. İman etmek, imanın gereklerini yerine getirmek değildir. Olması gereken budur ancak çoğu zaman kendi istek ve arzularımızı Allah’ın rızasının önüne çıkarttığımız için imanımız ile eylemlerimiz arasında tutarsızlıklar sergileriz. Bu yüzden olsa gerek Kuran ayetleri sadece iman etmeyenlere değil iman edenlere de uyarı niteliğindedir. Çalışmamızın kapığında da kullandığımız son derece anlamlı olan ayette: **Ey iman edenler! Hep birlikte İslam’a (teslimiyet yoluna) girin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır** (Bakara 208) denilmektedir. Görüldüğü gibi İslam’a yani teslimiyet yoluna davet edilenler zaten iman etmiş olanlardır.

Başka bir yerde benzer şekilde bir davet görülmektedir: **Ey iman edenler! İman edin Allah’a, O’nun elçisine, elçisine indirdiği kitaba ve daha önce indirdiği kitaba! Zira kim Allah’ı, meleklerini, kitaplarını, resullerini ve ahiret gününü inkâr ederse, işte o derin bir sapıklığı boylamış olur.** (Nisa 136). Görüldüğü gibi Allah’a, elçisine, vahye ve ahiret gününe iman etmeye çağırılanlar zaten iman etmiş olanlardır. Demek ki biz farkında olmasak da imanımızı teslimiyet yolu olan İslam’ın temel ilke ve değerlerinin dışına çıkarmakta ve bu yüzden de Allah tarafından uyarılmaktayız.

Bir önceki ayet esasen iman edenlerin neden gerçek anlamda iman etmeye çağırıldıklarını özetler mahiyettedir: **Siz ey iman edenler! Kendinizin, ebeveyninizin ve akrabanızın aleyhine de olsa, Allah için hakka şahitlik yaparak daima adaleti tesis etmeye çalışın. O kimse zengin olsun fakir**

olsun, Allah'ın hakkı onların her birinin önüne geçer. O halde kendi arzularınıza uymayın ki adaletten uzaklaşmayasınız. Ama eğer hakikati çarpıtırmanız ve(ya) şahitlikten kaçınırsanız bilin ki Allah yaptıklarınızdan haberdardır. (Nisa 135). Ayetten de görüldüğü gibi iman edenlerin yakınları aleyhinde bile olsa Allah için adaleti ve şahitliği gözetmeleri ve gerçeği saptırmaktan uzak durmaları gerekmektedir. Çünkü gerçek anlamda iman etmiş olmak için her şeyin yaratıcısı ve mutlak anlamda sahibi olan Allah'a güvenip dayanmak ve güvenilir bir insan olmak gerekir. Bu gerçeğin de birkaç ayet önce ifade edildiği görülmektedir: **Göklerde ve yerde olan her şey Allah'a aittir ve hiç kimse Allah kadar güvene layık olamaz.** (Nisa 132)

Bedevilerin¹⁶ iman ettik beyanları üzerine Kuran ayetinde şu şekilde bir cevap verilmiştir: **Bedeviler, 'İman ettik' dediler. De ki: Siz iman etmediniz; ancak 'İslam (teslim) olduk' deyin. İman henüz kalplerinize girmiş değildir.** (Hucurat 14). Demek ki bir kişinin Müslüman olduğunu ifade etmesi, gerçek anlamda iman etmiş olması anlamına gelmemektedir.

Yine ayetlerde gerçek anlamda iman etmemesine rağmen iman ettik diyenlerden söz edildiği görülür: **Ey resul! Kalpleri inanmamış olduğu halde ağızlarıyla "inandık" diyenlerin inkârda yarışırcasına koşanları seni üzmesin. Yahudilerden bazıları yalancılık etmek için dinlerler; huzuruna çıkmamış olan başka bir topluluk için dinlerler. Yerlerine oturmuş kelimeleri, yapılarını bozup değiştirirler. "Size şu verilirse alın, eğer o verilmezse çekinin." derler...** (Maide 41). İmanın kalbe yerleşmesi yani içselleştirilmiş bir iman ile kişinin eylemlerinin uyum içinde olması gerekmektedir: **Allah, size imanı sevdirdi ve onu kalplerinizde süsledi ve gerçeği inkâr etmeyi, günah işlemeyi ve (güzel olan şeylere) karşı**

---

16 Bedevi: Çöl ve vahalarda develeriyle birlikte konar göçer olarak yaşayan Araplar için kullanılır.

çıkmayı size çirkin gösterdi. İşte bunlar, doğru yönü izleyenlerdir. (Hucurat 7)

Allah kendilerinden kesin söz almış olmasına rağmen Allah'a vermiş oldukları sözü tutmayarak itaatsizlik eden ve gerçekten yüz çeviren İsrailoğulları'na yapılan uyarı da iman ve eylem tutarsızlığını ortaya koyan bir diğer örnektir: **De ki: Eğer inanan kimselerseniz, imanınız ne kötü şey emrediyor size!** (Bakara 93). Gerçek bir inancın insanı Allah'ın rızasına uygun sorumluluk sahibi ve duyarlı bir birey kılması ve ona, insan onuruna uygun hayırlı ve güzel şeyler yaptırması gerektiği açıktır. Gerçek anlamda iman etmemiş kişiye ise gerçekten uzak bir şekilde inandığı şeylerin yaptırmayacağı bir şey yoktur. Bu kişiler inanmalarına rağmen vahyin bir kısmına inanıp işlerine gelmeyen kısmını yok sayanlar gibidirler: **Bütün bunlara rağmen birbirinizi katleden, günah ve düşmanlıkta dayanışma sergileyerek kendi içinizden bir kısmını yurtlarından çıkararak -ki onların çıkarılması size kesinlikle yasaklanmıştı- ve elinize esir düştüklerinde onları ancak fidye karşılığı serbest bırakan yine sizlerdiniz. Şimdi siz vahyin bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? İyi bilin ki, sizden kim böyle yaparsa, kesinlikle onun cezası dünya hayatında zilletten başka bir şey olmayacaktır. Ahirette ise azabın en acıklısına mahkûm olacaklar. Zira Allah yaptıklarınıza karşı duyarsız değildir.** (Bakara 85)

Bugün, iman etmiş olmalarına rağmen birçok Müslüman'ın imanına zulüm, adaletsizlik, haksızlık ve merhametsizlik bulaştırarak imanlarını kirlettikleri görülmektedir. Yine bugün, birçok Müslüman'ın Allah'ın Kitabı'nı dikkate almadıklarını anlamak zor değildir: **İman edip de imanlarını herhangi bir zulümle kirletmeyenler var ya, güvende olma/güvenilir olma işte onların hakkıdır; doğruyu ve güzeli yakalayanlar da onlardır.** (En'am 82)

Yine Kuran ayetleri Allah'ın apaçık delillerine rağmen birçok insanın imanına şirke bulaştırmadan yani yalnız Allah'a ait olan nitelikleri başkalarına da yakıştırmadan Allah'a iman etmediği gerçeğini gözler önüne sermektedir: **Kaldı ki, göklerde ve yerde nice ayetler, işaretler var ki, onlar (üzerinde düşünmeden) sırtlarını çevirerek yanlarından geçip gidiyorlar! Onların çoğu şirke bulaşmış olmadan Allah'a iman etmez.** (Yusuf 105-106)

Demek ki ayetlere göre iman etmek ya da iman eden biri olduğumuzu düşünmek yeterli değildir. İmanın hakkını vermek yani başka bir ifade ile neden iman ettiğimizin bilincinde olarak taklit değil tahkik etmemiz gerekir. Çoğu Müslüman için iman, Müslüman bir ailede doğması sebebiyle edindiği bir değerdir. Neden iman ettiğini sorgulamadan ve imanını gerektiğinde savunulabilir delile dayalı bir temele dayandırmadan edinir. Şüphesiz haksızlık, zulüm ve şirke bulaştırılmamış her iman kendi içinde anlamlı ve değerlidir. Ancak İslam'ın insandan istediği iman taklidi iman değil tahkiki yani doğrulu üzerine düşünülüp sorgulama yapılan ve hem içsel hem de dışsal delillere dayalı olan imandır.

Taklidi imanda kişi hangi ailede dünyaya gelmişse genellikle o ailenin inancı üzerinde olur ve çoğu zaman gerçeği gerektiği gibi düşünüp sorgulamaz. Örneğin Budist bir ailede doğan kişi Budist olarak yaşar ve tek gerçeği Budizm olarak kabul edip benimser. Muhtemelen neden Budist olduğu sorulsa ailesinden ve içinde bulunduğu toplumdaki dolaylı Budist olduğunu ifade eder. Aynı şey, inancını sorgulamamış ve Allah'ın ayetlerinden habersiz iman etmiş bir Yahudi, Hıristiyan ya da Müslüman için de geçerlidir. Bir kişiye inancı sorulsa ve cevap olarak Müslüman olduğunu beyan etse neden Müslüman olduğu sorulduğunda muhtemelen vereceği cevap, bir Budist'in vereceği cevaptan çok farklı olmayacak ve neden Müslüman olduğunu gerektiği gibi ifade edemeyecektir.

Demek ki bu iki örnekte olduğu gibi Budist olan kişi Müslüman bir ailede, Müslüman olan kişi ise Budist bir ailede dünyaya gelmiş olsalardı inançları da haliyle farklı olacaktı. Bu tarz bir iman anlayışı İslam'ın ruhuna uygun değildir. Çünkü Allah Kuran'daki yüzlerce ayetinde gerçek bir iman için gerektiği gibi aklımızı işletip düşünmemizi, okuyup araştırmamızı yaratılışımıza uygun hareket etmemizi söyleyerek bizi gerektiğinde savunulabilir, makul ve delile dayalı bir imana davet eder. Ancak böyle bir imanda inanç ve eylemler birbirini tamamlar ve ancak bu iman, insanın inancına uygun yaşamasını sağlar.

Gerçek iman beraberinden tutarlı olmayı gerektirir. İman eden kişi bazen iman edip bazen iman etmeyen biri gibi davranamaz. İşine geldiği şeylere iman edip işine gelmediğini düşündüğü şeyleri yok sayamaz. Allah'a iman ediyorsa, Allah'ın ayetlerini dikkate almadan, o ayetlerden habersiz, atadan dededen gördüğü gibi bir hayat yaşayamaz.

İslam'ın Müslümanlar üzerinden yargılanacak bir din olmayacağına göstergesi, insanların gerektiği gibi inanmıyor ve ya da inancına uygun davranmıyor olmalarıdır. İslam her türlü insani görüş ve kabulün ötesinde, Allah'tan gelen üstün değerler sistemidir. İslam'ı mensupları üzerinden değil kendi öğretileri üzerinden değerlendirmek ve benimsemek gerekir.

İslam, Değerleri Olmayan Bir Din Değildir

İnsana ve hayata anlam ve değer katmak üzere ilkeleri Allah tarafından belirlenmiş ve bütün peygamberler tarafından insanlığa tebliğ edilmiş, Allah katındaki tek geçerli din olan İslam, değerleri olmayan bir din değildir. Ancak uzunca bir süredir gerek mensupları gerekse düşmanları tarafından değerler erozyonuna uğratılmış ve özünden uzaklaştırılmış bir anlayış ile yaşanmaya çalışılmıştır. İslam âlemi yüzlerce yıldır ayrılık,

anlaşmazlık, bencillik ve umursamazlık içinde hem kendini hem de değerlerini tüketmekte.

Bugün İslam dünyası, Müslüman toplumlar kendi içlerinde hakka, hukuka, adalete, kısacası Allah'ın insanı sorumlu kılmış olduğu en temel insani değerlere ne oranda riayet ediyorlar?

Elli yedi tane İslam ülkesi olduğu kabul ediliyor. Buna rağmen bu ülkelerde Kuran'ın temel ilkelerinden ve Hz. Peygamberin örnek yaşamından büyük oranda uzak bir din ve hayat algısı ile hareket edildiği görülüyor.

Biz Allah'ın nimetine nankörlük edip kendimizi bozdumuz için Müslüman dünya bu halde: **Bu böyledir, çünkü Allah, bir topluma bahsettiği nimeti ve esenliği, o toplum kendi gidişini değiştirmedikçe asla değiştirmez ve (bilin ki) Allah her şeyi işiten, her şeyi bilendir.** (Enfal 53)

İnsani ve ahlaki değerler noktasında kırıklarla dolu bir karnemiz var. Oysa Kuran'daki tanımıyla Müslüman, Allah'a kayıtsız şartsız teslim olan, kendisine güven duyulan yani kendisinden emin olunan, iyi, güzel ve insan yaratılışına uygun olanı tavsiye eden, barışı esas alan ama haksızlıklar karşısında da dimdik duran insandır. Kuran'ın ilkeleri ve Peygamberimizin o ilkelere uygun örnek yaşamı aşırılıklardan uzak, ölçülü, dengeli, erdemli ve her anlamda insanlığa örnek bir toplum hedefi ortaya koymaktadır: **İşte böylece sizin dengeli bir ümmet olmanızı istedik ki, insanlığa örnek ve model olasınız ve Resul de size örnek ve model olsun.** (Bakara 143). Buna rağmen Müslümanlar, Allah'ın dinini ve ilkelerini gerektiği gibi dikkate almadıklarından insanlık için örnek ve model olmaktan çok uzaktırlar.

Bugün her anlamda kendisine bakıldığında örnek bir toplum ya da örnek bir insan denilebilecek Müslümanlar var mı yeryüzünde? Yapılan çalışmalar Kuran'daki adalet, hak, hukuk

ve değerler gibi en temel ilkelere uygun yaşayan Müslüman ülkelerin yok denecek kadar az olduğunu gösteriyor.

Amerika'nın önde gelen üniversitelerinden biri olan George Washington Üniversitesi'nde Profesör Hossein Askari'nin, Scheherazade S. Rehman ile birlikte yaptığı çok dikkat çekici ve kapsamlı bir çalışma var. Bu çalışmalardan biri uluslararası akademik bir dergide¹⁷ “İslam Ülkeleri Ne Kadar İslami?” adlı bir makale olarak yayınlanmış. Bu makalede ‘İslamilik Endeksi’ diye bir başlık altında Müslüman ülkelerin ve Müslüman olmayan ülkelerin “İslamiliğini” gösteren bir endekse yer vermişler.¹⁸ Yine aynı dergide yayımlanan diğer makale ise “İslam Ülkeleri Ekonomik Endeksi” başlığı ile yayımlanmış ve burada da ekonomik veriler üzerinden bir değerlendirme yapılmış.¹⁹

“İslam Ülkeleri Ne Kadar İslami?” çalışmasında Müslüman olan ve olmayan ülkelerden oluşan 208 ülke üzerinde ölçüm yapılıyor. Örneğin Yeni Zelanda bir İslam ülkesi veya İslam'ın yaygın olduğu bir ülke olmamasına rağmen; ekonomi, hukuk, yönetim, siyasi haklar ve insan hakları bakımından İslami kriterlerle ne kadar uyumluluk gösterdiği ve İslami değerlere ne oranda uygun yaşadığı belirlenmeye çalışılıyor. Öte taraftan Müslüman olan ülkelerin gerçekte İslami ilke ve değerlere uygun yaşayıp yaşamadıkları ve İslam'ın sadece bir isimden ibaret olup olmadığı belirlenmeye çalışılıyor. İlk 10'da Yeni Zelanda, Lüksemburg, İrlanda, İzlanda, Finlandiya, Danimarka, Kanada, İngiltere, Avustralya ve Hollanda yer alıyor. İlk 50'de sadece iki Müslüman ülke var; 38. sırada Malezya, 48. sırada ise Kuveyt. Türkiye bu listede 103, Suudi Arabistan 131, en fazla Müslüman'ın yaşadığı Endonezya 140, Mısır ise 153. sırada yer alıyorlar.

17 Global Economy Journal

18 Scheherazade S. Rehman-Hossein Askari, 'How Islamic are Islamic Countries?', Global Economy Journal, sayı: 10, 2010.

19 Scheherazade S. Rehman-Hossein Askari, 'An Economic Islamicity Index', Global Economy Journal, sayı: 10, 2010.

“İslam Ülkeleri Ekonomik Endeksi” çalışmasında yine aynı şekilde Müslüman olan ve olmayan ülkelerden oluşan 208 ülke üzerinde ölçüm yapılıyor. Söz konusu ülkeler toplumsal ve ekonomik özellikleri ile analiz ediliyor ve bu ülkeler Kur’an’daki toplumsal ve ekonomik ilkeler ve değerlerle kıyaslanıyor. Bu listede ilk 10’da İrlanda, Danimarka, Lüksemburg, İsveç, İngiltere, Yeni Zelanda, Singapur, Finlandiya, Norveç ve Belçika yer alıyor. İlk 50’de yine aynı iki Müslüman ülke var. 33. sırada Malezya, 42. sırada ise Kuveyt yer alıyor. Türkiye 71, Suudi Arabistan 91, Endonezya 104, Mısır ise 129. sırada yer alıyor. Bu kıyaslamalar, on iki temel İslami ekonomik kurala²⁰, hukuki ve yönetsel İslami ilkelere, insan hakları ve siyasi haklar için İslami ilkelere ve uluslararası ilişkilerde İslami ilkelere uygunluk olarak dört temel kısımdan oluşuyor.

Söz konusu çalışmada, ekonomik sistem, iyi yönetim, insan haklarına saygı, kişilerin seçim özgürlükleri, belirlenmiş hukuki kurallara riayet ve Müslüman olmayanlar ile ilişki gibi konuların İslami açıdan nasıl şekillendirildiği üzerinde duruluyor. İslami öğretileri ahlaki değerleri temel alan, eşitlik ve adalete dayalı bir sistem olarak tanımlayan araştırmacılar, zarar ve hasar verilmemesi, israftan kaçınılması, sahtekârlık ve dolandırıcılık yaparak yasal olmayan ahlak dışı yollardan gelir ve zenginlik elde edilmemesi ve kamu malının suistimal²¹ edilmemesi gibi İslami değerlere dikkat çekiyorlar. Çalışmadan

---

20 Söz konusu on iki İslami kural şu sıra ile belirlenmiş: 1. Toplumun tüm üyelerine eşit ekonomik fırsatlar ve ekonomik özgürlük 2. Ekonomik eşitlik/adalet 3. Özel mülkiyet ve sözleşme haklarının korunması 4. Çalışabilen ve çalışmak isteyen herkese eşit şartlarda iş imkânlarının yaratılması 5. Eşit eğitim imkânlarının sağlanması 6. Yoksulluğun önlenmesi, yiyecek, barınma ve giyim gibi temel ihtiyaçların karşılanması 7. Vergilerin toplumun diğer ihtiyaçlarının karşılanması için kullanılması 8. Doğal ve tükenen kaynakların toplumun şimdi ve gelecekteki üyeleri göz önünde bulundurularak en doğru ve uygun şekilde yönetilmesi 9. Yolsuzluk ve kanunsuz işlerin ortadan kaldırılması 10. Destekleyici bir finansal sistem kurulması 11. Faizin kaldırılmasını da içeren finansal uygulamalar 12. Yönetim yapısının bu ihtiyaçları karşılayacak bir etkiye sahip olması.

21 Suistimal: Görev, yetki ve benzeri şeyleri kötüye kullanma.

çıkarılan sonuç özetle Müslüman ülkeler sanılanın aksine İslami ilkelerle yönetilmekten çok uzaklar ve bunun sonucu olarak Müslüman ülkeler İslami kurallardan uzaklaştıkları için toplumsal ve ekonomik açıdan Batı dünyası karşısında geri kalıyor ve ilerleyemiyorlar. Yine çalışmada öne çıkan bulgulardan birisi, Müslüman ülkelerde yaşanan yolsuzluk, ekonomik gerilik, sosyal adaletsizlik, eşitsizlik, adam kayırma gibi problemlerin aslında dinden kaynaklanan problemler olmadığı, gelişmemiş ülkelerde yaşanan problemler olduğudur.

Çalışmadan da görüldüğü gibi İslam ülkesi ve İslami uygulamaları benimseyen ülkelerin İslami değerlere uygun yaşamadıkları, gerek İslami ölçüler gerekse ekonomik ölçüler açısından Kuran'a ve Hz. Peygamberin örnek yaşamına uygun yaşayan ülkelerin Müslüman olmayan ülkeler olduğu anlaşılmaktadır. Esasen görünen köy kılavuz istemez ancak bilimsel çalışmalar, içinde bulunduğumuz durumun vahametini daha açık seçik ve net bir şekilde ortaya koyarak bizi gerçekler ile bilimsel açıdan da yüzleştiriyor.

Söz konusu çalışmanın Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ya da İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi bir bildiri üzerinden değil de İslam'ın kaynağı olan Kuran ve Kuran'daki ilkeleri en güzel şekilde hayatına taşıyarak Müslümanların örneği olan Hz. Peygamberin yaşantısı üzerinden yapılmış olması ama buna rağmen Müslümanların söz konusu kriterler açısından kırıklarla dolu bir karneye sahip olmaları, İslam dünyasının durumunun son derece içler acısı olduğunu gözler önüne seriyor.

Bu çalışmadan örnek vermekteki amacımız, kendi dini ve insani değerlerimizi nasıl yozlaştırdığımızı, İslam'ın temel ilkelerinden nasıl uzak bir hayat yaşadığımızı ve bu durumu düzeltmek adına da kayda değer bir şey yapmadığımızı göstermektir. Yoksa amacımız Batı ülkelerini överek masum ya da şirin göstermek olmadığı gibi Müslümanları da yererek kötü göstermek değildir. Ancak Aliya İzzetbegoviç'in de dikkat

çektığı gibi gerçeklerle yüzleşmemiz ve içinde bulunduğumuz durumun nedenlerine inmemiz gerekmektedir: “Dünya üzerindeki Müslümanların vaziyetini düşündüğümde ilk sorum hep şu olur: Acaba hak ettiğimiz kaderi mi yaşıyoruz, acaba vaziyetimiz ve mağlubiyetlerimiz konusunda daima başkaları mı suçlu? Eğer biz suçluysak -ki ben böyle olduğu kanaatindeyim- yapmamız gereken neyi yapmadık yahut yapmamamız gereken neyi yaptık? Bana göre bunlar, bizim imrenilemeyecek vaziyetimizle ilgili iki kaçınılmaz sorudur.”²²

Yoksa gelişmiş ve “medeni” Batı dünyası da masum ve günahsız değildir. Kendi içlerinde, kendi halklarına karşı büyük oranda adil, demokrat ya da özgürlükçü oldukları doğru olmakla birlikte kendilerinden olmayan insanlara karşı son derece acımasız olabildikleri noktasında Batı toplumları da hem geçmişte hem de günümüzde kırıklarla ve insanlık onurunu ayaklar altına alan uygulamalarla dolu bir karneye sahip.²³ Adalet,

22 Aliya İzzetbegoviç, **Özgürlüğe Kaçışım**, s. 321.

23 1994 yılında Afrika Ruanda'da tüm dünyanın gözü önünde Tutsi azınlığın Fransa'nın desteklediği Hutular tarafından sistematik olarak katledildiklerine tanıklık ettik. Tutsi nüfusun üçte ikisi ortadan kaldırılmış ve aynı zamanda soykırımı karşı çıkan ya da Tutsileri koruyan ılımlı binlerce Hutu da öldürülmüşlerdi. Soykırım şartlarının oluşturulması, silah ve lojistik desteğinin sağlanmasının ardından Fransa olduğu bilinmektedir. Fransa'nın Hutu militanlarını askeri anlamda eğitmek, silah tedarik etmek, soykırımcıların saklanmasına ve kaçmasına yardım etmek, Tutsileri ölüme terk etmek gibi dolaylı bir soykırım yapması sonucunda daha önce benzeri görülmemiş şekilde üç ay gibi kısa bir süre zarfında bir milyona yakın Tutsi, Hutu militanları tarafından katledildiler. Üstelik yaklaşan katliam istihbarat raporları ve hatta medya kanallarıyla önceden haber verilmesine rağmen herhangi bir tedbir alınmamış, dolayısıyla kastlı olarak soykırımın önüne geçilmemişti. Ruanda'da bulunan Birleşmiş Milletler, ABD ve Belçika gibi diğer güçler ihmalleri nedeniyle sorumluluklarını kabul ederek özür dilemiş ancak asıl aktör olan Fransa hiçbir sorumluluk üstlenmemiştir. Ruanda'da soykırımı engel olabilecek ya da en azından sınırlı düzeyde tutabilecek güçler mevcuttu. Ruanda'da zaten etkili güç olarak bulunan Fransa başta olmak üzere, ABD, İngiltere ve Belçika'nın müdahale etmeyerek katliama sessiz kalmalarının ulusal çıkarlarını gözettileri gerçeği dışında geçerli bir gerekçesi bulunmamaktadır. Bakınız: Deniz Altınbaş, 'Ruanda Soykırımı ve Fransa'nın Rolü', İKSAREN, Uluslararası Suçlar ve Tarih, Sayı:2, Ankara (2006), s. 225-249. Yine Birleşmiş Milletler başta olmak üzere Batı ülkelerinin seyirci kaldığı insanlık dışı manzaralardan birine

hak ve hukuk sadece kendinden olana değil kendinden olmaya da uyguladığın zaman gerçek anlamda değerli ve geçerli olur. Bugün Ortadoğu’da yaşanan zulümlerden kaçan ve hayatta kalma mücadelesi içinde ailelerinden, evlerinden ve yurtlarından olan insanlara karşı birçok Batılı yönetim ve toplumların önemli bir kesiminin yaklaşımlarına bakıldığında insana ve insani değerlere bakışlarının ancak kendinden olanlara yönelik sığ bir bakış olduğunu görmek zor değil.

Bu durum geçmişte de aynı şekildedir; hiç değişmemiştir. Soykırımlar tarihi üzerine yapılacak tarafsız bir inceleme üzerinden yakın geçmişe kadar günümüz dünyasının en “medeni” ülkelerinin nasıl insanlık suçları işlediklerini görmek zor değildir.²⁴ Halen daha günümüzde birçok ülkede yaşanan iç ça-

---

daha yakın komşumuz Suriye’de rastlamaktadır. Suriye’de yönetim karşıtı protestolarda ilk can kaybının meydana geldiği 18 Mart 2011 tarihinden bu yana 124 bin 927 Suriyelinin hayatını kaybettiği, 2 milyon 553 kişinin komşu ülkelere göç ettiği, 2 milyon 945 bin binanın yıkıldığı veya hasar gördüğü bildirildi. Suriye İnsan Hakları Örgütü (SNHR) tarafından yayımlanan raporda, geçen üç yıl zarfında rejim güçlerinin muhaliflerin denetiminde olan bölgelere ağır silahlarla saldırması sonucunda 105 bin 721 sivilin hayatını kaybettiği, bunların da 14 bin 144’ünün çocuk, 12 bin 935’inin kadın olduğu belirtildi. Eksik veriler göz önünde bulundurulduğunda 2014 yılı sonu itibariyle toplam sayının 230.000 olduğu tahmin ediliyor. Kaynak: www.trthaber.com

- 24 Batı ülkelerinin hem kendi içlerinde hem de diğer milletlere karşı siyasi ve ekonomik sebeplere dayalı yakın dönem savaş tarihi karnesi son derece vahşi pek çok kanlı olay ve soykırımlarla dolu. Napolyon’un Seferleri, Amerikan ve Fransız Devrimleri, Amerikan İç Savaşı, 1. Dünya Savaşı, Rus Devrimi, 2. Dünya Savaşı ve Kore Vietnam Çatışması gibi pek çok modern savaşın dini sebeplere dayanmadığı bilinmektedir. Yine yalnız 20. yüzyılda 160 milyon sivil soykırıma uğramış, yaklaşık 100 milyon civarı insan da komünist Rusya ve Çin yönetimleri tarafından öldürülmüştür. Detaylı Bilgi İçin Bakınız: Charles Phillips, Alan Axelrod, **Encyclopedia of Wars**, Facts on File, New York (2004).

Fransa da 20. yüzyılı kana boyayan soykırımların mimarları arasında yer alıyor. Fransa, 1830 yılında Cezayir’i işgal etti. 132 yıl boyunca Cezayir’i işgal altında tutan Fransa, 1954-1962 yılları arasında 1.5 milyon Cezayirliyi katletti. Fransa, 1.Dünya Savaşı’nda da 900 bin Afrikalının ölümüne sebep oldu. İngiltere, 1788-1938 tarihleri arasında sömürgeleştirmek amacıyla gittiği Avustralya’da yerleşik yerli halk Aborjinleri sistematik olarak yok etti. İngilizlerin aralarına salgın hastalık yaydığı, bununla da yetinmeyip yemeklerine zehir katarak yok etmeye çalıştığı 750 bin Avustralya yerlisinden geriye sadece 31 bin kişi sağ kalabildi. Al-

manya da 20.yüzyılın en vahş katliamlarından birine imza attı. Almanlar 1933-45 yılları arasında Büyük Alman İmparatorluğu'nu kurmak ve mükemmel Alman ırkını yaratmak hedefiyle diğer milletlerden ve etnik gruplardan 21 milyon insanı topluca kurşuna dizerek, toplama kamplarında, fırınlarda yakarak, gaz odalarında zehirleyerek soykırımı uğrattılar. Almanlar 1891 yılında hammadde ve işgücü ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Namıbya'ya sömürge kurmak amacıyla çıktılar. Bölgedeki çok zengin altın ve zümrüt madenlerini ele geçirmenin yolunun yerel Herero ve Nama halklarını yok etmek olduğuna karar veren Almanlar harekete geçti. Bu emir üzerine adanın yerlileri Herero ve Namalar üzerine taarruz eden Alman askerleri yaşlı, kadın, çocuk dinlemeden 117 bin insanı katlettiler. Katliamdan kurtulanlar işkenceyle öldürüldü. Yaklaşık 132 bin yerliden geriye 15 bini sağ kalabildi. I. Dünya Savaşı'nın ardından Ruanda'nın yönetimi Belçikalılara verildi. Belçika'nın sömürgesi altındaki Ruanda ve Kongo'da 15 milyon civarı Afrikalı soykırımı uğradı. 20 milyon civarı nüfusu olan Kongo halkının yarısına yakını katledildi. Yeterince kauçuk toplamayan çocukların elleri ve ayakları kesildi. Askerler kesik elli çocuklarla ve hatta kesik eller ile fotoğraflar çektiler. İtalya'nın, Libya'da 1911'den 1940'lı yıllara kadar uyguladığı imha operasyonları ve çölün ortasına kurduğu toplama kamplarında yüzbinlerce Afrikalı Müslüman hayatını kaybetti. İtalya diktatörü Mussolini, Etopya'da ve Yugoslavya'da 300 bin insanı katletti. Danimarka, 1945 yılında 250 bin Alman mülteciyi ölüme terk etti. Sovyet Ordusu'nun Alman topraklarına doğru ilerlemesinden kaçan 250 bin Alman mülteci Danimarka'ya sığındı. Üçte birini 15 yaşından küçük çocukların oluşturduğu Almanlar tel örgülerle çevrili toplama kamplarına alındılar. Binlerce çocuk ve yetişkin tifüs, bağırsak iltihabı ve ishal sonucu yaşamını kaybetti. İspanya diktatörü Francisco Franco, ülkesinde 30 bin muhalifini öldürttü. İspanyollar Amerikalılarla birlikte milyonlarca Kızılderili'yi katletti. Norveçliler 1920-30'lar da çıkardıkları yasalarla Nordik ırkın ariliğini korumak için etnik grup Tater (Göçerler) kızlarını zorla kısırlaştırdılar. Norveç toplumu ne kadar Tater'i kısırlaştırırsa o kadar kendi ırkını koruduğuna inanıyordu. Kısırlaştırma yoluyla ehlileştirilemeyen Taterler üzerinde insülin ve elektroşok yöntemleri uygulanmaya başlandı. Lenin, 1917-1920 yılları arasında 30 bin muhalifini infaz ettirdi. 1944 yılında Rusya, Çeçen, İnguş, Karaçay-Malkarlar ile Kırım Türklerini trenlere bindirerek Sibiryaya ve Kazakistan'a sürgün etti. Bu sürgünde 500 bini aşkın Müslüman Türk yollarda öldü. Komünist rejim döneminde Türk soyundan gelen Kazak, Karatay, Çeçen, Noyan, Azeri, Türkmen ve Kırgız boylarından milyonlarca Türk ve Müslüman katledildi. Rusya Devlet Başkanı Leonid Brejnev, 1979'da Afganistan'ı işgal ederek, direnen 1,5 milyon Afganlının ölmesine neden oldu. Rusya Federasyonu'nun Çeçenistan'a yaptığı saldırılarda da 200 binin üzerinde sivil katledildi. Amerika, tarihinde milyonlarca Kızılderili'yi katletti. 1492'de, Kristof Kolomb ayak bastığında nüfusu 8 milyon olan Arawaks yerlilerinin sayısı 22 yıl içerisinde 28 bine indi. Amerikalılar ve İngilizler Almanların savaşı kaybetmelerinin ardından, Dresden kentine sığınan Alman göçmenlerin üzerine 3 gün süreyle havadan bomba yağdırdılar. Savunmasız insanların sığındığı Dresden kentine uygulanan bombardıman sırasında 3 bin 900 ton tahrip gücü yüksek bomba ve 200 bin nalm bombası atıldı. Bu yok etme harekâtında çoğunluğu çocuk ve kadınların

tışma ve savaşların arkasında birçok Batı lkesi yönetimlerinin maddi ve stratejik çıkarları olduğunu görmek de zor değil. Müslümanların bu tuzağa düşmemeleri ve bu kadim oyunun bir parçası haline gelmemeleri gerekir. Bu yüzden de değerlerine sahip çıkararak birlik ve beraberlik içinde her türlü farklılıklara rağmen kardeşlik duygusunu pekiştirebilmeleri ve her alanda etkin olacak nitelikli insan yetiştirebilmeleri gerekir.

Değerlerini tüketen toplumlar, sonunda her şeylerini tkutip bitirirler. İslam en hayırlı ve güzel olanı tavsiye eden ve gerçek anlamda Müslüman olanı baştan aşağıya hayır ve iyilik ile inşa eden bir dindir. Ancak Müslüman olanın hayrı ve iyi olanı tavsiye ederken kendi nefsinin unutmaması gerekir: **Siz, insanlara iyiliği tavsiye ederken, kendinizi (nefsinizi) unuttuyor musunuz?** (Bakara 44)

İslam dünyası için uyanma ve diriliş vakti çoktan geldi ve geçiyor. Müslümanların miskin ve uyuşuk hallerinden kurtularak aklın, vahyin, adalet, merhamet, erdem, bilgi ve bilimin izinden gitmeleri ve Allah uğruna O'na yaraşır bir gayret ile çalışıp didinmeleri gerekmektedir: **Allah uğrunda O'na yaraşır bir gayretle didinin. O sizi seçmiş ve dinde size hiçbir güçlük çıkarmamıştır.** (Hac 78). Çünkü Allah kendi yolunda var gücü ile çalışıp didinerek iyi ve erdemli bir hayat yaşayan kullarını müjdelemektedir: **Davamız uğrunda var gücünü harcayanları, elbette kendi yollarımıza ynelteceğiz:**

---

oluşturduğu 200 bin kişi öldü. Amerika'nın Japonya'nın Hiroşima ve Nagasaki kentlerine attığı atom bombaları sonucu 135 bin kişi öldü. ABD'nin Vietnam'ı işgali ise 70 bin kişinin ölümüyle sonuçlandı. ABD son olarak Felluce'de 1500 sivil öldürdü. İngiliz Tıp Dergisi Lancet'in yaptığı araştırmaya göre Irak'ta ABD işgali dolayısıyla ölen sivillerin toplam sayısı 655 bine ulaştı. Yine yakın geçmişte 1992-1995 yılları arasında tüm Avrupa'nın gözü önünde yaklaşık 200.000 civarı Müslüman Boşnak'ın kelimenin tam anlamıyla acımasızca katledilmesine ve yüzbinlerce insanın yurtlarından göçmesine tüm Avrupa lkeleri seyirci kaldı. Kaynak: Ankara Ticaret Odası (ATO) "Soykırımlar Tarihi: İkiyüzlü Kriterler Raporu".

ve şüphesiz Allah iyi ve erdemli olanların yanındadır. (Ankebut 69)

Çünkü Müslüman olmak, Allah'ın vermiş olduğu aklı, bedeni ve kabiliyetleri en güzel şekilde kullanmak, insanlığa artı değer katmak, yeryüzünü huzur, barış, refah ve kardeşlik içinde yaşanılabilir bir yer kılmak için çalışmak, hayır, iyilik ve güzelliğin öncüsü olmak, kötülük, zulüm ve haksızlığın karşısında durmak, adalet ve merhameti en güzel şekilde ortaya koymak demektir.

Dolayısıyla Müslümanlar hayırlı ve güzel olan her işte en iyisi olmak, dürüstlüğü, erdemi, üstün başarıları ve tevazusu ile de insanlara örnek olmak için daima çalışkan ve fedakâr olmalıdır. En iyi bilim insanlarının, en kaliteli eğitimcilerin, en özgün düşünür ve sanatçıların, en dürüst ve üretken iş insanlarının, insan haklarına, çevre ve hayvan haklarına en çok saygı duyanların, inancına, milletine ve kendisine teslim edilen yönetim emanetine en sadık ve becerikli politikacıların, en dürüst, ilkeli ve cesur gazeteci ve yazarların ve daha birçok güzel ve örnek alınacak özelliklere sahip insanların hep Müslümanlardan olması gerekir. Ancak dünyevi olarak gelinecek hiçbir makam ya da konum amaç haline getirilmemelidir. Amaç, Allah'ın rızası ve Müslüman olmanın onuruna yaraşacak şekilde emek vermektir. Makam ve konumların büyümesine kapılıp havaya girmek, kendini insanlardan üstün görmek ve neden oralara geldiğini unutarak gücünü kendisinin ve yakınlarının çıkarları için kullanmak, haksızlık, zulüm ve adaletsizlikler yapmak hesabı verilebilecek bir günah değildir. Allah, Müslümanım diyen herkesi böyle hatalardan korusun.

Müslüman ülkelerin en güçlü ve en adil ekonomilere, en gelişmiş teknolojilere, dünya çapında seçkin üniversitelere, özgür sivil toplum ve düşünce kuruluşlarına, nitelikli ve özgür medyaya, en adil ve demokrat yönetimlere, tüm milletlerin gerektiğinde başvuracağı en adil ve hakka hukuka uygun

yargı sistemine sahip, eğitime, bilime ve sanata en fazla önem veren toplumlar olmaları gerekir. Çünkü tüm inançların en üstün ve niteliklisi olan İslam inancının inşa etmeyi hedeflediği inanan insan ve toplum modeli tüm bunları ve daha fazlasını doğal olarak gerekli kılmaktadır.

İslam, gönülden adanmış ve maddi karşılık beklentisi içinde olmayan, karşılığını sadece Allah'tan bekleyen samimi inanan yetiştirmeyi hedefler. Vaktin değerini bilen, vaktini en hayırlı ve güzel şekilde değerlendiren, boş iş ve uğraşlardan, anlamsız söz ve yorumlardan uzak duran, elini taşın altına koyan, duyarlı ve sorumluluk sahibi bireyler olmamızı ister. Hayat, ne zaman son bulacağı belli olmayan kısacık bir film gibidir zaten.

Kendimize yapabileceğimiz en büyük iyilik, hakkı verilerek Allah'a ve yaratmış olduklarına karşı sorumluluk ve duyarlılık bilinci içinde bir hayat yaşamaktır. Allah'ın rızasını umanlar, yüksek kulluk derecesine talip olurlar. Hiç şüphesiz Allah'ın taraftarlarıdır, galip gelecek olanlar: **Kim kalıcı şeref ve itibar arıyorsa, iyi bilsin ki bütün bir şeref ve itibarın kaynağı Allah'tır. O'na sadece güzel sözler yükselir, o sözleri yücelten ise imana uygun eylemlerdir. Gizli den gizliye çirkin entrikalar tasarlayanlara gelince: Onları şiddetli bir azap beklemektedir; bu gibilerin tuzakları da boşa çıkacaktır.** (Fâtır 10)

İnsanların yaptıklarını Allah'a ya da dine fatura etmek haksızlık olur. O insanlar yaptıklarını Allah ya da din adına yaptıklarını düşünüyor ya da iddia ediyor olsalar da durum değişmez. Önemli olan Allah'ın ne dediğidir ki onun için de Allah'ın insanlığa son sözü olan Kuran'dan başka alınacak kesin bir ölçümüzün olmadığı bilinmelidir. Zira hem Peygamberimizin hem de tüm peygamberlerin örnekliğinin ilahi vahye dayalı olduğunda şüphe yoktur: "Müslümanlar için ortak değer Kuran'ın önerdiği Müslümanlıktır. Kuran dışı her şeye din kültürü olarak bakılmalıdır. İslam dinini gönderen yüce Allah'tır.

Biz, dini Allah'a has kılmak zorundayız. İslam dini Kuran'dan ibarettir. Daha doğrusu, Kuran'ı anlama adına geliştirilen yorumlama biçimlerinin ortak değer olma imkânı yoktur. İnsanı anlayışlar din sayılamaz... Her Müslüman neslin, İslami ilkeleri, geleneğin algılarından değil, Kuran'da belirtilen olgulardan çıkartması gerekir.”²⁵

Müslümanların, İslam'ı özüne döndürerek dini, gönderiliş amacına uygun bir şekilde insanlar tarafından üretilen ve uydurulan kabullerden arındırmaktan başka kurtuluş yolları bulunmamaktadır. İslam ümmeti kendi içindeki farklılıkları olabilecek en az seviyeye indirmeli ve Kuran çatısı altında gerçeğin peşinden gitmelidir. Kurtuluşun Kuran'a dönmek olduğunu söylemek, Kuran okunup anlaşıldığında bütün problemlerin kendiliğinden çözüleceğini iddia etmek değildir. Önemli olan öncelikle Kuran'ın hedeflediği bir insan ve inanan olmak için duyarlılık ve bilinç kazanmaktır. Sonra içten gelen bir istekle Allah'ın, aklımıza ve yaratılışımıza son derece uygun olan buyrukları ile gerçeğe uygun bir inanç ve hayat anlayışa sahip olmak gerekir.

Şayet yüzlerce ayetinde akla ve aklın yaratılış amacına yönelik kullanımına ısrarla vurgu yapan, bilmeyi bilmemekten üstün tutan, gerçeğin peşinden gitmeye çağıran, Allah ile kul arasındaki her türlü aracıyı ortadan kaldıran, dini yalnız Allah'a özgü kılan, en başta Allah'a sonra da tüm yaratılmışlara karşı görev ve sorumluluklarımızı hatırlatan, gerek geçmiş toplumların gerekse peygamberlerin hayatlarından örnek alınacak ibretlik anlatımlar sunan, “düşünmüyor musunuz?” “aklınızı kullanmıyor musunuz?” “bakmıyor musunuz?” “görmüyor musunuz?” “ibret almıyor musunuz?” gibi onlarca uyarı ile dikkatlerimizi sürekli canlı tutan ve bizi gerek evrenin gerekse yaşamın ortaya çıkışındaki kanıtların izini sürmeye davet

---

25 Ahmet Akbulut, *Müslüman Kültürde Kur'an'a Yabancılaşma Süreci*, OTTO 2017, s. 10.

ederek kanıtın bizi götürdüğü yolu takip etmeye sevk eden, erdemli, adaletli, merhametli, dürüst ve ölçülü olmak gibi onlarca ilkeyi en güzel şekilde hayatımıza taşımamızı öğütleyen ve Allah'ın sınırlarına riayet ederek şeytanın ayartma ve kıskırtmaları karşısında dikkatli ve titiz olmamızı söyleyen Kuran'ı gerçek anlamda hayatımıza taşımadığımız müddetçe tek başına okunup anlaşılmasının Müslümanları, içinde bulunulan durumdan kurtarması ya da karanlıktan aydınlığa çıkmada yol gösteren bir ışık olması mümkün olmayacaktır.

Kuran ayetleri gerçeğe dikkatimizi çekmekte ve imanımıza uygun davranarak kendimize gelmemiz ve daha önce kendilerine kitap verilmiş olmasına rağmen Allah'ın uyarılarını dikkate almayarak yoldan çıkan ve Allah'ın mesajına karşı kalpleri katılaştıran kişiler gibi olmamamız için uyarılarda bulunmaktadır: **Allah'tan gelen öğütlerin ve O'nun indirdiği gerçeğin etkisi ile inananların kalplerinin yumuşayacağı ve (bu gerçek karşısında) ürperecekleri gün halâ gelmedi mi? İnananlar daha önce kendilerine kutsal kitap verilenler gibi olmasınlar. Uzun zaman geçince onların kalpleri katılaştırmış ve onların çoğu yoldan çıkmış kimseler olmuşlardı.** (Hadid 16). Demek ki inanan olmak tek başına yeterli değildir. İnanmış şeyin bilincinde olmamız ve inancımıza uygun davranmamız gerekir. Bugün Müslüman olduğumu söylemesine rağmen Allah'ın apaçık ayetlerini dikkate almadığı için kalbi katılaştırmış kişilerin imanlarını sorgulamaları gerekir.

Şüphesiz insanlığın bütün sorunlarının çözümü Kuran'da değildir. Ancak bütün sorunları çözmek için ihtiyaç duyulan ilkeler en güzel şekilde Kuran'da ifade edilmiştir. Önemli olan bu ilkelere uygun bir hayat inşa edebilmektir. Kuran'a dönmek demek, erdemli ve adil bir toplum inşa etmek için çalışmak, inancı her türlü yalan, gösteriş ve şekilcilikten arındırmak, akla, bilgiye, eğitime, bilim ve teknolojiye önem vermek, çevreye ve canlılara karşı duyarlı ve hassas davranmak, yeryüzünde barışı

tesis edebilmek ve gerektiğinde sözü dinlenir olabilmek için siyasi, ekonomik ve askeri her alanda güçlü olmak ve bu sayede inanan ve inancına uygun davranan nitelikli bireyler yetiştirmek demektir. Biz duyarlılık içinde üstün bir çaba ortaya koymadıkça, Allah'ın destek ve yardımını göremeyecek ve hem kendimizi hem de değerlerimizi tüketmeye devam edeceğiz.

Kuran'ın bütün insanlığa bir bildiri olduğunu ama ancak muttakiler yani hem Allah'a hem de yarattıklarına karşı görev ve sorumluluklarının bilincinde olma gayreti içinde olan samimi ve duyarlı insanlar için doğru yol rehberi, tarifsiz bir öğüt ve uyarı olabileceğini unutmamak gerekir: **Bu, bütün insanlığa iletilmiş tarifsiz bir bildiridir ve sorumluluk bilincini kuşananlar için de bir rehber ve öğüttür.** (Âli İmran 138)

Dolayısıyla Kuran'a iman etmek ya da Kuran'daki her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilip ezber etmenin değil Kuran'ı en güzel şekilde anlayarak hayata taşımanın bir önem ve değer olduğunu bilmek ve bu gerçeğe göre hareket etmek gerekir. İşte o zaman vahiy, en erdemli ve nitelikli bireyleri inşa edebilir, en adil ve en güvenli toplumu meydana getirebilir. Bu bilinçte olmadıkça sabah akşam Kuran okusak da elimizi Kuran'ın üzerinden kaldırmamak da Kuran'ın bizim için yapabileceği bir şey yoktur. Elinde gideceği yerin haritası olan üstelik haritaya karşı büyük bir saygı ve sevgi duyan ama nasıl bir yol izlemesi gerektiğini anlamak üzere haritayı okuyup incelemeyen, aklını gerektiği gibi kullanmayan ya da haritada yazanların aksine hareket eden birinin varmak istediği yere ulaşması mümkün değildir.

Biz yeter ki en başta insanlığımızı sonra da Müslüman olarak inancımızı samimi bir şekilde gözden geçirelim. Aklımıza ve yaratılışımıza aykırı hareket etmeyelim. Allah'ın Kitabı Kuran'ı rehber, Kuran'da örnekleri verilen peygamberleri ve inananları da kendimize rol model edinelim. Biz yeter ki gerçeği görmek ve içinde bulunduğumuz -İslam inancı açısından

kabullenilmesi mümkün olmayan- durumdan kurtularak doğru yola girmek için çaba gösterelim. İşte o zaman Allah, inancına uygun yaşayanları, içinde bulunduğumuz şu durumda bırakmayacak ve pisi temizden ayıracaktır: **Allah, inananları şu üzerinde bulunduğunuz halde bırakmayacaktır. Sonuçta pisi temizden ayıracaktır.** (Âli İmran 179)

Gerçek anlamda Allah'a inanan ve Kuran'ın uyarılarını dikkate alması gerektiğini bilen her Müslüman'ın hatada ısrar etmeyerek yanlıştan dönmeyi bilmesi ve bu sayede Allah'ın izni ve yardımı ile içinde bulunduğu karanlıklardan aydınlığa çıkacağına görmesi gerekir: **Rabbiniz nefsinizde (içinizde) olanı en iyi bilendir. Eğer siz (erdemli kişilerden olup) iyiye yönelirseniz O, (hatada ısrar etmeyip) yanlıştan dönenleri bağışlar.** (İsra 25)

Dinin amaç ve hedefi insandır. Dinden sorumlu olan da insandır. İslam bizi dindar kılmadan önce, insan kılmak için vardır. Yaratılışına uygun davranan insan, doğal olarak dine de uygun davranacaktır. Din, bize insan olduğumuzu hatırlatmak ve bozduğumuz yaratılış ayarlarımızı normale döndürmek için vardır. Dolayısıyla dine uygun yaşamamanın ilk basamağı, insan olduğumuz gerçeğine uygun yaşamaktır.

İslam, Allah'ın en büyük nimetidir. Allah'ın bu nimetine nankörlük etmemek ve insan aklı ve yaratılışına son derece uygun olan bu eşsiz dini en doğru şekilde öğrenmek, insanlar tarafından üretilip eklenen inanç ve kabullerden arındırarak özüne uygun hale getirmek ve kıymetini bilmek gerekir. Sorunlar ve olumsuzluklar karşısında gevşeklik, yılgınlık ve duyarsızlık göstermemek, gerçeğin yanında yer almak ve hesap günü Allah'ın huzurunda utanç içinde olmamak için gerçek anlamda inanan ve inancına uygun yaşayanlardan olmamız gerektiğini bilememiz gerekir: **Gevşemeyin, üzülmeyin/ ümitsizliğe düşmeyin, eğer gerçekten inanıyorsanız, üstün gelecek olan taraf sizlersiniz.** (Âli İmran 139)

Bugün Müslümanların yüzlerce yıldır içinde bulunduğu içler acısı durum karşısında gerçekleri görmek ama ümitsizliğe düşmemek gerekir. Müslümanlar olarak insan olmanın ve gerçek ile yalanı birbirinden ayıran İslam inancının gereklerini yerine getirdiğimiz zaman Allah'ın yardım ve desteği ile şereflenecek ve Allah'ın izni ile bahar mevsimine gireceğiz: **Ey iman edenler! Siz Allah'ın (davasına) yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam bastırır.** (Muhammed 7)

Muhammed İkbâl'in de bir şiirinde dikkat çektiği gibi: "Her ne kadar sonbaharda isen de 'yapraksız kaldım' diye gövdeni kestirme. Baharlar gelecek ve yeniden yeşereceksin."²⁶ Yeter ki biz tekrar nasıl yeşereceğimiz bilelim ve Allah'ın apaçık ayetlerine rağmen varoluş amacımızı inkâr edercesine gerçekten yüz çevirmeyelim.

---

26 Muhammed İkbâl, **Benlik ve Toplum**, çev: Ali Yüksel, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1999, s. 147.

İSLAM, ÇOĞUNLUĞU, HAKİKAT İÇİN ÖLÇÜ ALAN BİR DİN DEĞİLDİR

Dini konulardaki tartışmalarda, din adına ortaya atılan bazı iddialar Kuran'a uygun olmadığı için bunların dinde olmadığı söylendiğinde çoğu zaman geçmişten günümüze kadar çoğunluğun bu şekilde kabul edip inandığı, dolayısıyla çoğunluğun kabul ettiği şeyin yanlış olamayacağı şeklinde temelsiz bir itiraz ile karşılaşılır. Oysa Kuran'a göre çoğunluğa uymak hakikat adına bir şey ifade etmez: **Yeryüzündeki insanların çoğunluğuna uyarsan seni Allah yolundan saptırırlar. Sadece sana uyarlar onlar ve sadece saçmalarlar.** (En'am 116)

Yine Kuran ayetleri dikkatli bir şekilde okunduğunda çoğunluğun değer açısından hakikat karşısında bir şey ifade etmediği görülür. Örneğin ayetlerde insanların çoğunluğunun gerçeği örten inkârcılar olduğu,²⁷ sahip oldukları tüm rızıkları kendilerine verenin Allah olduğunu bilmedikleri,²⁸ doğru yoldan sapmış olduğu,²⁹ gerçek manada iman etmediği,³⁰ Allah'ın ayetlerine karşı umursamaz ve onlardan habersiz olduğu,³¹ Allah'a şükretmediği,³² nankör olduğu,³³ yine çoğu insanın zanna uyduğu,³⁴ yalancı olduğu,³⁵ gerçekten hoşlanmadığı,³⁶

27 Nahl 83

28 Sebe 36

29 Maide 49

30 Bakara 100

31 Yunus 92

32 Bakara 243

33 Furkan 50

34 Yunus 36

35 Şuara 223

36 Zuhruf 78

akıl edip düşünmedikleri için hayvanlardan bile aşağı oldukları,³⁷ Allah'ın ölüleri dirilteceğini bilmedikleri³⁸ ve kıyametin geleceğine inanmadıkları³⁹ ifade edilir.

Bugün dünyada iki milyar iki yüz milyon civarında Hıristiyan var. Bunların önemli bir kısmı üçleme inancına iman etmiş durumda. Beş yüz milyondan fazla Budist, yine sadece Çin'de beş yüz milyonun üzerinde yerel öğretilere inanan ve yine beş yüz milyonun üzerinde de kendisini ateist olarak tanımlayan insan var. Yine yerel inançlara sahip yüz milyonlarca insan var yeryüzünde. Öte taraftan Allah'a inandığını söylemesine rağmen Allah yokmuş gibi yaşayan yüz milyonlarca insan da var. Bu insanların yaşam şekilleri ya da kabul veya reddettikleri şeyler, sayılarının fazlalığı sebebiyle hakikat adına bir şey ifade eder mi? Şüphesiz etmez. Hakikat, hakikat olarak kalmaya devam eder. Değerinden en ufak bir şey yitirmez.

Dolayısıyla dini konularda da çoğunluğun ne dediğinin ya da neleri din diye kabul ettiğinin bir önemi yoktur. Önemli olan, dinin sahibi olan Allah'ın ne dediğidir. Allah'ın ne dediği de sadece Kuran'ın içerisinde. Peygamberimiz de sadece Allah'ın dediğine yani Kuran'a göre yaşamış ve insanlar arasında sadece Kuran ile hükmetmiştir. Müslümanların önemli bir çoğunluğunun hayatları boyunca bir kez olsun anlayarak ve üzerine düşünerek Kuran okumadan yaşayıp öldükleri gerçeği dikkate alındığında, çoğunluğun Kuran'da olmayan şeyleri din zannetmesini anlamak zor değildir.

Geçmişten günümüze insanların çoğunluğun yanında yer almalarının sebebi esasen kendilerini garanti altına almak istemeleridir. İnsanlar çoğunluk tarafından beğenilmek, sevgi, saygı, ilgi ve alaka gören itibarlı bir insan olmak isterler. Bu yüzden kimileri gerçeği bilmesine rağmen tepki görmekten

---

37 Furkan 44

38 Nahl 38

39 Mümin 59

korktuğu için susar, kimisi gerçeği bile bile vicdanını rahatlatmak için gerçeği yalan sayar kimisi de çoğunluğun kabul edip benimsediklerini gerçek sayar. Zira hakikatin yanında olmanın ve gerektiğinde kalabalıklara karşı durmanın bir bedeli vardır. Oysa unutmamak gerekir ki bedeli olduğu oranda da ahirette ödölü vardır. şu ayetteki muhteşem vurgu hepimiz için vazgeçilmez bir ölçü olmalıdır: **şimdi söyler misiniz: Hakikati çıkarırsanız, geriye sapıklıktan başka ne kalır? Buna rağmen, nasıl oluyor da (hakikate) böylesine mesafeli durabiliyorsunuz?** (Yunus 32)

İnanan bir insan gücünü ve dayanağını kalabalıklardan değil hakikatten alır. Allah'ın en büyük nimetleri olan akli ve vahyi kendisine ölçü alır. Delillerin kendisini götördüğu yolu izler. Aklını kullanmadan, düşünmeden, okuyup araştırmadan ve sorgulamadan kendisine söylenenleri kabul etmez. Zanla, duygusal ve keyfi kabuller ile hareket etmez. İnkârcıların ısrarla yaptığı gibi hakikatten yüz çevirmez: **De ki: Bu (Kuran), büyük bir haberdir. (Ama gafletinizden dolayı) Siz ondan yüz çeviriyorsunuz.** (Sad 67-68)

Çünkü Kuran'ı okuyan ve okuduğunu en güzel şekilde anlayarak hayatına taşıma gayreti içinde olan her inanan şu ilahi beyanı kendisine ilke edinmesi gerektiğini bilir: **Helak olacak olan bir delil ile helak olsun, yaşayacak olan da bir delil ile yaşasın.** (Enfal 42). Ayetin açık beyanı ile: **En mükemmel kanıt/en kesin delil Allah'ındır.** (En'am 149). Dolayısıyla Allah'ın Kitabı'ndan bir delile dayanmayan her dini görüş, hakikatten bir sapmadır. Çünkü Allah'ın dini için tek ölçü, Allah'ın Kitabı'dır: **Haydi, eğer doğru sözlüyseniz, getirin delilinizi! Sonunda onlar bilecekler ki, hakikat Allah katındadır ve uydurup da Allah'a isnat ettikleri şeyler, onların gözü önünden kaybolacaklardır.** (Kasas 75)

Hesap günü insanlar, dünya hayatında etraflarında olan çoğunlukla beraber değil tek başlarına hesaba çekileceklerdir.

Bu dünyada gerçeğin yanında yer almak ve gerektiğinde gerçeklerden yüz çeviren çoğunluğun karşısında durmak, hesap günü Allah'ın huzurunda utanç ve pişmanlık duymaktan iyidir. Dolayısıyla inanan, erdemli ve ilkeli bir duruş sahibi olan herkesin “İnsanlar ne der?” diye düşünmek yerine “Hesap günü geldiğinde Allah ne der?” diye düşünmesi ve çoğunluğun değil gerçeğin peşinden gitmesi gerekir. “Bu kadar kişi yanılıyor olamaz” demek doğru değildir. Bu iddia kendi içinde bir bilgi ya da delil de değildir. Pekâlâ, gerektiğinde “bu kadar kişi” de yanılıp hata yapabilir. Önemli olan gerçeğin ne olduğudur; kimlerin gerçek karşısında hangi pozisyonu aldığı değil.

Şu dünya hayatında herkesi memnun etmek mümkün olmadığı gibi gerçek anlamda inanan bir insanın hedefi, herkesi memnun etmek de değildir. İnanan insan, sadece Allah'ı razı ve memnun etmeyi hedeflemelidir. Zaten Allah'ı razı edecek tutum ve hareketler, temiz özlü ve gerçek anlamda inanan insanları da razı edecektir. Allah kulundan razı olmadıkça, neye yarar bütün insanlar o kuldan razı olsa? Yeter ki Allah razı olsun kulundan. Peygamberimizin söylediği rivayet edilen ve Kuran'a uygunluğunda en ufak bir şüphe barındırmayan: “Allah'ın sözlerinin diğer sözlere karşı üstünlüğü; Allah'ın yaratıklarına karşı üstünlüğü gibidir” sözünden ve konu ile ilgili Kuran'daki onlarca ayetten hareketle Allah'ın rızasının insanların rızalarına olan üstünlüğünün, Allah'ın kullarına olan üstünlüğü gibi olduğu söylenebilir. Demek ki hedefi Allah'ın rızası, rehberi Kuran, örneği Hz. Muhammed ve diğer tüm peygamberler olan bir inanan için çoğunluk, hakikat için ölçü değildir. Gerçek anlamda inanan insan için önemli olan başkalarının ya da çoğunluğun kabul ve inançları değil, gerçeğin kendisidir: **Ey iman edenler! Siz kendinizden sorumlusunuz. Eğer doğru yoldaysanız, sapıtanlar size zarar veremez. Hepinizin dönüşü Allah'adır. İşte o zaman yaptıklarınızı size bir haber verecektir.** (Maide 105)

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in karşısında duran ve gerçeği yalan sayan kalabalıklara karşı gelen şu ilahi beyan hepimize örnek ve ümit olmalıdır: **Ve bir gün gelecek, sen de göreceksin onlar da görecekler hanginizin aklından zoru olduğunu. Gerçek şu ki, yalnız senin Rabbindir, kimin kendi yolundan saptığını bilen ve yalnız O'dur, kimin doğru yolda olduğunu bilen. O halde gerçeği yalan sayanlara boyun eğme! Onlar isterler ki, sen onlara taviz veresin, buna karşılık kendileri de sana...** (Kalem 5-9)

Gerçek anlamda inanmak isteyen birine yakışacak olan şey, Kuran'ın tarifi ile sözü dinlemek ve en güzeline uymaktır: **Onlar ki, sözü dinlerler ve onun en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir ve onlar sağduyu sahipleridir.** (Zümer 18). Şüphesiz sözlerin en güzeli Allah'ın sözleridir. Allah'ın söz ve uyarılarını dikkate almadan, Allah adına, Peygamberimiz adına uydurulmuş sözlere itibar edenler, dinde olmayanı varmış gibi söyleyenler, dosdoğru yol üzerinde değil, batıl üzerinde yürüyenler, sözlerin en güzelinden nasiplenemezler: **De ki: Herkes, kendi yapısına (niyetine ve mizacına) göre iş yapar. Rabbiniz, kimin dosdoğru yolu tuttuğunu çok iyi bilir.** (İsra 84)

Hepimizin hakkında hükmü verecek olan Allah'tır. İnananlar da yalnızca Allah'a güvenip dayanmalı ve çoğunluğun değil gerçeğin peşinde olmalıdır. Ne mutlu, Allah yolunda en güzel şekilde mücadele eden, son nefesini bu yolda vermeye aday olan, vahye gönül ve ömür veren, hayırlarda yarışıp önde giden ve karşılığını yalnız Allah'tan bekleyen inananlara. Umarım hatalarımızı fark ederek, Rabbimizin ayetlerine uygun bir din üzerinde olur ve gerçek anlamda inanan birine yaraşır bir hayat yaşarız: **Allah, inananları şu üzerinde bulduğunuz halde bırakmayacaktır. Sonuçta pisi temizden ayıracaktır...** (Âli İmran 179). **Gevşemeyin, üzülmeyin/ümitsizliğe düşmeyin, eğer gerçekten inanıyorsanız, üstün gelecek olan taraf sizlersiniz.** (Âli İmran 139)

İSLAM, BAZI ŞARTLAR VE İBADETLERLE SINIRLI BİR DİN DEĞİLDİR

Daha önce de dikkat çekilmeye çalışıldığı gibi İslam, Allah'a kayıtsız şartsız teslim olmak ve sorumluluk bilinci içinde insan onuruna yaraşır şekilde, barış, esenlik ve güven içinde duyarlı bir insan olarak yaşamının adıdır.

İslam olmak bir başka ifade ile Allah'ın razı olacağı erdemli bir insan olmaktır. Dolayısıyla İslam'ı her biri önemli ve gerekli olmakla birlikte "Kelime-i Şehadet, namaz kılmak, oruç tutmak, zekât vermek ve hacca gitmek" ile sınırlamak mümkün değildir.

Allah tarafından Kuran vahyinde insana yükümlülük getiren her şey İslam'ın şartıdır. Bir Müslüman, namaz kılmanın önemi kadar dedikodu, iftira ve yalandan uzak durmanın da önemli olduğunu bilmelidir. Üstelik İslam'ın şartı olarak sayılan bütün ibadetler, ancak asıl olması gereken insani nitelikler varsa anlam ve değer kazanır. Aksi halde insani niteliklerden uzak bir şekilde yapılan ibadetler özüne nüfuz edilememiş şekillerden ibaret kalır.

Öte taraftan namaz, oruç, hac ve zekât nasıl birer ibadetse aynı şekilde akli gerektiği gibi kullanmak, vahyi en doğru şekilde anlamak, en güzel şekilde hayata taşımak, gerçeğin peşinden gitmek, adaleti ve barışı esas almak, haksızlık ve zulümden uzak durmak, Allah'a ve yarattıklarına karşı sorumluluk bilinci içinde duyarlı ve erdemli bir insan olmak da İslam'ın şartlarıdır.

Bu gerçeğe rağmen çoğu Müslüman, İslam inancının hedeflediği ideal insan olmaya çalışmaktan çok, bir takım ibadetlerin şekilsel detaylarını en ince ayrıntısına kadar en “doğru” şekilde yerine getirmeyi hedefleyen insan olmaya çalışır. Namaz kılarken elini nasıl bağlayacağı ve ayaklarının hangi açıda duracağı ya da oruçluyken ağzını çalkalamak üzere aldığı suyun küçük diline değip değmediği konusunun, ilkeli, adil, doğru sözlü ve erdemli bir insan olmaktan, yalan, iftira, dedikodu, haksızlık ve zulümden uzak durmaktan daha önemi bir konu haline geldiği görülebilmektedir.

Dolayısıyla esasen çoğu Müslümanın Allah’ın dinini en doğru şekilde öğrenmek ve dinin hedeflediği şekilde ilkeli bir insan olmaya çabalamaktan çok dinin şekilsel boyutuna yönelik bir takım ibadetlerinin nasıl yapılacağını öğrenmek ve bunun dışında kalan konular hakkında Allah’ın ne dediği ile ilgilenmemek gibi bir durumu olduğu görülmektedir. Oysa Kuran, erdemli ve ilkeli bireyler yetiştirmeyi hedeflemekte ve erdemli bireylerden oluşan ideal bir toplumun niteliklerini en güzel şekilde belirlemektedir.⁴⁰

Kuran ayetleri, inanmak isteyen için muhteşem ufuklar açar insana. İnsanı ve toplumu inşa eden uyarı ve yönlendirmelerde bulunur. Dolayısıyla İslam’ın bazı ibadetlere ya da imanın şartları olarak birtakım listelere indirgenmesi mümkün olmayan bir tablo sunar bizlere.

Kuran’da Allah’tan başkasına kulluk edilmemesi,⁴¹ haksız yere cana kıyılmaması,⁴² yeryüzünde fesat ve bozgunculuk

40 Vahyin hedeflediği ideal toplum ile ilgili örnek çalışmalar için bakınız: Bayraktar Bayraklı, **Vahyin Hedeflediği Toplum**, Düşün Yayıncılık 2015. Mustafa İslamoğlu, **Toplumun İnşa Eden Kur’an Kavramları**, Düşün Yayıncılık 2016.

41 Nisa 36

42 İsra 33

çıkarılmaması,⁴³ zina edilmemesi,⁴⁴ hırsızlık yapılmaması,⁴⁵ dinde baskı ve zorlama yapılmaması,⁴⁶ alınan bir haber karşısında iyice araştırılıp inceleme yapılması,⁴⁷ fakirlerin gözetilmesi; zekât ve sadakaların verilmesi,⁴⁸ doğruluktan şaşılması, dosdoğru yol üzerinde olunması,⁴⁹ iyi ve güzel olana özendirip, kötü ve çirkin olandan sakındırılması,⁵⁰ helal ve temiz rızıklardan yenilmesi,⁵¹ israf edilmemesi,⁵² daima barışın esas alınması,⁵³ kötülüklerin en güzel bir tavırla savılması,⁵⁴ insanlar arasında adaletle hükmedilmesi,⁵⁵ faiz alınmaması,⁵⁶ anne-baba ve yakınları aleyhine de olsa, zengin veya fakir de olsalar, adaletin dimdik ayakta tutularak Allah için tanıklık edilmesi,⁵⁷ şahitlikten kaçılmaması, yalan yere şahitlik yapılmaması,⁵⁸ aklın işletilmesi,⁵⁹ göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünülmesi,⁶⁰ hayra ve barışa yönelik işler yaparak ihlaslı olunması,⁶¹ güvenilir,⁶² fedakâr,⁶³ çalışkan olunması,⁶⁴ yalan ve hileden uzak durulması,⁶⁵ hayırlı işlerde yararı

---

43 Şuara 183

44 İsrâ 32

45 Maide 38-39

46 Bakara 256

47 En'am 98

48 Müzzemmil 20

49 Ahkaf 13

50 Tevbe 71

51 Nahl 114

52 A'raf 31

53 Bakara 208

54 Fussilet 34

55 Nisa 58

56 Bakara 275

57 Nisa 135

58 Bakara 283

59 Enbiya 10

60 Âli İmrân 191

61 Hud 23

62 A'raf 68

63 Âli İmrân 146

64 İnşirah 7-8

65 Nahl 105

şılması⁶⁶ yardımlaşılması,⁶⁷ güzel söz söylenmesi,⁶⁸ insanlara selam verilmesi ve selamlarının alınması,⁶⁹ affetmenin ve hoşgörünün esas alınması,⁷⁰ zandan uzak durulması, sinsi casuslar gibi ayıp aranmaması, gıybet edilmemesi,⁷¹ insanlar aleyhine söz taşınmaması,⁷² emanetlere ve verilen sözlere sadık kalınması,⁷³ emanetlerin ehil kişilere verilmesi,⁷⁴ ölçü ve tartıda dürüst olunması,⁷⁵ yetimin, öksüzün ve ihtiyaç sahibinin gözetilmesi,⁷⁶ yoksulluk korkusuyla çocukların öldürülmemesi,⁷⁷ intihar edilmemesi,⁷⁸ sevilen şeylerden infak edilmesi (verilmesi/harcanması),⁷⁹ insanlar arasında barışın sağlanması,⁸⁰ insanlara öğüt verip gerçeklerin hatırlatılması,⁸¹ çirkin işlerden, fenalık ve azgınlıktan uzak durulması,⁸² zalimlere eğilim gösterilmemesi,⁸³ lüzumsuz söz ve davranışlardan yüz çevrilmesi,⁸⁴ boş yere yemin edilmemesi,⁸⁵ ana-babaya çok iyi davranılması,⁸⁶ yapılan iyiliklerin başa kakılmaması,⁸⁷ öfkelenilmemesi,⁸⁸ kibirlenerek insanlardan yüz çevrilmemesi, yeryüzünde kası-

---

66 Bakara 148

67 Maide 2

68 İbrahim 24-26

69 Nisa 86

70 Nur 22

71 Hucurat 12

72 Kalem 10-13

73 Mearic 32

74 Nisa 58

75 Rahman 8

76 Nisa 36

77 İsrâ 31

78 Nisa 29-30

79 Âli İmrân 92

80 Hucurat 9-10

81 Zariyat 55

82 Nahl 90

83 Hud 113

84 Müminun 1-5

85 Mücâdile 16

86 İsrâ 23

87 Müddessir 6

88 Şura 37

larak yürünmemesi,⁸⁹ insanlar ile alay edilmemesi ve onlara lakaplar takılmaması,⁹⁰ insanların evlerine habersiz ve onların izni olmadan girilmemesi,⁹¹ insanın daima kendini sorgulaması ve nefsini temize çıkarmaya çalışmaması,⁹² başkalarının sahip olduğu nimetlere göz dikilmemesi,⁹³ uyuşturucu, içki ve kumardan uzak durulması,⁹⁴ kötülük ve düşmanlık üzerine yardımlaşılmaması,⁹⁵ çirkin iş ve edepsizliklerin yayılmaması⁹⁶ ve Allah'ın sınırlarının aşılması⁹⁷ gibi gerek ferdi gerekse toplumsal yaşamı güzelleştirecek şeylere uyulması emredilir.

Görüldüğü gibi İslam, her biri birbirinden anlamlı ve önemli evrensel ilkelere dayalı, insan aklı ve vicdanına en uygun inanç olarak birkaç başlıkta sıralanamayacak ya da bazı temel kabullere indirgenemeyecek kadar eşsiz bir değerler sistemidir. Tüm bu ve benzeri ilke ve değerleri en güzel şekilde içselleştirip özümseyerek samimi ve tutarlı bir şekilde hayatımıza taşımamız gerekir. Müslüman olduğumuzu söylemek kolay olsa da bu ilkeleri dikkate almadan ve sorumluluk bilincine sahip duyarlı bir insan olarak yaşamadan gerçek anlamda iman etmiş sayılmayız.

Dua ve İbadetin Önemi

İslam ibadetsiz bir din olmadığı gibi birtakım ibadetlerden ibaret görülecek bir din de değildir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar tüm peygamberlerin beraberlerinden getirmiş oldukları vahiyler ortak değerleri ve ibadetleri içermektedirler: **Allah Nuh'a ne emretmişse onu, sizin için bu dinin kuralı**

---

89 Lokman 18

90 Hucurat 11

91 Nur 27

92 Necm 32

93 Nisa 32

94 Maide 90-91

95 Maide 2

96 Nur 19

97 Bakara 229

(şeriat) yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: Bu dini ayakta tutun ve birbirinizden ayrı düşmeyin. Senin çağırdığın şey müşriklere ağır gelir. Allah, bu dini tercih edeni kendi tarafına (yoluna) seçer ve O'na yöneleni doğruya yönlendirir. (Şura 13)

Peygamberlere verilen vahiyler, Allah katındaki ana kaynaktan gelen, hakla batılı birbirinden ayırıcı, karanlıklardan aydınlığa çıkarıcı, insan aklına, vicdanına ve yaratılışına en uygun buyrukları içeren doğruluk rehberleridirler: **Biz, Nuh'a ve ondan sonra gelen nebilere nasıl vahyettiysen sana da öyle vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyetmiş, Davud'a ise Zebur vermiştik.** (Nisa 163)

Allah rızası için yapılacak her hayırlı ve güzel şey insanın kendi hayırına ve faydasıdır. Allah'ın bizim ibadetimize de herhangi bir şeyimize de ihtiyacı yoktur. İbadet kulluk bilincine varabilmemiz ve yaratıcımıza yakın olabilmemiz için bizim ihtiyaç duyduğumuz bir şeydir. Dolayısıyla ibadetleri içselleştirmeden ve neden ibadet ettiğimiz bilinci içinde olmadan şekilsel olarak yerine getirmek ibadeti anlam ve amacından saptırır.

Öte taraftan kulluğun yani Allah'a olan teslimiyetin bir ifadesi olarak ibadet, namaz, oruç, hac ve zekât gibi faaliyetler ile sınırlı değildir. Allah'ın rıza ve hoşnutluğunu kazanmaya yönelik her faaliyet birer ibadettir. Gerçek anlamda Allah'ın rızasını kazanmak için namaz kılıp oruç tutmak yetmez; aynı zamanda dürüst, erdemli, ilkeli, çalışkan, ölçülü, adil ve merhametli bir Müslüman olmamız gerekir. Ancak bu şekilde yapılan ibadetler olması gerektiği şekilde yerine getirilebilir. Allah'ın varlığına inanıyorsak, Allah'tan daha önemli hiç kimse, hiçbir şey olamaz hayatta. Tüm yaşam, o yaşamı verene göre yaşanır: **De ki: Benim tüm istek ve arzum, bütün ibadetlerim, hayatım ve ölümüm âlemlerin Rabbi olan Allah içindir.** (En'am 162)

Bazı kişi ve çevreler, ibadetleri yerine getirmeye gerek olmadan iyi ve erdemli bir insan olmanın yeterli olacağını düşünür. Oysa ibadet etmek ile iyi ve erdemli olmak birbirlerinin alternatifi şeyler değildir. Esas olan iyi ve erdemli insanların ibadet etmeleridir. Allah'a olan saygı ve teslimiyetin, ibadet, eylem ve davranışlar ile ortaya konulmadığı bir hayatın gerçek anlamda değerli ve insanın varoluş amacına uygun olması mümkün değildir. Dolayısıyla “Ben ibadet etmiyorum ama kimseye kötülüğüm yok. Temiz kalpli ve iyi biriyim” şeklindeki kabuller, Allah'a olan kulluk vazifelerinin yerine getirilmesi gerekliliğini ortadan kaldırmayacaktır.

Öte taraftan biz kendimizi ne kadar iyi ve temiz görüp bilsek de gerçekte sadece Allah'tır ne olduğumuzu en iyi şekilde bilen ve bizi temize çıkartacak olan. Kuran ayetleri, **Kendi istek ve tutkularını ilah edineni gördün mü?** (Furkan 43) diye sorar ve nefsinin bencil tutkularından korunmaların kurtuluşa erenler olacağını söyler: **Kim nefsinin bencil tutkularından korunursa; işte onlar, kurtuluşa erenlerdir.** (Teğabun 16). Yine Kuran ayetleri; **Allah'ın lütuf ve rahmeti üzerinizde olmasaydı, içinizden tek kişi bile temize çıkamazdı.** (Nur 21) ve **Kendi nefsinizi temize çıkarmayın; kimin sakındığını en iyi bilen Allah'tır.** (Necm 32) şeklinde uyarılarda bulunur bizlere.

Kendini bilen insanın, hata ve günahları ile yüzleşmesi için nefsi yeterlidir. Kuran'da: **Kendini kınayan nefse yemin olsun.** (Kıyamet 2) denilmektedir.⁹⁸ Başkalarını kınamak kolay olandır. Zor olan insanın kendini kınamasıdır. Kendimizi ne kadar iyi ve doğru görsek de ortaya bir yığın mazeret döksesek de ne olduğumuzu biliriz gerçekte: **Doğrusu, insan kendi**

---

98 Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: Emre Dorman, **Kendini Kınayan Nefis**, Destek Yayınları 2017. Not: Bu kitabı ve diğer tüm kitap çalışmalarımı www.emredorman.com adresinden ücretsiz olarak PDF formatında okuyabilir ve dilerse-niz kaydedebilirsiniz.

nefsine tanıktır. Dökse de ortaya tüm mazeretlerini. (Kıyamet 14-15)

Hayattaki hiçbir şey, gerçek anlamda inanan bir insanı, Allah'ı anmaktan ve O'nun rızasına uygun bir hayat yaşamaktan alıkoymaz. Hiçbir şey Allah'ın rıza ve sevgisinin önüne geçirilemez. İnanan insan geçici olana değil kalıcı olana yatırım yapar. Hiç ölmeyecekmiş gibi helal dairesi içinde bu dünyadan nasibini ararken bir yandan da her an ölebileceği gerçeğini hatırlıktan çıkarmıdan ve ahiretini bir an olsun unıtmıdan yaşar: **Öyle kişiler vardır ki, onları bir ticaret de bir (başka) kazanç kapısı da Allah'ı anmaktan, namazı hakkını vererek yerine getirmekten ve arınmak için verilmesi gerekeni vermekten alıkoymaz; onlar kalplerin ve gözlerin dehşetle döndüğü gündən korkarlar.** (Nur 32)

Allah'ı en güzel şekilde gerektiği gibi ve gönülden gelen samimi bir arzu ile anmak, her anlamda insanı rahatlatan ve kalbinin gerçek bir tatmin duygusu yaşamasını sağlayan bir ibadettir. Zikir; anmak ve hatırlamak demektir.⁹⁹ Eşsiz kelimeler ilahi beyan Kuran'ın sıfatlarından biri de zikirdir. Kuran tüm insanlara gerçeği hatırlatan ilahi rehberdir: **Bu (Kuran), bütün insanlık için bir (zikir) öğüt ve hatırlatmadan başka bir şey değildir.** (Tekvir 27). Gerçek anlamda iman etmek ve imanın güzelliklerine tanık olabilmek için hem nefsimizdeki ayetlere tanıklık etmemiz hem de Kuran'daki ayetleri nakış gibi nefsimize işlememiz gerekir.

Dünya hayatının nefsimizin üzerine çöken enkazı, gerçek ile bağıımızı koparmakta ve ruhumuzun çılgınlıklarının duyulmasına engel olmaktadır. Bizim gönülden çabalarımızın bir sonucu olarak bizi bu enkazdan kurtaracak olan Allah'tır. Bu yüzden nefsine iyilik etmek isteyen, sürekli olarak Allah'ı

99 Zikir kelimesi Kuran'da hatırlama, anma, haber, bilgi, öğüt, vahiy, Kuran, Allah'ı anma ve Kuran okuma gibi anlamlarda da kullanılmaktadır. Bakınız: Mehmet Okuyan, **Kuran Sözlüğü**, Düşün Yayınları 2017, s. 344.

anıp hatırlamalıdır. Bizim Allah'a içtenlikle yönelip O'nu hatırlamamız, Allah'ın da bizi anma sebebi olacaktır: **Beni zikredin (anın) ki, ben de sizi anayım. Şükredin bana, sakın nankörlük etmeyin!** (Bakara 152). Gaflete düşmemek, sürekli olarak gerçeği hatırımızda tutmak ve sonunda kurtuluşa ermek için, içten gelen bir istekle Allah'ı çok anmamız gerekir: **Allah'ı çok anın ki, kurtuluşa erebilesiniz.** (Cuma 10)

Kuran ayetleri, nefsin azgınlık ve doymazlığından kurtulabilmenin, gerçek anlamda tatmin olabilmenin ve yatışıp huzur bulabilmenin ancak Allah'ın gerektiği gibi anılıp hatırlanması ile mümkün olabileceğini bildirmektedir: **Bunlar, iman edenler ve kalpleri Allah'ın zikriyle mutmain (tatmin ve huzur) olanlardır. Haberiniz olsun; kalpler yalnızca Allah'ın zikriyle mutmain olur.** (Rad 28). Kuran, insanın gerçek anlamda tatmin olmasının ve huzur bularak rahatlamasının yolunun Allah'ı en güzel şekilde anmak, şükür sahibi olmak ve gönülden bağlılık ile teslimiyet duymaktan geçtiği mesajını vermektedir.

Allah'ı çok anan ve ayetlerini hayatına yansıtan erdemli kişiler, nefislerini de her türlü kötülükten uzak tutmaya gayret eder ve günahlarda ısrar etmezler. Allah'ı unutanlar ise, Allah'tan boşalttıkları yere nefislerini koyarlar. Allah'ı unutarak nefsi ile hareket eden kişi, kendi eliyle felakete sürükler kendini.

Allah'ı çok analım ve ayetlerini sürekli olarak hatırımızda tatalım. Böylece nefislerine zulmederek iyi ve güzel olandan alıkoymaya, kötü ve çirkin olana özendirmeye çalışan ikiyüzlü münafıkların Allah'ı unutmaları gibi Allah'ın da kendilerini unuttuğu kimseler gibi olmayalım: **Onlar Allah'ı unutup hatırlamaya değer bulmadıkları için Allah da onları unuttu ve hatırlanmaya değer bulmadı.** (Tevbe 67)

Bazı insanların Allah'a karşı kibirli bir tavır takındıkları ve Allah'ı dikkate almayan bir hayat yaşadıkları görülür. Oysa Kuran ayetleri: **Allah'a karşı büyüklük taslamayın...** (Duhan 19) diyerek insanları bu gaflet karşısında uyarmaktadır. Yine

Kuran'da Allah'ı anıp hatırlamaya değer bulmayan ya da Allah'a kulluk etmeye tenezzül etmeyerek büyüklenenlerin, Allah'a karşı kibirlenmeleri sebebiyle cehenneme girecekleri bildirilmiştir: **Rabbiniz buyurur ki: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim! Bana kulluk etmeye tenezzül etmeyerek kibirlenenler, mutlaka aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!** (Mü'min 60)

Bu gaflet halinden korunmamız gerekir. Gerçek anlamda iman eden ve kalbinde imanın güzelliklerini hisseden kullar her fırsatta Allah'ı ve ayetlerini hatırlayarak yaratılışın hikmetlerine olan hayranlıklarını ifade ederler: **Onlar ki; ayaktayken, otururken ve uzanırken Allah'ı hatırlayıp anar, göklerin ve yerin yaratılışı üzerine tefekkür eder (ineden inceye düşünür) ve şöyle derler: Rabbimiz! Sen bunların hiçbirini anlamsız ve amaçsız yaratmadın! Yüceliğin eşsizdir senin! Ateşin azabından koru bizi!** (Âli İmran 191)

Allah'ı en güzel şekilde hatırlayıp anmak en büyük ibadettir. Bu gerçek, ayette şu şekilde ifade edilmektedir: **Sana vahyedilen bu ilahi kelamı (başka insanlara) ilet ve namazında dikkatli ve devamlı ol. Çünkü namaz (insanı) çirkin fiillerden, akla ve sağduyuya aykırı olan her türlü şeyden alıko-yar. Allah'ı anmak gerçekten en büyük (erdem ve iyilik)tir. Allah bütün yaptıklarınızı bilir.** (Ankebut 45)

Dolayısıyla Allah'ın bize olan rahmetinin, merhametinin ve sevgisinin değerini bilip bu eşsiz değer hakkını verebilmek için, Allah'ı sürekli hatırlayarak ve iman etme sorumluluğunun gereği olan erdemli ve güzel işler yaparak gerçeğin farkında olmamız gerekir: **Rabbini kendi kendine, yalvararak, ürpertiyle ve yüksek olmayan bir sesle sabah akşam hatırla. Farkında olmayanlardan olma.** (A'raf 205)

Ayetlerden Allah'ın, dinde insanlar için güçlük çıkarmadığı ve Allah'a olan teslimiyetin gönülden gelen bir ifadesi olan ibadetlerin bütün peygamberlere verilmiş olan değerler olduğu

görülmektedir: **Allah uğrunda O'na yaraşır bir gayretle dinin. O sizi seçmiş ve dinde size hiçbir güçlük çıkarmamıştır. Babanız İbrahim'in dinini esas alın. Allah sizi, önceden de şu Kitap'ta da "Müslümanlar/Allah'a teslim olanlar" diye adlandırdı ki, Elçi sizin üzerinize bir tanık olsun, siz de insanlar üzerine tanıklar olasınız. O halde namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı bağlanın. O'dur sizin Mevlâ'nız. O ne güzel koruyup kurtarıcı ve ne güzel yardımcıdır O!** (Hac 78)

Gerçek anlamda inanan ve inancını en güzel şekilde yaşamaya çalışan bir kişi için Allah rızası için yapılacak hayırlı şeyler her şeyden önce gelir. Helal dairesi içinde bu dünya hayatında istifade ettiğimiz şeyler inanan ve Allah'ın rızasını hedefleyen bir insan için amaç değil Allah'ın nimetlerine şükretmek ve o nimetler ile hayırlı ve güzel şeyler yapmak için araçtır. Dolayısıyla hiçbir sevgi ve sevdâ, inanan insan için Allah'ın rıza ve hoşnutluğundan daha sevimli olmamalıdır: **De ki: Eğer babalarınız, çocuklarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, mensubu bulunduğunuz topluluk, kazandığınız mallar, kötüye gitmesinden kaygı duyduğunuz ticaret ve kendisiyle huzur bulduğunuz konaklar; Allah'tan, O'nun Elçisi'nden ve O'nun yolunda mücadele etmekten daha sevimli geliyorsa, Allah'ın buyruğu gerçekleşinceye kadar bekleyin! Bilin ki Allah, sorumsuzca davranan bir toplumu doğru yola yöneltmez.** (Tevbe 24)

İnsan kendisini yaratan yüce Allah'a karşı gönülden bir bağlılık, sevgi ve muhabbet içinde olmayı, O'na dua etmeyi, çeşitli söz ve fiiller ile kulluğunu göstermeyi ister. Tüm bunları yapabilmesi için de Allah'ın kendisini duyduğunu, gördüğünü ve üzerinde her türlü tasarrufa sahip olduğunu bilmesi, O'na yakardığı zaman kendisine cevap verileceğini umması gerekir. Kuran-ı Kerim ayetlerinde Allah'ın insana yakınlığının çeşitli şekillerde vurgulandığı görülmektedir: **Yemin olsun ki,**

insanı biz yarattık. Nefsinin ona neler fısıldadığını da biz biliriz. Biz ona, şah damarından daha yakınız. (50 Kaf 16). Nerede olursanız olun Allah sizinle beraberdir. Allah tüm yaptıklarınızı görendir. (Hadid 4). Görmez misin ki Allah, göklerde olanları da yeryüzünde olanları da bilir. Üç kişi, aralarında fısıldaşmaya görsün, dördüncüleri O'dur; beş kişi fısıldaşmaya görsün altıncıları O'dur. Bundan az da olsalar çok da olsalar, O mutlaka onlarla beraberdir; nerede bulunurlarsa bulunsunlar. (Mücâdile 7). Gözler O'nu idrak edemez; O ise bütün gözleri idrak eder. (En'am 103). Allah her şeyi çepeçevre kuşatandır. (Nisa 126)

İçselleştirilmiş kulluk bilinci, güçlü, uyumlu ve sağlam karakterli bireylerin ortaya çıkmasına katkı sağlar. Dua ve ibadetler insanın hayatına anlam ve değer katarlar. Bir bebeğin kendisini en güvende hissettiği kişi annesi ve sığınacağı yer onun şefkatli kucağı ise, kulun da kendisini en fazla güvende hissedeceği varlık Rabbidir. Sığınacağı yer ise Rabbinin merhametidir.

Rabbinin onu duyduğunu, gördüğünü, ondan haberdar olduğunu bilmesi insana güç katar. Zorluklara karşı tahammül ve sabır kazandırır. Başına gelen en olumsuz şeylerden bile bir hayır çıkabileceğini bilir.

İnsanın halini Rabbine arz edebilmesi çok büyük bir lütuftur. Duanın bazı insanların hayatlarında hiç yeri olmadığına ya da bazı kişilerin isteseler de dua edemediklerine şahit olursunuz. İnsanı güçlendiren ve bir anlamda şifa olan dua ibadetinden mahrum olmak bir insanın başına gelebilecek en büyük dertlerdendir. Çünkü bu gibi insanlar etraflarında yığınla insan olsa da gerçekte yapayalnızdırlar. Sevinçlerinde şükrecekleri, hüznü ve kederlerinde hallerini arz edecekleri kimseleri yoktur. Bu gibi bir durumun zamanla kişiyi ruhsal bunalmaya ve bedensel hastalıklara sürüklemesi kaçınılmaz olacaktır.

Kulluğun en güzel göstergelerinden biri dua ve ibadetlerin yerine getirilmesidir. İbadetler kulluğa anlam kazandırmakta ve insan ile Yaraticısı arasındaki manevi irtibatı sağlamaktadır. Örneğin namaz düzenli yerine getirilen bir ibadet olduğundan bu vesile ile Allah ve din ile olan irtibatını devam ettiren kişi aynı zamanda dünyevi hırs ve doymazlıklardan kurtulmak için belirli vakitlerde dünya hayatının gerçeğini, ölümü ve ölüm sonrasını düşünür. Neden var olduğu ve nasıl bir yaşam sürmesi gerektiğini hatırlar. İbadetlerin hakkıyla yerine getirilebilmesi için ibadetleri aradan çıkartılmak için yerine getirilen ritüellere dönüştürmemek gerektiği gibi ibadet esnasında Allah'a yapılan yakarışların da anlaşılması gerekir.

Dua ve namaz gibi ibadetlere ihtiyaç duyan Allah değil, kuldur. Dolayısıyla ibadetler hakkıyla yerine getirildiği oranda insana fayda sağlayacak ve hayatındaki önceliklerini belirlemesinde ona destek olacaktır.

İnanç ve ibadet yönü eksik olan insanların hayatı anlamlandırma noktasında yaşadıkları sıkıntıların psikolojilerini olumsuz yönde etkilediği ve inançlı insanlara nazaran ruhsal açıdan çok daha fazla sorunlar yaşadıkları gözlenmektedir. Hayattan zevk alamama, mutsuz ve tatminsiz bir yaşam sürme ve memnun olmama durumunun beraberinde getirdiği ruhsal sıkıntılar ile bu durumdan kurtulmak için başvurulacak maddelere bağımlılık gibi şeyler ve bazen intihar ile sonuçlanan hayat hikâyeleri. İşte bu noktada din kişinin sadece hayatını anlamlandırmakla kalmayıp aynı zamanda manevi değerleri maddi unsurlardan üstün tutmasını, gerçek huzur ve mutluluğu ulvi şeylerde aramasını, gönül huzuruna ve tatmin olmuş bir kalbe sahip olmasını, ölümü yokluk olarak görmeyip yaşamını bu gerçeğe göre ayarlamasını ve bu sayede hem bu gününü hem de yarınını anlamlı kılmasını sağlamaktadır.

Bilimsel veriler de bunu destekler niteliktedir. Harold Koenig, Michael McCullough ve David Larson tarafından editörlüğü

üstlenilen **Handbook of Religion and Health** isimli kapsamlı kitapta dinle sağlık arasındaki ilişki konu ediliyor. Yazarlar 2000'den fazla yayımlanmış araştırmayı inceliyor ve sonuçta dindarların, dindar olmayanlardan ortalama olarak daha uzun ve daha sağlıklı bir hayat sürdükleri görülüyor. Genç dindarlar arasında uyuşturucu ve alkol kullanımının, suç oranları ve intihar oranlarının istatistiksel olarak önemli derecede düşük olduğu tespit ediliyor. Yaşlı dindarların, yaşlı ve dindar olmayan kişilere kıyasla hayattan daha fazla tatmin hissi duydukları görülüyor. Smith, McCullough ve Poll tarafından yapılan başka bir çalışmada ise 200 araştırma analiz edilmiş ve sonuçta dindar insanların hayattan daha fazla tatmin oldukları ve daha az depresyona girdikleri tespit edilmiştir.¹⁰⁰

Şükretmenin ve Affetmenin Önemi

Kuran ayetleri her fırsatta bizi barışa, hoşgörüye ve affetmeyi üstün tutmaya davet eder. İbadetler de bu konudaki irade ve motivasyonumuzu artırarak bize destek olurlar. Hepimiz hatalarımız sebebiyle Allah'ın bizleri affetmesini dileriz. Buna rağmen insanları affetme sırası bize geldiğinde, bize yapılan iyilikleri unutturken kötülükleri hep hatırımızda tutar ve intikam almak için fırsat bekleriz. Oysa kötü duygular insanı yıpratır ve kötü yapar. İnanan insana yakışan iyilikleri görmek, kötülükleri ise imkân ölçüsünde örtmektir.

Önemli olan her konuda olduğu gibi bu konuda da Kuran, meseleye harika bir boyuttan bakar: **Affedin, hoş görün. Allah'ın sizi affetmesini istemez misiniz? (Hem de) Allah'ın çok acıyıp esirgeyen gerçek bağışlayıcı olduğunu (gördüğünüz halde)?** (Nur 22)

Bu yüzden biz de, bize yapılan hataları affetmeyi, Allah'a karşı yaptığımız hataların affedilmesinin bir vesilesi olarak

---

100 Keith Ward, **Is Religion Dangerous**, Grand Rapids, MI: William Eerdmans 2007, s. 156-157.

görmeli ve bu sayede hem hatayı yapan kişiye hem de etrafımıza örnek olmalıyız. Ayetler, yapılan kötülüklerin karşılığının benzer bir kötülük olduğunu söylerken barışı ve affetmeyi esas almanın daha hayırlı ve erdemli bir davranış olduğuna dikkat çeker: **Kötülüğün karşılığı, onun misli (benzeri) olan kötülüktür. Ama kim affeder ve barışı esas alarak (erdemli) davranırsa artık onun ödülü Allah'a aittir. Gerçekten O, zalimleri sevmez.** (Şura 40)

Şüphesiz kötülük ile iyilik bir değildir. Kötülüğe kötülük ile karşılık vermek kötülüğü ortadan kaldırmaz. Kötülüğe iyi ve güzel olanla karşılık vermek, içinde düşmanlık ve kötülük bulunan birini bile sıcak ve yakın bir dost haline getirebilir: **(Madem) iyilik ile kötülük bir değil, sen (kötülüğü) daha güzel olan ile say; bak, o zaman seninle arasında düşmanlık olan kimse, (eski bir) dostun, gerçek bir arkadaşınmış gibi davranır!** (Fussilet 34)

Bilimsel araştırmalar, affetmenin hem bedensel hem de ruhsal sağlığımız için ne kadar faydalı olduğunu göstermektedir. Affedemeyen kişiler içlerindeki düşmanlık, kin ve intikam isteğini besledikleri için bu türden hisler, mide ağrısı, hazımsızlık, yüksek tansiyon, baş ağrısı, baş dönmesi, uykusuzluk, halsizlik, kalp çarpıntısı, dikkat dağınıklığı ve huzursuzluk gibi bedensel belirtileri ve öfke, sinir, kendini kötü ve mutsuz hissetme gibi psikolojik belirtileri ortaya çıkarmakta ve bunlar sebebiyle affedemeyen kişi bizzat kendi eliyle kendini yıpratmaktadır.

Affetmenin fiziksel ve ruhsal anlamda olumlu etkilerini gösteren araştırmalara göre hem ruhen hem de bedenen daha sağlıklı olmak için affetmeyi bilmek gerekiyor. İnsanın hem ruhsal hem de bedensel sağlığı açısından affetmenin önemi büyük. Bu konudaki bir araştırma dikkat çekici. Stanford Üniversitesi'nde görevli bir grup bilim insanı, San Francisco şehrinde oturan 260 kişi üzerinde bir araştırma yapıyorlar. Denekleri 6

kez 1,5 saatlik oturumlara çağırın çalışma grubu, bu oturumlarda katılımcıların affetmeyi öğrenmesini sağlıyorlar. Araştırma çerçevesinde kötü anılarını konuşarak paylaşan denekler, daha sonra kendilerine zarar veren kişileri canlandırarak içlerinden onlarla konuşuyorlar. Kendilerine zarar veren kişileri affeden katılımcıların çoğu, deney sonrasında daha az acı duyduğunu belirterek, stresten kaynaklanan sırt ağrısı, uykusuzluk ve mide ağrısı gibi ruhsal ve fiziksel belirtilerin de önemli ölçüde azaldığını kaydediyorlar.¹⁰¹ Benzer araştırmalara göre öfkesini çözemeyen, affedemeyen insanlarda kalp krizi geçirme olasılığı, bu duyguyu kontrol edebilen insanlardan üç kat daha fazla. Yine affedememenin, tansiyon yükselmesine, hormonal dengesizliklere ve bağışıklık sisteminin zayıflamasına sebep olduğuyla ilgili bilimsel çalışmalar görmek de mümkün.

Dolayısıyla affeden kişi esasen hem Allah'ın rızasına uygun bir davranış sergilemekte hem de bedensel ve ruhsal sağlığına zarar verecek böylesi bir tehditten korunmaktadır. Takva sahibi yani sorumluluk bilinci ile hareket eden ve Allah'a gönülden bağlı erdemli kulların özelliklerinden biri de affedici olmalarıdır: **Onlar ki hem bolluk hem de darlık zamanında (Allah yolunda) harcarlar, öfkelerini kontrol altında tutarlar ve insanları affederler, çünkü Allah iyilik yapanları sever.** (Âli İmran 134)

Esasen ibadetler hem bir iman tazelemesidir hem de sevgi ve rahmetin kaynağı olan ve sahip olduğumuz bütün güzel şeyleri kendisine borçlu olduğumuz Allah'a şükretmenin anlamlı ve değerli yollarının başında gelmektedir. Şükretmek, bir anlamda kıymet bilmek ve insanın halinden memnun olması demektir. Allah'ın bize lütfetmiş olduğu sayısız nimet için O'na minnettar olmak ve teşekkür etmektir. Şükreden insan, en zor durumlarda dahi sabırlı ve metanetli olur. Sahip oldukları ile

101 Frederic Luskin, **Forgive for Good**, HarperCollins 2003, s. 89-92.

yetinmeyi ve en zor durumunda dahi kendisinden daha zor durumdakiler ile paylaşmayı bilir. Şükür berekettir. Allah şükredener için artıracağını söylemektedir: **Eğer şükrederseniz, ben de sizin için mutlaka artıracam.** (İbrahim 7)

Şükür, insanın ruhunun nefes almasıdır. Güzel huylara sahip olma vesilesidir. Esasen şükreden kendi için şükretmiş demektir: **Şükreden, kendi nefsi için (kendisi lehine) şükretmiş olur. Kim de nankörlük ederse bilsin ki, Rabbim kendi kendine yeten (kimsenin şükürüne muhtaç olmayan) ve (yaratıklarına karşı) sınırsız cömert olandır.** (Neml 40)

Şükretmeyen insan nankörlük eder. Sürekli şikâyet eder. Nankörlük ve şikâyet ise insanı içten içe çürüten bir zehir gibidir. İnsanı mutsuz, huzursuz ve tatminsiz kılar. İnsanda hep daha fazlasını isteyen bir doyumsuzluk duygusu oluşturur. Hep daha fazlasını isteyen insan sahip olduklarının kıymetini bilmez. Bunlardan mahrum olanları düşünmez. Nankör, bencil, cimri, kıskanç, doyumsuz, hırslı, sabırsız, aceleci, kibirli, merhametsiz, geçimsiz, paylaşma ve yardımlaşma duygusundan yoksun, nefret dolu ve acımasız olmak gibi kötü huylara sahip olur. Kötü huylar, insan ruhunun gözeneklerini tıkadığı için ruh, ihtiyaç duyduğu manevi nefesi alamaz. Ruh dünyasındaki sorunlar, beden sağlığını da altüst eder.

Şüphesiz dinin ve ibadetlerin ana amacı insanları daha sağlıklı kılmak değil en başta Allah'a sonra da Allah tarafından yaratılmış olan doğaya, insana ve diğer canlılara karşı görev ve sorumluluklarımızı bilmek, duyarlı, erdemli, özgür ve ilkeli bir birey olarak anlamlı bir yaşam sürmektir. Ancak bunu içtenlik ve samimiyetle yerine getirmeye çalışan kişilerin daha sağlıklı ve mutlu olmaları da ikincil bir amaç olarak dinin anlam ve önemini pekiştirmektedir.

Allah'tan ve dinden uzak yaşayan birçok insan için bu hayattaki asıl hedefin dünyevi anlamda mutluluk olduğu görülür. Oysa insanlık tecrübesi açık bir şekilde bu dünyadaki

mutlulukların kişiyi gerçek anlamda mutlu ve tatmin etmediği örneklerle doludur. Çünkü insan yaratılışı ve insanın varoluş anlam ve amacı sadece bu dünyadaki mutlulukla tatmin olmayacak ve yaratıcısını ve ahireti arzulayacak şekilde biçimlendirilmiştir. Bu dünya insanın mutluluk arzusunu tam anlamıyla tatmin etmemektedir çünkü ünlü düşünür ve yazar C. S. Lewis'in (ö. 1963) de dikkat çektiği gibi insan ancak Allah ve ahiret mutluluğu ile gerçek anlamda tatmin olabilir:

“Eğer kalplerine gerçek anlamda bakmayı öğrenirlerse, insanların çoğunluğu, şiddetli bir şekilde istedikleri şeyin bu dünyada olmadığını anlayacaklardır... Öyle bir hasrettir ki hiçbir evlilik, hiçbir seyahat, hiçbir eğitim, gerçek anlamda onu tatmin edemez. Bunu söylerken başarısız evlilikleri, tatilleri, eğitimleri kastetmiyorum. Olması mümkün en başarılılarını kast ediyorum. Eğer kendimde, bu dünyadaki hiçbir deneyimin tatmin edemediği bir arzu tespit edersem, bunun en muhtemel açıklaması, başka bir dünya için yaratılmış olduğumdur. Eğer dünyevi hazların hiçbirini onu tatmin edemezse bu, dünyanın bir hile olduğunu göstermez. Muhtemelen dünyadaki hazlar onu tatmin için değil, bilakis onu açığa çıkarmak içindir. Böylece gerçek hayatın farkına varalım. Eğer böyleyse, bir yandan bu dünyevi nimetleri hiçbir zaman küçük görmemeli ve nankörlük etmemeliyim, diğer yandan bunları bir kopyası, yankısı, serabı oldukları şeyle karıştırma yanılığısına düşmemeliyim. Kendimde gerçek vatanım için arzuyu muhafaza etmeliyim, o vatan ki ölmeden ona kavuşamam...”¹⁰²

Bir diğer ünlü düşünür ve yazar Blaise Pascal (ö.1662) da hangi konumda ya da imkânlarla sahip olursa olsun bir şekilde insanların durumlarından şikâyet ettiklerine, tatminsiz ve mutsuz olduklarına dikkat çeker. Çünkü Pascal'a göre de insanı gerçek anlamda tatmin edecek olan şey sadece Allah'tır: “Bütün

102 C. S. Lewis, *Mere Christianity*, Harper Collins Publishers, London 2002, s. 135-137.

insanlar mutluluğu arar. Bunun hiçbir istisnası yoktur... Bütün insanlar şikâyet etmektedir; prensler, hizmetçiler, asiller, halk, yaşlı, genç, güçlü, zayıf, eğitilmiş, cahil, sağlıklı, hasta, her ülkede, her zamanda, her dönemde, her şartta... Boş yere etrafındaki her şeyle boşluğu kapamaya çalışır, o şeylerden hiçbiri ona yardımcı olamaz, çünkü bu sonsuz boşluk ancak sonsuz ve değişmez bir varlıkla yani Allah ile kapatılabilir.”¹⁰³

İnsan için en kalıcı şeref ve itibar inanca uygun eylemlerdir. Namaz, oruç ve zekât gibi ibadetler inanca uygun eylemlerin bir yönüken erdem, doğruluk, adalet, merhamet, ihlas ve samimiyet de diğer yönüdür. Allah katında geçerli kalıcı şeref ve itibar arayan herkes, biri diğerinin alternatifi olmayan ve ancak bir arada olduklarında anlam ve değer kazanan her iki yönü de hayatına taşıması gerektiğini bilmelidir: **Kim kalıcı şeref ve itibar arıyorsa, iyi bilsin ki bütün bir şeref ve itibarın kaynağı Allah'tır. O'na sadece güzel sözler yüksebilir, o sözleri yücelten ise imana uygun eylemlerdir. Gizli-den gizliye çirkin entrikalar tasarlayanlara gelince: onları şiddetli bir azap beklemektedir; bu gibilerin tuzakları da boşa çıkacaktır.** (Fatır 10)

Gerçek anlamda iman etmek ve iman gereğini en güzel şekilde yerine getirmek isteyen erdemli kullar, Allah'a olan kulluklarını hem ibadetleri hem de hayra ve barışa yönelik güzel eylemleri ile ortaya koyarak sorumluluk bilinci içinde yaşarlar. Aynı zamanda onlar, Allah uğrunda üstün bir çaba ortaya koyarak mücadele ederler: **Ey iman edenler! (Allah'ın huzurunda) eğilin, yere kapanın ve (yalnızca) Rabbinize kulluk edin ve iyi işler yapın ki, kurtuluşa, esenliğe erişesiniz! Allah uğrunda O'na yaraşır bir gayretle didinin.** (Hac 77-78)

---

103 Blaise Pascal, *Pensees*, çev: A. J. Krailsheimer, Penguin Classics, London 1966, s. 74-75.

İSLAM, ANLAŞILMASI ZOR, İLKESİZ VE BELİRSİZ BİR DİN DEĞİLDİR

İslam anlaşılmaz, ilkesiz, belirsiz ya da sadece bazı kişilerin anlayabileceği bir din değildir. İnsanların kişisel anlayış ve kabullerine, örf, adet ve geleneklerine göre şekillendirebileceği bir inanç değildir. İslam, herkesin kafasına göre yaşayacağı bir din değildir. Bu dinin ilahi vahiy kaynağı vardır; o da yalnız Kuran'dır. Müslümanlar dini anlayış ve kabullerinde Kuran'a bağlı kalmalıdır. Ancak bu şekilde Peygamberimiz örnek alınabilir ve izlediği yoldan gidilebilir.

İslam'ı anlaşılmaz, ilkesiz ve yaşanılmaz kılan biziz. Oysa Allah din konusunda bize zorluk çıkarmamış, aklımıza ve yaratılışımıza uygun, hayatımızı anlamlı ve değerli kılan bir din göndermiştir: **Allah uğrunda O'na yaraşır bir gayretle didinin. O sizi seçmiş ve dinde size hiçbir güçlük çıkarmamıştır. Babanız İbrahim'in dinini esas alın. Allah sizi, önceden de şu Kitap'ta da "Müslümanlar/Allah'a teslim olanlar" diye adlandırdı ki, Elçi sizin üzerinize bir tanık olsun, siz de insanlar üzerine tanıklar olasınız. O halde namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı bağlanın. O'dur sizin Mevlâ'nız. O ne güzel koruyup kurtarıcı ve ne güzel yardımcıdır O!** (Hac 78)

Müslümanlar için din adına şüphesiz kabul edilecek tek ve ortak bilgi kaynağı Kuran-ı Kerim'dir. Peki, Müslümanlar olarak Kuran'ın hayatımızdaki yeri nedir? Kuran nasıl bir kitaptır ve gönderiliş amacı nedir? Ayetlerinden hareketle bakalım: **Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için kuluna apaçık**

ayetler indiren O'dur. Şüphesiz Allah, size karşı çok şefkatli, çok merhametlidir. (Hadid 9)

Ayetten de görüldüğü gibi Kuran, insanları karanlıklardan aydınlığa yani Allah'ın insan yaratılışına uygun olarak belirlediği dosdoğru yola çıkarmak için gönderilmiştir. Kuran, Allah'ın insanlara olan şefkat ve merhameti ile mübarek yani hayır ve bereket dolu bir kitap olarak, ayetleri üzerine gerektiği gibi düşünülün ve aklını kullananlar için bir öğüt ve ibret olsun diye indirilmiştir: **Sana bu mübarek kitabı, ayetlerini düşününler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.** (Sad 29)

Ayetlerine baktığımızda, Kuran'ın nasıl bir kitap olduğuyula ilgili birçok tarif ile karşılaşırız. Esasen tüm bunlar ve benzerleri Kuran'ın nasıl bir kitap olduğuna dair nitelikleridir. Kuran doğruya ulaştıran rehberimiz (**huda**), yolumuzu aydınlatan ışığımız (**nur**), hayatımıza canlılık kazandıran (**ruh**), doğruyu yanlıştan ayıran ölçümüz (**furkan**), gerçeği getiren ve temsil eden (**hakk**), ayrılık ve anlaşmazlık içinde kalanlara bir delil (**ilim**), insanlığın tamamı için bir mucize (**ayet**), manevi hastalık ve aksaklıklarımızı gideren (**şifa**), Allah yolunda ve zorluklara karşı mücadele etmek için bir müjde (**büşra**), okunsun anlaşılсын diye kolaylaştırılmış, apaçık kılınmış kitap (**mübin**), din adına gerekli olan her şeyi detaylı bir şekilde açıklayan bir yasa (**mufassal**), apaçık ifadeler ile beyan eden kitap (**tb-yan**), düşünenler için bir bilgelik kaynağı (**hikmet**), gerçeği belirleyen bir kanıt (**beyyine**), insanlar arasında adaleti sağlayan evrensel bir yasa (**hüküm**), inananları, dosdoğru yol üzerinde birleştiren Allah'ın yeryüzündeki ipi (**hablullah**), insanlara kıyamete kadar yol gösterecek olan önder (**imam**), öğüt verici ve hatırlatıcı öğretmenimizdir (**zikir**).¹⁰⁴

104 Ayet yerleri ile birlikte Kuran'ın nitelikleri ile ilgili olarak şu liste incelenmelidir: "Kitâb (Bakara 2), musaddık (Bakara 41), hudâ (Bakara 183), hayr (Bakara 269), muhkem (Âli İmran 7), hablullah (Âli İmran 103), beyân (Âli İmran 138), munâdî (Âli İmran 193), fazl (Nisa 83), nur (Nisa 124), muheymin (Maide 148), mufassal (En'am 114), hucetun balîğa (En'am 149), sırat-ı mustakim (En'am 153),

Aynı zamanda Kuran, her türlü insani görüş ve kabulün ötesinde doğrudan Allah'tan gelen, en doğru ve en kalıcı olana kılavuzluk eden bir müjde olmak üzere gönderilmiştir: **Şüphenez olmasın ki bu Kuran en kalıcı, en doğru olana kılavuzlar ve inananlara şu yolda müjde verir: Hayra ve barışa yönelik işler yapanlar için büyük bir ödül vardır.** (İsra 9)

Kuran, insanlar için düşündürücü bir öğüt ve uyarıdır. Muhatabı doğrudan insandır. Hedefi, insanı gerçekler ile yüzleştirmek, en doğru ve güzel olanı bütün açıklığı ile gözler önüne sermektir: **Andolsun, biz bu Kuran'da insanlara her türden örnekler verdik ki düşünüp öğüt alabilsinler.** (Zümer 27)

Birçok insan Kuran'ın anlaşılmaz ve zor bir metin olduğunu sanarak yanılır. Oysa Kuran ayetlerin açık beyanı ile insanlar öğüt ve ibret alsın diye kolay kılınmıştır: **Yemin olsun ki, biz, Kuran'ı öğüt ve ibret için kolaylaştırdık. Öğüt alan yok mudur?** (Kamer 17)

Geleneksel din anlayışına sahip kişi ve çevreler, Kuran dışı kaynakların Kuran'ı açıkladığını ve daha anlaşılır kıldığını iddia etmektedirler. Oysa Kuran ayetleri başkalarının açıklamalarına gerek duyulmayacak şekilde bizzat Allah tarafından detaylı bir biçimde açıklanmıştır: **(Bu) Ayetleri muhkem kılınmış, sonra hüküm ve hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından 'birer birer (bölüm bölüm) açıklanmış' (fussilet) bir Kitap'tır.** (Hud 1). Yine

---

apaçık mesajlar (En'am 157), burhân (A'raf 174), besâir (A'raf 203), şahid (Hud 17), mubîn (Yusuf 1), beyyinât (Yusuf 2), rahmet (Yusuf 111), hukm ve ilim (Rad 37), zikr (Hicr 9), belağ (Hicr 52), azim (Hicr 87), tıbyân (Nahl 89), ahd (Nahl 95), hak (Nahl 105), şifâ (İsra 82), kayyım (Kehf 2), rızk (Tâhâ 131), vahy (Enbiya 45), Tayyib (Hac 24), mev'iza (Nur 34), furkan (Furkan 1), tenzil (Şuara 192), urvetu'l-vuskâ (Lokman 2), hakim (Yasin 2), mübarek (Sad 29), nebeun azim (Sad 67), mesani (Zümer 23), ahsene'l-hadis ve muteşabih (Zümer 23), sıdk (Mümin 33), beşir ve nezîr (Fussilet 4), aziz (Fussilet 41), rûh (Şura 52), Arabiyyen (Zuhruf 3), aliy (Zuhruf 4), ni'met (Zuhruf 13), mecid (Kaf 1), kerim (Vakıa 77), aceb (Cin 1), kavlen sakilen (Müzzemmil 5), tezkira (Müddessir 54), suhuf ve mukerrame (Abese 13), merfua ve mutahhar (Abese 14), fasl ('Tarık 14).” Mustafa İslamoğlu, **Kur'an'ı Anlama Yöntemi**, Düşün Yayıncılık 2014, s. 94.

din adına gerekli olan her şey dinin sahibi olan Allah tarafından, başkalarının tamamlamasına ya da düzenlemesine gerek duyulmayacak şekilde eksiksiz bir biçimde tamamlanmıştır: **Rabbinin sözü hem doğruluk, hem adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek hiçbir kuvvet yoktur.** (En'am 115)

Kuran ayetlerinde "Ey insanlar!" ve "Ey inananlar!" şeklinde hitaplar ile karşılaşılır. Aynı zamanda Kuran, insanlar gerçeği görsün ve böylelikle düşünüp öğüt alsınlar diye kolay kılmış ve dini konuda gerekli olan her türlü detayı içeren bir vahiy olarak indirilmiştir. Kuran, inanan inanmayan herkesin anlayabileceği bir açıklıkta ve özelliكتedir. Demek ki vahiy anlamak için insan, uygulamak için de inanan olmak yeterlidir.

Kuran, en güzel şekilde okunsun, anlaşılın ve yaşansın diye indirilmiştir. Kuran'daki hükümler apaçık ve son derece nettir. Kuran, her seviyeden insanın okuduğunda ya da duyduğunda garipsemeyeceği ve fitratı ile çatışma yaşamayacağı bilgiler içerir. Dolayısıyla Kuran'ı anlamak zor değildir. Zor olan, Kuran'ın anlaşılmayacak olduğunu iddia eden birini anlamaktır. Bir kişi anlamak üzere çaba ve emek göstermesine rağmen yine de bazı şeyleri anlamamışsa ve anlayamadığı yerler olduğu kanaatine varmışsa bu belki kendi içinde kabul edilebilir bir şey olabilir. Daha fazla emek ve vakit vererek anlaşılmaz olduğunu düşündüğü yerler zamanla anlaşılır hale gelebilir. Ancak Kuran'ı anlamak üzere hiç okumamasına rağmen Kuran'ın anlaşılmaz olduğunu iddia eden ya da bu tür iddiaları kabul edip benimseyen kişileri anlamak mümkün değildir. Kuran, hesap günü sorumlu tutulacağımız ilahi hitap; başka kitaplardan değil sadece kendisinden sorulacağımız son ilahi kitaptır. Anlaşılmayan bir şeyin sorumluluğu olmaz. Allah tarafından sorumlu tutulduğumuz şeyin anlaşılır olması gerekir.

Bir insana, istediği bir şeyi yapmasının ya da öğrenmesinin zor olduğu söylene de şayet gerçekten o şeyi yapmak

ya da öğrenmek istiyorsa bir şekilde ne yapıp edip o şeyi yapar ve öğrenir. Araba kullanmayı öğrenmeyi çok isteyen bir insana bunun kendisi için zor olduğu ve trafiğin zorlu şartlarına uyum sağlayamayacağı ya da ehliyet sınavlarının son derece zorlaştırıldığı söylene, kolay kolay kimse “Peki ben hiç araba kullanmayı öğrenmeyeyim hep başkalarının kullandığı arabaya bineyim” demeyecektir. Ancak konu din olunca; “Sen anlamazsın” ya da “Sana zor gelir” denildiğinde çoğu kimse itiraz etmeden buna inanıp durumu kabullenmekte ve din ile ilgili bilgilerini başkaları üzerinden öğrenmektedir.

Kuran, Allah’tan gelen ilahi bildirimleri içerir. Söz konusu bildirimler, din adına ihtiyaç duyulan tüm bilgileri içerir. Kuran’ın her konuyu açıklamak gibi bir amacı yoktur. Ancak Kuran, din adına gerekli olan ve açıklanması gereken her şeyi eksiksiz bir biçimde açıklayarak insanların kendi arzu ve kabulleri üzerinden yapacakları açıklamaların kapısını kapatmıştır: **Biz bu Kitap’ta, herhangi bir şeyi ne eksik bıraktık ne fazla yaptık. Onlar, sonunda Rableri önünde toplanıp bir araya getirilirler.** (En’am 38)

Ayetler bize açıkça hem bu dünyada hem de ahirette sorumlu kılındığımız dini içeriğin sadece Kuran olduğunu bildirmekte ve Kuran dışı kaynakları din edinmememiz noktasında bizlere uyarıda bulunmaktadır: **Gerçek şu: Bu Kuran sana ve toplumuna elbette ki bir hatırlatıcı/bir öğüttür. Bundan sorumlu tutulacaksınız.** (Zuhruf 44)

Kuran dışı kaynaklar ya da geçmiş dönemde yaşamış insanların dini konulardaki görüş ve anlayışları pekâlâ okunup araştırılabilir ve bu konulara tarihsel açıdan da ilgi duyan insanlar, kimin hangi konuda ne dediğine bakabilirler. Bu durum gayet doğaldır. Ancak geçmişte yaşamış kişilerin görüşlerinin tamamının da doğru olduğu ve hatta geçmiş dönemdeki şartlar göz önünde bulundurulmadan tüm görüşlerin bugüne taşınması gerektiği iddiası doğru olamadığı için kabul edilebilir değildir.

İnsanlar yanılabilir ki çoğu konuda yanılmışlardır. Farklı görüş ve anlayışlar ortaya atılabilir ki çoğu konuda ayrılıklar yaşanmış ve Kuran'ın özünden uzaklaşmıştır. Demek ki önemli olan insanların ne dediğine ve ne anladıklarına değil Kuran'ın ne dediğine bakmaktır. Maalesef Müslümanların önemli bir çoğunluğu Kuran'ın ne dediğine bakmadan insanların dediklerine, yazıp çizdiklerine bakmakta, bu kargaşa içinde Kuran'ın ne dediğine bakmaya fırsat dahi bulamamaktadır.

Başkalarının inanç ve kabulleri ile Allah'a hesap verilemez. Allah sorumluluk alanımızı belirlemiştir ki bu da Kuran'dır; başka değildir. Başkalarının görüşleri -hele ki dine uygun olmayan ve insanı saptıran türden bir görüş ise- hesap günü kişiyi hayal kırıklığına uğratabilir ve derin bir pişmanlık duymasına sebep olabilir. Böylesi bir din anlayışına sahip olan kişi, kendi eliyle kendini felakete sürükleyebilir. Allah'ın Kitabı'nı esas alan -ki böylece Peygamberimizin biricik yolunu takip eden- kişi için şayet kitaba uygun yaşamış ve Allah'ın ilke ve sınırlarına uygun şekilde erdemli davranmışsa hesap günü sevinç, mutluluk ve güven var demektir. İşte o gün, yüzü aydın olur böylesi bir din anlayışına sahip olan kişinin.

Kuran sadece, Peygamberimiz döneminde yaşayanlar ya da sonradan gelen ilk nesiller için indirilmiş bir vahiy değildir. Kuran tüm insanlığa ve tüm dönemlere indirilmiştir. Dolayısıyla hangi dönemde yaşadığına bakılmaksızın her insan Kuran vahyinin muhatabıdır. Kuran'a inanıyorsa şayet onu en güzel şekilde okuyup anlamalı ve hayatına taşımalıdır. Allah Kuran'ı, ilk nesiller anlasın, sonradan gelenler de onlardan öğrenip anlasın diye indirmemiştir. Bunu iddia etmek, "Allah'ın ilk nesillerdeki insanlara söylediği bir şeyler var ama bize ve gelecek nesillere söylediği bir şey yok" demek anlamına gelir. Allah Kuran'ı sadece bir grup insan ya da âlim kabul edilen kişiler için de indirmemiştir. Müslümanlar dinlerini âlim kabul edilen kişilerden ya da mezheplerden değil Allah'ın Kitabı

olan Kuran'dan öğrenmelidir. Ahirette kitaplarını okuduğumuz âlimlerin ya da takip ettiğimiz mezheplerin görüş ve anlayışlarından değil, Allah'ın Kitabı Kuran'dan sorumlu olacak ve yine Kuran'dan hesaba çekileceğiz.

Kuran ayetleri Peygamberimize: **Ben sizi sadece vahiy ile uyarıyorum** (Enbiya 45) bildirimini yaptırmasına rağmen birçok Müslüman din adına vahyin kendilerine yetmeyeceğine inanmaktadır. Üstelik Kuran'da Peygamberimizin hesap günü Kuran'ı terkedilmiş, dışlanmış bir kitap haline getirmeleri sebebiyle ümmetinden şikâyetçi olacağına dair bir ayet bulunmaktadır: **Ve elçi dedi ki: Rabbim gerçekten benim toplum, bu Kuran'ı terkedilmiş (bir kitap) olarak bıraktılar.** (Furkan 30)

Bu ayet, Kuran elimizin altında olmasına rağmen ondan istifade etmediğimizi, onu yok saydığımızı, varlık içinde yokluk çektiğimizi söylemektedir. Dikkat ederseniz Peygamberimiz “Benim sünnetimi, benim sözlerimi terk ettiler” demiyor. “Kuran'ı terk ettiler” diyor. Zaten dini konularda Peygamberimizin Kuran dışında bir sözü ve Kuran'ın uygulanması dışında dini bir sünneti olması mümkün değildir. Âlemlere rahmet kılınan Peygamberimizin tek yolu Allah'ın ona vahyetmiş olduğu Kuran yoludur: **Onlara ayetlerimiz açık açık okununca, bizimle karşılaşmayı ummayanlar “Bize bundan başka bir Kuran getir veya bunu değiştir.” dediler. De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için söz konusu olamaz. Ben sadece vahyolunana uyuyorum. Rabbime isyan edersem, büyük bir günün azabından korkuya düşerim. De ki: Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size bildirmezdi. Ben ondan önce sizin içinizde bir ömür sürdüm. Siz yine de akıl erdirmeyecek misiniz?** (Yunus 15-16)

Yine geleneksel anlayışa sahip bazı kişi ve çevreler din adına sadece Kuran esas alındığında bazı konuların çözümü için Kuran'ın tek başına yeterli olamayacağını ve bu konuda Kuran

dışı rivayetlere ihtiyaç olduğunu iddia etmekte hatta iddialarını desteklemek üzere örnekler getirmektedirler. Oysa Allah açık bir biçimde sormaktadır Kuran’da: **Karşılarında okunup duran bir kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmiyor mu? Bunda, inanan bir toplum için elbette ki bir rahmet ve bir öğüt vardır.** (Ankebut 51)

Bu konuda daha onlarca ayet örnek olarak verilebilir ancak doğası bozulmamış insan aklı ve vicdanı için örnek verilen bu ayetlerin meselenin anlaşılması açısından yeterli olması gerekir. İslam’ı doğru anlayabilmek için Kuran’a, Kuran’ın ortaya koymuş olduğu açıdan bakmaktan başka çaremiz olmadığını anlamamız gerekir: “İslam’ı doğru anlayabilmek için, Kuran’a, Kuran’ın istediği perspektiften bakmayı öğrenmemiz lazımdır. Allah kelamı olan Kuran, anlaşılmak için indirilmiştir. Kuran’ı anlamaya çalışmanın hiçbir ön koşulu yoktur. Her insan yeteneklerine, bilgi birikimine, ilgi yoğunluğuna bağlı olarak anlamaya çalışır Kuran’ı. Kuran’ın her türlü yorumu beşerîdir. Ebû Hanîfe’nin ifadesiyle: Tenzil’in inkârı söz konusu olmadığı müddetçe, tevil’in inkârı küfrü gerektirmez.”¹⁰⁵ Yani Allah tarafından indirilmiş olan Kuran, inkâr edilmediği müddetçe, Kuran üzerine yapılan bir yorumun kabul edilmemesi kişiyi inkâra sürüklemeyiz.

Kuran’ın âlemlere rahmet mesajını, Hz. Peygamberin âlemlere rahmet örnekliğini, aklı, özgür düşüncüyü, insani ve ahlaki değerleri, bilimi, felsefeyi, artı değer üretmeyi öyle bir terk ettik ve öyle bir yozlaştırdık ki bir milyar altı yüz milyon civarındaki Müslüman âlemi perişanlık, bilgisizlik, görgüsüzlük, dini, insani ve ahlaki değerlerden yoksunluk içinde ölümü beklenen bir hasta gibi varlık mücadelesi vermekte.

Kuran’daki bunca açık beyan ve uyarıya rağmen Müslümanlar olarak kendimizle yüzleşmek, gerçeğin peşinden gitmek ve

---

105 Hasan Onat, *Türkiye’de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Endülüs Yayınları 2017, s. 206-207.

öze dönmek yerine içinde bulunduğumuz içler acısı durumun faturasını başkalarına çıkararak üzerimizdeki sorumluluktan kurtulacağımızı zannediyoruz. Merhum Mehmet Akif Ersoy'un şu sözleri durumumuzu özetliyor gibi: "Çünkü biz bilmiyoruz dini. Evet, bilseydik, mümkün değil, gösteremezdik bu kadar sersemlik. "Böyle gördük dedemizden!" diye diye çöken, yok olan bir sürü milletlerin durumu neden. İbret olmaz bize, her gün ezbere okuduğumuz halde! Yoksa bir maksat aranmaz mı bu ayetlerde? Lafzı muhkem (apaçık) yalnız, anlaşılan, Kuran'ın: Çünkü hiçbirimiz üzerinde durmuyoruz, mananın: Ya açar Kuran-ı Kerim'in, bakarız yaprağına, ya da üfler geçeriz bir ölünün toprağına. İnmemiştir hele Kuran bunu hakkıyla bilin, ne mezarlıkta okunmak ne de fal bakmak için!"¹⁰⁶

---

106 Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, s. 337-339.

İSLAM, EKSİK BIRAKILMIŞ YA DA TAMAMLANMASI GEREKEN BİR DİN DEĞİLDİR

Herhangi bir işin ya da şeyin neden eksik kalabileceği ya da tamamlanamamış olabileceği üzerine bir düşünelim. Örneğin bir ev inşaatı, bir kitap yazımı, dikilen bir elbise ya da benzeri başka bir şeyin planlandığı gibi tamamlanamamış olmasının sebeplerinin neler olabileceği üzerine en basit şekilde bir akıl yürüttüğümüzde ya bir şeyleri unutmuşuzdur ya yeterli malzeme, güç, vakit veya imkân kalmamıştır elimizde ya da yapmamız gereken şeyi yarıda bırakmak zorunda kalmışızdır; hastalık veya ölüm gibi bir sebeple.

Birçok insanın yarıda kalmış ya da arzu ettiği gibi tamamlanamamış işleri veya hayalleri vardır hayatın içinde. Ancak söz konusu olan Allah ve O'nun dini ise, bir işin yarıda kalması, bir şeyin unutulması, malzeme sıkıntısı çekilmesi, yeterli vakit bulunamaması, zorluk ve sıkıntı yaşanması gibi durumların Allah için geçerli olmadığı anlaşılması zor olmasa gerek. Çünkü Allah'ın her işi hikmetli ve tam da olması gerektiği gibidir. Allah evreni ve yaşamı var ederken yaratacağı canlıların ihtiyaç duyacakları şeyleri de en güzel ve eksiksiz bir biçimde var etmiştir.

Her işi hikmetlerle dolu olan ve yarattığı her şeyi eksiksiz bir biçimde yaratan Allah'ın, dinini, kendilerini sorumlu kıldığı insanların ihtiyaçlarına cevap vermekte yeterli olmayacak şekilde eksik ya da tamamlanamamış bir biçimde indirmiş olduğunu düşünmek söz konusu olmasa gerek. Ancak bunu anlayabilmek için biraz olsun akli kullanmak gerek: **Gerçek şu ki size, akılda tutmanız gereken (ihtiyaç duyduğunuz) her**

şeyi kapsayan ilahi bir mesaj indirdik! Hâlâ aklınızı kullanmayacak mısınız? (Enbiya 10)

“Biz Kuran eksiktir demiyoruz tek başına yeterli olmaz diyoruz” demek esasen “Kuran ihtiyacımıza tam anlamıyla cevap veremeyen bir kitap. Kuran’ı anlamak için başka kitaplara ve âlimlere ihtiyaç var” demekten başka bir şey değildir. Yahudiler Tevrat’ı, Hıristiyanlar ise İncil’i yeterli bulmamış ve kendilerine gönderilen dinde olmayan çeşitli inanç ve kabulleri de dinin içine sokmuşlardır. Kuran ayetleri, Yahudi ve Hıristiyanların düştükleri bu hata ve dinlerine yaptıkları zulüm sebebiyle inananları uyarmış ama biz sanki bu uyarılar Kuran’da hiç yokmuş gibi aynı hataları tekrarlamışızdır. Oysa Allah kendilerine kitap verilenlerle birlikte Peygamberimize indirilene uyanları da açık bir şekilde uyarmıştır: **De ki: Ey kitap ehli! Siz Tevrat’ı, İncil’i ve Rabbinizden size indirilene hakkıyla uygulamadıkça bir şey üzerinde değilsinizdir. Rabbinden sana indirilen, onlardan çoğunun inkâr ve azgınlığını elbette arttıracaktır. Kâfirler topluluğuna üzülme!** (Maide 68). Ancak Allah’ın indirdiği üzere olanlar, gerçek bir inanç üzerinde olurlar. Gerçekten yüz çevirerek Allah’ın indirdiğinden sapanlarsa hiçbir şey üzerinde olamazlar. Çünkü Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler Allah’ın apaçık uyarılarını dikkate almazlar.

Dini konularda Peygamberimize uymak istiyorsak bir konu ile ilgili hüküm çıkartırken doğrudan Kuran’a uymamız gerekir. Çünkü Peygamberimiz Kuran’ı tebliğ etmek ve Kuran’a göre yaşamakla emrolunmuştur. Dini konuda hüküm, sadece Allah’ın indirdiği ayetler ile verilir: **Hüküm yalnız Allah’ındır.** (Yusuf 40). **O, hükmüne hiç kimseyi ortak etmez.** (Kehf 26). Hüküm yalnız Allah’ın olduğu için Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler zalim olurlar: **Allah’ın indirdiğiyle hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridir.** (Maide 45). İnananlar herhangi bir konuda ayrılığa düştüklerinde hükmün

yalnız Allah'a ait olduğunu bilmeli ve ona göre hareket etmelidir: **Hakkında ayrılığa düştüğünüz her konuda hüküm Allah'a aittir.** (Şura 10). Çünkü Allah'tan daha güzel hüküm veremez hiç kimse: **Gerçeği görebilen bir toplum için, Allah'tan daha güzel hüküm veren kim vardır?** (Maide 50)

Esasen bu yeni bir durum değildir. Biraz araştırma yaparak ve Kuran'daki ilgili ayetlere bakarak Yahudi ve Hıristiyanların da aynı hataya düştükleri kolayca görülebilir. Onlar da Allah'ın hükmünü terk edip keyiflerine uymuşlardır. Maide Suresi'nde arka arkaya sıralanan ayetlerde Allah açık bir şekilde kendilerine kitap verilenlerin sadece vahiy ile hükmetmelerini söyler bize: **Biz indirdik Tevrat'ı, biz. İyiye ve güzele kılavuz var onda, ışık var. Allah'a teslim olmuş peygamberler, Yahudilere onunla hakemlik yaparlardı. Kendini Rabbe adayanlarla ilim ve hikmette derinleşmiş olanlar da Allah'ın Kitabı'ndan korumakla görevli olduklarıyla hükmederlerdi... Allah'ın indirdiği ile hükmetmeyenler, kâfirlerin ta kendileridir. ...Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridir. ...İncil bağluları Allah'ın onda indirdiğiyle hükmetsinler. Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler sapıkların ta kendileridir. Sana da Kitap'ı hak olarak indirdik. Kitap'tan onun yanında bulunamı tasdikleyici ve onu denetleyip güvenilirliğini sağlayıcı olarak... O halde onlar arasında Allah'ın indirdiğiyle hükmet, Hak'tan sana gelenden uzaklaşıp onların keyiflerine uyma. Sen de aralarında, Allah'ın indirdiğiyle hükmet. Onların keyiflerine uyma. Dikkat et de Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni uzaklaştırıp fitneye düşürmesinler. Yoksa cahiliye devrinin hükmünü mü arıyorlar? Gerçeği görebilen bir toplum için, Allah'tan daha güzel hüküm veren kim vardır?** (Maide 44-50)

Dinin sahibi olan Allah, ortaya koymuş olduğu son derece net olan kuralları üzerinden insanların görev ve sorumluluk

alanlarını tanımlamakta, iyi, güzel ve hayırlı olan ile kötü, çirkin ve hayırsız olanı tanıtmakta, insanlar arasından seçmiş olduğu elçileri ile tüm bunları insanlara duyurmakta ve bu şekilde kullarını uyarmaktadır.

Ancak çoğu zaman kullar ya uyarıları gerektiği gibi dikkate almamakta ya da yeterli bulmayarak başka yollara savrulmaktadır. Oysa Allah en büyük nimeti olan dini en güzel şekilde tamamlamış, inanmak ve inancına uygun yaşamak isteyen kullarını doğru yola kılavuzlamış ve onları sözlerin en güzeline çağırmıştır: **Bugün dininizi sizin için kemale erdirdim ve size olan nimetimi tamamladım; sizin için din olarak İslam'ı/Allah'a teslimiyet yolunu benimsedim.** (Maide 3)

Bu gerçeğe rağmen tıpkı Kuran'da örnek verilen önceki nesiller gibi insanlar Allah'ın indirdiği ve resulünün en güzel şekilde tebliğ ederek yaşadığı ve insanlara örnek olduğu bu dinin ortaya koyduğu ve açıkladığı şeyler ile yetinmeyerek Allah'ın bizleri yükümlü kılmadığı şeylerin peşine düşmüş ve din ile ilgili yapılabilecek tüm ilahi açıklamaların Kuran vahyinin tamamlanması ile tamamlandığı gerçeğini göz ardı etmişlerdir: **Ey iman sahipleri! Size açıklandığında canınızı sıkacak şeylerle ilgili soru sormayın. Kuran indirilmekte iken onları sorarsanız size açıklanır. Allah onlardan vazgeçmiştir. Allah Bağışlayandır (Gâfur), Yumuşak davranandır (Halîm).** (Maide 101). Ayetten de görüldüğü gibi demek ki Kuran'ın tamamlanması ile ilahi açıklama da tamamlanmıştır. Dolayısıyla Allah'ın dinini yaşamak isteyen herkes, Kuran'daki açıklamalar ile yetinmek durumundadır. Allah'ın elçileri, vahyin getirmiş olduğu açıklamalar dışında dini anlamda herkesi bağlayacak şekilde açıklamalar yapmamış ve sadece kendilerine vahyedilene uyup tabi olmuşlardır.

Çünkü insanlığa son ilahi hitap olan Kuran'da Allah'ın sözleri hem doğruluk hem de adalet bakımından tamamlandığı gibi O'nun sözlerini değiştirebilecek ya da yanına başka

sözler ekleyebilecek hiçbir kuvvetin olmadığı da açıkça vurgulanmıştır: **Rabbinin sözü hem doğruluk, hem adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek hiçbir kuvvet yoktur.** (En'am 115)

Kuran'ın optimum bir hacmi vardır. Buna rağmen Allah dilesse Kuran'ı elbette daha az ya da daha fazla olarak vahyede bilirdi. Daha önce de ifade edildiği gibi haşa Allah malzeme sıkıntısı çekmekte değildi. Allah'ın razı olduğu ve yeterli bulunduğu buymuş ki, Kuran tam da olması gerektiği gibi herhangi bir eksiği ya da fazlası olmadan din adına gereken tüm bilgiyi içerecek şekilde vahyedildi: **Biz bu Kitap'ta, herhangi bir şeyi ne eksik bıraktık ne fazla yaptık. Onlar, sonunda Rableri önünde toplanıp bir araya getirilirler.** (En'am 38)

Bu apaçık gerçeğe rağmen "Madem din adına her şey Kuran'da var o zaman şunu nasıl yapacağız bunu ne yapacağız" türünden sözlerin Müslümanların ağızlarından çıkıyor olmasını anlamak ve dikkate almak mümkün değildir. Allah'ın indirmiş olduğu ile yetinmeyenler ve indirdiğinin yanına din adına başka şeyler ilave edenlerin bu soruyu hesap günü Allah'a sormaları gerekir. Bu soruya verilecek cevap için hesap gününü beklemelerine gerek yoktur. Bir kez olsun din adına kabul edilmiş olunan bilgilerden arınmış ve hem aklın hem de vicdanın devrede olduğu bir şekilde Kuran'ı okuyup ayetleri üzerine düşünmeleri yeterli olacaktır. Çünkü din adına ihtiyaç duyulan her sorunun cevabı Kuran'da vardır. Yeter ki biz Allah'ın dinine müdahale etmeyelim ve indirmiş olduğu ile yetinmeyi bilelim. Allah'ın indirmiş olduğu ile yetinmeyenlerin örnekleri ile doludur Kuran. Müslümanlar olarak biz de onlarla aynı hatalara düşmeyelim.

Allah'ın dini, Allah'ın Kitabı'ndan öğrenilir. Peygamberimiz de dini, kendisine gelen vahiyden öğrenmiştir. Kendisine vahiy gelmeden önce Allah'ın halis dini hakkında bir şey biliyor değildir. Nasıl ki hem Peygamberimiz hem de onunla birlikte ilk

olarak inananlar Kuran ile yetinmişlerse onlardan sonra gelen bizlerin de din adına Kuran ile yetinmemiz gerekir. Allah'ın mesajları her dönemi ve her bireyi kuşatacak şekilde gelmiştir. Bu yüzden de hem gerekli olan her ayrıntı bizzat Allah tarafından bildirilip sayılmıştır hem de gerekli olmayan ayrıntılardan kaçınılmıştır: **Ayetlerimizi yalanlayabildikleri kadar yalanlıyorlardı. Oysa biz, her şeyi ayrıntılı bir şekilde yazıp saymışızdır.** (Nebe 28-29)

Bu gerçeği göremeyenler Kuran'da din adına gerekli olan detayların verilmediğini iddia ederler. Daha önce de vurgulandığı gibi Allah kelime sıkıntısı çekiyor değildir. Dininin bir kısmını bildirip kalan kısmını Peygamberimize tamamlayacak da değildir. Çünkü hiçbir elçi herhangi bir konuda olmadığı gibi din konusunda da Allah'ın ortağı değildir. Zira ağaçlar kalem, denizler mürekkep olsa Allah'ın kelimeleri tükenmezdi: **Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa ve deniz de arkasından yedi deniz daha katılarak kullanılsa; yine de Allah'ın kelimeleri tükenmez. Allah Üstündür (Azîz), Bilgedir (Hakîm).** (Lokman 27)

Hatta öyle ki denizler Allah'ın kelimeleri için mürekkep olacak olsa Allah'ın kelimeleri bitmeden denizler biter, bir o kadarı daha olsa yine yeterli gelmezdi: **De ki: Rabbimin kelimeleri için deniz mürekkep olsa, Rabbimin kelimeleri tükenmeden önce deniz mutlaka biter. Bir o kadarını daha getirsek de yetmez.** (Kehf 109)

Allah indirmiş olduğu vahyinde herhangi bir konuyu açıklamamışsa o konu Kuran'daki temel ilkeler üzerinden kişilerin tercihine bırakılmış demektir. Yoksa Allah açıklamak için kelime sıkıntısı çekmediği gibi herhangi bir şeyi unutacak da değildir: **Rabbim asla unutkan değildir.** (Meryem 64)

İSLAM, PEYGAMBER MERKEZLİ BİR DİN OLMADIĞI GİBİ PEYGAMBERSİZ BİR DİN DE DEĞİLDİR

Bir canlının insan olarak yaratılması ve akıl sahibi kılınması diğer canlıların yanında şerefli ve üstün tutulması demektir. Allah'ın insanlar arasından bir insanı kendisine elçi olarak seçmesi ise bir insanın getirilebileceği en büyük makam, sahip olunabilecek en büyük lütuf ve şereftir. Dolayısıyla hem Peygamberimiz hem de diğer peygamberler seçilmiş ve seçkin kişilerdir. İnsanlığın güzide birer örneğidirler. Bu yüzden Allah'ın kendilerine vermiş olduğu seçkinlik ve görev dışında bir tanım ve yakıştırmaya ihtiyaç duymazlar.

Peygamberler din kurmazlar; Allah'tan vahiy yoluyla kendilerine gelen dini insanlara tebliğ eder ve en güzel şekilde yaşayarak örnek olurlar. Dinin ne olduğunu ve sınırlarını belirleyen otorite peygamberler değil, Allah'tan gelen vahiydir. İslam dininin içeriğini ve çerçevesini Kuran belirler. Peygamberler din adına Allah tarafından belirlenmiş olan kurallara uyarlar. Allah'ın belirlemiş olduğu kurallar dışında kural koyamaz, Kuran'da olmayan haram ve helaller oluşturamazlar. Peygamberleri, Allah'ın belirlemiş olduğu sınırların dışına çıkarmak, Allah tarafından kendilerine verilmemiş yetkiler ile donatmak, dini anlamda, vazifelendirildikleri ve şereflendirildikleri vahyin dışında hareket edebileceklerine inanmak, ağızlarından ve ellerinden çıkması mümkün olmayacak söz ve eylemleri -Allah'ın apaçık ayetlerine rağmen- onlara isnat etmek ve üstelik tüm bunları "peygamber sevgisi" olarak tanımlamak kabul edilebilir değildir.

Bu şekilde bir din anlayışını savunmak en iyi ihtimalle saflık en kötü ihtimalle de Kuran’da olmayan şeyleri dinin ortağı konumuna getirmeye çalıştıkları Peygamberimiz üzerinden dine sokmaya çalışarak İslam’ı özünden uzaklaştırmaya çalışmaktadır. Yazık ki geçmişten günümüze kadar birçok Müslüman bu karanlık oyunun kurbanı olmaktadır. Peygamberimiz üzerinden üretilen ve başkaları tarafından Peygamberimizin ağzına konmak suretiyle dine ilave edilen çeşitli söz ve uygulamaların İslam’a nasıl büyük zararlar verdiğini anlatmak için kelimeler yetersiz kalır. Peygamberimizi dinin içinde Allah ile birlikte ikinci bir otorite konumuna getirmek “peygamber sevgisi” değil; Peygamberimize yapılacak en büyük ihanettir.

Bu türden bir sevgi, Allah’ı da hesap günü Peygamberimizi de razı edecek bir sevgi değildir. Allah’ın rızasına ve buyruklarına uygun bir yaşam sürmenin ve Peygamberimize olan sevgi ve muhabbetimizi göstermenin yolu, ondan bize kalan tek kutsal miras olan Kuran’a sarılmak ve din adına ortaya çıkan tüm aksaklıkları onunla gidererek dini özüne yani hak ettiği değere döndürmekten geçmektedir. Ya Allah’ın resulü ile bize ulaştırmış olduğu Kuran yoluna tabi olarak Allah tarafından indirilen dini yaşayacağız ya da Kuran’dan çıkması mümkün olmayan geleneksel bir peygamber tasavvurunun peşine takılarak din adına uydurulmuş inanç ve kabullerin ortağı ve savunucusu olacağız. Peygamberimiz Allah tarafından kendisine verilen görevi en güzel şekilde yerine getirmiş ve beraberinde getirdiği mesajların kendisine ait olmadığı ve dini kuralları koyanın Allah olduğunu insanlara bildirmesi için bu konuda onlarca ayet indirilmiştir: **De ki: Tebliğime karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ben size (de kendime de) kendiliğimden/zorlamayla yükümlülük getirenlerden değilim.** (Sad 86)

Din adına Kuran’ın yeterli olduğunu bilmemiz ve Kuran’ı doğru bir şekilde anlayabilmek için en başta doğru bir

peygamber algısına sahip olmamız yani Peygamberimiz ile ilgili doğru bildiğimiz yanlışları sorgulamamız gerekir:

“Kâinatın sahibi, egemeni kim ise, dini o koyar ve dinin sahibi o olur. Başka hiç kimse din koyamaz. Birileri, başkalarının din koyabileceğini iddia etmeseydi, bu ayet gelmezdi. Bunun içindir ki, Yüce Allah din koyma yetkisinin kendisine ait olduğunu, dinin tek sahibinin kendisi olduğunu vurgulamaktadır. Kimse Allah’ın koyduğu bir dine ortak olamaz, yani bir harf bile ilave edemez (Hakka 44-47). Kimse de ondan hiçbir şey eksiltemez (Yunus 15; İsrâ 73-75). Tevhid inancı gereği Müslüman, dinin kaynağına Allah’ı koyar ve tek sahibinin O olduğuna inanır. Bazıları Hz. Peygamber’i de dinin kaynağına koymaktadır. Hz. Peygamber, Allah’ın koyduğu dini uygular; kendisi din koymaz, koyamaz. Kuran dinin hem kaynağı hem de delilidir. Hz. Peygamber’in sünneti de onun tatbikatıdır. Onun delil olduğu yerde başka delil aranmaz. Bir bakıma, Allah’ın hakem olduğu yerde başka hakem aranmaz. En’am Suresi’nin 114. ayeti¹⁰⁷ bunu ifade etmektedir. Hz. Peygamber, hakem olarak Allah’ı arayacağına göre, biz O’ndan başkasını arayabilir miyiz? Başkasını aradığımız durumda, dini Allah’a has kılmış olabilir miyiz?”¹⁰⁸

İslam, İlk Defa Peygamberimiz Hz. Muhammed İle Gelen Bir Din Değildir

Çoğu kişi İslam dininin ilk defa Peygamberimiz Hz. Muhammed ile geldiğini sanmakta ve daha önce gelen peygamberlerin İslam’dan ayrı bir din getirdiklerine inanmaktadır. Oysa Allah katındaki tek din, bütün peygamberlerin beraberlerinde getirmiş oldukları İslam dinidir. Dolayısıyla ayrı dinler yoktur. Tek bir din vardır onun da adı İslam’dır.

107 Allah size Kitabı ayrıntılı kılınmış bir halde indirmişken, Allah’ın dışında bir hüküm koyucu mu arayayım? (En’am 114)

108 Bayraktar Bayraklı, **Kur’an Müslümanlığı**, Düşün Yayıncılık 2018, s. 130-131.

Bu konu halk arasında çok yanlış bilinen bu sebeple de anlaşılmasında güçlük çekilen konulardan biridir. Bunun en temel sebeplerinden biri de Kuran'ın gerektiği gibi okunup bilinmemesidir. Allah katındaki dinin İslam olduğunu ifade eden ayet, özellikle Cuma namazlarında camilerde sıklıkla okunan ayetlerden biri olduğu için halk arasında çok bilinen ancak çoğu kişi tarafından yanlış bilinip anlaşılan bir ayettir.

Kuran'a göre İslam, Allah'a teslim olmak anlamına gelmektedir. Müslüman ise Allah'a teslim olan kişidir. Hz. Âdem'den Hz. Muhammed'e kadar gelen tüm peygamberler, İslam inancı üzerinde olmuşlar ve kendilerini vahyi getirdikleri toplumlar içinde Allah'a ilk teslim olan Müslümanlar olarak tanıtmışlardır. Dolayısıyla çoğu insanın zannettiği gibi İslam, ilk defa Peygamberimiz Hz. Muhammed ile gelmiş olan dinin adı değildir: **Allah katında din İslam'dır. Kitap verilenler, kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki kıskançlık yüzünden ayrılığa düştüler. Allah'ın ayetlerini inkâr edenler bilmelidirler ki, Allah'ın hesabı çok çabuktur.** (Âli İmran 19)

Ayetten de görüldüğü gibi kendilerine kitap verilenler toplumlara gelen peygamberler onlara İslam'ı getirmiş ancak onlar kendi aralarındaki kıskançlık ve çekişme yüzünden Allah'ın tek geçerli inanç sistemi olan İslam'dan sapmışlardır. Yanlış anlaşılabilir ve çoğu zaman hatalı kullanılan benzer ayetler şu şekilde gelmiştir: **Kim İslam'dan başka bir din ararsa asla ondan kabul edilmez. O, ahirette de kayba uğrayanlardandır.** (Âli İmran 85). **...Bugün sizin için dininizi kemale erdirdim, üzerinizdeki nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslam'ı/Allah'a teslim olmayı seçtim...** (Maide 5)

Bu ayetler de Allah'ın insanlar için belirlemiş olduğu inanç sisteminin tam ve gerçek anlamda kendisine teslimiyeti ve kendisinden gelen ortak mesajı içeren İslam sistemi olduğunu ifade etmektedir. Bu sistemde Allah'tan başkasına teslim olunmaz ve Allah'ın belirlediği yasalar dışında hiçbir yasa ve

inanç dinselştirilemez. Dolayısıyla Hz. Âdem'den Hz. Peygambere kadar Allah'tan gelen ayrı dinler değil tek bir din vardır onun da adı İslam'dır.

Kuran'a göre tüm peygamberler İslam peygamberidir ve beraberlerinde getirmiş oldukları ilahi vahye tabi olanlar da Müslümanlardır. Peygamberlerin getirdikleri vahiyler de özü itibariyle aynıdır. Dolayısıyla Allah'tan geldikleri şekli ile Tevrat, Zebur, İncil ve Kuran olarak dört farklı kitap değil farklı zaman dilimlerinde özü itibariyle aynı ilahi mesajı insanlığa ilan eden kitaplar vardır: **Allah Nuh'a ne emretmişse onu, sizin için bu dinin kuralı (şeriat) yapmıştır. Sana vahyettiğimiz, İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya emrettiğimiz şudur: "Bu dini ayakta tutun ve birbirinizden ayrı düşmeyin." Senin çağırдың şey müşriklere ağır gelir. Allah, bu dini tercih edeni kendi tarafına (yoluna) seçer ve O'na yöneleni doğruya yönlendirir.** (Şura 13)

Kuran ayetlerinde insan fitratının¹⁰⁹ yani yaratılışının İslam olduğuna dikkat çekilmektedir: **Sen yüzünü dosdoğru bu dine, Allah'ın insanları yarattığı fitrata çevir. Allah'ın yarattığının yerini tutacak bir şey yoktur. İşte sağlam din budur. Ama insanların çoğu bunu bilmezler.** (Rum 30)

Dolayısıyla Allah tüm peygamberlere insan fitratına en uygun olan İslam dinini vahyettiştir: **Biz, Nuh'a ve ondan sonra gelen nebilere nasıl vahyettiysen sana da öyle vahyettik. İbrahim'e, İsmail'e, İshak'a, Yakup'a, torunlarına, İsa'ya, Eyyub'a, Yunus'a, Harun'a ve Süleyman'a da vahyetti, Davud'a ise Zebur vermiştik.** (Nisa 163)

109 Yaratılış, belli yetenek ve yatkınlığa sahip oluş anlamında kullanılan fitrat, insanın doğuştan sahip olduğu bütün özelliklerini ifade eden bir terimdir. Yaratılışımızdan sahip olduğumuz deliller için bakınız: Caner Taslaman, **Fitrat Delilleri**, İstanbul Yayınevi 2017. Not: Bu kitabı ve Prof. Dr. Caner Taslaman'ın bütün çalışmalarını www.canertaslaman.com adresinden ücretsiz olarak PDF formatında okuyabilir ve dilerseniz kaydedebilirsiniz.

Tüm peygamberler İslam peygamberidir ve beraberlerinde getirdikleri mesajların orijinali aynıdır. Gerçek anlamda inananlar, hem peygamberlere hem de beraberlerinde getirmiş olduklarına aralarında ayırım yapmadan iman ederler: **Deyin ki: Biz Allah'a; bize indirilene, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup ve torunlarına indirilene, Musa ve İsa'ya verilen ile peygamberlere Rabbinden verilene iman ettik. Onlardan hiçbirini diğerinden ayırt etmeyiz ve biz Müslümanlarız (Allah'a teslim olanlarız).** (Bakara 136)

Yine örneğin Kuran'da Hz. İbrahim'in Allah'ın birliğine gönülden bağlı muvahhid bir Müslüman olduğu ve hiçbir zaman Allah'a ortak koşanlardan olmadığı ifade edilir: **İbrahim ne bir Yahudi idi ne de bir Hıristiyan. O, sadece Hanif bir Müslümandı/Allah'a teslim oladı. O müşriklerden değildi.** (Âli İmran 67). İslam, tıpkı Hz. İbrahim'e emredildiği gibi kayıtsız şartsız şekilde içten gelen bir istek ile Allah'a yönelik halis bir teslimiyettir: **İyilik yaparak kendini Allah'a teslim eden ve hanif (tevhidi) olan İbrahim'in dinine uyardan daha güzel dinli kimdir? Allah, İbrahim'i dost edinmiştir.** (Nisa 125)

Hem Hz. İbrahim hem de Hz. Yakup çocuklarına Müslüman olarak ölmelerini vasiyet etmişlerdi: **İbrahim de oğullarına şunu vasiyet etti, Yakup da: 'Oğullarım! Allah sizin için bu dini seçmiştir. O halde ancak Müslümanlar olarak can verin.** (Bakara 132)

Yine Hz. İsa'ya tabi olan havarilerin de Müslümanlardan oldukları ifade edilmiştir: **İsa, onların hakikati reddettiklerinin farkına varınca sordu: 'Allah'a gidişte benim yardımcılarım kim?' Havariler dediler ki: 'Biz Allah'ın yardımcılarıyız. Allah'a iman ettik biz. Tanık ol, biz Müslümanlarız/Allah'a teslim olanlarız.'** (Âli İmran 52)

Kuran dışındaki üç büyük vahyin neden Allah tarafından korunmadığı sorulabilir. Bunun gerçek bilgisi sadece Allah'a

aittir. Ancak Kuran vahyi, kendisinden önceki kitapların Allah tarafından geldiği şekli ile ortak mesajlarını içerdiği için esasen önceki vahiyler Kuran vahyi ile korunmuş olmaktadır. Kuran vahyi, önceki vahiy mensupları da dâhil olmak üzere tüm insanlığa gelmiş son ilahi mesajdır.

Önceki vahiylerin orijinal halleri, insanların kendi elleri ile kazanmış oldukları zulüm, haksızlık ve kıskançlıklar nedeniyle önemli ölçüde bozulmuştur. İçinde bulunduğumuz imtihan dünyasında özgür iradenin ve imtihanın bir gereği olarak her türlü iyilik ve kötülüğün yapılabildiğini görmekteyiz.

Kuran'da, bazı Yahudi ve Hıristiyan din adamı ve takipçilerinin Allah'ın kendilerine göndermiş olduğu peygamberleri öldürdükleri, bazı peygamberleri Allah'ın oğlu ya da doğrudan Allah'ın kendisi ilan ettikleri, kendilerine gelen ayetler üzerinde tahrifatlar yaptıkları, gerçeği gizledikleri ve nankörlük ederek Allah'ın sınırlarının dışına çıktıkları ifade edilmektedir. Dolayısıyla bu tarz hadsizlikleri yapan insanlar, vahyin doğasını bozmak adına da girişimlerde bulunmuşlar ve ne oranda olduğunu tahmin etmemizin mümkün olmadığı şekilde vahyi özünden uzaklaştırmaya sebep olmuşlardır.

Kuran ise insanlığa gelen son ilahi mesaj olması sebebiyle bizzat Allah tarafından muhafaza edilmiştir. Bunun en büyük delili bizzat kendi içindeki tutarlığı, insan akli ve tabiatına uygunluğu ve geçmişten günümüze hiçbir sözünün yalanlanamamış olmasıdır. Son mesaj olması sebebiyle korunması kaçınılmazdır. Şayet Kuran da korunmamış olsaydı, hesap günü ahirette insanların Allah'a karşı bu konuda mazeretleri olacaktı. Allah, insanlığın son ilahi mesajını muhafaza ederek bu bahanelerin önünü kapamış, aynı zamanda geçmişte yapılan hataları göstererek aynı hatalara düşülmemesi konusunda insanları son kez uyarmıştır. Kuran'dan sonra bir kitap da, Peygamberimiz Hz. Muhammed'den sonra bir peygamber de gelmeyecektir. Bu ise kıyametin yaklaştığının en önemli göstergelerinden biridir.

Peygamberimizin de Dinini Öğrendiği ve Sorumlu Olduğu Kitap: Kuran

Peygamberimiz de dini Allah'tan öğrenmekte, Allah'ın ayetleri geldikçe neyi nasıl yapacağı hakkında bilgilenmekte ve Allah'ın ayetlerini en güzel şekilde uygulayarak insanlara örnek olmaktadır. Dolayısıyla onun örneklığı, Kuran ayetlerine uygun olmak zorundadır: **Ve (ey Nebi) işte sana da kendi emrimizden hayat bahşeden bir mesaj vahyettik; sen daha önce kitap nedir iman nedir bilmezdin: Fakat şimdi onu bir nur kıldık ki, kullarımızdan dilediklerimizi onunla doğru yola yöneltelim. Ve şüphe yok ki sen de insanları dosdoğru bir yola yöneltmekteisin.** (Şura 52)

Peygamberimiz, Kuran vahyinden önce başka bir ilahi kiptan bilgi sahibi değildi. Peygamberimiz de dini, Allah'ın Kitabı'ndan öğrendi: **Sen bundan önce herhangi bir kitap okumuyordun; onu sağ elinle de yazmıyorsun. Eğer öyle olsaydı bâtıla sapanlar mutlaka kuşku duyacaklardı.** (Ankebut 48). Buna rağmen tıpkı Peygamberimizin dönemindeki insanların işlerine gelen şekilde bir ayet gelmediğinde Peygamberimizden o konu ile ilgili bir ayet derlemesini beklemeleri gibi bugün de insanlar, işlerine gelmediği için Allah'ın ayetleri ile yetinmiyorlar.

Oysa Peygamberimizin tabi olduğu tek şey Allah'ın sözleridir: **Sonra sana da emrimizden bir yasa belirledik; artık ona tabi ol, bilmeyenlerin arzularına tabi olma!** (Casiye 18). Çünkü Allah'ın vahiy ayrıntılı bir şekilde inmiş, Allah hükümünü net bir şekilde ortaya koymuş, Allah dışında bir hüküm koyucu olmadığı da ayetler ile insanlara duyurulmuştur: **Allah size Kitabı ayrıntılı kılınmış bir halde indirmişken, Allah'ın dışında bir hüküm koyucu mu arayayım?** (En'am 114)

Kuran'da Peygamberimize, Allah'tan kendisine ne vahyedilirse sadece ona uyduğunu söylemesi emredilmektedir: **Onlara bir ayet getirmediğinde, 'Onu da şuradan buradan**

derleseydin ya' diye konuşurlar. De ki: Ben sadece Rabbimden bana vahyedilene uyuyorum. Bu, Rabbinizden gelen gönül gözleridir, doğruya kılavuzdur, iman eden bir toplum için rahmettir. (A'raf 203)

Kuran ayetlerinde aynı şekilde inananlara da Allah tarafından indirilmiş olan Kuran'a uymaları çağrısı yapılmıştır: **Bu, kendisiyle insanları uyarmak ve insanlara öğüt olsun diye sana indirilen bir kitaptır. Artık bu hususta kalbinde bir sıkıntı olmasın. Rabbinizin katından size indirilene uyun; Ondan başka velilere uymayın. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz! (A'raf 2-3)**

Aynı şekilde bu dünyada yoldan çıkanlar ve hesap günü ahirette pişmanlık duyanlar içinde olmamak için Allah tarafından indirilmiş olan en güzel vahye uymamız söylenir: **Öyleyse (yalnız) Rabbinize yönelin ve (ölümün ve yeniden dirilmenin) azabı başınıza gelmeden önce O'na teslim olun, sonra hiç kimse size yardım edemez. Bu azap, siz farkında olmadan, aniden başınıza gelmeden önce Rabbiniz tarafından size (insanlara) indirilmiş olan en güzel (vahye) uyun ki hiçbir insan (Kıyamet Günü) 'Allah'a karşı umursamaz davrandığım ve (hakikati) küçümseyenlerden biri olduğum için yazıklar olsun bana!' demesin yahut 'Eğer Allah beni doğru yola iletseydi mutlaka O'na karşı sorumluluk bilinci duyanlardan biri olurum!' demesin yahut (kendisini bekleyen) azabın farkına vardığında 'Keşke (hayatta) bana bir şans daha verilse de iyilik yapanlar arasına giressem!' demesin. (Zümer 54-58)**

Ayetler, Kuran'ın neden indirildiğini ve Peygamberimizin insanları ne ile uyardığını açıklamaktadır: **Sor onlara "En büyük şahit kimdir?" Cevap ver: Benimle sizin aranızda Allah şahittir ve bu Kuran bana kendisiyle sizi ve onun ulaştığı kimseleri uyarayım diye vahyedildi. (En'am 19)**

Bu ayetler açıkça gösteriyor ki Peygamberimizin Kuran dışındaki konuşmaları ilahi değildir. Şayet Peygamberimizin her söylediği Allah'tan bir vahiy olsaydı, ayette: **Onlara bir ayet getirmedeğinde...** denmezdi. Peygamberin ağzından çıkan her söz Allah'tan bir vahiy olsaydı, inanmayanlar, Peygamberimizin günlük hayatta ağzından çıkanlar ile Kuran'ı birbirinden ayırt edemezlerdi ve yeni bir ayet getirmedeği için peygamberi eleştiremezlerdi. Bu ayet gösteriyor ki Peygamberimiz insanlara vahiy olarak sadece Kuran ayetlerini getirmektedir.

Yine örneğin: **Ey peygamber, eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek, Allah'ın sana helal kıldıklarını niçin haram kılıyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir.** (Tahrim 1) ayetinden de anlaşıldığı gibi Peygamberimizin her söylediğinin ve her yaptığının vahiy olmadığı görülmektedir. Belli ki Peygamberimiz kimi zaman kişisel meselelerinde kendi aldığı kararlarla hareket etmiştir. Aksi takdirde Peygamberimiz, Allah'ın helal kıldığı bir şeyi kendisine yasaklamaz, Allah da peygamberini helal kılınan bir şeyi kendisine yasakladığı için uyarımadı.

Yine ayetlerden açık bir şekilde görülebileceği gibi Peygamberimizin kişisel ve ailevi kimi durumları da kendisine vahiy ile bildirilmiştir. Şayet Peygamberimizin Kuran vahyi dışında Allah ile dini anlamda bir irtibatı olsaydı, kendisinden sonra eşleriyle evlenilmesinin veya bundan sonra kendisinin de başka kadınlar ile evlenmesinin ya da onları başka eşler ile değiştirmesinin yasaklanması gibi konular doğrudan Peygamberimize bildirilebilirdi. Yine ayetlerde Peygamberimizin uyarıldığını görmekteyiz. Şayet Kuran vahyi dışında Allah tarafından Peygamberimize bir bildirim söz konusu olsaydı Peygamberimizin Kuran ayetleri ile uyarılmasına gerek kalmadan uyarılar doğrudan kendisine bildirilirdi:

Ey Peygamber! Allah'tan kork ve inkâra batmışlarla münafıklara boyun eğme! Kuşkusuz, Allah her şeyi bilendir,

her hükmünde tam isabet edendir. Sana Rabbinden vahyedilene uy. Şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdardır. Allah'a dayanıp güven! Vekil olarak Allah yeter. (Ahzab 1-3). Emin ol, bu Kitab'ı biz sana hak olarak indirdik. O halde, dini yalnız Allah'a özgüleyerek O'na kulluk/ibadet et! (Zümer 2). Ey resul! Kalpleri inanmamış olduğu halde ağızlarıyla 'inandık' diyenlerin inkârda yarışarcasına koşanları seni üzmesin. (Maide 41). Sen de aralarında, Allah'ın indirdiğiyle hükmet. Onların keyiflerine uyma. Dikkat et de Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni uzaklaştırıp fitneye düşürmesinler. (Maide 49). Ey resul! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Allah, küfre batmış topluluğa kılavuzluk etmez. (Maide 67)

Ayetlerde, Peygamberimizin sadece Allah'tan aldığı ayetleri tebliğ ettiği ve Allah dilemedikçe beklenti içinde olanlara kendiliğinden herhangi bir ayet ve mucize getirmesinin mümkün olmadığı ifade edilmiştir: **Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse haydi gücün yetiyorsa yerin içine (inebileceğin) bir delik ya da göğe (çıkabileceğin) bir merdiven ara ki onlara bir ayet (mucize) getiresin! Allah dilesydi, elbette onları hidayet üzerinde toplardı. O halde cahillerden olma!** (En'am 35)

Geleneksel din anlayışına sahip bazı kişiler sanki Allah'ın hükümleri dışında davranmış gibi o güzide elçisini Allah'ın dinine ortak kılıyorlar. Bir de "Peygamber neden geldi öyleyse sadece kitap gelseydi ya" şeklinde anlamsız sorular soruyorlar. Kuran, gökten kitap halinde yere inecek değildi. Öncelikle ayetlerin dikkat çektiği gibi vahiy tek seferde değil, zaman içinde parça parça geldi. O muazzez nebi, ömrünü Kuran'ı tebliğ etmeye adadı, hayatı pahasına mücadele verdi, insan tahammülünü zorlayan yüklerin altına girdi, seviyesiz ve

kaba onca insana tahammül etti ve Kuran'ı en güzel şekilde yaşayarak, hal ve davranışı ile insanlara örnek olarak Allah'ın ayetlerini tebliğ etti. Buna rağmen yine de ne çok insan ondan yüz çevirdi. Peygamberimiz, ayetlerin ifadesiyle insanlar üzerinde bir tanık, müjdeleyici ve uyarıcı olsun ve Allah'ın ayetlerini insanlara okuyup duyursun diye geldi: **Biz seni, şahit, müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.** (Fetih 8). **İman edip salih amellerde bulunanları karanlıklardan nura çıkarması için Allah'ın apaçık ayetlerini size okuyan bir elçi de (gönderdik)...** (Talak 11)

Kendi kendine kitap inse kim onu okuyup dikkate alacaktı? Ayetler açık bir şekilde Peygamberimize vahyin verilmiş nede-ninin, vahyin insanlara bir bildiri, bir duyuru olması için olduğunu söylemektedir: **İşte bu (Kuran) uyarılıp korkutulsun-lar, gerçekten O'nun yalnızca bir tek ilah olduğunu bilsinler ve temiz akıl sahipleri iyice öğüt alıp düşünsünler diye bir bildirip-duyurmadır (belağ).** (İbrahim 52)

Bunca apaçık ayete rağmen bazı kişiler “Ne yani Peygam-berimiz sadece Kuran'ı tebliğ etmek için mi geldi?” diye so-rabiliyorlar. Allah'ın elçisi olmak, vahyi ile şereflenmek ve o vahyi insanlara bildirmek az bir görev midir? Peygamberimiz, Allah'ın dinine ilave yapmak ya da eksik gördüğü yerleri dü-zenleyip tamamlamak için gelecek değildi. Allah'ın elçisi ol-mak, bir insanın dünyevi olarak edinebileceği en yüce mevki-dir. Allah tarafından seçilen elçiler de ölümlü birer insandırlar. Ölümsüz olan peygamberler değil, beraberlerinde getirdikleri vahiydir. Bu yüzden Allah'ın gönderdiği dinler, peygamber merkezli değil, vahiy merkezlidir.

Şöyle bir örnek hayal edelim. Bir iş yerinin sahibi, iş ye-rinde uyulması gereken kurallar ve çalışma düzeni ile ilgili bir bildiri hazırlamış ve şirketin müdürünü çağırarak bu talimatna-meyi tam olarak kendisine verdiği şekli ile çalışanlara duyur-masını ve kendisinin de bu kurallara en güzel şekilde uyarak

çalışanlara örnek olmasını istemiş olsun. İş yerinin sahibinin bir anlamda elçiliğini yapan bu kişi, kendisine verilen talimatname üzerinde herhangi bir değişiklik yapabilir mi? Bunu patronunun hazırladığı şekilde çalışanlara duyurur. Kendisi de çalışanlardan sorumlu müdür olarak en güzel şekilde talimatlara uyarak insanlara örnek olur. Çünkü kendisine verilen emir bu yöndedir. Şayet o talimatname üzerinde bir değişiklik yaparsa bu artık patron ile müdürün birlikte hazırladığı bir bildiriye döner. Durum bu örnekteki kadar açık ve nettir.

Din Allah'ın dinidir ve bu dinde sadece Allah'ın kuralları geçerlidir. Allah'ın bu dini tebliğ üzere seçtiği elçisi ise Allah'tan almış olduğu vahyi en başta en güzel şekilde insanlara bildirip duyurmak, sonra da en güzel şekilde uygulayarak onlara örnek olmak durumundadır. Aksi halde Allah'ın kendisine vermiş olduğu elçilik görevini gerektiği gibi yerine getirmemiş olur: **Ey Elçi! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan koruyacaktır. Doğrusu Allah, inkârcılar topluluğuna rehberlik etmez.** (Maide 67)

Peygamberler Allah'tan aldıkları mesajları insanlara bildirdikleri için Allah'ın elçiliği vazifesini yerine getirirler. Onlar insanlara kendi heves ve arzularından konuşmadıkları gibi kendiliğinden bir şey teklif edenlerden de değildirler: **O arzusuna göre de konuşmuyor. İndirilmiş bir vahiyden başkası değildir o.** (Necm 3-4). **De ki: 'Tebliğime karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Ben size kendiliğimden/zorlamayla yükümlülük getirenlerden de değilim. Bu (Kuran), âlemler için yalnızca bir zikirdir (öğüt ve hatırlatmadır).** (Sad 86-87)

Allah'ın insanlara mesajlarını iletme yöntemi, seçtiği bir elçi vasıtasıyla gerçekleşir. Oysa ayetlerin dikkat çektiği gibi kimi insanlar bizzat o ayetlerin kendilerine verilmesini istemektedir: **İçlerinden her kişi de istiyor ki, kendisine açılıp**

saçılmış sayfalar verilsin. Hayır, öyle şey olmaz! Doğrusu şu ki, ahiretten korkmuyorlar. Hayır, (iyi bilsinler ki) bu (Kuran) bir hatırlatıcıdır. Dileyen düşünür onu, öğüt alır. (Müddessir 52-55)

Bununla birlikte esasen görevlendirilen peygamberler, gönderildikleri toplumlar içinde bir anlamda devrim yaparlar. Tüm haksızlık, zulüm ve adaletsizliklere yönelik başkaldırıların daima bir liderin önderliğinde yapılmış olduğu da bir gerçektir. Peygamberler aynı zamanda gönderildikleri toplumlara önderlik ederek inananları bir arada tutmak, onlara destek olmak, zor zamanlarda Allah'ın ayetlerini onlara hatırlatmak, ayetlerden hareketle iyi olanı tavsiye ederek kötü olandan sakındırmak, olası bir fitne durumunda bunun önüne geçmek, savaş gibi durumlarda kendilerini müdafaa etmeleri için onları teşvik etmek ve onları bir arada tutarak kenetlenmelerini sağlamak gibi görevleri de vardır: **Nitekim kendi içinizden, size ayetlerimizi okuyan, sizi temizleyen, size Kitab'ı, hikmeti (bilgeliği) ve bilmediklerinizi öğreten bir Elçi gönderdik. (Bakara 151)**

Dolayısıyla gerek Allah'ın ayetlerinin ilk defa bildirildiği toplumlara gerekse daha önceden bildirilmiş olmasına rağmen Allah'ın ayetlerini saptırmış ya da unutmuş toplumlara bir peygamberin gelmesi ve onları gerçekler ile yüzleştirmesi gerekir. Peygamberler görevlerini tamamladıktan sonra tüm sorumluluk inananların üzerinde kalır. Peygamberimiz son peygamber olduğuna göre tekrar bir peygamberin gelmesi ve din adına uydurulan şeyler ile mücadele etmesi mümkün değildir. Ancak elimizde Peygamberimizin tebliğ ederek bizzat yaşadığı şekli ile Kuran vahyi bulunmaktadır. İnananlara düşen vahyi tek ölçü bilerek, din adına uydurulan şeyler ile en güzel şekilde mücadele etmektir: **Biz seni onlar üzerine koruyucu yapmadık. Sen onlara vekil de değilsin. (En'am 107). Sen sadece bir uyarıcısın. Her şeye vekil olan Allah'tır. (Hud 12)**

Resule İtaat Ne Demektir?

İnsanlar Kuran'ı gerektiği gibi okumadıkları ya da bu gerçek işlerine gelmediği için, Allah'ın elçisine yüklediği görevden de gerektiği gibi haberdar değildirler. Ayetler, elçilerin görev tanımlamalarını net bir şekilde ortaya koyar: **Allah'a itaat edin, elçiye itaat edin, sakının. Eğer yüz çevirirseniz şunu bilin: Bizim elçimize düşen sadece apaçık bir tebliğdir.** (Maide 92). **Elçiye düşen, tebliğden başka bir şey değildir. Allah sizin açığa vurduklarınızı da gizlediklerinizi de bilir.** (Maide 99)

Ya onlara vadettiğimiz şeylerin bir kısmını sana gösteririz yahut da seni vefat ettiririz. O halde tebliğ etmek sana, hesap sormak bize düşer. (Rad 40). **Elçilere düşen, açık bir tebliğden başkası değildir.** (Nahl 35). **Yine de yüz çevirirlerse artık sana düşen, açık bir tebliğden başka şey değildir.** (Nahl 82)

Eğer yalanlarsanız bilin ki, sizden önceki ümmetler de yalanlamıştı. Elçiye de düşen, açık bir tebliğden başka şey değildir. (Ankebut 18). **Yüz çevirirlerse Biz seni onlar üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen, tebliğden başkası değildir.** (Şura 48). **De ki: Allah'a da itaat edin, elçiye de. Eğer yüz çevirirseniz, onun görevi ona yüklenen, sizin göreviniz de size yüklenendir. Eğer ona itaat ederseniz doğru yolu bulursunuz. Elçiye düşen, açık bir tebliğden başkası değildir.** (Nur 54)

Ayetlerdeki Allah'a ve elçiye itaat ifadeleri rivayet dinini savunanlar tarafından saptırılmakta ve sanki elçiye itaat edilmesinin sebebi Allah'tan almış olduğu vahiy değil de, vahiy dışında koyduğu hükümlermiş gibi Allah ile elçisinin arası ayrılmaktadır. Ayetlerde elçiye itaat edilmesinin sebebi Allah'ın izni ile. Yani elçiye itaat, ilahi emirleri alan kişi olması nedenine dayanmaktadır: **Biz her elçiyi, Allah'ın izniyle kendisine itaat edilsin diye gönderdik...** (Nisa 64). Kuran'da,

Allah'a ve elçisine itaat iki ayrı kavram değildir. Bu yüzden "Allah'a uymak için Kuran'a, elçiye uymak için ise elçiden geldiği kabul edilen hadislere uymak gerekir" görüşü hatalıdır. Kuran ayetlerinin gösterdiği gibi, "Allah ve elçisi" tek bir uygulama ve itaat kaynağına karşılık gelmektedir.

Bu gerçek ile ilgili örneklere geçmeden önce "Allah ve elçisi" kalıbının daha iyi anlaşılması için bazı ayetlere dikkat çekmek gerekir: **Allah'ı ve resulünü incitenlere (eziyet edenlere) gelince: Allah onları bu dünyada da öte dünyada da rahmetinden mahrum edecek ve onlar için alçaltıcı bir azap hazırlayacak.** (Ahzab 57). Ayetten de görüldüğü üzere tıpkı elçiye itaatin Allah'a itaat olmasındaki gibi, elçiye yapılacak bir eziyetin, Allah'a yapılmış sayılacağı ifade edilir. Çünkü kimsenin Allah'a eziyet edebilmesi söz konusu değildir. Aynı şekilde: **Ey iman sahipleri! O sizi, size hayat verecek şeye çağırdığında, Allah'a ve resulüne icabet edin...** (Enfal 24) ayetinde "Allah'a ve resulüne icabet edin" cümlesinin yüklemi ikil formda değil tekil formda gelmiştir. Dolayısıyla "O sizi, size hayat verecek şeye çağırdığında" ifadesinden, çağrının sahibinin Allah, çağırıcıyı yapanın ise elçisi olduğu anlaşılabilir. Yine ayette anlaşmazlığa düşülen konuların Allah'a ve elçisine götürülmesi söylenir. Şüphesiz ki konunun doğrudan Allah'a götürülmesi mümkün değildir. Konu elçiye götürüldüğünde elçi, Allah'tan aldığı ayetlere bakarak konu hakkında hüküm verecektir: **...Eğer bir şeye anlaşmazlığa düşerseniz onu Allah'a ve elçisine götürün. Allah'a ve ahiret gününe inanıyorsanız böyle yaparsınız...** (Nisa 59)

Tevbe Suresi'nin ilk ayeti: **Allah ve resulünden, kendileriyle antlaşma yapmış bulunduğunuz müşriklere bir ihtar/uyarıdır bu.** (Tevbe 1) şeklinde başlar. Oysa söz konusu bu ihtar Allah ve resulünün ortaklaşa yazdıkları bir bildiri değildir. Ancak Peygamberimiz, Allah'ın elçiliği vazifesi sebebiyle yani Allah'ın mesajının onun ağzından insanlara duyurulmuş

olması sebebiyle Allah ile birlikte anılmaktadır. Uyarıyı bildiren Allah, geldiği gibi tebliğ eden ise elçisidir.

Yine Tevbe Suresi'nde Allah, elçisi aracılığıyla, müşrikler hakkında bir açıklama yapmaktadır: **Bu, aynı zamanda, Allah ve elçisinden tüm halka, büyük hac günü yayımlanmış bir duyurudur: Allah putperestlerden uzaktır, elçisi de... Tövbe ederseniz sizin için daha iyidir. Dönerseniz, bilin ki siz Allah'ı aciz bırakamazsınız. İnkârcılara acı bir azabı müjdele.** (Tevbe 3). Bu ayetteki duyuru, insanlara elçi tarafından ulaştırılmıştır ancak ayette bu duyurunun "Allah'tan ve elçisinden" geldiği ifade edilmiştir. Şurası açıktır ki elçi müşriklere, Allah'ın bu duyurusu dışında bir duyuru yapmamıştır. Ayette bahsedilen duyuru Allah tarafından bildirilmiş ve elçisi tarafından insanlara ulaştırılmıştır. Bu duyurunun Allah ve elçisinden geldiğinin söylenmesi gösteriyor ki Allah ve elçisi iki ayrı kural koyucu değildir. Allah tüm yasaların kaynağıdır. Ancak Allah, bu yasaları herkese tek tek bildirmemiş, bir elçi seçerek kutsal mesajını insanlara o elçi aracılığıyla ulaştırmıştır.

Fetih Suresi'nde, Peygamberimiz ile anlaşma yapıp ona olan bağlılıklarını bildirenlerin aslında Allah ile anlaşma yaptıkları ifade edilir. Çünkü Peygamberimize, Allah'ın elçisi olduğu için biat edilmektedir: **Sana biat edenler gerçekte yalnız Allah'a biat etmişlerdir: Allah'ın (yardım) eli, onların (biat için kenetlenen) elleri üzerindedir: Bundan böyle kim ahdinden dönerse iyi bilsin ki o sadece kendi aleyhine dönmüş olur; kim de Allah'a verdiği ahde sadık kalırsa O, ona muhteşem bir ödül ihsan edecektir.** (Fetih 10). Yine başka bir ayette Allah'a olan sevgi ve bağlılığın göstergesinin Allah'ın mesajını getiren elçiye uymak olduğu bildirilir: **De ki: Eğer siz Allah'ı seviyorsanız bana uyun; Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.** (Âli İmran 31)

Enfal Suresi'nde Şu ifade yer almaktadır: **Ey inananlar! Allah'a ve elçisine itaat edin. İŞitip durduğunuz halde ondan yüzünüzü çevirmeyin.** (Enfal 20). Bu ayette inananlardan Allah'a ve elçisine itaat etmeleri istenirken ayet "işitip duyduğunuz halde ondan yüz çevirmeyin" ifadesi ile sona erer. Buradaki ifadede çoğul zamir olan "onlardan" değil, tekil zamir olan "ondan" kelimesinin kullanılması anlamlıdır. Çünkü Allah ve elçisi iki ayrı dini kaynak getirmezler. Allah'ın gönderdiği ve elçisinin inananlara ilettiği mesaj tektir. O tek kaynak da Kuran'dır. Aynı Şey: **Kim de Allah'a ve Resul'üne isyan eder ve O'nun çizdiği sınırları ihlal ederse onları içerisinde yerleŐip kalacakları ateşe sokar; onu da alçaltıcı bir azap beklemektedir.** (Nisa 14) ayetinden de görölmektedir. Ayet "Onların" değil, "O'nun" ifadesini kullanarak din adına sınırları çizenin sadece Allah olduğunu açık bir Şekilde vurgular.

İtaat ve boyun eğmenin yöneleceği tek otorite Allah'tır. Allah'ın mesajını diğer kullara ulaştıran bu kişiye "peygamber" (nebi) ve "elçi" (resul) denir. O kişi 'Peygamber'dir çünkü Allah mesajını ona iletir. Aynı zamanda o kişi 'Elçi'dir çünkü mesajı kendisine saklamaz, diğer kullara iletir. Elçi, insanları bu yasalara uymaya çağırarakla kalmaz, kendisi de bu yasaya uymakla yükümlüdür.

Bir düşünelim, biz Hz. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğunu nereden biliyoruz? Buna nasıl iman ediyoruz? Şayet elimizde her açıdan insan sözü olamayacak eŐsizlikteki Kuran vahyi gibi bir kaynak olmasa bunu bilemez, bundan emin olmazdık. Dolayısıyla Peygamberimizin peygamberliğinin teminatı, vahyin varlığına bağlıdır. Şayet Kuran Allah tarafından korunmuş olarak elimize ulaŐmasaydı ve içerisinde hadislerde olduğu gibi çeliŐkiler olsaydı, hadis rivayetlerinden hareketle dinimizi ve Peygamberimizi doğru bir Şekilde tanımamız mümkün olmayacaktı. Rivayetlere bakarak Peygamberimizi bir dediği başka bir dediğine uymayan, ne zaman ne

yapacağı belli olmayan yani kendi ile çelişen biri olarak görecektik. Çok şükür Allah'ın mesajı vahyedildiği gibi muhafaza edilmiş ve hakla batılı ayıran bir ölçü olarak elimize ulaşmıştır.

Resule uymak, onun yaymaya çalıştığı mesaja, yani Kuran'a uymaktır. Bu yüzden Allah, Nisa Suresi'nde şöyle demektedir: **Elçiye itaat eden Allah'a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse çevirsin; biz seni onların üzerine bekçi göndermedik.** (Nisa 80)

Konu ile ilgili ayetler gösteriyor ki elçiye itaat etmek onun kişisel görüşlerine itaat etmek değildir. Elçiye itaat, ona elçiliğinin gereği olarak indirilen ilahi mesaja itaat etmektir. Bu yüzden Allah ve elçisi iki ayrı kaynak değildir. Allah'a ve elçisine itaat, tek bir kaynağa, yani Allah'ın indirdiği Kitap'a uymakla mümkün olur.

Bir düşünelim. Biz Peygamberimiz Hz. Muhammed'e niye uyarız? Çünkü o, Allah'ın elçisidir. Yani Allah'ın mesajını alıp getiren kişidir. Elçinin mesajı, Allah'ın gönderdiği mesajdır. O mesaja uyulunca hem Allah'a, hem de o mesajı getiren elçiye uyulmuş olunur. Aynı zamanda mesajın kendisine (Kuran'a) uyulduğunu söylersek, bu da doğru olur. Hz. Muhammed'e "resul" denmesinin sebebi, kendisine ait olmayan mesajı taşımasıdır. Yani Allah, "resul" (elçi) kelimesiyle; Hz. Muhammed'in, kendisinin olmayan mesajı taşıyan kişi olduğunu vurgulamaktadır. İnsanlara, elçiyi devreden çıkartıp Allah'a varmanız mümkün değildir çünkü Allah'ın sözlerini size elçisi tebliğ etmektedir dersi verilmektedir. İtaat edilmesi emredilen kişi olan elçi, kendisi namına değil, kendisini görevlendiren (Allah) namına konuşmaktadır. Bu yüzden ona (elçiye) itaat, gönderene (Allah'a) itaattir. Allah'ın elçi yollaması, bizle irtibat kurmak için seçtiği yegâne yoldur. Elçi mesajı insanlara ileteceği, O'na davet edeceği için elçiye itaat, onu gönderene (Allah'a) itaat olacaktır. Bu yüzden ki: **Elçiye itaat eden Allah'a itaat etmiş olur.** (Nisa 80)

Kuran’da, Peygamberimizin ismi olan ‘Muhammed’in geçtiği 4 ayetin 3’ünde “Muhammed elçidir” vurgusu önemlidir: **Muhammed yalnızca bir elçidir.** (Âli İmran 144). **Muhammed Allah’ın elçisi ve nebilerin sonuncusudur.** (Ahzab 40). **Muhammed Allah’ın elçisidir.** (Fetih 29)

Kuran’da hiçbir ayette “Allah’a ve Muhammed’e itaat edin” diye bir ifade yer almaz. Kuran’da “Allah’a ve elçisine itaat edin” şeklinde bir vurgunun olması; Hz. Muhammed’e, ancak elçilik vazifesinden dolayı itaat edilmesi gerektiğini göstermektedir. ‘Muhammed’ isminin geçtiği tüm ayetlerde elçiliğinin vurgulanması, tek istisna ayet olan Muhammed Suresi 2. ayette ise “Muhammed’e indirilene (Kuran’a)” iman edilmesi vurgusu, tüm yanlış anlamalara kapıları kapatmıştır.

Meşhur âlimlerimizden Muhammed Hamdi Yazır (ö.1942), **Hak Dini Kuran Dili** tefsirinde çeşitli vesileler ile bu konu üzerinde durmakta ve birer beşer olan peygamberlerin ilah mertebesine çıkarılmasının mantık dışı olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü peygamberlerin hiçbiri din vazetmemiş sadece kendilerine vahyolunanları nakil ve tebliğ etmişlerdir. Dolayısıyla resul denildiği zaman da bir vekil değil, ancak nâkil-i kelâm yani ilahi kelam olan Kuran’ı olduğu gibi nakil ve tebliğ eden bir emir kulu anlaşılmalıdır.¹¹⁰ Peygamberimize dahi sırf Allah’ın bir resulü, bir elçisi, bir memuru, hidayet ve Allah’ın emirlerinin bir bildireni/duyuranı olduğu değerinden ve yalnız Allah için tabi olmak ve itaat eylemek gerektiğini¹¹¹ vurgulayan Yazır, resule itaatin asile (Allah’a) itaat olduğunu ifade etmektedir.¹¹² Bu yüzden resulün beraberinde getirmiş olduğu ilahi kelâm sebebiyle kendisine itaat edilmesi ve Allah’tan getirmiş olduğuna karşı çıkılmaması gerekmektedir. Allah ile savaş aklen

110 Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, Eser Neşriyat 1970, cilt: 3, s. 1538.

111 Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, cilt: 2, s. 1077.

112 Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, cilt: 2, s. 1399-1400.

de dinen de mümkün olmadığı halde, Kuran’da “Allah ve Resulüne karşı savaş açanların”¹¹³ ifadesinin kullanılmasını, elçilik olgusunun vurgulanması olarak anlamak gerektiğini düşünen Yazır, sefirin yani elçinin ancak mürsiline yani kendisini görevlendirerek insanlara elçi olarak gönderen Allah’a davet ettiğinin altını çizmektedir.¹¹⁴

Kuran ayetleri dikkatli bir şekilde incelendiğinde Peygamberimizin sadece inkârcılar ve münafıklık (ikiyüzlülük) edenler tarafından değil iman etmiş olanlar tarafından da zaman zaman türlü eziyetlere maruz bırakıldığını, nezaketsiz hareketleri ve kendi aralarındaki sorunları çözmede göstermiş oldukları tahammülsüz davranışları ile uğraşmak zorunda kaldığı görülmektedir. Öyle ki kimi inananlar yeri geldiğinde iman etmiş olmalarını bile Peygamberimizin başına kakmaya çalışmışlardır: **Müslüman olmalarını senin başına kakıyorlar. De ki: Müslüman olmanızı benim başıma kakmayın. Tersine, eğer gerçekten inanmışsanız, sizi imana ilettiği için Allah, sizin başınıza kaksa yeridir.** (Hucurat 17)

Yine belli ki anlaşılmadıkları konuları aralarında Allah’ın ayetleri ve adalet ile hükmetmesi için Peygamberimize götürüyorlar ancak Peygamberimizin yanında seslerini yükselterek tartışıyor, belki kavgaya tutuşuyor ve hatta Peygamberimiz ile bağıra çağıra konuşuyorlardı: **Ey iman edenler, seslerinizi peygamberin sesi üstünde yükseltmeyin ve birbirinize bağırduğunuz gibi, ona sözle bağırıp söylemeyin; yoksa siz şuurunda değilken, amelleriniz boşa gider.** (Hucurat 2). **Odaların arkasından (evinin dışından) sana seslenip çağıranlara gelince, onların çoğu aklını kullanmayan düşüncesiz kimselerdir.** (Hucurat 4)

---

113 Maide 33

114 Muhammed Hamdi Yazır, **Hak Dini Kuran Dili**, cilt: 2, s. 1144. Konu ile ilgili detaylı bilgi için bakınız: Ahmet Akbulut, ‘M. Hamdi Yazır’da Kelâmî Problemler’, Elmalılı M. Hamdi Yazır Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1993, s. 271.

Yine olur olmaz her şeyi Peygamberimize götürerek bunca işi arasında onu gerekli gereksiz meşgul ediyor ve çoğu zaman da özel görüşme talebinde bulunuyorlardı. Muhtemelen bundan dolayı Allah bu duruma bir sınırlama ve ciddiyet getirmek için Peygamberimizle özel görüşme yapmadan önce sadaka verme şartı koymuştur: **Ey iman edenler! Elçi ile özel olarak konuşmak istediğinizde, özel konuşmanızdan önce sadaka verin...** (Mücadele 12). Yine ayetlerden, inananların yemek ve sohbet için Peygamberimizin evine gittiklerinde sözü uzattıkları, zamanında kalkmadıkları ve Peygamberimizi rahatsız edecek şekilde davrandıkları anlaşılmaktadır. Allah bu konuda da insanları uyarmakta ve laf olsun diye Peygamberimizin evine gidip gelinmesinden alıkoymaktadır: **Ey inananlar, (rastgele) Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak yemek için size izin verilir de girerseniz (erkenden gelip) yemeğin pişmesini beklemeyin. Çağrıldığınız zaman girin; yemeği yedikten sonra dağılın, söze dalmayın. Çünkü bu (davranışınız) Peygamber'i incitiyor, fakat o, (size bunu söylemekten) çekiniyordu. Ama Allah, gerçeği söylemekten çekinmez...** (Ahzab 53)

Bu tür ayetlerden görüldüğü gibi Peygamberimiz Allah'tan aldığı vahyi tebliğ etme ve inananlar için örneklik teşkil ederek elçilik vazifesini yerine getirmenin dışında birçok sosyal problem ve nezaket dışı davranışlar ile de uğraşmak durumunda kalmıştır. Bu gibi durumlar da dikkate alındığında Allah'a ve resulüne itaat emrinin neden bu kadar sık vurgulandığı daha iyi anlaşılmaktadır. Peygamberimiz insanlar arasında Allah'ın kendisine vahyettiği gibi adalet ile hükmetmiş ancak özellikle anlaşmazlıklar gibi durumlarda kimi zaman bu hükümler bazı kişilerin işine gelmemiş ve buna itiraz etmişlerdir. Allah'ın ayetleri ile hükmeden resulün hükmüne itaatın Allah'ın hükmüne itaat olduğunun vurgusu, insanlar arasındaki meselelerin çözümü için de son derece önemlidir.

Kuran’a Uyan, Peygamberine de Uymuş Olur

Din adına sadece Kuran’a uymak aynı zamanda Peygamberimize de uymak demektir. Peygamberimiz din adına sadece Kuran’a uymuş ve onunla amel etmiştir. Peygamberimiz Kuran dışında herhangi bir şeyi dinselleştirmediği gibi böyle bir yetkisi de yoktur. “Peygamberimiz Kuran dışında bir şeye uymayacağına göre o halde Peygamberimizin davranışlarını taklit etmek Kuran’a uymaktır” söylemi doğru değildir. Çünkü Kuran’da hiç olmamasına rağmen Peygamberimiz tarafından yapıldığı iddia edilerek dinsel bir gereklilik haline getirilmiş yüzlerce şey vardır. Kuran vahyedildiği günkü gibi hiçbir müdahaleye maruz kalmadan günümüze kadar gelmiştir. Kuran’da Peygamberimize emredilen şey açıktır: **Sen, sana vahyedilene (Kuran’a) sınıksı sarıl, çünkü sen doğru yoldasın. Ve şüphesiz o (Kuran), senin ve kavmin için gerçekten bir zikirdir. Siz (ondan) sorulacaksınız.** (Zuhruf 43-44). Peygamberimizin sınıksı sarılması gereken ve hesap günü sorumlu tutulacağımız söylenen kitap Kuran iken, gerçek anlamda peygamberine uymak isteyen birinin, peygamberinin uyduğu dışında bir yol izlemesi mümkün değildir.

Rivayetleri eleştirdiğinizde kimi zaman “Kuran da rivayettir” ya da “Kuran ile rivayetleri bize aktaranlar aynı kişilerdir” şeklinde itiraz edilmekte ve Kuran, rivayetler ile aynı değere indirilmektedir. Bu söylem, rivayet kültürü ile gelen uydurmaları kurtarmak uğruna Kuran’a yapılmış bir saygısızlıktır. Kuran’ı baştan sona samimiyetle okuyan biri, rivayet olarak gelen şeyler ile farkını açık bir şekilde görebileceği gibi bizzat Kuran’ın kendi içinde Allah’tan geldiği ve korunmuş olduğu ile ilgili pek çok delil olduğunu da görebilir. Oysa rivayetler böyle değildir. Peygamberimize isnat edilen şeylere uymakla Peygamberimize uyulmuş olunmaz. Resulün yolu, Kuran yoludur. Ahlakı, erdemi ve sahip olduğu tüm güzide örneklikleri tamamen Kuran’dandır. Peygamberimiz bir anlamda Kuran’ın

hayat bulmuş halidir. Dolayısıyla Kuran'a uygun düşmeyen şeylerin Peygamberimize ait olması söz konusu değildir.

Şayet Kuran insan sözü olsaydı nasıl olacağını en güzel göstergesi, Peygamberimiz üzerinden uydurulmuş hadislerdir. Çünkü sahih kabul edilen kitaplarda yer alan pek çok hadis, hem Kuran ile hem yine sahih kabul edilen aksi yöndeki hadisler ile hem de insan aklı ve yaratılışı ile çelişmektedir. Şayet hadisler kaynak olarak alınacaksa aynı kaynaklarda dinin tek kaynağının Kuran olduğu, Peygamberimizin sadece Kuran'a uyduğu ve ümmetine miras olarak sadece Kuran'ı bıraktığı ile ilgili hadisler de vardır. Tabi her zamanki gibi dini, Allah'ın ayetlerinden değil de rivayet kültüründen öğrenen kişiler, sadece işlerine gelen hadisleri dikkate almaktadırlar.

Farz Ayrı, Sünnet Ayrı mı?

Kuran'da Allah'ın emirlerinden oluşan farzlar ve resulün uygulamalarından oluşan sünnetler olarak ikili bir ayrım yoktur. Kuran ayetlerinde geçen her uygulama, aynı zamanda Peygamberimizin sünnetidir. Ne bir eksik ne de bir fazla. Peygamberimizin Kuran'a uygun olmak kaydıyla kişisel birtakım tercihleri olmuş olabilir. Ancak bunlar adı üstünde kişisel tercihlerdir. Geneli bağlayıcı olacak türden dini bir yönü bulunmamaktadır. Söz konusu rivayetler şayet Kuran'ın ruhuna uygunsuzsa dileyen bunları da örnek alır. Allah bunca ayetinde gerekli olan her bilgiyi en ince ayrıntısına kadar en güzel şekilde açıklıyorken, şayet farz ve sünnet birbirinden ayrı iki din kaynağı olsaydı hiç şüphesiz bu durum Kuran'da açıklanırdı.

Şayet böyle ikili bir ayrım olsaydı açık bir şekilde "Allah'ın emrettiği farzlar ve resulünün sünneti üzerinize yazılmıştır. Kim gerçek anlamda iman etmek istiyorsa hem Allah'ın farzlarını hem de resulünün uygulamalarını yerine getirsin" şeklinde bir ayet olması gerekmez miydi? Oysa bu şekilde tek bir ayet yoktur ama sadece Allah'ın hükümlerinin geçerli olduğu ve

resulünün de bu hükümlere göre hareket ettiğine dair onlarca ayet vardır. Ayetlerden her kul gibi Peygamberimiz de sorumludur. Allah'ın emirlerini en güzel şekilde yerine getirmek ile mükelleftir. Tüm peygamberler tebliğ etmek üzere kendilerine vahyedilen dini doğrudan vahiyden öğrenirler. Peygamberlerin de tüm insanların da öğretmeni vahiydir. Yani bir anlamda herkes vahyin talebesidir. Peygamberler ayetleri en güzel şekilde içselleştirip bizzat uygulayarak vahyin örnek modeli olurlar.

Peygamberimizin Sünneti Nedir?

Belki de dini konularda en yanlış anlaşılan şeylerin başında Peygamberimizin sünneti gelmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi Kuran ve sünnet birbirinden ayrı iki hüküm kaynağı değildir. Kuran boyunca 'sünnet' (yol, yöntem) teriminin sadece Allah'a isnatla kullanıldığı yani tek bir yerde bile Peygamberimize isnat edilmediği görülmektedir. Peki, o halde sünnet nasıl anlaşılmalıdır? Gerçekte insanların zannettiği gibi Kuran'dan ayrı bir kaynak mıdır? Yoksa Kuran'ın Peygamberimiz tarafından bizzat uygulanması, yani Kuran'ın canlı bir örnekliliği midir? Allah'ın elçisi, Allah'ın vahyini insanlara tebliğ ederken, kendisi tebliğ ettiği şeye nasıl aykırı hareket eder, nasıl Allah'ın ayetleri dışında dini bağlayıcılığı olacak bir söz söyleyebilir ya da dine ilave hükümler koyabilir? Kuşkusuz bu mümkün değildir. Çünkü hiçbir peygamberin din oluşturma yetkisi yoktur, onlar Allah'ın dinini kendilerine geldiği gibi insanlara duyuran ve yaşayan, Allah tarafından seçilmiş kullardır.

Bu durum Peygamberimizi küçültecek bir şey değildir. Aksine Peygamberimizi yücelten şey, Allah'ın sözlerini bize iletmesidir. Allah'tan vahiy almak ve o vahyi insanlara tebliğ etmek ile şereflenmek, bir insanın ulaşabileceği en yüce ve özel konumdur. Bu şeref kendisine bizzat Allah tarafından verilmiştir. Peygamberimizin, Allah tarafından kendisine verilenin dışında, insanlar tarafından kendisine verilecek bir yetkiye, role

ya da unvana ihtiyacı yoktur. Allah, göndereceği vahyi insanlara ulaştırmak üzere seçmiş olduğu elçisinin görev tanımlamasını bizzat kendisi yapar. Bu tanımlama dışındaki tüm tanımlamalar tam anlamıyla din dışı tanımlamalardır. Dolayısıyla herkes, Allah'ın çizdiği sınırın dışına çıkmaktan ve elçilerine vermiş olduğu yetkileri saptırmaktan Allah'a sığınmalıdır.

Müslümanların büyük çoğunluğu dinde, Allah'ın indirdiği farzlar ve Peygamberimizin bu farzlardan ayrı olarak uyguladığı sünnetleri olduğunu zannediyorlar. Oysa Kuran-ı Kerim, Peygamberimizin ve tarih boyunca gelen tüm peygamberlerin din adına sadece kendilerine vahyedilene uydıklarını söylüyor. Dolayısıyla hiçbir peygamberin sünneti, kendisine vahyedilenin dışında ayrı bir kaynak değildir. Şayet öyle olsa bu tam anlamıyla ikilik demektir. Yani Allah'ın ayrı, peygamberin ayrı dini hükümler oluşturup, Müslümanları her ikisinden de sorumlu tuttıklarını iddia etmektir. Her ne kadar “Asıl olan farzdır, sünnetler ise Peygamberimize olan sevgimizden ve ilave sevap almak için yapılır” türünden açıklamalar yaparlarsa da dini kabul ve uygulamaların pratiğe yansıyan boyutuna bakıldığında, “farz” ve “sünnet” başlığı altında kabul edilen birçok şeyin iç içe girdiği, birbiri ile karıştığı ve sünnet olarak kabul edilen birçok şeyin Kuran'da yeri olmadığı kolayca görülecektir.

Dolayısıyla İslam dininin tek kaynağı vardır; o da Kuran'dır. İslam dininin kaynağı Kuran ve Kuran dışı bir Sünnet değildir. Peygamberimizin gerçek sünneti Kuran'ın en güzel şekilde hayata taşınmasıdır. Dolayısıyla gerçek bir sünnet anlayışının Kuran'ın dışına çıkartılması söz konusu değildir. Sünnet, Kuran'dan ayrı bir kaynak olmadığı gibi Kuran'ın ortaya koymuş olduklarına ilave ya da eksiltmeler yapabilecek ya da ayetlerdeki hükümlerin farklı şekillerde de anlaşılmasına yol açabilecek veya ayetler üzerinde tahakküm oluşturabilecek ayrı bir bilgi kaynağı değildir. Bu açıdan sünnet Kuran

üzerinde değil aksine Kuran sünnet üzerinde belirleyicidir. Bu şekilde bir ikiliğe gitmek ve sünneti, Kuran'dan ayrı bir bilgi ve din kaynağı haline getirmek, Peygamberimizi, dinin sahibi olan Allah'ın yanına ortak kılmak demektir.

Bunu iddia etmek, Peygamberimizin, Allah'ın indirdiği dışında söz ve uygulamalarının da din olduğunu söylemek anlamına gelir ki din, Allah'ın, elçisi ile birlikte gerçekleştirdiği ortak yapım bir olgu ya da proje değildir. Şayet Peygamberimizin sünneti Kuran'ın hikmetlerinin ortaya konulması olarak anlaşılacaksa bu şekilde bir sünnet anlayışı zaten Kuran'ın dışında ayrı bir bilgi ve din kaynağı olmayacağı için yine dinin tek kaynağının Kuran-ı Kerim olduğunun söylenmesi gerekir.¹¹⁵

Peygamberlerin gerçek sünnetleri, kendilerine gelen vahiylerin hayata taşınması olduğuna göre sünnet, dine kaynak olamaz; inananlara örnek olur. Müslümanlar Kuran'ı kaynak, peygamberleri de örnek edinirler.¹¹⁶ Bu örneklik de vahiy dışındaki kaynaklardan değil; yine vahyin kendisinden görülüp öğrenilir. Çünkü din, sahibi olan Allah'tan gelir ve Allah'tan gelenden öğrenilir. Doğru bir peygamberlik anlayışı için de

115 Bu konuda detaylı bir araştırma için bakınız: Zeki Bayraktar, **Kuran ve Sünnet ama Hangi Sünnet**, Süleymaniye Vakfı Yayınları 2015.

116 Peygamberimizin inananlar için güzel bir örnek olduğu Kuran'da şu şekilde ifade edilir: **Andolsun, sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü umanlar ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah'ın Resul'ünde güzel bir örnek vardır.** (Ahzab 21). Peygamberimizin, Allah yolunda mücadelesi, kararlılığı, güvenilirliği, dosdoğru oluşu, üstün bir ahlak ile yaşaması, merhameti ve kendisine indirilen vahyi emrolunduğu gibi en güzel şekilde tebliğ etmesi, dünyevi çıkar gözetmemesi ve insanlardan bir ücret beklentisi içinde olmaması gibi birçok örnek davranışları vardır. Kuran'da anlatılan peygamberlerin hayatlarında ve kıssalarında da aynı şekilde bizler için güzel örnekler ve ibretler bulunmaktadır. Örneğin bir ayette Hz. İbrahim ve onunla birlikte hareket eden inananlar için de aynı güzel örnek ifadesi kullanılmaktadır: **İbrahim ve onunla birlikte olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır...** (Mümtehine 4). Bu durum gayet doğaldır. Tüm peygamberler inananlar için örneklerdir. Ancak onların örneklikleri din dışı kişisel tercihlerinde değil, Allah'tan almış oldukları buyrukları en güzel şekilde uygulayıp tebliğ etmek için her türlü zorluğu göze almalarında, erdemli, duyarlı, sorumluluk sahibi, samimi ve fedakar oluşlarındadır. Kuran ayetleri bu tür örnekler ile doludur.

doğrudan ve yalnızca Kuran'a başvurmak gerekir. Ancak doğru bir sünnet anlayışı dine kaynak ve örnek olabilir. O da sadece Kuran-ı Kerim'den çıkartılacağı için yine dinin kesin bilgi ihtiva eden tek kaynağı Kuran-ı Kerim'dir.

Kuran-ı Kerim Allah'tan gelen ve geldiği gibi korunmuş olan tek bir kitaptır. Ancak Kuran vahyinin tamamlanması ile şerefli elçilik görevi de tamamlanmış olan Peygamberimiz Hz. Muhammed ile ilgili ciltlerce kitabı dolduracak kadar hadis ve sünnet isnatları yapılmış olduğu bilinen bir gerçektir. Gerçekte Peygamberimizin neler yapmış olduğuna dair bilgi edinebilmek için o bilginin Kuran'a uygun bir bilgi olması gerekir. Kuran'a uygun olmayan ama Peygamberimize isnat edilen her türlü bilgi, temelsiz ve geçersizdir.

Kuran denildiğinde tek bir kaynak akla gelir ve o kaynak her ne kadar Müslümanların çoğunluğu tarafından gereken öneme sahip değilse de Müslümanlar için ortak payda, birleştirici bir çatı gibidir. Oysa sünnet denilince başı sonu belli olan bir şey değil herkesin kendi inanç ve kabullerine göre esas aldığı farklı rivayet ve uygulamalar akla gelmektedir. Tarih boyunca birçok grup ve görüş ortaya çıkmış ve hemen her grup bir diğerini eleştirmiş ve kimi zamanda din dışı ilan etmiştir.

Birçok âlim birbirine reddiyeler dizmiş, görünüşte kitap, sünnet, icma ve kıyas gibi bir zincirin takipçileri olmalarına rağmen hemen her konuda ayrı görüş ve kabuller etrafında toplanılmış, birbirlerinin kanını helal sayma ve bunun neticesi olarak da zalimce birbirlerini katletme gibi olaylara tanıklık edilmiştir. Dolayısıyla sünnet başlığı altında tek bir paket olmadığı gibi mevcut paketlerin içerikleri de Allah'ın Kitabı olan Kuran'a uygun olmayan kabul ve iddialar ile dolu olduğu bilinmelidir.

İslam dininin kaynağının Kuran ve Sünnet olmadığını, tek kaynağın Kuran olduğunu söylemek, Peygamberimizi devre dışı bırakmak değildir. Dini, sahibi olan Allah'a teslim etmek, peygamberlerin, dinin kurucusu ya da şekillendiricisi olmadıkları

gibi onların da dinlerini Allah'ın vahyinden öğrenerek uyguladıklarını söylemektir. Aksi halde “Kitap ve Sünnet olmak üzere dinin iki kaynağı vardır” demek ile “Biz dinimizi hem Allah'tan hem de Peygamberimizden öğreniriz” demek arasında bir fark yoktur. Bu ise “Dinin bir kısmı Allah'ın bir kısmı da peygamberin” demek anlamına geleceği gibi, **Bugün dininizi sizin için kemale erdirdim ve size olan nimetimi tamamladım; sizin için din olarak İslam'ı/Allah'a teslimiyet yolunu benimsedim.** (Maide 3) ayetine rağmen “Allah dinini tam olarak indirmemiş ya da Kuran vahyi ile gerektiği gibi tamamlamamış ve Peygamberimize vermiş olduğu Kuran dışı vahiy ile dinini tamamlamıştır” ya da “Allah'ın hüküm verdiği gibi Peygamberimiz de hüküm verebilir” gibi bir anlama gelir ki yeryüzündeki bütün Müslümanlar bir araya gelse yine de Allah'a karşı bunun hesabını veremez.¹¹⁷

---

117 Bu tür bir hataya düşmemek için burada örnek verilen ayetleri ve benzeri birçok ayeti dikkate almak gerekir: **Siz Allah'a dininizi mi öğretiyorsunuz? Oysa Allah, gökte ne var, yerde ne var hepsini bilir. Allah her şeyi çok iyi bilmektedir.** (Hucurat 16). **De ki: Allah'ın, göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz?** (Yunus 18). **İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir ki, onları sana hak olarak okuyoruz. Hal böyle iken Allah'tan ve onun ayetlerinden sonra hangi hadise (söze) inanıyorlar?** (Casiye 6). **Hadis (söz) bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır!** (Nisa 87). **Yemin olsun ki, resullerin hikâyelerinde, aklını ve gönlünü çalıştıranlar için bir ibret vardır. Bu Kuran, uydurulacak bir hadis/bir söz değildir; aksine o, önündekini tasdikleyici, her şeyi ayrıntılı kılıcıdır. İnanan bir topluluk için de bir kılavuz ve bir rahmettir.** (Yusuf 111). **Bu hadisi (Kuran'ı) yalanlayanı bana bırak; onları bilmedikleri yerden derece derece (azaba) yaklaştıracğız.** (Kalem 44). **İnsanlardan öylesi vardır ki, Allah yolundan bilgisizce saptırmak için hadis/laf eğlencesi satın alır ve onu alay konusu edinir. İşte böylelerine rezil edici bir azap vardır.** (Lokman 6). **Artık bundan sonra hangi hadise/söze iman edecekler?** (Mürselat 50). **Allah sözün en güzelini (en güzel hadisi) birbiriyle uyumlu/ahenkli bir kitap olarak indirdi. Rablerine haşyet duyanlar onu (okurken) derileri ürperir. Sonra kalpleri ve bedenleri (yine) Allah'ı anarak (onunla) yatıştır. Dileyen kimseye Allah işte bu Kitapla hidayet eder.** (Zümer 23). **Hüküm yalnız Allah'ındır.** (Yusuf 40). **O, hükmüne hiç kimseyi ortak etmez.** (Kehf 26). **Allah'ın indirdiğiyle hükmetmeyenler zalimlerin ta kendileridir.** (Maide 45). **Hakkında ayrılığa düştüğünüz her konuda hüküm Allah'a aittir.** (Şura 10). **Gerçeği görebilen bir toplum için, Allah'tan daha güzel hüküm veren kim vardır?** (Maide 50)

Zaten Kuran dışı üretilen dini kabulleri temellendirmek için başvurulmuş en öncelikli kapı, Kuran dışı vahiy iddiasıdır.¹¹⁸ Vahy-i gayr-i metlûv; okunmayan vahiy anlamına gelir. Kuran vahyinin namazda okunması ancak Kuran'dan ayrıldığı iddia edilen, sünnet ve hadisleri kapsadığı söylenen bu vahiy türünün namazda okunmaması sebebiyle bu ismi aldığı kabul edilir. Bu da ayrı bir problemdir. Şayet her iki vahiy türü de Allah'tan geliyorsa ve eşit değerlerse neden bir kısım vahyin kayıt altına alınıp diğer kısmının alınmadığı ya da neden bir kısmının namazda okunup diğer kısmının okunmadığı anlaşılabilir değildir.

Peygamberimiz, Allah'ın resulü olması sebebiyle dini bağlayıcılığı olmayan ve kendisine yönelik kişisel bir destek olarak Allah tarafından birtakım yönlendirmelere ve farkındalıklara ulaştırılmış olabilir. Ancak şayet varsa böyle bir şey bunu, dini anlamda gelen ve herkes üzerinde bağlayıcı olan vahiyden ayrı tutmak gerekir. Maalesef bu iddia sebebiyle Kuran'a, akla ve fitrata uygun olup olunmamasına bakılmadan bir yığın rivayet malzemesinin Kuran dışı vahiy başlığı altında dinin içine sokulup boca edildiği ve böylece İslam'ın tanınmaz bir hale getirildiği görülmektedir. Hatta Kuran'a mahkûm olması gereken rivayetler, Kuran'ı mahkûm edecek hale getirilmiştir. Bazı kişilerce hadisin Kuran ayetinin hükmünü ortadan kaldıracığı yani onu nesh edeceği kabulü üzerinden hadis rivayetleri Kuran'ın da üzerine çıkarılmıştır. Bu bakış açısında hadis rivayetleri, Kuran'ın yanında ikinci bir kaynak ya da kimilerine göre Kuran'dan sonra gelen bir kaynak değil aksine Kuran'ın da üzerinde bir kaynak olarak konumlandırılmış ve "Hadisler Kuran'a muhtaç değildir ama Kuran hadislere muhtaçtır" anlamına gelecek şekilde "Kuran'ın sünnete olan ihtiyacı, sünnetin Kuran'a olan ihtiyacından daha fazladır" ve

118 Bakınız: Mehmet Said Hatiboğlu, *Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy*, OTTO 2009.

“Sünnet Kuran üzerine hüküm vericidir fakat Kuran Sünnet üzerine hüküm verici değildir” türünden kabul edilmesi mümkün olmayan hükümler verilmiştir. İslam dini, Müslümanların elinde cinayet üstüne cinayetlere kurban edilmiştir. Heva ve heveslerini Kuran’a sokamayanlar, Peygamberimiz üzerinden yeni bir din üretmiştir. Allah’ın dinini oyuncağa çevirenler, bu büyük günahın hesabını veremezler.

Prof. Dr. Hüseyin Atay, konu ile ilgili şöyle söylemektedir: “Kuran karşısında hadislerin bu kadar ihmale uğramasına dair ileri sürülen delil ve sebep Kuran ile karışmasını önlemektir... Madem hadis de Kuran gibi dinin asıl kaynağı (çoklarına göre yardımcı ikinci kaynağıdır) ve hadisin Kuran’daki bir hükmü ilga (nesh) edeceği, bazı âlimlerce kabul edildiğine göre, hükme asıl ve kaynak olmakta Kuran ile aynı değerdedir. O halde Kuran ile karışmış olsa ne olurdu? Bu soruya cevap verildiğini görmedim. Ama Kuran’a hadis karışmış olsa Kuran sırf Allah’ın sözü olmazdı ve onun mucize olması gerçekleşemezdi, demek, yeterli cevap sayılmaz. Asıl cevap, hadis hiçbir surette Kuran’a eşit dini temel kaynak değil, ikinci, uygulamada yardımcı kaynaktır, olmalıdır... Kuran ile hadis arasını ayırmakta Hz. Muhammed ve sahabe yüzüncü hicri yılına kadar titizlik gösterdiler, o halde hadis, Kuran derecesinde dini hüküm kaynağı olmamalıydı... Kuran merkez ve hâkimdi. O halde Kuran’da olup olmadığı tespit edilecek, sonra sünnete gidilecekti. Bu, İslam Hukuk Felsefesinin ilk kaidesidir. Ama ikinci ve hele üçüncü asırdan sonra en çok ihmal edilen bir kaidedir. Bunlara rağmen hadisçilerin baskısı ile hadis merkez oldu, Kuran ona tabi kılındı, hadis olmadan Kuran anlaşılabilir davası bütün İslam ilimlerine ve düşüncesine hâkim oldu. Müslümanların bu en büyük hatası hâlâ devam etmektedir. İslam’a hadislerle ilgili öyle itirazlar yapıldı ki, gerçek İslam âlimleri bile onlara cevap vermekte zorlandılar. Hadisçi olmak çok kolaydı. Okuryazar olmadan, hafızası kuvvetli olmak bir hadisçi

için aranılan birinci derecede şarttı. Bütün ilimlerde veya birkaç İslami ilimde ilim sahibi olmaya gerek yoktu. Basit anlayışları ve denilebilir ki saflıkları ile hareket ediyor, bir kimse- nin dış Müslümanlığına bakarak onun sözüne güveniyorlardı. Müslümanlık ilk anda çok hızla yayıldı. İslam'a girip kendini Müslüman göstermek çabasında olarak mevki sahibi olmak isteyen kimselerden duydukları sözleri hadis olarak kaydediyorlardı... Şu mantıksızlığa bakın. En kuvvetli ve sağlam hadislerden birinin Hz. Peygamber'in şu sözü olduğu söylenir: "Kim bana karşı yalan söylese, yerini cehennemde hazır bilsin." Bu manada olan hadis varken... şöyle diyorlardı: Falanca zahit, âlim ve muttaki bir adamdı ki, bu sıfatlar en iyi ve gerçek Müslüman'ın sıfatlarıdır, ama hadis uydururdu, derlerdi yani Hz. Muhammed'e yalan yere hadis isnat ederdi. Hz. Muhammed'e yalan iftirada bulunan nasıl abit, zahit ve muttaki bir Müslüman sayılır? Akıl almaz. Sahtekarın teki idi diyecek yerde namaz kılıyor, sakal bırakıyor diye iyi Müslüman olur mu?... Bu gibi mantıksızlıklar hadisçilerde çoktur. Hz. Muhammed'e yalan söyleyen nasıl ve hem de iyi bir Müslüman olur? demediler. İmam Azam Ebû Hanîfe gibi âlimler, hadisçilerin bu durumunu gördüklerinden bir hadisi kabul etmek için çok sıkı dokuyup ince eleddiler ve rahatsız olan hadisçilerin avam tabakası çok huzursuz oldu ve onu hadis düşmanı ilan ettiler."¹¹⁹

Literatürdeki tartışmalı konulardan biri olsa da Peygamberimizin Kuran dışında da vahiy aldığı inancının yaygın olarak savunulduğu görülür. Şayet Allah'ın Kuran dışı indirdiği bir vahiy varsa bu vahyi neden Kuran ile indirmemiştir? Ya da Peygamberimiz Allah'ın elçisi olarak şayet Kuran dışı vahiy aldıysa, hadisleri ve sünneti ağırlıklı olarak Kuran dışı vahye dayalıysa ve bunların da Müslümanlar üzerinde dini bağlayıcılığı varsa neden Kuran vahyini kayıt altına aldırıldığı gibi Kuran dışı olduğu iddia edilen vahyi kayıt altına almamıştır?

119 Hüseyin Atay, **İslam'ın Siyasi Oluşumu**, atay ve atay 1999, s. 82-85.

Kuran dışı olduğu iddia edilen vahyi kayıt altına aldırma-
yarak elçilik görevini tam olarak yerine getiremeyeceğini bi-
lememiş midir? Geleneksel bilgi ve kabule göre Peygamberi-
mizin Kuran dışı vahiy olan sözlerini yazdırarak kayıt altına
aldırmamasının sebebi Kuran ile karışmamasıdır. Dört halife-
nin de genelde bu sebepten dolayı hadisleri kayıt altına aldır-
madıkları iddia edilmiştir. Ancak burada sormak gerekir. Şa-
yet iddia edildiği gibi Peygamberimizin her sözü vahiyse ve
Kuran dışında dini bağlayıcılığı olan ve hatta dinin ikinci kay-
nağı olarak sunulan Kuran dışı sözleri ve uygulamaları da ya-
zılı olmayan vahiy kaynaklıysa yukarıdaki alıntıda da dikkat
çekildiği gibi yazılı olmayan vahyin kayıt altına alınarak ya-
zılı hale getirilen Kuran vahyi ile karışmasından neden en-
dişe edilmiştir? Neticede Kuran da yazılı bir kitap olarak
gökten inmemiş ve Peygamberimize aşama aşama vahyedil-
miştir. Kuran'ı kayıt altına aldırın Peygamberimiz ve çoğaltıl-
masını sağlayan dört halife Peygamberimizin sözlerini de ka-
yıt altına alabilir ya da aldırabilirlerdi elbette. Böylece Kuran
vahyi tamamlandıktan sonra Kuran'da herhangi bir eksiltme
ya da ilave yapılamaması gibi Peygamberimizin kayıt altına
alınan sözlerine de kimse tarafından eksiltme veya ilave yapı-
lamazdı. Kendisinden sonra Peygamberimiz adına sayısız söz
uydurulamazdı. Kuran'ı koruyan Allah pekâlâ Peygamberimi-
zin kayıt altına alınan sözlerini de koruma altına alırdı. Allah
Kuran dışında dini bağlayıcılığı olan başka bir vahiy gönder-
mediği için Peygamberimiz de Kuran dışında başka bir şeyi
kayıt altına aldırmamıştır. Dolayısıyla Kuran dışında herhangi
bir bilginin Müslümanlar üzerinde bağlayıcılığı bulunmamak-
tadır. Peygamberimize ait olabilecek, Kuran'a, akla ve fitrata
uygun söz ve uygulamalar Müslümanlar tarafından örnek alı-
nabilir; din haline getirilemez.

Demek ki geleneksel çevreler tarafından iddia edildiği gibi
Peygamberimize Kuran dışında dini bağlayıcılığı olan başka

bir vahiy verilmemiştir. Şayet verilmiş ve bu yazılı olmayan vahiy kayıt altına alınmamışsa din eksik bırakılmış demektir. Böyle bir şeyin söz konusu dahi edilemeyeceği açıktır. Burada Peygamberimizin Kuran dışı aldığı iddia edilen vahiy, dönemindeki Müslümanların Peygamberimizin söz ve uygulamalarından öğrendiği iddia edilebilmektedir. Oysa söz uçar, yazı kalır denir. Peygamberimiz ümmetinin Kuran dışı vahiy olduğu iddia edilen kendi söz ve uygulamalarını olduğu gibi muhafaza edebileceklerine inanmış olsaydı Kuran vahyini de olduğu gibi muhafaza edebileceklerine inanır ve Kuran'ı da kayıt altına alma ihtiyacı duymazdı.

Allah, kelime sıkıntısı çekmez. Dileseydi ve gerekli görseydi mevcut Kuran'dan çok daha fazla ayetleri olan bir vahiy elbette indirebilirdi. Peygamberimiz de dini bağlayıcılığı olan Kuran dışında bir vahiy almış değildi. Öyle olsaydı elbette o da Kuran dışı aldığı vahiy kayıt altına aldirarak ümmetinin bu kadar detaya ve tartışmaya boğulmasının önüne geçebilir ve gerekli olan şeyleri net bir biçimde belirleyebilirdi. Maalesef ki Kuran'daki birçok açık uyarıya rağmen Müslümanlar, kendilerinden önce kitap verilenlerin düştükleri hatalara düştüler ve Allah tarafından indirilen ve resulü tarafından en güzel şekilde yaşanıp insanlara tebliğ edilenin dışında yeni bir din ürettiler. Üretilen bu din ile İslam'ı da Müslümanları da perişan ettiler. Tıpkı daha önce kendilerine kitap verilmiş olanların dinlerini perişan ettikleri gibi. Allah'ın insanlara olan rahmeti sonucu çok şükür ki önceki kitapların başına gelenler, Kuran'ın başına gelmedi. Ancak Müslümanlar halen daha bu ayrıcalığın ve eşsiz nimetin farkında değiller. El birliği ile insan aklı ve yaratılışına son derece uygun olan bu dini, Kuran'ın dışına çıkararak perişan etme gayretindedeler.

Kuran vahyinin ortaya koymuş olduğu gerçek peygamber algısı ile yetinmeyerek Peygamberimiz ile ilgili hiç olmadık iddialarda bulunanlar, hem Allah'a hem de Peygamberimize

açık bir şekilde iftira atmaktadırlar. Söz konusu iddiaların hangi kaynakta geçtiği ya da kimler tarafından rivayet edildiklerinin hiçbir önemi yoktur. Uydurma oldukları gün gibi aşikârdır. Kuran'ın ortaya koymuş olduğu peygamber ile yetinmeyenlerin Peygamberimizi insanüstü bir varlığa dönüştürmelerinin sebepleri ile ilgili yapılmış olan bir değerlendirme son derece isabetli ve önemlidir:

“Peygamberler, büyük düşünürler, sanat ve siyaset adamları gibi, tarihte iz bırakmış şahsiyetlerin vefatlarından sonra, kendileri ve bıraktıkları miras konusunda birtakım aşırılıkların ve sapmaların ortaya çıktığı, toplumsal muhayyilenin bu gibi şahsiyetler etrafında birtakım menkıbe ve efsaneler ürettiği bilinmektedir. Hz. Peygamber'in durumu da, vefatından sonra farklı olmamıştır. Diğer din ve kültürlerdeki şahsiyetlerin başlarına gelen Hz. Peygamber'in de başına gelmiş ve tarih içerisinde önce insan-ı kâmil (paragon), sonra insanüstü ve mucizevi bir güç ve özelliklere sahip bir peygamber ve nihayet evrenin ilk ve temel unsuru olan kozmik bir ilkeye dönüştürülmüş; yani yeryüzünde yaşamış bir insan, önce göklere ve nihayet evrenin de üzerine çıkarılmıştır. Ancak mesele tarihi-sosyolojik bir gelişmenin İslam düşüncesinde tekrar gerçekleşmesinden ibaret değildir. Bilakis ortada daha derinde, epistemolojik ve metodolojik arızalar olduğu aşikârdır.”¹²⁰

Kuran ayetleri sürekli olarak peygamberlerin elçilik vazifelerine ve insani yönlerine dikkat çekse de hem geçmişte hem de günümüzde insanlar, peygamberler ile ilgili insanüstü bir varlık olmaları beklentisine giriyorlar. Kuran, inkârcıların Peygamberimizin kendileri gibi insan türünden bir elçi olmasına nasıl şaşırduklarına ve nasıl bir beklenti içine girdiklerine dikkat çekiyor: **Bu nasıl elçi böyle? Yiyip içiyor, çarşıda**

120 Hayri Kırbaoğlu, 'Hz. Peygamber Tasavvurumuzun Dönüşümü: Paradigma'dan Paragon'a, Paragon'dan Kozmik İlke'ye', IV. Kutlu Doğum Sempozyumu (Tebliğler, Nisan 19-20) Isparta 2001, s. 133.

pazarda dolaşıyor! Ona bir melek indirilseydi de beraberinde o da uyarıp dursaydı ya! (Furkan 7). Dediler ki: Bize yerden pınarlar fişkirtmadıkça sana kesinlikle inanmayız. Ya da sana ait hurmalıklardan ve üzümlerden bir bahçe olup aralarından şarıl şarıl akan ırmaklar fişkirtmalısın. Yahut iddia ettiğin gibi göğü, parçalar halinde üzerimize düşürmelisin yahut Allah'ı ve melekleri karşımıza dikmelisin. Yahut altından bir evin olmalı yahut göğe yükselmelisin. Ancak senin göğe çıkacağın, okuyacağımız bir kitabı bize indireceğin zamana kadar, asla inanmayız! De ki: Rabbimin şanı yücedir. Ben, insan bir resulden başka neyim ki? (İsra 90-93)

Peygamberimize söylemesi emredilen şeye de vurgu yapıyor ayetler: **De ki: Ben de yalnızca sizin gibi ölümlü bir insanım. Bana ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyediliyor: Öyleyse O'na yönelin ve O'ndan af dileyin! Yazıklar olsun Allah'tan başkasına ilahlık yakıştıranlara. (Fussilet 6). De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim; kendime de size de ne yapılacağını asla bilmiyorum; ben sadece (vahyi) olduğu gibi beyan eden bir uyarıcıyım. (Ahkaf 9).** Allah'ın indirdiğini elçisi olduğu gibi tebliğ ediyor ama Allah ne diyor, insanlar ne anlıyor ve neler iddia ediyorlar!

Peygamberimizin Çarpıtılan Örnekligi

Peygamberimizin inananlar için güzel bir örnek olduğu Kuran'da şu şekilde ifade edilir: **Andolsun, sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü umanlar ve Allah'ı çokça zikredenler için Allah'ın Resülü'nde güzel bir örnek vardır. (Ahzab 21).** Peygamberimizin, Allah yolunda mücadelesi, kararlılığı, güvenilirliği, dosdoğru oluşu, üstün bir ahlak ile yaşaması, merhameti ve kendisine indirilen vahyi emrolunduğu gibi en güzel şekilde tebliğ etmesi, dünyevi çıkar gözetmemesi ve insanlardan bir ücret beklentisi içinde olmaması gibi birçok örnek davranışı

vardır. Aynı şekilde esasen Kuran’da anlatılan peygamberlerin hayatlarında ve kıssalarında da bizler için güzel örnekler ve ibretler bulunmaktadır. Örneğin bir ayette Hz. İbrahim ve onunla birlikte hareket eden inananlar için de aynı güzel örnek ifadesi kullanılmaktadır: **İbrahim ve onunla birlikte olanlarda sizin için güzel bir örnek vardır...** (Mümtehine 4). Bu durum gayet doğaldır. Tüm peygamberler inananlar için örneklerdir. Ancak onların örneklikleri din dışı kişisel tercihlerinde değil, Allah’tan almış oldukları buyrukları en güzel şekilde uygulayıp tebliğ etmek için her türlü zorluğu göze almalarıdır.

Ancak bu türden örneklikler genelde çoğu kimse tarafından gerektiği gibi dikkate alınmaz ve daha ziyade giyim şekli ve kültürel davranışları gibi dinle ilgisiz, şekilsel şeyler üzerinden bir peygamber imajı peşine düşülür. Peygamberimiz o dönemde insanlar nasıl giyiniyorlarsa haliyle öyle giyinmiştir. Uzun elbiseler giymiş, cübbe ya da sarık takmış, sakal bırakmış olabilir. Aynı rivayet kaynaklarına göre Peygamberimizin karşısındaki müşrikler de sakallı, sarıklı ve cübbeliydiler. Buradan hareketle bu kıyafetlere ya da sakal bırakmaya dini bir anlam yüklenemez. Bununla birlikte anlaşılan o ki Peygamberimizin kişisel giyim tercihi peygamberliğinden önce de sonra da aynı olmuştur. Çünkü kendisine gelen Kuran vahyinde bu konuda değişiklik yapmasını gerekli kılacak bir uyarı yoktur. Peygamberimizin Kuran vahyine aykırı olmayan eski kültürel uygulamalarını devam ettirmiş olması muhtemeldir. Bu gayet doğal bir durumdur. Peygamberimiz Arap toplumu içinden değil de başka bir millet içinden çıkmış olsaydı haliyle o milletin kültürüne göre giyinip, o kültüre göre yiyip içecekti. Dolayısıyla içinde bulunduğu kültürün kabul ve uygulamalarından bunlara Kuran’da bir atıf olmadıkça din devşirilemez, sevap umulamaz. Muhammed İkbâl (ö.1938), içinde bulunduğumuz içler acısı durumu şu sözleri ile özetler: “Allah Resulü, kıl değil akıl bıraktı! Kitabı, aklı ve akıl etmeyi bıraktı. Kıla,

sakala, cübbeye kutsiyet atfeder olduk.” “İslam ümmeti, hikâyeler içinde boğuldu gitti. Hakikat, efsaneler içinde kayboldu gitti. Vaizin sözü gönüle hoş geliyor ama kendi kalbi nasipsiz aşk ve şevkten yana.”¹²¹

Kuran’ın ilkelerini en güzel şekilde hayatına taşıma ve Peygamberimizin vahiy ile inşa etmiş olduğu kişiliğini en doğru ve güzel şekilde örnek alma bilinci içinde olan birçok sahabe-nin düşünüp sorgulayan, kendilerine gelen haberleri hemen kabul etmeyerek anlamaya ve araştırmaya çalışan, metodik şüpheciliği esas alan ilkeli bir duruş sergiledikleri bilinmektedir. Hatta dünyevi konularda gerektiğinde Peygamberimize itiraz edebildikleri, yanlış olduğunu düşündükleri kararları sorgulayabildikleri ve bir Müslüman’ın onuruna yaraşacak şekilde doğru bildiklerini söylemekten çekinmedikleri görülmektedir. Birçok sahabe Allah’tan gelen vahyi olduğu gibi uygulama noktasında tereddüt etmezken Peygamberimizin herhangi bir konu ile ilgili kendisine gelen bir vahiy olmaksızın söylediği ve yaptığı şeylere vahiy muamelesi yapmayarak nedenini anlama, düşünüp sorgulama ve kafalarına yatmayan hususlarda ise itiraz edebilme erdemini göstermişlerdir. İlk bir iki yüzyıl içinde de bu eleştirel zihniyetin her türlü baskı ve karşı çıkış-lara rağmen varlığını sürdürdüğü bilinmektedir.

Gerçek anlamda inanan ve inancının gereklerini yerine getirmeye çalışan herkesin bu şekilde ilkeli bir duruş sergilemesi İslam inancının olmazsa olmaz bir gereğidir: “İslâm düşünce geleneğinin ilk yüzyıllarında tenkit zihniyeti ve bilimsel faaliyetin zorunlu şartı olan metodik şüphe bütün canlılığıyla varlığını göstermiştir. Özellikle bunlar, bazı sahabelerde kendisini hissettirmiştir. Bu yüzden sahabenin bir kısmının tutumu, raviden şüphelenme, başka bir deyişle birbirlerinin rivayetlerine temkinle ve ihtiyatla yaklaşma şeklinde olmuştur. Bu nedenledir

---

121 Muhammed İkbâl, **Cebraîl’in Kanadı**, çev: Yusuf Salih Karaca, Furkan Yayınları 1983, s. 127.

ki, sahabe döneminde hadis tenkiti açısından son derece canlı ve dinamik bir sorgulama süreci yaşanmıştır. Bu dinamizmi temsil eden yaklaşım, Hz. Peygamber'in her bir davranışını örnek model almada sebep ve makâsı¹²² yönüne önem veren anlayıştır. Bu yaklaşımı benimseyenler Hz. Peygamber bir davranışı hangi sebep ve maksatla yapmışsa, o maksat ve niyetle yapmaya çalışmışlar, sözün ne anlama geldiğini, kimden geldiğini; sözün bağlamını, onu vehim ve hata; eksik veya ziyade, yanlış duyma, yanlış anlama ve yorumlama, iyi bellememeye açısından araştırmışlar ve bunun yanında Hz. Peygamber'in her yaptığı işi sünnet kapsamına sokmamışlardır. Bunların başında Hz. Aişe, Hz. Ömer, Abdullah b. Mes'ud, Abdullah b. Abbas gibi sahabeler gelir... On yıllık halifeliği boyunca dini nasları ve Hz. Peygamber'in sünnetini kendi çağının idrakine sunan, nasların altında yatan hikmeti, manayı, ruhu ve ilkeleri uygulamaya sokan Halife Ömer, Hz. Peygamber'i taklit ve teşebbühten (benzemeye çalışmaktan) uzak, gerçek anlamda örnek model olarak anlamış ve yaşadığı dönemde etrafına bu anlayışı telkin etmeye çalışmıştır... Ebû Hanîfe (150/767) "Hz. Peygamber ve sahabe döneminin şartları ile bizim şartlarımız aynı değildir" diyerek hadisin anlaşılması ve yorumlanmasında zamanla ortaya çıkan gelişmelerin dikkate alınması gerektiğini ima etmiştir."¹²³

Görüldüğü gibi önemli olan Kuran'ın yaşayan bir örneği olan Peygamberimiz Hz. Muhammed'i taklit etmek değil vahyin yol göstericiliğinde en güzel şekilde örnek almaktır. Çünkü taklit etmek, Peygamberimizin içinde bulunduğu şartları ve neyi hangi amaçla yaptığını göz önünde bulundurmadan şekilsel eylemler ortaya koymaktır. Üstelik Peygamberimizin yaptığı ya da söylediği iddia edilen ancak aslı esası olmayan bir yığın

122 Makâsıd: Amaç, niyet.

123 H. Musa Bağcı, Hz. Peygamber'in Örneğliğinin Günümüzdeki Önemi, İslami İlimler Dergisi Yayınları, Aralık 2007, s. 76-79.

rivayet üretildiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, Müslümanların neyi taklit ve muhafaza ettiklerinin farkında olmaları da pek mümkün olamamaktadır. Oysa örnek almak, anlamaya, sorgulamaya ve gerekçelendirmeye dayalı gerçekleşen ve meselenin özünü kavramaya yönelik bir eylemdir.

Geleneksel inanca göre peygamberler günahsızdırlar. Oysa Kuran'a baktığımızda peygamberlerin de çeşitli günah ve hataları olabildiğini görmekteyiz. Bu gayet doğaldır. Zira tüm peygamberler bizler gibi insandır. Peygamberler insanüstü değil, üstün insanlardır. Hata ve günahları olması onları alçaltacak bir şey değil aksine hata ve günah işleyebilmelerine rağmen hem Allah'a hem de yarattıklarına karşı duyarlı ve sorumluluk bilinci içinde erdemli bir yaşam sürmeleri onları yüceltecek bir şeydir.

Allah onları vahyi tebliğ etmek noktasında korumuş ve bu konuda bir hata yapmaktan alıkoymuştur. Bazı ayetlerde kişisel karar ve hatası sebebiyle Peygamberimizin uyarıldığı görülür. Yine ayetlerde açık bir şekilde Peygamberimizin günaha girmesinin mümkün olduğunu bildirmektedir: **Allah seni affetsin; neden onlara izin verdin de beklemedin ki, doğru söyleyenler sana açık seçik belli olsun da yalancılara bilesin.** (Tevbe 43). **Biz sana, insanlar arasında Allah'ın sana gösterdiği gibi hüküm verebilesin diye hakikatin ifadesi olan bu vahyi indirdik; sakın hainlere taraftar olma! Ve Allah'tan af dile! Çünkü Allah tarifsiz bir bağışlayıcıdır, eşsiz bir merhamet kaynağıdır.** (Nisa 105-106). **Şu bir gerçek ki, biz sana apaçık bir fetih nasip ettik. Ki Allah senin günahından geçmiş olanı da gelecek olanı da bağışlasın, nimetini senin üzerinde tamamlasın ve seni dosdoğru bir yola kılavuzlasın.** (Fetih 1-2)

Yine kişisel olarak aldığı kimi kararlar ve tereddütler için Peygamberimizin açık bir şekilde uyarıldığı görülmektedir: **Ey peygamber, eşlerinin hoşnutluğunu isteyerek, Allah'ın sana**

helal kıldıklarını niçin haram kılıyorsun? Allah çok bağışlayandır, çok esirgeyendir. (Tahrim 1). Az kalsın seni, sana vahyettiğimizden uzaklaştırarak ondan gayrısını bize isnat edesin diye fitneye düşüreceklerdi. İşte o takdirde seni dost edinirlerdi. Eğer biz seni sağlamlaştırmamış olsaydık, yemin olsun, onlara birazcık meylediverecektin. İşte o zaman sana, hayatın da ölümün de katmerli acılarını tattırırđık. Ve bize karşı hiçbir yardımcı da bulamazdın. (İsra 73-75)

Sen de sabah akşam O'nun rızasını isteyerek Rable-rine dua edenlerle birlikte sabret. Dünya hayatının (aldatıcı) süsünü isteyerek gözlerini onlardan kaydırma. Kalbini bizi zikretmekten gaflete düşürdüğümüz, kendi 'istek ve tutkularına (hevasına)' uyan ve işinde aşırılığa gidene itaat etme. (Kehf 28)

Başka bir yerde Peygamberimiz hem kendi günahı hem de inanan erkek ve kadınların günahları için af dilemesi söylenmiştir: **Allah'tan başka tanrı olmadığını kuşkusuzca bil! Hem kendi günahın için hem de mümin erkeklerle mümin kadınlar için af dile. Allah sizin, dönüp dolaşacağınız yeri de varıp ulaşacağınız yeri de bilir.** (Muhammed 19)

Görüldüğü gibi gerektiği yerde Peygamberimiz açık bir şekilde uyarılmaktadır. Ayetin ifadesi ile Peygamberimiz geçmişte de günah işlemiştir, gelecekte de işleyecektir. Ancak Allah, kendisine verilen elçilik vazifesini hakkı ile yerine getirdiği için Peygamberimize rahmeti ile muamele etmiş, geçmiş ve gelecek günahlarını affetmiştir. Dolayısıyla insan olması sebebiyle hata ve günahları olabilen Peygamberimizin davranışlarını taklit etmek değil vahyin kılavuzluğunda onu en güzel şekilde örnek almak gerekir.

Bugün bir kişi isterse sarıklı, cübbeli, sakallı ve hatta elinde asası ile gezebilir. Bu onun kişisel tercihidir. Kimseyi ilgilen-dirmez. İnsanların kıyafetleri ya da tercihleri değil iman, takvası ve zihniyeti önemlidir. Ancak bu şekilde giyinen biri böyle

giyinmekle sevap alacağını ya da Müslüman'ın kıyafetinin bu olduğunu sanmamalı, kot pantolon ve tişört ile gezen birine de İslam'a aykırı bir kıyafetle geziyor diye bakmamalıdır. Farklı giyim tarzı, kendine has saç kesimi ile kimi gençler camiye gelip namazlarını kılıyorlar. Kimse kıyafetine bakılarak dindar ya da dinsiz sayılamaz. Ya da geleneksel kıyafetler içinde olan biri takva sahibi, mevcut yaygın kıyafet tarzları arasından kendine göre bir tarz benimseyen biri ise dinden uzak görülmez. Bu son derece hatalı bir yaklaşım olur. Kuran'da elbiselerin kullanım amacı ifade edilir ve esas olanın giyinip kuşanılacak dış giysilerden çok kişinin sahip olacağı takva olduğu vurgusu yapılır: **Ey Âdemoğulları, biz sizin çirkin yerlerinizi örtecek bir elbise ve size 'süs kazandıracak bir giyim' indirdik (var ettik). Takva¹²⁴ ile kuşanıp donanmak ise bu daha hayırlıdır. Bu, Allah'ın ayetlerindedir. Umulur ki öğüt alıp düşünürler.** (A'raf 26)

Peygamberimizin Ahiretteki Şikâyeti

Son derece acı değil mi? **Ben sizi sadece vahiy ile uyarıyorum** (Enbiya 45) diyen bir peygamberin “Vahiy (Kuran) bize yetmez” diyen ümmetiyiz. Üstelik Peygamberimizin hesap günü Kuran'ı terkedilmiş, dışlanmış bir kitap haline getirmeleri sebebiyle ümmetinden şikâyetçi olacağına dair bir ayet varken: **Ve elçi dedi ki: Rabbim gerçekten benim toplumum, bu Kuran'ı terkedilmiş (bir kitap) olarak bıraktılar.** (Furkan 30). Yani Kuran ellerinin altında olmasına rağmen ondan istifade etmediler, onu yok saydılar. Varlık içinde yokluk çektiler. Dikkat ederseniz Peygamberimiz “Benim sünnetimi, benim sözlerimi terk ettiler” demiyor. “Kuran'ı terk ettiler” diyor. Zaten daha önce de dikkat çekildiği ve ayetler ile desteklendiği gibi dini konularda Peygamberimizin Kuran dışında bir

124 Allah'ın buyruklarına en güzel şekilde uyma ve sorumluluk bilinci içinde duyarlı yaşama.

sözü ve Kuran'ın uygulanması dışında dini bir sünneti olması mümkün değildir. Âlemlere rahmet kılınan Peygamberimizin tek yolu Allah'ın ona vahyetmiş olduğu Kuran yoludur: **Onlara ayetlerimiz açık açık okununca, bizimle karşılaşmayı ummayanlar 'Bize bundan başka bir Kuran getir veya bunu değiştir.' dediler. De ki 'Onu kendiliğimden değiştirmem benim için söz konusu olamaz. Ben sadece vahyolunana uyuyorum. Rabbime isyan edersem, büyük bir günün azabından korkuya düşerim.'** De ki: **Eğer Allah dileseydi, onu size okumazdım ve onu size bildirmezdi. Ben ondan önce sizin içinizde bir ömür sürdüm. Siz yine de akıl erdirmeyecek misiniz?** (Yunus 15-16). Rabbimiz soruyor kitabında: **Karşılarında okunup duran bir kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmiyor mu? Bunda, inanan bir toplum için elbette ki bir rahmet ve bir öğüt vardır.** (Ankebut 51)

Zaten Allah'ın Resulü'nün dini konuda Allah'ın sözünün yanında, O'nun sözlerine aykırı düşecek, onlarla çelişecek bir sözü olamaz. Münafıklar, güce ve iktidara tapanlar, Allah'ın vahyini, sözlerini değiştiremeyince bu kez o sözleri insanlığa ilan edip tebliğ eden resulü üzerinden çeşitli sözler uydurdular. İşte bugün Müslümanlar ne çekiyorlarsa Peygamberimiz üzerinden uydurulmuş sözler sebebiyle çekiyorlar.

Oysa Peygamberimize isnat edilen bir söz varsa bunun doğrudan Kuran'a arz edilmesi ve ancak Kuran'dan onay alabiliyorsa "Peygamberimiz bunu söylemiş olabilir" denilmesi gerekir. Yine de her durumda tereddütsüz amel edilecek olan sadece Allah'ın sözleridir. Bunu söylediğinizde "Siz peygamberi devre dışı bırakıyorsunuz" diye itiraz ediliyor. Oysa devre dışı bırakılan Allah'ın ayetlerini en güzel şekilde uygulayan ve dinini en güzel şekilde tebliğ eden Peygamberimiz değil; ayetler hiçe sayılarak rivayetler üzerinden Peygamberimize yapılan iftiralardır. Peygamberimize yapılan iftiralara sahip çıkanlar rivayetin ne dediğine değil kimin rivayet ettiğine ve hangi

hadis kitabında geçtiğine bakarak sahip çıkıyorlar. Durum böyle olunca güven duyulan bir hadis kitabındaki rivayet doğrudan bir Kuran ayeti ile çelişse bile kendilerini, bu rivayeti savunmaya şartlıyorlar. Üstelik bu hatalarına dikkat çekenleri Peygamberimizi devre dışı bırakmak ile suçluyorlar.

Peygamberimizin Ümmetine Miras Olarak Bıraktığı Şey Nedir?

Peygamberimizin vefatından önce toplu halde insanlara hitap ettiği rivayet edilmektedir. Bunlardan en meşhur olanı on binlerce kişinin tanıklık ettiği kabul edilen veda hutbesidir. Bu kadar kişinin tanıklık ettiği iddia edilmesine rağmen söz konusu rivayet en kilit noktada iki farklı vasiyet ile gelmektedir. Bunlardan biri Kuran'a da uygun bir şekilde şöyle gelmiştir: "...Size, sıkıca sarıldığımız sürece asla sapıtmayacağınız bir şey bırakıyorum: Allah'ın Kitabı."¹²⁵ Söz konusu rivayet Müslim, Ebu Davud ve İbn Mace gibi Kütüb-i Sitte¹²⁶ kaynaklarında yer almaktadır.

Kütüb-i Sitte kaynakları arasında yer almamasına rağmen meşhur olan ve esas alınan diğer rivayet ise şu şekilde gelmiştir: "Sıkı sarıldığımız takdirde asla yolunuzu sapıtmayacağınızı iki şey bıraktım size: Allah'ın Kitabı ve Resulü'nün sünneti."¹²⁷ Bu rivayet İmam Malik'in Muvatta'sında geçmektedir. Buna rağmen bu rivayet bu konuda bilinen en meşhur rivayet olmuştur. Sebebi ise açıktır. Belli ki geleneksel din algısı açısından güvenilir kabul edilen hadis kitaplarında geçmesine rağmen Peygamberimizin ümmetine miras olarak sadece Kuran'ı bırakması kimsenin işine gelmediği için bu rivayeti içlerine sindirememişlerdir.

125 Müslim, Hac 147 (890); Ebu Davud, Menasik 57 (1905); İbn Mace, Menasik 84 (3074).

126 Kütüb-i Sitte: Yaygın görüşte genellikle güvenilir olduğu kabul edilen hadisleri içeren altı meşhur hadis kitabı.

127 İmam Malik, Muvatta, Kader 3, (2, 899).

Bir diğ er rivayet ise Peygamberimizin veda haccını yaptıktan sonra Medine yolunda konakladıkları yerde: “Size, uydüğ unuz takdirde benden sonra asla sapıtmayacağ ınız iki şey bırakıyorum. Bunlardan biri diğ erinden daha büyüktür. Bu, Allah’ın Kitabı’dır. Semadan arza uzatılmış bir ip durumundadır. (Diğ eri de) kendi neslim, Ehl-i Beytim’dir.”¹²⁸ dediğ i şeklindedir. Birini Ehli Sünnet, diğ erini Şia almış ama her ne hikmetse sadece Allah’ın Kitabı’nı bıraktığ ını ifade ettiğ i rivayet çoğ u kişinin işine gelmemiş ve o rivayet ortada kalmıştır.

“Dinin tek kaynağ ı Kuran’dır ve Peygamberimiz sadece Kuran’a uymuş ve onunla amel etmiştir.” denildiğ inde buna itiraz ederek hadis rivayetleri olmadan Kuran’ın yetersiz kalacağ ını iddia eden ve güvenilir kabul ettikleri hadis kitaplarında yer almasına rağmen “...Size, sıkıca sarıldığ ınız sürece asla sapıtmayacağ ınız bir şey bırakıyorum: Allah’ın Kitabı.” rivayetini değ il de Kütüb-i Sitte içinde yer almayan “Allah’ın Kitabı ve Resulü’nün sünneti.” rivayetini esas alanların bu çelişkilerini açıklığ a kavuşturmaları gerekir. Gerçi geleneksel din algısına sahip birçok Müslüman’ın maalesef ki tutarlı olmak ve Allah’ın vahyi olan Kuran’ı esas almak gibi bir kaygıları olmadığı görölmektedir. Bu yüzden sadece işlerine gelen hadisleri esas alarak kendilerini bu gerçeğ e kapatmaya devam edeceklerdir.

Buhari ve Müslim’de geçen başka bir rivayette Peygamberimizin miras olarak Kuran’ı bıraktığ ının ifade edilmesi de sadece Allah’ın Kitabı’nı bıraktığ ını ifade eden rivayeti desteklemektedir: “İbnu Ebi Evfa’ya: ‘Resulullah vasiyette bulundu mu?’ diye sordum. ‘Hayır’ dedi. Ben tekrar: ‘Öyleyse, kendi vasiyette bulunmaksızın halka nasıl vasiyeti farz kılar veya emreder?’ dedim. ‘Kitabullah’ı vasiyet etti!’ diye cevap verdi.”¹²⁹ Geleneksel algı açısından Kuran’dan sonra en güvenilir

128 Tirmizi, Menakıb 77, (3790); Müslim, Fezailu’s-Sahabe 37, (2408).

129 Buhari, Vesaya 1, Megazi 83, Fezailu’l-Kur’an 18; Müslim, Vasiyet 16, (1634); Tirmizi, Vesaya 4, (2120); Nesai, 2 (6, 240).

iki kitap olarak kabul edilen Buhari ve Müslim’de yer alan ve Kuran’a da uygun olan bu iki rivayete rağmen Muvatta’da yer alan ‘Kitap ve Sünnet’ mirası iddiasının esas alınması geleneksel din anlayışının kendi içindeki çelişkisini net bir şekilde ortaya koymaktadır. Hadis rivayetlerini Kuran gibi dinin kaynağı kabul edenler açısından sırf bu iki rivayet bile Kuran dışında bir kaynağın dini açıdan esas alınamayacağını göstermektedir.

Bununla beraber aksini iddia edenler aynı zamanda Peygamberimizin en yakınındakilerin Kuran’ın yeterli olduğuna dair güvenilir kabul ettikleri kaynaklarda geçen sözlerini de açıklamaları gerekir: (Hz. Ömer): “...Yanınızda Kuran var, Allah’ın Kitabı sizlere yeterlidir.”¹³⁰ (Hz. Aişe): “Size Kuran yeter. Orada: **Hiçbir günahkâr başkasının günahını yüklenmez.**’ (Fatır 18) buyrulmuştur.”¹³¹ (Hz. Ali): “Ben Resulullah’ın şöyle söylediğini işittim: ‘Haberiniz olsun bir fitne çıkacak!’ Ben hemen sordum: “Bundan kurtuluş yolu nedir Ey Allah’ın Resülü?” Buyurdu ki: “Allah’ın Kitabı (na uymak)dır... O, hak ile batılı ayırt eden ölçüdür... Kim akılsızlık edip, O’na inanmaz ve O’nun ile amel etmezse Allah onu helak eder. Kim O’nun dışında hidayet ararsa Allah onu saptırır. O Allah’ın sağlam ipidir. O, hikmetli olan zikirdir, O dosdoğru yoldur...”¹³²

Kuran’daki onlarca ayeti dikkate almayan ve din adına Kuran dışında kaynak arayanların güvenilir kabul ettikleri, Kuran’ın yanına koyarak dinin ikinci kaynağı saydıkları ve hatta uygulamada Kuran’ın da önüne geçirerek dinin esas belirleyici kaynağı kıldıkları hadis kitaplarındaki bu rivayetlere açıklık getirmeleri gerekir. Ancak ayetleri görmezden gelen zihniyetin işlerine gelmeyen hadisleri ve rivayetleri de görmezden gelmelerini anlamak zor değildir.

130 Buhari, Megazi 83, İlm 39, Cihad 176, Cizeye 6, İtisam 26; Müslim, Vasiyye 22, (1637).

131 Buhari, Cenaiz 33; Müslim, Cenaiz 22, (928); Nesai, Cenaiz 15, (4, 18, 19).

132 Tirmizi, Sevabu'l-Kur’an 14, (2908).

Hz. Peygamberin kendisinden sonra izlemeleri için ümmetine bıraktığı şey ya da şeyler konusundaki farklı rivayetlerin değerlendirilmesi için şu açıklama konu hakkında gereken bilgiyi verir mahiyettedir:

“Bu rivayetlerden, Hz. Peygamber’in ümmetine neyi veya neleri bıraktığı konusunda üç farklı sonuç çıkmaktadır: Allah’ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti; Allah’ın Kitabı ve Hz. Peygamber’in Ehl-i Beyt’i; Allah’ın Kitabı.

Burada kaydettiğimiz rivayetlerin sened ve metinleri itibarıyla bir kritiğini yapmamız yerinde olacaktır. Öncelikle belirtmeliyiz ki, kaynaklarımızın çoğuna göre, Hz. Peygamber bu vasiyeti Veda Haccı esnasında ez az on binlerce Müslüman’a hitap ederken yapmıştır. Ne var ki, onun Veda Haccında birkaç ayrı yerde irad ettiği bu hutbeleri ancak birkaç sahabeden gelmiştir. Hz. Peygamberin bu ifadesi, Buhari’nin Veda Haccı babında mevcut değildir. Yine kaydettiğimiz rivayetlerin çoğundaki, “Size bir şey bıraktım, ona sarıldığınız sürece sapıtmazsınız” ifadesinden, bırakılan şeyin tek olduğu anlaşılırken, aynı rivayetlerin sonunda ise iki ayrı şey zikredilmektedir. Oysa Hz. Peygamber’in ya iki şey bıraktığını söylemesi, ya da bırakılan şeyin çift değil tek olması gerekirdi. Şu halde Hz. Peygamber bir şey bıraktığını söylemiş ve ona sarılmayı tavsiye etmiş de, ibarenin sonunda iki farklı şey ifade edilmişse bu durumda, ikinci hususun ravilerce metne idrac edilme (eklenmiş olma) ihtimali ortaya çıkmaktadır.

Öte taraftan iki şey bıraktığını söyleyen rivayetler ise birbirleriyle çelişmektedir. Zira bırakılan ikinci rehber, bazı rivayetlere göre sünnet, bazılarında göre ise Ehl-i Beyt’tir. Hatta iki şey bıraktığını söyleyen rivayetlerin bazıları, sahih bir senedden yoksundur. Hatta İmam Malik ve İbn Hişam’ın naklettikleri rivayetlerin hiç senedi yoktur...

Netice olarak, bu üç grup rivayet içerisinde, gerek sened ve gerekse metin itibarıyla, görünür bir problemi olmadığı

için, sadece Kuran'ı tavsiye eden haberler daha sıhhatlidir ve şüphesiz diğerleri üzerine rüçhanîyetleri (üstünlükleri) vardır. Özellikle ziyade edilmeye oldukça müsaid olan böyle bir haberin Ehl-i Sünnet ve Ehl-i Beyt olmak üzere iki itikadi mezhebe mensup bazı mutaassıpların mezhepleri lehine metne idrac yapmış (eklenmiş) olmaları hiç de uzak bir ihtimal değildir.”¹³³

Peygamberimizin gerek Cuma namazlarında verdiği hutbeler gerekse namaz dışında insanlara yönelik hitapları bilinmekle birlikte bu hutbelerin de hutbeler dışındaki konuşmalarının da kayıt altına alınmamış olması hiç şüphesiz ihmal değildir. Çünkü Peygamberimiz hutbe ve konuşmalarında dini bağlayıcılık açısından Allah'ın ayetleri dışında bir söz söylememiştir. Resullük vazifesi süresince bir yandan ayetler de gelmeye devam ettiği için ayetler geldikçe inananları Allah'ın ayetleri ile bilgilendirmiş, bizzat kendisi o ayetleri hayatına taşıyarak örnek olmuş ve toplumu da yine Allah'ın ayetleri ile inşa etmiştir:

“Bir başka konu da Nebi'nin Medine dönemindeki Cuma hutbeleridir. Bilindiği üzere Nebi hicri 622'de Medine'ye hicret etmiş ve vefat ettiği ana kadar (yaklaşık 10 yıl) Medine'de yaşamıştır. Dolayısıyla Nebi'nin Medine'de irad ettiği en az 500 civarında Cuma hutbesi var demektir. Bu hutbeleri yüzlerce ashabın dinlediği de kesindir. Ama biz bu hutbeleri hadis külliyatında göremiyoruz. Neden? Bu durumun iki nedeni olabilir; Resulullah bu hutbelerinde ya ayetlerden başka bir şey okumamıştır (ki bize göre durum böyledir) ya da okumuş ama onların yazılmasını istememiştir. Hangisini tercih edersek edelim vakıa olarak sabittir ki, yüzlerce ashabın dinlediği bu hutbeler müstakil olarak bize intikal etmiş değildir. Çünkü yazılmamıştır. Bu oldukça dikkate değer bir durumdur. Eğer bu hutbelerde ayetlerden başka sözleri (hitapları) da var olsaydı Nebi-Resulün yazılmaya layık en önemli hadisleri bu sözleri

---

133 Bünyamin Erul, **Sahabenin Sünnet Anlayışı**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2012, s. 29-32.

(hitapları) olmaz mı idi? Ama olmadı. Çünkü bu hutbeler ayetlerden ibaretti.”¹³⁴

Evet, Peygamberimizin Kuran dışında bir şey yazdım dığı ve dinin tek kaynağı olarak Kuran’ı esas aldığı inananların üzerinde ittifak ettiği tarihi bir gerçektir. Ancak her ne kadar vefatı sonrası kendisinin bu dosdoğru yolu onun en yakın dostları tarafından takip edilmiş olsa da zamanla ortaya çıkan rivayetlerin Kuran gerçeğinin üzerine kara bir bulut gibi çöktüğü görülmektedir. Oysa Peygamberimizin yolu ve ümmetine mirası bu değildir:

“Kuran’ın büyük özne kipiyle gelen sıfatlarından biri de hakîm nitelemesidir (Yasin 2). Bunun iki anlamı vardır: Kuran hem doğru hüküm veren, hem de doğru hüküm verdiren bir kitaptır. Kuran’ın hakîm oluşunu, Allah’ı hakem kılma emri (En’am 114) ile birlikte ele almak gerekir. Böyle yapınca önümüzde şu tarihi sorun çıkıyor: Hakîm Kuran’a inanan Müslümanlar dine karıştırılan zannî bilgi konusunda, Allah’ın Kitabı’nı hakem kılmışlar mıdır?

Maalesef Müslümanların çoğu, Kuran’ı hakem kılma konusunda sınıfta kalmışlardır. Allah Resulü, dini ve imanı Kuran’dan öğrenmiştir (Şura 52). Dini ve imanı Kuran’dan öğrenen Resulullah’ın, ilk Kuran neslini Kuran’la eğitmek dışında, başka bir seçeneği yoktu. Nitekim o da öyle yaptı. Kendisinden sonrakilere Kuran’ı bıraktığını söyledi. Ona sarılırlarsa doğru yolu bulacaklarını, bırakılırsa sapıtacaklarını söyledi.¹³⁵ Onun bıraktığı Kuran’da Allah, “Dininizi kemale erdirdim” buyuruyordu (Maide 3). Kuran tüm insanlara şu açık çağrıyı yapıyordu: “Ey insanlar! Rabbiniz tarafından size indirilen Kuran’a uyun!” (A’raf 3; Zümer 55). Onun insanlara iletmekle emrolunduğu hakikat Kuran idi (En’am 19).

134 Zeki Bayraktar, **Kuran ve Sünnet ama Hangi Sünnet**, Süleymaniye Vakfı Yayınları 2015, s. 447.

135 Müslim, Hac 147, (1218).

Fakat anlaşılın, birileri dinin kemale erdiğine¹³⁶ ikna olmamıştı. Çoğunluk mezhebi Allah Resulü'nün Kuran vasiyetine “ehl-i sünnet ve cemaati”, azınlık mezhebi “ehl-i beyt ve ıtre”¹³⁷ eklediler. Hadisin aslını araştıran hakikat âşıkları gerçeği kabullenmekte zorlanmadılar. Fakat mezhebini din edenler, Peygamber adına yalan uydurana ödüllendirmeyi hakikate tercih ettiler.

Allah Resulü, insanlar Kuran dışında herhangi bir kaynağa yönelmesinler diye birtakım tedbirler aldı. Bunların başında, Kuran'ın dışında kendisinden herhangi bir şey yazma yasağı gelir. Bazı istisnalar dışında bu yasağın, 4 halife döneminde de sürdürülmüştür. Allah Resulü'nün vahiy dışında kendi sözlerinin yazılmasını yasaklaması, Kuran'ın ehli kitap üzerinden verdiği dolaylı bir mesajdı. Kuran'ın, elleriyle yazdıklarını “Bu, Allah'tandır” diye takdim eden kitap ehlinin söz etmesi (Bakara 79), başta Nebi olmak üzere bu ümmete bir uyardı. Hz. Peygamber de kendi sözlerinin yazılmasını yasaklarken önceki milletlerin bu yüzden saptıklarını gerekçe gösteriyordu...

Hız. Nebi vahyin 23 yıllık nüzul süreci içinde 40'ı aşkın vahiy kâatibi istihdam etti. Fakat bir tane hadis kâatibi istihdam etmedi. Allah Resulü vefat ettiğinde başucunda vahiy kâatiblerine yazdırdığı vahiyler mushaflaştırılmamış haliyle duruyordu. Allah resulü, kendisinden geriye Kuran dışında bir tek sayfa bırakmadı. Bu ümmetin icmaı ile sabit bir hakikattir.

Allah Resulü'nün yukarıdaki titizliğine sahabe de itina gösterdi. Kuran'ın safiyetini korumak için, diğer yazılı ürünlerden mümkün olduğunca uzak durdular. Hız. Ebu Bekir, daha o günden hadisler üzerinden ihtilaf edildiğine şahit oldu. Hız. Peygamber'den hadis rivayet edilmesini yasakladı. Soru sorulması durumunda, “Bilgimizle sizin aranızda Allah'ın Kitabı var, deyin” dedi. Hız. Aişe'nin rivayetine göre, vefatına yakın

136 Tamamlandığına.

137 Peygamberimizin aile halkını ve onun soyundan gelen nesilleri.

uyuyamamış, gerekçe olarak da yazılı birkaç sayfa hadisi göstermiş ve sabah olunca ilk iş olarak o sayfaları yaktırmıştı.

Hz. Ömer'in bu konudaki titizliği tevatüren (yaygın kabul) sabittir. O, sahabeden Kuran dışında Allah Resulü'nün sözlerinin yazılmasını yasakladı. Elde ettiklerini yaktırdı. Kuran dışında bir kaynağa riayet edenlerden bazılarına sopa çekti. Başka şehirlere dağılmış sahabeye mektuplar yazarak, hadis yazarların bunları imha etmesini istedi. Yakınında olanları toplayıp kendisi yaktırdı. Bu işin adını da ilk o koydu. "Bunlar" diyordu, "Yahudilerin Mişnası¹³⁸ gibi Müslümanların Mişnasıdır."¹³⁹

Akıldan ve Kuran'dan söz edilen yerde atalardan gelen kabul ve öğretilerden söz edilmez. Allah'ın Kuran'da; aklını kullan, düşün, oku ve delil üzerinde ol demesine rağmen Allah'ı dinlemeyen Müslümanlar için yapılabilecek bir şey kalınamamış demektir. Allah'a inanmasına rağmen O'nu dinlemeyen biri, Allah'ın ayetlerini hatırlatan kişileri de dinlemez. Allah'ın uyarısını dikkate almayan bir Müslüman başkasının uyarısını hiç dikkate almaz.

Peygamberimiz Postacı mı?

Kuran ayetleri, önceden kafada oluşturulmuş dini bilgiler olmadan dikkatli bir şekilde ve bütünsel olarak okunduğunda, din adına gerekli olan her şeyin Kuran'da olduğunu ve gerektiği kadarıyla apaçık bir şekilde ifade edildiğini görmek mümkündür. Aynı şekilde ayetler incelendiğinde, Peygamberimizin de Allah'ın vahyine göre hareket ettiği yani dini anlamda vahye uygun olmayan bir söz söylemediği ve vahiy dışında dini bir eylemde bulunmadığı görülür. Bu gerçek ifade

138 Mişna: "Tekrar edilmiş, ezberlenmiş, öğrenilmiş" gibi anlamlara gelen, Yahudi sözlü geleneğinin ve Rabbâni hukukunun temel eseri olan, Yahudi din bilginleri tarafından yapılan ve Tevrat'ın açıklaması olarak görülen Talmud'u oluşturan iki bölümden birinin adı. Bakınız: Salime Leyla Gürkan, **Talmud**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt:39, s. 550.

139 Mustafa İslamoğlu, **Kur'an'ı Anlama Yöntemi**, s. 99-101.

edildiğinde maalesef kimi çevreler Peygamberimize, Allah'ın ona vermiş olduğu yetkiler dışında yetkiler yükledikleri için "Siz peygamberi postacı yapıyorsunuz" demektedirler.

Oysa "Peygamberi postacı konumuna indiriyorsunuz" diyenler, farkında olmadan Peygamberimizi Allah'ın konumuna yükseltip adeta dinin sahibi yapıyorlar. Yalnız Allah'a ait olan kimi özellik ve yetkileri Peygamberimize veriyorlar. Bu dinin merkezinde Allah mı vardır yoksa peygamber mi? İndirilen dinin merkezinde Allah vardır. Uydurulan dinin merkezinde ise Peygamberimiz üzerinden uydurulan rivayetler, mezhep imam-ları ve şeyhler vardır. Bu peygamber algısı, Kuran tarafından bize bildirilen değil, insanlar tarafından uydurulan bir algıdır.

Bilindiği gibi resul yani elçi, Allah'tan aldığı mesajı ileten kişidir. Ancak Allah'ın insanlar arasından elçi olarak seçmiş olduğu kişiler sadece mesajı iletmek için gelmezler. En başta kendileri en doğru şekilde öğrenmek, uygulamak, tebliğ etmek ve en güzel şekilde örnek olmak için gelirler. Siz hiç getirdiği mektup ya da mesajın içeriği ile ilgilenen, o içerikten haberdar olan ya da o içerikten sorumlu olan bir postacı duydunuz mu? Ya mektubu getirdiği kişi ya da kişileri mektupta yazan şeyler konusunda ikna etmeye, onları bu mesaja inandırmaya çalışan, bu uğurda maddi manevi her türlü imkânını seferber ederek türlü zorluklara göğüs geren, ömrünü o mesaja adayan ve insanlar arasında mesajda yazan şeyler ile hükmeden bir postacı duydunuz mu? Şüphesiz herkes bilir ki postacılar mesajı iletir ancak mesajın ne olduğu ile ilgilenmezler. "Allah'ın Resülü'nü postacı konumuna sokuyorsunuz" diyenler ne söylediklerinin farkında değiller. Bizzat Allah tarafından yetkilendirilmiş bir postacı yoktur ama Allah'ın vahyini tebliğ etmek ve yaşayarak örnek olmak için bizzat Allah tarafından görevlendirilmiş resuller vardır.

Resuller, Allah'tan aldıkları mesajı en ufak bir eksiltme, arttırma ya da değişiklik yapmadan muhataplarına iletirler.

Onlar bu güvenilirlik ve adanmışlıkları ile Allah'ın kendilerine vermiş olduğu elçilik vazifesini yerine getirirler. Oysa birçok inanan, Peygamberimizin kendisine gelen vahiy üzerinde tasarrufu olduğunu, vahyin emanetçisi değil de sahibi olduğunu zannederler.

Ayrı şehirlerde yaşadığı ailesinden gelecek bir mektubun, o mektubu getiren postacı başta olmak üzere herhangi biri tarafından değiştirilmesini ya da ona müdahale edilmesini kabul etmeyecek olanlar, kendilerini yoktan yaratan Allah'tan gelen mesaja, mesajı getireni nasıl karıştırdılar? Aileden gelen mesaj, Allah'tan gelen mesajdan daha mı değerli, daha mı dokunulmaz, daha mı kutsal? Bu kişiler Allah'ı mı yoksa elçisini mi tanımıyorlar? Belli ki ikisini de gerektiği gibi tanımıyorlar. Şayet doğru bir şekilde tanışalar, bunu iddia etmenin, Allah'a da elçisine de iftira olduğunu anlarlar: **De ki, 'Ben size zarar verme gücüne de yarar verme gücüne de sahip değilim'. De ki: 'Şu bir gerçek ki, ne herhangi biri beni Allah'a karşı koruyabilir, ne de ben O'nun dışında bir sığınak bulabilirim. Benim yapabileceğim sadece Allah'tan (bana vahyedilenleri) size duyurmak ve O'nun elçilik görevlerini yerine getirmektir... (Cin 21-23)**

İSLAM, RİVAYET DİNİ DEĞİLDİR

Daha önce de ifade edildiği gibi İslam inanç sistemi tüm peygamberlerin beraberlerinde getirmiş oldukları değişmez ve eskimez dinin adıdır. Bu din, insanlar tarafından üretilen rivayetlere değil Allah'ın Kitabı'ndaki apaçık ayetlere dayalıdır. Dolayısıyla peygamberlerden sonra ortaya çıkan ve dini bir kimlik kazanan rivayetlerin tamamı da Allah'ın vahyine olan uygunlukları açısından dikkate alınmaya değer bulunmalıdır.

İslam, ayet dinidir; rivayet dini değildir. Allah'ın ayetleri dindir; rivayet değildir. Hiçbir rivayet de din değildir. Bu yüzden Allah'ın ayetlerine şüphe ile yaklaşılmaz ama rivayetlere eleştirel ve şüpheli yaklaşmak gerekir. Dini konulardaki sapmalar, akıl ve fitrat devrede olacak şekilde Allah'ın ayetleri ile düzeltilmelidir. Kuran'dan başka hiçbir kaynağa Kuran gibi güvenilemeyeceğine göre dinin ne olduğu ve ne olmadığı konusunda ölçü alınacak tek kaynak Kuran-ı Kerim'dir; mezhepler, rivayetler, kimi âlimler ya da çeşitli kitaplar değildir. Dini konularda herkes dinlenebilir her kitaba bakılabilir ancak herkesin ve her kitabın doğruluk ve geçerliliğinin ölçüsü Kuran-ı Kerim'dir. Peygamberimizin ve onunla birlikte iman etmiş olan gerçek inananların yol ve yöntemleri budur. Çünkü onlar, bu yol ve yöntemi Kuran'dan edinmişlerdir. İslam, korunduğu ve güvenilir olduğunun delilini Kuran ayetlerinden alır; rivayetlerden değil.

Bilindiği gibi hadis söz demektir ve literatürdeki kullanımı açısından Peygamberimize ait olduğu kabul edilen söz ve uygulamaların rivayet yoluyla sonraki nesillere aktarılmasını ifade etmektedir. Ancak gerçek anlamda Peygamberimize ait

olabilecek bir hadisten söz edebilmek için onun ağzından çıktığı gibi ve amacına uygun şekilde insanlar tarafından duyulup doğru anlaşılmış olması gerekir. Dolayısıyla Peygamberimizin yaşantısına tanık olan ve kendisi ile yakın temasta bulunarak söz ve davranışlarına şahitlik etmiş kimseler için Peygamberimizin hadislerini yani sözlerini olduğu gibi duymuş olmaları söz konusu edilebilir. Ancak bizzat Peygamberimizden duyulmayan, duyan birinden aktarılan ya da sonradan gelenler tarafından Peygamberimize isnat edilen sözler Peygamberimizin hadisi olmaktan çıkarak rivayet haline dönüşürler.

Rivayet ise kesinlik ifade etmez. Dolayısıyla Peygamberimize isnat edilen şeylerin ona ait olduğuna dair kesin bir bilgi oluşturmak mümkün değildir. Öyle ki bu isnat tam anlamıyla Kuran'a uygun bir isnat olsa bile yine o sözün Peygamberimizin ağzından çıktığına dair kesin bir kanıt sunmak mümkün değildir. Kuran'a, akla ve mantığa uygun olan ve Peygamberimize dayandırılan söz ve davranışlar için bile ancak Peygamberimizin söylemiş ve yapmış olması söylememiş ve yapmamış olmasından daha yüksek bir ihtimaldir denilebilir.

Peygamberimize Allah tarafından gelen vahiy olması sebebiyle Kuran dışında hiçbir bilginin din adına kesinlik ifade etmesi söz konusu değildir. Çünkü Kuran, vahyedildiği gibi Allah tarafından korunarak muhafaza edilmiştir. Bu anlamda Kuran rivayet değildir. Çünkü Kuran ayetleri Peygamberimize vahyedildiği şekli ile herhangi bir değişikliğe uğramadan kayıt altına alınmış ve yazılmıştır. Oysa rivayetler için böyle bir durum söz konusu değildir. Bu yüzden doğru ile yanlış birbirinden ayırt edebilmek için hadislere ve rivayetlere temkinli ve eleştirel yaklaşmak gerekir. Kuran tektir ve ilk dönemden itibaren korunarak günümüze kadar gelmiştir. Ancak rivayetler çok fazla ve çeşitlidir. Herkesin kendi görüşüne, heva ve hevesine uygun bir rivayeti bulması ve bulduğu şeyleri Peygamberimiz üzerinden meşrulaştırması mümkündür.

Hadis rivayetlerinin kendi aralarında çeşitli kategorilere ayrılmış olmalarının da teorik ve pratik boyutu açısından kayda değer bir önemi gözükmemektedir. Öncelikle teorik boyutu açısından hadis rivayetlerinin kategorileri arasında ittifak olduğunu söylemek mümkün değildir. Öte taraftan pratik boyutu açısından da hangi kategoriye girdiğine bakılmaksızın birçok kişi tarafından işlerine gelen rivayetler Peygamberimize ait gibi sunulmuş ve dini bir kılığa sokulmuştur. Kuran'dan kendine delil bulamayanlar mutlaka bir rivayetten kendine uygun bir delil bulmuştur. İslam'ın özünden uzaklaşarak tanınmaz hale gelmesinin en öncelikli sebeplerinin başında, rivayet kültürü üzerinden şekillenmiş din anlayışları gelmektedir.

İslam dünyasındaki farklı dini görüşlerin hangi nedenlere dayandığı mutlaka düşünülmelidir. Şüphesiz bu konunun çok çeşitli nedenleri vardır. Müslümanlar olarak sonuçları tartışıp durmaktan bu sonuçları doğuran nedenlere bir türlü inemiyor ve bu yüzden en temel sorunlara yönelik kalıcı ve etkili çözümler üretmemiz.

Din tektir. Ancak din anlayışları ve yorumları farklı olabilmektedir. Bunun temel nedenleri ırksal, tarihsel, kültürel, geleneksel ve coğrafi açılardan insanların farklı kabul ve tutumlara sahip olmalarıdır. Her kültür bir şekilde gelenek, örf ve adetlerini dini kimlik altında sürdürmeye çalışmıştır. Peygamberimizden sonra ona ait olduğu iddia edilen öyle çok rivayet üretilmiş ve bu rivayetler o kadar çok kitaba girmişlerdir ki herkes kendi görüş ve kabulünü desteklemek için doğrudan ya da dolaylı olarak bir şekilde bir rivayet bulabilmiştir. Ancak Kuran'ın bütünselliğinde herkes kafasına göre bir ayeti seçerek kendi görüşüne delil olarak sunamaz. Çünkü konu ile ilgili tüm ayetlerin ortaya koydukları gerçeğe bakmak gerekir. Oysa rivayetler için bütüncül yaklaşmak ya da tutarlı olmak söz konusu değildir.

Peygamberimiz ve onunla birlikte inanan birçok sahabe için dinin tek kaynağı Kuran iken zamanla dinin kaynağı noktasında farklı kabuller ortaya çıkmış ve Kuran'ın dini konular-daki tek otorite oluşundan sapılmıştır.

Rivayet kültürünün oluşması, yaygınlaşması ve dinin as-lının önüne geçmesi ile her grubun Allah'ın ne dediğine bak-maktan çok kendi inanç ve kabullerini Allah'a ya da resulüne isnat etme çabası ortaya çıkmıştır.

Mezheplerin ortaya çıkışından sonra zamanla mezhepler din olarak algılanmaya başlanmış, her mezhep kendi görü-şüne uygun bulduğu ayet ve rivayetleri kullanmaya başlamıştır.

Kuran'daki en temel birleştirici ve kuşatıcı ilkeler büyük oranda terk edilmiş, din, anlam ve amacının dışına çıkartıla-rak özünden uzaklaştırılmıştır.

Adalet, ehliyet, istişare, merhamet kaybolmuş, iktidar ve dünya hırsı, adam kayırma, zulüm ve merhametsizlik yaygın-laşmış, servet biriktirme sevdası, dini ilkelerin önüne geçiril-miştir. Adaletin kendinden olmayana da uygulandığında adalet olabileceği gerçeğinin göz ardı edilmesiyle kendinden olanın menfaatine yönelik bir adalet anlayışı ortaya çıkmıştır.

İktidar mücadeleleri ve dinin siyasete alet edilmesi, Eme-viler döneminden başlayan ve Abbasiler ile devam eden siyasi baskılar ve yönetime ve yanlış dini hükümlere karşı eleştirel tavrın otoriteye başkaldırı olarak görülerek karşı çıkanların ve farklı düşünenlerin baskı ve eziyete uğratılması kimi zaman da öldürülmeleri sebebiyle ümmet ve kardeşlik ruhu büyük oranda devre dışı kalmıştır.

Saygı, sevgi, anlayış ve farklılıklara açık olma anlayışından sapılmış, tekfir edici, sert, kışkırtıcı ve hedef gösterici söylem-ler yükselişe geçmiş, kendisi gibi düşünmeyenlerin din dışı sa-yılması ve gerektiğinde katledilmeleri meşru sayılmıştır.

Özellikle Hint ve İran kökenli felsefi tasavvuf/mistisizm anlayışlarının İslam'ın içine girmesi ile İslam anlayışında paradigma değişimi yaşanmış, akıl, düşünce özgürlüğü, bilgi, felsefe ve bilim önem ve değerini yitirmeye ve akli hor gören ve bir anlamda ruhbanlığı öven pasif anlayışlar yaygınlaşmaya başlamıştır.

İlk Dönemden İtibaren Din Anlayışındaki Sapmalar

Bazı tarihi kaynaklara bakıldığında, ilk dönemden itibaren din anlayışında sapmaların ortaya çıktığı görülmektedir. Söz konusu sapmalara karşı çeşitli âlim ve kişilerin insanların din anlayışı ve kabullerindeki bozulmalara itiraz ederek insanları gerçeğe davet ettikleri görülmektedir. Bu durumun en erken dönem ve önde gelen örneklerinden biri, meşhur âlim Hasan el-Basri'dir. Hz. Ömer döneminde doğan Hasan el-Basri (ö.728) sahabe döneminde yaşamış ve ilk dönem sahabelerin yanında yetişmiştir.

Kader meselesindeki yaklaşımları sebebiyle kendisinden açıklama isteyen Halife Abdülmelik B. Mervan'a beş sayfalık bir mektup yazmıştır. Kader risalesi olarak bilinen ve muhtemelen Kuran'dan sonra İslam tarihinde bilinen ilk yazılı kaynak ya da kaynaklardan biri olan bu risalede Hasan el-Basri, görüşlerini desteklemek için yüze yakın ayetten alıntılar yapmış, Kuran dışında tek bir rivayetten bahsetmemiş ve insanların dini anlayışta nasıl sapmalar yaşadıklarına ve olmadık şeyleri Allah'a ve resulüne isnat ettiklerine dikkat çekmiştir. Söz konusu mektuptaki önemli açıklamaların bir kısmı şu şekildedir:

“Doğrusu biz, Allah'ın emrini tutan, hikmetini gözeten, Resulullah'ın sünnetini tatbik eden selefe yetiştik. Onlar hakkı inkâr etmiyorlar, batılı da haklı çıkarmıyorlardı. Onlar Rabbin Zatına nisbet ettiği şeyler dışında, herhangi bir şeyi Rabbe nisbet

etmiyorlardı. Onlar, Allah'ın kullarına karşı, O'nun Kitabında getirdiği delillerden başka delil getirmiyorlardı."¹⁴⁰

“Şimdi biz kalkıp da bu görüşü ortaya atmışsak, bu ancak, insanların Allah'ın insanı zatına kulluğa asla mani olmayacağı gerçeğini inkâr etmeye başlamaları, saptırıcı hezeyanlara ve büyük günahlara yönelip, Allah'ın Kitabı'nı tahrif etmeleri yüzündendir. Oysa Allah'ın dini kuruntuya göre değildir. Yüce Allah şöyle buyurdu: **Bu iş ne sizin kuruntunuza göre ne de kitap ehlinin kuruntusuna göre olur; her kim kötülük işlerse, onunla cezalandırılır.** (Nisa 123). Allah'ın Kitabı'ndan bir delile dayanmayan her görüş bir sapmadır. Allah şöyle buyurdu: **Haydi, eğer doğru sözlüyseniz, getirin delilinizi!** (Kasas 75)

Yani, keyfinize göre uydurup bana nisbet ettiğiniz konularda: **Sonunda onlar bilecekler ki, hakikat Allah katındadır ve uydurup da Allah'a isnat ettikleri şeyler, onların gözü önünden kaybolacaklardır.** (Kasas 75). Artık ey Mü'minlerin Emîri, Allah'ın kaza ve hükmünü bilmeyenlerin hevâi düşüncelerini bırak da sana okunan Kitabı anlamaya çalış... Zira onlar kendilerine Allah'ın emrettiği şeyleri terk ettiler, kendilerine yasakladığı şeyleri ise yaptılar."¹⁴¹

“Ve ey Mü'minlerin Emîri, sakın Allah'ın Kitabı'na tepeden bakma, onun çizgisine gel, onu olmayacak şekilde tevîl ederek tahrif etme!”¹⁴²

“Allah'ın Kitabı karanlığa nazaran nur, ölüme nazaran hayatır. Allah kulları için Kitap ve peygamberlerden başka delil bırakmamıştır. Ta ki: **Helak olacak olan bir delil ile helak olsun, yaşayacak olan da bir delil ile yaşasın.** (Enfal 42)”¹⁴³

140 Mustafa İslamoğlu, *Hasan el-Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, Düşün Yayıncılık 2012, s. 89.

141 Mustafa İslamoğlu, *Hasan el-Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 97-98.

142 Mustafa İslamoğlu, *Hasan el-Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 114.

143 Mustafa İslamoğlu, *Hasan el-Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 118.

“Ey Mü’minlerin Emîri, Allah’ın şu sözü üzerinde de düşün: **(Cehennemlikler) şöyle yalvaracaklar: “Rabbimiz! Bunu başımıza kim sardıysa, onun ateş içerisindeki azabını kat be kat arttır!”** (Sad 61) Eğer onların başına bu cezayı Allah sarmış olsaydı... (Fakat Allah bize onların başına bu cezayı kimin sardığını ve onları kimin saptırdığını şu sözüyle beyan ediyor: **Onlar dediler ki: “Rabbimiz! Biz efendilerimize ve büyüklerimize uyuştuk; onlar da bizi yoldan çıkardılar!”** (Ahzab 67) Efendiler ve büyükler, onlar doğru yoldayken, onları küfre sürüklemişler ve yoldan saptırmışlardır.”¹⁴⁴

Hasan el-Basri’nin mektubundan da açıkça görüldüğü gibi ilk dönemden itibaren din anlayışlarında sapmalar ortaya çıkmış ve Hasan el-Basri gibi âlimler bu sapmalara karşı rivayetler ile değil Allah’ın Kitabı’nın ayetleri ile mücadeleye girişmiş, hem Peygamberimizin hem de selefin yol ve yönteminin Allah’ın Kitabı ile hareket etmek olduğu gerçeği üzerinde ısrarla durmuşlardır. Büyük âlim Ebû Hanîfe de Hasan el-Basri ile benzer bir yol izleyerek Allah’ın Kitabı ile hareket etmiş ve Kuran’a, akla ve fitrata uygun olmayan rivayetleri kendisine yönelik tepkilere rağmen reddetmekten çekinmemiştir.

Ebû Hanîfe’nin Rivayet Kültürüne Yaklaşımı

Bilindiği gibi İmamı Azam Ebû Hanîfe (ö.767) erken dönem bilginlerden biri olmasının yanında kendisinden sonra ortaya çıkan Hanefi mezhebinin kendisine isnat edildiği kişidir. Bilindiği gibi Hanefi mezhebi Müslümanlar arasındaki en yaygın mezheptir ancak Hanefi mezhebinden olduğunu ifade eden Müslümanların önemli bir çoğunluğunun Ebû Hanîfe’den de onun meselelere yaklaşım yönteminden de habersiz oldukları görülmektedir.

144 Mustafa İslamoğlu, *Hasan el-Basri’nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 128.

Her ne kadar hadis kitapları Ebû Hanîfe'den sonra derlenmiş olsa da Ebû Hanîfe'nin döneminde de birçok rivayetin ortalıkta dolaştığı ve insanların kafasını meşgul ettiği görülmektedir. Ebû Hanîfe ise söz konusu rivayetler ile ilgili Kuran vahyinden, akıl ve fitrattan hareket ederek bir ölçü oluşturmuş ve Peygamberimize isnat edilen ve yaygın olarak doğru kabul edilen birçok rivayeti uygunsuz bulmuş ve Kuran'a uygun olmaması ölçüsünden hareketle Peygamberimize ait olmayacağını ifade etmiştir. Ebû Hanîfe de Hasan el-Basri gibi dini konularda Allah'ın Kitabı'nı ölçü alarak yaklaşımlarda bulunmuştur. Dolayısıyla Ebû Hanîfe, rivayete dayalı dini kabul ve anlayışları sorgulayan ve eleştirel yaklaşan ilk isimlerden biri olmuştur.

Ebû Hanîfe kendisinden önce gelen sahabe ve onlardan sonra gelenlerden aktarılan rivayet ve haberleri oldukları gibi kabul etmemiş, söz konusu rivayetleri Allah'ın Kitabı'na sunmuş ve içinde bulunduğu dönemin şartları üzerinden değerlendirmeler yapmıştır. "Sahabenin sözünden dilediğimi alır dilediğimiz de bırakırım" demek suretiyle toptancı bir kabul ya da red yerine seçici ve eleştirel bir yol benimsemiş, sahabeden sonra gelen tâbîîn hakkında "onlar gibi ben de yorum hakkına sahibim" demek suretiyle kendisinden önce gelenlere şüphesiz bir şekilde bağlı kalmayı kabul etmemiştir. İbn Haldun'a göre Ebû Hanîfe rivayet şartlarını son derece sıkı tuttuğu için gelen rivayetleri son derece az kullanmış, sağlam oldukları konusunda şüphe olmadığı düşünülen hadisleri dahi dinde sabit olan genel ilke ve kurallara, Kuran naslarına ve akli delillere aykırı olması durumunda kabul etmemiştir.¹⁴⁵

Bu noktada Ebû Hanîfe'nin hadislere yaklaşımına dikkat etmek gerekir. Ebû Hanîfe'nin, **el-Âlim Ve'l-Muteallim** isimli eserinde talebesi ile arasında yaşanan bir diyalog son derece

145 Mehmet Zeki İşcan, "Taassuba Dayalı Din Anlayışı Karşısında Ebû Hanife Örneği", EKEV Akademik Dergisi, Yıl: 8, Sayı: 20, 2004, s. 62.

önemli ve dikkat çekicidir. Talebe hocasına sonradan Kütüb-i Sitte hadisleri arasına da girecek olan bir rivayet ile ilgili görüşünü sormaktadır:

Talebe: ‘Zina eden bir Müminin imanı, elbisenin sıyırılması gibi başından çıkar. Sonra tövbe ederse imanı ona iade edilir’ şeklindeki rivayet için ne dersin?

Ebû Hanîfe: ‘Ben buna inanmam. Benim bu sözlere inanmamam ve bu sözleri reddetmem, Nebi’yi tekzip etmek (yalanlamak) değildir. Nebi’yi tekzip etmek ancak ‘Ben Nebi’nin sözüne inanmıyorum’ demekle olur. Eğer bir kimse: ‘Ben Nebi’nin her söylediğine inanıyorum, ancak Nebi haksız yere konuşmaz ve Kuran’a muhalefet etmez’ derse bu, onun Nebi’yi tasdik ettiğini ve Nebi’yi Kuran’a muhalefetten tenzih ettiğini gösterir. Şayet Nebi Kuran’a muhalefet etse ve yüce Allah’a karşı haktan başka bir şey söyleseydi, yüce Allah: **“Eğer Muhammed, bize karşı ona (Kuran’a) bazı sözler katmış olsaydı, biz onu kuvvetle yakalardık, sonra da onun şah damarını koparırdık, hiçbiriniz de onu koruyamazdınız!”** (Hakka 44-47) kavline uygun olarak, onu kuvvetle yakalar ve şah damarını koparırdı.

Allah’ın Nebisi, Allah’ın Kitabı’na muhalefet etmez. Allah’ın Kitabı’na muhalefet eden kimse de Allah’ın Nebisi olmaz! Rivayet edilen bu haber Kuran’a muhaliftir. Çünkü Allah Teâla Kuran’da “Zina eden kadın ve zina eden erkek...” demiş ama zani ve zaniyeden iman vasfını nefyetmemiştir. Keza “Sizden fuhuş yapanların her ikisini de...” ayetindeki ‘sizden’ ifadesi ile Yahudileri veya Hıristiyanları değil Müslümanları kastetmiştir. O halde Kuran’a aykırı Nebi’den hadis nakleden herhangi birini reddetmek Nebiyi reddetmek veya Nebiyi tekzip etmek değildir. Bilakis Nebi adına batıl bir şey rivayet eden kimseyi reddetmek demektir. İtham Nebiye değil, sözü nakleden kimseye yöneliktir.

Bu nedenle Nebi'nin söylediği her şey, işitelim veya işitmeyelim başımızın gözümüzün üstündedir. Biz onların hepsine iman ettik. Onların Allah'ın Nebisinin söylediği gibi olduğuna şahadet ederiz. Ve yine şahadet ederiz ki, O, Allah'ın nehyettiği bir şeyi emretmemiş, Allah'ın kullarına ulaştırılmasını emrettiği bir şeye de mani olmamıştır. O, hiçbir şeyi Allah'ın tavsif ettiğiinden (belirttiğinden) başka bir şekilde tavsif etmez. Yine şahadet ederiz ki, O, bütün işlerinde Allah'ın emrine muvaffak etmiş, hiçbir bid'at¹⁴⁶ ortaya koymamıştır. Allah'ın söylemediği hiçbir şeyi de Allah'a isnat etmemiştir. İşte bu yüzden Allah Teâla: "Kim Resul'e itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur!" buyurmuştur."¹⁴⁷

Görüldüğü gibi Ebû Hanîfe'nin rivayetler konusundaki ölçüsü ve tavrı son derece nettir ve bugün kendilerini "Hanefiler" olarak niteleyenlerden oldukça farklıdır. Üstelik diyaloga konu olan rivayet dikkate alındığında söz konusu bu rivayetin Ebû Hanîfe tarafından reddedilmesinin sebebi, rivayetin Kuran'a aykırı olması değil, Kuran'da hiç yer almayan bir şeyi iddia ediyor olması yani Kuran'a ilave yapıyor olmasıdır. Dolayısıyla daha önce de dikkat çekildiği gibi bazı rivayetler doğrudan bir Kuran ayeti ile çelişirse de dine ilave getiren ya da başka bir ifadeyle dinde olmayan bir şeyi varmış gibi sunan her iddia, Kuran ile çelişiyor demektir.

Ebû Hanîfe'nin, Peygamberimize isnat edilen rivayetlere karşı şüpheli yaklaştığı, rivayetleri Kuran, akıl ve fitrat süzgecinden geçirmeye gayret ettiği hatta kendisine gelen veya sorulan birçok rivayete, özellikle de fikhi bir prensip veya slogan şeklini almış olan hadis rivayetlerine alaycı yaklaştığı görülmektedir. Tüm temel eserlerde geçen "Alıcı ve satıcı,

146 Bid'at: Peygamberimizden sonra ortaya çıkan, dini bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar hakkında kullanılan terim.

147 Ebû Hanîfe, *El-Âlim Ve'l-Müteallim*, çev: Mustafa Öz, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, s. 23-24.

ayrılmadıkları sürece satış akdini bozma hakkına sahiptir”¹⁴⁸ hadis rivayeti kendisine sorulduğunda “Bu sadece recezdir”¹⁴⁹ dediği, yine kendisine “Kanı alanın da aldıranın da orucu bozular”¹⁵⁰ hadis rivayeti sorulduğunda “Bu sadece secidir”¹⁵¹ dediği, bir başka vesile ile kendisine “Abdest imanın yarısıdır”¹⁵² şeklindeki hadis rivayeti ona sorulduğunda gülerek “Öyleyse imanınızı tamamlamak için niçin iki kez abdest almıyorsunuz” dediği ve bu tarzda çok sayıda rivayetin bulunduğu bilinmektedir. Dolayısıyla Ebû Hanîfe, hadis rivayetleri ile pek ilgilenmeyen biri olarak değerlendirilebilir ve onun şeyhinden alarak öğrencilerine aktardığı iddia edilen hadisleri içeren koleksiyonların sonradan ortaya çıkması, kendisini oldukça sert bir şekilde eleştiren ve hadis düşmanı ilan eden kişilere karşı Hanefî mezhebinin sonradan gelen bağlularının Ebû Hanîfe’nin hadis rivayetlerine olan yaklaşımını yumuşatmaya yönelik çabalarının bir ürünü olarak görülmesi ve hadis rivayeti konusunda Ebû Hanîfe’ye daha fazla saygınlık kazandırarak ehli rey ile ehli hadis arasındaki uçurumu ortadan kaldırmaya yönelik olarak Ebû Hanîfe’nin ölümünden sonra üretilmiş olmaları da muhtemeldir.¹⁵³

Konu ile ilgili bir değerlendirme, meselenin daha iyi anlaşılması açısından önemlidir: “Ebû Hanîfe’nin bu görüşü, düşüncenin merkezine Kuran’ı koymakta olduğu için, gelenekçi tavrı sorgulamada çok önemlidir. Zira tepkisel-gelenekçi çizgi, Kuran’dan hareket etmeyi, onu sünnete göre okumamakla eşdeğer görmüş ve bunun, bid’at olarak addedilmiş ‘görüş

148 Buhari, Buyu 42, 43, 44, 46; Muslim, Buyu 45, 47, (1531); Tirmizi, Buyu 26, (1246); Ebu Davud, Buyu 53, (3454).

149 Kaside tarzında yazılan bir çeşit şiir.

150 Ebu Davud, Savm 28; Tirmizi, Savm 60.

151 Düz yazıda yapılan kafiye. Seci kelimesi burada alaycı ve aşağılayıcı bir anlamda kullanılmıştır.

152 Müslim, Tahâret 1; Tirmizi, Daavât 86.

153 G. H. A. Juynboll, **Hadis Tarihinin Yeniden İnşası**, çev: Salih Özer, Ankara Okulu Yayınları 2002, s. 157-159.

bildirme' kapsamına girdiğini beyan etmiştir. Gelenekçi anlayışa göre 'sünnet, Kitap üzerinde hükmedici, Kitap ise sünnet üzerinde hükmedici değildir. Kuran'ın sünnete olan ihtiyacı, sünnetin Kuran'a olan ihtiyacından daha fazladır. Şunu söylemek gerekir ki Ebû Hanîfe'nin maksadı, sadece bazı rivayetlerin Kuran'a ters düştüğünü, yukarıda olduğu gibi birebir örneklemeler ile ortaya koymak değildir. O aynı zamanda güçlü bir geleneksellikle birlikte bir 'hayat tarzını' ifade eden 'sünnet'in, dinin genel ilkeleri ve tecrübe ile bilinebilecek, akılla ölçülebilecek konular karşısında, eleştirel bir bakış açısıyla ele alınması taraftarıdır. Hadis ehlinin eserlerinden anlaşıldığına göre Ebû Hanîfe, öteden beri süregelen bazı anlayış ve alışkanlıkların her şeyi ifade etmediğini, bu yüzden örf ve adetlerin, aklilik ve insanilik kıstaslarından geçirilmesi gerektiğini ortaya koymaya çalışmıştır.”¹⁵⁴

Hadislere karşı son derece net bir tavra sahip olan Ebû Hanîfe'nin en meşhur hadisçiler tarafından ağır ithamlar ile eleştirildiği ve hakkında birçok reddiyeler yazıldığı görülmektedir. Buhari'nin (ö.869) Ebû Hanîfe'yi güvenilmezlik ve yalancılık ile suçladığı, küfre girdiğini ve sapık olduğunu iddia ettiği, İmam Malik'in (ö.795) ise Ebû Hanîfe'yi ümmetin en şerlisi olarak tanımladığı “Ebû Hanîfe'nin bu ümmet içinde yarattığı fitne, İblis'in fitnesinden daha zararlıdır” ve “Benim için Ebû Hanîfe'nin sözüyle hayvan pisliği arasında hiç fark yoktur” dediği kaydedilmiştir. Yine örneğin Ahmet b. Hanbel (ö.855), Ebû Hanîfe ve öğrencileri için şu şekilde sözler sarf etmiştir: “Onlar (Ebû Hanîfe ve takipçileri) bidatçi ve sapıktırlar, sünnete ve esere (hadise) düşmandırlar, hadisleri iptal edip Resulullah'a karşı çıkarlar. Ebû Hanîfe ve onun gibi düşünenleri imam ve onların dinini din edinirler. Onlar, Resulullah'ın hadislerini, ashabının yolunu terk edip Ebû Hanîfe

154 Mehmet Zeki İçsan, “Taassuba Dayalı Din Anlayışı Karşısında Ebû Hanife Örneği”, s. 63.

ve taraftarlarının yoluna tâbi olmuşlardır.” Yine ünlü bir fakih olan Hammad bin Seleme’nin (ö.783) Ebû Hanîfe için: “Ebû Hanîfe bir şeytandı; Hz. Peygamber’in sözlerini kendi görüşlerine dayanarak reddederdi” demiştir.¹⁵⁵

Bu konuda daha başka kişilerin de Ebû Hanîfe ile ilgili çirkin ve yakışsız sözleri bulunmaktadır. Peki, Ebû Hanîfe ne yapmıştır da bu kadar hedef haline getirilmiştir? Şüphesiz herkes gibi Ebû Hanîfe’nin de hatalı yorumları ve yanlış kabulleri olabilir. İnsan olmanın gereği olarak herkes hata yapabilir. Ancak Ebû Hanîfe gibi bir âlim ne yapmış olabilir ki bu kadar şiddetli şekilde iftira ve karalamalara maruz bırakılmıştır? Esasında doğru bir okuma ile geçmişten günümüze değişen pek bir şey olmadığını görmek ve günümüzde yaşananların yeni olmadığını anlamak mümkündür. Bugün de din konusunda otoritenin yalnız Allah olabileceğini ve dini konuda hükmedilirken Allah’ın Kitabı’nın esas alınması gerektiğini ve doğru bir peygamber anlayışı ve örneği için Allah’ın Kitabı’ndan başka ölçü olmadığını ifade eden insanların uğradıkları çirkin saldırı, iftira ve karalamalara bakıldığında Ebû Hanîfe’nin neden bu kadar hedefe konulduğunu anlamak zor olmasa gerek.

Ebû Hanîfe’nin maruz kaldığı bu iftira ve iddialar, günümüzde din adına Kuran’ın tek kaynak olduğunu ve Peygamberimizin de yolunun bu olduğunu söyleyen kişilerin maruz bırakıldıkları iddia ve iftiralar ile aynıdır. Garip olan ise İslam âleminin en büyük mezhebi Hanefilik olmasına rağmen bu mezhebi takip edenlerin kabul ve uygulamalarının Ebû Hanîfe’ye değil onu eleştiren ehli hadise benzer olmasıdır. Kuran’dan sonra en güvenilir olduğu kabul edilen hadis derlemesinin sahibi Buhari’nin, en büyük mezhep olan Hanefiliğin kurucusu olduğu iddia edilen Ebû Hanîfe’yi güvenilirmez ve yalancı olarak itham etmesi ise geleneksel din algısının içler acısı halini,

---

155 Yaşar Nuri Öztürk, *Arapçılığa Karşı Akılcılığın Öncüsü İmamı Âzam Ebu Hanîfe*, Yeni Boyut 2016, s. 401-426.

kendi içindeki tutarsızlığını ve hiçbir kaynağa, Kuran gibi güvenilemeyeceğini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar özellikle Buhari ve Müslim'e ait hadis kitapları geçmişte de günümüzde genelde Kuran'dan sonra en güvenilir kaynaklar olarak görülerek bazı kişi ve çevreler tarafından kutsanmış olsalar da yazıldıkları dönemden itibaren birçok Müslüman âlimin eleştirisi ve itirazlarına uğradıkları ve bugün sanıldığı gibi güvenilir görülmedikleri bilinmektedir. Gerek senet gerekse metin açısından tenkitlere uğramış olan söz konusu hadis kitapları ile ilgili şu açıklamalar son derece önemlidir:

“Ne çare ki hadise sahih, hasen... sıfatını verdirecek olan ana unsur râvîdir ve râvînin adil, zabıt... olup olmadığını söyleyebilecek olan da muhaddistir. Muhaddisin kararı ise kendi bilgisine dayanmakta ve dolayısıyla şahsi, sübjektif olmaktadır. Yani mesele, şahsi icthad meselesidir ve icthadlarda birlik sağlamak çok defa mümkün olmadığına göre, hadislerin değerlendirilmesinde ihtilafın vukuu gayet tabii bir hadisedir. Bu keyfiyet muhakkik âlimleri beyanları ve tarihi tenkit tezahürleriyle desteklenmiş ilmi bir gerçekliktir. Tekrar belirtelim ki, “râvî”nin değeri itibârîdir.¹⁵⁶ “Bir râvî birisine göre zayıf, ötekine göre sika olabilir. Keza kendisine göre zayıf olan bir hadis başkalarına göre sahih veya hasen olabilir” diyor Tehânevî (ö.1974). Buhari ve Müslim'in sahihlerindeki rical üzerine yazdığı et-Ta'dil ve't-Tecrih isimli değerli eserinde, Kurtuba'lı allâme Ebu'l-Velid Süleyman b. Halef el-Bâcî (ö.1081) sahih hadisin tespitindeki tek belirleyici unsurun şahsi icthad olduğunu şöylece dile getirmektedir: “Buhari, sahihliğine inandığı hadisler rivayet etti. Müslim'in kanaati böyle olmadığı için onları rivayet etmedi. Müslim de sıhhatine inandığı hadisler rivayet etti. Buhari ise onlara kulak asmadı. Bu durum da gösterir ki hadisin sıhhatini tespit işi icthâdîdir.”

156 Görecelidir. Gerçekte öyle olmadığı halde öyleymiş gibi işlem gören, öyle kabul edilen, öyle sayılan.

Hâkim, bir râvî'ye Buhari ve Müslim'in nasıl farklı baktıklarını rakamlarla da vermektedir. Müstedrek'ine yazdığı Medhal'indeki tespitine göre: "Buhari'nin kendi Sahîhinde hadislerini alıp da Müslim'in almadıkları şeyhleri 434'dür. Müslim'in ihticac edip (delil gösterip) de Buhari'nin etmediği şeyhler 625 adettir." Bu durumun sebebini İbn Cemâ'a (ö.1333) şöyle dile getiriyor: "Buhari ve Müslim'in (râvî hakkındaki) bu ihtilaflarının sebebi, onda aradıkları şartlardan kaynaklanmaktadır." Hadis usulcülerini Sahih'in tayininde isnadın temel ağırlık teşkil ettiğinde fikir birliği halindedirler. Irâkî (ö.1404) aşağıdaki ifadesiyle Tayyibî'den farklı bir şey söylemiyor: "Hadisçiler: "bu hadis sahihtir" dedikleri zaman kastettikleri şey, isnadın zahiri görüntüsünden çıkarılan neticedir, sika sayılan râvînin de hata etmesi ve unutmaması mümkün olduğu için, onun rivayet ettiği hadîse mutlak olarak sahih denemez. Ve Keza: "bu hadis zayıftır" dediklerinde, bu hadiste sıhhat şartları yok, demek isterler, yoksa bu hadis gerçekten yalandır diyemezler, çünkü yalancının bazen doğru söylemesi, hata yapıp duranın bazen doğruyu bulması caizdir" Usûl-i Hadis'e dair yazdığı Hulâsâ'sında muahhar âlimlerden Tayyibî (ö.1343) "Bil ki bizzat hadisin metni tedkik konusu olarak nadiren ele alınmıştır. Hadisin kuvveti ve zayıflığı, ravilerinin ve isnadının... durumuna göre tayin edilmektedir. Hadis buna göre: sahih, hasen ve zayıftır" diyor. Burada tekrar belirtelim ki, sahih hadis hükmü, râvî değerlendirmelerinin itibari, yani, şahsa göre değişebilir oluşları sebebiyle kat'iyet belirtmez. Keza gayr-ı sahih denen rivayet için de "mutlak yalan" denemez. Alâî'nin (ö.1359) ifadesiyle: "Bir isnadın diğerlerinden daha sahih olması, metnin de öyle olduğu anlamına gelmez. Bu sebeple imamlar sadece isnad hakkında hüküm vermeye dalmışlardır." İbnu's-Salâh da: "Bu hâdis sahihtir" dediği zaman, o hadisin senedini istenen şartlarda gördüğünü söylemek istemektedir, yoksa metnin mutlak sahihliğini değil. Bu ölçüleri Buhari

ve Müslim'in hadislerine de tatbik etmeyi engelleyen hiçbir haklı gerekçe olamaz."¹⁵⁷

Görüldüğü gibi söz konusu en meşhur iki hadis kitabına konulan hadislerin sıhhat ölçüsü muhaddislerin kendilerince oluşturmuş oldukları ölçüler üzerinden kişisel kanaatlerine dayanmış ve birinin onay verip kitabına aldığını bir diğeri uygun bulmayarak kitabına almamıştır. Öte yandan sahih olarak kabul ettikleri hadisler de dâhil olmak üzere hiçbir metinleri açısından kesinlik ifade edemediği gibi şüphesiz olarak Peygamberimize ait oldukları ile ilgili de geçerli ve ikna edici bir dayanağa sahip değillerdir. Dolayısıyla gerçekte sayıları az da olsa Peygamberimize ait olabilecek hadislerin tespit edilebilmelelerinin tek güvenilir ölçüsü söz konusu hadis rivayetlerinin yer aldıkları kitaplar değil, akıl, fitrat ve şüphesiz olan Kuran'dır.

Tarihten günümüze Ebû Hanîfe gibi birçok âlime iftiralarda bulunmuş olan bu zihniyetin sözüm ona dine ve Peygamberimize sahip çıkıyor görüntüsü altında rivayetleri Kuran'ın, Hz. Peygamberin gerçek örnekliliğinin, aklın ve fitratın önüne geçirecek dinselileştirmesi ve bunun İslam'a uygun olmadığını ifade eden kişileri ise din dışı ve sapkın ilan ederek karalamasının ve kendilerini dinin sahibi ve temsilcisi olarak konumlandırımlarının yeni bir şey olmadığı bilinmektedir:

“Daha birinci asırdan itibaren ortaya çıkan etnik gruplaşmanın, ikinci asırda psikolojik birtakım saiklerle (nedenlerle) cepheleşmeye dönüştüğü; bu arada yaşanan siyasi, sosyal ve fikri gelişmelerle cepheleşmenin derinleştiği; üçüncü asırda tamamen bir klik anlayışıyla boy saldığı, kültür tarihimizin saklanamaz bir gerçeğidir. Burada bilhassa, hadisçilerin muhaliflerine karşı takındıkları tavrı dini bir temele oturtmaları manidardır... İlmi, dini hatta her şeyi ‘eser’, yani rivayet’ten ibaret gören anlayış, böyle düşünmeyenleri ‘Sünnet ve eser

157 Mehmed Said Hatiboğlu, Müslüman Âlimlerin Buhâri ve Müslim'e Yönelik Eleştirileri, İslami Araştırmalar, cilt: 10, sayı: 1,2,3,4, 1997, s. 2-3.

düşmanlığı' ile itham etmiş ve onlara karşı, hırçın bir tavır takınmıştır. Kendilerini, Selefî ve eserî olarak nitelemenin verdiği güvenle dinin hem hamiliğini hem de temsil ve müdafaasını uhdelerinde görerek, kendileri dışındaki bütün fikri yaklaşımları sapkın ilan eden zihniyetin, örneklerini sunduğumuz yüzlerce rivayetin dışında, İslam kültürüne daha başka neler miras bıraktığı, üzerinde düşünülmesi gereken bir diğer noktadır.”¹⁵⁸

Hadis Uydurma Hareketleri ve Sebepleri

Her ne kadar Peygamberimiz üzerinden hadis uydurma işinin ne zaman başladığı konusunda farklı görüş ve yaklaşımlar olsa da Peygamberimizden sonra kendisi ile ilgili birçok hadis uydurulduğu bilinen ve apaçık bir gerçektir. Peygamberimiz üzerinden hadis uyduran kişilerin niyetleri ne olursa olsun mazur görülmeleri söz konusu edilemez. Geçmişten günümüze kadar İslam inancına en büyük zararları veren şeylerin başında hadis ve rivayet kültürü gelmekte ve Müslümanların önemli bir çoğunluğu kaynaklarda geçen bir yığın rivayeti Peygamberimize ait zannederek o sözlere karşı muhabbet beslemekte ve kutsallık atfetmektedir.

Din, tarih ve tıp bilgini olan İbnu'l Cevzî'nin (ö.1201) Peygamberimize isnat edilmek suretiyle gelen rivayetlerin dinin esası, akıl ve mantık ölçülerine uygunsuzluğu karşısındaki tavrı son derece nettir: “Biz muhaddislerin usulü gereğince, onlar tarafından uydurulduğu belli olsun diye ravilerini cerhe¹⁵⁹ tâbi tuttuk. Yoksa bu tür hadislerin ravilerini araştırmaya bile gerek yoktur; çünkü aklen ve mantıken muhal olan bir şeyi sika (güvenilir) raviler bile rivayet etse yine de reddedilir ve onların hata ettikleri kabul edilir. Nitekim bir grup sika (güvenilir)

158 Mehmet Emin Özafşar, Kültür Tarihimizde Rey-Eser Çatışması (Dini, Psikolojik, Sosyo-Kültürel Temelleri), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 2005, cilt: 41, s. 270.

159 Cerh ve Ta'dil: Hadisleri rivayet edenlerin dini ve ilmi yönden tenkitini konu eden ilim.

ravi bir araya gelerek, devenin iğne deliğinden geçtiğini söy-
leseler, muhal olan bir şeyi rivayet ettikleri için, güvenilir ol-
maları hiçbir şey ifade etmez ve onların rivayetlerini kabul et-
meyi gerektirmez. O halde, akıl ve mantık ölçülerine uymayan
veya dinin temel esaslarına aykırı bir hadis görürsen, bil ki,
o uydurmadır, onu araştırmak için ayrıca zaman harcama.”¹⁶⁰

İbnü'l Cevzî, **Telbis'u İblis** (Şeytanın Hileleri/Ayartması)
isimli çalışmasının “İblis’in Hadisçileri Aldatışı” başlıklı kıs-
mında hadisçileri iki kısımda incelemekte, birinci kısım ha-
disçilerin sahih olan rivayetleri zayıf olanlardan ayırma gay-
reti içinde dini korumayı amaçladıklarını ancak İblis’in onları
bunlarla meşgul etmek suretiyle, bilmeleri vacip olan farz bil-
gileri öğrenmekten, yapılması gerekenleri yapmaktan ve ha-
dislerin anlamları üzerinde durmaktan alıkoyduğunu söyler.

İbnü'l Cevzî ikinci kısım hadisçileri ise hadis ilmiyle çok
uğraşan ama niyetleri düzgün olmayan kimseler olarak tanımlar.
İbnü'l Cevzî, söz konusu kişilerin hadislerin farklı farklı
rivayet zincirlerini toplarken hadisin zayıfını öğrenmek için
değil yüksek senetleri, nadir rivayetleri elde etmek için böyle
yaptıklarına; memleketleri de bu niyetle dolaştıklarına dikkat
çeker. Amaçlarının insanlara “Filandan hadis aldım!” “Bende
hiç kimsede olmayan şu şu senetler var!” “Bende hiç kimsede
bulunmayan şu şu rivayetler var” demek suretiyle övünmek ol-
duğunu söyleyen İbnü'l Cevzî, bazı kişilerin hiç gitmedikleri
yerlere gitmiş gözükme ve oralardan rivayetler aldıkları izle-
nimi vermek için türlü hilelere başvurduklarına, gerçek amaç-
larının bu yolla insanlar tarafından ilgi ve alaka görerek yük-
sek mevkilere gelmek ve insanlara karşı övünmek olduğuna
bu sebeple şâz¹⁶¹ ve nadir hadislerin peşinde koştuklarına an-
cak bu tür davranışların ihlastan uzak şeyler olduğuna vurgu

160 Hayri Kırbaşoğlu, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, Kitâbiyât 2004, s. 275.

161 Şâz: Güvenilir kabul edilen bir râvinin kendisinden daha güvenilir olan râviye
aykırı olarak rivayet ettiği bir zayıf hadis çeşidi.

yapar. Yine bazı kişilerin uydurma olduğunu bilmelerine rağmen hadis rivayet ettiklerine çünkü bu kişilerin hedeflerinin hem çok hadis rivayet etmiş olmak hem de rivayet ettiği hadislerin geçerli ve değerli sayılarak insanlar tarafından ilgi ve alaka görmek olduğuna dikkat çeker. Bu yüzden bazı kişiler bizzat işitmediği halde işitmiş görüntüsü verme ve şayet hadisin senesinde bir kopukluk varsa o kopukluğu keyfi şekilde giderme ve zayıf ya da yalancı birinden rivayet ettikleri şeyleri farkına varılmasın diye başka isimlere nisbet etme yoluna giderler. İbnü'l Cevzî'ye göre bu durum dine karşı işlenen bir cinayettir.¹⁶²

Daha ilk dönemlerden itibaren çeşitli sebeplerle kimi kişi ve çevreler tarafından Peygamberimizden hiç işitilmemiş olmasına ve Kuran ayetlerinin açık beyanlarına rağmen birtakım sözlerin Peygamberimiz üzerinden üretilmeye başlandığı bilinmektedir. Kuran'dan eksiltme ya da Kuran'a ilave yapma imkânı bulamayanlar önce Kuran'ın din konusunda tek otorite olması gerçeğini gölgeleyerek Kuran'ın konum ve derecesini düşürmüş ve ardından üretilen bir yığın rivayetin Kuran'ın yanına ikinci bir kaynak olarak konulması süreci baş göstermiştir. Böylece yavaş yavaş Kuran ve Peygamber tasavvurumuzda sapmalar ortaya çıkmış ve Peygamberimiz açık bir şekilde istismar edilmiştir. Konu ile ilgili şu tespitler son derece önemlidir:

“İslam ümmetinin şahıs planında en büyük otoritesi Resulullah, İslam'ın geleceği ile ilgili siyasi ve ictimai sahalarda bile, kendisine başvuru bir kaynak durumuna getirilmiş, ona çözdürtülmedik bir mesele, neredeyse, bırakılmamıştır. Saltanat davaları, fihhi meseleler, akidevi ihtilaflar... hususiyetle de İslam'ın geleceği. Bunlarla ilgili çevrelerin Peygamber'e tutunmalarının başlıca sebebi, kitabi kaynak Kuran-ı Kerim'e, tevîl dışında eklemeye bulunma imkânının olmadığıydı. Tek

162 İbnü'l Cevzî, *Şeytanın Ayartması*, çev: Savaş Kocabaş, Elif Yayınları, s. 148-154.

imkân, beşeri otorite Hz. Peygamber’i, hadisler kılığına büründürerek beyanlar yoluyla istismar etmekte idi. Bu sebeple, hadis yapım atölyeleri hizmete sokuldu. Bu teşebbüslerin, hicretin daha ilk yarım asrında sahabe arasında vuku bulmuş siyasi ihtilaf ve harplere muvazi (paralel) olarak yeşermeye başladıklarına dair kaynaklarımızda yeterli bilgiler vardır. Hevesatın¹⁶³ hizmetine sokulmuş hadis imalatı bilhassa Emevi ve Abbasiler zamanında hız kazanınca, bunun toplumda vücuda getireceği tehlikeye bizzat büyük muhaddisler ikazda bulunma ihtiyacı duydular. Emevi devrinin hafız muhaddislerinden Abdulkerîm ibn Mâlik el-Cezerî’ye (ö.745) Haricilerden birisinin ne demiş olduğunu hatırlayalım: “Bu hadis dindir. Dininizi kimden aldığımıza dikkat edin. Biz bir işin olmasını istediğimizde, onu hadis haline getirirdik... Basralı zahid muhaddis Hammâd ibn Seleme’ye (ö.784) bir Rafizi şeyhin, tövbe ettikten sonra söyledikleri de, aynı endişeyi dile getirmektedir: “Bizler bir araya geldiğimizde bir şeyi güzel bulursak onu hadis haline sokardık.” Bu metodun, akidevi ve siyasi sahada başarı kazandığı görülünce, imalat çeşitlerinin genişlemesi kaçınılmazdı... Şunu bilelim ki Peygamber istismarı, İslam dünyasının her yerinde elden ele dolaşan eserlerle, günümüzde de bütün canlılığıyla hüküm fermadır (sürmektedir).”¹⁶⁴

Peygamberimizden sonra ortaya çıkmaya başlayan olaylar bir yandan Müslümanların ayrılığa düşerek birbirlerine karşı cephe almaları sürecini hazırlarken bir yandan da her kesimin bu süreç içinde kendini haklı çıkarmak, toplum içinde itibar kazanmak, yanında yer aldığı kişi ve grupların haklılığını savunmak uğruna Peygamberimiz üzerinden onun adına hadisler üretilmeye ve Peygamberimizin istismar edilmeye başlandığı görülmektedir.

163 Hevesat: Hevesler; gelip geçici nefsanî arzu ve istekler.

164 Mehmet Said Hatiboğlu, **Hz. Peygamber ve Kur’an Dışı Vahiy**, OTTO 2009, s. 12-13.

Peygamberimizin istismar ediliŖi ve hadis üretimine temel teŖkil eden olayların Hz. Osman'ın Ŗehit edilmesiyle doruk noktaya ulaŖtığı, Müslümanlar arasındaki siyasi, dini ve sülalevi ayrılık ve kopuŖların bu cinayet ile birlikte daha da arttığı ve bunu takip eden dönemlerin Müslümanların birbirlerini katletmeleri ve iktidar için mücadele etmeleri ile devam ettiği görölmektedir. Peygamberimiz döneminde tek vücut olan Müslümanlar, siyasi ve sülalevi ayrılıklar ile çeŖitli gruplara bölünmeye baŖlayınca İslam toplumu içinde fikri ve itikadi fırka ve cereyanlar ortaya çıkmıŖ ve en önemlisi de Peygamberimiz dönemindeki ilkeli ve duyarlı İslami duruşun bozulmasıyla Peygamberimize en yakın olan seçkin sahabelerin siyaset üzerindeki gücü etkisini yitirmiŖtir. Durum böyle olunca ortaya çıkan bu fitne ve karmaŖaların önceden Peygamberimiz tarafından haber verildiğine dair gaybi bilgiler içeren, iktidara talip olan grupların kendi haklılıklarını kabul ettirmeye onlara liderlik edenleri övmeye, karŖı grupları ve onların baŖını çekenleri ise yermeye yönelik ileri sürölen iddialardan oluŖan, söz konusu siyasi anlaşmazlıklar ve iktidar mücadeleleri karŖısında tarafsız kalanların bu tarafsızlıklarının nedenini ortaya koyan ve en nihayetinde Emevi yönetimi sonucunda ortaya çıkan iktidar çevreleri ile saray ilahiyatçılarının ürünü olarak üretilen birçoğ rivayetin hadis olarak Peygamberimiz üzerinden meŖru kılındığı ve böylelikle her grubun kendini haklı göstermeye çalıştığı görölmektedir. Bunu takip eden süreçte ise bir yandan fihri mezhepler ile ilgili rivayetlerin üretilmeye diğeryandan ise tek uğraŖ olarak kendilerini ibadete vermeyi seçmiŖ ve dünya işleri ile alakalarını kesmiŖ kiŖi ve grupların sūfiliğ eğiliminin bir ürünü olarak ortaya çıkardıkları rivayetlerin Peygamberimize isnat edilmeye baŖlandığı bilinmektedir.¹⁶⁵

165 Mehmed Said Hatipoğlu, *İslami Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu*, OTTO 2016, s. 56-99.

“Bu çeşit misallerin bize öğrettiği şey, Hz. Peygamber’in, İslam ümmetinin ictimai,¹⁶⁶ siyasi ve şahsi davaları için bir istismar mevzûu (konusu) edilmiş olduğu keyfiyetidir. Goldziher (ö.1921)¹⁶⁷ şunları söylemekte pek haksız olmasa gerekir: İslamiyet’te her türlü cereyan,¹⁶⁸ ifadesini hadislerde bulmuştur ve hangi sahada olursa olsun, bu birbirinden ayrı çeşitli fikirler arasında hiçbir fark yoktur. Bilhassa siyasi fırkalar mevzuunda öğrendiğimiz şey, aynı zamanda fıkhi ihtilaflar, münazaalılar¹⁶⁹ akidevi¹⁷⁰ hususlar vs. için de aynı değerdedir. Her re’y (görüş) veya heva (istek/heves), her sunne (adet/yol/davranış) veya bid’a (sonradan ortaya çıkan inanç ve davranışlar) ifadesini hadis şeklinde aramış ve bulmuştur.”¹⁷¹

Hadis uydurma ve uydurulan şeylerin Peygamberimize aidiyeti ile ilgili dayanak oluşturma çabasının hayatın her alanını ilgilendiren konuları içerecek şekilde yaygınlık kazandığı bilinmektedir. Çünkü gerektiği gibi dini hassasiyet taşımayan ya da kişisel çıkarını Allah’ın dininin ve resulünün örnekliğinin önüne geçiren kişi ve gruplar için “Allah resulü şöyle buyurdu” demekten daha kolay bir şey olmasa gerekir. Öyle ki uydurulan bir kısım hadislerin iyi niyetler ile uydurulmuş olmaları da bu durumun hiçbir türlü kabul edilemez olduğu gerçeğini değiştirmemektedir. Özellikle tasavvuf kaynaklı uydurmalar bu tür iyi niyetli uydurma faaliyetinde başı çekmektedir:

“Başlangıçtan itibaren hadis uydurma hareketi hayatın her alanını ilgilendiren konuları içermiştir. Bununla birlikte İslami ilimlerde zayıf ve mevzu hadis denince akla ilk gelen sahalardan

166 İctimai: Toplumsal, sosyal.

167 Ignaz Goldziher: Yahudi asıllı macar şarkiyatçısı (doğubilimcisi).

168 Cereyan: Aynı eğilimde olan, aynı görüşü paylaştıkları kimselerin oluşturduğu hareket.

169 Münazaalı: Ağız kavgalı ve çekişmeli.

170 Akidevi: Dini, inanca dair.

171 Mehmed Said Hatipoğlu, **İslami Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu**, s. 98.

biri tasavvuf olmuştur. Neticede tasavvufun ihtiva ettiği hususlarla ilgili hadisler uydurulduğu da görülmüştür. Konuyla alakalı olarak yazılan eserlerin hemen hepsinde zühd ve hayır maksadıyla hadislerin uydurulduğu ve bu işi yapanların bazı salihler¹⁷² ve zahidler olduğu belirtilir. Daha sonra zahidlerin devamı gibi görülen bazı sûfilere de bu iş bulaşmıştır. Zahidler din namına hadis uyduranların en tehlikelisi olarak kabul edilmiştir. Çünkü onlar halkın sevip itimat beslediği, sözlerine ehemmiyet verip hareketlerini örnek kabul ettiği şahıslardı. Onların böyle yapmalarına gerekçe olarak da ahireti unutup dünyaya dalan insanları iyiliğe teşvik, kötülükten sakındırmak ve bunun neticesinde de Allah'ın rızasını kazanmak, ortaya çıkan ayrılıkları ve fitneleri yatıştırmak için hadis uydurdukları ileri sürülmüştür.¹⁷³

Öte taraftan her ne kadar hadisçilerin doğru olabilecek hadisleri tespit etme yöntemleri de kendi içinde tartışmalı ve tutarsız açıklamalar içeriyorsa da en azından belirli ilmi kaygılar üzerinden bir çaba ortaya konulmaya çalışılmış olduğu söylenebilir. Ancak aynı şeyin keşif¹⁷⁴, ilham¹⁷⁵ ve rüya gibi ilmi dayanaklardan yoksun yollar ile hadis rivayet eden sûfiler için söylenmesi mümkün değildir.

Sûfilerin keşif, ilham ve rüya yolu ile hadis edindiklerini iddia ettikleri ve edindikleri bu hadisleri yine aynı yollar ile Peygamberimize teyit ettirdiklerini ileri sürdükleri bilinmektedir. Sûfilere göre dini bilgiye ölçü oluşturması bakımında aklın ve naklinde belli ölçülerde dini bilginin kaynağı olabilse de

172 Ebû Asım en-Nebîl şöyle der: "Hadis konusunda sâlih kimselerden daha çok yalanan söyleyenleri görmedim." Yahya b. Saïd el-Kattân şöyle der: "Hayra ve zühde nisbet edilen kişiden daha çok yalanan söyleyen kimse görmedim."

173 Ahmet Yıldırım, **Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2013, s. 65-66.

174 Keşif: Aklın ve duyuların yetersiz kaldığı kabul edilen ilahiyat konularında doğru dan bilgi edinme yolu olduğu iddia edilen tasavvuf terimi.

175 İlham: Manevi yolla insanın kalbine ulaştığı kabul edilen bilgi.

en yüce ve kutsal bilgilerin keşif ve ilham yoluyla elde edildiğini iddia ettikleri görülür. Sûfiler, kitaplarda derlenmiş olan nakli ilimlerinin sınırlı olduğunu ve nakli ilimleri tahsil eden kişilerin o sahada ancak belirli bir doyuma ulaşabileceklerini ancak kaynağı doğrudan Allah olan yani çalışmakla kazanılmayıp Allah vergisi olduğu kabul edilen vehbi ilimlerin ardı arkasının kesilmeyeceğini ileri sürmüşlerdir.¹⁷⁶

Dolayısıyla böyle bir durumda bir hadis rivayetinin, akla, fitrata, Kuran'a, tarihsel süreç ve gerçekliğe uygun olup olmasının ya da kimler tarafından rivayet edildiklerinin bir önemi kalmamakta çünkü kendilerine özgü olarak kabul ettikleri bu metotlar ile zaten sûfiler doğru bilginin kendisine bizzat kaynağından ulaşarak Peygamberimize sormaktadırlar.

Bazı sûfilerin, bir kısım hadislerin doğruluğunu savunurken mâna âleminde bizzat Hz. Peygamber ile ilişki kurduklarını söyledikleri görülür. Örneğin, “Ben gizli bir hazine idim, bilinmeye muhabbet ettim; halkı bilinmem için yarattım” şeklinde tasavvuf literatüründe şöhret bulan rivayet ile ilgili olarak İbn Arabî'nin: “Bu hadis keşfen sahih, naklen sabit değildir” dediği bilinmektedir. Oysa birçok hadisçi tarafından bile bu hadisin asılsız olduğu ifade edilmiştir. Yine İbn Arabî'nin: “Kim nefsini bilirse, Rabbini bilir” rivayeti hakkında “Her ne kadar bu hadis hadisçiler yanında rivayet yönüyle (senedi itibarıyla) sahih değilse de, lakin bize göre keşif yoluyla sahihtir, sabittir” şeklinde yaklaşımda bulunduğu görülür. İbn Arabî'nin şu ifadeleri, izledikleri bu yolun en doğru yol olduğunu iddia ettiklerini göstermektedir: “Biz bu yolla pek çok sahih hadisi tashih ettik. Hadis ehli nazarında sahih olan bazı hadislerin bu

---

176 Ahmet Yıldırım, *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, s. 50.

yolla sahih olmadığını, mevzu hadislerin de yine bu yolla sahih olduğunu tespit ettik.”¹⁷⁷

Aclûnî (ö.1749) İbn Arabî'nin **el-Futûhâtu'l-Mekkiyye** isimli çalışmasında takip ettiği yöntemi şöyle özetlemektedir: “(Rivayet yolu ile gelen) Nice sahih hadisler vardır ki bunlar râvileri yönüyle sahih olduğu halde, keşif sahibi olan bu zata göre sahih değildir. Çünkü keşif sahibi bu hadisi (keşf yoluyla) sahih olup olmadığını Resûlullah'a sormuş, o da (Resûlullah'tan aldığı bilgiyle) bu hadisin mevzu (uydurma) olduğunu bilmiş; -her ne kadar nakil ehli senedi sahih olduğu için bu tür hadislerle amel etse de- o hadisle amel etmeyi terk etmiştir. Râvileri arasında hadis uydurucusu olmasından dolayı tarikı zayıf, kendisi ile amel edilmeyen öyle hadisler vardır ki, bu hadisleri keşif sahibi Resûlullah'a sorduğunda, O'nun ruhundan işittiğinden dolayı ona göre bu hadisler sahihtir”¹⁷⁸

Şa'rânî (ö.1565) ise hadisçilerin önde gelenleri tarafından asılsız olduğu ifade edilmiş meşhur rivayetlerden biri olan: “Ashabım yıldızlar gibidir. Hangisine uyarsanız hidayete erersiniz” şeklindeki rivayet için şöyle söylemiştir: “Her ne kadar hadisçiler bu hadis hakkında tenkitten bulunmuşsa da, keşif ehline göre bu hadis sahihtir.”¹⁷⁹

Bu konuda birçok örnek verilebilir. Ancak görüldüğü gibi özellikle sûfiler tarafından Peygamberimize ait olduğunu iddia edilen hadisler, hiçbir ilmi dayanağı ve objektif kriteri olmayan keşif, ilham ve rüya gibi kişinin kendisinden başkasını bağlaması ve dini bir temele dayandırılması söz konusu edilemeyecek yollarla belirlenmiştir. Oysa Kuran vahyi Peygamberimiz yaşarken tamamlanmış ve tamamlanması ile de Peygamberimiz

177 Ahmet Yıldırım, **Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları**, s. 53-56.

178 Ahmet Yıldırım, **Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları**, s. 57-58.

179 Ahmet Yıldırım, **Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları**, s. 54.

bu hayattan ayrılmıştır. Dolayısıyla dinle ilgili yeni ve güncel bilgilerin gelmesi mümkün olmadığı gibi insanlar tarafından üretilmiş rivayetlerin hangi yolla olursa olsun Peygamberimize sorulup onaylatılması da söz konusu değildir. Günümüzde de keşf, ilham ya da rüya yoluyla Allah'tan veya Peygamberimizden haberler ya da gayba dair bilgiler aldığı iddia eden kimseler, böylesi bir tarihi damardan beslenmekte ve kendilerine itiraz edenlere büyük zatlar olarak kabul ettikleri geçmişte yaşamış kimselerden örnekler getirmektedirler. Peygamberimizin nasıl istismar edildiğini ve insanların bu şekilde temelsiz ve hiçbir ilmi dayanağı olmayan yollar ile aldanarak başkalarını da yanılttıklarını görebilmek gerekir.

Kuran'da açıkça Peygamberimizin de diğer insanların da ölecekleri ve ancak hesap günü görüşüp, karşılaşma ve davalaşma imkânı bulabilecekleri haber verilmiştir: **Şüphesiz sen de öleceksin, onlar da ölecekler. Sonra şüphesiz sizler Kıyamet Günü Rabbinizin huzurunda hesaplaşacaksınız.** (Zümer 30-31). Bir kişi peygamber de olsa öldükten sonra o insanla bu dünyada manevi anlamda da olsa keşf, ilham ya da rüya yoluyla irtibat kurulması mümkün değildir.

Din, Peygamberimizin değil Allah'ın dinidir ve din; Allah'ın vahyi ile eksiksiz bir biçimde tamamlanmış, Peygamberimizin örnekliği ile de en güzel şekilde yaşanmıştır. Peygamberimiz bu dünyadan ayrıldıktan sonra din ile de dünya ile de irtibatı kalmamış ve kendisinden sonra izlemeleri gereken yol olarak insanlara başka değil sadece Kuran'ı bırakmıştır. Peygamberimiz üzerinden yeni bir din üretmeye kalkmak ve Allah'ın halis dinini tanınmaz ve yaşanmaz kılmak, hesabı verilemeyecek kadar büyük bir günahdır.

Herkes gibi eleştiriye açık görüşleri olmakla birlikte görüş ve eleştirileriyle İslâm düşüncesinin gelişmesine tesir eden selefi âlimi ve müctehid olarak bilinen İbn Teymiyye'nin (ö.1328) de akıl ve nakil ilişkisi noktasında dini akılcılık metodunun

benimsenmesine ve dini konularda ilk dönem Müslümanların yapmış oldukları gibi Kuran'ın rehber alınarak hareket edilmesine sık sık vurgu yaptığı görülür: "Dinin temelini teşkil eden itikadî konularda Kitap ve Sünnet'te yer alan ve Selef âlimleri tarafından benimsenen naslara dayalı dinî akılcılık metodu tercih etmek gerektiğini düşünen İbn Teymiyye, dinde Kuran'ın rehberliğini esas alarak ona uymanın lüzumunu sık sık dile getirir. Bu düşüncesinde sahabe, tâbiîn ve imamlara tâbi olduğunu belirterek onların Kuran'a aykırı herhangi bir akıl yürütmeyi kabul etmediklerini, Kuran'ın önüne çıkarılan hiçbir görüşü benimsemediklerini söyler."¹⁸⁰

İbn Teymiyye'nin dini: Allah tarafından indirilmiş olan din (Şer'-i münezzel), insanlar tarafından yorumlanmış olan din (Şer'-i müevvel) ve insanlar tarafından uydurularak değiştirilmiş olan din (Şer'-i mübeddel) şeklinde sınıfladığı bilinmektedir.¹⁸¹ Buna göre herkes için bağlayıcı ve şüphesiz olan din Allah tarafından indirilmiş olan dindir. İnsanlar tarafından yorumlanan din anlayışında farklı görüşler olabilir ve insanlar bu farklı görüşlerden indirilen dine uygun bulduklarını alıp benimseyebilir, uygunsuz bulduğunu ise terk edebilir. Bu alanda kimsenin kimseyi din dışı ya da sapkın ilan etme hakkı yoktur. Çünkü bu alan insani yorumları içermektedir. Uydurulan ve değiştirilen din ise kötü niyetli kişilerin İslam'ı bozmak için ortaya attıkları ve birtakım rivayetler ile dine sokmaya çalıştıkları sapkın fikirlere dayalıdır. Müslümanların bu din anlayışına itibar etmemeleri ve bu konuda dikkatli olmaları gerekir.

İbn Teymiyye, şeriat lafzıyla Kitap ve Sünnet kastedildiği zaman herhangi bir kimsenin ister Allah dostu olarak kabul edilsin isterse kim olursa olsun bu sınırların dışına çıkmasının caiz olmadığını söyler. Peygamberimizin beraberinde getirmiş

180 M. Sait Özervarlı, **İbn Teymiyye**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 20, s. 405.

181 Muhammed Seyyid Bey, **Fıkıh Usûlü**, Yayına Hazırlayan: Hasan Karayığit, Düşün Yayıncılık 2010, s. 90.

olduğu yolun dışında Allah'a ulaştırarak başka yolların olduğunu iddia eden kişinin gerçeği inkâr ederek kâfir olacağını söyler. Şeriat lafzı ile hâkimin hükmü kastedildiğinde ise hâkimin zalim de adil de olabileceğini dolayısıyla onun vereceği hükmün doğru da yanlış da olabileceğine dikkat çeker. İbn Teymiyye meşhur fıkıh imamlarının görüşlerinin de bu ölçüye dâhil olduklarını, görüşlerini Kitap ve Sünnet ile delillendiren kişilerin görüşlerine tâbi olunabileceğini ancak ümmetin Peygamberimize tâbi olduğu gibi başka herhangi bir kimseye aynı şekilde tâbi olmasının zorunlu olmadığını söyler. Dolayısıyla kimse hüküm ve görüşlerinde yanılmaz değildir. Devamında konuya şu şekilde açıklık getirir: “Fakat bir kimse şeriatla olmayan, uydurulmuş sözleri şeriata izafe ederse veya nasları Allah'ın maksadına aykırı bir şekilde tevil ederse bu da bir tür din değiştirmek demektir. Demek ki Allah tarafından indirilen şeriatla, tevil edilmiş ve değiştirilmiş şeriatı birbirinden ayırmak gerekir.”¹⁸² Görüldüğü gibi indirilen din ve uydurulan din şeklindeki ayırım yeni bir şey olmadığı gibi eskiden beri din adına ortaya atılan iddialara karşı birçok Müslüman düşünürün farkında olduğu ve uyarıda bulunduğu bir gerçektir.

Münafıkların Dini Bozma Faaliyetleri

Daha Peygamberimiz hayattayken bile dini bozmaya ve aslından saptırmaya çalışan yani indirilen dine alternatif uydurulan bir din yaratma hevesinde olan kişilerin varlığı Kuran ayetleri ile sabittir. Kuran'da birçok ayette münafıklara yani ikiyüzlülere dikkat çekildiğini görmekteyiz. Farklı türleri olabilse de genelde münafıklar gerçekte Müslüman olmamalarına rağmen Müslüman gibi davranan ama içten içe de Müslümanlar arasına ayrılık sokmaya, fitne ve kargaşa çıkarmaya uğraşan insanlardır. Üstelik bu kişiler Kuran vahyi indirilmeye devam

---

182 İbn Teymiyye, *Furkan; Rahman'ın Dostları İle Şeytanın Dostları Arasındaki Fark*, çev: Ahmet İyibildiren, Guraba Yayıncılık 2015, s. 218-220.

ederken yani daha Peygamberimiz hayattayken faaliyetlerine başlamışlardır. Bunların bir kısmı gerçekte Yahudi, Hıristiyan ve müşrik olmalarına rağmen Müslüman gibi görünerek gerek eski inançlarındaki birçok şeyi İslam dinine sokmak gerekse kasıtlı olarak Peygamberimizden hiç duymamış olmalarına rağmen birtakım şeyleri dinin emirleriymiş gibi yaymak için çalışan kişilerdir.

Kuran bu konuda her fırsatta hem Peygamberimizi hem de inananları uyarmıştır: **İnsanlardan öyleleri vardır ki: ‘Allah’a ve ahiret gününe inandık’ derler; oysa inanmış değildirlere. (Sözde) Allah’ı ve iman edenleri aldatırlar. Oysa onlar, yalnızca kendilerini aldatıyorlar da farkında değiller. Kalplerinde hastalık vardır. Allah da hastalıklarını arttırmıştır. Yalan söylemekte olduklarından dolayı, onlar için acı bir azap vardır. Onlara: ‘Yeryüzünde fesat çıkarmayım’ denildiğinde: ‘Biz sadece ıslah edicileriz’ derler. Bilin ki; gerçekten, asıl fesatçılar bunlardır, ama farkında değildirlere. Ve (yine) onlara: ‘İnsanların iman ettiği gibi siz de iman edin’ denildiğinde: ‘Düşük akıllıların iman ettiği gibi mi iman edelim?’ derler. Bilin ki, gerçekten asıl kendileri düşük akıllıdır; ama bilmezler. İman edenlerle karşılaştıkları zaman: ‘İman ettik’ derler. Şeytanlarıyla baş başa kaldıklarında ise derler ki: ‘Şüphesiz, sizinle beraberiz. Biz (onlarla sadece) alay ediyoruz.’ (Bakara 8-14)**

Yine aynı şekilde ayetler, kimi insanların Allah’ı şahit tutarak gerçeği saptırdığına dikkat çeker: **İnsanlardan öylesi vardır ki, dünya hayatına ilişkin sözleri senin hoşuna gider ve kalbindekine rağmen Allah’ı şahit getirir; oysa o azılı bir düşmandır. (Bakara 204)**

Münafıkların inananları saptırmaya çalıştıklarını hatta bu çabalarında ileri giderek Peygamberimizi dahi saptırmak için uğraştıklarını haber verir ayetler: **Eğer Allah’ın fazlı ve rahmeti senin üzerinde olmasaydı, onlardan bir grup, seni de**

saptırmak için tasarı kurmuştu. Oysa onlar, ancak kendi nefislerini saptırırlar ve sana hiçbir şeyle zarar veremezler... (Nisa 113)

Yine ayetler, münafıkların ve Yahudilerin bir kısmının Peygamberimizi dinlediklerini ama Allah'tan gelen ayetleri saptırmak ve yalancılık etmek için dinlediklerini, aynı zamanda kelimelerin yapılarını bozmaya, ayetlerde ifade edilen şeylere bir anlamda takla attırmaya çalıştıklarına dikkat çeker: **Ey resul! Kalpleri inanmamış olduğu halde ağızlarıyla “inandı” diyenlerin inkârda yarışarcasına koşanları seni üzmesin. Yahudilerden bazıları yalancılık etmek için dinlerler; huzuruna çıkmamış olan başka bir topluluk için dinlerler. Yerlerine oturmuş kelimeleri, yapılarını bozup değiştirirler. “Size şu verilirse alın, eğer o verilmezse çekinin.” derler... (Maide 41)**

Allah, dikkatli olması için Peygamberimizi uyarmakta hatta bu münafıkların kimler olduğunu Peygamberimizin dahi bilmediğine, Peygamberimizi de kandırmaya çalıştıklarına vurgu yapmaktadır: **Çevrenizdeki bedevilerden münafık olanlar vardır ve Medine halkından da münafıklığı alışkanlığa çevirmiş olanlar vardır. Sen onları bilmezsin, Biz onları biliriz. (Tevbe 101). Münafıklar sana geldikleri zaman: ‘Biz gerçekten şahadet ederiz ki, sen kesin olarak Allah’ın elçisisin’ dediler. Allah da bilir ki sen elbette O’nun elçisisin. Allah, şüphesiz münafıkların yalan söylediklerine şahitlik eder. (Münafikun 1)**

Ayetler, münafıkların yaptıkları oyunları haber vererek inananları uyarmaktadır. Münafıklar oyunlarını öyle boyutlara taşımışlardır ki bir mescit yapmış ve bu mescidi, inananları Allah yolundan alıkoymak ve onları saptırmak için karargâh edinmişlerdir. Rabbimiz de Peygamberimizi ve inananları uyarmıştır: **Bir de şunlar var: Tutup bir mescit yapmışlardır: Zarar vermek için, nankörlük için, inananları fırkalara bölmek**

için, daha önceden Allah ve resulüyle savaşmış kişiye gözetleme yeri kurmak için. ‘İyilik ve güzellikten başka bir şey istemiş değiliz!’ diye gerile gerile yemin de edecekler. Allah şahittir ki, onlar kesinlikle yalancılardır. (Tevbe 107)

Ayetlerden de açıkça görüldüğü gibi, daha Peygamberimiz hayattayken, Kuran vahyini içine sindiremeyen müşrikler, münafıklar ve daha önce kendilerine kitap verilenler içinden kimi insanlar gerek dinde gerekse Müslümanlar arasında her anlamda fitne çıkarma yarışına girmişlerdir. Daha Peygamberimiz hayattayken bu mücadeleye girişenlerin, Peygamberimizden sonra neler yapabileceklerini düşünmek zor olmasa gerek. Kuran bu gerçeğe dikkat çeker: **Onların size inancaklarını mı umuyorsunuz? Hâlbuki onların bir kısmı, Allah’ın sözünü işitip kavradıktan sonra, bile bile onu değiştirirlerdi. (Bakara 75)**

Çünkü Peygamberimiz hayattayken Allah’a ve Kuran’a atılan iftira ve yalanları ya da kendisi üzerinden dinselleştirilen dinde olmayan uygulamaları düzelterek, Allah’ın ayetlerinden hareketle doğrusunu gösterme imkânına sahipti. Ancak vefat ettikten sonra ortaya çıkan boşluğu fırsat bilenler, daha ilk günden Müslümanlar arasına ayrılık sokmaya ve dinde olmayan şeyleri dindenmiş gibi gösterme yarışına girdiler. Durum bu kadar net ve açıkken, üstelik Rabbimiz bunca ayetinde bizleri uyarırken, nasıl olur da Peygamberimize isnat edilen şeyler Kuran’a arz edilmeden kabul edilebilir?

Dolayısıyla gerek Peygamberimiz hayattayken gerekse vefatından sonra ortaya atılan ve zaman içinde artarak yaygınlaşan Peygamberimize ait olduğu iddia edilen söz ve uygulamaların hiçbirisi, Kuran gibi güvenilir olamazlar. Kötü niyetli kişilerin elinde gerçek ile yalanın birbirine karıştırılmış olmasını anlamak zor değildir. Kuran’a uygun olmayan rivayetlerin kim tarafından rivayet edildiğinin ya da kimler tarafından derlenerek hangi kitaplara girmiş olduklarının bir önemi yoktur.

Bununla birlikte sahabe kabul edilen kişilerin tamamının adil ve güvenilir olduğu yönündeki yaygın kanaatin de son derece temelsiz olduğu görülmektedir. Peygamberimiz ile birlikte Allah yolunda canı ile malı ile mücadele eden ve hiçbir yılgınlık göstermeden İslam'ı en güzel şekilde yaşamaya gayret eden sahabelerin olduğu ve her ne kadar isimleri verilmese de bu kişilerden Kuran'da da övgü ile bahsedildiği bir gerçektir. Buna rağmen yine isimleri verilmese de daha Peygamberimiz hayattayken bile birçok münafığın türediği ve Peygamberimize manevi anlamda eziyet edenlerin olduğu ayetler ile bildirilmiştir.

Bununla birlikte geleneksel kaynaklarda “sahabenin tümünün adil olduğu” iddiasını geçersiz kılacak şekilde kimi sahabelerin birbirlerini tekfir ederek yalanladıkları örneklerin görülmesi de mümkündür. Yine Peygamberimizin yanındakilerin beşer oldukları gerçeği unutulmuş, hataları olabileceği, unutabilecekleri, yanılacakları ya da nefislerine uyararak hareket edebilecekleri gibi insani yönleri yok sayılmıştır. Bu konuda Mısırlı düşünür ve yazar Mahmud Ebu Reyze (ö.1970) şu şekilde bir yaklaşımda bulunmuştur:

“Âlimler ravilerin hallerinin araştırılmasının elzem olduğunu söylemişlerdir fakat sahabenin eşiğinde kalakalmışlar oradan öteye geçememişlerdir. Çünkü onların tamamını adil kabul etmişler ve ashabı tenkit caiz olmaz, onları cerhe yönelinmez demişlerdir. Sahabe hakkında söyledikleri sözlerden birisi de “onların defteri kapandı” ifadesidir. Esasen çok ilginçtir; sahabe birbirini tenkit edip tekfir ederken, bunlar bu noktada duraksamışlardır. Sahabeden kabul ettikleri kimseler içinde, toplanan zekâtlar hususunda Resulullah'a imalı itirazda bulunanlar, ona eziyet edenler, onun için ‘(o her söyleneni dinleyen) bir kulaktır’ diyenler, Mescid-i Dırâr'ı yapanlar vardır. Keza içlerinde Tebuk gazvesine katılmayıp mazeret beyan edenler var ki, bunların sayısı seksen küsurdur. Hz. Peygambere

savaşa katılmayıp mazeret beyan ederek yemin etmişler, Allah'ın Resulü de onların zahiri mazeretlerini kabul etmiş ve haklarında şu ayet inmiştir: **Siz yanlarına geldiğiniz zaman kendilerinden vazgeçesiniz diye Allah'a yemin edecekler. Onlardan vazgeçin, çünkü onlar pisliktir. Kazandıkları işlerin cezası olarak varacakları yer de cehennemdir.** (Tevbe 95). Ayrıca Kuran-ı Kerim'de el-Munâfikûn isimli surenin olması yeterlidir.”¹⁸³

Meşhur müfessir Fahreddin er-Râzî'nin (ö.1210) hadis rivayetleri ve bunlara yaklaşım konusundaki sözleri dikkat çekicidir: “Bir grup mülhidin (inançsız, münafık) hadis uydurup onları sahih hadisler arasına karıştırdığı ümmet arasında bilinen bir husustur. Hadisçiler iyi niyetleri sebebiyle bunları tanıyamadılar ve onların bu rivayetlerini kabul edip naklettiler. Allah ve sıfatları hakkında münker unsurlar ihtiva eden bu tür haberlerin kesin olarak uydurma olduğunu bilmek gerekir. Buhari ve Müslim gaybı bilmezlerdi. Onlar güçleri yettiğinde içtihat edip, sahih hadisleri seçmeye çalıştılar. Onların Hz. Peygamber'den başlayıp kendi dönemlerine kadar her şeyi bildiklerini akli başında hiç kimse iddia edemez. Biz, onlar ve rivayette buldukları kimseler hakkında hüsnü zan ederiz; ancak münker (uygunsuz) bir haberle karşılaştığımızda, onun Resulullah'a ait olmayıp mülhidler tarafından uydurulduğundan da şüphe etmeyiz.”¹⁸⁴

Hadis konusuna eleştirel yaklaşmak ve Kuran'dan referans alamayan hadis rivayetlerinin Peygamberimize ait olmayacaklarını ifade etmek gerçeğin peşinde olan her inanan için olmazsa olmaz bir gerekliliktir. Bunun aksini iddia etmek ise hadis rivayetlerindeki iftira ve problemleri yok saymak ve

183 Enbiya Yıldırım, **Hadis Problemleri**, Rağbet Yayınları 2001, s. 36. Kaynağı ve detayları için bakınız: Mahmud Ebü Reyve, **Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması**, çev: Muharrem Tan, Yeni Zamanlar Yayınları 2013, s. 51-88.

184 Hayri Kırbaoğlu, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, s. 34.

Allah'ın apaçık kıldığı ve hidayete yönlendiren güzel dinine yapılan bunca zulmü görmezden gelmek demektir. Geçmişteki hadis âlimleri tarafından sahih olan hadislerin olmayanlardan ayıklandıklarını iddia etmek suretiyle hadis rivayetlerini dokunulmaz kılarak bu konuda söylenecek her şeyin söylendiğini ve konunun kapandığını iddia etmek kabul edilebilir değildir. Çünkü bu iddianın hakikat adına bir şey ifade etmediği ortadadır. Söz konusu kişiler tarafından derlenmiş olan ve en güvenilir rivayetleri içerdikleri zannedilen hadis kitapları, uydurmalar ile doludur.

Musa Carullah Bigiyef'in (ö.1949) bu konudaki yaklaşımları önemlidir: "Raviler kasten yalan söylemezler. Fakat nakilde bir kusur bulunabilir. Yoksa kulak varken insanın aklına ihtiyaç kalmazdı."¹⁸⁵ "İslamiyet'in esaslarına dokunur bir hadis hakkında serbestçe fikir yürütmek ve mülahazada bulunmak, her Müslüman'ın elbette mukaddes hakkıdır. "Sabit oldu, iş bitti, artık sükût!" gibi küçük çocukları tedipte (yola getirmekte) kabul kılınabilen sözün böyle hususlarda kıymeti bulunmasa gerektir. Aklın ve fikrin hürriyetle ve huzur içinde yapacak hareketine sekte verebilen sözlerin ve inançların hiçbir hususta bir metrelik kıymetleri elbette yoktur."¹⁸⁶ "Bir haberi tefekkürsüz (akıl ve fikir yürütmeden) ve mülahazasız (düşünmeden) kabul etmektense onu tefekkür ve mülahaza sonunda inkâr etmek daha iyidir. Zira meşguliyet ve amel, herhalde esassızlıktan ve ataletten (tembellikten) daha faydalıdır."¹⁸⁷

Şu açıklama Musa Carullah Bigiyef'in meseleye yaklaşımını özetler mahiyettedir: "Musa Carullah Sünnete bu kadar önem verirken sünnetin sözlü ve yazılı malzemeleri olan rivayetler hakkında oldukça eleştirel bir zihniyete sahiptir. O, her

185 Musa Carullah Bigiyef, *Uzun Günlerde Oruç*, sadeleştiren: Yusuf Uralgiray, Ankara 1975, s. 46.

186 Musa Carullah Bigiyef, *Uzun Günlerde Oruç*, s. 85.

187 Musa Carullah Bigiyef, *Uzun Günlerde Oruç*, s. 93.

fırsatta hadislerin sıhhatini tespit için isnad tenkitinin yeterli olmadığını savunur. Ona göre ravinin adalet ve zaptını tespit etmekle bir haber sahih olmaz. Zira adalet öyle bir şeydir ki, herkes hile ve desise (aldanma) ile kendisinde ızhar (takdim) edebilir. Ravinin adalet ve zaptından önce rivayetin kendisinin akla, fitrata, Kuran'a, tarihi hakikatlere, Hz. Peygamberden sabit olmuş esaslara ve ümmetin kabul ettiği ictimâî asıllara uygun olması gerekir."¹⁸⁸

İsmâ'il Mansûr ise konuya çok daha keskin ve sert bir şekilde eleştirel yaklaşmış ve şöyle söylemiştir: "Bazı ilim adamlarının hadis ilmi diye inşâ ettikleri şey (mutlak bir tarafsızlıkla söylemek gerekirse) temeli olmayan bir vehim ve doğru olmayan bir zandan başka bir şey değildir. Çünkü bu, kelimenin tam anlamıyla bir 'ilim' değildir; zira sabit (objektif) esasları yoktur. Sadece hüsnü zanna dayalı birtakım bakış açılarından ibarettir." "(Mesela) bizim, hadislerin sahih olup olmadıklarına karar verirken, hadisçilerin koydukları kriterlere işaret etmek için, 'hadis ilminin esasları' yerine, 'hadisçilerin görüşleri' dememiz gerekir. Yine hadis tarifleri ve ilgili konularda hadisçilerin çoğunluğunun ittifak ettikleri görüşlere işaret etmek istediğimizde, 'hadis ıstılahları ilmi' yerine, 'hadisin kabulüyle ilgili nazariyeler' dememiz gerekir."¹⁸⁹

Hadis rivayetlerinin büyük çoğunluğunun birileri tarafından inkâr edilmelerine gerek yoktur. Zaten birçok hadis hem Kuran ile hem de kendi arasında çelişerek kendi kendilerini inkâr etmektedirler. Allah'a samimiyetle iman etmiş hiçbir Müslüman'ın, peygamberine ait olabilecek sözlerden oluşacak hadisler ile bir derdi olamaz. Sayıları az da olsa Peygamberimize ait olabilecek ve Kuran'dan referans alabilecek hadisler, Peygamberimiz ile ilgili Kuran dışı bilgiler olarak alınıp

188 Mehmet Görmez, **Musa Carullah Bigiyef**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 1994, s. 99.

189 Hayri Kırbaoğlu, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, s. 19.

değerlendirilebilir. Ancak hiçbir hadis ya da rivayet dine ekleme yapamayacağı gibi dini bir gerçekten eksiltme de yapamaz. Hadis rivayetlerini toptan bir şekilde Peygamberimize aitlermiş gibi sorgulamadan savunanlar en iyi niyet ve ihtimalle hadisleri bilmiyorlar. Bilenlerin önemli bir kısmı ise gerçeği ifade etme noktasında tepki görmekten çekinerek sessiz kalıyor veya işin içinden çıkamadıkları ya da işlerine gelmediği için gerçeğin üzerini örtüyorlar.¹⁹⁰

Peygamberimizin ve onunla beraber iman edenlerin dini konudaki referans kaynağı Allah'ın ayetleri iken sonradan gelen nesiller içinde Kuran'a uygun düşmeyen ve Peygamberimize ait olmayan sözler üretilmeye başlanmış ve zamanla bu üretim siyasi yönetimin de teşviki ile Allah'ın Kitabı'nı geri planda bırakacak şekilde bir popülerlik kazanmıştır. Böylece Müslümanların Kuran'a yabancılaşma ve İslam dışı kültürlerden gelen inanç ve kabuller ile dinin özünden uzaklaşma süreci başlamıştır:

“Emeviler döneminde hadis ve sünnetçilik, Arapların İslam üzerindeki tekellerini kaybetmelerine karşı geliştirilen ve devlet tarafından desteklenen bir faaliyet olarak ortaya çıkmıştır. Doğrusu hadislerin kayda geçirilmesiyle Müslümanların Kuran metnine yabancılaşma süreci başlamıştır. Hz. Peygamber döneminde Kuran tek referans kaynağı iken; tedvin¹⁹¹ döneminde onu referans kaynaklarından birisi durumuna getirmek, çok stratejik bir planlama olmuştur. Önce Kuran'ın karşısına sünnet çıkarılmış, hadis ve sünnetin Kuran'ı nesh edeceğine ilişkin nazariyeler üretilmiştir. Hz. Peygamber'e gelen vahyin

---

190 En güvenilir kabul edilen kaynaklarda geçen hadis rivayetlerinin hem Kuran ile hem kendi aralarında hem de akıl, mantık ve fitrat ile nasıl çıktıkları ile karşılaştırma için bakınız: Emre Dorman, **Allah'a Öğretilen Din**, İstanbul Yayınevi 2016. Not: Bu kitabı ve diğer tüm kitap çalışmalarımı www.emredorman.com adresinden ücretsiz olarak PDF formatında okuyabilir ve dilerseniz kaydedebilirsiniz.

191 Tedvin: Derleme, kaydetme, bir araya getirme.

tümü kitap olarak korunmasına ve tüm nesillere ulaştırılmasına karşın, vahy-i gayr-i metluv kanalı açılarak dinin yegâne kaynağı Kuran'ın otoritesi sarsılmıştır. Dolayısıyla iki mesaj kanalı ortaya çıkmıştır. Bu iki kanaldan gelen mesajlardan birinin diğeri ile çatışması kaçınılmaz olmuştur... Din kültürünün oluşmasında referans çerçevesi olan tedvin asrı; siyasi, dini ve ilmi alanlarda kırılmaların gerçekleştiği dönemdir. Bu dönemde, akıl, ilim ve Kuran enkaz altında kalmıştır. İslam dininin kaynağı konusunda, yönlemsel açmaza düşülmüş ve dinin kaynakları çoğaltılarak Müslüman zihin, teolojik krize sürüklenmiştir. Tedvin döneminde Kuranî ilkeler, Müslüman Arap kültürünün kurbanı olmuştur. Hz. Peygamber Arapların dinini değiştirmiş ama kültürlerini değiştirememiştir.”¹⁹²

Meşhur âlim Muhammed Abduh'un (ö.1905) bir arkadaşına yazdığı ve dini meseleleri anlamada ve doğruyu yanlıştan ayırmada bir ölçü olması açısından Kuran ve siret okumasını tavsiye ettiği mektubundaki sözlere, gerçeği arayan her Müslüman'ın dikkat kesilmesi gerekir: “Tıpkı vahyin indiği ilk günlerdeki gibi Kuran'ı okumayı sürdür; onun emirlerini, yasaklarını, öğüt ve ibretlerini anlamaya çalış. Arapların kendisiyle ne kastettiğini bilmediğin nadir lafızları anlamak veya bu lafızların aralarındaki bağlantıyı kurmak gayesi dışında tefsirlere bakma. Onlara baktıktan sonra yine Kuran'ın sana teşhis ettiğine yönel ve Kuran'ın murad ettiğini murad et. Bir de buna nebevî siretin¹⁹³ mütaalasını (irdeleme/etüt etme) ekle. Bu mütalaada da akla yatan sahih olana yanaş; anlamsız ve zayıf olanı terk et.”¹⁹⁴

192 Ahmet Akbulut, **Müslüman Kültürde Kur'an'a Yabancılaşma Süreci**, s. 12-13.

193 Siret: Davranış, hal, yol, âdet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi gibi anlamlara gelmektedir. Siret-i Nebevî: Peygamberimiz Hz. Muhammed'in örnek hayatı ve güzel ahlakının incelenmesini ifade etmek için kullanılır. Bu konudaki bilgilerin doğruluğu için de tek ölçü Muhammed Abduh'un da dikkat çektiği gibi Kuran'a, akla ve yaratılışa uygundur.

194 Mahmud Ebû Reyne, **Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması**, s. 393-394.

Siret kelimesinin çoğulu olan ve genellikle aynı anlamda kullanılan siyer, aynı şekilde Hz. Peygamberin hayatını konu edinmektedir. Ancak maalesef ki geçmişten günümüze gelen siyer bilgileri, kitaplara girme sürecinde birçok asılsız kabul ve farklı kültürlerden İslam'a dâhil edilen inanç ve hikâyeler ile özünden uzaklaştırılmıştır. Bu eklemeler sebebiyle Kuran'ın ortaya koyduğu peygamber algısından sapılmasının Müslümanlar üzerinde çok ağır bedelleri olmuştur. Oysa Peygamberimizin örnek hayatını bize aktaracak gerçek bir siyerin Kuran'a, akla ve fitrata uygun olması gerekir. Çünkü özü itibariyle Peygamberimizin örnek hayatını bize aktaracak olan siyerin, Kuran'ın bize tanıttığı Allah resulünün örnek hayatıyla uyum içinde olması gerekir. Ancak maalesef ki rivayet kültürü Peygamberimizin hayatı ile ilgili konularda da Kuran'ın önüne geçirilmiş ve çoğu zaman Kuran'ın ruhuna uygun olmayan inanç ve kabuller ile değiştirilmiştir:

“Siyerle ilgili klasik veya çağdaş eserlere bakıldığında, daha çok rivayet kültürü çerçevesinde oluşturulmuş ve yerleşik kabul halini almış haberlere dayalı bir siyer algısının varlığı hemen dikkat çeker. Diğer bir ifadeyle söylemek gerekirse, siyer yazımında vahyin mesajı ve muhtevasının fazla dikkate alındığını söylemek zordur. Haddizatında bazı haberlerin değil vahye dayanıyor olması, tamamen vahyin mesajına aykırı iddia veya tasvirler içerdiğini söylemek mümkündür. Ne ki yerleşik kabul haline gelen bu tür telakkileri sorgulama gereği duyulmamaktadır... Hz. Peygamber'in hayatını konu edinen siyer, vahyin reel hayata tatbikinden başka bir şey değildir. Nitekim Resulullah'ın ahlakı hakkında soru soran kişiye Hz. Aişe'nin “Kuran'a bakmıyor musunuz? Onun ahlâkı Kuran ahlâkıydı” cevabı, bu gerçeğe işaret eder. Hal böyle olmakla birlikte, İslami gelenekteki siyer yazıcılığının vahyin mesajı veya muhtevasından hayli uzakta olduğunu görüyoruz. Hem klasik hem de onların birer taklidi niteliğindeki müteakip kaynaklarda

Kuran'dan kopuk bir siyer algısının varlığı hemen dikkat çeker. Sıradan bir siyer okuyucusunun bile bu durumu görmemesi mümkün değildir. Özellikle abartılı veya kimi mitolojik unsurların siyer malzemesi içine sokulması ve daha sonraki dönemlerde bunların siyerin yapı taşları olarak sunulması, ilginç olduğu kadar hayli manidardır.¹⁹⁵

Hadis Kültüründe İsrâiliyat

Rivayet kültürünün oluşması ve Peygamberimiz adına uydurulan hadislerin ortaya çıkmasında İsrâiliyat¹⁹⁶ kültürünün çok köklü etkileri olduğu görülmektedir. Doğrusu Yahudi ve Hıristiyan kaynaklı kıssa ve öğretilerin Peygamberimizden önce Arap yarımadasına göç etmiş olan Yahudi ve Hıristiyanlar üzerinden Arap kültürünün içine karışmış olduğu bilinmektedir. Özellikle miladi yetmiş yılında Roma İmparatorluğu'nun baskılarından kaçan Yahudiler, Arap yarımadasına büyük bir göç gerçekleştirmiş, sadece göç etmekle kalmayan Yahudiler, dini kitaplarına dayalı kültürlerini, peygamberlerden ve din adamlarından geldiği kabul edilen bilgi ve kabullerini de beraberlerinde getirmiş, Yahudi kültürü, bedevi ve cahil olmaları sebebiyle sınırlı ve yetersiz bir kültüre sahip olan Araplar üzerinde ciddi anlamda etkili hale gelmişti. Kuran'ın Peygamberimize vahyedilmesi ile İslam inancı yayılmaya ve yavaş yavaş hâkim inanç haline gelmeye başladıysa da özellikle Medine ve civarındaki Yahudiler başta olmak üzere Yahudi kültürüne sahip bazı ilim ve din adamlarının İslam'a girmeleri ve bu kişilerin Müslümanlar nazarında önemli ve hatırı sayılır bir konularının olması gibi sebeplerden dolayı zaten bu kültüre çok da yabancı olmayan kişilerin de etkisiyle İsrâiliyat kültürü, İslami

195 İsrâfil Balcı, **Tartışmalı Siyer Meseleleri**, Düşün Yayıncılık 2017, s. 15-16.

196 İsrâiliyat: Yahudilik ve Hıristiyanlıktan, Müslümanlar tarafından derlenen kaynaklara giren inançlar, bilgiler, kıssa ve hadiselerle verilen ortak isim.

inanç ve kültürünü geniş ve kapsamlı bir şekilde etkisi altına almayı başarmıştı.¹⁹⁷

Bu etkinin derin izleri daha sonradan hadis ve tefsir çalışmalarında da hissedilir şekilde ortaya çıkacaktı. Çünkü bu çalışmaların derlenme dönemi, İsrâiliyat kaynaklı birçok uydurmanın İslami kimlik kazanmış olarak Müslümanlar arasında yaygınlaştığı bir döneme denk gelmekteydi. Dolayısıyla bu çalışmalar da İsrâiliyat kaynaklı birçok yalan ve batıl inanç ve iddianın büyük ölçüde etkisinde kalmışlardı:

“Tefsir ve hadis, Ehl-i Kitabın yalan ve batıl şeyleri ihtiva eden kültürlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. İsrailiyyatın bu etkide çok kötü bir payı vardır. Şöyle ki, halk bunları adeta bir tutkuyla benimsemiş bazı seçkin zevat da -içlerinde apaçık yalan ve saçmalıklar bulunan bu hikâyeleri- kabul ederek nakletmişlerdi. Bu öylesine vahim bir durumdu ki, neredeyse pek çok Müslüman’ın akidesinin bozulmasına sebebiyet verecek ve İslam’ı düşmanları nazarında hurafe ve saçmalıklar dini olarak gösterecek noktaya gelmişti... Tâbiîn¹⁹⁸ döneminde ise hadis uydurmacılığı çoğaldı.¹⁹⁹ Resulullah adına hadis uydurular yaygınlaştı... Tabeu’t-tâbiîn²⁰⁰ döneminde ise hadis uydurma hareketi korkunç bir safhaya ulaştı. Bidatçilerin heveslerine ve sapık çekişmelere hizmet eden pek çok asılsız rivayet tefsir ve hadise girdi.”²⁰¹

197 Muhammed Hüseyin Ez-Zehebî, **Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat**, çev: Enbiya Yıldırım, OTTO 2017, s. 27-29.

198 Tâbiîn: Sahâbeyi yani Peygamberimizi gören Müslümanları, Müslüman olarak gören ve Müslüman olarak ölen ikinci nesli ifade eden terim.

199 “Hadis uydurma faaliyetleri hicri 41 senesinde, Müslümanlar arasında fitne vaki olup da insanlar Şii, Harici ve geriye kalan büyük çoğunluğu oluşturan Ehl-i Sünnet diye gruplara ayrılınca ortaya çıktı. Ancak hadis uydurma faaliyetinin yayılması ve daha tehlikeli bir boyuta ulaşması tâbiîn döneminde söz konusu olmuştur.” Hadis uydurma faaliyetlerinin ortaya çıkışı ile ilgili olarak bakınız: Enbiya Yıldırım, **Hadis Problemleri**, OTTO, s. 15-38.

200 Tabeu’t-tâbiîn: Tâbiîni yani sahabeyi gören Müslümanları, Müslüman olarak gören ve Müslüman olarak ölen üçüncü nesli ifade eden terim.

201 Muhammed Hüseyin Ez-Zehebî, **Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat**, s. 30-32.

Meşhur tarihçi, sosyolog, filozof, siyaset ve devlet adamı İbn Haldun (ö.1406) da **Mukaddime** isimli meşhur çalışmasında, İsrâiliyat kaynaklı uydurmaların İslam kültürüne ve klasik kitaplara girişine dikkat çekmiş ve şöyle söylemiştir: “Mütekaddimîn denilen ilk evvelki âlimler bu konuya dair olan rivayetleri topladılar ve kitaplara koyup muhafaza ettiler. Ancak onların kitapları ve nakilleri, rivayetlerin çürük ve merdud (reddedilmiş) olanlarını da sağlam ve makbul olanlarını da içine alıyordu. Bunların eserlerinde doğru ve reddedilenlerin ayırt edilmeden toplanmış olmasının sebebi şudur: Araplar semavî kitapları (Ehl-i Kitap) olmayan bir millettir. Onlar, bedevilikte kalmışlar, okuma ve yazma bilmiyorlardı. Kâinatın sebepleri, hilkatin başlangıcı ve vücudun sırları gibi herkesin bilmek istediği şeyleri öğrenmek istedikleri zaman, kitap ehilleri olan Yahudilere ve dinlerinde onlara tâbi olmuş Hıristiyanlara başvuruyorlardı. O çağda Araplar arasında yaşayan Tevrat ehli, Araplar gibi göçebe bir hayat yaşıyordu. Tevrat ehlinden olan avam ne biliyorsa, Arapların başvurdukları bu kimseler dahi ancak o derecede bilgi sahibi idiler. Tevrat ehlinin çoğu Yahudi dinini kabul etmiş olan Himyer Arapları idi. Bunlar İslamiyet’i kabul ettikten sonra da İslam şeriatı hükümleriyle hiç de ilgisi olmayan eski bildiklerini muhafaza ettiler; bunların bildikleri hilkate, olağanüstü hâl ve olaylara, büyük savaş, kargaşalık ve fitnelere dair şeylerdi. Bunlardan Kâ’bu’l Ahbar, Vehb bin Münebbih, Abdullah bin Selâm ve bunların benzerleri Tevrat ehlinin ileri gelen bilginlerindendi. Bunun bir sonucu olarak şer’î hükümlerle ilgisi olmayan haberlerle tefsir kitapları dolduruldu. Bu bilgiler yalnız bu Yahudi bilginlerine dayanan isnatlar nakledildi. Bu haberler herhangi bir vasıta ile Hz. Peygamber’den nakledilmeden yalnız bu Tevrat mensuplarından rivayet edilmiştir. Mucibince²⁰² amel edilmesi

202 Mucib: İcap eden, gereken şekilde.

sebebiyle sıhhat ve mevsukiyeti²⁰³ araştırılan şer'î hükümler cinsinden de olmadığı için müfessirler bu hususa ve isrâiliyat konusuna göz yumuyor ve tefsir kitaplarını bu çeşit nakiller, kıssalar ve masallar ile dolduruyordu. Bu gibi şeylerin kökü, çölde ikamet edip bu konuda yaptıkları nakillerin mahiyet ve hakikatini bilmeyen Tevrat ehlinde ve Yahudilerdedir. Durum bu olmakla beraber yine de onların yani Yahudi asıllı Müslümanların şöhretleri yaygın ve kıymetleri büyüktü. Bu da din ve şeriat itibarıyla hâiz oldukları mevkilerinden ileri geliyordu. Bunun için, o günlerde yaptıkları nakiller ve tefsirler hiç araştırılmadan, doğruluğu tartışılmadan hemen kabul edilmişti.”²⁰⁴

Allah’ın Sözlerinden Başka Hangi Hadise İnanıyorsunuz?

Kuran ayetleri gerekli olan her konuda olduğu gibi bu denli önemli ve gerekli bir konuda da sessiz kalacak değildi. Çünkü İslam dininin öğrenileceği yer Allah’ın sözleriydi. Peygamberimiz Hz. Muhammed’in de dini konularda Allah’ın sözlerine uygun düşmeyecek bir söz ve davranışta bulunması mümkün değildi. Ancak Kuran’daki bunca açık uyarıyı dikkate almayan kişiler, Allah’ın sözleri ile yetinmeyerek Peygamberimiz üzerinden ürettikleri sözleri dini bir kılıfa sokarak piyasaya sürdüler. Böyle yaparak sayıları az da olsa gerçekten Kuran’ın ruhuna uygun ve Peygamberimize ait olabilecek hadislerin de bunca uydurulmuş söz içinde kaybolmasına, güven ve itibar kaybına uğramasına neden oldular. Çünkü bu kişi ve gruplar Allah’ın dinini Allah’tan öğrenmek ve resulünün Kuran’dan hayata yansıyan gerçek örnekliğini de örnek edinmek yerine kendi heva ve heveslerinin, dünyevi hırs ve çıkar ilişkilerinin peşine takılarak Allah’ın dinini Allah’a öğretmeye kalktılar. Böylece dini, gerçeğin dışına çıkararak en büyük ihaneti önce

203 Mevsukiyet: Sağlık, güvenilirlik.

204 İbn Haldun, **Mukaddime**, Hazırlayan: Arslan Tekin, İlgi Kültür Sanat Yayıncılık 2017, cilt: 2, s. 923-924.

Allah’a sonra da Kuran’a uygun din anlayışını saptırarak Peygamberimize ve onunla birlikte samimi olarak inanmış ve Allah’ın dini için hayatını adanmış Müslümanlara yaptılar.

Oysa Kuran’daki açık uyarıları dikkate alarak “Acaba biz de bu hataları yapıyor olabilir miyiz?” diye kendilerine sormuş olsalardı belki içlerinden bir kısmı bu büyük günahattan dönebilir ve gerçeği görebilirdi. Kuran ayetleri, insanların nasıl olup da Allah’ın dini adına Allah’ın hükmü dışında hüküm verebildiklerini ve verdikleri bu hükümlerle ilgili dersi, Kuran dışında bir kitaptan mı öğrendiklerini sorar insanlara: **Neyiniz var sizin, nasıl hüküm veriyorsunuz? Yoksa bu konuda ders aldığınız size ait bir kitap mı var ki onda keyfinize uyan her şeyi rahatça buluyorsunuz?** (Kalem 36-38). Yine bir ayette insanlara nasıl böyle hüküm verdikleri sorulurken bir yandan da hiç mi düşünmüyorsunuz denilmekte ve açık bir delilleri olup olmadığı sorulmaktadır: **Ne oluyor size, nasıl böyle hüküm verebiliyorsunuz? Hiç mi düşünmüyorsunuz? Yoksa sizin açık bir deliliniz mi var?** (Saffat 154-156)

Allah tarafından indirilen dini O’na öğretmeye kalkanlara şöyle söyleniyor Kuran’da: **Siz Allah’a dininizi mi öğretiyorsunuz? Oysa Allah, gökte ne var, yerde ne var hepsini bilir. Allah her şeyi çok iyi bilmektedir.** (Hucurat 16). ...**De ki: Allah’ın, göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi Allah’a haber veriyorsunuz?** (Yunus 18). **Göklerde ve yerde ne varsa O’nundur, itaat, kulluk da (din de) sürekli olarak O’nundur. Böyleyken Allah’tan başkasından mı korkup sakınıyorsunuz?** (Nahl 52)

Yine soruyor Rabbimiz: **İşte bunlar, Allah’ın ayetleridir ki, onları sana hak olarak okuyoruz. Hal böyle iken Allah’tan ve onun ayetlerinden sonra hangi hadise (söze) inanıyorlar?** (Casiye 6). **Hadis (söz) bakımından Allah’tan daha doğru kim vardır!** (Nisa 87)

Yine Kuran'da çok açık bir dille ifade edilir: **Yemin olsun ki, resullerin hikâyelerinde, aklını ve gönlünü çalıştıranlar için bir ibret vardır. Bu Kuran, uydurulacak bir hadis/bir söz değildir; aksine o, önündekini tasdikleyici, her şeyi ayrıntılı kılıcıdır. İnanan bir topluluk için de bir kılavuz ve bir rahmettir.** (Yusuf 111)

Bu hadisi (Kuran'ı) yalanlayanı bana bırak; onları bil-medikleri yerden derece derece (azaba) yaklaştıracamız. (Kalem 44). Kuran-ı Kerim, en güzel hadistir. En güzel olan-dan gelen ve bizi dosdoğru yoluna sevk eden en güzel sözdür: **Onlar ki, sözü dinlerler ve onun en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın kendilerini doğru yola ilettiği kimselerdir ve onlar sağduyu sahipleridir.** (Zümer 18). Dolayısıyla Pey-gamberimize isnat edilen sözler de dâhil olmak üzere dini ko-nudaki tüm sözler, sözlerin en güzelinin sahibi olan Allah'ın sözlerine uygun olduğu oranda dini anlamda bir değer taşır. Bunun dışındaki sözler, kişilerin kendi görüş ve düşüncelerini temsil eder.

Allah'ın ayetleri dururken din adına başka sözlere itibar edenlerin durumu da açıkça ifade edilir: **İnsanlardan öy-lesi vardır ki, Allah yolundan bilgisizce saptırmak için ha-dis/laf eğlencesi satın alır ve onu alay konusu edinir. İşte böylelerine rezil edici bir azap vardır.** (Lokman 6). Evren-sel ve her dönemin kitabı olan Kuran, adeta ileride ortaya çı-kacak olan hadis kültürünü önceden haber vererek uyarılarda bulunur ve size Allah'ın sözleri yetmiyor mu diye sorar: **Ar-tık bundan sonra hangi hadise/söze iman edecekler?** (Mür-selat 50). **Hadis (söz) bakımından Allah'tan daha doğru sözlü kim olabilir!** (Nisa 87). **Allah sözün en güzelini (en güzel hadisi) birbiriyle uyumlu/ahenkli bir kitap olarak indirdi. Rablerine haşyet duyanlar onu (okurken) derileri ürperir. Sonra kalpleri ve bedenleri (yine) Allah'ı anarak**

(onunla) yatıştır. Dileyen kimseye Allah işte bu Kitapla hidayet eder... (Zümer 23)

Allah'ın dinini Allah'a öğretmeye kalkan, elçisine vahyetmiş olduğu Kuran ile yetinmeyen ve arzu ettikleri kimi şeyleri Kuran'da bulamayanlar, "hadis" başlığıyla Peygamberimize birçok yalan isnat ettiler. İnananları kurtaracak olan atalarımız ve onları üzerinde bulduğumuz din değil, Allah'ın dinidir. O da Kuran-ı Kerim'in ta kendisidir. Bu gerçeğe dikkat çekildiğinde, "Ne yani Peygamberimiz hayatta olduğu sürece hiç mi bir şey konuşmadı?" diye itiraz ediliyor. Şüphesiz Peygamberimiz pek çok şey konuşmuştur. Ancak dini konularda sadece Kuran'dan, dünyevi konularda ise kişisel tercih ve beğenileri doğrultusundaki meselelerden konuşmuştur. Ancak Peygamberimizin dünyevi konularla ilgili konuşmalarının evrensel ve dini bir bağlayıcılığı yoktur. Peygamberimize isnat edilen, Kuran'ın ruhuna uygun olan dünyevi tercihleri ile ilgili rivayetleri örnek almak isteyen örnek alır. Ancak bunları dinselleştiremez. Kuran'ın bizzat uygulanması olan gerçek sünneti dışında ayrı bir sünnet başlığı oluşturarak bunlardan sevap umamaz.

Örneğin Peygamberimizin kabak yemeği ya da kırmızı elma yemeyi sevdiği ve günde iki öğün yemek yediği rivayet edilir. Şimdi buradan hareketle kabak ya da kırmızı elma yemek ve günde sadece iki öğün yemek, dini bir konu mudur? Maalesef insanlar böyle zannediyorlar. Biri kalkıp "Ben kabak sevmem" derse "Sen Peygamberimizin sevdiği bir şeyi sevmeyerek Peygamberimize muhalefet ettin" diyorlar. Yine örneğin Peygamberimizin helva yemeyi sevdiği rivayet edilir.²⁰⁵ Bu yüzden helva yemenin sünnet olduğu söylenir. O dönemde nasıl yapılıyordu bilinmez ancak bugün bu sünneti yerine getirmeyi isteyen kişinin doktorların ısrarla sakınılmasını tavsiye ettikleri üç beyaz olan un, yağ ve şeker kullanarak yapacağı

205 Tirmizi, Et'ime 29, (1832).

açıktır. Çünkü bunlar helvanın ana gereksinimleridir. Şimdi sağlığa zararlı olduğu apaçık belli olan bir tatlıyı yemek istememek, Peygamberimizin sünnetine muhalefet etmek midir?

Yine örneğin yemeği yer sofrasında, diz çökerek, tahta kaşıkla, ayakkabıları çıkartarak ve bir yere yaslanmadan yemenin, tek başına yemek yememenin, ekmeği el ile bölmenin, un çorbası içmenin, su içerken de kibleye dönerek ve oturarak üç yudumda su içmenin sünnet olduğu rivayet edilir. Şimdi yemek yerken ya da su içerken bunlara uymayan biri Peygamberimize muhalefet mi etmektedir? Ekmeği bıçak ile kesen biri sevaptan mahrum mu kalmaktadır? Bu nasıl bir din anlayışıdır? Peygamberimiz tüm bunları kişisel bir tercih olarak ve içinde bulunduğu ortamın şartları neyi gerektiriyorsa ona göre uygulamış ya da hiç uygulamamış olabilir. Ancak bu ve benzeri uygulamaların hiçbiri dini anlamda bağlayıcı değildir. Allah, ayetlerinde Peygamberimize buyuruyor: **De ki: Elbet, ben, dini Allah'a has kılarak yalnız O'na kulluk etmekle emrolundum.** (Zümer 11). Peygamberimiz dini yalnız Allah'a has kıyor ve din adına yalnız Allah'ın ayetleri ile hareket ediyor. Oysa insanlar, Peygamberimizin yetindiği ayetler ile yetinmiyorlar.

Kuran-ı Kerim'in, Allah sözü olduğundan şüphe edilemez. Kuran-ı Kerim, kuşku ve şüphe barındırmayan tek geçerli hadistir. Allah'ın hadisi, yani sözüdür. Oysa Kuran dışındaki söz ve rivayetler, hem Kuran ile hem kendi aralarında hem de akıl ve yaratılışımız ile çelişmektedirler. Şüphesiz olan Kuran, şüpheli olan hadis rivayetleri için tek ölçüdür. Şüphesiz olan, şüpheli olanın belirleyicisidir. Doğası bozulmamış insan akli ve yaratılışı başka türlüünü kabul edemez. Gerçek anlamda inanan biri başka türlüünü içine sindiremez. Ancak maalesef yaygın olarak yaşanan din, şüpheli olan üzerine kurulmuştur. Yaygın olarak yaşanan dinde, roller değişmiştir. Şüpheli olan, şüphesiz olan üzerinde otoritedir. Şüphesiz olanın nasıl anlaşılması

gerektiğini, şüpheli olan belirlemektedir. Bu sebeple yaygın olarak inanılan ve yaşanan din, Allah'ın indirdiği, resulünün de tebliğ ederek en güzel şekilde örnek olduğu din değildir. Allah'ın sözlerine teslim olmayan biri gerçek anlamda Allah'a teslim olabilir mi? Allah'ın sözünün önüne söz geçiren ya da apaçık sözlerini hiçe sayarak başka sözlere itibar eden biri, dosdoğru yol üzerinde olabilir mi? Allah'a dinini, resulüne de peygamberliği öğreten biri, kendini Allah'ın ve elçisinin yerine koymuş olmuyor mu?

İSLAM, BİRİLERİNİN SAHİPLİK İDDİASINDA BULUNACAĞI BİR DİN DEĞİLDİR

Hiçbir insan ve hiçbir grup İslam'ın sahibi ya da temsilcisi değildir. Dinin sahibi Allah'tır. Müslüman, dinini başka kitaplardan değil Allah'ın Kitabı'ndan öğrenir, peygamberlerin örneğini kendine örnek edinir. Din Allah'ın dinidir. Dolayısıyla sahipsiz olmadığı gibi sahipsiz kalacak da değildir. Kimse Allah'ın dinine sahip olmaz. İnsanlar ancak Allah'ın rızasına ve dinine uygun bir insan ve inanan olmaya talip olabilirler.

İslam, Allah'tan başkasına teslim olunacak bir din değildir. Her kim ki kendisine ya da bağlı olduğu grup ya da cemaate kayıtsız şartsız teslimiyet bekliyorsa o İslam değildir. Böylesi bir davet, İslami bir davet de değildir.

Geçmişten günümüze çeşitli grup ve oluşumların kendilerini İslam'ın temsilcisi ve sahibi olarak gördükleri ve kendileri gibi inanç ve kabulleri olmayanları İslam dışı ilan ettikleri bilinen bir gerçektir. Oysa inanç, insanın özgür iradesiyle bireysel olarak vereceği bir karardır. Hiçbir Müslümanın, Müslüman olan ya da olmayan birini dini gereklilikleri yerine getirip getirmemesi noktasında sorgu suale çekme hakkı yoktur. Hesap günü bu türden soruları sorma hakkı yalnız Allah'a aittir. Allah, dinin tek sahibi olduğu gibi hesabın da tek sahibidir. Elçi olarak seçmiş olduğu kulları da dâhil olmak üzere hiçbir kuluna, din adına başkalarına hesap sorma yetkisi vermemiştir.

Bugün çeşitli kişi ve grupların aynı anlayışla Müslümanlar arasında ayrılık ve kargaşa çıkardıkları görülmektedir. Üstelik bu anlayıştaki kişi ve çevreler kendilerine itiraz eden ve dini meselelerdeki anlaşmazlıklarda Kuran'ın ölçü alınmasını

söyleyen kişi ve çevreleri dini bozmakla, dinde reform yapmakla ya da Peygamberimizi devre dışı bırakmakla suçlamaktadırlar.

Oysa dini özünden ve kaynağından saptırarak tarih boyunca insanlar tarafından üretilen gelenek, görenek ve kültürün gölgesine hapseden ve İslam'ın insan yaratılışına uygun doğallığını bozanların bizzat kendileri olduğunun farkında bile değiller.

Hepimizin kendimize şunu sormamız gerekir: Dini, dinin sahibinden öğrenmek varken, hakikati başka yerde aramak neden? Çünkü ayetlerin ifadesiyle yalnız Allah'ın sözlüdür insanı gerçeğe götüren ve dikkate alınması gereken: **Sor (onlara): “Ortak koştuğularınız arasında hak yola yönelten biri var mıdır?” Cevap ver: “Hak yola yönelten sadece Allah'tır.” Peki, hak yola yönelten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa yol gösterilmedikçe kendi başına doğru yolu bulamayacak olan mı? Şu halde ne oluyor size; nasıl böyle bir hükme varabiliyorsunuz? (Yunus 35)**

Allah hakikati apaçık bildirmişken onu başka yerde arayanların durumu son derece güzel bir örnek ile bildirilir ayetlerde: **Sırtlarına Tevrat yükletilip de sonra onu taşımayanların durumu, kutsal kitap parçaları taşıyan eşeğin durumuna benzer. Allah'ın ayetlerini yalanlayan topluluğun vücut verdiği örnek ne kötüdür! Allah, zulme sapmış bir topluluğu doğruya ve güzele ulaştırmaz. (Cuma 5)**

Dinimizi, Allah'ın bildirdiği gibi yaşamazsak, insanların anlattığı gibi yaşarız. Oysa hesap günü insanların anlattığından değil, Allah'ın bildirdiğinden sorulacağız. Hesaba çekilirken şayet Allah'ın bildirdiği gibi yaşamışsak: “Rabbim senin bildirdiğin gibi yaşadım” diyebiliriz ama Allah'ın bildirdiği gibi yaşamamışsak: “Rabbim bana anlatılan gibi yaşadım” diyemeyiz.

Rabbimiz ayetinde: **Hâlbuki Allah'tır sizin gerçek ve tek Rabbiniz! Şimdi söyler misiniz: Hakikati çıkarırsanız, geriye sapıklıktan başka ne kalır? Buna rağmen, nasıl oluyor**

da (hakikate) böylesine mesafeli durabiliyorsunuz? (Yunus 32) diye soruyor bize. Gerçekten de hakikatten yüz çevirenin sapkınlıktan başka bir şey kalmaz elinde.

Kendi indirdiği dini O'na öğretmeye kalkanlara şöyle soruyor Rabbimiz: **Siz Allah'a dininizi mi öğretiyorsunuz? Oysa Allah, gökte ne var, yerde ne var hepsini bilir. Allah her şeyi çok iyi bilmektedir.** (Hucurat 16)

Yine Allah'ın Kuran'da açıkça bildirmedığı meseleler hakkında Allah adına konuşanlara soruluyor Kuran'da: **Allah'ın, göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz?** (Yunus 18)

Sözlerin en üstünü, en üstün olan Allah'ın sözleridir. Allah bir konuda bir söz söylediği zaman -ki bu sözler ancak peygamberler tarafından insanlara duyurulan vahiy ayetlerinden öğrenilebilir- başka birinin ya da birilerinin sözlerinin hükmü kalmaz. Allah'ın sözünün olduğu yerde bu söze aykırı düşecek başka hiçbir söze güvenilip inanılmaz: **İşte bunlar, Allah'ın ayetleridir ki, onları sana hak olarak okuyoruz. Hal böyle iken Allah'tan ve onun ayetlerinden sonra hangi söze inanıyorlar?** (Casiye 6)

Hiçbir kimsenin ve sözün, Allah'tan ve O'nun sözlerinden daha doğru olması mümkün değildir. Dolayısıyla İslam olmak ve Müslüman kalabilmek için din adına başka sözlerin değil Allah'ın sözlerinin esas alınması gerekir: **Söz bakımından Allah'tan daha doğru kim vardır!** (Nisa 87)

Allah'ın ayetleri insanlar tarafından uydurulabilecek sözler değildir. Ancak insanlar din adına sözler uydurarak bu sözleri hem Allah'a hem de Peygamberimize isnat etmişlerdir. Bu durum Kuran'da çok açık bir dille ifade edilir: **Yemin olsun ki, resullerin hikâyelerinde, aklını ve gönlünü çalıştıranlar için bir ibret vardır. Bu Kuran, uydurulacak bir söz değildir; aksine o, önündekini doğrulayıcı, her şeyi ayrıntılı**

kılıcıdır. İnanan bir topluluk için de bir kılavuz ve bir rahmettir. (Yusuf 111)

Müslüman aklını kullanmadıkça, kılavuzu Kuran, örneği Kuran'daki Hz. Peygamber olmadıkça, birileri Allah'a din öğretmeye, Peygamberimize iftira etmeye, dinden para ve güç kazanmaya, kendi grubundan olmayana cehenneme koymaya ve insanları dinden uzaklaştırmaya devam edecekler.

İslam, birilerinin sahiplik iddiasında bulunacakları bir din olmadığı gibi herkesin kafasına göre anlayacağı, dilediği şekilde yorumlayacağı ya da istediği gibi fetvalar²⁰⁶ verebileceği bir din de değildir. Geçmişten günümüze her dönemde insanların dini konular ve anlaşmazlıklarla ilgili olarak fetva verme ya da kendi durumunu haklı çıkartacak bir fetva arama yoluna gittikleri görülmektedir. Oysa doğrudan Allah'ın Kitabı'ndan açık delillere dayandırılmadığı müddetçe din adına verilen fetvaların geçerli olması söz konusu değildir. Bu noktada fetvanın kimin tarafından verilmiş olduğunun da bir önemi bulunmamaktadır. Önemli olan, verilen fetvanın Kuran'a uygun olup olmadığıdır.

Şüphesiz insanlar kendilerine sorulan dini sorulara cevap verebilir ya da herhangi bir konu ile ilgili görüşlerini ifade edebilirler. Ancak kim olursa olsun herkesin görüşü Kuran'a uygun olduğu oranda doğru ve geçerli olabilir. Öte taraftan herkesin "Ben böyle anlıyorum, bu benim görüşüm. Başkalarına da sorun ve hatta birilerine sorduktan sonra aldığımız cevapları bizzat Kuran ayetlerinin ölçüsüne vurun. İnsanlar yanılabilir ama Kuran yanılmaz" şeklinde ifadelerle Allah ve din adına konuşma yetkisine sahip olmadığını açıkça söylemesi gerekir. Oysa genellikle böyle yapılmadığı gibi neredeyse herkes, Allah adına konuşuyor ve verdiği fetvalar İslam dini ve

206 Fetva: Özellikle ibadet ve hukuk ilmi olarak kabul edilen fıkıh alanındaki bir konunun ya da sorunun dini ve hukuki boyutları üzerinden hükmünün ne olduğunu açıklamak, cevaplamak.

bütün Müslümanların ortak görüşünü temsil ediyor gibi konuşmaktadırlar.

Durum böyle olunca her grup kendisini İslam'ın sahibi ya da temsilcisi saymakta, kurtuluşun kendi gruplarının içinde bulunmaktan geçtiğine inanmakta, gerçekten buna inanmasalar da insanları buna inandırmak için yarışmaktadırlar.

İnternet ve teknoloji çağında olduğumuzdan herhangi bir el kamerasının karşısında geçen bazı insanlar din adına fetvalar vermekte, insanları yargılayacak, incitecek ve hatta kimi zaman tehdit edecek şekilde konuşmalar yapmakta ve bu şekilde İslam inancına ve özellikle gençlerin dini inanç ve algısına büyük zararlar vermektedirler.

Bu durum karşı konulamaz bir gerçekliktir. İnsanları susturmak, farklı düşünce ve inançları bastırmak mümkün olmadığı gibi doğru bir çözüm de değildir. Önemli olan insanları doğru bilgi ile buluşturmak için her anlamda aktif olmak ve mümkün olan tüm kitle iletişim araçlarını kullanmaktır.

Müslümanların dinlerini en güzel ve en doğru şekilde öğrenmeleri gerekir. Şayet insanlar dinlerini bilmezlerse, Allah ve din adına konuştuğu iddiasındaki bazı kişilerin söylem ve eylemlerini din olarak algılama, dinde olmayan şeyleri din sayma, yanlış bilgileri doğru zannetme ve belki de bu şekilde zamanla dinden uzaklaşma hatasına düşebilirler. Başkalarının anlattıkları ile hesap günü Allah'ın huzurunda kendimizi savunamayız. “Bunu, falancadan filancadan işittim” diyemeyiz. Bizim için önemli olan sıradan bir eşyamızı bile başkalarının eline teslim edemiyorken hayattaki en değerli şeyimiz olan dinimizi başkalarına nasıl teslim ederiz? Her işimizi kendimiz görmeye çalışırken dinimizi nasıl olur da başkalarından öğreniriz? Şayet böyle yaparsak bu utanç ile Allah'ın huzurunda ne diyeceğiz?

İSLAM, HAKSIZLIK VE ZULÜM KARŞISINDA ETKİSİZ VE SESSİZ KALACAK BİR DİN DEĞİLDİR

Her anlamda haksızlık ve zulümlerin olduğu bir dünyada yaşıyoruz. İnsanların katledildiği, yerlerinden ve yurtlarından edildiği, aç ve çaresiz bırakıldığı, en doğal ihtiyaçlarından mahrum kıldığı bir dünyada, Müslümanların da çaresiz ve sessiz kalışlarını izliyoruz. Yeri geldiğinde sayısal çoğunluğumuz ile övünüyor ancak haksızlık, adaletsizlik ve zulümler karşısındaki etkisizliğimiz ve çaresizliğimizi gördükçe gerçekler ile yüzleşiyoruz.

Üstelik Müslümanlar olarak kendi içimizde de aynı şekilde haksızlık ve zulümler sergiliyor, acımasızca Allah'ın saygıya layık kıldığı cana kıyıyor, savaş ve kargaşaların nedeni haline geliyoruz.

Gerçekten de ateş düştüğü yeri yakıyor ve bize değmediği müddetçe zulüm ve haksızlıklara göz yumuyoruz. Filistin, Arakan, Suriye, Irak, Yemen gibi yerlerde ve dünyanın birçok yerinde yaşanan zulüm ve haksızlıklar karşısında İslam dünyası sessiz, duyarsız, çaresiz ve etkisiz.

Arakan'da bazı Budist rahipler, sırf Müslüman oldukları için insanları yakıyor ve katlediyorlar. İslam denince aklına terörden başka bir şey gelmeyen ama Budizm denince sadece Hollywood starlarını hatırlayanlar da Arakan'daki katliam karşısında sessiz kalıyorlar.

Her fırsatta Filistin'in İslam ümmetinin kanayan yarası olduğu söyleniyor, İsrail hükümetinin²⁰⁷ haksızlıkları dile getiri-

207 Gerek İsrail yönetiminin gerekse herhangi başka bir ülke yönetimin yaptıkları, doğrudan o ülke halkının tamamına fatura edilemez. Toplumlar içinde bu zulüm

liyor ancak haksızlık ve zulümler karşısında kayda değer bir mesafe alınamıyor.

Kimi zaman Müslüman ülkelerde insanlar sokaklara çıkarak durumu protesto ediyor ya da daha organize şekilde bir takım mitingler düzenlenerek çeşitli yerlere göndermeler yapılıyor veya sosyal medya üzerinden yapılan paylaşımlar ile haksızlıklara dikkat çekilmeye çalışılıyor. Peki sonra? Bunların hepsi kendi içinde anlamlı ve değerli olsa da sonra herkes dağılarak hiçbir şey yokmuş gibi işine gücüne yöneliyor. Bir anlamda vicdanen rahatlama yaşıyor ve duruma alışıyor. Belki geçici de olsa zulme uğrayan Müslümanlara bir parça umut ve biraz ümit verilmiş oluyor.

İslam dünyasını uykusundan uyandıracak her türlü eylem anlamlı ve değerlidir. Ancak ayağa kalkmak yetmez, dosdoğru, dimdik ve kararlı şekilde birlik içinde ayakta ve hayatta kalmak; ayakta uyumamak gerekir. İslam âlemi ilkelerini terk ettiği Kuran'ı hayata taşımak için ayağa kalkmadıkça, aklını ve vicdanını devreye sokmadıkça, başka hiçbir şey için gerçek anlamda ayağa kalkamayacak ve Allah'ın desteğini göremeyecektir. Çünkü Allah'ın Kitabı'na sahip çıkamayanlar başka hiçbir şeye sahip çıkamazlar: **İman edip Resulün hak olduğuna şahit olduktan ve hakikatin bütün kanıtları kendilerine geldikten sonra hakikati inkâr etmeyi seçen bir halkı, Allah nasıl doğru yola ulaştırır? Allah, böyle zalimler topluluğunu doğru yola iletmez. (Âli İmran 86)**

Kuran'ın rehberliğini ve Peygamberimizin gerçek örnekliğini terk edip İslam'ı da Müslümanlığı da yozlaştırıp etkisiz

---

ve haksızlıkları destekleyenler de zulümlerin ortağı olurlar. Ancak kimin elinden çıkarsa çıksın hatta kendi ülke yönetimlerinin elinden olanlara da karşı çıkan insanlar olduğu gerçeği hiçbir zaman göz ardı edilmemelidir. İsrail hükümetinin yaptıklarından hareketle Yahudi düşmanlığı üretmek çok büyük haksızlık olur. Gerek ülkemizde, gerek İsrail'de gerekse dünyanın çeşitli yerlerinde İsrail hükümetinin bu tarz eylem ve politikalarını kınayan Yahudilerin haksızlık ve zulüm karşısındaki cesur ve mert duruşlarının göz ardı edilmemesi gerekir.

kıldığımız, kendi içimizde adaletsizlikler ve zulümler yaptığımız, aklın, eğitimin, bilimin, erdemin, ihlas ve takvanın değil dünya hırslarının, paranın ve bencilliklerin peşinde koştuğumuz için ancak sosyal medyada esip gürlüyor, beddualar ediyor ama yeryüzündeki hiçbir zulme engel olamıyoruz! Güya sayımız çok ama hiçbir etkimiz yok! Kendimize gelip uyanmak için kıyametin kopmasını mı bekliyoruz?

Haksızlık ve zulüm sergileyenler bu cesareti nereden alıyor? Haksızlık ve zulüm karşısında sessiz ve etkisiz kalmaya alışmış insanlardan. Kendine hayrı olmayan bir insanın başkasına hayrı olmayacağı gibi kendine hayrı olmayan bir ümmetin de ortaya koyacağı bir hayır olamaz. Allah hiçbir topluma zulmetmez, onları hayırlı ve güzel olandan alıkoymaz. İnsanlar kendi kendilerine zulmederler: **Şüphesiz Allah, insanlara hiçbir şeye zulmetmez. Ancak insanlar, kendi kendilerine zulmediyorlar.** (Yunus 44)

Oysa Allah'ın insanlığa son mesajı olan Kuran'ın en temel ilkelerini hayatımıza taşıyabilseydik, değerlerimizi tüketmeseydik, her anlamda birlik beraberlik içinde güçlü ve eğitimli olabilseydik ve insanlığın kurtuluşu olan İslam'ın insan aklına ve yaratılışına ne kadar uyumlu bir inanç olduğunu yaşayarak ve örnek olarak insanlara anlatabilseydik, Müslüman olmayanın bile kendisini emin ve güvende hissedeceği, elinden haksızlık ve zulüm gelmeyeceğini bildiği Müslümanlar olabilseydik yeryüzünün neresinde bir zulüm ve adaletsizlik varsa oraya hak ve adaleti götürebilir, insanların zulümden kaçarak adalet ve merhametine sığınacakları emin yerler olabilir ve uluslararası ilişkilerde itibar ve söz sahibi bir ümmet olarak zulümlere dur diyebilirdik. Oysa bugün küresel güçler Müslümanlara zulmetmek için yine Müslümanları maşa olarak kullanıyor ve kardeşi kardeşe öldürtüyorlar. Peki, Müslümanlar neden bu durumda? Müslümanlar elleriyle yapıp

ettikleri yüzünden bu durumda: **İşte bu, ellerinizle yapıp ettikleriniz yüzündendir. Şüphesiz Allah, kullara zulmedici değildir.** (Enfal 51)

Çoğunluğu karşımıza almanın, haksızlıklarla en güzel şekilde mücadele etmenin, doğru ve ilkeli bir duruş sahibi olmanın bir bedeli ve insana dünyevi anlamda ve kısa vadede zarar getiren ağır sonuçları olabilir. İnsanlık tarihi bu acı gerçeğin örnekleri ile doludur. Ama Allah'a ve ahirete inanan insanlar için gerçek, uğruna ölümü bile göze almaya degecek kadar önemli ve değerlidir. Bütün peygamberler çoğunluklara ve haksızlıklara karşı mücadele vermiş ve türlü eziyetlere göğüs germişlerdir. Önemli olan hesap günü Allah'ın huzuruna getirildiğimizde "Allah'ım, senin bana lütfettiğin imkânları sonuna kadar en güzel şekilde kullanarak haksızlık, adaletsizlik ve merhametsizlikten uzak bir hayat yaşamaya, sorumluluk bilinci içinde duyarlı ve aktif bir şekilde iyi ve güzel olanı önce kendime sonra da insanlara hatırlatmaya gayret ettim" diyebilecek yüzümüzün olmasıdır.

Haksızlığa mı uğradık? İnsanlık tarihi haksızlıklar ile doludur. Allah bize adaleti ilke edinmemizi söyledi. Oysa adalet insanlara ağır geldi; haksızlık ise keyif ve fayda verdi. Sokrates de öldü, onu haksız yere idam edenler de. Hatta O, "Görüyor musun bak seni haksız yere idam ediyorlar" diyen karısına tebessüm ederek "Ne yani haklı yere mi idam etselerdi?" diyecek kadar erdemli ve ilkeli olmayı tercih etmişti. Çünkü çok iyi biliyordu; haklı yere idam edilmek, idam edilmeyi hak edecek bir şey yapmış olmak demektir. Bu yüzündür ki haklı yere idam edilmektense haksız yere idam edilmeyi tercih etti.

Peygamberler de öldü, onlara haksız yere eziyet ve çirkin davranışlar sergileyenler de. Âlemlere rahmet olarak gelmiş olan Peygamberimizi, küçük çocuklara taşıyorlar, üzerine

hayvan işkembesi atıyorlardı. Neden? Oysa insanları, adalete, merhamete, iyilik ve güzelliğe ağırmaktan başka bir Şey yapmamıştı. Ama nceki peygamberler gibi o da çoğunluğu karşısına alarak gerçeğin yanında durmanın bedelini ödeyecekti.

Ona karşı çıkanlar ona değil, Allah'ın gerçeği apaçık ortaya koyan ayetlerine tahammül edemiyorlardı. Onların durumu da Hz. Salih'in toplumunun durumu gibiydi. Kendilerine Allah'ın ayetleri ile gerçeği getirerek öğüt verenleri sevmiyorlardı: **Nihayet, (Salih) onlardan yüzünü döndürüp Şöyle dedi: Ey toplumum! Yemin olsun ki, Rabbimin mesajını size tebliğ ettim, size öğüt verdim; ama siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.** (A'raf 79)

Herkes bir gün ölmüş olacak. Şimdi ortalama yaşa sahip insanların hiçbiri 50 yıl sonra hayatta olmayacak. Kıyamete kadar insanlar, nesiller gelip geçecek. Haksızlık ve adaletsizlik hiç bitmeyecek. Sonunda herkes ölecek ama gerçek, gerçek olarak kalmaya devam edecek. Diriliş günü insanlar tekrar dirilecek ve o gün Allah'ın, gerçeği ve adaleti şaşmaz bir Şekilde temsil eden mahkemesi kurulacak. İnsanlar davalayacak, adam kayırma ve torpil olmayacak, kimseye zerre kadar haksızlık yapılmayacak; dünyada kim olduğumuzun bir önemi de kalmayacak. İşte o gün, yaşarken haksızlık ve zulme bulaşanlar derin bir pişmanlık içindeyken, adaleti ve merhameti esas alarak gerçeğin yanında duranlar büyük bir sevinç ve mutluluk duyacak. İşte o gün, iyi ki denilecek! İyi ki dünya hayatındaki çıkarların, hesapların, gücün ve gclnn yanında değil de gerçeğin yanında yer almışım, adaletsizlik ve haksızlık yapmamışım. İyi ki bu gnme kavuşacağımı unutmamışım. İyi ki zorluklar karşısında yılmamış, iyi ki ilkelerimden sapmamışım. İyi ki Allah'ın beni sınamak için verdiği imknları kötü niyetler için kullanmamışım. Allah'ım iyi ki sana gönülden inanıp bağlanmış ve iyi ki yalnız sana

güvenip dayanmışım. Doğruların, sevinç ve mutluluk günü sanıldığı gibi uzak değil yakındır. Elimizden gelenin en iyisini yapıp sonucunu merhameti kendine ilke edinmiş, rahman ve rahim olan Allah'a bırakmak ve beklemek gerekir. Allah sabreden ve doğruluktan ayrılmayan kullarını seven ve müjdeleyendir: **Gevşemeyin, üzülmeyin/ümitsizliğe düşmeyin, eğer gerçekten inanıyorsanız, üstün gelecek olan taraf sizlersiniz.** (Âli İmran 139)

İSLAM, SAVAŞ VE DÜŞMANLIK DİNİ DEĞİLDİR

Bugün tüm dünyada Müslümanların içinde bulunduğu sıkıntı, sancı, bilgisizlik ve yozlaşmaya bakınca, Müslüman olmayan bir insanın Müslüman olmasını gerekli kılacak ne var? Kuran dışında hiçbir şey yok aslında. Müslümanların geneline bakarak kolay kolay Müslüman olmaz hiç kimse. Olsa da tam anlamıyla özümseyemez. İslam ile anılacak en son şey terör ve şiddet olması gerekirken bugün “İslam” denilince akla ilk gelen şey bunlar oldu. Kuran, Allah’ın saygıya layık kıldığı cana kıymayın²⁰⁸ diyorken mensuplarının eylemleri, inandıkları dine fatura edilebilir mi? Maalesef ediliyor. Allah böyle söylüyor ama buna rağmen kimi mensupları, haksız yere insanları katlediyor.

Edinilen verilere göre bugün tüm dünyada her gün yaklaşık bin Müslüman katlediliyor. İşin daha da acı kısmı bu katliamların %90’ının faileri yine “Müslümanlar”. Kısacası her gün dokuz yüz civarı Müslüman yine Müslüman olanlar tarafından katlediliyor. Sormak gerekir: Bu nasıl Müslümanlık? Bu hangi İslam? Hiç şüphe yok ki bu İslam, Kuran’ın ortaya koyduğu, Peygamberimizin tebliğ ettiği ve bizzat yaşayarak örnek olduğu din değil. Halen daha din adına uydurulan şeyleri savunanlar, tüm bu katliam ve cinayetlerin ortağıdır.

2007 yılında Almanya’daki Bremen Üniversitesi ve Ortadoğu Forumu araştırmacıları tarafından yapılan çalışmaya göre 1948 yılından beri 11 milyon civarı Müslüman çatışmalar sonucu katledilerek ölmüş. Bu çok acı bir tablo değil mi? İşin

---

208 İsra 33

daha da acı kısmı bu çalışmaya göre de, ölen her yüz Müslümandan doksanı yine Müslümanlar tarafında öldürülmüş.

Mezhep çatışmaları ve kardeş katli sebebiyle kimi Müslüman ülkeler kan ağlıyor. Sünni-Şii birbirini öldürüyor, adeta birbirlerini farklı dinler olarak görüyorlar.

Biz daha inancımız olduğunu iddia ettiğimiz İslam'ı doğru bir şekilde anlamamış ve gönderiliş amacına uygun şekilde hayatımıza taşımamışız. Allah'a kayıtsız şartsız teslim olanların inanç sistemi anlamına gelen İslam'ın, türediği düşünülen üç kökten biri 'barış' anlamına gelen 'silm' köküdür.

Müslüman olduğunu ifade eden kişi özetle şunu kabul etmektedir: "Ben Allah'a kayıtsız şartsız teslim olan ve barışı esas alan biriyim."

Zira Allah'a kayıtsız şartsız teslim olmadan İslam olmak, bu teslimiyeti ve barışı esas almadan da Müslüman olmak ya da Müslüman kalmak mümkün değildir.

Dolayısıyla Müslüman olduğunu ifade eden her insan aynı zamanda bir barış elçisi, bir barış gönüllüsü olması gerektiğini bilmelidir.

İslam, insanlığın ortak değerlerini içerir. İslam, hayat alan değil, hayat veren bir dindir. Müslümanım diyen herkes bu gerçeği en güzel şekilde ortaya koyabilmeli, önce kendi nefesine sonra da başkalarına Allah'ın ayetleri ile güzel öğütler vererek örnek olabilmelidir.

Allah bizi hep birlikte barışa davet etmektedir. Kuran ayetleri inananları silm'e yani gerçek anlamda teslim olarak barış ve güvene girmeye davet eder: **Ey iman edenler! Hep birlikte İslam'a (teslimiyet yoluna, barış ve güvene) girin ve şeytanın adımlarını izlemeyin. Çünkü o sizin apaçık düşmanınızdır.** (Bakara 208)

Kuran'da inananların özellikleri sayılırken inananların, kötülüğü iyilik ile ortadan kaldıranlar olduklarına dikkat çekilir:

(Onlar) kötülüğü iyilikle ortadan kaldırırlar. İşte onlar, (bu) diyarın mutlu sona ulaşacak sakinleridirler. (Rad 22)

Yine ayetler, yapılan kötülüklerin karşılığının benzer bir kötülük olduğunu söylerken barışı ve affetmeyi esas almanın daha hayırlı ve erdemli bir davranış olduğuna dikkat çeker: **Kötülüğün karşılığı, onun misli (benzeri) olan kötülüktür. Ama kim affeder ve barışı esas alarak (erdemli) davranırsa artık onun ödülü Allah'a aittir. Gerçekten O, zalimleri sevmez.** (Şura 40)

Kötülüğe kötülük ile karşılık vermek herkesin harcıdır. Önemli olan kötülüğe iyilik ile karşılık verebilmektir. Şüphesiz kötülük ile iyilik bir değildir. Kötülüğe kötülük ile karşılık vermek kötülüğü ortadan kaldırmaz. Ayetlerde kötülüğe iyi ve güzel olanla karşılık vermenin, içinde düşmanlık ve kötülük bulunan birini bile sıcak ve yakın bir dost haline getirebileceğine dikkat çekilir: **(Madem) iyilik ile kötülük bir değil, sen (kötülüğü) daha güzel olan ile sav; bak, o zaman seninle arasında düşmanlık olan kimse, (eski bir) dostun, gerçek bir arkadaşınmış gibi davranır!** (Fussilet 34)

Hatta öyle ki ayetlerin ifadesi ile Allah'ın has kulları kendilerine sataşan ve düşmanlık besleyen kişilere karşı dahi barış ve esenlik dileğinde bulunup onlara uymayan kullardır: **Rahman'ın has kulları olan kimseler, yeryüzünde vakarlı bir tevazu ile yürürler ve ne zaman kötü niyetli, dar kafalı kimseler kendilerine laf atacak olsa, (sadece) selam (esenlik, barış, güven) der ve geçerler.** (Furkan 63)

Şüphesiz İslam dini savaş ve düşmanlık dini değildir ama Müslümanların kendilerine savaş açan ve düşmanlık yapanlara karşı gerektiğinde kendilerini savunabilecek bir güçte olmaları ve ölçülü bir şekilde karşılık verebilmeleri gerekir. Bazen kalıcı barışın sağlanabilmesi için haklı bir gerekçe uğruna savaşmak gerekebilir. Bu anlamda İslam Müslümanları pasif ve etkisiz kılan bir din değildir. Güçlü olmanın haklı olmak anlamına

gelmediğini gösterebilmek, gerektiğinde haksızlığa karşı dik bir duruş sergileyebilmek ve zulme uğrayanın yanında durabilmek için her anlamda güçlü olma gerekir. Yeryüzündeki kötülük ve zulüm ile mücadele etmek, adaleti, hakkı, hukuku ve merhameti gözetmek için çabalamak, sorumluluk sahibi, duyarlı bir insan ve inanan olmanın bir gereğidir.

Allah, inananlara sadece kendilerine yapılan saldırılara karşılık verme hakkını yani nefsi müdafaa hakkını vermiştir. Bunun dışında saldırganlık yapmamamız konusunda bizleri uyarmıştır. Bir Müslüman'ın kendisi ile savaşmayan ya da yeryüzünde bozgunculuk çıkartarak zalimlik göstermeyen kişiler ile savaşması söz konusu değildir: **Size savaş açanlara karşı Allah yolunda savaşın, ama (amacınızı aşıp) saldırganlık yapmayın; doğrusu Allah saldırganları sevmez.** (Bakara 190)

Bununla birlikte ayetlerde savaş bitirerek barışa eğilim gösterenlere karşı aynı şekilde barışa eğilim gösterilmesi söylenir: **Eğer onlar barışa eğilim gösterirlerse, sen de ona eğilim göster ve Allah'a güven.** (Enfal 61)

Allah, inananlara karşı savaşmayan ve onları yurtlarından çıkarmaya çalışmayan kimselere karşı adaletli ve nezaket sahibi olmamızı söyler: **İnancınızdan dolayı size karşı savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan sürmeyenlere gelince, Allah onlara nezaketle ve adaletle davranmanızı yasaklamaz çünkü Allah adil davrananları sever.** (Mümtehin 8)

Kuran'a Göre En Büyük Cihad Hangisidir?

Kuran'a göre en büyük cihad yani en büyük çaba ve mücadele, Kuran ile yapılan yani Kuran'ın hakikatlerinin insanlara ulaştırılması için verilen mücadele ile olur. Ayetler bu gerçeğe dikkat çekmektedir: **Madem öyle sen hakkı inkâra şartlanmış olan kimselere uyma; tersine, bu (ilahi mesajın) ışığında onlara karşı bütün gücünü ortaya koyarak büyük bir direnç ve çaba göster (büyük bir cihada giriş)** (Furkan 52)

Yine Kuran'a göre en güzel ve en etkili cihad yöntemi bilgelik ve güzel öğütle verilen mücadeledir: **Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve onlara (karşı) öyle bir mücadele yöntemi ortaya koy ki, o en güzeli, en etkili olsun! Çünkü senin Rabbin var ya: işte O kendi yolundan sapan kimseyi de, doğru yola yöneleni de en iyi bilendir.** (Nahl 125)

Kuran hikmetler ile dolu ilahi bir öğüt ve uyarıdır. Peygamberler, gönülleri fethetmek üzere insanları yalnızca Allah'ın vahyi ile uyarılmış ve dikkatlerini sadece Allah'ın vahyine yöneltmişlerdir: **De ki: 'Ben yalnızca vahye dayanarak sizi uyarıyorum!'** Ne var ki, (kalbi) sağır olan kimseler bu çağırışı işitmeyeceklerdir, defalarca uyarılsalar da. (Enbiya 45)

Yine peygamberler en güzel şekilde uyarılarda bulunmuş ancak inanmaları noktasında insanları zorlamayarak onlara Kuran ile öğüt ve hatırlatmalarda bulunmuşlardır: **Biz onların neler söylediğini çok iyi biliyoruz; ne ki sen onları zorla (inandırarak) bir zorba değilsin: şu halde sen, Benim tehditlerimden korkanları bu Kuran aracılığıyla uarmaya devam et!** (Kaf 45)

İnananların elinde, zihninde, kalbinde ve dilinde Kuran olmalı ve Allah'ın ayetlerini en güzel şekilde yaşamalı ve duyurmalıdırlar. Elinde ve hayatında gerçek anlamda Kuran olan Müslüman'ın silah ve şiddet ile işi olmaz ama şayet Müslümanlar akıllarını gerektiği gibi kullanmaz, Kuran'ı rehber olarak almaz, bilgili ve eğitilmiş olmazlarsa kolayca kandırılabilir, düşmanlık ve şiddet makinelerine dönüşürülebilirler.

İSLAM, YERYÜZÜNDEKİ SAVAŞ VE KARGAŞANIN SEBEBİ DEĞİLDİR

İnsanların bir kısmının yaşamları içinde dine gereken önemi vermiyor ya da dini gereksiz bir olgu olarak değerlendiriyor olmalarına bahane olarak ileri sürdükleri iddiaların başında “Dinin savaş ve kargaşa sebebi olduğu” yanlışlığı gelmektedir. Bu sebeple kimi zaman “Ben dinle pek ilgilenmem ama Allah’a inanırım” diyen kişilerle karşılaşsınız. Dinlerin yeryüzündeki fesat ve kargaşanın sebebi olduğu iddialarının tam anlamıyla olaya tek taraflı bakılmasından kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Allah’tan gelen bir dinin, haksız yere öldürmeyi, çalıp çırpmayı, adaletsizliği, hak ve hukuktan uzaklaşmayı tavsiye etmesi mümkün değildir. Allah’tan gelen vahiyler, insanların ortak noktalarda buluşup barış içinde yaşamaları ve hem bu dünyaları hem de ahiretleri için de gerekli olan şeyleri öğrenmeleri için çeşitli bildirimlerde bulunmuşlardır. Ancak insanoğlunun bozguncu yönünün bu gerçeği unuttuğu ve inançlarını kendi istek ve tutkuları doğrultusunda kullanarak özünden uzaklaşmasına sebep olduğu da bir gerçektir. Bu sebeple herhangi bir kişi ya da toplumun yapmış olduğu bir hata, haksızlık yahut zulmün mensubu olduğu dine fatura edilmesi doğru değildir.

İnsanlık tarihi boyunca işlenen suçların, zulüm ve baskıların din temelli olduğunun iddia edilmesi de gerçeği yansıtmamaktadır. Çünkü bu durum, dinin özünden değil o dine mensubiyeti bulunan insanların bozukluklarından ve dini yanlış yorumlamalarından kaynaklanmaktadır. Hiçbir dini metnin, insan müdahalesinden korunmuş orijinal haliyle: “Yıkın,

yağmalayın, bozgunculuk yapın, haksız yere cana kıyın ya da fitne-fesat çıkartın” şeklinde emirlerde bulunacağı düşünülemez. Tarih boyunca bazı insanların dini, nefsi arzularına âlet etmeleri her din mensubunun zalim ve bozguncu olduğu anlamına gelmez. Aksine dünya tarihi boyunca dinin insanlığı medenî bir şekilde birliktelik içinde yaşamaya sevk ettiği görülür. Bununla birlikte dinin savaş ve kargaşa sebebi olduğunu iddia eden kimi çevrelerin örneğin Stalin’in yaptıklarına bakarak komünizmi suçlamadıklarını görürsünüz. Bu ise söz konusu kişi ve çevrelerin meselelere yönelik olarak çifte standart uygulamalarını göstermektedir.

Kuran ayetleri, gerek ferdi gerekse toplumsal manada eşsiz bir ahlaki sistem koyar ortaya. Kuran-ı Kerim, dini, ahlaki, sosyal ve beşeri ayetleri ile tüm insanlığa rahmet ve kılavuz olarak gönderilmiştir. Ortaya koymuş olduğu değerleri ile akıl, mantık ve insan yaratılışıyla müthiş bir uyum içindedir. Şüphesiz bunun en büyük sebebi Kuran’ın her şeyin yaratıcısı Allah tarafından bildirildiği haliyle korunmuş olmasıdır. Kuran, birbirinden çok farklı konulara temas etmesine rağmen kendi içindeki eşsiz tutarlılığı sebebiyle mucizevî bir şekilde insanı kendine hayran bırakır. Kuran ayetleri en zor konularda dahi getirmiş olduğu sade anlatım ve açıklamalarıyla her seviyeden insana hitap edebilmekte ve bu sayede insanlığa bir hidayet rehberi ve kılavuz olabilmektedir.

Kuran günümüzden 1400 yıl gibi bir süre önce insanlığa bir rehber olmak ve kıyamete kadar hüküm sürmek üzere gönderilmesine rağmen her dönemde mevcut çağın ilerisinde olmuş, temas ettiği noktalarda ise daima haklı çıkmıştır. Tarih boyunca çeşitli din ve kültürlerde mevcut bulunan gerek evren gerekse en küçüğünden en büyüğüne kadar canlılar ile ilgili inanç ve iddialar göz önünde bulundurulduğunda, Kuran’ın önem ve değeri daha da iyi anlaşılakta ve tarihsel süreç içindeki bu haklılığı da Kuran’ın insan sözü olamayacağına önemli

bir kanıtı olmaktadır. Dinin yeryüzünde fitne ve kargaşa sebebi olduğunu, insani ve ahlaki değerleri hiçe saydığını iddia edenler için Kuran’da yer alan temel ahlaki ve insani değerlere yönelik buyrukları hatırlamak bu gibi asılsız iddia sahipleri için yeterli bir cevap olacaktır.²⁰⁹

Tarihte dinsel ve mezhepsel bazı savaş ve anlaşmazlıkların yaşanmış olduğu bir gerçek olmakla birlikte esasen insanlık tarihindeki pek çok savaşın dinsel içerikli ya da mezhepsel anlaşmazlıklardan kaynaklandığının iddia edilmesi gerçeği yansıtmamaktadır. Pek çok savaşın dinden ziyade toplumların çoğalıp yayılmaları, yeni yerler keşfedip zenginleşmeleri ve sömürgecilik gibi nedenlerden kaynaklandığı görülür. Makedonyalı İskender’in ordusuyla Hindistan’a kadar gitmesi de, Roma İmparatorluğu’nun geniş bir coğrafyada hâkimiyet kurması da, Cengiz Han ve oğullarının Avrupa’ya kadar dayanarak karşısına çıkan her yeri yıkıp yağmalaması da, dinsel nedenlerden kaynaklanmamıştır. Hatta Haçlı Seferleri olarak bilinen ve Hıristiyanlar ile Müslümanlar arasında gerçekleşen çeşitli savaşların da dinsel nedenlerden çok, siyasî ve ekonomik nedenlere dayandığı bilinmektedir. Tarihte pek çok medeniyetin savaşlar sonucu yıkıldığı ve yine savaşlar sonucu kurulduğu görülebilir. Dünya tarihindeki en kanlı olayların yaşandığı ve en fazla insanın hayatını kaybettiği I. ve II. Dünya savaşları da tamamen siyasî sebeplerden kaynaklanmıştır. I. ve II. Dünya Savaşlarıyla ilgili bazı verileri incelediğinizde örneğin 1914’te Britanya ordusunda görevli olan 25 yaşın altındaki Oxford ve Cambridge öğrencilerinin dörtte birinin öldüğünü görebilirsiniz. Yine sadece Batı Cephesinde Fransızlar 1.6 milyon, İngilizler 800.000, Almanlar 1.8 milyon, Amerikalılar 116.000 kayıp vermişlerdi. Bununla birlikte savaş yöntemleri de son

---

209 Kuran’da yer alan temel ahlaki ve insani değerlere yönelik buyruklarla ilgili ayetlerin bir kısmı, ‘İslam, Bazı Şartlar ve İbadetlerle Sınırlı Bir Din Değildir’ başlıklı bölümde ele alınmıştır.

derece acımasızdı. İki savaşta da zehirli gazlar kullanıldı. I. Dünya Savaşında Almanlar bu yöntemle başvurmuşlardı. İtalyanlar da II. Dünya Savaşında sömürgelerine karşı bu barbar silahı kullandılar.²¹⁰ İkinci dünya savaşında birincisinin aksine üniformalı askerler kadar siviller de öldürüldü. Almanya'daki 5.7 milyon Rus savaş tutsağının 3.3 milyonu öldü. 1959'a geldiğinde bile Rusya'da her 4 erkeğe karşılık 35 ile 50 yaş arasında 7 kadın vardı.²¹¹

Charles Phillips ve Alan Axelrod tarafından hazırlanan Encyclopedia of Wars (Savaşların Ansiklopedisi) isimli kapsamlı çalışmada 1763 savaş listelenmiştir. Araştırmacıların ulaştıkları sonuç neticesinde söz konusu 1763 savaştan sadece 123 tanesinin dini sebeplerle ilgili olarak sınıflandırılabilceği ortaya çıkmıştır.²¹² Dini sebeplere dayalı olarak sınıflandırılacak 123 savaşın, listelenen 1763 savaşın %7'den azına, söz konusu savaşlarda öldürülen insan sayısının ise savaşlarda öldürülen insan sayısının %2'sinden azına karşılık geldiği görülmüştür. Örneğin Haçlı Savaşları'nda 1 ila 3 milyon civarı insanın trajik bir şekilde can verdiği, yaklaşık 3000 kişinin Engizisyon mahkemelerince ölüm cezasına çarptırıldıkları yerde sadece 1. Dünya Savaşı'nda yaklaşık 35 milyon asker ve sivilin anlamsız ve din dışı sebeplerle can verdiği görülmüştür.

Bununla birlikte örneğin Napolyon'un Seferleri, Amerikan ve Fransız Devrimleri, Amerikan İç Savaşı, 1. Dünya Savaşı, Rus Devrimi, 2. Dünya Savaşı ve Kore Vietnam Çatışması gibi

210 Eric Hobsbawm, **Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, çev: Yavuz Alogan, Sarmal Yayınevi 1996, s. 38-41.

211 Eric Hobsbawm, **Kısa 20.Yüzyıl 1914-1991 Aşırılıklar Çağı**, s. 59.

212 Haçlı Savaşları gibi savaşların gerçekte dini sebeplere dayanmadığı bilinse de dini sebeplere dayanan savaşlar kategorisinde değerlendirilmiştir. Tarihsel savaşlar tarafsız bir şekilde incelendiğinde esasen dini sebeplere dayalı çok az savaş çıktığı görülecektir. Üstelik söz konusu bu savaşların ne kadarının gerçekten dinler tarafından emredildiği de ayrı bir tartışma konusudur. Bilindiği gibi çoğu zaman insanlar dinlerin emretmediği şeyleri dinlere mal ederek kendi emellerine ulaşmaya çalışmışlardır.

pek çok modern savaşın da dini sebeplere dayanmadıkları tespit edilmiştir. Yine yalnız 20. yüzyılda 160 milyon sivil soykırıma uğramış, yaklaşık 100 milyon civarı insan da komünist Rusya ve Çin yönetimleri tarafından öldürülmüştür.²¹³

Bazı araştırmacıların da dikkat çektiği gibi esasen I. Dünya Savaşı ile birlikte milyonlarca insan daha önce hiç bu kadar farkına varmadıkları ölçüde insan davranışlarının akıl dışı yönlerinin farkına varmışlar,²¹⁴ aynı zamanda dinî ve ahlâkî hassasiyetin gözetilmemesi durumunda insanın ne denli yıkıcı ve yok edici olabildiği gerçeğine tanık olmuşlardır. Bu yüzden her ne kadar bazı kişiler geleneksel dinleri savaşların asıl nedeni olarak göstermeye çalışarak dini hakikatleri görmezden gelmeye ve dini yükümlülükten kurtulmaya çalışsalar da bunun gerçeği yansıtmaktan çok uzak olduğu rahatlıkla görülebilir. Üstelik bu savaşların ironik bir şekilde insanların “dini bir kenara bırakıp aydınlandıkları” bir dönemde gerçekleşmiş olmasının da dikkatten kaçırılmaması gerekir.

Ünlü ateist Hitchens dinlerin zararlarını anlatırken Saddam Hüseyin örneğini verir. Onu İslâm dinini zararlarına kanıt olarak gösterir. Peki, Saddam Hüseyin deyince bizim aklımıza ne gelir? Muhtemelen elinde bir kalaşnikofla Amerika’ya meydan okuyan bir mücahit fikri canlanır zihnimizde. Körfez savaşında dine bol bol referans veren, Allah’ın izniyle “kâfir Amerika’yı” dize getiren bir adam olarak hatırlanır Saddam Hüseyin. Oysa biraz tarihe gidildiğinde resmi daha net görmek mümkündür. Saddam’ın partisi Baas sosyalist eğilimlere sahip seküler bir partidir. En başından beri böyledir. Kurucusu ve Saddam’dan önceki lideri Michel Aflaq da Hıristiyan’dır. Saddam İran Irak savaşında İran’ın İslâmcı olduğunu kendisinin

213 Detaylı bilgi için bakınız: Charles Phillips, Alan Axelrod, *Encyclopedia of Wars, Facts on File* 2004.

214 William H. McNeill, *Dünya Tarihi*, çev: Alâeddin Şenel, İmge Kitabevi 2002, s. 790-791.

ise seküler olduğunu söylemişti. Peki, Saddam İslami referanslara nasıl sarılmıştır? Körfez savaşında Amerika'ya karşı savaşırken birden Saddam'ın namaz kılan fotoğrafları ortaya çıktı. Bayrağa Allahu Ekber yazısı eklendi. Hatta kendi kanyla bir Kuran yazılması talimatı verdi. Dikkat edin bu dönemde Saddam Irak içinde bir bütünleşme sağlamak istiyordu ve bunu dini istismar ederek yaptı. Şimdi bu örneği din savaşı olarak görmek ne kadar mantıklı? Üstelik Amerika'nın Ortadoğu politikasının altında yatanları bilirken. Bu örnek dinin zaman zaman savaşlar için kullanılabildiğini gösterir ancak dinin savaşa yol açacağını göstermez. Çoğunlukla maddi çıkarlar ve ülkeler arasındaki hırslar dini savaşlar olarak sunulur.²¹⁵

William T. Cavanaugh'un, **The Myth of Religious Violence** (Dini Şiddet Miti) isimli eseri de bu konuda önemlidir. Söz konusu çalışmada din savaşlarına örnek gösterilen savaşların aslında ne kadar dini olduğu tartışılır. Örneğin 16. ve 17. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan savaşlar çoğunlukla Katoliklerle Protestanlar arasındaki savaşa örnek olarak sunulur ve din savaşı olarak betimlenir. Oysa tarihin detayına inince bu iddia hayli şüpheli hale gelir. Örneğin bu dönemde Katolik Fransa ile Katolik kral tarafından yönetilen Kutsal Roma İmparatorluğu savaşmış, Fransa'nın yardımına Müslüman Osmanlı

215 Kuran-ı Kerim açısından kabul edilebilecek tek savaş sebebi meşru müdafaa için gerekli olduğu durumlardır. Bunun dışında savaşın değil aksine barışın esas alınması hem bireyler hem de toplumlar arasında kardeşlik ruhunun tesis edilmesi tavsiye edilir. Ancak tarih boyunca siyasetin, güç, iktidar ve dünyevi çıkarların anlamından ve amacından sapıp çıktığı pek çok kavramdan biri de hiç şüphesiz 'Cihad' kavramıdır. Detaylı bilgi için: Caner Taslaman, **Terör'ün ve Cihad'ın Retoriği: Felsefi ve Teolojik Değerlendirmeler**, İstanbul Yayınevi 2014. Bununla birlikte günümüzde barış dini İslâm'ı tam anlamıyla korku ve terör dinine dönüştüren ve haksız yere katliamlar yapan hatta iktidar ve dünyevi çıkarlar uğruna çoğunlukla Müslümanları öldüren "Müslümanlar" olduğu gibi bunu fırsat bilerek tüm dünyada bir İslâm korkusu oluşturmaya çalışan ve sadece kötü örnekleri esas alan ülkeler ve çevreler de bulunmaktadır. Gerçek inananlara düşen ise İslâm ile mensuplarının farkını en güzel şekilde anlatmak ve Kuran ayetlerine uygun örnek birer Müslüman olmaktır.

yetişmiştir. Dikkat edin Katolikler savaşıyor yardıma Müslümanlar geliyor. Yine bazı Protestan prensler Katolik Kral V. Charles'ı destekler. Kime karşı? Protestanlara karşı. Kardinal Richelieu Fransa'daki Protestanlara karşı Protestan Hollandalı-lardan yardım alır. Yine din savaşı diye anılan dönemde Fransa'da Katolik barona karşı Katolik ve Kalvinist köylüler beraber savaşır. Tüm bu örnekler din savaşlarının bile tümüyle din savaşı olmadıklarının kanıtlarıdır.²¹⁶

---

216 Bakınız: William T. Cavanaugh, **The Myth of Religious Violence**, Oxford University Press 2009.

İSLAM, BASKI VE ZORBALIK DİNİ DEĞİLDİR

İslam inanç sistemi, insana tanıdığı özgürlükleri, barış, sevgi ve erdem temelli ahlaki ilkeleri ile insan aklına ve yaratılışına en uygun sistemdir. İslam'ın, baskı ve korku ile anılması mümkün değildir. İslam'ın bu şekilde algılanmasının sebebi İslam değil, yanlış din algısına sahip Müslümanlardır. Müslümanların çoğunluğuna bakarak İslam'ı yargılamak ya da İslam'ı Müslümanlar üzerinden anlamaya çalışmak doğru bir algının oluşmasını imkânsız kılacaktır.

Din bu kadar karmaşık, anlaşılmaz, içinden çıkılmaz bir şey olmadığı gibi insanların menfaatlerine göre kullanabilecekleri bir araç da değildir. Maalesef dine verilen en büyük zararlar, dindar olduğunu ifade eden insanların elinden gelmektedir. Şu halimize bakar mısınız? İnsanlığın umudu, huzur, barış ve güveni olması gereken İslam ne halde! Sorunlarımızı çözmesi gereken din, insanların elinde oyuncağa çevrilmiş ve en çözülmeyen sorunumuz haline getirilmiş. İslam dini hiç kimseye ki buna peygamberler de dâhil insanlar üzerinde baskı oluşturma yetkisi vermiyor. Kurandaki herhangi bir ayette, insanları zorla Müslüman yapın diye bir ifade geçiyor mu? Allah bizden, insanları zorla Müslüman yapmamızı değil içten gelen bir teslimiyet ile Müslüman olmamızı ister. Aynı şekilde artık Müslüman olmak istemeyen birine de karşıya ve müdahale etme hakkını vermez kimseye.

Kuran ayetleri açık bir şekilde insanları Allah'ın yoluna hikmet ve güzel öğüt ile davet etmemizi söylerken bir yandan da insanlara örnek olabilmek için, ihlas ve samimiyet

içinde söylem ve eylem tutarlılığı sergilememizin önemine dikkat çekmektedir: **Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et ve onlara (karşı) öyle bir mücadele yöntemi ortaya koy ki, o en güzeli, en etkilisi olsun! Çünkü senin Rabbin var ya: işte O kendi yolundan sapan kimseyi de, doğru yola yöneleni de en iyi bilendir.** (Nahl 125)

Biz önce erdemli bir insan sonra da samimi bir Müslüman olalım ve İslam'ı en güzel şekilde yaşayalım ki başkalarına da örnek olalım. İnsanlara doğru, iyi ve güzel olanı anlatalım ama önce kendimiz yaşayalım ve kendi içinizde tutarlı olalım. İslam'ı incelemeleri ve Müslüman olmaları için bir gerekçeleri olsun insanların.

İslam insan olduğumuzu bize hatırlatır. Bir anlamda İslam, insan olma sanatıdır. İnsan olmadan Müslüman olunmaz. Bugün Müslümanların çoğunluğuna bakınca akli başında bir insanın Müslüman olmasına neden olacak ne var? En başta, Müslüman olanlar İslam'dan, akıldan, ihlas, samimiyet, nezaket, sevgi ve saygıdan uzaklar. Müslümanların önemli bir çoğunluğu Kuran'a ve Hz. Peygamberin örneğine uygun bir hayat yaşamıyorlar.

Şekilcilik ve taklit açık ara öne geçmiş, öze dair neredeyse bir şey kalmamış. İbadetler, özden uzak şekilsel uygulamalara dönüşmüş, bilinç ve amaç göz ardı edilmiş, yapmış olmak için ibadet edilir bir hale gelmiştir. Şayet böyle olmasa hem ibadet edip hem de bu kadar yalan, iftira, haksızlık, adaletsizlik ve zulmün bir parçası olmazdı Müslümanlar.

İslam dininin bilgi kaynağı Kuran'dır. Kuran'ın insan aklına ve yaratılışına uygun olan ilkeleri, Peygamberimiz Hz. Muhammed tarafından en güzel şekilde hayata yansıtılmış ve Peygamberimizin Kuran'dan hareketle ortaya koymuş olduğu hakikatler, insanlar için güzel bir örnek olarak vücut bulmuştur.

Dinimizi Ne Kadar Biliyoruz?

Büyük oranda Müslüman olan ve dinini seven bir toplumuz. Ancak dinimizi sevdiğimiz kadar dinimiz hakkında bilgi sahibi değiliz. Daha çok ailemizden, çevremizden, okuldan, okuduğumuz dini içerikli bir kitaptan ya da cami hutbelerinden edindiğimiz bilgiler üzerine şekillenmiş bir din anlayışına sahibiz.

Dolayısıyla dinimizi daha çok geleneksel aktarımlardan öğrenmekteyiz. Okuma, araştırma, üzerine düşünme ve değerlendirme şeklinde kendi çabamız ile edindiğimiz bilgilerin yok denecek kadar az olduğunu görmekteyiz. Durum böyle olunca birçok konuda doğru olduğuna inandığımız şeylerin gerçekte yanlış olduğunu söyleyebiliriz. Kuran'a saygı duyduğumuz kadar Kuran'dan haberdar değiliz. Peygamberimizi sevdiğimiz kadar Peygamberimizi tanımıyoruz.

Kuran'da açık bir şekilde dinde baskı ve zorlama olmadığı ifade edilmiştir: **Dinde baskı, zorlama yoktur.** (Bakara 256). Ve yine bir ayette Allah'ın mesajını insanlara ulaştırdığını, inanmanın ya da bu mesaja karşı duyarsız kalarak inkâr etmenin kişilerin özgür iradesine bırakıldığı ifade edilmiştir: **Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Artık dileyen inansın, dileyen inkâr etsin.** (Kehf 29)

Bu türden apaçık ayetlere rağmen çarpık din anlayışlarını Kuran'a sokamayanlar Peygamberimiz üzerinden rivayetler uydurarak en başta Allah'a sonra da hem Kuran'a hem de Peygamberimize ihanet ederek İslam'ı korku, dehşet ve zulüm dini haline getirmekle kalmamış aynı zamanda akıl ve yaratılış dışı kılımlardır.

Şüphesiz dinde baskı ve zorlama olmadığı ayeti, dilediği gibi bir din anlayışına sahip olmak isteyen kişiler için de geçerlidir. İslam inancına uygun olmayan inanç ve kabullere en güzel şekilde mücadele etmek ve insan kazanmak için Peygamberimizin örnek mücadelesinde olduğu gibi aklı, vahyi,

ilmi, sabır ve nezaketi devreye sokmak, baskı, korku ve şiddetten ise uzak durmak gerekir. Buna rağmen güvenilir kabul edilen rivayet kaynaklarına girmiş birçok hadiste Kuran'a ve Peygamberimizin örnek yaşamına uygun olmayan iddialarda bulunulmuştur. Bu kısımda, çalışmanın sınırları gözetilerek birkaç iddia ile yetinilecektir:

İddia: Dinini değiştiren, dinden dönen öldürülür.²¹⁷ Hadis rivayetlerinde Peygamberimizin: “Dinini değiştireni öldürün”²¹⁸ dediği ve yine başka bir rivayette dinini terk ederek cemaatten ayrılan bir Müslüman'ın kanının helal olacağı yani ölüm cezasını hak edecek üç suçtan birini işlediğini söylediği iddia edilmiştir.²¹⁹ Bir başka rivayet ise şu şekilde gelmiştir: “Hz. Ali'nin bir topluluğu ateşte yakarak cezalandırdığı haberi İbn Abbas'a ulaşınca: “Ben olsaydım, onları yakmazdım; zira peygamber: “Allah'ın azabıyla azaplandırmayın” buyurmuştur. Peygamber “men bedelde dinehû fektulûhu” (Dinini değiştireni öldürün)” buyurduğu için, ben de mutlaka onları öldürürdüm.”²²⁰

Kuran: ...Sizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse öylelerin bütün yapıp ettikleri dünyada da, ahirette de boşa gitmiştir. (Bakara 217)

Kuran'da dinden dönenin öldürülmesi gibi bir emir yoktur. Bu kişilerin durumu ahirete yani Allah'ın hesabına bırakılır. Yine Âli İmran Suresi'ndeki ayetlerde, kendilerine açık deliller gelip de iman ettikten sonra inkâr eden ve dinden dönenlerin cezalarının öldürülmek olmadığı, manevî anlamda Allah'ın, meleklerinin ve tüm insanların lanetine uğramaları olduğu ifade edilir ve hallerini düzelteren için Allah'ın affediciliğine vurgu yapılır: **Kim Allah'a teslimiyetten başka**

217 Buhari, Cihad 149; İstítabetü'l-Mürteddin 1.

218 Buhari, İstítabetü'l-Mürteddin 2.

219 Buhari, Diyat 6; Müslim, Kasame 25, (1676); Ebu Davud, Hudud 1, (4352); Tirmizi, Diyat 10, (1402); Nesai, Tahrir 5, (7, 90, 91), Kasame 5, (8, 13).

220 Buhari, Cihad 149; İstítabetü'l-Mürteddin 1; Ebu Davud, Hudud 1; Tirmizi, Hudud 25; Nesai, Tahrir 14; İbn Mace, Hudud 2.

bir din ararsa bu kendisinden asla kabul edilmeyecek ve o, ahirette kaybedenlerden olacaktır. İman edip Resulün hak olduğuna şâhit olduktan ve hakikatin bütün kanıtları kendilerine geldikten sonra hakikati inkâr etmeyi seçen bir halkı, Allah nasıl doğru yola ulaştırır? Allah, böyle zalimler topluluğunu doğru yola iletmez. İşte onların cezası: Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti onların üzerinedir! O lanet içinde sürekli kalacaklardır. Ne azap hafifletilecektir onlardan ne de yüzlerine bakılacaktır onların. Ondan sonra tövbe edip hallerini düzeltenler müstesna. Hiç şüphesiz, Allah, çok affedici, çok merhametlidir. (Âli İmran 85-89)

Ayetlerde iman ettikten sonra inkâra sapan ve daha sonradan iman eden ancak tekrar inkâra saparak o hal üzerinde saplanıp kalanlardan bahsedildiği görülür: **İman edip sonra inkâra yönelen ve tekrar iman eden ve ardından inkâra saplanan ve en sonunda saplandığı inkâra boğazına kadar gömülenlere gelince: Allah onları affetmeyecek ve doğru yola ulaştırmayacaktır.** (Nisa 137). Görüldüğü gibi ayette bu kişilere uygulanacak dünyevi bir cezadan bahsedilmemekte; Allah'ın bu kişileri affetmeyeceği ifade edilmektedir. Üstelik bu örnek üzerinden imanından sonra inkâr eden ve tekrar iman eden ancak tekrar inkâra sapmayan kişilerin olabileceği de göz ardı edilmemelidir.

Dinini değiştirdiği için öldürülen birinin sonradan halini düzeltmeye fırsatı olmayacağı açıktır. Allah'ın bunca apaçık ayetine rağmen bu tür rivayetleri uydurarak Peygamberimize iftira edenlerin bu iddialarının hesabını veremeyecekleri de son derece açıktır: **Hayır; çünkü o (Kuran), bir öğüttür. Artık dileyen, onu düşünüp öğüt alsın.** (Abese 11-12)

İddia: Mezheplerin görüşleri: Namaz kılmayan öldürülür ya da ölene kadar hapsedilir. Bazı hadis rivayetleri: Namaz kılmayı bırakan kişi inkâr ve şirke bulaştığı için kanı helaldir.²²¹

Kuran: Sana Kitap'tan vahyedilene oku ve namazı dosdoğru kıl. (Ankebut 45)

Kuran'da onlarca ayette namazın gerektiği gibi dosdoğru kılınmasına doğrudan ya da dolaylı olarak vurgu yapılır. Ancak tek bir ayette bile namaz kılmayan ya da daha önce kılmasına rağmen namazı bırakan bir kişi için herhangi dünyevi bir ceza uygulaması söz konusu edilmez. Buna rağmen, Allah'ın dini ile yetinmeyenler, dinde olmayan yeni hükümler icat ettiler.

İddia: İçki içen kişi dördüncü sefere kadar kamçılanarak dövülür, buna rağmen içmekte ısrar ederse öldürülür.²²²

Kuran: Ey iman edenler, içki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak şeytanın işlerinden olan pisliklerdir. Öyleyse bun(lar)dan kaçın; umulur ki kurtuluşa erersiniz. (Maide 90)

Kuran'da en az üç ayette içkiden kaçınmamız gerektiği ve içkinin şeytan işi pislik ve günah olduğu ifade edilir. Ancak hiçbir ayette içki içen birinin cezalandırılması ya da öldürülmesine yönelik bir uygulama söz konusu değildir. Dini konuda gerekli olan her türlü bilgi ve hüküm bizzat Allah tarafından bildirilerek Kuran ayetleri ile insanlara ilan edilir. Kuran'da yer almayan hükümler üretmek, Allah'a karşı gelmektir.

İddia: Evli olduğu halde zina eden kişi taşlanarak öldürülür (recm edilir). Üstelik bu, Allah tarafından indirilen bir ayet olmasına rağmen ayetin kaybolması sonucu Kuran'a yazılmayan ama hükmü devam eden bir emirdir.²²³

221 Müslim, İman 134, (82); İbn Mace, Salat 77, (1078). Tirmizi, İman 2, (2611); Ebu Davud, Cihad 104, (2641).

222 Ebu Davud, Hudud 37, (4482); Tirmizi, Hudud 15, (1444).

223 Buhari, Hudud 31, 30, Mezalim 19, Menakibu'l-Ensar 46, Megazi 21, İ'tisam, 16; Müslim, Hudud 15. (1691); Tirmizi, Hudud 7, (1431); Ebu Davud, Hudud 23,

Kuran: Zinaya yaklaşmayın, gerçekten o, ‘çirkin bir hayâsızlık’ ve kötü bir yoldur. (İsra 32). Zina eden kadın ve zina eden erkeğin her birine yüzer değnek (celde) vurun. Eğer Allah’a ve ahiret gününe iman ediyorsanız, onlara Allah’ın dini(ni uygulama) konusunda sizi bir acıma tutmasın; onlara uygulanan cezaya müminlerden bir grup da şahit bulunsun. (Nur 2)

Kuran’da zinaya yaklaşılmaması emredilir. Dört kişinin tanıklık edebileceği şekilde ortalık yerde yapılan zinanın cezasının kişileri teşhir etmek üzere yapılacak 100 celde (cildin altına işlemeyecek şekilde vuruşlar) cezası olduğu bildirilir. Ayette evli ya da bekar şeklinde bir ayırım söz konusu değildir.

Bunun yanında hür inanan kadınlar ile evlenmeye güç yetiremeyenlerin inanmış köle kızlarından biriyle evlenmesinin söylendiği Nisa Suresi’nde şayet evlenen bu kadınlar fuhşa bulaşıp bir zina ederlerse onlara hür kadınlara uygulanacak olan cezanın yarısının uygulanması söylenir: **...Evliliğe geçtikten sonra bir fuhuş yaparlarsa onlara, hür kadınlara uygulanan cezasının yarısı uygulanacaktır.** (Nisa 25). Recm yani taşlayarak öldürme cezasının yarısının uygulanmayacağı açıktır. Dolayısıyla bu uygulama da alenen zina eden erkek ve kadına uygulanacak cezanın recm olmadığını ortaya koymaktadır.

İddia: Peygamberimizin, kendisi ile alay eden ve Mekke’deki müşrikleri de Peygamberimize karşı kıskırtan birini suikastçı göndermek suretiyle öldürtmüştür.²²⁴

Kuran: Hiç şüphesiz, sizden önce kitap verilenlerden ve Allah’a eş koşanlardan çok üzücü sözler işiteceksiniz. Sabreder ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsanız bilin ki, bu üzerinizde sebat edilecek işlerdendir. (Âli İmran 186)

(4418). Not: Söz konusu hadis metinleri uzun olduğu için burada hadisten çıkan sonuç özet olarak verilmiştir. Detay için ilgili kaynaklara bakılabilir.

224 Buhari, Megazi 15, Rehn 3, Cihad 158, 159; Müslim, Cihad 119, (1801); Ebu Davud, Cihad 169, (2768).

Kuran'da dinden dönenlere atıf vardır²²⁵ ama hiçbir yerde dinden döndükleri için onların öldürülmeleri ile ilgili bir ayet yoktur. Yine ayetlerde incitici sözler söyleyen ve alay edenlere sabretmek vardır,²²⁶ başka bir ayette Allah'ın ayetleri ile alay edenlerin yanından uzaklaşma vardır²²⁷ ama alay edenleri öldürme diye bir hüküm yoktur. Dolayısıyla bu rivayetlerin iftira oldukları ve Kuran ayetleri ile çeliştikleri açıktır. Aynı zamanda Peygamberimiz tarafından yaptırıldığı iddia edilen bu türden suikast rivayetleri ile Peygamberimizin meseleleri kişiselleştiren, tahammülsüz, meşru müdafaa yani savunma savaşı dışında ve bir cana karşılık olmaksızın insanları öldürten biri olarak sunulması itibarsızlaştırıldığı da açıktır. Oysa İslam hayat alan değil, hayat veren bir dindir. Dinde olmayan hükümleri dindenmiş gibi sunmak kabul edilebilir bir şey değildir.

Dileyen İnansın, Dileyen İnkâr Etsin

İslam, insanlar için gerçeği açık bir biçimde ortaya koyan ancak gerçeğe uyup uymamayı insanın özgür iradesine bırakan bir sistemdir. Bu gerçek, ayetlerde şu şekilde ifade edilir: **Ve de ki: Hak Rabbinizdendir; artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin.** (Kehf 29)

Allah tarafından insana bu şekilde bir serbestlik tanınmıştır. Çünkü Allah rahmeti gereği kullarını uyarmakta ama seçimi onlara bırakmaktadır: **Hayır; çünkü o (Kuran), bir öğüttür. Artık dileyen, onu düşünüp öğüt alsın.** (Abese 11-12). Dolayısıyla İslam'da insanlar üzerinde baskı kurmak ya da insanları inanmaya zorlamak mümkün değildir.

Kuran'da bu gerçeğe şu şekilde dikkat çekilir: **Dinde baskı, zorlama yoktur. Doğruluk, sapıklıktan seçilip belli olmuştur.** (Bakara 256)

---

225 Bakara 217; Maide 54

226 Âli İmran 186

227 En'am 68

İnanmaları İçin Sen mi Zorlayacaksın?

Peygamberimiz Hz. Muhammed, Allah'ın uyarılarına en güzel şekilde uymuştur. Ancak maalesef bugün Allah adına, Peygamberimiz adına eylemlerde bulunduğunu iddia eden bazı Müslümanlar, Allah'ın ayetlerindeki apaçık uyarılarına göre değil, din adına uydurulan kabullere dayanarak insanlar üzerinde baskı kurmakta ve insanları inanmaya ya da inancın gereklerini yerine getirmeye zorlamaktadırlar.

Belli ki bu zorbalığı yapan insanlar Müslüman olduklarını iddia ediyor ancak İslam'ın yegâne kaynağı olan Kuran'a hiç bakmıyor ya da Kuran'ın uyarılarını ve Peygamberimizin güzel örneğini dikkate almıyorlar.

Kuran ayetleri Peygamberimiz başta olmak üzere tüm inanları bu konuda uyararak şöyle söylüyor: **Rabbin isteseydi, yeryüzündekilerin hepsi mutlaka inanırdı. O halde sen mi insanları inanmaları için zorlayacaksın?** (Yunus 99)

Görüldüğü gibi insanları yaratan Allah bile inanmaları için onları zorlamıyorken bazı kişiler Allah'tan yetki almış gibi insanları inanmaya ya da bazı ibadetleri yapmaya zorlayabilmekteler.

Sen Onlara Zorba ya da Koruyucu Değilsin

Yine Kuran ayetleri Peygamberimize şu şekilde hitap eder: **Sen onların üstüne bir zorba değilsin. O halde, benim tehdidimden korkanlara Kuran ile öğüt ver.** (Kaf 45)

Allah, elçi olarak görevlendirmiş olduğu kulunun bile diğer kulları üzerinde zorlama yetkisi bulunmadığını söylüyor ve: **Yüz çevirirlerse Biz seni onlar üzerine koruyucu/bekçi göndermedik. Sana düşen, tebliğden başkası değildir.** (Şura 48) gibi ayetler ile açık bir şekilde Peygamberimizin sadece öğüt veren bir uyarıcı olduğuna dikkat çekiyor.

Buna rağmen bazı kişiler, Allah'ın buyruklarını ve Peygamberimizin o buyrukları uygulamasını hiçe sayarak inanç ve ibadet müfettişliğine soyunabiliyorlar.

Allah'ın her günü her ayı insanlığımıza, imanımıza, hayra ve barışa yönelik iyi işlere biraz daha değer ve anlam katmak için bir fırsattır bize.

Ancak hem Kuran'ın indirilmeye başlandığı ay olması hem de oruç gibi muhteşem bir ibadetin yerine getirilmesi sebebiyle Ramazan ayının ayrı bir farkındalığı ayrı bir dirilişi vardır insan için.

Allah'a ve dine inandığını ifade eden her insanın, Kuran ayetlerinin anlam derinliği ile ruhunun ve bedeninin arzu ve isteklerini bu ay vesilesi ile gözden geçirmesi ve güzelleştirmesi gerekir.

Ramazan ayının manevi atmosferine uygun şekilde bir arada yaşama, farklılıklara hoşgörü ile yaklaşma, insanların kişisel tercihlerine saygılı olma, neden ve ne için Müslüman olduğunun bilinci ile hareket etme duyarlılığını ortaya koymak gerekir.

Her Ramazan Aynı Terane

Ramazan gibi güzel bir ayda, bazı kişilerin din adına insanlar üzerinde baskı kuran davranışlarını görmek son derece üzücü ve düşündürücü oluyor. Biri etek giydiği için genç bir kıza sözlü ve fiili saldırıda bulunabiliyor, bir diğeri sokakta dondurma yiyen çocuğa sataşım üzerine yürüyor, bir başkası yemek yiyen kişileri tehdit ediyor bazen de bu kişilere karşı kaba kuvvet kullanıyor.

Bu kişilere sormak gerekir. Siz oruç tutmak için oruç tutmayan insanlardan izin mi aldınız? Oruç tutmayan insanlar oruç tutmamak için sizden izin mi alacaklar? Ya da insanlar siz oruçlusun diye ortalıkta bir şeyler yiyip içmeyeceklerine veya diledikleri gibi giyinmeyeceklerine dair sizinle anlaşma mı yaptılar?

Kıyafet tercihi üzerinden bir insanı yargılarken açıp kalbine mi baktınız? Yoksa insanların iman derecesini ölçecek bilmediğimiz bir alet mi tasarladınız?

Siz orucu ne için ya da kimin için tutuyorsunuz? Tuttuğunuz orucu rahatça tutabilmenize ve kimsenin bu konuda size baskı yapmıyor olmasına sevinip şükredeceğiniz yerde kimin oruç tutup tutmadığının veya kimin inanıp inanmadığının hesabını yapma ya da oruç tutmayan biri üzerinde baskı kurma hakkını kim veriyor size? Siz daha insan olamamışken nasıl Müslüman olacaksınız? Daha nefsinizi tutamıyorken hangi orucu tutacaksınız?

Allah ve din adına insanlar üzerinde baskı kurmaya çalışan biri, Allah'ı da dini de hiç tanımamış biridir. Bu kişilerin öğrendikleri din Allah'ın dini değildir. Geleneklerden gelen, kültürel olan ile şekillenen, her türlü hoşgörüsüzlüğü, ayrımcılığı, kabalığı, şiddet ve zulmü meşru kılabilen bir zihniyetin ürünüdür.

Bu tür davranışlar sergileyen insanların tamamına yakınının iman ettiğini ifade ettiği Kuran'dan zerre kadar haberleri yoktur. Haberleri olsa bu şekilde davranamazlar. Haberleri olmasına rağmen bu şekilde davransalar Müslüman kalamazlar.

Yukarıda da dikkat çekildiği gibi ayetler açıkça dinde baskı yapılamayacağını ifade etmişlerdir. Kuran'da emredilmemiş bir şeyi uygulayan ve üstelik bunu din adına yaptığını iddia eden biri İslam'ı doğru anlamış olabilir mi? Kuran'da açıkça inananlara uyarıda bulunulur. Ancak Allah kimseyi din polisi kılmamıştır. Kuran ayetleri bu konuda ölçüyü çok net bir şekilde belirlemiş ve kimseye Allah adına hareket etme yetkisi vermemiştir. Rahmet peygamberi Hz. Muhammed bile ayetler ile bu konuda açıkça uyarılmış ve bu uyarı Hz. Peygamber üzerinden tüm inananları bağlayacak şekilde bir ölçü oluşturmuştur.

İnsanlığımızı Ne Bozar?

Dini konularda ilk olarak Şu soruyu sormalıydık belki de: “İnsanlığımızı ne bozar?” Bu tarz sorular, dini konularda sorulan sorular içinde öncelikli bir yere geldiği gün, bir Şeyler olması gerektiği haline dönüyor demektir.

Biz ibadetler için değiliz, ibadetler bizim içindir. Bizi gerçek anlamda erdemli, sorumluluk bilincine sahip, duyarlı ve doğru bir birey kılmak içindir. İbadetin anlam ve amacını anlamayan kişi, ibadetin Şekilsel yönüne yaklaştığı oranda özünden uzaklaşır.

Şayet yerine getirdiğimiz ibadetlere rağmen insanlığımızda eksilmeler oluyorsa, ya bizde ya da ibadetten anladığımız Şeyde bir sorun var demektir. Dolayısıyla acilen kendimizi ve din anlayıŐımızı gözden geçirmemiz gerekir.

Orucumu Ne Bozar?

Her Ramazan ayı geldiğinde “Sakız çiğnemek, diŐ fırçalamak, yıkanmak, denize girmek, ağız çalkalarken küçük dile su değmesi ya da uyumak orucu bozar mı?” türünden soruları duymak alışkanlık haline geldi.

Oysa Şu türden sorular sormak çoğu kişinin aklına dahi gelmedi: “Yalan söylemek, haksızlık etmek, dedikodu yapmak, iftira atmak, kibirlenmek, öfkelenmek, israf etmek, kalp kırmak ya da nezaketsizlik yapmak orucu bozar mı?”

Öyle ya oruç sürekli sorulan türden sıradan Şeyler ile bozulabilen bir Őeyse bu türden çirkin davranışlar ile hepten bozuluyor olması gerekir. Buna rağmen maalesef biz yemek ve içmekten uzak durarak orucumuzu tuttuk ama uzak durmamız gereken birçok Şeyden uzak durmayarak kendimizi tutamadık. Orucumuz belki kabul oldu ama amacına uygun olmadı.

Bu yüzden tuttuğumuz oruçlar bize farkındalık kazandırmadı. Bizi duyarlı ve sorumluluk sahibi bireyler kılmadı. Daha çok aç ve susuz kalmak olarak bize geri döndü.

Namazımı Ne Bozar?

“Namazda ayaktayken elimi nasıl bağlayacağım, otururken ayağımı nasıl koyacağım, gözümle nereye odaklanacağım, bir yerim kaşınırsa ya da önümden biri geçerse ne yapacağım, secdedeyken kolumu ne kadar kaldıracacağım” türünden sorular ile namazımızı nelerin bozacağına yoğunlaşmaktan namaza yoğunlaşmaya fırsat bulamadık çoğu zaman.

Oysa şu türden sorular sormak çoğu kişinin aklına dahi gelmedi: “Namaz kılıyorum ama gerçekten Allah’a teslim olmuş erdemli ve duyarlı bir insan mıyım? Dini yalnız Allah’a özgülüyor muyum? Allah’ın kurallarına uygun bir hayat yaşıyor muyum? Kıldığım namazdan bir şey anlıyor muyum? Allah’ı her şeyden ve herkesten daha fazla seviyor muyum? Acaba bunlardan en az birinin cevabı hayır ise kıldığım namazı bozuyor muyum?” Namazımız belki kabul oldu ama amacına uygun olmadı.

Peki, Neden Bu Tür Sorular?

Einstein, çok isabetli bir şekilde bir insanın zekâsını, verdiği cevapların değil sorduğu soruların ortaya koyacağını ifade etmiştir. Ondan esinlenerek aynı şeyi bir insanın İslam, din, iman anlayışını ve bu konulardaki bilgisini, sorduğu sorular gösterir denilebilir.

İslam dünyasında sorulan sorular İslam dünyasının ne durumda olduğunu görmemiz için önemli ölçüde veri sağlamaktadır.

Detaylarda kaybolmuş, özünden uzaklaşıp kopmuş ve asıl önemli olan konulara bir türlü gelemeyen bir durumda patinaj yapıp durmaktadır Müslüman dünya.

Belki de ibadetleri gerçek amacının dışında sadece şekilsel boyuta indirgememizin bir sonucu olarak bu sorular sürekli gündemdedi.

Bunlara odaklanıp özden uzaklaştığımız için, kıldığımız namaz ya da tuttuğumuz oruç aynı zamanda bizi erdemli ve duyarlı biri kılmıyordu belki de.

Belki de dinimizi, dinin sahibi olan Allah'ın vahyi olan Kuran'dan öğrenmeden önce başkalarından öğrenmemizin bir sonucudu bu tür sorular.

Ya da yıllarca bize Allah'ın dinini anlatmak yerine, din adına sonradan ortaya çıkmış bilgilerin anlatılmasının bir sonucudu bu tür sorular belki de.

Allah'ı da O'na ibadet etmenin mantığını da gerektiği gibi kavrayamamıştık belki de.

Sebebi ne olursa olsun hiçbiri bizim için bahane olamaz yine de. Aklımıza ve yaratılışımıza uygun davranmamız gerektiğini bilmeli ve dinimizi en doğru şekilde doğrudan kaynağından öğrenmeliyiz.

Cami inşa etmeye çalıştığımız kadar erdemli, ahlaklı ve ilkel insan inşa etmeye, Kuran'ı güzel sesle okumaya çalıştığımız kadar Kuran'ı en güzel şekilde anlayarak yaşamaya ve Peygamberimizi andığımız kadar şekilcilikten uzak bir şekilde gerçek anlamda anlamaya ve en güzel şekilde örnek almaya yöneldiğimiz, aklı, bilgiyi, eğitimi ve bilimi önemseydiğimiz zaman bazı şeylerin kendiliğinden düzeleceğinde şüphe yoktur.

Kötü Örnekleri Genele Fatura Etmek

Bu noktada duyarlı ve sorumluluk sahibi insanlara düşen, bu tip kötü örnekler üzerinden İslam inancını yargılamamak, kötülüğü, onu yapan kişinin çarpık inanç ve anlayışına bağlamaktır. Bütün Müslümanları aynı şekilde değerlendirmek haksızlık ve adaletsizlik olur.

Dinin doğru anlaşılıp en güzel şekilde yaşanması inanan, inanmayan herkes için son derece önemli ve gereklidir. Aksi halde hem bu türden kötü örneklerin çoğalmasının ve meşrulaşmasının önüne geçmek son derece zor olacak hem de birçok insan bu kötü örnekler sebebiyle dinden uzaklaşacaktır.

İSLAM, KORKULACAK BİR DİN DEĞİLDİR

Bugün İslam ile anılması söz konusu edilemeyecek bir kavram olan fobinin yani korkunun maalesef İslam denildiğinde kimi insanların zihninde uyanan ilk izlenimlerin başında geldiği görülmektedir.

Oysa İslam insanlara güven, huzur, esenlik ve barış getiren bir inançtır. İslam insanları korkutmak için değil doğru yolda onlara kılavuzluk ederek ilahi uyarılarda bulunmak için vardır. Ancak geçmişten günümüze gerek kimi mensuplarının yanlış din algısı ve uygulamaları gerekse İslam'ı kötü göstermek isteyen kişi ve çevrelerin İslam ile ilgili oluşturmaya çalıştıkları olumsuz hava sebebiyle İslamofobi gibi bir kavramın dünyanın gündeminde olduğu görülmektedir.

Tarihte ve Günümüzde İslamofobi

Modern dünyanın hastalıklarından biri de ırkçılıktır. Irkçı düşünce kendisi gibi olmayana dışlamakla ve farklı olanları psikolojik bir şiddete maruz bırakmakla kalmamaktadır. Bunun yanında ırkçılık, farklı etnik ve dini kökenlere sahip kişilerin sosyal ve ekonomik hayatta dezavantajlı konuma düşmesine neden olmaktadır. Kuşkusuz ırkçılığın günümüzdeki tezahürlerinden birisi de farklı kültürlere ve dinlere mensup insanların gündelik hayatın birçok alanından dışlanması, psikolojik ve sosyal şiddete maruz kalması şeklinde gerçekleşir.

Günümüzde özellikle Batı dünyasında bu şiddetten en çok nasibini alanlar Müslümanlar olmaktadır. İslamofobi olarak anılan bu eğilim, Müslümanlardan, sırf Müslüman oldukları için

korkulması, onlardan nefret edilmesi ve hatta tiksiniilmesi anlamlarını taşır.

Tıpkı yabancı düşmanlığı anlamına gelen zenofobideki gibi, islamofobide de bu korku ve nefretin kökeninde nefret edilen kültür/din hakkında derin bilgi sahibi olunması değil, tersine nefret edilen kültür/din hakkında derin bir cehalet yatmaktadır. Muhtemelen hiçbir şey bu durumu, dünyanın en ünlü militan ateisti Richard Dawkins'in "İslam'ı eleştirmek için Kuran'ı okumama gerek yok" şeklindeki tweeti kadar iyi açıklayamaz.

Geçmişte İslamofobi

İslamofobiyi tarihte çok gerilere götürmek mümkündür. Örneğin Reformasyon hareketinin mimarlarından Martin Luther'in Türkler ve Müslümanlarla ilgili olumsuz görüşleri onlarca örnekten sadece birisidir. Luther, Müslüman Türkleri Tanrı'nın Hıristiyanları cezalandırmak için gönderdiği bir "bela" olarak tasvir etmiştir. Benzeri birçok yaklaşım Erasmus gibi, dönemin önde gelen ve bugün saygıyla anılan isimleri tarafından seslendirilmiştir.

Elbette islamofobi bugün farklı bir şekilde tezahür etmektedir. O günlerde standart bir Batılının bir Müslüman ile karşılaşma olasılığı çok düşüktü. Müslümanlar hakkında öğrenilenler Doğu'yu ziyaret eden Batılıların yazdıkları ve bu yazarların hayal dünyalarında yarattıkları ile sınırlıydı.

Günümüzde İslamofobi

Bugünse islamofobi temelde iki kaynaktan beslenmektedir. Bu kaynakların birincisi kendini Müslüman olarak tanımlayan bazı kendini bilmezlerin işledikleri terörist eylemlerdir. Bu terörist eylemler neticesinde Batılıların zihninde yüzlerce yıldır süregelen "İslam şiddet dinidir" fikri güçlenmektedir. Maalesef Kuran'da sadece savunma savaşına izin verilmesine

rağmen bu eylemler Kuran'ı gölgelemekte, İslam'la ilgili hatalı bir imaj sunmaktadır.

Oysa Kuran genel prensip olarak barışı benimsemiş, sadece zorla yurtlarından çıkarılan ve kendilerine savaş açılan Müslümanlara savaşma izni vermiştir. Allah istese Müslümanlara bu istisnayı da tanımayabilir, hiçbir şart altında savaşmayacaksınız diyebilir ve Müslümanlardan “pasifist” bir tutum benimsemelerini isteyebilirdi.

Ancak derinlemesine düşündüğümüzde Allah'ın neden Müslümanlar için pasifist bir tutum benimsemediğini anlamak güç değildir. Allah insanların barışa yönelmesini istemekle ve barışı emretmekle beraber, insanların basit dünyevi çıkarlar için savaşacaklarını bilmektedir. Eğer Allah, Müslümanlara kendilerini savunma hakkı vermese bu durumda dünyada tek bir Müslüman kalmazdı. Pasifizm kulağa hoş gelse de uygulanabilirliği olmayan naif bir dünya görüşü olmanın ötesine geçmeyecektir.

Günümüzde islamofobiyi besleyen diğer kaynağa Müslümanların eski dönemlerden farklı olarak Batıda da yaşıyor olmasıdır. Bu birliktelik, bu iç içe olma durumu zaman zaman bazı gerilimleri beraberinde getirmektedir. Batıya önce göçmen işçi veya sığınmacı olarak giden Müslümanlar zaman içinde Batının bir parçası olmuş, Batılıların çalıştığı işlerde çalışmaya başlamış, onların faydalandığı imkânlarla talip olmuşlardır.

Günah Keçisi Teorisi

Bu durum, sosyolojide günah keçisi denilen teorinin de iddia ettiği gibi toplumsal gerilimi beraberinde getirmiştir. Toplumun maddi olarak sıkıntı içinde olan, eğitimsiz kitleleri sosyo-ekonomik merdivenin altında olmalarından yabancıları sorumlu tutma yoluna gitmişlerdir. Bu durumda Müslümanlar günah keçisi ilan edilmiş ve sonuçta mevcut islamofobi daha da güçlenmiştir.

Benzer bir durumun İkinci Dünya Savaşı sırasında Yahudilerin başına geldiğini hatırlatmakta fayda var. O dönemde de Almanya’da yaşanan ekonomik sıkıntılar ve bu sıkıntılar neticesinde oluşan toplumsal psikoloji, toplumda var olan Yahudi nefretini beslemiş ve insanlığın dehşetli bir dönemine kapı aralamıştır. Elbette islamofobinin bunlar dışında beslendiği psikolojik, sosyal ve sosyo-biyolojik açıklamalar mevcuttur.

İslamofobi ve Şiddet

Günümüzde birçok sosyal araştırma islamofobinin ne denli derin bir sorun olduğunu ortaya koymaktadır. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde 2015 yılında PEW araştırma şirketi tarafından yapılan bir ankette Müslümanlar en az sempati duyulan dini grup olarak öne çıkmışlardır. Katılımcılara sempati duydukları dini gruplara 100, hiç sempati duymadıklarına ise 0 vermeleri istenmiş, sonuçta Müslümanlar 100 üzerinden 40 puan almışlardır. Amerika’da yapılan başka bir ankette katılımcıların yaklaşık 1/5’i Müslüman komşu istemem derken, 1/3’i uçakta Müslüman görsem gerilirim demiştir.

Bu anketlerin gerçek hayatta karşılığı olduğunun bir kanıtı son yıllarda defalarca kez Arapça konuştuğu için uçaktan indirilen yolculardır. 1 Nisan 2016’da eşi ve 3 çocuğu ile uçaktan indirilen Eaman-Amy Saad Shebley bunlardan birisi. İslamofobinin ne kadar canlı olduğunun bir diğer kanıtı 2017 yılında Portland’da başörtülü bir kadına saldıran bir Amerikalı erkeğin, kendisini durdurmaya çalışan iki kişiyi bıçaklayarak öldürmesi.

Toplu Gösterilerle İslamofobi

İslamofobi sadece bireysel olaylarda tezahür etmemekte, bazen toplu gösterilerle de varlığını hissettirmektedir. Yine Amerika’da 2017 yılında 21 eyalette toplanan İslam karşıtları buna örnek verilebilir. Almanya’da benzeri görüşlere sahip

İslam karşıtı bir topluluk Dresden şehrinde 25,000'den fazla kişiyi toplamayı başardı.

İşin aslı sanılanın aksine islamofobi sadece Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'da değil, Doğu ve Güney Avrupa'da, özellikle de Macaristan, İtalya, Polonya, Yunanistan gibi ülkelerde; hatta Asya ülkelerinde de güçlü bir akımdır. Myanmar, Hindistan ve Çin'de Müslümanlar, sırf dinleri nedeniyle işkenceye ve katliama varan zorluklarla yüz yüze gelmekte. Myanmar'da Budist çoğunluk Müslümanları sindirirken, Çin yönetimi, Müslümanların çoğunlukta yaşadığı Sincan'da bebeklere "Muhammed" de dâhil olmak üzere Müslüman isimleri konulmasını yasakladı.

İslamofobi ile Mücadele İçin Neler Yapılması Gerekir?

İslamofobi tek başına kınamak ya da protesto etmek, Müslümanlara da İslam'dan korkan insanlara da bir fayda sağlamaz. İslamofobinin sonuçlarının konuşulduğu kadar nedenlerinin de konuşulması ve böyle önemli bir meselenin konuşup tartışmadan ibaret bırakılmayarak kısa, orta ve uzun vadeli eylem planları alınması gerekir. İslam korkusunu ortaya çıkaran nedenlerle yüzleşmeden, İslam'ın ne olduğunu ve ne olmadığını olabilecek tüm imkânları kullanarak insanlara anlatmadan, anlatmakla kalmayıp İslam inancına uygun bireyler ve toplumlar inşa etmeden bu kötü algının yıkılması mümkün değildir. Çünkü İslam'ın aleyhinde çalışanlar, lehinde çalışanlardan çok daha güçlü ve tesirli hareket etmektedir. İhtiyaç duydukları malzemeyi bizzat kendi elleri ile veren Müslümanlar da hesaba katıldığında hem kendi içimizde hem de dışımızda bu mücadeleyi vermemiz gerektiğini anlamak zor değildir.

Terör ve İslamofobi Sarmalı

İslamofobiyi besleyen önemli kaynaklardan birisi terördür. Sözde din adına yapılan terörist saldırılar neticesinde İslam

hakkında yeterli bilgiye sahip olmayan kitleler İslam'ın bir şiddet dini olduğu izlenimine kapılmakta, İslam'a ve onun takipçilerine karşı cephe alabilmektedirler. Kimi zaman bu durum Müslümanlara karşı işlenen sözlü ve fiziki saldırıları beraberinde getirmektedir. Örneğin 2016 yılında Manchester şehrinde (İngiltere) meydana gelen bombalı saldırıdan hemen birkaç saat sonra yine Manchester'da bir cami İslam karşıtları tarafından kundaklandı. Yine Amerika'da San Bernardino'da yaşanan terör saldırısından sonra islamofobik eylemlerin bir sene içinde 3 kat arttığını bilinmektedir. Dahası, bu terör eylemlerinin Batı'da aşırı sağın yükselmesine katkı sunduğu gözden kaçmamalıdır. Terörden faydalanan aşırı sağ, islamofobiyi araçsallaştırıp siyasi amaçları için kullanmayı başarmıştır.

Kuran Terör İçin Ne Diyor?

Kuşkusuz bu terör-islamofobi sarmalından çıkmadan sorunun çözülemeyeceği açıktır. İslam'ın terörle ilişkilendirilmemesi içinse Kuran'ın bu konuda neler söylediğinin dikkatli bir şekilde incelenmesi gerekir. Öncelikle Kuran'da, bir kişiyi haksız yere öldürmenin tüm insanlığı öldürmek gibi olduğu bildirilir.²²⁸ Kuran, cana kıymayı yasaklarken savaş durumuna bir istisna tanır.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, savaşın Müslümanlar tarafından açılmaması, Müslümanlara sadece savunma adına savaşma izni verilmesidir. Kuran, barışı esas alan bir kitap olarak bir grupta sadece o gruptaki insanlar Allah ve din konusunda farklı fikirlere sahipler diye savaşma izni de vermemiştir: **Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adaletli davranmaktan men etmez. Allah, adaleti ayakta tutanları sever. Allah sizi; ancak din hakkında sizinle**

savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkaran, ıkarılmanıza yardım eden kimselerle dost olmaktan yasaklar. (Mmtebine 8-9)

İslam ve Peygamberimizle Alay Edenler

Buna rağmen bazı kişiler masum canlara din adına kıydıklarını iddia edebilmektedirler. Oysa yapılan terörist eylemler dinin bir emri olmadığı gibi, Kuran'ın masumların haklarının korunması ile ilgili birçok ayetine aykırıdır. Bu noktada verilebilecek bir diğer örnekse 2015 yılında Fransa'da yaşanan Charlie Hebdo dergisine yapılan saldırıdır. Hatırlanacağı gibi dergiye yapılan bu saldırının, dergide İslam'la alay edildiği için gerçekleştirildiği iddia edilmişti.

Oysa Peygamberimiz ile alay edilmesi ve ona hakaret edilmesi son derece çirkin bir davranış olsa da bu durum o insanların öldürülmesini dinen meşru kılmayacaktır. Ayetler bu konuda son derece açıktır: **Allah, Kitap'ta size şunu da indirmiştir: Allah'ın ayetlerinin inkr edildiğini, bu ayetlerle alay edildiğini işittiğinizde, bir başka lakırdıya dalıp gittikleri zamana kadar, o münafıkların yanında oturmayın. (Nisa 140). Ve yemin olsun ki, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden de şirke batanlardan da incitici çok şey işiteceksiniz. Sabreder, takvaya sarılırsanız işte bu, iş ve oluşların en zorlularındandır. (li İmran 186)**

Görüldüğü gibi Kuran ayetlerinde dinimizle ve Peygamberimizle alay etme zavallılığını gösterenlere bizim ceza kesmemiz istenmiyor. Böyle bir durumda Müslümanlara düşen şidete bulaşmadan orayı terk ederek o kişileri protesto etmek ve akıl, bilim, düşünce ve sanat araçlarını kullanarak bu çirkinliğe karşı özverili bir mücadele sürdürmektir.

İşte bu noktada Müslüman limlere ve kanaat önderlerine büyük rol düşmektedir. Bu kişiler, düzenlenen terörist eylemlerin dini açıdan kabul edilmeyecek olduğunu daha yüksek bir sesle vurgulamalıdır. Ayetlere referanslarla detaylı bir şekilde

İslam'ın terörle ilişkilendirilmesinin neden hatalı olduğu akademik çalışmalara konu edilmeli, ardından bu çalışmalar kamuoyu ile paylaşılmalıdır.

Sadece Bir İmaj Sorunu Değil

İslamofobi tartışmalarında atlanmaması gereken bir diğer nokta ise sorunun sadece bir imaj problemine indirgenemeyeceğidir. Maalesef Müslüman dünya İslam'ı gereğince kavrayamamış; böylece İslam'ın Müslümanları hem bu dünyada hem de ahirette mutluluğa ve huzura ulaştırmasının önüne geçilmiştir.

Bugün İslam ülkeleri bilimde, insan haklarında, ekonomik refahta, mutluluk endekslerinde gerilerde kalmışsa bu noktada kendimizi eleştirmekten kaçınmamalı, sorunun sadece “Batı tarafından kötü yansıtılmak” olmadığını hatırlamalıyız. Kendimizi eleştirirken bunu Batı veya Batılılar istiyor diye yapmamalı, gerçekten de eleştirinin kendimizi geliştirmemiz için tek çare olduğunu bilerek yapmalıyız.

Dini ve İnsani Eğitimin Önemi

Müslümanların hem doğru bir din anlayışına hem de insani erdemlere sahip olmaları noktasında eğitim düzeylerinin yükselmesi son derece önemlidir. İslam inanç sistemi, erdemli, bilinçli ve duyarlı örnek insan yetiştirmeyi hedefler. Hem dini hem de insani değerler noktasında bilgisizlik ise hem teröre hem de her türlü ahlak dışı eyleme alet edilmeye uygun insanların çoğalmasına sebep olur.

Sanat ve Medyanın Gücü

İngiliz gazetesi Independent'in haberine göre 2001 ile 2015 arasındaki terör saldırılarının sadece %2'si Batı Avrupa ve Amerika'da meydana gelmiştir. Terör saldırılarının ve yaşanan can kayıplarının ezici çoğunluğu, Müslüman nüfusun çoğunlukta

olduğu ülkelerde meydana gelmiş. Görüldüğü gibi sözde “İslami terör”ün en büyük mağduru Müslümanlardır.

Yine Global Terrorism Index’in raporuna göre, dünyada teröre en çok can ve mal kaybı veren 5 ülkenin 4’ünün çoğunluğu Müslüman, diğerinin de yarıya yakını Müslümandır. Bu ülkeler Irak, Afganistan, Pakistan, Suriye ve Nijerya’dır. Hem IŞİD’in hem de El-Kaide’nin katlettiği insanların çoğunluğu Müslümandır.

Elbette her can kıymetlidir ve masumlar arasında Müslüman/Müslüman olmayan gibi bir ayrıma gitmek hem insanlığa hem de dine aykırıdır. Burada vurgulamaya çalıştığımız sanılanın aksine bu tür sözüm ona İslami örgütlerin daha çok Müslümanları katlettiğidir.

Buna rağmen Batı, medyanın ve sanatın gücünü kullanarak terörün en büyük mağduru olduğu izlenimini yaratmaktadır. Yine bazı Batılılar, İslam’la ilgili algıları da istedikleri gibi şekillendirebilmekte, Müslümanları terörist veya şiddet yanlısı insanlar olarak sunabilmektedirler. Nitekim *Homeland* gibi diziler Müslümanları kolaylıkla teröre ve şiddete meyledebilecek kişiler olarak sundukları için eleştirilmiştir. Kuşkusuz medya ve sanatın gücüyle başa çıkmanın en iyi yolu bu konuda yakınmak değil, sanat ve medyanın gücünü kullanarak gerçekte İslam’ın ne olduğunu ve ne olmadığını göstererek insanları doğru bilgilendirmektir.

İslamofobi: Çağın Hastalığı

İslamofobi Müslümanların gündelik hayatına birçok farklı boyutta etki etmektedir. Örneğin islamofobi, bazen Müslümanları sürekli kendilerini ve dinlerini savunma ihtiyacı içinde hissettirebiliyor, bazen çok daha vahim bir şekilde Müslümanların fiziksel şiddete uğramasına, hatta ölümlerine neden olabiliyor.

Dikkatten kaçan önemli bir husus ise islamofobinin sadece Müslümanları ilgilendiren bir sorun olmadığıdır. Terör örgütleri özellikle islamofobinin sonuç vereceği yerlerde eylemler yaparak bu terör-islamofobi sarmalını sürdürme ve daha da derinleştirme amacını taşımaktadırlar. Dolayısıyla islamofobi sadece Müslümanları ilgilendiren bir sorun olarak değil, tüm toplumu ilgilendiren bir hastalık olarak görmek ve tedavisi için uğraşmak daha doğru olacaktır.

İSLAM, SEVGİSİZLİK VE MERHAMETSİZLİK DİNİ DEĞİLDİR

Küçük yaşlardan itibaren Allah ile korkutulmuş bir toplumda; Allah'ın sevginin, rahmetin ve tüm güzelliklerin kaynağı olduğu gerçeğinin göz ardı edilmesine şaşırılmaması gerekir.

Allah'ın sevgisini kaybetmek ile değil, bize ceza verip azap etmesiyle korkutulmuşuz. Bu korku sebebiyle çoğu zaman farkında olmadan, Allah ile olan en doğal sevgi ve güven bağımızı bozmuşuz.

Yaptığımız hatalar çocuktur denilerek hoş karşılanmamış ve bazı büyüklerimizden “Allah seni sevsin” cümlesi yerine “Allah cezanı versin” cümlesini duymuşuz.

Oysa sürekli olarak “Allah çarpar!” “Kuran çarpar!” ya da “Anne babanı üzersen, dediklerini yapmazsan, Allah seni cezalandırır. Cehennemde yakar!” şeklinde çocuk üzerinde otorite kurmak ve istediğini yaptırmak için Allah'ı sürekli cezalandıran bir güç olarak tanıtmak çok yanlıştır.

Bazı anne ve babaların isteklerini yapmadıkları bir anda başlarına bir şey gelen çocuklara, “Bak işte dediğimi yapmadığın için Allah seni cezalandırdı!” şeklinde cümleler kurmaları sebebiyle Allah, o masum zihne sahip çocuğun hayal dünyasında korkutucu ve cezalandırıcı bir varlığa dönüşmektedir.

İnsan Korktuğundan Uzaklaşır

Peki, yetişkinlere anlatılan bundan farklı bir Allah mı? İnsanlara Allah'ı ve dini anlatırken genellikle ceza, bela ve azap gibi korkular üzerinden anlatım yapıyor ve Allah'ın affedicisi,

merhametli ve kullarına karşı sevgi dolu olduğunu ve pişmanlıkla tövbe edenlerin tövbesini kabul edeceğini çoğu zaman göz ardı ediyoruz.

Biz hem kendimizi hem de başkalarını Allah'a yaklaştırmaya mı yoksa Allah'tan uzaklaştırmaya mı çalışıyoruz? İnsan sevdiğine yaklaşır, korktuğundan ise uzaklaşır. Şüphesiz Allah, gerektiğinde hak edenlere ceza da verir. Ancak rahmetinden önce azabından ve sevgisinden önce öfkesinden söz etmenin nedeni nedir? Rahmeti bu kadar geniş olan bir Rabbimiz varken, insanları korkutup sindirmeye çalışmak neden?

İnsan Sevdiği İçin Fedakârlık Yapar

Kendi hata ve günahlarımıza bakmadan, kendi nefsimizi kınamadan, sürekli birilerini kınıyor, Allah'tan bir yetki almış gibi insanları dinden çıkarıyor ya da cehennemlik ilan ediyoruz. Bunları yapabildiğimize göre demek ki gerçek anlamda Allah'tan hiç korkmuyoruz.

İnsan ancak, Allah'a olan sevgisi ve muhabbeti sebebiyle içten gelen bir istekle kötülükten uzak durabilir. Sorsak Allah'tan korkan bir sürü insan var. O halde neden bu kadar kötülük var? İnsan korktuğu kişi için değil sevdiği kişi için fedakârlık yapar. Sevdiği kişi için sorumluluk üstlenir. Kulun önce Rabbini gönülden sevmesi gerekir. Gerçek sevgi zaten beraberinde o sevgiden mahrum kalma korkusunu getirecektir.

Sevgi Dilini Kullanmak Gerekir

Korku dili değil sevgi dilidir insanı özü ile buluşturacak olan. Çünkü Allah, "Vedud" dur; sevginin, muhabbetin ve tüm güzelliklerin kaynağı, seven ve sevilmeyi en çok hak edendir. İçimizdeki sevgi hissi, en çok Allah'ı sevelim ve O'nu gönül tahtımızın tek gerçek hâkimi kılalım diye, gerçek sevginin ve muhabbetin sahibi olan Allah tarafından verilmiştir.

Çünkü Allah gerçek anlamda inanan, samimi, erdemli ve hakikatli bütün kullarını sevmektedir. Kuran'da geçen "hubb" ve "vudd" kelimeleri bu sevgi ve muhabbeti ifade etmektedir. Ayetlerde buna dikkat çekilmektedir: **Ey inananlar! Eğer imanınızı kaybederseniz, Allah, zaman içinde (sizin yerinize) O'nun sevdiği ve O'nu seven insanlar geçirecektir.** (Maide 54)

Allah hem bizi hem de sevdiğimiz her şeyi yaratan ve hem kendisini hem de sevdiklerimizi bize sevdirendir. Tüm güzel duygu ve hisleri içimize verendir. Hatalarımıza rağmen bize karşı şefkatli olan ve her fırsatta bizi affetmek isteyendir. Kendi rahmetinden ümit kestirmeyen ve hatalarımızdan dönmemiz için bize fırsat verip yol gösterendir.

Allah, Kendisini İnkâr Edenlere Bile Fırsat Verendir

Öyle ki Allah sadece kendisine inanan, kulluk ve ibadet edenlere karşı değil, kendisini inkâr edenlere karşı bile merhametli ve şefkatlidir. Azgınlıkları sebebiyle kullarına hemen ceza vermeyen ve kendileri ile yüzleşmeleri ve hatalarını fark etmeleri için cezalarını erteleyen ve gerçeği görmeleri için kendilerine fırsat verendir.

Yeryüzünde kendi rızıkını taşımaktan âciz olan nice canlıları dahi rızıklandırandır. Allah, yarattıklarına olan sevgi ve muhabbeti sebebiyle vermiş olduğu nimetleri sayılamayacak derecede çok olandır: **Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, asla böyle bir işin altından kalkamazsınız! Gerçek şu ki, çok acıyan çok esirgeyen gerçek bağışlayıcı elbette Allah'tır.** (Nahl 18)

En Güzel Sevgi Hangisidir?

Kulunu, hak ettiğinden çok daha fazla seven ve ona karşı şefkatli olan Rabbinin sevgisini karşılıksız bırakabilir mi akıl, vicdan ve vefa sahibi biri? Onu bırakıp da başkalarına

yöneltebilir mi sevgisini? O'ndan daha fazla sevlmeyi kim hak edebilir ki? Hangi şey insana, Allah'ın sevgisinden ve rızasından daha sevimli ve hoş gelebilir ki? O'nun bizi sevdiği kadar kim bize vefalı olabilir ki? Şüphesiz kimse olamaz. Kur'an bize gerçek anlamda iman etmiş olanların Allah'ı her şeyden daha fazla sevdiğini söyler: **Hâlbuki imana ermiş olanlar, Allah'ı başka her şeyden daha çok severler.** (Bakara 165)

Allah'ın Sevgisini Hak Etmemiz Gerekir

Allah'ın bizi sevmesi ve gerçek anlamda O'nu sevebilmemiz için O'nun sevgisini hak edecek erdemlere sahip olmamız gerekir. Allah, kararlı bir iman ile bu imana uygun erdemli bir hayat yaşayan kullarına sevgisini bahşedecek, yarattıklarını onlara sevdirecek, insanlar tarafından da sevilen kullar olmalarını nasip edecek ve onlar için tarifsiz bir sevgi var edecektir: **Rahman (sınırsız rahmet kaynağı olan Allah), iman edip dürüst ve erdemli davranışlar ortaya koyanlar için, tarifsiz bir sevgi var edecektir.** (Meryem 96)

İSLAM, KABALIK, SAYGISIZLIK, KİBİR VE NEZAKETSİZLİK DİNİ DEĞİLDİR

İslam, kabalık, saygısızlık, kibir ve nezaketsizlik dini değildir. Bazı Müslümanların bunları yapıyor olmasının, İslam'a fatura edilmesi doğru değildir.

İnsan olamadan Müslümanlık taslayan, Kuran'ın rehberliğinden ve Hz. Peygamber'in örneğinden nasipsiz edep, hayâ ve ahlak yoksunlarının dindar geçindiği, düşmanlık, kin, nefret, hakaret ve iftira saçtığı bir yerde ünlü düşünür ve şair Muhammed İkbal'in dediği gibi Müslümanlardan kaçarak İslam'a sığınmak gerekir. Yine İkbal, bu tarz kişiler için olsa gerek şöyle söylemektedir: "Senin Allah'a erişmen mümkün değildir. Zira henüz beşer (insan olma) makamı dahi senin için örtülüdür."²²⁹

Bazı kişi ve çevrelerin kendilerini dinin sahibi ya da sözcüsü olarak görerek insanları tehdit etmeye kalkmaları kabul edilebilecek bir şey değildir. Hiç kimsenin, hiçbir kurumun din adına otorite ya da temsilci olması söz konusu değildir.

Bazı Müslümanların kendilerini dinin temsilcisi sayarak başkalarının günahı ya da sevabı ile uğraşmaları son derece yanlıştır. Haram olduğu için domuz eti yemeyen herkes haksızlık, adaletsizlik, yalan, iftira, saldırganlık ve hakaretin de haram olduğunu bilmelidir.

Yine kimi zaman farklı düşündüğü ya da inanan bir insan olmadığı için birine saldırmak, ona zarar vermek veya düşüncelerini özgür bir şekilde ifade etmesine karşı olmak da bir

²²⁹ Muhammed İkbal, **Cavidname**, çev: Halil Toker, Kaknüs Yayınları 2014, s. 134.

Müslüman'a yakışmaz. Düşünceleri sebebiyle bir insana saldırmak, insanlıktan nasibi olmayanların harcıdır. Din için yapıldığı sanılan, çifte kavrulmuştur.

Müslüman, düşünceden korkmaz. İslam'a ters olan düşüncelere yine düşünce ve kanıtlar ile karşı çıkar. Düşünce, bilgi, bilim, sanat ve değer üretir. Söyleyecek sözü ya da ortaya koyacak düşüncesi olmayan kişiler ise kaba kuvvete ve saldırganlığa yönelir.

Bazı kişi ya da çevrelerden farklı düşünmek hatta aynı inancı paylaşıyorken farklı bakış açılarına sahip olmak, başkalarını yargılama ya da onlara saygısızlık etme hakkı vermez kimseye.

Düşünen bir varlık olan insanın düşünmesi kadar doğal bir şey yoktur. Dolayısıyla bir insana düşüncesi sebebiyle kızmak anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir şey değildir. Önemli olan düşüncelerin bizim kabullerimize göre değil gerçeğe ve kanıtlara uygun biçimde değerlendirilmeleridir.

Çoğu zaman geleneksel kabullerin insanların düşünceleri üzerinde olumsuz etkileri olduğu görülebilmektedir. Geleneğin getirdiğini olduğu gibi kabul etme, üzerine gerektiği gibi düşünüp sorgulamama insan onuruna yakışır bir davranış değildir. Gelenekten gelen her şey yanlış olacak diye bir kural yoktur ancak gelen her şeyi akıl, vahiy ve fitrat süzgecinden geçirerek değerlendirmek gerekir.

Bugün tüm dünyada Müslümanların birbirlerine karşı tahammülsüzlük ve saygısızlık içinde olduğu hatta kimi zaman Müslüman olmayanlara karşı daha fazla saygı ve anlayış gösterildiği görülebilmektedir. Oysa Müslümanım diyen herkes, Müslüman olsun olmasın her insana karşı saygılı bir duruş sergilemesi gerektiğini bilmelidir. Bunu yapmak, İslam inancının, insana doğal olarak getirmiş olduğu ilkeli duruş ve sorumluluğun bir gereğidir.

Daha önce de dikkat çekildiği gibi İslam olmak, her şeyden önce insan olmaktır. İslam, medeniyet dinidir; kabalık, saygısızlık, nezaketsizlik, şiddet ve barbarlık dini değil. Bugün çoğu Müslüman'ın bu gerçekten uzak olması, İslam adına ölçü değildir. İslam olmak, gerçek anlamda nezaket ve tevazu sahibi olmak, her türlü kibirlenmeden ve sahtelikten uzak bir şekilde içtenlikle Allah'a teslim olmak demektir.

Tevazu; kibir ve gösterişten uzak, alçakgönüllü, sade, zarif, nezaketli ve saygılı olmaktır. Gerçek anlamda iman etmek isteyen bir kul, Allah'ın rızasına uygun yaşayabilmek ve nefsinin kötü eğilimlerinden korunabilmek için tevazu sahibi olur. Kibir ise tehlikeli bir zehir gibidir. İçten içe insanı eritir. İnsana kendisini dev aynasında gösterir. Erdemli olmayan insan kibirlidir. Erdemli olmak isteyen insanın, tevazu sahibi olması gerekir. İnsanlara gösteriş olsun diye yapılan tevazu, sahtelik ve riyakârlık doğurur. Giydiğimiz birkaç beden büyük elbise gibi üzerimize bol olur. Gerçek tevazu sahibi insan, izzet ve onur sahibidir. Sahte bir tevazu ise insan için zillet ve rezillik sebebidir.

Tevazu sahibi görünmek kolay, gerçekten olmak ise zordur. Bu zorluk sebebiyle birçoğumuz olmak yerine görünmeyi tercih ederiz. Oysa erdemli bir insan olabilmek için tevazu sahibi görünmek değil gerçek anlamda tevazu sahibi olmamız gerekir. Bunun için de Allah'a gönülden bir güven ve teslimiyet içinde O'nun ayetleri ile hayat bulmalı ve O'nun has kulları arasına girmek için çabalamalıyız: **Rahman'ın has kulları olan kimseler, yeryüzünde vakarlı bir tevazu ile yürürler ve ne zaman kötü niyetli, dar kafalı kimseler kendilerine laf atacak olsa, (sadece) selam (esenlik, barış, güven) der ve geçerler.** (Furkan 63)

Allah'ın has kulları tevazu sahibidirler. Çünkü Allah, kendini beğenmiş kibirlileri sevmez: **Unutmayın ki Allah kendini beğenmiş küstahları sevmez.** (Nisa 36). Yine ayetler

kendimizi bir şey sanarak kibirlenmememiz gerektiğini çok çarpıcı bir örnek ile gözler önüne serer: **Yeryüzünde kasılıp kabarak yürüme. Çünkü siz, yeri asla yırtamazsınız, uzunlukça da dağlara ulaşamazsınız.** (İsra 37)

Bu konuda Hz. Lokman'ın oğluna öğütleri, gerçek erdem bilgisini ve ruhunu yakalamak isteyen herkes için altından da değerlidir: **Yavruğum! (Yapıp ettiğiniz) o şeyler isterse bir hardal tanesi kadar olsun, ister bir kayanın bağrında, ister göklerin derinliklerinde, isterse yerin altında saklı bulunsun; Allah onu bulup ortaya çıkarır. Çünkü Allah (ilmiyle) her şeye nüfuz eder, her şeyden haberdardır. Yavruğum! Allah'a kulluğunu hakkıyla yerine getir, her zaman iyi ve doğru olanı önerip kötü ve yanlış olandan sakındır; başına gelenlere göğüs ger! Şüphesiz bütün bunlar kararlılık ve direnç isteyen işlerdendir. (Yersiz) bir gurura kapılarak insanlara üstünlük taslama ve yeryüzünde küstahça gezip durma! Unutma ki Allah, kendini beğenmiş kibirliyi sevmez. Davranışlarında ölçülü ve dengeli ol, sesini yükseltme. Unutma ki, seslerin en çirkini eşeğin anırmadır.** (Lokman 16-19)

Peygamberimiz Hz. Muhammed, Allah'tan almış olduğu görevi en güzel şekilde yerine getirmek için mücadele verirken birçok zorluk ve sıkıntı ile karşılaşmış, hem fiili hem de sözlü saldırı ve baskılara uğramış, iftira ve hakaretlere maruz kalmıştır. Peygamberliği öncesinde güvenilirliği, nezaketi, zekâsı, kabiliyetleri, hoşgörüsü ve erdemi ile insanlar tarafından sevilen ve takdir edilen biri olmasına rağmen, peygamberliği ile birlikte Allah'ın ayetleri ile yüzleşemeyen toplumu tarafından dışlanmış ve yalanlanmıştı. Oysa o peygamberliği ile birlikte eskisinden daha da erdemli ve dürüst biriydi. Ona karşı çıkanlar ona değil, Allah'ın gerçeği apaçık ortaya koyan ayetlerine tahammül edemiyorlardı. Onların durumu da Hz. Salih'in toplumunun durumu gibiydi. Kendilerine Allah'ın

ayetleri ile gerçeği getirerek öğüt verenleri sevmiyorlardı: **Nihayet, (Salih) onlardan yüzünü döndürüp şöyle dedi: Ey toplumum! Yemin olsun ki, Rabbimin mesajını size tebliğ ettim, size öğüt verdim; ama siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.** (A'raf 79)

Peygamberliğinin toplum tarafından benimsenmesinden sonra da toplumun içindeki birçok sorun, anlaşmazlık, kabalık ve nezaketsizliklere maruz kalmış ancak her zaman insanlara kabalıktan ve kibirden uzak, rahmet, merhamet, hoşgörü, sevgi, tevazu, adalet ve güven ile yaklaşarak güzel bir örnek olmuştur: **Allah'ın rahmeti sayesinde sen onlara yumuşak davrandın. Ama eğer onlara karşı katı yürekli davransaydın, kesinlikle senden uzaklaşırlardı: Şu halde onları affet, affedilmeleri için de dua et ve yönetim işinde onlarla istişare (ye devam) et! Artık kararını verdiğin zaman da, Allah'a güven! Çünkü Allah kendisine güvenenleri sever.** (Âli İmran 159). Peygamberimiz insanlara hükmedici bir kral gibi değil tevazu sahibi bir inanan olarak davranmıştır. Çünkü tevazu sahibi olmak, gerçek anlamda inanmış ve inancını içselleştirmiş kişilerin özelliğidir.

Peygamberimizin insanlara karşı ne kadar nezaket ve hoşgörü sahibi olduğunu Kuran ayetlerinden açıkça görmek mümkündür. Kendisine rahatsızlık verecek şeylerle ilgili bile birçok konuda insanları incitip kırmaktan hatta bunu onlara söylemekten dahi çekinmiştir. Örneğin ayetler, bazı kişilerin Peygamberimizin Allah'ın elçisi olduğunu kabul ederek Müslüman olmalarını dahi Peygamberimizin başına kaktıklarına ve sanki Müslüman olmalarıyla lütufta bulunmuşlar gibi davrandıklarına dikkat çeker: **Onlar Müslüman oldular diye seni minnet altına almaya kalkıyorlar. De ki: Müslüman olmanızdan dolayı beni minnet altına alıp bana lütfettiğinizi sanmayın; eğer (hakikate) sadıksanız, sizi doğru yola yönelttiği için asıl Allah size lütufta bulunmuştur.** (Hucurat 17)

Yine ayetlerden anlaşılan o ki kimi inananlar düşünce-siz ve nezaketsiz bir şekilde izin almadan Peygamberimizin evine girmeyi âdet haline getirmiş, yemeğe davet edildiğinde erkenden gelip yemek yapılana kadar beklemiş, yemeği ye-dikten sonra lafı uzatarak fazlasıyla Peygamberimizi ve aile-sini meşgul etmiş ama yine de Peygamberimiz insanlara olan sevgi ve muhabbeti sebebiyle kendisine zorluk ve üzüntü ve-ren bu durumu açık etmemiş, bu durum, Allah'ın ayeti ile in-sanlara bildirilmiştir: **Ey iman edenler! Size izin verilmedikçe Peygamber'in evlerine girmeyin; yemeğe (davet) edildiği-nizde (erken gelip) yemeğin hazırlanmasını beklemeyin; la-kin ne zaman davet edilerseniz o zaman içeri girin! Yemeği yediğiniz zaman da hemen ayrılın, lafa dalmayın! Çünkü böyle yapmanız Peygamber'i üzebilir, fakat o bunu söyle-mek için sizden çekinir; ama Allah hakikati söylemekten asla çekinmez.** (Ahzab 53)

Yine belli ki bazı inananlar gerek kendi aralarındaki anlaş-mazlıklar gerekse Allah rızası için yapılması gereken işlerdeki tartışmalar sebebiyle Peygamberimizin yanına geldiklerinde onun yanında bağıra çağıra ve nezaketsiz bir biçimde tartışıp kavga etmiş ama yine de Peygamberimiz onları azarlamamış, bulunduğu yerden kovmamıştır. Allah ayetleri ile inananları uyarmıştır: **Ey iman edenler! Sesleriniz Peygamber'in se-sini bastırmasın! Birbirinizle bağıra çağıra konuştuğunuz gibi onunla da bağıra çağıra konuşmayın ki, siz farkında olmadan iyilikleriniz boşa gitmesin!** (Hucurat 2)

Hatta kimi zaman Peygamberimizin evinin önünde dikile-rek ve yüksek sesle bağırarak onu evin dışına çağırılmışlar ve bu konuda da yine Allah tarafından uyarılmışlar: **Gerçek şu ki (ey Peygamber,) seni evinin dışından çağırınlar var ya, işte onların çoğu akıllarını kullanmazlar. Çünkü sen (kendi iste-ğinle) onların yanına gelinceye kadar sabredip bekleselerdi,**

kendi lehlerine olurdu. Ama Allah yine de çok bağışlayıcıdır, rahmetin kaynağıdır. (Hucurat 4-5)

Peygamberimiz, Allah'tan almış olduğu elçilik vazifesinin sorumluluğu ile inananlara karşı nefsi ile hareket etmemiş, onlara şefkat ve anlayışla yaklaşmıştır. Ayetler Peygamberimizi bu konuda güzel olana çağırılmış ve onu motive etmiştir: **(O halde, hakkı inkâr eden) birtakım kimselere verdiğimiz dünyevi zenginliklerden yana gözünü çevirme. Ve (seni umursamıyorlar diye) onlar için üzülme; fakat inananlara kol kanat ger (onlara karşı mütevazı ol ve onlara şefkatli davran).** (Hicr 88). **Seni izleyen inananlara kol kanat ger (onlara karşı mütevazı ol ve onlara şefkatli davran).** (Şuara 215)

Peygamberimiz üstün bir hayat tarzına, örnek bir ahlak ve erdeme sahipti. Bu gerçek, ayette şu şekilde ifade edilir: **Ve gerçekten sen, çok büyük bir ahlak (üstün bir hayat tarzı) üzerindesin.** (Kalem 4). Yine ayetlerde Peygamberimizin inananlara kendi nefislerinden daha yakın, daha can olduğuna dikkat çekilir: **O peygamber, inananlar için kendi nefislerinden daha dost, daha yakındır.** (Ahzab 6)

İşte tüm bu ve benzeri ayetler ve ayetlerden Peygamberimizin hayatına yansıyan güzel örnekler sebebiyle gerçek anlamda inanmak ve inancına uygun davranmak isteyen bir Müslüman'ın, kabalık, saygısızlık, nezaketsizlik ve kibirden uzak durması gerekir. Peygamberimizin örnek kişiliği ve insanlara karşı anlayış ve nezaketi gibi erdemli davranışlarını bize öğreten Kuran ayetlerinin açıkça ortaya koymuş olduğu bu gerçeklikten zerre kadar haberi ve nasibi olmayan bazı kişilerin, Peygamberimizin Kuran ile sabit bu uygulamalarını değil de kendisine nisbet edilen kılık kıyafet gibi şekilsel şeyleri sünnet olarak görmeleri ve Kuran ile açıkça ortaya konulan gerçek sünnetinden uzak bir din anlayışına sahip olmaları, Müslümanların önemli bir çoğunluğunun neden doğru bir din ve ahlak anlayışından uzak yaşadıklarını özetlemektedir.

İSLAM, HAKSIZLIK VE DUYARSIZLIK DİNİ DEĞİLDİR

İslam, insanlara zulmeden bir din olmadığı gibi zulme karşı sessiz kalan bir din de değildir. Bugün İslam dünyasının haline, Müslümanların birbirlerine karşı kinine, öfkesine, merhametsizlik, sevgisizlik ve adaletsizliğine baktığımızda İslam'ın en temel değerlerinin yitirildiğini görmekteyiz.

İnsani değerler, sosyo-ekonomik veriler, hak, hukuk ve adalet noktasında kırıklarla dolu bir karneye sahibiz. Nasıl bir dünyada yaşıyoruz? Öncelikle haksız ve adaletsiz gelir dağılımına sahip ölçsüz ve dengesiz bir dünyada yaşıyoruz.

Yeryüzünde 7 milyar civarı insan var. Son ekonomik verilere göre dünya nüfusunun yarısına yakını günde 1-2 dolar aralığında bir para ile geçinmek durumunda. Dünya nüfusunun yarısının yani 3.5 milyar insanın toplam geliri, 8 kişinin toplam gelirinden daha az. Yani dünyanın en zengin 8 kişinin toplam serveti 3.5 milyar insanın toplam servetinden daha fazla. İngiliz sivil toplum kuruluşu Oxfam'ın raporuna göre dünyanın en zengin sekiz kişinin toplam serveti 426 milyar dolar. Dünya nüfusunun yaklaşık yarısına tekabül eden 3.5 milyar insanın toplam geliri ise 409 milyar dolar. 2010 yılında 43 kişinin serveti dünya nüfusunun yarısına eşitken 2017 yılında bu servetin 8 insanın elinde toplandığı görülüyor.²³⁰

Her yıl yaklaşık olarak 18 milyon insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı çok erken yaşta ölmektedir. Bu rakam toplam insan ölümlerinin üçte birine eşittir. Her gün 34.000'i beş

230 Deborah Hardoon, 'An Economy For The 99%', Oxfam International January 2017, s. 2-10.

yaşın altında çocuklar olmak üzere 50.000 insan yoksulluğa bağlı sebeplerden dolayı ölmektedir.

Günümüzde dünya nüfusunun %10'u toplam dünya geliri-nin yüzde yetmişten fazlasını elde etmektedir. 1960 yılında en zengin 20 ülkenin geliri, en fakir 20 ülkenin gelirinden 18 kat fazla iken, 1995'te bu oran 37 ile ikiye katlanmıştır.

Dünyadaki gıda israfı her geçen gün artarken 2050 yılına kadar dünya nüfusunun 9 milyar olacağı tahmin ediliyor. Nü-fusu beslemek için ise gıda üretiminin yüzde 60-70 artması gerekiyor.

Türkiye'de sofralara gelene kadar gerçekleşen sebze de toplam kayıp, yılda 2,4 milyon tonken, meyvede ise 880 bin ton. Günde 4,9 milyon adet ekmek çöpe gidiyor. Bu israfın ülke-mize ekonomik kaybı ise 214 milyar lira.

İsraf sonucunda yaşanan bu ekonomik kayıp ile Türkiye yılda; toplam 2 milyon 739 bin derslikli 171 bin okulu, toplam 3 milyon 379 bin yataklı 11 bin 263 hastaneyi veya 68 milyon vatandaşa yıllık 3.147 lira sürekli 'vatandaşlık geliri' verilmesi kadar kaynağını israf ettiği kaydedildi. Türkiye'de özellikle lüks restoranlar ve her şey dâhil otellerde gıda israfının faturası artıyor.

Otel ve Lokantalarda aşırı derecede israf yapılıyor. Sadece İstanbul'da 20.000 civarı lokanta olduğu biliniyor ve aylık yaklaşık olarak 250 milyon TL civarı bir israf olduğu tahmin ediliyor. Her şey dâhil otellerdeki israfın 5 kat fazla olduğu tahmin ediliyor.

Tüm dünyada 1 milyara yakın insan yetersiz besleniyor. Birleşmiş Milletler Gıda Örgütü'nün 2014 Raporu'nda her yıl 1,3 milyar ton gıda israf edilirken bu israfın yarısı 900 bin aç insanı doyurmaya yetiyor. Dünyada yaklaşık 1 milyara yakın insan kronik olarak yetersiz besleniyor. Her gün 5 yaşın

altındaki 20 bin çocuk açlık ya da yetersiz beslenme sonucu hayatını kaybediyor.

UNICEF'in Temmuz 2009 tarihli raporuna göre; Afganistan, Bangladeş, Butan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan ve Sri Lanka'da çok fakir nüfusun 405 milyonu aştığı görülüyor.

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ile Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) '2014 Tarım Görünüm Raporu'nda küresel israf ekonomisine yönelik çarpıcı rakamlar ve tespitler var.

Verilere göre dünyada tüketim için üretilen her 3 gıdadan biri yenmeden çöpe gidiyor. Her yıl 1.3 milyar ton gıda israf ediliyor. Bunun yarısı bile 900 bin aç insanı doyurmaya yetiyor.

Kuraklığı, su kıtlığı gibi riskleri konuştuğumuz böyle bir dönemde dünyada kullanılan suyun dörtte biri hiç tüketilmeyen bu gıdaların üretiminde kullanılıyor.

Bu israfın toplam yıllık maliyeti ise yaklaşık 750 milyar Dolar'ı buluyor. Yani her yıl neredeyse, 800 milyar Dolar civarındaki Türkiye'nin gayri safi milli hasılası kadar bir rakam çöpe gidiyor.

ABD'de üretilen gıdaların yüzde 40'ı hiç yenmiyor. Avrupa'da her yıl 100 milyon ton yemek çöpe atılıyor. Öte yandan dünyada yaklaşık 1,4 milyar insan aşırı kilo problemiyle karşı karşıya. Rapora göre, bu insanların üçte biri obez, koroner kalp rahatsızlığı ve şeker hastalığı riski taşıyor. Araştırmalara göre dünya genelinde obezite kaynaklı sağlık problemleri sebebiyle her yıl 2.5 milyon insanın yaşamı son buluyor.²³¹

İslam Dünyasının Ekonomik Durumu

Dünyanın her anlamda en ileri, en adaletli ve medeni toplumları olmaları gerekirken birçok konuda olduğu gibi ekonomik

---

231 Detaylar için bakınız: İrfan Donat, 'Küresel israfın faturası 750 milyar dolar!' Kaynak: www.bloomberght.com; Aziz Akgül, 'Yılda 214 Milyar YTL İsrif Ediliyor', Türkiye İsrافی Önleme Vakfı 2008.

veriler ve adaletli gelir dağılımı açısından da İslam ülkelerinin kırıklarla dolu bir karnesi olduğu görülmekte.

Dünyada ‘en az gelişmiş ülkeler’ olarak sınıflandırılan 48 ülkeden 22’si İslam coğrafyasında yer almaktadır. ‘Düşük gelirli gelişmekte olan ülkeler’ olarak sınıflandırılan 60 ülkeden 28’i, ağır şekilde borçlu yoksul ülkeler olarak sınıflandırılan 40 ülkenin 22’si, düşük gelirli yiyecek sıkıntısı çeken ülkeler olarak sınıflandırılan 70 ülkenin 33’ü İslam coğrafyasındadır. Dünya Bankası’nın son hesaplamalarına göre İslam coğrafyasında yaşayan yaklaşık 351 milyon insan, yani İslam ülkelerinin toplam nüfusunun %22’si, aşırı yoksulluk olarak tanımlanan, günlük 1,25 dolar olan yoksulluk sınırının altında bulunmaktadır. İslam ülkeleri toplam nüfusunun %45’ine denk gelen 640 milyon insanın ise günlük 2 dolar olan yoksulluk sınırının altında yaşadığı görülmekte.²³²

57 İslam ülkesinin toplam milli geliri 4 trilyon dolara ulaşıyor. Bu da dünya milli gelirinin yüzde 7,2’sine denk geliyor. Almanya’nın tek başına milli geliri 4 trilyon dolar civarında. Japonya’nın ise 4.6 trilyon dolar civarında. İslam dünyasında kişi başına ortalama gelir 2 bin 631 dolar. En zengin İslam ülkesi ile en fakir ülke arasındaki gelir farkı tam tamına 300 kat. Kişi başına 53 bin dolar gelirin düştüğü Katar en zengin İslam ülkesi iken, kişi başına sadece 177 dolar milli gelir düşen ve nüfusunun yarıya yakını Müslüman olan Etiyopya en fakir ülke.

Tüm bunların ve benzerlerinin temel sebebi aklın, vahyin, bilginin, bilimin ve en doğal insani hak ve değerlerin anlamını yitirdiği bir din ve toplum anlayışıdır. Böylesi bir dünyada insanlıktan, İslam’dan ve Müslümanların kardeş olmasından söz etmek, pek gerçekçi ve mümkün olmasa gerek.

---

232 Kaynak: İslam Dünyası Küresel Dönüşüme Hazırlanıyor, İslam Ticaret, Sanayi ve Tarım Odası 15. Yönetim Kurulu Toplantısı Raporu.

Çalışanın Hakkı Tam ve En Güzel Şekilde Verilmelidir

İslam dini, çalışanların hakkı, emeklerinin karşılığı ve adil paylaşım gibi konularda da son derece hassas ve duyarlı olmamızı gerekli kılar. Herhangi bir işte çalışan kişi, o işin hem emek hem de kazanç ortağıdır. İş sahipleri de bu gerçeği göz önünde bulundurarak iş sonucunda ortaya çıkan geliri en adil ve hakkaniyetli biçimde çalışanı ile paylaşmalıdır. Çalışanından kısararak esirgeyen, sigortasını gerektiği gibi yatırmayıp hakkına giren ama bir yandan da başkalarına zekât ve sadaka veren insanları anlamak mümkün değildir. Oysa herkes önce kendi yakınındaki insanı adil bir şekilde gözetip hakkını en güzel şekilde vermesi gerektiğini bilmelidir.

İnsanlara emeklerinin karşılığını en hayırlı ve adaletli şekilde vermek her şeyden önce insan olmanın bir gereğidir. Bir Müslüman için ise bu gereklilik her anlamda daha da önemli bir konu haline gelir. İmtihanın bir gereği olarak dilediğini dilediği şekilde rızıklandıran Allah'tır. Her inananın, Allah'ın verdiği rızıkı çalışanları ve yakınındaki ihtiyaç sahipleri ile paylaşarak onları kendisi gibi görmesi gerekir: **Allah rızıkta kiminizi kiminize üstün kıldı; üstün kılınanlar, rızıklarını ellerinin altında bulunanlara onda eşit olacak şekilde çevirip verici değildirler. Şimdi Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?** (Nahl 71)

İslam, sermaye düşmanı bir din değildir. İnsanlar pekâlâ helal dairesi içinde sermaye ve yatırım sahibi olabilirler. İş kurarak yanlarında insan çalıştırabilirler. Yeter ki sermaye ve yatırımlarda, Allah rızası için harcamak, ihtiyaç sahiplerini gözetmek, sosyal ve ekonomik açıdan çalışanın hakkını vermek noktasında duyarsız davranılmasın. Çalışan kişi köle gibi konumlandırılmasın. En temel insani haklarına saygı gösterilsin: **Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Asıl onlar arasında, bu dünya hayatındaki geçimlerini paylaştıran ve bir kısmı diğer kısmını istihdam etsin diye birbirlerine**

farklı oran ve alanlarda üstün kılan biziz. Rabbinin rahmeti var ya; onların biriktirdiği her şeyden daha değerlidir. (Zuhruf 32)

İnfak, Zekât ve Sadakanın Önemi

Kuran'da her fırsatta infak, zekât ve sadaka gibi Allah yolunda hayırlı işler için yapılacak harcamalara dikkat çekilir. Sahip olduğumuz maddi imkânlarımızı Allah yolunca harcayarak ve ihtiyaç sahipleri ile paylaşarak maddi ve manevi varlığımızı arındırmamız ve sorumluluk bilinci ile harekete etmemiz tavsiye edilir. Çoğumuz için malımız, vazgeçilmezimiz ve paylaşılmamızdır. Öyle ki mala tutku ile bağlanırsınız. Paylaşırsak eksilir korkusuyla cimri davranırsınız. Önce ona sahip olmak ve elimizde tutmak için didinir, uğraşır, sonra da ondan mahrum kalmamak ve yoksun olmamak için korku, kaygı ve endişe duyarız.

Oysa gerçek anlamda malı değerli kılacak olan şey onun en güzel ve ölçülü bir biçimde ihtiyaç sahipleri ile paylaşılmasıdır. İnsan kendini malı üzerinde gerçek anlamda tasarruf sahibi sanarak yanılsın. Oysa mal ve mülk, insana emanet olarak verilen bir imtihandır. Allah, infak, zekât ve sadaka ile malın gerçek sahibinin biz olmadığını, bizim sadece emanetçi olduğumuzu hatırlatır. Malının sahibi olmayan kişi, kendinin de sahibi değildir. Kendinin sahibi olmayan kişi nefesine göre değil sahibine göre hareket etmelidir. Bu yolla insana, karşılıksız olarak infak et ve karşılığını sadece sahibinden bekle mesajı verilir. Eğer gerçek anlamda iman etmek ve imanımızın gereklerini yerine getirmek istiyorsak sahip olduklarımızı tereddüt etmeden harcamamız gerekir. Şayet biz Allah rızası için harcar ve karşılığını yalnız O'ndan beklersek, sahip olduklarımız temizlenip bereketlenecektir.

Mala sahip olmak değil, onu en güzel şekilde hayırlı şeyler için kullanmaktır gerçek anlamda insanı rahatlatıcak olan.

Bazı imkân sahibi insanlar, canları çok sıkıldığında ya da bir şeylere üzüldüklerinde unutmak veya mutlu olmak için hemen bir alışveriş merkezine giderek diledikleri gibi alışveriş yapar ve elleri kolları paketlerle dolu bir şekilde evlerine dönerek anlık rahatlamalar yaşarlar.

Oysa bu insan kendisine harcayarak rahatladığını sanmıştır. Bu rahatlaması onu gerçek anlamda tatmin etmeyecek ve geçici olacaktır. Gerçek anlamda insanı rahatlatacak olan şey, içten gelen bir istekle malını Allah yolunda ve O'nun rızasına uygun şekilde paylaşmasıdır. Bu harcama insanın ruhunu arındırır. İnsanın kendisi için yaptığı harcamalar geçicidir. Allah rızası için yapılan harcamalar ise kalıcıdır. Akıl, vicdan ve erdem sahibi insan, geçici olana değil kalıcı olana yönelir.

Malın da mülkün de kalıcı olmadığını bilen insan için, yapılan hayırlar, ahiret için yatırımdır. Herhangi bir sebepten dolayı sıkıntı ve üzüntü çeken biri kendini alışverişe vererek kendisine harcayacağına, kendini hayır ve iyiliklere vererek Allah yolunda harcamalıdır. Allah yolunda yapılacak harcamaların insanda oluşturacağı iç huzur ve rahatlama, kişinin bizzat kendisine yapacağı iyilik olacaktır.

Paylaşmak ve yardımlaşmak, özümüzdeki iyi duyguları harekete geçirir ve açığa çıkarır. Cimrilik ve doyumsuzluk ise özümüzdeki iyiliği karartırken, kötülüğü parlatır. Dolayısıyla cimrilik eden esasen kendi nefesine cimrilik eder: **İşte sizler böylesiniz; Allah yolunda infak etmeye çağrılıyorsunuz; buna rağmen bazılarınız cimrilik ediyor. Kim cimrilik ederse, artık o, ancak kendi nefesine cimrilik eder. Allah kendi kendisine yeten ve hiçbir şeye ihtiyacı olmayandır. Fakir olan sizlersiniz.** (Muhammed 38)

Yine infak ederek iyiliklerde bulunanlar da kendi nefislerine iyilikte bulunmuş olurlar: **Öyleyse elinizden geldiği kadar Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun, (O'nu) dinleyin ve itaat edin. Kendi nefsinize hayır olmak üzere**

infakta bulunun. Kim nefsinin bencil tutkularından korunursa; işte onlar, kurtuluşa erenlerdir. (Teğabun 16)

Sahip olduğumuz her şeyi bize veren Allah'tır. Allah bizden, bize ait olanı değil, bize emanet olarak verdiğini infak etmemizi istemektedir. Kimse malın gerçek anlamda sahibi olmadığı gibi vârisi de değildir: **Allah yolunda harcama yapmanıza engel ne var ki? Göklerin ve yerin mirası zaten Allah'ındır.** (Hadid 10)

Allah'ın verdiğini Allah'ın hoşnutluğunu kazanmak için paylaşıp harcamayanlar kendi elleri ile kendilerini tehlikeye atanlardır: **Allah yolunda infak edin (harcayın), kendi elinizle kendinizi mahvetmeyin ve iyilik yapmaya kararlılıkla devam edin; unutmayın ki, Allah iyilik yapanları sever.** (Bakara 195)

Allah'ın rıza ve hoşnutluğunu isteyerek vermek, insanı gerçek anlamda rahatlatır. Allah, rızasına uygun davranışlar ile infak edilen malları hem bu dünyada hem de ahirette artırır: **Allah yolunda mallarımı harcamayanların durumu, kendisinden yedi başak çıkan ve her başakta yüz tane bulunan bir buğday tohumuna benzer: Allah dilediğine kat kat verir ve Allah her şeyi kuşatan, her şeyi bilendir.** (Bakara 261)

Eksilir korkusu ile cimrilik etmeye gerek yoktur. Çünkü Allah, kendi rızası gözetilerek samimiyetle yapılan her harcamanın yerine yenilerini verecektir: **De ki: Şüphesiz benim Rab-bim, kullarından rızkı dilediğine genişletip yayar ve ona kısar da. Her neyi infak ederseniz, O (Allah), yerine bir başkasını verir; O, rızık verenlerin en hayırlısıdır.** (Sebe 39)

İnsanlara sunulan rızıkların az olması da çok olması da imtihandır. İnsanlar rızkın azlığı ve çokluğu ile sınanmaktadır: **O sizi yeryüzünde (sizden önce gelenlere) mirasçı kıldı ve size verdikleriyle sizi denemek için kiminizi kiminize göre derecelerle yükseltti. Şüphesiz senin Rabbin, sonuçlandırması**

pek çabuk olandır ve şüphesiz O, bağışlayandır, esirgeyendir. (En'am 165)

Verilen nimetlerin bolluğu ve azlığı Allah tarafından bir imtihandır ve bize düşen bu imtihandan alınması gereken dersi almaktır: **Bilmezler mi Allah dilediğine bol rızık verir, dilediğine az. Doğrusu, bunda inanan insanlar için dersler vardır!** (Zümer 52)

Allah rızkı dilediği miktarda ölçülü bir şekilde indirmiştir. Bu da rahmetinin ve kullarına olan sevgisinin bir sonucudur. Çünkü ayette de dikkat çekildiği gibi şayet Allah rızkı sınırsız bir bollukla vermiş olsaydı, insanlar bir sevinç şımarıklığına bürünecek ve azgınlıkta sınır tanımayacaklardı: **Eğer Allah, kulları için rızkı (sınırsızca) geniş tutup yaysaydı, gerçekten yeryüzünde azarlardı. Ancak O, dilediği miktar ile indirir. Çünkü O, kullarından haberi olandır, görendir.** (Şura)

Yapacağımız harcamaları ve iyilikleri sadece Allah'ın rızasını gözeterek yapmamız, karşılığını sadece Allah'tan beklememiz ve yaptığımız harcamaları insanların başına kakmaktan uzak durmamız gerekir: **Mallarını Allah yolunda infak edenler, sonra infak ettikleri şeyin peşinden başa kakmayan ve eziyet vermeyenlerin ecirleri Rableri katındadır, onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.** (Bakara 262)

Allah'ın rızasını kazanmayı diliyorsak şayet, sarf ettiğimiz malı insanlara karşı gösteriş ve bir tür eziyet olsun diye infak etmekten de uzak durmalıyız. Bu şekilde yapılacak bir infak, Allah'a ve ahiret gününe inanmayanların yaptıkları infak gibi geçersiz olacaktır: **Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde, insanlara gösteriş olsun diye malını infak eden kişi gibi, sadakalarınızı başa kakmak ve eza etmek suretiyle boşa çıkarmayın.** (Bakara 264)

Yine ayetlerde açık bir şekilde gerçek anlamda kurtuluşa erişebilmek için tenezzül etmediğimiz şeylerden değil kendimiz için özenle ayırdığımız ve sevdiğimiz şeylerden infak etmemiz söylenir. Biz kendimizi kandırmaya çalışsak da Allah, ne infak ettiğimizi ve verdiğimizde hangi amaç ve niyetle verdiğimizi en iyi şekilde bilmektedir: **Sevdiğiniz şeylerden infak edinceye kadar asla iyiliğe eremezsiniz. Her ne infak ederseniz, şüphesiz Allah onu bilir.** (Âli İmran 92). **Ey iman edenler, kazandıklarınızın iyi olanından ve sizin için yerden bitirdiklerimizden infak edin. Gözünüzü yummadan kendinize alamayacağınız bayağı şeyleri infak edip vermeye kalkışmayın ve bilin ki, şüphesiz Allah, hiçbir şey ihtiyacı olmayandır, övülmeye layık olandır.** (Bakara 267)

Öte taraftan infak etmek için kendimizce belirlediğimiz bir zenginlik seviyesine gelmeyi ya da elimizin sıkışık olduğunu düşünerek bollaşmasını beklememiz de gerçek anlamda inanan insana yakışacak bir tavır değildir. Kuran'da inananların özellikleri sayılırken şöyle söylenmektedir: **Onlar, bollukta da darlıkta da infak edenlerdir.** (Âli İmran 134). **Onlar ki, mallarını (yalnız Allah'ın rızası için) gece, gündüz; gizli ve açık infak ederler.** (Bakara 274)

Allah rızasına uygun hayırlı işler için sarf edilmeyen malın, insanın üzerinde büyük vebali vardır. Mal da mülk de insan için imtihandır. Bunu bilmesine rağmen malını hayırlı işler için kullanmaktan kaçınan kişinin tüm malı, hesap günü başına bela olur. Gelmesinde hiç şüphe bulunmayan hesap günü, kendisini kurtarmak için tüm malını vermek istese de kendisinden kabul edilmez. Dolayısıyla sahip olduğumuz şeyler bizi yanıltıp aldatmamalıdır. Ayetler bu yanılgıya düşmeyelim diye bizi uyarmaktadır: **Kendilerine mal mülk ve çocuklar vermekle, kendilerinin (mevcut hallerini) onayladığımızı (onlara iyilik vermekte acele ettiğimizi mi) sanıyorlar, öyle mi? Asla! Fakat onlar (bunun bile) farkında değiller.** (Mü'minun 55-56)

Gerçek anlamda iman etmiş erdemli kişiler ise sonunda Allah'a döneceklerini bildikleri için sahip olduklarının emanetçisi oldukları bilinci ile hareket eder ve verdikleri şeyleri kalpten gelen bir sevgi ile verirler. İşte bunlar gerçek anlamda kurtuluşa erişmiş olanlardır: **Rablerinden korkarak kendilerini saygı ve duyarlık içinde tutanlar, Rablerinin ayetlerine inananlar, Rablerine ortak koşmayanlar, en sonunda yine Rablerine döneceklerine inandıklarından, vermeleri gerekeni, yüreklerinde tarifsiz bir ürperti duyarak verenler, işte onlardır hayırlarda öne geçmek için can atanlar; nitekim onlardır bu konuda öne geçecek olanlar.** (Mü'minun 57-61)

Allah yolunda gönülden gelen bir istek ile infak etmek insanın hem bu dünyası hem de ahireti için gerçek anlamda bir arınma ve kurtuluş olacaktır. Mallar, bu dünyada infak etmek içindir. Mal da mülk de öldükten sonra, ölen kişinin işine yaramaz. Bu yüzden hesap günü geri dönüşü mümkün olmayan bir pişmanlık yaşamamak için gönül rahatlığıyla sahip olduklarımızdan infak etmemiz gerekir: **Ey iman edenler, hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı gün gelmezden evvel, size rızık olarak verdiklerimizden infak edin.** (Bakara 254)

İSLAM, İNSANIN ÖZGÜR İRADESİNİ YOK SAYAN KADERCİ BİR DİN DEĞİLDİR

Maalesef halk arasında ve geleneksel dini literatürdeki bazı kaynaklarda çok yanlış anlatıldığı için insanlar tarafından doğru bilinen yanlışlardan biri de kader meselesidir. Kuran'dan hiçbir dayanağı olmamasına rağmen, insanın özgür iradesini yok sayan bir kader anlayışı hâkim görüş haline gelmiştir.

Halk arasındaki kader anlayışı özetle ifade etmek gerekirse, Allah'ın zaten ezelden her şeyi takdir etmiş olduğu bir çeşit alın yazısıdır. Kulun Allah'ın takdir etmiş olduğu karşısında herhangi bir tasarrufu ya da seçimi söz konusu değildir. Dolayısıyla herkes kaderine razı olmak durumundadır. Her ne kadar küllî ve cüzî irade şeklinde sınıflamalar yapılıyorsa da esasen kader meselesinden anlaşılan kısacası budur. Bu anlayış, onlarca apaçık Kuran ayeti ile çelişmesinin yanında sapkınlık ve kötülüklerin dahi Allah'a fatura edilebildiği bir anlayıştır.

Bu yüzden halk arasında “Kader kurbanı”, “Kader mahkûmu”, “Kötü kader”, “Kaderin oyunu”, “Alın yazısı”, “Bu benim kaderim” şeklinde ifadelere sıklıkla denk geliriz. Oysa bunları ifade etmek esasen şunu söylemektir: “Bu benim kendi seçimim değil, Allah'ın benim için önceden takdir ettiği.”

Büyük düşünür ve şair Mehmet Akif Ersoy'un, anlam ve içeriğinden saptırılan ve insanın özgür iradesini hiçe sayan bu tarz bir kader anlayışa dair sözleri durumu çok anlamlı bir şekilde özetlemektedir:

“O ihtişamı elinden niçin bıraktın da bugün yatıp duruyorsun ayaklar altında? “Kadermiş!” öyle mi? Hâşâ bu söz değil

doğru: Belâni istedin Allah ta verdi... Doğrusu bu! Ne istenirse, elbette, sonuç öyle çıkar, İlâhî iradenin sana zulmetmek ihtimali mi var? “Çalış!” dedikçe Şeriat, çalışmadın, durdun, Onun hesabına birçok hurafe uydurdun! Sonunda bir de “tevekkül” sokuşturup araya, zavallı dini çevirdin onunla maskaraya!

Bırak çalışmayı, emret oturduğun yerden, yorulma, öyle ya, Mevlâ hizmetçin iken! Yazıp sabahleyin evden çıkarken işlerini, Birer birer oku bitirince defterini; Bütün o işleri Rab-bim görür: Vazifesidir... Yükün hafıfledi... Sen şimdi doğru kahveye gir! Çoluk çocuk sürünürmüş sonunda aç kalarak... Senin işlerini yapan Allah değil mi? Keyfine bak! Onun nimetler hazinesi senin veznedir! Havale et ne kadar masrafın olursa... Verir! Silahı kullanan Allah, sınırı bekleyen O; Levazımın (erzak ve cephane) bitivermiş, değil mi? Ekleyen O! Çekip kumandası altından ordu ordu melek; senin hesabına kâfirleri yerle bir edecek! Başın sıkıldı mı, yeterlidir senin o nazlı sesin: “Yetiş!” de kendisi gelsin ya da Hızır’ı göndersin!

Evinde hastalanan varsa, borcudur: Bakacak: Şifa hazinesi derhal oluk oluk akacak. Demek ki: Her şeyin Allah... Yanaş-man, ırgadın O; çoluk çocuk O’na ait, lalan, bacın, dadın O, vekilharcın O, kâhyân, veznedarın O, alış seninse de verişten sorumlu olan O. Denizde savaş olacaktı... Gemin O, kap-tanın O. Ya ordu gerekiymiş... Askerin, kumandanın O. Kö-yün yasakçısı, şehrin de baş tahsildarı O. Aile doktoru, ec-zacı... Kısacası hepsi O.

Ya sen nesen? Mütevekkil!²³³ Yutulmaz artık bu! Biraz da saygı gerektir... Ne saygısızlık bu? Allah’ı kendine kul yaptı, kendi ilâh oldu ya; utanmadan da tevekkül diyor bu cürete... Ha? Tevekkül böyle emir vermek mi demektir Allah’a? Düşünmüyor kimin için indiğini Kuran’ın... Allah’ı gösterecek,

233 Mütevekkil: Allah’a güvenip O’nu vekil kabul eden ve her işini Allah’ın iradesine bırakan.

muhabatı sorulsa kitabın! Bütün yüce buyruklara savaş açan şu serseri, Allah'a havale ediyor yükümlülüklerini!"²³⁴

Mehmet Akif Ersoy, anlamlarından uzaklaştırılarak kader ve tevekkül inancının içinin boşaltıldığına, bu tarz bir kader ve tevekkül anlayışının Allah'ın dinine iftira ve dine oynamış rezil bir oyun olduğuna ve bu yolla İslam'ın tanınmaz bir hale sokulduğuna dikkat çekiyordu:

“Görür de halini insan, fakat bu derbederin; nasıl günahına girmez tevekkülün, kaderin? Sarılmadan en ufak bir işinde sebeplere, başarıya ulaşabilmeyi düşünme bir kere. Ahmaklığın normal sınırları aştı, yeter! Ekilmeden biçilen tarla nerde var? Göster! Senin anladığın “Kader” dine iftiradır; tevekkülün, hele, zarar içinde zarardır. Kader, imanın farzlarından biridir... Tamam... Fakat yok onda senin saptırdığın anlam. Kader: Gerekli şartlar oluştuktan sonra, mümkün olanın gerçekleşip çıkmasıdır ortaya. Niçin, nasıl geliyormuş... Onu bilen yok; biz seçimlerimizden sorumluyuz ancak. Kader nedir, sana düşmez o sırrı araştırmak; senin görevin Allah'ın buyruklarına uymak. Sokmak istediğin o şeikle girerse şayet kader; Şeriatın tüm emirleri bir anda yok olup gider!

Tevekkülün, hele, anlamı hiç de öyle değil. Yazık ki: Beyni örümcekleli bir yığın cahil, sonunda oynayarak dine en rezil oyunu, getirdiler, ne yapıp ettiler, bu hale onu! Yazık ki: Tanınmayacak hale geldi çehresi dinin; nefretle bakan gözler kuşatmada İslam'ı bugün. Tevekkülü sokmak için böyle bayağı bir şeikle, ey alçaklar, akli nasıl uyuttunuz, bilsem hele? Nasıl durur acaba alnında tertemiz şeriatın, bu simsiyah izi hâlâ o uğursuz lekenin? Tevekkül öyle yaman bir iman işaretiydi ki ona erdemlerin en üstünü dense yeriydi. Yazık ki: Ruhuna aşılandı tembellik illeti; cüzzama döndü, harap etti gitti memleketi!"²³⁵

234 Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, s. 497-499.

235 Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, s. 497-505.

İnsanın özgür iradesini hiçe sayan ve üzerindeki sorumluluğu Allah'a yükleyen bu tarz bir kader anlayışının Kuran'a uygun olmadığı son derece açıktır. Bu tarz inanç ve kabullerin temel nedeni bu konudaki bazı rivayetlerdir. Hadis rivayetlerinde bir kimsenin mümin ya da kâfir olacağına annesinin karnındayken bir melek tarafından yazıldığı iddia edilmiştir: "Resulullah buyurdular ki: Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cem olur. Sonra bu kadar müddette 'alaka' olur. Sonra bu kadar müddette 'mudga' olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. Kendisinden başka ilah olmayan Zat'a yemin olsun, sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin ameliiyle amel eder. Öyle ki, kendisiyle cennet arasında bir ziralık mesafe kaldığı zaman ona yazışı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliiyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir ziralık mesafe kalınca yazışı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini isteyerek cennete girer."²³⁶

Rivayete bakıldığında Allah'ın rızasına ve cennetine ulaşmak için çalışmamıza ya da cehenneme girmekten korkmamıza gerek olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü rivayete göre bunlar, bizim amellerimize göre değil daha annemizin karnındayken yani hiçbir şey yapmamışken bize yazılan kadere göre belirlenmiş şeylerdir. Şayet hakkımızda cennetlik olacağımız yazılmışsa ne kadar kötülük yaparsak yapalım sonunda cennete girecek bir iyilik yapacağımız iddia edilmiştir. Kuran'daki birçok ayete göre bunun mümkün olmadığı son derece açıktır. İnsanları pasifliğe ve kaderciliğe iten bu türden rivayetler, Müslümanların bugün içinde buldukları içler acısı durumun temel nedenleridir.

236 Buhari, Kader 1, Bed'ül-Halk 6, Enbiya 1, Tevhid 28; Müslim, Kader 1, (2643); Ebu Davud, Sünnet 17, (4708); Tirmizi, Kader 4, (2138).

Muhtemelen bu noktada imanın esasları olarak bilinen altı maddelik meşhur listede yer alan “kadere iman” maddesi bazı kişilerin aklına gelecek ve bu esasın nerden geldiği düşünülecektir. Öncelikle Kuran’da halk arasında yaygın olarak kabul edildiği şekilde bir kadere iman esası yer almaz. Bu konudaki rivayetler ise kendi aralarında problemlili ve çelişkilidir. Bu çelişki, Buhari ve Müslim’de yer alan ve ‘Cibril Hadisi’ olarak meşhur olan hadis rivayeti metinlerindedir.

Bu rivayet, Cebrail’in Peygamberimize insan suretinde gelerek İslam, iman, ihsan, kıyametin zamanı gibi konularda sorular sorması olayından bahseden rivayettir. Bu rivayetin de yaygın bir şekilde miraç rivayetinde olduğu gibi tek metne dayandığı zannedilmektedir. Oysa söz konusu rivayet ile ilgili de birbiri ile çelişen ve kendi içinde tutarsızlık gösteren rivayetler bulunmaktadır. Örneğin Cebrail’in Hz. Peygamber’e sorduğu soruların sırası rivayetlerde farklılık göstermektedir. Yine söz konusu bu rivayetlerde ‘Kadere, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna iman etmek’ şeklinde bir iman esası sayılmaktadır.²³⁷ Buna rağmen söz konusu rivayetin Müslim’de geçtiği yerin hemen altında kadere imanı bir iman esası olarak zikretmeyen bir başka rivayet yer almaktadır. Yine Buhari’de de kaderin sayılmadığı bir iman tarifi görmek mümkündür: “İman, Allah’a, meleklerine, kitaplarına, Allah’a kavuşmaya, peygamberlerine ve kıyamette yeniden dirilmeye inanmaktır.”²³⁸ Tirmizi’de geçen bir rivayetine göre de Peygamberimiz Hz. Muhammed, “Ben Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve ahiret gününe inandım” demiştir.²³⁹ Bu hadiste de iman esaslarının yine beş noktada toplandığı “Kadere, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna” şeklinde bir ifadenin yer almadığı görülür. Görüldüğü gibi bu

237 Müslim, İman 1, (8); Nesâî, İman 6, (8, 101); Ebu Dâvud, Sünnet 17, (4695); Tirmizi, İman 4, (2613).

238 Buhari, Kitabü'l-İman 37.

239 Tirmizi, Fiten 63, (2247).

kadar yaygın bilinen ve çoğunluk tarafından kabul edilen bir rivayetin ve iman esaslarının ne olduğu konusunun, metin açısından farklı ve kendi içinde çelişkili versiyonları bulunmaktadır.

Kuran'ın tamamı inanan insan için iman esasıdır. Kuran'da geçen ve tüm kullanımlarında insanın iradesi dışında kalan olayları ifade etmek için kullanılan, Allah tarafından yaratılan ve takdir edilen yasa ve kuralların işleyişinin bir sonucu olarak "ölçü, kıymet, değer, miktar, süre" anlamındaki kadere iman da şüphesiz bir iman esasıdır. Ancak bu iman esası, insanın özgür iradesini ve sorumluluğunu devre dışı bırakan ve insanı bir anlamda önceden kendine biçilmiş olan rolü oynayan bir çeşit kuklaya çeviren bir kadere iman değildir.

Kuran'da iman esasları olarak sınıflandırılan bir liste yer almaz. Ancak yaygın olarak bu mananın çıkarıldığı ayetlerde de "Kadere, hayır ve şerrin Allah'tan olduğuna" iman etmek şeklinde bir iman esası sayılmaz: **Ey inananlar, Allah'a, Elçisine, Elçisine indirdiği kitaba ve daha önce indirmiş bulunduğunuz kitaba inanın. Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, elçilerini ve ahiret gününü inkâr ederse o, uzak bir sapıklığa düşmüştür.** (Nisa 136)

Geçmişten günümüze kadar bu gerçeğe dikkat çeken ve halk arasında ve bazı rivayetlerden hareketle çeşitli kitaplarda yaygın olarak kabul edildiği şekilde bir kaza ve kader anlayışını iman esası olarak saymayan önde gelen düşünürler olmuştur. Şu örnek, meselenin anlaşılması açısından önemlidir: "Matüridilerin en ünlü kelim bilgini Ebu'l-Muin en-Nese'fi'nin (v. 508/1115) yazmış olduğu hacimli kelim kitabı Tab-sıratu'l-Edille adlı eserinin 18 yazma nüshasını tespit edip, bunlardan en eski 8 nüshayı karşılaştırarak, doğru bir metnini ortaya koydum. Birinci cildini Diyanet İşleri Başkanlığı bastırdı (1993). Prof. Dr. Şaban Ali Düzgün ile ikinci cildin edisyon kritiğini yaptık. Diyanet İşleri Başkanlığı onu da yayımladı (2003). Bu ikinci ciltte şu ibareyi gördüm. Ebu'l-Muin

en-Nesefî diyor ki: “Deriz ki, inançlara gelince: Diyanet sahiplerine göre, bunlar 5 esasa ayrılır: 1. Allah’a iman. 2. Meleklerine iman. 3. Kitaplarına iman. 4. Peygamberlerine iman. 5. Ahiret gününe iman. İbadetler de ona göre 5 esasa ayrılır: 1. Namaz 2. Zekât 3. Oruç 4. Cihad 5. Hac” (Nesefî, Tabsîratu’l-Edille II, 92). Böylece 37 yıl önce tespit ettiğimiz bir gerçeğe yaklaşık 9 asır önce yaşamış sünnî bir kelamcının da ulaştığını 37 yıl sonra tespit etmiş oluyoruz.”²⁴⁰

İnsan akli ve yaratılışına en uygun sistem olan İslam inancının içine sokulan ve inananları rüzgârın önüne savrulan yaprak durumuna sokan bu türden bir kader anlayışı, İslami değil tam anlamıyla şeytanidir. Çünkü bu tip bir kaderi tarihte ilk olarak savunan bizzat İblis’in kendisidir. İblis, özgür iradesi ile işlemiş olduğu suçun sorumluluğunu üstlenmediği gibi suçunun sorumluluğunu Allah’a yükleyerek şöyle söylemiştir: **(İblis) “Rabbim!” dedi, “Beni yoldan dışladığın için ben de yeryüzünde onlara (günahları) süslü püslü göstereceğim...”** (Hicr 39). **“Madem sen beni saptırdın, yemin olsun ki ben de senin dosdoğru yolunun üzerine oturup onlar için pusu kuracağım oturacağım.”** (A’raf 16)

İblis’e benzer bir kadercî anlayışın müşrikler tarafından da benimsendiği görülmektedir. Müşrikler de yaptıkları bazı çirkin ve edep dışı işleri Allah’ın dileği olarak ifade etmiş, buna delil olarak da babalarını ve atalarını örnek göstermişlerdir: **Bir hayâsızlık işlediklerinde derler ki: “Biz babalarımızı bu hal üzere bulduk; demek ki bize bunu Allah emretmiş.” De ki: Allah asla hayâsızlığı emretmez: Ne yani, şimdi siz Allah’a bilmediğiniz bir konuda iftira mı atıyorsunuz?** (A’raf 28)

Yine benzer şekilde müşrikler Allah’a ortak koşmalarını ve Allah’ın haram kılmadığı şeyleri haramlaştırmalarını bile Allah’ın dilemesine dayandırarak Allah’a iftira etmekten

240 Hüseyin Atay, *Kuran’da İman Esasları ve Kader Sorunu*, atay ve atay yayınları 1998, s. 154-155.

çekinmemişlerdir: **Allah'tan başkasına ilahlık yakıştırmakta direnenler dediler ki: Eğer Allah dileseydi, ne biz ne de atalarımız, hem O'ndan başka hiçbir şeye kulluk etmez hem de O'ndan başkasının (sözüyle) hiçbir şeyi haram kılmazdık.** (Nahl 35). **Allah'a ortak koşanlar derler ki: Eğer Allah dileseydi, ne biz ne de atalarımız şirk koşmazdık; dahası (O'nun helallerinden) hiçbir şeyi haram kılmazdık.** (En'am 148)

Allah'ın nasip ettiği nimetlerden ihtiyaç sahiplerine verilmesi söylenince inkârda ısrar eden nankör kişilerin benzer şekilde Allah'ın dilediği takdirde doyuracağı kişiler için harcama yapmanın sapkınlık olduğunu iddia ettikleri görülmektedir: **Ve onlara: Size Allah'ın rızık olarak verdiklerinden infak edin denildiği zaman, o inkâr edenler iman edenlere: "Allah'ın, eğer dilemiş olsaydı yedireceği kimseyi biz mi yedirecek mişiz? Gerçekten siz, apaçık bir şaşkınlık içindesiniz" derler.** (Yasin 47). Ayetteki nankörlerin tavrına bakıldığında ihtiyaç sahibi olan kişilerin ihtiyaç halinde olmalarını Allah'ın onlar için belirlemiş olduğu kaderleri gibi göstermeye çalıştıkları ve sorumluluğu kendi üzerlerinden attıkları anlaşılmaktadır.

Görüldüğü gibi kendi sapkınlığını Allah'a fatura etmek kolay olandır. Zor olan, seçiminin sorumluluğunu üstlenebilmektir. İnsan kendi eliyle yaptığı kötülük ve sapkınlıkları Allah'a fatura etse de hesap günü bütün faturanın kendisine kesileceğini görecektir ve bu gerçeği itiraf edecektir: **Onlar dediler ki: Rabbimiz! Biz efendilerimize ve büyüklerimize uymuştuk; onlar da bizi yoldan çıkardılar!** (Ahzab 67). Ayetteki itiraf tan da açıkça görüldüğü gibi yoldan çıkan kişinin kendisidir.

İnsan hem kendine tanıktır, hem de nefsi bu tanıklığa en büyük kanıttır. Hesap günü insanın önüne yapıp ettiklerinin kaydı çıkartılacaktır. Siciline işlenmiş bu kayıtları okuyan kişinin kendisi ile hesaplaşması için nefsi yeterli olacaktır: **Biz herkesin kaderini (yaptıklarını-işlerini) kendi çabasına bağlı**

kıldık. Nitekim kıyamet günü onun önüne, (dünyada yapıp ettiği) her şeyi kayıtlı bulacağı bir sicil koyacak (ve diyeceğiz ki): Oku sicilini! Bugün kendi hesabını görmek için sen sana yetersin/nefsin sana yeter. (İsra 13-14)

Dolayısıyla doğruya ulaşmak isteyen de sapmayı dileyen de bunu, kendi nefsi için yapacaktır: **Kim hidayete ererse, kendi nefsi için hidayete erer; kim de saparsa kendi aleyhine sapar. (İsra 15).** Yine ayetler, bu gerçeğe dikkat çeker: **Kim temizlenip arınırsa, artık o, kendi nefsi için temizlenip arınmıştır. (Fatır 18).** Hakikat budur. Çünkü ayetin ifadesi ile insan kendi çabasının karşılığını görecek: **Ve insan başkasının değil, sadece kendi çabasının karşılığını görecek. (Necm 39)**

Allah insana gerçeği göstererek onu dosdoğru olan yola yöneltmiş ancak bu eşsiz nimet karşısında şükür ya da nankörlük etmesini kişinin kendisine bırakmıştır: **Biz insanı doğru yola yönelttik; artık ister şükreden biri olur, isterse nankörlük eden biri olur. (İnsan 3).** Çünkü ayetin açık ifadesi ile şükretmek insanın kendi lehine, nankörlük etmek ise yine kendi aleyhinedir: **Artık kim şükrederse, kendi lehine şükretmiş olur; kim de nankörlük ederse, iyi bilsin ki Allah kendi kendine yeterli olandır, her tür övgüye layık olandır. (Lokman 12)**

Zira Allah kullarına asla zulmetmez. Ancak ayette muhteşem şekilde ifade edildiği gibi her nefis, kendi kendisinin zalimidir: **Şüphesiz Allah, insanlara hiçbir şeyle zulmetmez. Ancak insanlar, kendi kendilerine zulmediyorlar. (Yunus 44)**

Hesap günü haklarında azap hükmü verilenler, esasen bu dünya hayatında kendi elleriyle kendi nefislerini hüsrana itenlerdir: **Kimin tartısı hafif gelirse, işte onlar da kendi nefislerini hüsrana uğratanlar, cehennemde de ebedi olarak kalacak olanlardır. (Mü'minin 103).** Allah'a gerektiği gibi saygı duyan ve nefisini kötü arzulardan uzak tutanlar ise kendi eliyle kendi nefisini Allah'ın rızasına ve cennete yönlendirenlerdir:

Rabbinin makamına karşı saygı duyan ve nefsini kötü arzularından alıkoyanların girecekleri yer cennet olacaktır. (Naziat 40-41)

Hesap günü kimseye zulmedilmeyecek ve her nefis kendi kazandığı ile karşılık görecek: **Bugün her bir nefis, kendi kazandığıyla karşılık görür. Bugün zulüm yoktur. Şüphesiz Allah, hesabı seri görendir.** (Mü'min 17)

Ayetler bize, üzerimizdeki yükümlülüğün kendi nefislerimiz olduğunu yani kendimizden sorumlu olduğumuzu, bu yüzden kendimizi düzeltmeye bakmamızı bildirir. Dolayısıyla başkaları ile uğraşmayı bırakıp önce kendimizi kontrol altına almamız gerekir: **Ey iman edenler! Üzerinizdeki yükümlülük kendi nefislerinizdir (siz kendinizden sorumlusunuz). Siz doğru yolda oldukça sapmış olan size zarar veremez. Tümüünüzün dönüşü Allah'adır. O, size yaptıklarınızı haber verecektir.** (Maide 105)

Ayetten de anlaşıldığı gibi biz doğru yolda olmayı tercih edip doğru olmayı diledikçe, şeytan da dâhil sapmış olan hiç kimse zarar veremez bize. Şayet kendimize hayatımızın en büyük iyiliğini yapmak istiyorsak, bu dünyadayken kendimiz ile yüzleşmeli ve kınayıp suçlayacaksa şayet kendi nefsimizi kınayıp suçlamayı bilmeliyiz.

Hesap günü hata ve günahlarımızdan dolayı şeytanı sorumlu tutamaz ya da suçu şeytana atarak nefsimizi aklayamayız. Çünkü şeytanın insan üzerinde zorlayıcı bir gücü yoktur. O, şeytanlığını yaparak bizi kötü ve çirkin olana davet eder. Kendi özgür irademiz ile şeytanın davetine biz uyarız. Hesap günü yüzleşeceğimiz bu gerçeğe şu şekilde dikkat çekilir ayetlerde: **İş hükme bağlanıp bitince, şeytan der ki: Gerçek şu ki, Allah size gerçekleşmesi kesin olan bir söz vermişti, ben de size söz vermiştim fakat size verdiğim sözü tutmadım. Benim sizin üzerinizde zorlayıcı bir gücüm (bir yaptırımım) yoktu, yalnızca sizi çağırdım, siz de bana icabet**

ettiniz. Öyleyse beni (suçlayıp) kınamayın, kendi nefsinizi (suçlayıp) kınayın. Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz. Doğrusu daha önce beni ortak koşmanızı da tanımamıştım. Gerçek şu ki, zalimlere acı bir azap vardır. (İbrahim 22)

İslam, insanın özgür iradesini ve seçimlerini yok sayan kâderci bir din değildir. Kuran dışı rivayet kaynaklarına girmiş olan bu çarpık anlayışa en güzel cevabı bizzat Kuran ayetleri ile vermek gerekir.

Allah, yaratan, yoktan var eden, ilmi ile her şeyi çepçevre kuşatandır. Hiçbir şey Allah'ın bilgisi ve takdiri dışında değildir. Allah için herhangi bir şeyi bilmemek gibi bir durum söz konusu dahi edilemez. Zira herhangi bir şeyi bilmemek ya da o şeyden haberdar olmamak eksiklik, kusurdur. Allah ise her türlü eksiklik ve kusurdan uzaktır. Bilgi, zaman ve mekân içindeki olayların seyri ile ortaya çıkan şeydir. Allah hem zamanın hem de mekânın yaratıcısı olarak zaman ve mekân içinde gelişen ve ortaya çıkan şeyler hakkındaki tüm bilginin tek sahibidir. Allah için olayların başlangıcı, gelişimi ve sonucu şeklinde bir süreç söz konusu edilemez. Dolayısıyla geçmiş ve geleceğe ait gayb bilgisi yalnız Allah'a aittir. Hangi anne-babadan, hangi ırktan ya da hangi cinsiyetten dünyaya geleceğimiz kendi seçimlerimiz sonucu oluşan şeyler değildir. Bu anlamda Allah'ın takdiri dışında bir seçim söz konusu değildir. Ancak bir kere dünyaya geldikten sonra içinde bulunduğumuz şartlar üzerinden özgür irademiz ile sınanmaya başlar ve eylemlerimizi ve seçimlerimizi de yine özgür irademiz ile gerçekleştiririz.

İnsanın imtihan edilebilmesi için özgür iradeye sahip olması yani seçimlerini özgür iradesi ile yapıyor olması gerekir. Özgür irade ile yapılan seçimlerin sorumluluğu seçimi yapan kişiye aittir. Allah bizim neyi seçeceğimizi ya da neler yapacağımızı biz o şeyleri seçmeden ya da yapmadan bilir. Ancak

bize bu seçimleri yaptıran şey, Allah'ın bilgisi değildir. Allah ezeli ilmi gereği bilir ancak eylemi yapan kişinin kendisidir. "Allah madem biliyorsa bizi neden sınıyor?" şeklinde bir soru akla gelebilir. İşte tam da bu noktada sınanmamızın sebebinin Allah'ın bizim ne yapacağımızı bilip öğrenmesi olmadığını anlamamız gerekir. Allah ezeli ilmi ile zaten her şeyi bilmektedir. Ancak kul olarak neler yaptığımızı görüp bilebilmemiz için özgür irademiz ile hareket etmemiz gerekir. Dolayısıyla öğrenecek olan biziz; Allah değil. Bilmesi gereken, eylemlerinin ve seçimlerinin sorumluluğunu üstlenmesi gereken insandır. Hesap günü insan kendi elleri ile yaptıkları sebebiyle yaptıklarını inkâr edemeyecek ve yaptıkları ya da yapmadıkları üzerinden hesaba çekilecektir.

Evrendeki yasaların belli bir düzen ve uyum içinde gerçekleşmesi, Allah'ın ilim, irade ve kudret gibi sıfatları ile ilgilidir. Allah ilmi ile her şeyi kuşatmıştır.²⁴¹ Gaybın bilgisi yalnızca Allah'a aittir.²⁴² Hiçbir şey Allah'tan gizli değildir.²⁴³ Öyle ki Allah, insanların açıkladıklarından da kalplerinde sakladıklarından da haberdardır.²⁴⁴ Dolayısıyla Allah'ın her şeyin bilgisine sahip olması ile ilgili bir problem yoktur. Asıl problem Allah'ın ezeli bilgisinin insanların eylemleri üzerinde onların özgür iradesini devre dışı bırakacak şekilde zorlayıcı ve belirleyici olduğu iddiasındadır.

Meseleyi şu açıklama üzerinden özetlemek mümkündür: "Kuran'daki kader, İbn Teymiyye'nin deyimiyle, yaratılışla ilgili ontolojik bir kavramdır; din ve davranışla ilgili bir kavram değildir. Yine İbn Teymiyye'nin ifadesiyle kader, Allah'ın yaratış ve dileyişiyle ilgili bir kavramdır, buyrukları ve hoşnutluğu ile ilgili bir kavram değil. Biz bu ayrımı, bir satranç

---

241 Nisa 126

242 Hud 123; Yunus 20; En'am 59

243 Âli İmran 5; İbrahim 38

244 Bakara 77

benzetmesi ile anlatıyoruz: Satrancı, varlık ve oluşun seyri olarak alıyor ve diyoruz ki: Satrancın nasıl oynanacağına ilişkin kuralları Allah koyar. Bizim orada kural koyma yetkimiz yoktur. Allah, satrancın galip veya mağlubunu önceden belirlemez, ilan etmez. Ama Allah, ezel ve ebedi kuşatan ilmiyle satrancın galip ve mağlubunu bilir. Beceriksiz oyuncunun yenilgi sebebi O'nun bilmesi değildir. Allah; varlık, iş ve oluşa ilişkin yasaları hem bilir, hem belirler; ama Allah, insanın fiillerine ilişkin sonuçları bilir ama belirlemez. Bilmesi O'nun tanrılığının bir gereği olduğu gibi, sonuçları belirlememesi de tanrılığın bir gereğidir. Fiillerimizin sonuçlarını bilmekle kalmayıp aynı zamanda belirlerse bu bizi sorumlu tutmamasını gerektirir. Hem belirler hem sorumlu tutarsa bu zulüm olur. Oysaki Allah zulümden arınmıştır.”²⁴⁵

Kader kelimesinin Kuran ayetlerindeki kullanımını şu şekilde özetlenebilir: “Kuran’daki kader kavramı, iradeli bir varlık olan insanı mecbur ve mahkûm eden “hüküm” ve “yaratma” anlamında hiç kullanılmaz. “Ölçü, kıymet, değer, miktar, süre” anlamına gelen kader kelimesi, Kuran’da tüm türevleriyle birlikte kullanılır. Bunlardan 41 adedi fiil olarak gelir. Malum ve meçhul, çoğul ve tekil, geçişli ve geçişsiz olarak gelir. Her türlü zamire bitişir. Allah’a, insana ve eşyaya nisbet edilir. Bunlardan 90 adedi de isim ve mastar olarak gelir. Bunlar da Allah’a, insana ve eşyaya nisbet edilirler. Fakat ‘kader’ konusuyla ilintili olan kullanımların hiçbiri, insanın iradeli eylemlerine nisbet edilmez. Hepsisi de insanın iradesi dışında kalan olaylar, olgular ve durumlar için kullanılır.”²⁴⁶

Bu açıklamadan sonra kader kelimesinin, geçtiği bazı ayetlerde hangi anlamlarda geçtiği, şu örnekler üzerinden incelenmesi meselenin doğru anlaşılması ve değerlendirilmesi açısından önemlidir. Örneğin bir ayette Allah’ın gökten suyu belli bir

245 Yaşar Nuri Öztürk, *İslam Nasıl Yazıldı*, Yeni Boyut 2012, s. 212-213.

246 Mustafa İslamoğlu, *Hasan el-Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 100.

ölçüye göre (bi-kaderin) indirmesini ifade etmek üzere kullanılan kader kelimesi bu ayette “ölçü, yasa” anlamında kullanılmıştır.²⁴⁷ Yine başka bir ayette benzer şekilde ve yakın bir anlamda insanın ana rahminde belli bir süreye kadar (ilâ kade-rin) kalışını ifade etmek için kullanılan kader kelimesi burada da “süre, zaman ölçüsü” manasında kullanılmıştır.²⁴⁸ Başka bir ayette ise Allah tarafından peygamber olarak görevlendirilen Hz. Musa'nın, Allah'ın seçimi, tercihi ve hükmü anlamında kendisi için takdir edilen zamanın gelmesinin, kader kelimesi ile ifade edildiği görülmektedir.²⁴⁹ Bilindiği gibi peygamberlik insanın kendi iradesi ile tercih edebileceği bir görev ve sorumluluk değildir. Benzer şekilde başka ayetler de örnek olarak gösterilebilir.²⁵⁰ Örnek verilen ayetler Allah tarafından yaratılan evrende herhangi bir şeyin başıboş, gelişigüzel, ölçüsüz ve hesapsız olmadığı gerçeğine dikkat çekmekte ve Allah'ın takdirine iman etmenin bu anlamda bir iman olması gerektiğini açık bir şekilde göstermektedir.

Allah, kullarının seçimlerini önceden takdir ederek takdir ettiği seçimler sonucu ortaya çıkan rolleri dağıtmaz. Allah kullarına rolleri tanıtır ve kendileri için seçecekleri rollerini onların özgür iradelerine bırakır. Allah önce kulunu bir hükmüne mecbur edip sonra o hükmü sebebiyle kulunu sorumlu kılmaz. Allah, kullarını iyi ve kötü arasında seçim yapabilecek bir potansiyel üzerine yaratır. Fıtratına bu ayrımı yapabilecek yeteneği yerleştirir. Vahiy ve peygamberler göndererek kullarına gerçeği hatırlatır ve onları kötü ve çirkin olandan sakındırarak iyi ve güzel olana çağırır. Seçimi ise kuluna bırakır.

Allah iman ya da inkâr etmesi noktasında kulunu zorlamaz. Zorla ettirilmiş imanın değeri, zorla ettirilmiş inkârın da Allah

---

247 Mü'minun 18

248 Murselat 22

249 Taha 40

250 Kamer 49; Rad 17; Hicr 21; Zuhruf 11; Şura 27; Ahzab 38; Bakara 236

katında sorumluluğu olmaz. Bu yüzden ayetlerde “Allah’ın sizin için dileyip takdir ettiklerini yapın” değil, **Dilediğinizi yapın; nasıl olsa O yaptığımız her şeyi görmektedir.** (Fussilet 40) denilmiştir. Yine ayetlerde “Allah’ın dilediği iman etsin, dilediği de inkâr etsin” değil, **De ki: Bu gerçek Rabbinizdir. Artık dileyen kimse iman etsin, dileyen kimse de inkâr etsin.** (Kehf 29) denilmiştir. Ayetlerde: **İçinizden öne geçmeyi veya arkada kalmayı dileyen herkes için.** (Müddessir 37) denilmiş ama “İçinizden öne geçmesini ya da arkada kalmasını dilediğim herkes için” denilmemiştir. Ayetlerde vahyin insanları uyaran ilahi bir öğüt ve hatırlatma olduğu ifade edilirken aynı zamanda Rabbine ulaşmayı dileyen kişinin bu öğüt ve hatırlatmadan hareketle bir yol tutması söylenir: **İşte bu, uyarı dolu bir öğüttür: Artık dileyen Rabbine ulaştıran bir yol tutsun!** (Müzzemmil 19)

Öğüt ve uyarı ancak ona kulak vererek dikkate almak ya da almamak arasında özgür iradesi ile seçim yapabilme imkânına sahip olan kişi için bir anlam ifade edebilir. Allah’ın önceden insanları inanan ve inkârcı olarak belirlediği düşünülen bir sistemde öğüt ve uyarının da bir anlam ve değeri olmayacaktır. Şayet insanın özgür iradesini ortadan kaldıran bir kader olsaydı iyilik ile kötülüğün, ceza ile mükâfatın, müjde ile uyarının, emirler ile yasakların hiçbir anlamı kalmayacağı gibi günahkâr olanların suçlu sayılıp kınanmalarının ya da hayra ve barışa yönelik iyilikler sergileyenlerin takdir edilmelerinin de bir değeri olmayacaktı. Allah insanı akıl, irade ve vicdan sahibi bir varlık olarak yarattığı ve ona özgür iradesi ile hareket etme ve seçme yeteneği verdiği için bu yeteneklerini kullanarak sorumluluğunu yerine getirmesini istiyor. Sorumluluğunu yerine getirerek duyarlı davrananları en başta rızası sonra da cennetleri ile müjdelerken, sorumsuz ve duyarsız davrananları ise azabı ve cehennem cezası ile uyarıyor. Görüldüğü gibi sistem son derece açık ve adil bir şekilde işliyor.

Meşhur âlim Hasan el-Basri (ö.728), meşhur **Kader Risalesi**'nde söz konusu mesele ile ilgili şu gerçeklere dikkat çekiyordu: “Yüce Allah buyurdu: **Açık ya da gizli, sizi mahcup edecek bir günaha yaklaşmayın!** (En'am 151) Allah'ın yasakladığı Allah'tan değildir. Zira O hoşlanmadığından razı [olmaz], razı olduğundan da hoşnutsuz olmaz. Çünkü Yüce Allah der ki: **Eğer küfür ve nankörlük ederseniz, unutmayın ki Allah size asla muhtaç değildir; ama o kullarının küfür ve nankörlüğünden razı değildir; fakat şükrederseniz, O sizden razı olur.** (Zümer 7). Eğer küfür ve nankörlük Allah'ın kazası ve kaderi olsaydı, onu yapandan Allah razı olurdu. Önce kulunu bir hükme mecbur edip de, sonra kulunu mecbur ettiği o hükümden razı olmaması Allah'a yakışmaz. Haksızlık ve zulüm Allah'ın kaza/kaderi değildir. O'nun kaza/kaderi ortak iyiyi, adaleti, iyiliği, yakınlarla paylaşmayı emretmesi, her tür hayâsızlıktan, kötü olduğunda insanlığın ittifak ettiği şeylerden ve haddi aşmaktan nehyetmesidir.”²⁵¹

Şüphesiz insanın irade sahibi bir varlık olarak yaratılması Allah'ın takdiri dışında değildir. İnsanı diğer canlılara göre daha anlamlı ve değerli kılan şey de Allah'ın onun için takdir etmiş olduğu seçme hürriyetidir: “İnsana irade vermesi de Allah'ın takdiridir. İnsan iradesini kullandığı zaman, Allah'ın takdirine göre hareket etmiş olur. İşte bu yüzden, iradesinin alanına giren her hususta insanın kaderi seçmektir. Allah'ın insana seçme yeteneği anlamına gelen irade verdiğini kabul edip de, sonra insanın iradesini işlevsiz bırakıp, onun yerine Allah'ın seçtiğini söylemek abestir. Allah'ın takdirini asıl inkâr budur.

Allah'ın iradesi kayıtsız ve şartsız, insanın iradesi kayıtlı ve şartlıdır. İnsanın kayıtlı ve şartlı iradesi, Allah'ın kayıtsız ve şartsız iradesi dışında, ona paralel, ondan bağımsız bir

251 Mustafa İslamoğlu, **Hasan el-Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi**, s. 98.

irade değildir. İnsanın sınırlı iradesi, Allah'ın sınırsız iradesinin içinde yer alır. Bunun içindir ki 'Allah dilemeseydi insan dileyemezdi'.

Fakat Allah insanın dilemesini dilemiştir. İnsan iradeli fiillerinden sorumludur. İnsanı fiillerinin öznesi olmaktan çıkartıp, kendisinden önce başka bir iradenin kendisi için dilediğini mecburen oynayan bir otomat olarak kabul eden bir düşüncenin adı "kadere iman" değil, olsa olsa "takdiri inkâr" olur. Böyle bir düşünce, insanın ahlaki sorumluluğunu yok eder. Ahlaki sorumluluk, ahlaki davranışın temelidir. O temel yıkılırsa, insandan sonuçlarını düşünerek davranmasını kimse bekleyemez. Dolayısıyla ödül ve cezanın, cennet ve cehennem anlamı kalmaz. Bunların anlamı yoksa "ahirete imanın" zemini de yok olmuş olur."²⁵²

Bu noktada muhtemelen bazı Kuran meallerinde geçen "Allah dilediğine hidayet eder" ve "Allah dilediğini saptırır" şeklinde tercüme edilen ayetler akla gelecek ve "Madem Allah dilediğine hidayet edip dilediğini de saptırıyorsa bizim özgür irademizin ne işlevi var?" şekline bir soru sorulacaktır. Oysa ayetlerde geçen yehdî men yeşâ' ve yudillu men yeşâ' ibarelerini doğru anlamak son derece önemlidir:

"Allah'ın hilkatı, Allah'ın bir şeyi yaratmasıdır. Allah'ın fitratı, yarattığı türlere, fabrika ayarı gibi ilahi bir format atması ve bir yaratılış amacı tayin etmesidir. Allah'ın tesviyesi, yarattıklarını yaratılış amacıyla uyumlu hale getirmesidir. Allah'ın hidayeti, yarattıklarını, yaratılış amacına uygun bir yola yöneltmesidir. Burada hidayet'in "yöneltme" ile karşılanması işin püf noktasıdır. Zira "yöneltme" ile "iletme" farklıdır. İnsan gibi iradeli varlıklar için Allah'ın hidayeti, onu "ilahi bir vasıtaya" bindirip cennete kadar götürmek değildir. Ona doğru

252 Mustafa İslamoğlu, *Hasan el-Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 111-112.

yolu göstermek, onu ucu cennete ulaşan bir yola yöneltmek, ama o yola girip girmemeyi kendi tercihinine bırakmaktır.

Bu yüzdendir ki Kuran'da defalarca gelen yehdî men yeşâ' ibareli ayetlerde yeşâ' fiili iki özneyi de birlikte görecek bir yere yerleştirilmiştir (Nahl 93). Bu muhteşem bir konumlandırmadır. Yeşâ' (diler/diliyor/dileyecek) fiilinin gördüğü iki öz-neden biri "dileyen insan" (men), diğeri "dileyen Allah" (gizli huve/O). Şu halde Allah'ın hidayetinin bu kalıpla geldiği tüm yerlerde doğru anlama "Allah dilediğine hidayet eder" değildir. Zira bu yeşâ' fiilinin iki özneye bakan iki gözünden birini kör etmektir. Yeşâ' fiilinin iki özneyi de gören bir çevirisi şöyle olur: "O dileyen kimseye/dilediği kimseye hidayet eder." Bunun daha düzgün bir açılımı şudur: "O dileyen kimseye, hidayet etmeyi diler."

Madem hidayet Allah'tan, dalalet Allah'tan değildir. Peki, Kuran'daki yudillu men yeşâ' ibaresi geçen ayetleri nasıl anlayacağız? Asla, "Allah dilediğini saptırır" diye anlamayacağız. Zira Allah'ın muradı kullarını saptırmak değil, aksine doğru yola yöneltmektir. İçinde yehdî men yeşâ' ibaresi geçen ayetlerdeki yeşâ' fiilleri de iki özneyi gören bir şekilde yerleştirilmiştir. O halde bu ayetlerin söylediği hakikat şudur: "Allah sapmayı dileyenin sapmasına izin verir". Zira Allah kimi saptıracağını beyan etmiştir: **Allah yoldan sapmışlardan başkasını saptırmaz.** (Bakara 26) Yeşâ' fiilinin iki özneli konumunu tasdik eden çarpıcı ayetlerden biri şudur: **Allah dileyen kimse-nin sapmasını diler, kendisine yönelen kimseyi ise doğru yola yöneltir.** (Rad 27)²⁵³

Ayetlerden de görüldüğü gibi Allah'ın dilemesi kulun o konudaki istek ve yönelişi ile ilgilidir. Kişi hidayete ermek ister ve her türlü şirk ve çirkinlikten arınmış bir şekilde temiz bir kalp ile Allah'a yönelirse Allah da onun hidayetini nasip

253 Mustafa İslamoğlu, *Hasan el-Basri'nin Kader Risalesi ve Şerhi*, s. 115-116.

eder ve ondan razı olur. Sapmayı dileyen kişiden ise razı olmaz ama bu kişi sapkınlık konusunda ısrarcıysa, Allah da ona engel olmaz.

Kim ahiret kazancını elde etmek isterse, onun bu alandaki yatırım (şevkini) artırırız; kim de bu dünya kazancını elde etmek isterse, ona da onu veririz: ama onun ahirette bir payı olmaz. (Şura 20). Ayetten de görüldüğü gibi Allah'ın dilemesi kişinin talebi doğrultusundadır. Yine Allah'a yönelik yakarmanın bir ifadesi olan duanın karşılık bulması da kulun Allah'a yönelmesine bağlıdır: **Eğer kullarım sana Benden soracak olurlarsa, iyi bilsinler ki Ben çok yakınım: Bana dua edenin çağrısına hemen karşılık veririm. Öyleyse onlar da Bana karşılık versinler ve Bana tam güvensinler ki, hak yoluna yöneltilsinler.** (Bakara 186)

Artık iman ederseniz, sizin için hayırlı olur. (Nisa 170), **Allah'ın davetçisine icabet edin!** (Ahkaf 31), **Rabbinizden gelen sınırsız bir başarıya erişmek için yarışın!** (Hadid 21), **Onlara ne oluyor da iman etmiyorlar?** (İnşikâk 20), **Ey kitap ehli! Hakikate şahit olduğunuz halde niçin Allah'ın ayetlerine iman etmiyorsunuz?** (Âli İmran 70), **Kendi hayrınıza olarak, buna bir son verin.** (Nisa 171), **Düzüp koştüğünüz yalanları Allah'a isnat etmeyin!** (Tâhâ 61), **Meşru ölçünün dışında yetimin malına asla yaklaşmayın!** (En'am 152; İsra 34), **Zinaya yaklaşmayın!** (İsra 32), **Meşru karşılık dışında asla bir cana kıymayın!** (İsra 33), **Yeryüzünde bozgunculuk çıkarmayın.** (A'raf 56), **Ayetlerimi az bir menfaat karşılığı satmayın!** (Bakara 41), **Bu, kendi ellerinizle yaptıklarınızın karşılığıdır. Unutma ki Allah'ın kullarına zulmetme ihtimali bulunmamaktadır!** (Âli İmran 182) gibi ayetler ve yukarıda örnek verilenler gibi benzeri birçok ayet açık bir biçimde Allah'ın, inkârcı ve nankör olmayı kimsenin kaderi kılmadığını, kişi inkârda ısrar etmedikçe ve kendini gerçeğe kapatmaya şartlamadıkça kimsenin kalbinin mühürlemediğini,

kişi sapmayı dilemedikçe ve sapkın kalmakta ısrar etmedikçe kimseyi saptırmadığını, insana vermiş olduğu özgür iradeyi yok saymadığını ve kişinin üzerinden sorumluluğu kaldırmadığını ortaya koymaktadır. Aksi türlü hem Allah'a iftira hem de bunca Kuran ayetini yok sayma anlamına gelecektir ki böyle bir tutum ve anlayışın kişiyi gerçeği inkârâ sürüklemesi kaçınılmazdır.

Öte taraftan kendi ısrarı ve inadı sebebiyle fitratını bozarak kalbini mühürlü hale getiren ya da gerçeği inkâr ederek görmezden gelen kişiler için hatadan dönme ve tövbe kapısı her zaman açıktır. Yeter ki bu tövbe, ölüm boğaza dayandığı anda yani son nefeste olmasın. Gerçekten gönülden gelen bir pişmanlık ve farkındalık ile yapılan tövbe hata ve günahların affedilmesi için ümit kapısıdır: **Öyleyse günahlarımız sebebiyle O'ndan bağışlanma dileyin ve sonra da tövbe ve pişmanlık ile O'na yönelin. Şüphesiz benim Rabbim, (kendisine yönelen herkese) yakınlık gösterendir, (dualara) en güzel şekilde karşılık verendir.** (Hud 61)

İnsanın özgür iradesini hiçe sayan bu tarz bir kader anlayışını ortaya çıkışı ve benimsetilmesinin arkasında tarihsel olarak siyasi nedenlere dayalı bir anlayış olduğu bilinmektedir. Dolayısıyla konu ile ilgili tartışma ve anlaşmazlık teolojik boyutun ötesinde siyasi arka plana dayalıdır:

“Hz. Peygamber'den sonra Müslümanlar önce siyasi, sonra dini ve daha sonra da ilmi alanda yanlış istikamete sürüklenmişlerdir. Müslümanlar arasında siyasetten kaynaklanan çatışmaları değerlendirmekte zorlanan Müslüman zihin, geçmişi; yani sahabe ve tabiîn dönemini kutsayarak, siyasetten kaynaklanan bu iç savaşların faturasını kadere; yani Allah'a kesmiştir. Söz konusu olayların kader olduğunu ileri sürerek ideal nesilleri sorgulama alanının dışına çıkarmıştır. Yönetici sınıf bundan çok memnun olmuş, bu konudaki faaliyetleri desteklemiştir. Özellikle siyasi meşruiyet sıkıntısı çeken Emevi yönetiminin, hicri

100. yılında Halife Ömer ibni Abdilazîz'in hadislerin toplanıp kayda geçirilmesi emrini vermesiyle Hz. Peygamber referanslı hadis borsası oluşturulmuştur. Bu demektir ki Hz. Peygamber'in vefatının ardından Arap siyasi kültürü, Benî Sa'ide'de²⁵⁴ devletin yönetimine ve dine el koymuştur.²⁵⁵

---

254 Medine'de Hz. Ebubekir'in halife seçildiği yer.

255 Ahmet Akbulut, **Müslüman Kültürde Kur'an'a Yabancılaşma Süreci**, s. 12.

İSLAM, ALLAH İLE KUL ARASINDA ARACILARIN OLDUĞU BİR DİN DEĞİLDİR

İslam, Allah ile kul arasındaki her türlü aracıyı reddeden ve aracılık iddiasındaki herkesi ve her şeyi devre dışı bırakan bir dindir. İslam, yalnız Allah'a teslim olma ve Allah'tan başka hiçbir şeye, hiç kimseye teslim olmama dinidir. Allah'tan başkasına teslim olanlar, Allah'a ait nitelikleri başka varlıklara da nisbet edenler veya Allah'tan istenecek şeyleri başkalarından isteyenler ya da Allah ile kendi arasına bazı kimseleri aracı ve vesile olarak sokanlar niyetleri ne olursa olsun şirk yani Allah'a ortak koşma günahını işlerler.

Kuran ayetleri çok açık bir dille insanları bu büyük hataya düşmekten alıkoymak için uyarıda bulunur: **Bu, kendisiyle insanları uyarman ve insanlara öğüt olsun diye sana indirilen bir kitaptır. Artık bu hususta kalbinde bir sıkıntı olmasın. Rabbinizin katından size indirilene uyun; Ondan başka velilere uymayın. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!** (A'raf 2-3). Ayetten de görüldüğü gibi insanı doğru yola ulaştıracak olan şey kişiler değil Allah'ın Kitabı olan Kuran'ın ilkeleri veli edinilecek olan da yalnız Allah'tır. Son peygamber olan Hz. Muhammed'in risalet görevini en güzel şekilde yerine getirerek bu dünyadan ayrılmasından sonra Allah tarafından seçilmiş olan kişilerin (peygamberlerin) Allah'ın dosdoğru yolunda insanlara önderlik etmesi devri de son bulmuştur. Artık insanlara önderlik edecek olan kişiler değil Allah'ın vahyi olan Kuran'dır.

İnsanların çoğu birtakım velilerin ardına sığınarak onların kendilerini Allah'a yaklaştıracaklarına inanırlar. Oysa halis

din sadece Allah'a aittir. Müslümanım diyen herkes Allah ile kendi arasına kimseyi sokmaması gerektiğini bilmelidir. Şüphesiz Allah'ın bu konudaki uyarıları boş yere değildir: **Gözünüzü açıp kendinize gelin! Arı duru din yalnız ve yalnız Allah'ındır! O'ndan başkasını veliler edinerek, 'Biz onlara, bizi Allah'a yaklaştırmaları dışında bir şey için kulluk etmiyoruz.'** diyenlere gelince, hiç kuşkusuz Allah onlar arasında, tartışıp durdukları konuyla ilgili hükmü verecektir. **Şu bir gerçek ki, Allah, yalancı ve nankör kişiyi iyiye ve güzele kılavuzlamaz.** (Zümer 3)

Geçmişten günümüze kadar kimi kişi ve çevrelerin peşlerine takılıp gittikleri “velilere” bağlanmalarını Allah'ın emri ve isteği gibi sunmaya çalıştıkları görülür. Kuran'a göre müşrikler de Allah ile aralarına soktukları kişilere bağlanmalarını Allah'ın emri ve isteği gibi sunmuşlardır: **Allah'tan başkasına ilahlık yakıştırmakta direnenler dediler ki: Eğer Allah dileseydi, ne biz ne de atalarımız, hem O'ndan başka hiçbir şeye kulluk etmez hem de O'ndan başkasının (sözülle) hiçbir şeyi haram kılmazdık.** (Nahl 35). **Allah'a ortak koşanlar derler ki: Eğer Allah dileseydi, ne biz ne de atalarımız şirk koşmazdık; dahası (O'nun helallerinden) hiçbir şeyi haram kılmazdık.** (En'am 148)

Müşrikler de yaptıkları bazı çirkin ve edep dışı işleri Allah'ın dileği olarak ifade etmiş, buna delil olarak da babalarını ve atalarını örnek getirmişlerdir: **Bir hayâsızlık işlediklerinde derler ki: “Biz babalarımızı bu hal üzere bulduk; demek ki bize bunu Allah emretmiş.” De ki: Allah asla hayâsızlığı emretmez: Ne yani, şimdi siz Allah'a bilmediğiniz bir konuda iftira mı atıyorsunuz?** (A'raf 28)

Ayetlerde hesap günü ahirette “Biz büyüklerimizden böyle gördük” ya da “Allah'ın veli kullarının ardından gittik” türünden savunmaların bir işe yaramayacağı aksine bu kişilerin Allah'tan başka uyup takip ettikleri efendilerinin ve büyüklerinin

kendilerini saptırmış olduklarını fark edeceklerine dikkat çekilir: **Onlar dediler ki: “Rabbimiz! Biz efendilerimize ve büyüklerimize uymuştuk; onlar da bizi yoldan çıkardılar!”** (Ahzab 67). Oysa ahirette iş bitmiş ve geri dönüşü olmayan bir yola girilmiştir. Önemli olan hataların dünya hayatındayken fark edilip düzeltilmesidir. Bu hatalara düşmeyelim diye Allah bizleri uyarmakta ve bizi, gerçeği görmeye çağırmaktadır: **Onlara: Allah’ın indirdiğine uyun! denildiğinde, “Hayır, biz atalarımızın üzerinde bulunduğu şeye (geleneğe) uyarız!” derler. Ya ataları hiç akıllarını kullanmamış ve doğru yolu bulamışsalar?** (Bakara 170). Bu din atalar dini değil, Allah’ın dinidir. Geçmişten günümüze gelenin doğruluğunu belirleyecek olan da Allah’ın vahyidir. Bütün peygamberler gönderildikleri toplumların gelenek ve yerleşik kabulleri ile mücadele etmişlerdir. Her biri ayette örnek verildiği şekilde tepkiler ile karşılaşmış ama yılgınlık göstermeden Allah’ın vahyini esas alarak mücadelelerini sürdürmüşlerdir.

Kimi tarikat ve cemaat yapılanmalarındaki insanların önemli bir kısmı kendince kutsadıkları ve “Allah dostu” kabul ettikleri kişileri, Allah ile aralarına sokuyorlar. Hatta Yahudi ve Hıristiyanların, din adamlarını rab edinmeleri gibi bir anlamda rab ediniyorlar onları. Oysa İslam dininde yalnız Allah’a kul olunur, tövbe yalnız Allah’a yapılır, gerçek dua birilerinin üzerinden değil doğrudan Allah’a yapılandır. Şayet bir kişi gerçekten gönülden Allah’a bağlanmış ve kendini Allah yoluna adanmış samimi bir inanansa kendini diğer inananlardan farklı görmez, kendini yüceltenlere ve önünde yerlere kapananlara izin vermez, eylemleri, sözleri ve samimiyeti ile insanları kendine değil Allah’a çağırır. Dünya malına, güce ve makam sevdasına düşmez.

Gerçek anlamda inanmış biri, şeyhleri ya da efendi edinilen kimseleri Allah ile arasına sokmamalıdır. Onlar aracı kılınarak Allah’a yaklaşılmayacağını aksine araya sokulan kişiler

sebebiyle Allah'tan uzaklaşılacağını bilmelidir. Bu şekilde dosdoğru yoldan sapılacağını görmelidir. Efendi edindikleri insanların karşısındaki Müslüman'a yakışmayacak hallerini ve o kişiye söylenenleri görünce hayrete düşüyor insan. Peygamberimiz böyle miydi? O "mübarek zat" saydıkları kişiler de onların karşısında ezilip büzülen insanlar gibi sıradan biri. Tövbe yalnız Allah'a yapılır, oysa bazı insanlar gidip bu kişiler üzerinden tövbe alıyorlar.²⁵⁶ Dua yalnız Allah'a edilir, o kişileri

---

256 Bazı insanlar tövbelerinin bu kişiler üzerinden yapıldığında dikkate alınıp ancak bu sayede kabul edileceğini zannediyorlar. Oysa tam aksine tövbelerimizin geçerli olması ve yerine gelmesi için Allah ile aramıza birilerini sokmaktan uzak durmamız gerekir. Affedilmek için ihtiyaç duyduğumuz şey birileri değil, affedilmeyi hak edecek hayırlı ve güzel eylemlerimizdir. Allah sonsuz rahmeti ve merhameti ile hata ve nankörlüklerimize rağmen bizi affetmek istiyor. Ancak Allah'ın bizi affetmesi için, yanlıştan dönmeyi ve doğru yola yönelmeyi bilmemiz gerekir: **Rabbimiz nefsinizde (içinizde) olanı en iyi bilendir. Eğer siz (erdemli kişilerden olup) iyiye yönelirseniz O, (hatada ısrar etmeyip) yanlıştan dönenleri bağışlar.** (İsra 25). Allah'ın rahmetinden ümit kesmemek gerekir: **Ey nefisleri aleyhine sınırı aşan/aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Allah, günahları tümden affeder. Çünkü O, çok bağışlayıcıdır, rahmet kaynağıdır.** (Zümer 53). Çünkü Allah'ın rahmetinden ancak gerçeği inkâr eden ve günahlarında ısrarcı olan kişiler ümit keserler: **Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Şu bir gerçek ki, Allah'ın kuşatıcı ve kurtarıcı rahmetinden yalnızca gerçeği inkâr eden (günahkârlar) ümit keser.** (Yusuf 87). Gerçek anlamda inanmak ve inancının gereğini yerine getirmek isteyen kişilerin günah işlemekte ısrar etmekten dönerek Allah'a yönelmeleri gerekir: **Ve siz, ey inananlar, hepiniz topluca, günahkârca davranışlardan dönüp Allah'a yönelin ki kurtuluşa, esenliğe erişesiniz!** (Nur 31). Gönülden bir pişmanlık ile tövbe ederek Allah'a yönelenler, affedilmeyi umabilirler: **Ey iman edenler! Gönülden ve tam bir pişmanlık içinde tövbe ederek Allah'a yönelin! Umulur ki Rabbimiz kötü fiillerinizi yok eder.** (Tahrim 8). Çünkü Allah, hatasından dönerek davranışlarını düzelterenleri affeder: **Kim işlediği zulümden sonra tövbe eder ve (davranışlarını) düzeltirse, şüphesiz Allah onun tövbesini kabul eder. Çünkü Allah tarifsiz bir bağışlayıcı, eşsiz bir merhamet kaynağıdır.** (Maide 39). Kuran'da gerçek anlamda inanan erdemli insanların özellikleri sayılırken şöyle söylenmektedir: **Onlar, utanç verici bir iş yaptıkları ya da kendi nefislerine bir kötülük ettikleri zaman, Allah'ı hatırlayıp hemen günahları için bağışlanma isteyenlerdir. Allah'tan başka günahları kim bağışlayabilir ki? Üstelik onlar, yaptıkları kötülük üzerinde bile bile ısrar etmezler.** (Âli İmran 135). Görüldüğü gibi önemli olan, yaptığımız kötü şeyleri fark ederek hatadan dönmeyi bilmemiz ve hatalarda ısrar etmememizdir. Biz samimi bir şekilde hatamızı fark ederek hemen af dilediğimizde, rahmet ve merhameti bol olan Rabbimizin hata ve günahımızı affetmesini ümit edebiliriz. Yeter ki

Allah ile aralarına aracı kılıyorlar: **Bakın, şüphesiz Allah, evet yalnız O'dur sınırsız bağışlayan, eşsiz rahmet eden. Zatından başkalarını sığınılacak evliya edinenleri Allah sürekli gözetim altında tutmaktadır ve sen onların yaptıklarından sorumlu değilsin!** (Şura 5-6)

Şayet bu insanlar ihlaslı ve dürüst olsalar, kendilerine bu kadar kutsallık atfedilmesine karşı çıkarlardı. Oysa belli ki durumlarından gayet memnunlar. Gücün, kudretin ve hürmetin büyüüne kapılmış biri, haliyle kendini çok özel sayar. Dua ve tövbenin kendi üzerinden Allah'a ulaşacağını sanır. Kuran bize tövbeleri ancak Allah'ın kabul edeceğini söylüyor: **Onlar bilmiyorlar mı ki, gerçekten Allah kullarından tövbeleri kabul edecek ve sadakaları alacak olan O'dur. Şüphesiz, tövbeleri kabul eden, esirgeyen O'dur.** (Tevbe 104)

Allah'ın ayetlerinden habersiz oldukları için Allah'a yapacakları duayı evliya kabul ettikleri kişiler üzerinden yapıyorlar. Çoktan ölmüş, bu dünyadan göçmüş kişilerden medet istiyor, onları aracı kılıyorlar. “Dua evliya üzerinden yapılırsa tövbe evliya üzerinden alınır daha etkilidir. Sen günahkârsın Allah senin duanı dikkate almaz ki” diyorlar.²⁵⁷ Allah'tan bir yetki mi almışlar? Allah kimin duasını kabul edip etmeyeceğini, kimi dikkate alıp almayacağını bu kişilere mi bildirmiş?

---

gerçek anlamda temiz ve samimi bir kalp ile Allah'a yönelmeyi ve affını dilemeyi bilelim.

257 İslam dininde dua da aynen tövbe ve diğer tüm ibadetler gibi doğrudan Allah'a yapılır. İslam, Allah ile kul arasındaki her türlü aracıyı ortadan kaldıran bir inançtır. Birçok ayette kulun içtenlik, samimiyet ve derin bir saygı ile doğrudan Allah'a yönelerek dua etmesi ve duanın bireysel bir ibadet olduğunu bilmesi istenir: **Rabbimiz buyurur ki: Bana dua edin, duanızı kabul edeyim! Bana kulluk etmeye tenezzül etmeyerek kibirlenenler, mutlaka aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!** (Mü'min 60). **Rabbimize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.** (A'raf 55). **Rabbini kendi kendine, yalvararak, ürpertiyle ve yüksek olmayan bir sesle sabah akşam hatırla. Farkında olmayanlardan olma.** (A'raf 205). Görüldüğü gibi aynı zamanda bu ayetler, nasıl dua etmemiz gerektiği ile ilgili de yol göstericidir.

Kuran uyarıyor: **Kıyamet gününe kadar kendisine cevap veremeyecek birilerine, Allah'ın berisinden yalvarıp durandan daha sapık kim vardır? Ve o yalvardıkları, onların yakarışından habersizdirler.** (Ahkaf 5). Allah'ın kulları Allah'ın rahmetinden ümit kesmiş gibi Allah tarafından yaratılmış, kendileri gibi sıradan insanlardan rahmet ümit ediyorlar. Bakın ne söylüyor Kuran: **Rabbinizin katından size indirilene uyun; Ondan başka velilere uymayın. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!** (A'raf 3)

Kuran ayetleri gerekli olan her konuda olduğu gibi insanların birçoğunun yoldan çıktığı böylesi önemli bir konuda da insanları uyarmakta ve gerçeği görmelerini istemektedir. Ayetler, Allah'tan başkalarını veli edinerek onları sığınılacak otorite olarak görenlerin gerçekte nasıl bir güvensizlik içinde olduklarını şu örnek üzerinden verir: **Allah'ın dışında başka veliler edinenlerin örneği, kendine ev edinen örümcek örneğine benzer. Gerçek şu ki, evlerin en dayanıksız olanı örümcek evidir; bir bilselerdi.** (Ankebut 41)

Gerçekten de insanlar çok az düşünüp öğüt alıyorlar. “Ben yapışayım da bir Allah dostunun eteğine onun vesilesi ile gireyim cennete” dercesine bu kişilere bağlanıyorlar. Peki, bu insanların gerçekten de Allah dostu olduklarının göstergesi nedir? Böyle bir ölçü mü var elinizde? Belki de insanın mahallesindeki kendi halinde, imanlı, saf ve ihlaslı bir teyze bütün bu evliya kabul edilenlerden daha yakın biridir Rabbine. İnananları tevhitte uzaklaştıran, duygularını istismar eden ve kendine birtakım insanüstü özellikler atfeden ya da bunun yapılmasına müsaade eden kişilerin hesapları çok ağır olacak. Allah'ın apaçık ayetlerine rağmen başkalarının peşine takılarak bu kişiler vesilesiyle Allah'ın kendilerini affedeceklerini umanlar da hesap günü büyük bir pişmanlık duyarak aldandıklarını anlayacaklar: **Yoksa onlar, Allah'tan başka koruyucular (veliler) edinebileceklerini mi sanıyorlar? Hayır, yalnız Allah'tır**

(bütün varlıkların) koruyucusu; çünkü yalnız O'dur ölüye can veren ve yalnız O'dur her şeye kadir olan. Hakkında ayrılığa düştüğünüz her konuda hüküm Allah'a aittir. (De ki): Bakın, işte Rabbim olan Allah budur. O'na dayanıp güvenir ve O'na yönelirim. (Şura 9-10)

Şu an hayatta olan ve “Allah dostu” ve “Çok mübarek insan” kabul edilen cemaat ya da tarikat liderlerinin çıkıp tüm kamuoyu önünde: “Ben de tüm inananlar gibi Allah dostu olmaya aday, sizler gibi günahları olan, sıradan biriyim” demeleri gerekmez mi? Bunu demedikleri ya da çoğu zaman riyakârlık içinde sahte tevazu gösterileri yaptıkları gibi bu şekilde anılmak işlerine geliyor belli ki. Çünkü ancak bu şekilde anılarak etraflarına insan toplayabilir, maddi manevi destekler alabilir, kendisine bağlananlar sayesinde oluşan oy potansiyeli ile siyasilerin iştahını kabartabilir ve bu sayede güce ve iktidara ortak olabilirler. Üstelik sözün ona tevazu sahibi bu şeyhlerin tamamına yakınının da son derece lüks ve konforlu bir hayat sürdürdükleri, en pahalı ve gösterişli evlerde oturarak son model lüks arabalar ve korumalar ile gezdikleri görülmektedir. Nasıl olsa insanların sırtından geçinmenin ve haksız yolla kazanç elde etmenin bir emek ve maliyeti yok.

Durum böyle olunca, doğrudan Allah ile ya da Peygamberimiz ile görüşüğünü iddia eden insanlar çıkıyor ortaya. Kerâmeti kendinden menkul kimi tarikat lideri ve şeyhler o denli yüceltilip kendilerinin dahi hayal edemeyecekleri öyle yerlere konuluyorlar ki, yaptıkları ve söyledikleri şeyler ne kadar saçma olsa da sorgulanmıyor ve hep bir hikmet aranıyor. Adam herkesin önünde bir kenara oturup uyuyor, etrafına toplanmış yüzlerce insan da kıpırdamadan bu kişiye bakıp kendinden geçiyor. “Şu an ne yapıyor?” diye sorsanız, “Mana âleminden besleniyor” diyecekler. Bir şey ne kadar anlaşılmaz, gizemli ve sırlı bir havada sunulursa çekici geliyor bazı insanlara. Kuran'ın,

ona inananlar nazarında gerekli itibarı görememesinin nedeni, bu kadar açık ve net bir kitap olması demek ki:

“İslâm dininin temel özelliklerinden birisi, apaçık ve mesajı muhataplarınca anlaşılabilir, yani “mübîn” bir din olmasıdır. İslâm, muhataplarınca bilinemez, ulaşılamaz, anlaşılır, esrarengiz ve sırlarla dolu bir din olarak tanıtıldığı sürece, kişi ile Yüce Yaratan arasında aracılığa soyunan veya böyle bir algıya göz yumarak bunu sektöre çeviren kurum ve kişiler eksik olmaz. Hem tarihte hem de günümüzde dinin bilinemezliğine, korkuya ve ahirette insanları bekleyen akıbetle sürekli vurgu yapılması, insanları somut sığınaklar ve çıkış yolları aramaya sevk etmiş, neticede karşı durulması zor olan cezbedici bir piyasa ortaya çıkmıştır. Hâlbuki Resul-i Ekrem Efendimiz ile tamamlanmış, kimseye Allah adına, kutsal adına söz söyleme hakkı ve aracılık yetkisi verilmemiştir.

Kuran ve Sünnet öncelikli olarak bireye hitap eder. Din âlimleri, dini inşa eden değil, dinin ana kaynaklarının bilgisini toplumlara aktaran kimselerdir. Kuran’ın en temel özelliği bireyi muhatap alması, toplumsal mesajlarında da bireyin sorumluluğunu devrede tutmasıdır. Toplumsal yapı ve kurallar birey için koruyucu sınırlar, zorlayıcı yaptırımlar içerse de neticede her birey kendi dindarlığını kendisi inşa edecektir. Nihâî karar bireyindir ve onun dindarlığını kabul veya reddedecek, derecelendirecek olan da Yüce Mevlâ’dır. İslam’da bu anlamıyla aracı bir kurum ve sınıf yoktur.”²⁵⁸

O Gün Herkes Kendi Derdine Düşer

“Efendi” edinilen ve Allah ile kulu arasına sokulmaya çalışılan kişiler, kıyamet koptuğunda ve hesap günü kimseyi kurtaramayacak. O gün “efendi” edinilen kişi de dâhil herkes kendi derdine düşer ve kendini kurtarmak için herkesi fidiye olarak

258 Ali Bardakoğlu, *İslâm Işığında Müslümanlığımızla Yüzleşme*, KURAMER 2017, s. 28

vermek ister. Kendisine bağlananları hesap günü kurtaracağı iddia edilen kişilerin Allah'tan bir güvencesi mi var? Şüphesiz Kuran'ın bu sorusu boş yere değildir: **Kendi yalanlarını Allah'a yakıştıran kimselerden daha zalim kim olabilir? (Hesap Gününde) böyleleri Rablerinin huzuruna çıkarıldıklarında (kendilerine karşı) tanıklığa çağırılanlar (onlar için): "Rableri hakkında yalan söyleyen kimseler işte bunlardı!" diyecekler. Unutmayın, Allah'ın laneti zalimlere yöneltilmiştir.** (Hud 18)

Bazı insanlar gerçekten bu kişilere ya da gönül verdikleri çeşitli grup ve yapılara inanmış olabilirler. Ancak bu, inandıkları bu şeylerden hesaba çekilecekleri gerçeğini değiştirmez. Allah'ın peygamberlerine dahi vermediği yetkiyi, başkalarına vermenin hesabı verilemez. Gerçek kul; Allah ile arasına kendi nefsi de dâhil, birilerini sokmaktan sakınan, her türlü şirk zincirini parçalayan ve kendini yalnız Allah'a prangalayandır.

Rabbimiz varken kimleri kutsuyor, kimlere bağlanıyoruz? Oysa Allah bizim de onların da Rabbidir. İnananlar yalnız Allah'a dayanıp güvenmelidir. Allah'tan başkasından beklentisi olanın, hesap günü yüzü gülmez. Ayetler uyarır bizi: **Bir kısmını iyiye ve güzele kılavuzladı, bir kısmının üzerine de sapıklık hak oldu. Onlar, Allah'ı bırakıp şeytanları evliya-lar edinmişlerdi. Bir de kendilerinin hidayet üzere olduklarını sanırlar.** (A'raf 30)

O gün gerçekten de her kişi kendi derdine düşer. Kendini kurtarmak için her şeyi gözden çıkarmaya hazırdır. Bu yüzden o gün kimi şeyh ve tarikat önderlerinin kendisine bağlananların derdine düşeceği hikâyeleri tamamen asılsız ve yalandır: **En yakın dostlar birbirlerinin halini sormaz/bir dost bir dostundan bir şey isteyemez. Onlar birbirlerine gösterilirler. Bir suçlu-günahkâr, o günün azabına karşılık olmak üzere, oğullarını fidye olarak vermek ister. Eşini ve kardeşini. Kendisini kucaklayıp barındıran aşiretini/ailesini.**

Yeryüzünde bulunanların tümünü fidyeye verip kendisini kurtarmayı ister. (Mearic 10-14)

Esasen bu durumun sebebi son derece açıktır. Allah'ın vahyinden yüz çeviren ve o vahyi dikkate almadan uydurulmuş rivayetler ile hüküm verenlere şeytan dost olmuştur. Bu kişiler ise kendilerini doğru yol üzerinde sanmaktadırlar: **Kim Rahman'ın Zikri'ni (Kuran'ı) görmezlikten gelip ondan uzaklaşırsa biz ona bir şeytanı musallat ederiz de o ona can yoldaşı olur. Bu şeytanlar onları yoldan saptırırlar. Onlarsa kendilerinin hâlâ doğru yol üzerinde olduklarını sanırlar.** (Zuhuf 36-37). Rabbimiz boş yere uyarıyor kullarını: **Yemin olsun, biz bu Kuran'da, insanlar için her örnekten nicelerini sıraladık. Ama insanların çoğu inkârdan başka bir şeyde diretmediler.** (İsra 89). Allah'ın vahyine kulak vermeyen kişi, türlü zanların peşinde helak olmaya mahkûmdur.

Kuran, daha önce kendilerine kitap verilen toplulukların da Allah'ın kendilerine bildirmiş olduğu vahyi gerektiği gibi dikkate almadıklarına ve üzerinde buldukları inanç ve kabullerin, şeytan tarafından kendilerine süslü gösterildiğine dikkat çekerek inananları aynı hatalara düşmemeleri konusunda uyarır: **Yemin olsun Allah'a ki, senden önceki ümmetlere de elçiler gönderdik de şeytan onlara amellerini süslü gösterdi. O, bugün de onların dostudur. Onlar için acıklı bir azap var.** (Nahl 63)

Direkt Allah'a Bağlanmak İsteyen, Şeytana mı Bağlanır?

Tarikat yapısının devamı için Allah'ın ayetlerine muhalefet edencesine iddialarda bulunuyor ve "evliyayı" devreden çıkararak, "müçtehitleri" devreden çıkararak direkt Allah'a bağlanmak isteyen birinin, direkt şeytana bağlanacağını iddia ediyorlar. Oysa Kuran bize Allah'a sınımsız bağlanmamızı söylüyor: **Allah uğrunda O'na yaraşır bir gayretle didinin. O sizi seçmiş ve dinde size hiçbir güçlük çıkarmamıştır. Babanız**

İbrahim'in dinini esas alın. Allah sizi, önceden de şu Kitap'ta da "Müslümanlar/Allah'a teslim olanlar" diye adlandırdı ki, Elçi sizin üzerinize bir tanık olsun, siz de insanlar üzerine tanıklar olasınız. O halde namazı kılın, zekâtı verin ve Allah'a sımsıkı bağlanın. O'dur sizin Mevlâ'nız. O ne güzel koruyup kurtarıcı ve ne güzel yardımcıdır O! (Hac 78). Ancak tövbe edenler, ıslah edenler, Allah'a sımsıkı sarılanlar ve dinlerini katıksız olarak Allah için (halis) kılanlar başka; işte onlar inananlarla beraberdirler. Allah inananlara büyük bir ecir verecektir. (Nisa 146). Kim Allah'a sımsıkı tutunursa artık elbette o, dosdoğru olan bir yola iletilmiştir. (Âli İmran 101). Allah'ın ipine hepiniz sımsıkı sarılın. Dağılıp ayrılmayın. (Âli İmran 103)

Bu dünyada gerçek anlamda sağlam bir bağ kurmak ve kurduğu bağdan emin olmak isteyen kişi başkalarına değil sadece tek sağlam bağ olan Allah'ın bağına sıkıca sarılmalıdır. Çünkü insan o bağı ve güveni bozmadıkça Allah o bağı bozmayacaktır: **Kim güzel davranarak özünü Allah'a teslim ederse o, en sağlam kulpa yapılmıştır. Bütün işlerin sonu Allah'a varır.** (Lokman 22)

Kimi grup ve cemaatler gerek konuşmalarında gerekse yazdıkları kitaplarında bir şeyhe bağlanmadan Allah'a ulaşmanın mümkün olmadığını, Allah'a ancak O'nun aynası olduğu iddia edilen kâmil insan üzerinden ulaşılabileceğini bu yüzden doğrudan Allah'a değil de doğrudan şeyhe bağlanması gerektiğini söyledikleri ve bu iddialarını Allah'ın buyruğuymuş gibi süsleyip takdim ettikleri görülmektedir. Bu anlayışa sahip kişilere göre Allah'a giden yol şeyhlerinden geçmektedir.

Oysa Rabbimiz bize açık bir şekilde söylüyor ayetlerinde: **Kullarım, beni sana soracak olurlarsa gerçekten de ben pek yakınımm. Bana dua ettiği zaman dua edenin çağrısına cevap veririm. Öyleyse onlarda bana cevap versinler ve bana inansınlar ki doğruya erişsinler.** (Bakara 186). Yine

kendi uydurdukları yalanları Allah'a isnat edenlere en güzel cevabı Kuran veriyor: **Kendi uydurduğu yalanları Allah'a isnat eden veya ona gelen hakikati yalanlayandan daha zalim kim olabilir? Cehennem, inkârcıların barınağı değil mi?** (Ankebut 68)

Allah Dostu Yanında Bulunmak, Allah'a İbadetten Daha mı Üstündür?

Tasavvuf ve tarikat kültüründeki yaygın hatalardan biri de rabıta'dır. Rabıta tasavvuf terimidir ve etimolojik açıdan 'birleştirmek' 'bağlamak' anlamına gelmektedir. Uygulama açısından bakıldığında tarikat geleneği içinde müridin şeyhine odaklanarak şeyhi üzerinden Allah ile bağlantı kurması demektir. Mürid şeyhinin iki kaşının arasını hayalinde canlandırarak şeyhinden yardım ister. Geleneksel uygulamada söz konusu bu bağ yaşayan bir şeyh ile kurulabildiği gibi ölmüş şeyhlerle de kurulabilir. Şeyhin bir manada Allah'ta kaybolduğuna yani şeyhin en üstün mertebeye ulaşmış olduğuna ve ilahi sıfatların şeyh üzerinde tecelli ettiğine inanılır. Bu üstün mertebeye sahip şeyh ile yapılan rabıta yoluyla da ilahi bir nurun müride aktarıldığı kabul edilir.²⁵⁹

Bazı kişi ve çevreler Allah ile kulu arasına girmek için her türlü asılsız iddiayı ortaya atmaktan çekinmemişler ve belli ki bu temelsiz sözleri sarf ederken Allah'tan hiç korkmamışlar. Söz konusu iddialara sahip kişi ve çevreler sırf etraflarına daha fazla insan toplayabilmek ve topladıkları insanları daha güçlü bir şekilde kendilerine bağlayabilmek uğruna büyük iddia ve iftiralarda bulunmaktan çekinmeden; Allah dostu birinin yanında bir an durmanın/bulunmanın yüz elli yıl ihlasla yapılan ibadetten daha üstün olduğunu iddia edebilmekte, bu nimetin içinde olduklarını çünkü birazdan efendi hazretlerinin oraya

259 Bu konuda detaylı bilgi için bakınız: Ferit Aydın, **Tarikatta Râbıta ve Nakşibendilik**, Ma'rif Yayınları 2015.

teşrif buyuracağını, sağa sola bir tarafa bakmanın caiz olmayacağını ve rabıtayı şerif üzere gönüllerin efendi hazretlerine bağlanması gerektiğini söyleyebilmektedirler. Yine bu kişiler “Allah dostları ile bir oturuş bir an bin sene riyasız ibadetten daha efdaldir (daha üstün ve faziletli)” demekten ve “En hayırlı amel Allah Teâlâ hazretlerinin dostlarının birinin huzurunda bir koyun sağacak kadar olsun durmaktır” şeklinde en hayırlı ameli tarif etmekten çekinmeyerek bu türden asılsız iddiaları ile Allah’a ve dinine iftira etmekten korkmamışlardır. Elllerinde tuttıkları kitaplar ile de “Bakın bunu biz söylemiyoruz kaynaklar söylüyor” mesajını vermektedirler. Bazı kaynaklarda bu tür iddiaların olduğu doğru olmakla birlikte Allah’ın apaçık ayetlerini hiçe sayan bir kaynağın ya da kişinin din adına dikkate alınmasının mümkün olmayacağını bilmeleri gerekirdi.

İslam inancında kulluk ve ibadet yalnız Allah’a yapılır. Herhangi bir yerde ya da kişinin yanında durmanın Allah’a yapılan bir ibadetten üstelik ihlas ile riyasız bir şekilde yapılacak olan yüz elli yıllık ya da bin yıllık ibadetten daha üstün olduğunu söylemek en masumane boyutu ile ya saflık ya da ciddi bir münafıklıktır. Herhangi bir kişinin Allah dostu olduğu ile ilgili o kişinin ihlas ve takva ile hareket etmesi dışında bir ölçü olmadığı gibi -ki bu her erdemli inananın olabileceği bir şeydir- Allah dostu dahi olsa bir kimsenin yanında değil bir an bin yıl durmanın, Allah için yapılacak bir anlık ibadet ile mukayese bile edilemeyeceği açıktır. Bu tür iddiaların Kuran’da da Kuran’ı en güzel şekilde hayatına taşıyarak inananlara örnek olan Peygamberimizin hayatında da görülmesi söz konusu değildir.

En büyük Allah dostları peygamberlerdir. Kuran’a baktığımızda peygamberlerin beraberlerinde getirdikleri ilahi mesajı iman eden ve inananların hangisi peygamberinin huzurunda bir an durmayı ihlas üzere ve riyadan uzak bir şekilde Allah’a yapılacak yüz elli ya da bin yıllık ibadetten daha üstün

görmüşlerdir? Peygamberlere uyan hangi inanan, ancak Allah dostu olan peygamberi üzerinden Allah'a bağlanılabileceğini düşünmüştür? Peki, peygamberler bu şekilde bir iddiada bulunmuşlar mıdır? Şüphesiz bunların hiçbiri olmamıştır. Ancak Allah'ın dinini yaşadıklarını ve Peygamberimizin yolundan gittiklerini sanan bazı kişi ve gruplar, belli ki Allah'ı da Peygamberimizin gerçek yolunu da bırakarak dosdoğru yoldan çıkmışlardır.

Ahmed-i Sirhindî'nin²⁶⁰ (ö.1624), **Mektûbât** isimli çalışmasında, müridin şeyhi ile rabita yapmasının, kişiyi Allah'a kavuşturan en kısa yol olduğunu, kendini zorlamadan, uğraşmadan, üstâdın râbitasının kendiliğinden hâsıl olmasının, üstâd ile talebesi arasında tam bir yakınlık olduğunu açıkça gösterdiğini, bu yakınlığın fayda vermeye ve istifade etmeye yaradığını ve kavuşturucu yollar içinde rabitadan daha çabuk kavuşturamı olmadığını, alıntılıdığı bir söz ile de şeyhin görüntüsünün (haya-linin), Allah'ın zikrinden yani Allah'ın anılıp hatırlanmasından daha efdal yani daha üstün ve faziletli olduğunu, rehberin hayalinin, talebesine Allah'ı zikretmekten daha çok fayda vereceğini çünkü başlangıçta talebenin Allah ile tam yakınlığı olmadığını bu yüzden Allah'ı anıp hatırlamasının kendisine çok fayda sağlamayacağını söylediği görülür.²⁶¹

Kuran ayetleri incelendiğinde yukarıda ifade edildiği şekilde bir uygulamanın dini açıdan kabul edilmesi mümkün değildir. Kuran'a göre bağlantı doğrudan ve aracısız olarak yalnız Allah ile kurulur. Kul her fırsatta yaratana zikreder. İsim ve sıfatları ile O'nu yüceltir, hatırlar. Dileyeceğini yalnız Allah'tan diler. Gönül bağına da zihin bağına da yalnız Allah ile kurar.

260 Gerçek ismi Ahmed-i Sirhindî. Bazı kişi ve çevreler tarafından kendisine İmâm-ı Rabbânî (ilâhî bilgilere sahip âlim) ve "müceddid-i elf-i sâni" (hicri II. binyılın müceddidi) şeklinde isim ve unvanlar verilmiştir.

261 İmâm-ı Rabbânî, **Mektûbât**, tercüme: Hüseyin Hilmi Işık, Hakikat Kitabevi 2008, cilt: 1, s. 225.

Buna rağmen kimi kişi ve grupların rabıta yolu ile müridin, kâmil mürşid olduğunu söyledikleri şeyhten yardım dilemesi, şeyhinin ruhaniyeti karşısında kendini alçaltarak tevazu içinde şeyhine yalvarması ve şeyhini Allah ile kendisi arasında vesile kılması gerektiğini iddia ettikleri görülmüştür.

Allah ile kulu arasında mesafe ve boşluk yoktur. Kul tevazu ve derin bir saygı içinde yalnız Allah'a yalvarıp yakarır. Allah ile kendi arasında kimseyi vesile kılmaz. Yalnız Allah'tan yardım isteyip doğrudan O'na yönelir. Allah ile kul arasındaki dua, tövbe ve ibadetler gibi ilişkiler aracısız gerçekleşir. İslam inancında kurtarıcı ya da şefaathçi inancına yer yoktur. Kuran'daki bunca uyarı boş yere değildir. Kuran'daki ayetleri dikkate almayan bir Müslüman, Allah'ı dikkate almıyor demektir: **Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur, itaat, kulluk da (din de) sürekli olarak O'nundur. Böyleyken Allah'tan başkasından mı korkup sakınıyorsunuz?** (Nahl 52)

Şefaath Tümnden ve Sadece Allah'ındır

Şefaath, ahirette peygamberlerin ve kendilerine izin verilen kimselerin inananların bağışlanması için Allah katında aracılık edeceklerine dair inançtır. Kuran'da geçen şefaath kavramının, hadislerdeki ifadeler sebebiyle çarpıtıldığını görmek mümkündür. Kuran'da şefaath ile ilgili geçen ayetlerin tamamına yakını olumsuz anlamda kullanılmaktadır. Tek bir ayette bile Peygamberimizin hesap günü şefaathçi olacağına dair bir ifade yer almıyorken Müslümanların büyük çoğunluğunun inancına göre Peygamberimiz ahirette bize şefaath edecektir. Bunun yanında sadece Peygamberimizin ve diğer peygamberlerin değil, evliya, asfiya ve şehitlerin de Allah'ın onlara bahşettiği seviyede derecelerine göre şefaath edecekleri iddia edilmiştir.

Birçok insanın bir tarikata girmesi ve bir şeyhe bağlanması, o şeyhin ahirette kendisine şefaath edeceğine inanması sebebiyledir. Oysa ayetlere bakıldığında herkesin eksiksiz bir şekilde

amellerinin karşılığını alacağı yani kurtulmanın torpile değil hak etmeye bağlı olduğu görülecektir. Bununla birlikte Allah açık bir şekilde o gün kimsenin kimseye bir faydasının olmayacağını ifade etmektedir: **Ey insanlar! Rabbinizden korkun! Herhangi bir şeyde babanın, evladı; evladın da babası yerine karşılık ödemeyeceği günden ürperin! Allah'ın vaadi haktır; dünya hayatı sizi sakın aldatmasın. O yaman aldatıcı, sakın sizi Allah ile aldatmasın!** (Lokman 33)

Allah ile kulu arasında hiçbir aracıya yer yoktur çünkü Allah kuluna şah damarından daha yakındır: **Yemin olsun ki, insanı biz yarattık. Nefsinin ona neler fısıldadığını da biz biliriz. Biz ona, şah damarından daha yakınız.** (Kaf 16). Allah, kişinin kalbi ile kendisi arasındadır: **Bilin ki muhakkak Allah, kişi ile kalbi arasına girer ve sonunda siz gerçekten O'nun katında bir araya getirileceksiniz.** (Enfal 24). Her an bizimle beraberdir. Her an bizden haberdar olan ve her an bizi görendir: **Nerede olursanız olun Allah sizinle beraberdir. Allah tüm yaptıklarınızı görendir.** (Hadid 4). Hiçbir şey Allah'ın bilgisi dışında değildir çünkü Allah her şeyi çepeçevre kuşatandır: **Allah her şeyi çepeçevre kuşatandır.** (Nisa 126). Görüldüğü gibi Allah kuluna bu kadar yakın olmasına rağmen Allah ile aramıza girmek için önce Allah ile aramızı açıyor, sonra da orada kendilerine yer açıyorlar.

Oysa ayetler açık bir şekilde kula doğrudan yardım edecek olanın Allah olduğunu söylüyor: **Her kim, Allah'ın kendisine dünya ve ahirette asla (doğrudan) yardım etmeyeceğini düşünüyorsa (Allah'a) yönelsin ve sonra (umut bağladığı diğerlerinden) umudunu kessin de bu yönelişinin kendisini, canını sıkan her şeyden kurtarıp kurtarmadığına bir baksın.** (Hac 15)

Kuran ayetleri, Allah'tan başka bir veli, destekçi, yardımcı ve kendisine şefaahat edecek birilerini arayanların bu arayışlarının boşa çıkacağını haber vermekte ve bu gerçek karşısında

öğüt alıp düşünmemizi söylemektedir: **Sizin O'nun dışında bir yardımcınız ve şefaatiniz yoktur. Yine de öğüt alıp düşünmeyecek misiniz?** (Secde 4)

Ayetler şefaatin sadece Allah'a ait olduğunu ifade ederler: **Şefaata, tümünden ve sadece Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü/yönetimi O'nundur. Sonunda O'na döndürüleceksiniz.** (Zümer 44). **Din gününün ne olduğunu sana bildiren nedir? Evet, din gününün ne olduğunu sana bildiren nedir? Bir gündür ki o, bir benlik bir başka benlik için hiçbir şeye güç yetiremez. O gün, buyruk yalnız Allah'ındır!** (İnfitar 17-19)

Peygamberimize, hesap günü Allah'ın huzurunda toplanacaklarını bilenleri ve bu konuda endişe içinde olanları Kuran ile uarması çünkü hesap günü Allah'tan başka veli de şefaatchi de olmayacağını bildirilmiştir: **Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları, onun (Kuran) ile uyar! Onlar için Rablerinden başka ne bir dost ne de bir aracı (şefaatchi) vardır; belki sorumluluk bilinci ile davranırlar.** (En'am 51)

Bu ayetlere rağmen Allah'ın, hakkında cehennem azabı hükmü verdiği kişilerin, Peygamberimizin devreye girmesi yani o kişilere şefaata etmesi sebebiyle kurtulacağı iddia edilir. Oysa Kuran bu konuda da çok açık ve net bir açıklama yapar ve Peygamberimize: **Hakkında azap kesinleşmiş olanı, ateştekini, sen mi kurtaracaksın?** (Zümer 19) demek suretiyle bunun mümkün olmadığını bildirir.

Yine Kuran açık bir şekilde hiç kimsenin şefaatinin kabul edilmeyeceği hesap gününden sakınmamız konusunda uyarıda bulunur: **Ve hiç kimsenin, hiç kimse adına bir şey ödemeyeceği, hiç kimsenin şefaatinin kabul edilmeyeceği, hiç kimseden bir fidye alınmayacağı ve yardım görülmeyeceği bir günden sakının.** (Bakara 123). **Ey iman edenler, hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı gün**

gelmezden evvel, size rızık olarak verdiklerimizden infak edin. (Bakara 254)

Allah mutlak adalet, sonsuz rahmet ve merhamet sahibi, yaptığı her işi ve hükümleri hikmet dolu, yarattığı kulunu herkesten daha iyi bilen ve neyi hak ettiğine herkesten daha adil bir şekilde karar verecek olandır. Buna rağmen hesap günü hakkında hüküm verdiği insanlara birilerinin şefaatte bulunacağına inanmak, Allah'ın söz konusu sıfatlarını hiçe saymak ve şefaatte bulunacağına inanılan kişileri, Allah'tan daha merhametli saymak demektir: **Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de yarar verebilen şeylere tapıyorlar ve: 'Bunlar, Allah yanında bizim şefaathçilerimizdir!'** diyorlar. De ki: **'Allah'ın, göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz?** (Yunus 18)

Allah'ın apaçık ayetlerine rağmen bu büyük günaha giriyorlar çünkü Allah ile kulunun arasına girmeden insanlar üzerinde hâkimiyet kuramayacaklarını insanları kendi gruplarına bağlayamayacaklarını, saf ve iyi niyetli insanların maddi manevi imkânlarından faydalanamayacaklarını çok iyi biliyorlar. Bu yüzden insanlara "Kuran okumayın hem anlamazsınız hem de anladığınızı zannedip yoldan çıkarsınız" diyorlar. Çünkü insanlar anlayarak Kuran'ı okurlarsa ayetlerin, insanlara anlattıkları şeyleri yalanlayacağını kendileri de biliyorlar.

Allah'ın kulları için indirmiş olduğu halis din, insanlar tarafından üretilen ve ortaya atılan iddialardan uzaktır. Allah kullarından ne istediğini ve nasıl bir yol üzerinde olmaları gerektiğini açıkça bildirmiştir: **Oysa onlar, dini yalnızca O'na halis kılan hanifler (Allah'ı birleyenler) olarak sadece Allah'a kulluk etmek, namazı dosdoğru kılmak ve zekâtı vermekten başkasıyla emrolunmadılar. İşte en doğru (dimdik ve sapaşğlam) din budur.** (Beyyine 5)

Allah'ın apaçık ayetlerine rağmen birtakım rivayetleri kendilerine delil getirenler tarafından ahirette şefaath yani bir çeşit

aracılık kurumunun varlığına dair inanç ve kabuller canlı tutulmaya çalışılmaktadır. Çünkü bu kişi ve çevreler ancak bu şekilde insanları kendilerine ve gruplarına bağlayabileceklerinin ve her anlamda insanları etkileri altına alabileceklerinin farkındadırlar. Oysa apaçık ayetlere rağmen şefaathat konusundaki rivayetlerin Peygamberimize ait olamayacakları son derece açıktır: “Şefaathat fikri pek çok İslam âlimi tarafından -Kuran tarafından açıkça reddedilmesinden dolayı- İslam’a aykırı bulunarak reddedilmişse de, İslam geleneğinde ahirette şefaathatın söz konusu olabileceği fikrini benimseyen, savunan, hatta onun bir akaid²⁶² esası olduğunu öne sürenler de olmuştur. Özellikle sünni gelenekte yaygın ve hâkim olan ve peygamberler yanında evliyayı ve salih kişileri de içine alacak kadar genişletilen bu görüş, ağırlıklı olarak birtakım hadis rivayetlerine dayanmaktadır. Fakat son zamanlarda yapılan kapsamlı bir araştırmada, bu tür rivayetlerin hem isnad, hem metin açısından bünyesinde barındırdığı ciddi problemlerden dolayı, bu konuda kesin bir delil olarak kullanılmasının mümkün olmadığı sonucuna varılmış olması, ayrıca bu rivayetlerin tamamı sahih olsa bile -ahad kategorisinde oldukları için- Hz. Peygamber’e kesin olarak aidiyetinden söz etmenin mümkün olmayışı, Sünni geleneğin bu konudaki görüşünü yeniden gözden geçirmesini de zorunlu kılmaktadır.”²⁶³

Allah Ete Kemiğe Bürünür mü?

Başkasının Suretinde Görünür mü?

Tasavvuf ve tarikat kültüründeki kimi anlatımlarda, Kuran’ın net bir şekilde ortaya koymuş olduğu tevhit inancını sarsacak şekilde iddiaların ileri sürüldüğü görülmektedir. Bu rivayetlerden hareketle Allah’ın bazı kullarına tecelli ettiğine,

262 Akaid: İnanç. İslâm dininde inanılması gereken esasların bütünü ve bunları konudenedin ilmin adı.

263 Hayri Kırbaşoğlu, *Ahir Zaman İlmihali*, OTTO 2010, s. 120.

ete kemiğe bürünüp falanca diye görüldüğüne ve o kişinin Allah'ın aynası olduğuna inanılır. Oysa ayetler uyarır: **Ama kal-karlar, kullarından birini O'ndan bir parçaymış gibi telakki ederler: Şu bir gerçek ki, (bunu yapan) insan katmerli bir nankörlük içindedir.** (Zuhruf 15). Allah bunca ayeti ile inananları uyarıyor. Daha ne yapsın? Allah ne derse desin bir kısım insanlar uydurmaların peşine takılıp Allah'tan başkasına kulluk kölelik etmeye devam edecekler.

Aynı şekilde günümüzde sözüm ona Peygamberimizi anlatan bazı kişiler, Peygamberimiz ile ilgili insanın kanını donduracak ifadeler kullanabiliyorlar. Peygamberimize benzetilebilecek hiçbir varlık olmadığını, Peygamberimizin Allah'a eşit olduğunu, farklı olarak bir eti kemiği olduğunu söyleyebiliyorlar. Oysa Kuran bize Allah'ın eşi ve benzeri olmadığını ve hiç kimsenin O'nun dengi olamayacağını açıkça söylüyor: **Bütün övgü gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Buna rağmen tevhit hakikatini inkâr edenler, başkalarını Rablerine denk tutarlar.** (En'am 1)

Bu tür iddiaların arka planında, Müslüman mistiklerin Nûr-ı Muhammedi²⁶⁴ tasavvuru olduğu görülmektedir. Abdülkerim

264 Bu da halk arasında özellikle tarikat ve tasavvuf çevrelerinde oldukça yaygın olan inançların başında gelmektedir. Temelde, Hz. Âdem'den de, her şeyden önce Peygamberimizin nurunun yaratıldığı tezine dayanmaktadır. Bu inanca göre ilk yaratılan şey Peygamberimizin nurudur ve geri kalan her şey o nurdan yaratılmıştır. Bu inanç da tam anlamıyla Kur'an'a aykırı bir iddiadır. Her şeyin Peygamberimizin nurundan ve peygamberimiz için yaratıldığını söylemek Allah'a iftira etmektir. Allah Kur'an'da peygamberimize şöyle söylemesini buyruyor: **Ben peygamberlerin ilki değilim; kendime de size de ne yapılacağını asla bilmiyorum; ben sadece (vahyi) olduğu gibi beyan eden bir uyarıcıyım.** (Ahkaf 9). Peygamberimiz ilk peygamber olmadığı gibi ilk yaratılan da değildir. Kur'an bize göklerin ve yerin nurunun Allah olduğunu söylüyor: **Allah, göklerin ve yerin nurudur...** (Nur 35). İnsanlar Allah'ın ayetlerini hiçe sayarak her şeyin Peygamberimizin nurundan yaratıldığını iddia etseler de Allah açık bir şekilde söylemektedir bize: **Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılışına tanık kıldım; ne de kendilerinin yaratılışına; ayrıca, (insanları) yoldan çıkaran bu (varlıkları) kendime hiçbir şekilde yardımcı edinmiş de değilim.** (Kehf 51).

el-Cilfi'nin **el-İnsanu'l Kâmil** isimli çalışmasındaki şu sözler insanın kanını donduracak niteliktedir: "Allah, Muhammed'i Kemal'inden yarattığı, Celal ve Cemal'inin mazharı kıldığında, Muhammed'deki her hakikati kendi isim ve sıfatlarının hakikatinden yaratmıştır. Muhammed'in nefsinin de kendi nefsinde yaratmıştır. Bir şeyin nefsi, kendisidir... Allah Muhammed'in nefsinin yaratınca, Âdem'i onun nefsinin bir kopyası olarak yarattı."²⁶⁵ Bu alıntıdan da görüldüğü gibi Allah'ın Peygamberimizi kendi nefsinde yarattığı ve bir şeyin nefsinin bizzat kendisi olduğu iddia edilebilmiş yani üstü biraz kapalı bir şekilde Peygamberimizin Allah'ın bizzat kendisi olduğu söylenmek istenmiştir. Böylesi bir peygamber tasavvurunun Hz. İsa'nın bazı Hıristiyanlar tarafından Tanrı'nın bizzat kendisi olduğunun iddia edilmesinden bir farkı olmadığı açıktır.²⁶⁶ Hıristiyanlık içindeki bu çarpık inancı kınayıp eleştiren Müslümanların önemli bir çoğunluğu, Peygamberimiz üzerinden üretilen bu büyük iftira ve uydurmayı kınayıp eleştirmeleri gerekirken sahip çıkmaya çalışacak olmaları son derece hayret vericidir. Hz. İsa'yı ilahlaştıranlara karşı çıkmadan önce peygamberimiz Hz. Muhammed'i ilahlaştıranlara karşı çıkmak gerekir.

Esasında bu zihniyetteki kişilerin asıl amaç ve hedefi kendilerine alan açmak ve o alanda karşı konulmaz yetkilere sahip

265 Mustafa İslamoğlu, **Üç Muhammed**, Düşün Yayıncılık 2017, s. 311.

266 Bu türden asılsız iddiaların Hıristiyanlıkta Hz. İsa'ya da isnat edildiği görülmektedir: "Görünmez Tanrı'nın görünümü, bütün yaratılışın ilk doğanı O'dur. Nitekim yerde ve gökte, görünen ve görünmeyen her şey -tahtlar, egemenlikler, yönetimler, hükümranlıklar- O'nda yaratıldı. Her şey O'nun aracılığıyla ve O'nun için yaratıldı. Her şeyden önce var olan O'dur ve her şey varlığını O'nda sürdürmektedir." (İncil, Koloseliler: 1:15-17). "Putlara sunulan kurban etinin yenmesine gelince, biliyoruz ki, "Dünyada put bir hiçtir" ve "Birden fazla Tanrı yoktur". Yerde ya da gökte ilah diye adlandırılanlar varsa da -nitekim pek çok "ilah", pek çok "rab" vardır- bizim için tek bir Tanrı Baba vardır. O her şeyin kaynağıdır, bizler O'nun için yaşıyoruz. Tek bir Rab var, O da İsa Mesih'tir. Her şey O'nun aracılığıyla yaratıldı, biz de O'nun aracılığıyla yaşıyoruz." (İncil, 1. Korintliler, 8:5-6). Yuhanna İncili'nde ise şu ifade yer alır: "Ben dünyanın nuruyum" (Yuhanna 8/12).

bir otorite ile insanlara hükmedebilmektir. Bunun için önce peygamberlerin sonra da din büyüklerinin ilahlaştırılmaları gerekmektedir: “Şeytan ve yardımcıları, Peygamberi tanrılaştırdıktan sonra din büyüklerini tanrılaştırmaya koyulurlar. Bunun en kestirme yolu, kendilerinin peygamberi temsil ettiğini söylemektir. Bunu Hıristiyanlar yapmışlar, kimi Müslümanlar da onları takip etmişlerdir. Katoliklere göre İsa’yı Kilise temsil eder. Kilise, hiyerarşik organlardan ve Mesih’in mistik bedeninden oluşan bir topluluktur. Kilise’nin, biri insani diğeri ilahi olan iki farklı yapısı vardır. Kilise insanlıkla Allah arasındaki birleşmenin işareti ve aracıdır. Papa’nın bütün Kilise üzerinde tam ve yüce bir yetkisi vardır. Papa, yanılmaz bir otoritedir. Kimi tarikat ve cemaatlerde de insan-ı kâmil diye bir kavram vardır. Onlara göre insan-ı kâmil, hakikat-i Muhammediyeyi temsil eder ve maddî-manevi bütün kemâl mertebeleri yalnız Allah’ta bulunabileceğinden, onlara göre tarikat şeyhi, Allah’ın ete kemiğe bürünmüş hali olarak değerlendirilir.”²⁶⁷

Kuran uyarıyor: Şüphesiz, sana bu Kitabı hak ile indirdik; öyleyse sen de dini yalnızca O’na halis kılarak Allah’a kulluk et. Gözünüzü açıp kendinize gelin! Arı duru din yalnız ve yalnız Allah’a aittir! O’ndan başkasını veliler edinecek, “Biz onlara, bizi Allah’a yaklaştırmaları dışında bir şey için kulluk etmiyoruz.” diyenlere gelince, hiç kuşkusuz Allah onlar arasında, tartışıp durdukları konuyla ilgili hükmü verecektir. Şu bir gerçek ki, Allah, yalancı ve nankör kişiyi iyiye ve güzele kılavuzlamaz. (Zümer 2-3)

Fatiha Suresi’ni her okuyuşumuzda: **Dosdoğru yola ilet bizi** (Fatiha 6) diyerek dua ediyoruz Allah’a. Dosdoğru yolunun ne olduğunu öğrenmek için âlemlere hidayet rehberi olarak göndermiş olduğu Kuran’a gerektiği gibi bakmıyoruz. Neyin doğru olduğu ile ilgili bir kaygı taşımıyoruz. Doğru yola

267 Abdulaziz Bayındır, **Aracılık ve Şirk**, Süleymaniye Vakfı Yayınları 2012, s. 108.

iletilmek için harekete geçmıyoruz. Yerimizden kalkmıyoruz. Üzerimizdeki ölü toprağını atmıyoruz. Hak ile batılı birbirinden ayırmak için çaba harcamıyoruz. Elimizi taşın altına koymuyor ve taşın Allah tarafından kaldırılmasını bekliyoruz. Biz dosdoğru yola iletmeyi dilemezsek, Allah ne için bizi dosdoğru yoluna ulaştıracak? Allah'ın dosdoğru yolu varken başka yollarda yürüyerek, o yola nasıl ulaşacağız? Dosdoğru yolun haritası ve planı elimizdedir. Yapılması gereken şey, Allah'tan gelen talimatları en güzel şekilde takip etmektir.

Muhammed İkbâl'in bir şiirinde dikkat çektiği gibi: "Sen uçmak için bir kanat çırpmamış ve toprak altına girmiş bir kurt olmuşsun. Kuran'dan uzaklaştığın için zelil oldun. Zamanın değiştiğinden, dünyanın kötülerle dolduğundan şikâyet edip duruyorsun. Ey çığ tanesi gibi yerlere düşen! Sen koltuğunda hayat dolu bir "kitap" taşıyorsun. Ne zamana kadar toprakta sürüneceksin? Haydi, kalk ve göklerin üstüne yüksel."²⁶⁸

Muhammed Abduh (ö.1905) da içinde bulunduğumuz acı hali şu anlamlı sözleri ile dile getirmiştir: "İslam denince akla problemler, çıkmazlar ve çelişmeler geliyorsa bunun sebebi İslam değil Müslümanlardır. Müslümanların bu asırda Kuran'dan başka imamları yoktur. Ezher'de okutulan ve benzeri kitaplar var olduğu müddetçe, bu ümmet ayağa kalkamaz. Ümmeti ayağa kaldıracak ruh, ilk dönemde hâkim olan Kuran ruhudur. Kuran dışında her şey; Kuran'ı bilmek ve yaşamak arasına konmuş engellerdir. İnanca dair zihinlerimizde mevcut olan unsurları Allah'ın Kitabı'na sokuşturmadan, yalnız onunla tartarsak; doğru yolda mı yoksa sapıtılmış mı olduğumuz ortaya çıkacaktır. Ama zihinlerimizdekini öncelikle Kuran'a sokuşturur sonra onunla tartmak istersek, tartılanla tartanın karışmasından dolayı hidayeti sapıklıktan ayırmamız mümkün olmayacaktır. Bu sözlerden muradım, Kuran'ın asıl olup, dinde var

268 Muhammed İkbâl, **Benlik ve Toplum**, s. 175.

olan mezhep ve görüşlerin ona göre değerlendirilmesi ve mezheplerin asıl olup, Kuran'ın tevil ve tahriflerle onlara göre ölçülmesinden sakınılmasıdır. Ne yazık ki sapıtanlar ve yoldan çıkanların yaptıkları budur...²⁶⁹

Yine Abduh'un da dikkat çektiği gibi İslam dini, mensuplarının uydurduğu hurafeler ve aşırı gidenlerin bulaştırdıkları yalanlar kadar büyük bir musibete maruz kalmamıştır. Bunlar, Müslümanların akıllarını fesada uğratmış, yabancıların da İslâm'ın temelleri üzerinde kötü düşünmelerine yol açmıştır. İslam dini aleyhinde oluşturulan yalan ve iftiralar daha ilk dönemde -Resul'ün döneminde- boy göstermeye başlamıştır. Ancak bu hastalığın en çok yaygınlık ve canlılık kazandığı günler Emevi iktidarı esnasında yaşanmış, raviler çoğalırken doğru sözlüler azalmıştır. Bu yüzden Sahabe'nin ileri gelenleri, ezberine güvendikleri dışında kalan birçok kimsenin tahrifat yapabileceği endişesiyle hadis naklinden kaçınmışlardır. Müslim, Yahya b. Saîd el-Kattân'ın şu ifadesini rivayet eder: “Salih kişileri hadiste olduğu kadar hiçbir şeyde yalancı görmedik. İftira hastalığı zamanla daha da yayılmış, ateşi daha da parlayarak yeni ürünler vermeye devam etmiştir.”²⁷⁰

Mehmet Akif Ersoy'un da son derece haklı olarak ifade ettiği gibi ortada İslam diye bir şey kalmadığını itiraf etmeliyiz: “Eğer İslam'dan maksat Kuran ise ortada İslam diye bir şey olmadığını söylemek durumundayız. Çünkü Kuran bugün göklere çekilmiş ve yeryüzündeki İslam'ın onunla ilgisi kalmamıştır.” Yine Peygamberimiz üzerinden uydurulan din dışı şeylerin dine verdiği büyük zarar ve yıkımı şu sözleri le ifade etmiştir: “Yıkıp, Dini, bambaşka bir bina kurduk; Peygamber'e dayandırarak binlerce herze²⁷¹ uydurduk!”²⁷² Çok şükür

269 Mahmud Ebû Reyve, **Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması**, s. 408.

270 Mahmud Ebû Reyve, **Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması**, s. 391-392.

271 Herze: Saçma söz ve davranış.

272 Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, s. 513.

ki İslam'ın gerçekte ne olduğu ile ilgili ölçü alınacak Kuran, insani müdahalelere maruz kalmadan korunarak günümüze kadar gelmiştir. Çağa hitap edebilecek doğru bir İslam anlayışı için yapılması gereken bellidir: “Doğrudan doğruya Kuran’dan alıp ilhamı, çağın anlayışına söyletmeliyiz İslam’ı.”²⁷³

İsmail Faruki ise net bir şekilde son noktayı koymuştur: “İslam, ne bugünkü Müslümanların tavır ve yaşayışları, ne İslam tarihinin şu veya bu dönemi, ne de İslam adına kaleme alınan şu veya bu kitabın anlattıklarıdır. İslam Kuran’dır.”

Kutuplar ve Evliyalar Ne Zaman İşe Yarayacaklar?

Yaygın olarak benimsenmiş olan geleneksel din algısında, geçmişten günümüze bazı kimselerin “Allah dostu” ve özel güçlere ve kerâmetlere sahip insanlar oldukları ve bir anlamda Allah’tan aldıkları bazı yetkilerle olaylara müdahale edebildikleri inancı oluşmuştur. Oysa tarihi tecrübe bu tarz kutsallıklar atfedilen kişilerin yeryüzündeki en ufak bir sorunu düzeltmeye dahi güçlerinin yetmediğini çünkü bu türden inançların gerçeği yansıtmadığını göstermektedir. Bugün de halen daha dünyanın birçok yerinde ve özellikle Müslüman ülkelerde bitip tükenmek bilmeyen, acı, fakirlik, savaş, kan ve gözyaşının ortadan kalkması için hiçbir şey yapamadıkları ortadadır. Buna rağmen halen daha birçok insan bu türden kişilerin peşine takılıp bu kişilerin Allah tarafından özel güçlerle donatıldıklarına inanmaktadır. Oysa bir kez olsun Kuran’daki ayetleri anlamak ve ölçü almak için okumuş ve akıllarını da yaratılış amacına uygun olarak kullanmış olsalardı Peygamberimizin bile Allah’ın dilemesi dışında kendisine bir yarar ya da zarar verme gücüne sahip olmadığını ve geçmiş ve geleceğe dair gaybı da bilmediğini görecektir ve eğer insaf ve vicdan sahibiyse-ler kimseye bu türden güçler yüklemeyeceklerdi: **De ki: Allah**

273 Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, s. 811.

dilemedikçe ben kendime bir fayda ve zarar verecek güce sahip değilim. Eğer gaybı bilseydim, elbette iyiliği artırırdım ve bana kötülük de dokunmazdı. Ben sadece, inanan bir toplum için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim. (A'raf 188)

Meşhur âlim Muhammed Reşit Rıza (ö.1935) 1927 Fransız işgalinden sonra Şam halkının çektiği eziyetleri, başlarına gelenleri ve aklıktan nasıl öldüklerini anlattıktan sonra söylediği şu sözleri geçmişten günümüze Müslümanların bu konudaki gafletlerini özetler niteliktedir: “O zaman Abdâl²⁷⁴ ve esrarengiz güçleri neredeydi? Bu tip rivayetler İslam ümmetinin gücünü sarsmış, tasavvufçular ve sûfiler fitnenin yayılmasına yol açarak akli bağımsızlığa ve çağdaş bilimlere sahip çıkanları İslam’dan nefret ettirmişlerdir. Bu kişiler büyük ölçüde bu tür rivayetlerden dolayı İslam’ı hurafe ve evham dini olarak görmüşlerdir. Bu tür rivayetleri savunanlar diğer dünya halkları arasında Müslümanların yüzkarası durumundadırlar. Bu insanlar, gerek cehaletleri, gerekse din ve ahlak anlayışlarının bozukluğundan ötürü Tunus’tan Fas’a uzanan Kuzey Afrika şeridinde Fransız uşaklığı yapmışlardır. Artık dinimizi bizi Kuran’dan uzaklaştıran bu çirkin rivayetlerden değil Kitabımız Kuran’dan öğrenmemizin vakti gelip çatmıştır. Kitabımızın tevile ve saptırmaya tahammülü yoktur. Artık bu hurafeci sapıkları, bunlara yardım edenleri ve onları haklı gösterecek yorumlara girişen mabed-mezar bekçilerini tekmelememizin zamanı gelmiştir. Halk onların bu batıl çabaları yüzünden, rızıkını ve dünyevi saadetini mezar ehlinden ister olmuştur. Bu hurafelerden dolayı ümmetimiz tüm dünya halklarının ayakları altına düşmüştür. Ne yazık ki Müslümanların çoğu hâlâ, rızıklarının ve başlarına gelecek belaları savmanın mezarlarda

274 Dünya işlerinden yüz çeviren kendisini Allah yoluna adayan evliya zümresi içinde yer alan sûfi veya erenler için kullanılır.

yatan ölümler ve gaybı bildiğini iddia eden kişilerin elinde olduğuna inanmaktadır.”²⁷⁵

Görüldüğü gibi bugün de Müslüman dünyada değişen pek bir şey yoktur. Bazı kişi ve çevreler halen bir kurtarıcı beklentisi içinde olmaya devam etmekte ve oturdukları yerden Allah’ın Müslümanları üstün duruma getireceklerine inanmaktadırlar. Ya da bazı kişilerin Allah’ın “velisi” olduğunu, Allah’tan ve Peygamberimizden özel bilgiler aldığını ve bu kişi ya da kişilerin birtakım özel güç ve kerâmetlere sahip olduklarına inanmaktadırlar. İslam dünyası yüzlerce yıldır özellikle de geride bıraktığımız ve içinde bulunduğumuz yüzyılda tarifi mümkün olmayan bir zillet ve perişanlık içinde. Söz konusu bu kişilerin neden paramparça olmuş bu ümmeti bir araya getirmeye, Müslümanların sorunlarına çözüm olmaya ve İslam dünyasını aziz kılmaya güçleri yetmiyor. Neyi bekliyorlar? Şimdi işe yaramayacaklarsa ne zaman işe yarayacaklar? Uydurulan dinin sermayesi yalandır. Yalan ve masallar ile insanlar uyutulup aldatılır. Bir de tasavvuf ve tarikat kültüründe akılla ve okuyup araştırmaya dayalı ilimle hakikatin kavranamayacağı iddiası ve tarikata da şeyhlere de sorgu sual yapılamayacağı inancından güç alan kişi ve çevreler buradan aldıkları cesaret ile insanların beyinlerini felce uğratarak aldatmaya devam etmektedirler.

İranlı meşhur sûfi ve şair Molla Câmî (ö.1492) evrendeki olaylar üzerinde tasarruf sahibi oldukları kabul edilen kutupların sayıları hakkında İbn Arabî’nin konu ile ilgili söylediği aktarılan yaklaşımlarını özetlemiştir. Buna göre gerçekte Muhammedî olan kutuplar iki çeşittir. Bu kutupların ilki Peygamberimiz’den önce gelmiş olan kutuplardır ki bunların sayısı üç yüz on üçtür ve hepsi de resul olan peygamberdir. Peygamberimizden sonra gelen kutuplar ise on iki tane yani on iki derecedir ve üstelik bu kutuplar kıyamete kadar devam edeceklerdir.

275 Mahmud Ebû Reyye, **Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması**, s 151-152.

Bu kutuplardan bazısı vardır ki insanlardan bir bölümünün işleri bu kutuplara göre ayarlıdır. Bu kutuplar, bir bölgede, bir tarafta olurlar ve yedi iklimdeki ebdal zümresi gibi vazife görürler. Yine insanların işini yönetenler arasında bir başka kutup olanlar vardır ve bunlar evlad olarak bilinir ve dört tanedirler. Allah bunların vasıtası ile dört ciheti (yönü) korumaktadır ki bu dört cihet: Doğu, Batı, Kuzey ve Güney'dir. Öte taraftan makam sahiplerinin de her birinin bir kutbu vardır ki bu makam sahipleri kendi zamanlarında emirlerini onlardan almaktadırlar. Bu makam sahipleri ise: Kutbü'l-ârifin (irfan sahiplerinin kutbu), kutbü'l-muhibbin (sevenlerin kutbu), kutbü'l-mütevekkilin (tevekkül ehlinin kutbu), kutbü'z-zâhidin (zühd ehlinin kutbu), kutbü'l-âbidin (ibadet ehlinin kutbu) gibi isimler alırlar.²⁷⁶

Bir de meşhur sûfi İmamı Şârânî'nin (ö.1565) kitabında Ebu Bekir Kettânî'den (ö.933) aktardığı şu iddialara bakmak gerekir: “Nükeba üç yüz kişidir. Nüceba yetmiş, ebdal ise kırk kişiden müteşekkildir. Ahyar, yedi; amed ise dördttür. Gavs'a gelince, o bir tanedir. Sonra, bunların buldukları yerleri anlattı: Nükaba, Mağripte kalır... Ebdal Şam'da, Nücebâ, Mısır'da durur. Ahyar ise, daima seyahat halindedir. Yerleri belli olmaz. Bugün burada, yarın başka bir yerde. Amed, yer altında yaşar. Gavs'ın meskeni ise Mekke'dir. Bütün işler Gavs'da biter. Avam halka dair her iş, önce nükabaya havale edilir. Sonra nücebaya, sonra ebdala, sonra ahyara, sonra amede, daha sonra da Gavs'a gelir. Gavs'a ulaşan hiçbir mesele; temenni ve arzusu dışında tecelli etmez.”²⁷⁷

Görüldüğü gibi yalnız Allah'a ait olabilecek işleri ve rahmeti oluşturdukları bir komisyon üzerinden yürüttüklerini iddia

276 Molla Câmî, **Evliyâ Menkıbeleri (Nefahâtü'l-Üns)**, çev: M. Lâmi Çelebi, Huzur Yayınevi 2016, s. 54-55.

277 İmamı Şârânî, **Evliyalar Ansiklopedisi (Tabakatü'l-Kübrâ)**, çev: A. Akçiçek, Be-dir Yayınevi 2017, s. 378.

ediyor ve bu kişilerin bizzat Allah'tan yetki aldığını söylüyorlar. Kuran ayetleri şöyle soruyor: **Rabbinin rahmetini onlar mı paylaşıyorlar? Asıl onlar arasında, bu dünya hayatındaki geçimlerini paylaştıran ve bir kısmı diğer kısmını istihdam etsin diye birbirlerine farklı oran ve alanlarda üstün kılan Biziz: Rabbinin rahmeti var ya: onların biriktirdiği her şeyden daha değerlidir.** (Zuhruf 32). Allah ile kulu arasına girenler ve bu kişiler üzerinden Allah'a ulaşılabileceğini iddia edenler belli ki Kuran ayetlerinden haberdar değiller. Yine çok anlamlı bir şekilde sorar ayetler: **Hiç Allah kuluna yetmez mi ki, onlar seni O'ndan başkalarıyla korkutuyorlar? Ve Allah kimi yoldan saptırırsa, artık onu doğru yola getiren olmaz.** (Zümer 36)

Veliler zümresinin başkanı olarak kabul edilen ve darda kaldığında sığınılacak, yardımı ve himmeti dilenecek bir kudret olarak konumlandırılan Gavs, özellikle sûfilerin ve tarikat ehlinin dara düştüğünde yardıma çağırdığı, âlem üzerinde tasarruf sahibi olduğuna inanılan kudrettir. Bunun nasıl bir sapma ve ne büyük bir iftira olduğunu anlamak için Kuran ayetlerine bakmak yeterlidir: **Darda kalan biri yardım istediğinde ona karşılık verip sıkıntılarını gideren, sizi yeryüzünün hâkimleri yapan kimdir? Allah ile birlikte başka bir ilah mı var? Bilginizi ne kadar az kullanıyorsunuz!** (Neml 62). Ayetten de görüldüğü gibi darda kalan kişi yardım istediğinde ona karşılık veren ve sıkıntılarını gideren Allah'tan başkası değildir. Gerçek anlamda iman etmek ve imanına şirk bulaştırmaktan uzak durmak isteyen her Müslüman, veliler zümresinin başkanı olduğu söylenen gavsı değil yalnız Allah'a güvenip yalnız O'ndan yardım dilemelidir. Allah'a sığınan kopması imkânsız olan en sağlam kulpa yapışmış demektir. Allah'tan başkalarını yardıma çağıran ve Allah'tan başkasını veli bilenlerin ise yapışacakları sağlam bir kulp olmayacağı gibi karanlıktan aydınlığa çıkmaları da mümkün değildir. Ayetin ifadesi ile

Allah'tan başkasının yardımına başvuranlar cehennem ahalisi olacaklardır: **...Kim taşkınlık edenleri (tağutları) tanımaz da Allah'a güvenirse, kopması imkânsız en sağlam kulpa yapışmış olur. İnanıp güvenenlerin en yakını (velisi) Allah'tır; O, onları karanlıklardan aydınlığa çıkarır. İnkârcıların kendilerine en yakın (veli) bildikleri ise tağutlardır; bunlar da onları aydınlıktan çıkarıp karanlıklara sokarlar. Onlar cehennem ahalisidir, orada ölümsüz olarak kalacaklardır.** (Bakara 256-257)

Öte taraftan Allah, kendisine ait olan yetkiyi kullanmada ortağı olmayan ve ihtiyaçtan dolayı edindiği bir velisi bulunmıyandır: **De ki: Yaptığımı güzel yapmak Allah'a mahsustur. Çocuk edinmemiştir. Yetki kullanmada ortağı yoktur. İhtiyaçtan dolayı edindiği bir velisi de yoktur. O'nun büyüklüğünü iyi kavra. O'nu yücelttikçe yücelt.** (İsra 111). Yine iddia edildiği gibi gavs ya da diğer gruptaki veliler dünya üzerinde yetki sahibi değildirler. Çünkü yerlerin de göklerin de tek hâkimi Allah'tır ve her ikisini korumak da O'na ağır gelecek değildir: **Hâkimiyeti, gökleri de kapsar yeri de. Bu ikisini korumak O'na ağır gelmez. O yücedir, büyüktür.** (Bakara 255). Allah hiç kimseyi, özellikle de insanları yoldan çıkararak kimseleri kendine yardımcı edinmiş değildir: **Ben onları ne göklerin ve yerin yaratılışına tanık kıldım; ne de kendilerinin yaratılışına; ayrıca, (insanları) yoldan çıkararak bu (varlıkları) kendime hiçbir şekilde yardımcı edinmiş de değilim.** (Kehf 51). Kuran'ın bunca apaçık ayetine rağmen Müslümanların böyle iddialarda bulunmaları ya da bu iddialara kapılıp inanmaları, Allah'ın Kitabı'na gereken önem ve özeni vermediklerini göstermektedir.

Yine Kuran ayetleri dost ve yardımcı/destekçi isteyene Allah'ın yeteceğini bildirir: **Allah düşmanlarınızı daha iyi bilir. Ama (eğer size dost lazımsa) dost olarak Allah yeter; (yardım lazımsa) yardımcı olarak da Allah yeter.** (Nisa 45).

Ayetler, başkalarına değil yalnız Allah'a, üstelik başkaları üzerinden değil direkt Allah'a bağlanmamızı söyler: **Allah'a sım-sıkı bağlanın. O'dur sizin Mevlâ'nız. O ne güzel koruyup kurtarıcı ve ne güzel yardımcıdır O!** (Hac 78). Yazık ki bu tür inanç ve iddialara sahip Müslümanlar, Allah'ın ayetlerinden habersizler. Haberi olanlar da belli ki Allah'ın ayetlerini gerektiği gibi dikkate almak niyetinde değiller.

Allah, Peygamberimizi bile insanlar üzerinde bir koruyucu ve vekil kılmamıştır: **Biz seni onlar üzerine koruyucu yapmadık. Sen onlara vekil de değilsin.** (En'am 107). **Sen sadece bir uyarıcısın. Her şeye vekil olan Allah'tır.** (Hud 12). **Yüz çevirirlerse Biz seni onlar üzerine koruyucu/bekçi göndermedik. Sana düşen, tebliğden başkası değildir.** (Şura 48) Oysa bu veliler zümresi ve veliler zümresinin başı kabul edilen gavsın kendisine bağlananları ve yardım talebinde bulunanları koruyup gözeteyeceğine, onlara vekil olacağına, hem dünyada hem de ahirette onları gözetip kollayacağına inanılmaktadır. Oysa ayetler, ders almak ve gerçeği görmek isteyenleri açıkça uyarmaktadır: **Gözünüzü açıp kendinize gelin! Arı duru din yalnız ve yalnız Allah'ındır! O'ndan başkasını veliler edinerek, 'Biz onlara, bizi Allah'a yaklaştırmaları dışında bir şey için kulluk etmiyoruz.'** diyenlere gelince, **hiç kuşkusuz Allah onlar arasında, tartışıp durdukları konuyla ilgili hükmü verecektir. Şu bir gerçek ki, Allah, yalancı ve nankör kişiyi iyiye ve güzele kılavuzlamaz.** (Zümer 3)

Tasavvuf ve tarikatlardaki sorgu sualsiz ve kayıtsız şartsız teslimiyet beklentisinin geri plandaki nedeni de bellidir. Dünyadaki olaylar karşısında tasarruf sahibi olduklarına ve istisnasız her duaları Allah tarafından kabul edilen mübarek zatlar olduğuna inanmak ama "Madem öyle Müslümanlar neden bu kadar eziyet ve işkence çekmekte, neden bu kadar zillet ve perişanlık içinde" gibi en basit bir soruyu bile bu evliya takımından kabul edilen şeyhlere yöneltme edepsizliği göstermemek gerekir:

“En büyük mutasavvıflardan Hucvirî (ö.1072) ve o gruba dâhil olanlara göre her asırda 4 bin, Şa’rânî ve o gruba dâhil olanlara göre ise 124 bin veli vardır. Bu kadrodan bir kişi eksildi mi, hemen yedeklerden bu sayı tamamlanır. Ve bu velilerin her biri, keşif, kerâmet ve tasarruf sahibidir: Yani Allah ona, dünyada istediğini yapma yetkisini ve kudretini vermiştir. Ve bu velilerin duaları da kesin olarak kabul olur. Öyleyse, Sırp gavurları, 8 bin 300 Müslüman Boşnak öldürürken, Sabra ve Şatilla kamplarında Filistinli yavruların bedenleri görülmemiş vahşetle parçalanırken ve dünyanın her tarafında Müslümanlar, bunca haksızlıklara maruz kalırken, o denli donanımlı veliler, niye seyirci kalıyor?!.. Niçin Müslümanları o makbul dualarından yoksun bırakıyorlar?!.. İşte Müslümanlar, o veli olarak kabul ettikleri şeyhlere karşı teslimiyet prangasını kırıp bu soruyu sorabilseler, bütün sermayeleri sıfırlanır.”²⁷⁸

Sûfî ve şair Molla Câmî’nin kitabında, kerâmetlerin ve olağanüstü harikaların çeşidinin çok olduğu söylenir ve söz konusu veli kerâmetleri ile ilgili şu şekilde bir liste özetlenir: “Bilesin ki, olağanüstü harika işlerin çeşidi çoktur. Özet olarak şunları sayabiliriz: Var yok edilir; yok var edilir. Gizli işler açığa çıkarılır; açık işler de gizli bir hal alır. Edilen dua makbul olur. Az zaman içinde, uzun mesafeli yol kat edilir. Gizli işlere mutali olunur; gizli işlerden haber verilir. Aynı zamanda, değişik yerlerde hazır olunur. Ölülere diriltmek, dirileri dahi öldürmek aynı manada sayılır. Hayvanatın, bitkilerin, cemadatın ve daha başka şeylerin sözlerini ve tesbihini işitmek dahi aynı manadadır. Zâhirî sebeplere girmeden ihtiyaç duyulduğu zaman yemek ve içmek hazırlamak. Bunlardan daha başka, alışılmışın dışında şeyler olur. Mesela: Su üzerinde yürümek. Havada seyahat etmek. Vahşi hayvanları emir altına almak. Yine bu büyüklerin bedenlerine öyle bir kuvvet gelir ki: Semâ sırasında ayakları bir büyük ağaca dokunup onu kökünden sökerler.

278 Ali Akın, *İslam’a Nasıl Kıydılar*, s. 402-403.

Elleri ile duvara vurup o duvarı ikiye ayırırlar. Parmakları ile bir kimseye: Düşsün diye işaret ettikleri zaman; onun başı havada uçmaya başlar. Hâsılı Yüce Sübhan Hak, kullarından birini kâmil kudretine mazhar eylemiş olsa, bu âlemin heyulasında (maddeleri oluşturan cevherde) her ne gibi bir tasarrufta bulunmak isterse öyle bir tasarrufta bulunur.²⁷⁹

Şimdi sormak gerekir. Burada evliyaların kerâmetleri olarak sayılan bir kısım şeylerin acaba hangisi Peygamberimizin ya da ashabının hayatında vardı? Allah, Peygamberimize dahi vermediği bu türden mucize ve kerâmetleri ondan sonra gelen bu velilere mi verdi? Peygamberimiz veli değil miydi? Neden bu türden kerâmetler gösteremedi? Şimdi sormak gerekir. Bunca kerâmeti gösterebilen, varı yok, yoku var eden, ölüleri dirilten, su üzerinden yürüyen ve havada seyahat eden bu veliler, Müslümanlar zorluk ve sıkıntı içindeyken neredeler?

Ayetler, Peygamberimize, insanlara söylemesi gereken şeyleri açıkça bildiriyor: **De ki: Size bir zarar verecek güçte olmadığım gibi sizi olgunlaştıracak güçte de değilim. De ki: Hiç kimse beni Allah'tan kurtaramaz. O'ndan başka bir sığınak da bulamam. Benim görevim, Allah'tan geleni, O'nun gönderdiklerini tebliğden ibarettir...** (Cin 21-23). Ayetler Peygamberimizin bile başkasına zarar verme ya da imana erdirerek olgunlaştırma gücüne sahip olmadığını söylerken, veli oldukları iddia edilen kişilerin insanüstü kerâmet ve iddialarından geçilmiyolar olmasını anlamak mümkün değildir.

Müşrikler de Allah'ın en büyük mucizesi olan Kuran indirilmişken Peygamberimiz'den böyle mucize ve kerâmetler beklediler. Ayetler, bu beklentilerine şöyle dikkat çeker: **Andolsun, bu Kuran'da her örnekten insanlar için çeşitli açıklamalarda bulunduk. İnsanların çoğu ise ancak inkârda ayak dirediler. Dediler ki: Bize yerden pınarlar fışkırtmadıkça**

279 Molla Câmi, Evliyâ Menkıbeleri (Nefahâtü'l-Üns), s. 108.

sana kesinlikle inanmayız. Veya senin hurma ağaçlarıyla ve asmalarla dolu bir bahçen olmalı; dahası onların arasından gürül gürül ırmaklar fişkirtmalısın. Veya öne sürdüğün gibi, gökyüzünü üstümüze parça parça düşürmeli ya da Allah'ı ve melekleri karşımıza (şahit olarak) getirmelisin. Veyahut da senin altından bir köşkün olmalı ya da semaya çıkmalısın; fakat semaya çıkman durumunda (dahi) oradan bize okuyacağımız bir kitap indirmedikçe yine de sana inanmayacağız. De ki: Kudret ve yüceliğinde sınırlanmayan sadece Rabbimdir; ben, fani bir elçiden başka neyim ki? Kendilerine hidayet geldiği zaman, insanları inanmaktan alıkoyan şey, onların: Allah, elçi olarak bir beşeri mi gönderdi? demelerinden başkası değildir. Onlara de ki: Eğer yeryüzünde salına salına dolaşanlar melekler olsaydı, elbet Biz de onlara elçi olarak gökten bir melek indirirdik. (İsra 89-95)

Görüldüğü gibi müşriklerin Peygamberimizden beklentileri karşısında Allah, kendisinin fani bir elçi olduğunu ve bu beklentilerine karşılık veremeyeceğini söylemesini bildirilir. Hatta bir ayette Peygamberimize, şayet gücü yetiyorsa onlara bir ayet/mucize getirmesi söylenir: **Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse haydi gücün yetiyorsa yerin içine (inebileceğin) bir delik ya da göğe (çıkabileceğin) bir merdiven ara ki onlara bir ayet (mucize) getiresin! Allah dileyseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplardı. O halde cahillerden olma!** (En'am 35). Ayetten de görüldüğü gibi belli ki insanların mucize beklentisi ve Kuran ayetlerinden yüz çevirmeleri Peygamberimizi üzmemekte ve onları ikna etmek için Allah'tan bir mucize beklemektedir. Oysa Peygamberimiz bile mucize ya da kerâmet gösterememiştir. Çünkü Peygamberimiz üstün güçlere, mucize ya da evliyalara için iddia edilen kerâmetlere sahip değildi. Yeri geldi çeşitli zorluk ve sıkıntılar yaşadı, bazen de sorunlarla tek başına başa çıkamadı.

Onun beraberinde getirdiği mucize, Kuran-ı Kerim'di. Buna rağmen sözüm ona bu kerâmetler, evliyalar için sıradan şeyler. Yazık ki İslam gibi muhteşem bir inancın içi bu türden asılsız iddialar ile doldurulmuş.

Günümüz dünyasında zulüm ve katliamlar karşısında keşif, kerâmet ve tasarruf sahibi olduğu kabul edilen ve dünyada istediklerini yapma yetkisini bizzat Allah'tan aldıkları iddia edilen bu “velilerin” sessiz ve etkisiz kalmaları yeni bir şey değildir. Peygamberimiz hayattayken birçok zorluk ve sıkıntı çekmiştir. Mekke'den hicret etmek zorunda bırakılmış gizlice ve ancak yol boyunca saklanarak Medine'ye varabilmiştir. Çeşitli savaşlara katılarak savaşmak zorunda kalmış ve birçok Müslümanın müşrikler tarafından katledilmesine tanık olmuştur. Acaba Peygamberimiz veli değil miydi ya da bu velilik iddiasındaki kişilerin sahip olduğu kabul edilen tasarruf ve kerâmetlere sahip değil miydi?

Tarih boyunca özellikle Peygamberimizin vefatından sonra Müslümanların birbirleri katletmeye başladıkları, yaşanan savaş ve kargaşalar sonucunda on binlerce Müslümanın yok yere telef edildiği bilinmektedir. Peygamberimizin en yakınındaki ileri gelen gözde sahabeler acaba evliya değil miydi? Bu evliyaların sahip oldukları tasarrufa sahip değil miydi? Yaşanan olaylara neden engel olamadılar?

Öte taraftan 13. yüzyıla gelindiğinde İslam dünyasının başına gelen en büyük felaket ve hatta zirvedeki İslam medeniyetinin çöküşünü başlatan en büyük etken olarak kabul edilen Moğol saldırıları sebebiyle hem Müslümanlar hem de başka milletlerden insanlar katledilirken bu kutuplar,²⁸⁰ veliler, hatemu'l

280 Kutup: Tasavvufta veliler zümresinin başkanı ve insân-ı kâmil anlamında kullanılan bir terim. Kutub derecesine erdiği iddia edilen en büyük veliye kendisinden manevi yardım istendiği için gavs da denilmektedir. Daha önce de dikkat çekildiği gibi İslam inancında manevi yardım yalnız Allah'tan istenir. Oysa görüldüğü gibi tasavvufta yalnız Allah'a ait olan nitelikler bazı insanlara verilmiş ve bu insanların kutup ya da gavs oldukları iddia edilmiştir. Şüphesiz her iddia sahibi,

evliyalardan neredeydiler? Moğolların en fazla zarara uğrattıkları, şehirlerini, kütüphanelerini, ibadet yerlerini, medreselerini, kültürlerini yıkıp yok ettiği yerlerin Müslümanlara ait olması son derece garip değil mi? Müslüman devletler Moğol saldırılarına karşı neden birlikte hareket etmek üzere birbirlerinden yardım talep ettiler? Neden dönemin büyük velilerinden yardım istemediler? Ya da onların istemesine gerek kalmadan neden bu veliler kerâmet göstererek Moğol saldırılarını püskürtemediler? Moğol saldırı ve istilaları süresince beş milyondan fazla insanın katledildiği kabul edilmektedir. Bu insanların içinde yüzbinlerce Müslüman vardır.

Moğollar tarafından 1219 yılında Buhara ve Semerkant, 1228 yılında bütün Orta ve Batı İran yağmalanıp halkın önemli bir kısmı katledilirken ya da 1258 yılında Müslümanların ilim ve hilafet merkezi olan Bağdat yakılıp Abbâsî hilafeti yıkılırken ve sadece Bağdat'ta iki yüz bin civarı Müslümanın katledildiği kabul edilirken dünya üzerinde tasarruf sahibi olduğu iddia edilen bu veliler neredeydiler? Peki, diledikleri gibi Allah ile görüşebilen, Allah'tan vahiy aldıklarını iddia eden ve en büyük velilerin başında geldikleri kabul edilen ve Moğol saldırıları yaşanırken hayatta olan İbn Arabî (ö.1240) ile Celâleddîn-i Rûmî (ö.1273) Orta Asya, Mâverâünnehir, Mezopotamya ve

---

aynı zamanda iddiasının sorumluluğunu üstlenmesi gereken iddialarının hesabını verecek olan kişidir. Aynı şekilde İslam'ın en temel değerlerini hiçe sayarak bunlara inanan insanlar da o hesaptan kurtulacak değildirler. Şu ayetleri hatırlatmakta fayda vardır: **Gözünüzü açıp kendinize gelin! Arı duru din yalnız ve yalnız Allah'ındır! O'ndan başkasını veliler edinerek, 'Biz onlara, bizi Allah'a yaklaştırmaları dışında bir şey için kulluk etmiyoruz.' diyenlere gelince, hiç kuşkusuz Allah onlar arasında, tartışıp durdukları konuyla ilgili hükmü verecektir. Şu bir gerçek ki, Allah, yalancı ve nankör kişiyi iyiye ve güzele kılavuzlamaz.** (Zümer 3); **Bakın, şüphesiz Allah, evet yalnız O'dur sınırsız bağışlayan, eşsiz rahmet eden. Zatından başkalarını sığınılacak evliya edinenleri Allah sürekli gözetim altında tutmaktadır ve sen onların yaptıklarından sorumlu değilsin!** (Şura 5-6); **Allah'ın dışında başka veliler edinenlerin örneği, kendine ev edinen örümcek örneğine benzer. Gerçek şu ki, evlerin en dayanıksız olanı örümcek evidir; bir bilselerdi.** (Ankebut 41)

Anadolu’da bu katliamlar yapılırken neden bu saldırılara engel olamadılar? Neden Allah’tan aldıkları iddia edilen tasarruflarını gösteremediler? Nefesleri mi yetmedi? Yoksa bundan daha önemli olan konularla mı ilgilendiler? Tam da bu noktada 1096-1291 yılları arasında gerçekleşen Haçlı Seferleri’ni²⁸¹ de hesaba katmak gerekir. Dönemin kutupları ve evliyalari Haçlılar’ın kılıçtan geçirdikleri Müslümanları kurtarmak için acaba neden ellerini kıpırdatmamışlardır? Dünya üzerinde tasarruf sahibi oldukları iddia edilen veliler, neden düşman orduları üzerinde tasarruf sahibi olamamışlardır.

Örneğin Abdülkadir Geylânî’nin (1077-1166), Gavs-ı A’zam (En büyük gavs) olduğu kabul edilir. Geçmişten günümüze halen daha birçok sūfinin ya da tarikatlara bağlı kişilerin “yetiş ya gavs” diyerek kendisinden yardım talep ettiği görülmektedir. Hatta bu çağrı, halk arasında belirli bir yaşın üzerindeki bazı dindar kişilerin de zorluk anında tekrarladığı bir cümle haline gelmiştir. Doğum ve ölüm tarihlerine bakıldığında Haçlı seferleri sırasında hayatta olduğu görülmektedir. Peki, öldükten sonra bile kendisinden yardım talep edilen en büyük gavs, Haçlı ordularını 1095-1099 yıllarındaki ilk ve en büyük seferine, Kudüs’e giden yol boyunca özellikle Antakya bölgesinde on binlerce Müslümanı katletmelerine, kadınları ve çocukları öldürmelerine, Hz. Ömer’den beri Müslümanların hâkimiyetinde olan Kudüs’ün Haçlılar tarafından kuşatılıp ele geçirilmesine ve yine genç, yaşlı, kadın ve çocuk demeden on binlerce Müslümanı kılıçtan geçirip Kudüs sokaklarını cesetler ile doldurmalarına neden karşı koyamamıştır? Neden o insanüstü kerâmetlerinden birini göstererek bu zulme engel olamamıştır? 1166 yılında vefat ettiği kabul edildiğinde 1187 yılında Selahaddin Eyyübi (ö.1193) tarafından Kudüs tekrardan

---

281 Haçlı Seferleri: 1096-1291 tarihleri arasında Avrupalı Hıristiyanların ‘Kudüs’ü kurtarma’ sloganı ile Türkleri Anadolu’dan atmak ve bütün Ortadoğu’yu ele geçirmek için başlattığı siyasî amaçlı askeri harekâta katılanlara verilen ad.

Müslümanların hâkimiyetine geçene kadar yaşadığı süre boyunca neden Kudüs'ün Müslümanlar tarafından geri alınmasını sağlayamamıştır? Tasavvuf kitaplarında Abdülkadir Geylânî hakkında yazılanlara bakıldığında ancak insanüstü bir varlıkta bulunabilecek bir takım nitelik ve güçlerin kendisine verilmiş olduğu görülür. Abdülkadir Geylânî'den işitildiği rivayet edilen şu sözler şayet doğruysa, bunca güce sahip olduğunu iddia eden birinin neden zulümlere dur diyemediğini anlamak mümkün değildir:

“İnsanlar gibi cinlerin de mürid ve şeyhleri vardır. Şu zamanda onların da cümlesi benim manevi kanadım altındadır. Her zaman benden feyz almaktadırlar. Bana bağlı bulunanların evlad ve ahfatlarına bu cinnilerden asla ziyan gelmez. Ben halkın umurunu tesviye (insanların işlerini düzenlemek) için Gavslık derecesine getirildim. Binaenaleyh benden istimdâdı ruhanî edenlerin ıstıraplarını Cenâb-ı Hak'dan aldığım vazife itibarı ile gidermeye borçluyum... Bir zaman Irak'ın hâkimiyeti bana tevdi olunmuştu. Şimdi ise bütün kürre-i arzdeki (yeryüzü/dünya) dağ, deniz, arazi hepsi tasarrufumdadır. Ol zaman bütün evliyalar gelip tebrik-i Kutbiyet (kutupların en büyüğü oluşumu tebrik) ettiler. Onlara, siz de nerede bir müşkülâtla (güçlük/zorluk) karşılaşırınsanız bana müracaat ediniz, umurunuz (işleriniz) derhal teshîl olunur (kolaylaştırılır)... Bütün evliyaların hallerinin tarifi benim yedimdedir (elimde/kudretimde). Her veli gelip nasibini benden alsın... Son nefeste muhiplerimin (sevenlerimin) canını kolay alması için Azrail'e sözüm geçer, münker ve nekirin²⁸² sualinde cevabın doğru dü-rüst alınması için Rabbimden izin almışım ne mutlu bana! Arkadaşlar siz bu kelâmlarımı, nefsimin arzusuyla kendiliğimden

282 Münker ve Nekir: Ölümünden sonra insanı sorguya çekeceğine inanılan iki melek. Bu iddianın Kuran'da yeri yoktur. Kulunu yalnız Allah sorguya çeker. O sorgu da kabir de değil, ahirette tekrar dirildikten sonra hesap gününde gerçekleşecektir.

söylüyorum zannetmeyin, muhakkak bilmiş olun ki, kendiliğimden asla bir kelâm söylemem. Bütün hitabelerim ancak ve ancak Allahü Teâlâ'nın emir ve iradesiyledir. Eğer şeriat olmasaydı sizin bütün ahvâlinizi ve evlerinizde neler yiyip neleri sakladığınızı birer birer haber verirdim. Lakin gaibden haber vermek Kuran'la memnudur (yasaktır). Söylediklerim ise gaibden değil, Allah'ın ilhamla bana bildirdikleridir.”²⁸³

Görüldüğü gibi Allah'ın yeryüzünün tasarrufunu Abdülkadir Geylânî'ye verdiği ve ona başvurulmuş tüm işlerin kolaylıkla halledileceği, sevenleri için ölüm meleşine sözünün geçtiği ve hiçbir sözünün kendisine ait olmadığı zira ancak Allah'ın emri ve iradesi ile konuştuğu, Allah kendisine ilham ile bildirdiği için geçmiş ve geleceğe dair gayb bilgisine sahip olduğu ancak Kuran'da gaybtan haber vermek yasaklandığı için sustuğu söylenmektedir. Peygamberimiz Hz. Muhammed'de bile olmayan bu sıra dışı yetkiler acaba neden Abdülkadir Geylânî'ye verilmiştir? Peki, şayet bu tür yetkiler kendisine verilmişse yukarıda da dikkat çekildiği gibi neden bu yetkilerini tam da kullanılacak zamanlarda kullanmamıştır? Yazık ki geçmişten günümüze birçok Müslüman böylesi masalların kurbanı olmakta, akli, Allah'ın apaçık ayetlerini ve dünya hayatının gerçeklerini göz ardı etmektedirler. Bu tür iddiaları İslam inancından sayanları ve din diye insanlara sunanları hesap günü Allah'ın huzurunda görmek gerekir. Yine Gavs olarak kabul edilen Abdülkadir Geylânî'nin, hizmetçisinin canını alan Azrail'den hizmetçisinin ruhunu geri almasına dair gösterdiği iddia edilen kerâmet şu şekildedir:

“Gavsü'l-âzâm Abdülkâdir Geylânî'nin mürid ve hadimlerinden (hizmetçi) birisinin ruhu, Azrail tarafından kabzedilir (alınır)... Mevtanın hanımı Gavsü'l-âzâm'ın saygı değer eşlerinden, kocasının ruhunun Azrail'in kabzından kurtarılması

283 Nureddin Ebû'l Hasan, **Menakıb-ı Abdülkadir Geylânî (Behcetü'l Esrar)**, Onur Kitap 2013, s. 42-43.

için yardım isteğinde bulunur. Gavsü'l-âzâm'a gelen bu rica üzerine, Yüce Gavs murakabe âlemine dalar. Birden müşahede buyurur ki: Ölüm meleği, sözü edilen mürid ve hâdîminin ruhunu kabzetmiş ve kabzettiği o ruhu beraberinde götürmektedir. Yüce Gavs, mahubiyet tecellisini kullanarak, Azrail'den kabzettiği ruhu, tekrar bedene iadesini ister. Buna cevaben Azrail: "Ya Gavs! Bu mümkün değildir. Zira Allah'ın iradesi ile ben ismini söylediğin şahsın ruhunu kabzettim ve beraberimde belirtilen yere götürüyorum." der. Ancak, Gavsü'l-âzâm mâşukiyet makamının verdiği yetki ile kabzedilen ruhun tekrar iadesi hususunda ısrarda bulundu... Azrail tekrar direnince, Abdülkâdir Geylânî Hazretleri'nde mahubiyet hikmeti zahir olur. (Dikkat buyurulursa, bu hikmet, şu esrara taluk eder ki; yüce velilerin bir tek mertebeli niyazları levh-i mahfuz izni Hakla yazar, bozar tahtasına çevirir.) O zaman, Azrail âlemlerin Rabbi'ne şöyle der: "Ya Alim Ya Kadir, Sen her şeyden haberdarsın. Mahbubunla, aramızdaki konuşmayı bilirsin. Yüce malumun ki; mahbubun Gavsü'l-âzâm beraberindeki ruhu geri istemektedir. İlahi buyruğun nedir?" diye sordu. Hak, Azze ve Cellehü şöyle buyurdu: "Gavsü'l-âzâm Abdülkâdir Geylânî, maşûkiyet makamında bir velimdir. O, mahbub ben muhibbim ne istiyorsa onu yap." İlahi emirlerini izhar buyurdu. O vakit de ölüm meleği olan Azrail tereddüt etmiş olmaktan pişman oldu."²⁸⁴

284 Muhammed Sadık Ul Sadi, **Gaybın Dili (Tâcü'l-Evliyâ ve Burhânü'l Esiya Abdülkâdir Geylânî)**, çev: Hüseyin Fevzi Paşa, Kitsan Yayınevi, s. 64-65. Söz konusu kerâmetin alıntılıdığımız metinde bulunmayan bazı çarpıcı detayları içeren şöyle bir versiyonu da vardır: "Gavsü'l Azam Seyyid Abdulkadir Geylani'nin hizmetçilerinden biri vefat etti. Hizmetçinin zevcesi, Gavsü'l Azam'a gelecek yalvarıp ilticada bulundu ve kocasının hayata dönmesini istedi. Gavsü'l Azam murakabeye dalar, batın aleminde ölüm meleğinin kabzedilmiş ruhlarla beraber semaya yükseldiğini görür. Gavsü'l Azam ölüm meleğine: "Ey ölüm meleği! Dur ve falanca hizmetçimin ruhunu bana ver" dedi. Hizmetçinin ismini de söyler. Ölüm meleği: "Ben bu ruhları ilahımın emriyle kabzettim ve o ruhları, O'nun azamet kapısına götürüyorum. Rabbimin emriyle kabzettiğim ruhu sana teslim etmem mümkün mü?" Bunun üzerine Hazreti Gavsü'l Azam, ölüm meleğine

Gavs-ı A'zam (En büyük gavs) olduğu kabul edilen Geylânî'nin kerâmetleri, ölen hizmetçisinin ruhunun ölüm meleğinin elinden alınıp bedenine iade edilmesi ile sınırlı değildir. Bir Hıristiyan'ı ikna etmek üzere çok önceden ölmüş birini diriltmesi de kerâmetlerinden bir diğeridir: “Bir gün, Gavsü'l-âzâm Müslümanlarla, Hıristiyanların müştereken oturdukları bir mahalden geçiyordu... O sırada bir Müslümanla bir Hıristiyan bir konuyu tartışıyorlardı. Bunu işiten Gavsü'l-âzâm Hazretleri: “Münakaşanızın sebebi nedir?” diye sordu. Onlar da: Hz. İsa mı, Hz. Muhammed mi daha büyüktür diye tartışıyoruz” dediler. Gavsü'l-âzâm Hazretleri Hıristiyan'a sordu: “Hz. İsa'nın büyüklüğünü hangi mucizatiyle kabul edersiniz?” O da: “Ölüyü diriltti” dedi. Bunun üzerine Gavsü'l-âzâm: Ben bir nebi değilim. Hz. Muhammed'in ümmetinden varis-i nebimim. Benimle beraber gelir misiniz?” der. Hıristiyan'ın “Evet” cevabı vermesi üzerine, çok eski Hıristiyan mezarlarının bulunduğu bir kabristana gidildi. Gavsü'l-âzâm Abdülkâdir Geylânî o kabristandaki eski mezarlardan birinin başına geçti ve asırlar önce ölmüş mevtaya: “Kumbiiznillah” (Allah'ın izniyle kalk!) Deyince mevta dirildi ve mezarından kalktı ve kendisinin eskiden yaşamış bir rahip olduğunu söyledi. O zaman

---

hizmetçisinin ruhunu geri vermesini tekrarladı. Ölüm meleği ruhu vermeme konusunda direndi. Hazreti Gavsü'l Azam, maşukiyet makamının verdiği kuvvetle, ölüm meleğinin elindeki, o gün kabzettiği ruhların içinde bulunduğu zembil suretindeki zarfı, ölüm meleğinin elinden çekti aldı. Ruhlar dağıldı ve bedenlerine geri döndü. Azrail, Allah Teala'ya münacatta bulunur ve Ya Rabbi! Senin velin, mahbubun Abdulkadir ve benim aramda geçeni sen daha iyi bilirsin. Mahbubun Abdulkadir velayet kuvvetiyle bugün kabzettiğim ruhları benden aldı.” Allah, Azrail'e şu hitapta bulundu: “Ey ölüm meleği! Gavsü'l Azam benim mahbubum ve matlubumdur. Hizmetçisinin ruhunu ona niçin vermedin? Bir ruh sebebiyle kabzettiğin ruhların hepsi gitti.” O vakit Azrail nedamet duydu.” Gerçekten bu tarz satırları okurken insan hayretler içinde kalmaktadır ve doğrusu neresini düzelteceğini şaşırılmaktadır. İslam dininin özünden uzaklaşarak tanınmaz bir hale gelmesinin en büyük sebebi aklın ve vahyin terk edilmesi, akıl dışı, gizemli ve kabul edilemez şeylerin insanlar tarafından rağbet görmesidir. Alıntı yapılan kaynaktan, benzer şekilde, İslam inancı ile bağdaştırılması mümkün olmayan daha onlarca kerâmetin sıralandığı görülmektedir.

Gavs Hazretleri Hıristiyan'a dönerek: Evladım, "Kumbiiznilah" dedim, bu ölü dirildi. Eğer "Kumbiizni" (benim iznimle kalk) deseyseniz, mezarlıkta kimse kalmaz bütün ölümler dirilirdi..." buyurdu. Bu kerâmeti gören Hıristiyan âlemlerin yüce sultanı, ahir zaman peygamberi Hz. Muhammed Mustafa'nın üstünlüğünü tasdik etti ve İslamiyet'i kabul ederek, Kelime-i Şehadet getirdi."²⁸⁵

Görüldüğü gibi Geylânî, "Allah'ın izni ile kalk!" dediği için çok önceleri ölmüş biri hemen dirilmiş, şayet "Benim iznim ile kalk!" deseymiş mezarlıkta kimse kalmaz ve tüm ölümler dirilirmiş. Bu tarz kerâmetleri duyduğunda birçok Müslümanın ağladığı ya da ağlaması geldiği görülebilir. Oysa bu kerâmetlerdeki esrar ya da kerâmet iddiasının büyüklüğüne değil; Allah'ın insan aklı ve yaratılışına son derece uygun kıldığı İslam inancının ne hale getirilmiş olduğuna ağlaması ve şayet bu tarz iddiaların İslam dışı olduğunu anlayıp karşı çıkmıyorsa bir de oturup kendi haline ağlaması gerekir.

Bir başka kerâmeti de bir kadına erkek çocuk vermesi yönündeki dua ve isteğini kabul etmeyen Allah'a naz yaparak talebini yerine getireceği zamana kadar bir daha hırkasını giymeyeceğini söylemesi karşısında Peygamberimizin gelmesi ve kendisine talebinin onaylandığı haberini vermesi ancak doğan çocuğun istendiği gibi erkek doğmaması üzerine kız çocuğunu erkek çocuğuna dönüştürme kerâmetidir: "Bir gün; Şeyh Mehmet Sühreverdi'nin hanımı, Hazreti Abdülkâdir Geylânî'nin evine geldi. Ve kendisinin hiç çocuğu olmadığından Allah'a bir erkek evlat ihsan etmesi için niyazda bulunmasını rica etti. Hz. Pîr: "Yarabbi, bu hatun bir erkek evlat ihsan etmeni istiyor" deyince, Cenâb-ı Allah'tan şu hitabı duydu: "Ya Gavsü'l-âzâm, bu kadının kaderinde evlat yoktur." Abdülkâdir Geylânî Hazretleri üç defa Allah'a yalvardı. Ve üçünde

285 Muhammed Sadık Ul Sadi, *Gaybın Dili (Tâcü'l-Evliyâ ve Burhânü'l Esfiya Abdülkâdir Geylânî)*, s. 66.

de aynı cevap karşısında kalınca aşkı muhabbetli bir derya gibi kabardı ve sırtından hırka-i şeriflerini çıkarıp attı ve “Ya Rabbi, bu hatuna bir evlat ihsan etmedikçe bu hırkayı giyme-yeceğim” dedi... O sırada sultanı Külli Enbiya Allah’ın aynası, gönüllerin padişahı Hz. Muhammed Mustafa zuhur eyledi... Ve mübarek eliyle hırkayı Hz. Pîr’e uzattı: “Ey benim gözü-mün nuru oğlum, âşık ile maşuk arasında bu gibi nazlar, cilveler daima olur. Allah, o hatuna bir evlat ihsan buyurdu.” dedi. Hz. Pîr Allah’a şükretti. Ve hatuna da müjdeyi verdi. Bir müddet sonra, hatun bir kız evlat doğurdu, Evladının bir kız evlat olduğunu görünce onu bir kırmızı kundağa sarıp Abdülkâdir Geylânî Hazretlerinin yanına vardı: “Ya Sultan-ı âlem, ben Allah’tan bir erkek evlat istemiştim, hâlbuki kız oldu...” dedi... Kadının bu kelâmının üzerine; Hazreti Bazül Eşşep, çocuğu kucağına aldı. Ve kimyayı saadet olan ilahî bakışlarını çocuğun yüzüne dikti. Ve kerâmetleriyle erkek olan bu çocuğu validesine uzattı: Ya hatun, bu çocuk benim evladımdır. İsmi “Şeyh Şehabeddin Sühreverdi koy, ömrü uzun, müridleri çok olsun!” diye dua etti.”²⁸⁶

Bu tür kerâmetlere inanan, asılsız iddialarda bulunan ve yalnız Allah’a ait olan kudreti, veliler arasında paylaştıran ve onları da tasarruf sahibi kılan Müslümanların Kuran ayetlerini gerektiği gibi dikkate almadıkları görülmektedir. Kuran ayetini dikkate almayan biri esasen Allah’ı dikkate almadığını bilmelidir. Allah’ın bunca uyarısı boş yere değildir: **Rabbinizin kâtından size indirilene uyun; Ondan başka velilere uymayın. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz! (A’raf 3). Bir kısmını iyiye ve güzele kılavuzladı, bir kısmının üzerine de sapıklık hak oldu. Onlar, Allah’ı bırakıp şeytanları evliyalar edinmişlerdi. Bir de kendilerinin hidayet üzere olduklarını sanırlar. (A’raf 30)**

286 Muhammed Sadık Ul Sadi, *Gaybın Dili (Tâcü’l-Evliyâ ve Burhânü’l Esfiya Abdülkâdir Geylânî)*, s. 70-71.

Tasavvuf kitaplarının içi, veli olduğu iddia edilen insanların kerâmetleri ve insanüstü halleriyle ilgili anlatılarla doludur. Ancak geçmişte de günümüzde de görünen o ki veli oldukları iddia edilen kişiler üzerinden üretilen kerâmet iddiaların etraflarına insan toplamak ve bu sayede güç ve itibar elde etmek dışında kendilerine de Müslümanlara da insanlığa da bir faydası yoktur. Bu türden iddia ve sözler gerçekten kendilerine nispet edilen kişilere ait midir bilmek mümkün değildir. Ancak tasavvuf ve tarikatlarda bu türden kerâmetlerin bu kişilere nisbet edilerek anlatıldıkları ve birçok kitapta bu türden kerâmet iddialarına fazlasıyla rastlandığı ve söz konusu çevrelerin bırakın yalanlama ya da itiraz etmeyi aksine bu kerâmet iddialarına ve geçtikleri kitaplara sahip çıkıp savundukları bir gerçektir. Çünkü ancak bu tür asılsız iddialar ile insanları etkileri altına alabileceklerinin ve bu kerâmet iddialarından kendilerine de pay çıkararak ancak bu şekilde insanları kendilerine tutsak edeceklerinin farkındalar.

Nasıl olsa bu tür iddialara itiraz eden ve bunların din adına uydurulan asılsız şeyler olduklarını söyleyen kişileri, cahil, fitneci, inkârcı, modernist, reformist ve hatta Kurancı²⁸⁷ gibi ithamlarla etiketlemek, “dinlemeyin onları, kitaplarını okumayın,

---

287 Bir Müslüman Kurancı olmayıp da neci olur; gerçekten bunu anlamak mümkün değildir. Bir Müslüman'ın başka bir Müslüman'ı “Kurancı” diye suçlamasını anlamak mümkün olmadığı gibi “Kurancı” dedikleri insanların Müslümanları bir parti, grup, vakıf, cemaat ya da tarikata değil de Kuran'a çağırıyor olmalarını içlerine sindirememelerini de anlamak mümkün değildir. Belli ki Müslümanlar Kuran ile buluşurlarsa bazı kişi ve grupların iddia ve anlatılarına Kuran'da yer olmadığını görecektir ve onlardan yüz çevirerek Allah'ın sözüne yöneleceklerdir. Bu kişi ve grupların önemli bir kısmı, Müslümanlara insan gözüyle değil de daha çok müşteri gözüyle bakıyorlar. Bu yüzden müşterilerinin de tezgâhlarının da ellerinin altından kayıp gitmesine razı olamıyorlar. Çünkü bu kişiler için din, alınıp satılabilen, her türlü menfaat için kullanılabilen, üzerinden güç ve egemenlik sağlanabilen bir araçtır. Sermayesi yalan, silahı tehdit, karalama ve iftira, gücü ve dayanağı ise aklını gerektiği gibi kullanmaya ve Kuran'a bakmaya niyeti olmayan kalabalıklardır. Oysa farkında olmadıkları bir gerçek vardır: Allah'ın Kitabı'nı yanına değil de karşısına alan her Müslüman er ya da geç aciz kalacak ve bu dünyada olmasa da ahirette büyük bir pişmanlık duyacaktır.

sapık bunlar” demek ve sözüm ona İslam’a sahip çıkıyor gibi görünerek kalabalıkların gözünde itibarsızlaştırmaya çalışmak, her türlü yalan ve iftirayı atmak bu kişilerin ve grupların tabiatları haline gelmiş. Düşünüp sorgulamadan bunlara inananlar da gerçeği bilip görmesine rağmen eleştiri oklarının hedefine girmemek için susup sessiz kalanlar da bu kişi ve gruplar gibi suçludurlar. Oysa Kuran’daki ifadesiyle gerçek anlamda inananlar: **Allah yolunda tüm çabalarını sergiler, kınayacak olanın da kınamasından korkmazlar.** (Maide 54). Çünkü yine ayetlerin ifadesi ile Rabbimiz Allah’tır diyerek istikamet üzere dosdoğru yol alanlara korku da yoktur hüznün de: **Şüphesiz “Rabbimiz Allah’tır” diyerek doğru davrananlar, ne bir korku duyar ne de üzülrler.** (Ahkaf 13). Gerçek anlamda inanan insan, Allah’ın dinini en doğru şekilde ifade etmek ve gerektiğinde kalabalıkları karşısına alarak gerçeği söylemek noktasında mert, yiğit ve cesur olur. İçten ve samimiye şayet, Allah’a güvenip dayanır ve Allah’ın, erdemli ve barışsever kullarını koruyup gözeteceğine inanır: **Hiç şüphesiz, benim koruyucum (velim) Kitabı indiren Allah’tır; zira salihlerin (dürüst, erdemli ve barışsever kulların) koruyuculuğunu (velayetini) O üstlenecektir.** (A’raf 196)

Molla Câmî’de ve daha birçok iddia sahibinde görüldüğü gibi bu kutuplar, kıyamete kadar hiç eksik olmadan dünyadaki işler üzerinde tasarruf sahibi olacaklar ve Allah işlerini onların vasıtasıyla görecektir. Bu tür iddiaların Allah’a ve Kuran’a karşı büyük saygısızlık olduğu açıktır. Kuran ayetleri, bu türden iddiaların geçerli olmadığını açıkça ifade etmektedir: **Göklerde ve yerde bulunanlar (her şeyi) O’ndan isterler. O, her an yeni bir iş ve oluştadır.** (Rahman 29). **O (Allah) ki, göklerin ve yerin hâkimiyeti yalnızca O’na aittir; O çocuk edinmemiştir, hâkimiyetinde O’na herhangi bir ortak da bulunmamaktadır: zira her şeyi O yaratmış ve (bütün bunları) ölçüsünü kendi koyduğu yasalara bağlamıştır.** (Furkan 2).

De ki: Yaptığını güzel yapmak Allah’a mahsustur. Çocuk edinmemiştir. Yetki kullanmada ortağı yoktur. İhtiyaçtan dolayı edindiği bir velisi de yoktur. O’nun büyüklüğünü iyi kavra. O’nu yücelttikçe yücelt (İsra 111). Yine ayetler, kimsenin Allah adına iş yapmasının yani bir anlamda yönetimde tasarruf sahibi olmasının mümkün olmayacağını ama şayet böyle bir tasarruf yetkileri olsaydı insanlara zırmık koklatmayacaklarına dikkat çeker: **Yoksa onların yönetimde bir payı mı var? Öyle olsaydı insanlara bir çekirdek zerresi bile vermezlerdi.** (Nisa 53)

Suriyeli düşünür Muhammed Fihri Şakfe’nin kitabındaki şu sözler, Müslümanların içinde buldukları perişan hali, bilgisiz, sorumsuz, duyarsız ve pasivize durumlarını özetler mahiyettedir: “Maalesef İslam âlemi, tarihinin uzun dönemlerinde bu tasavvuf hurafesiyle yaşamış; kuvvet, şeref ve izzet zirvesinden, hürriyet ve hâkimiyet zirvesinden, kölelik ve aşağılık derecesine düşmüştür. Haçlı seferlerinin İslam âlemini kasıp kavurduğu, Moğol sürülerinin İslam âlemini ayaklar altında ezdiği ve son iki asırda Batı dünyasının İslam âlemini boyunduruğu altına aldığı dönemlerde Müslümanların hayatında tasavvufun ahtapot gibi kök saldığı, hurafeleri ile insanları uyuşturduğu, zühd ve inziva safsatalarıyla insanları hayat meydanından uzaklaştırdığı görülmektedir. En tehlikelisi, Müslümanların hayata, dine ve ahirete bakışlarını bozmuş, başa bela gibi gösterdiği dünya hayatından ve malından soğutmuş, böylece maddi alanda çalışıp güçlü olmak ve düşmana karşı koyacak yerine, zühd edebiyatı ile avutmuştur. Haçlı saldırıları ve Moğol istilaları meydana geldiği dönemde, İslam düşüncesini vahdet-i vücud, hulul ve ittihad, gnostizm ve işrak felsefelerinin bastırıldığı, bunlara karşı çıkan âlimlerin zindanlarda çürüdüğü yahut kılıçlar altında can verdiği bilinmektedir. Son iki

asırda da Batı emperyalizmi²⁸⁸ İslam âlemini boyunduruğu altına alırken, İslam topraklarının hemen her köşesinde tarikatların yaban otları gibi bittiği, Müslümanların başındaki yöneticilerin bu tarikatlarda günah çıkarmaya çalıştığı, cihad görevi terk edilerek insanların askerlik yapmamak ve savaşa katılmamak için tekkelere dolduğu bilinen bir gerçektir. Bu durumu fark edip eleştiren aydınların bir nevi aforoz edildiği ve toplumun gözünde emperyalistlerden daha korkunç gösterildiği herkesin malumudur. Tarikat ve tekkelerin sahip olduğu imkânlar ve insanlar üzerinde kurdukları hegemonyalarla²⁸⁹ yöneticileri kışkaçları içine aldığı ve muhalifleri bertaraf ettiğini tarihi okuyan herkes bilir.²⁹⁰

Bu durum yeni bir şey de değildir. Geçmişten günümüze kadar her türlü inanç içinde insanların akıllarına ve ruhlarına kelepçeler takmaya ve bu şekilde onları kendilerine bağlamaya hevesli kişiler hep var olmuşlardır. Uzakdoğu inançlarındaki durum da geleneksel dini anlayışlardan farklı değildir. Kuran'da bu konuda birçok uyarı yapılır ve çeşitli örnekler verilir. Ancak Müslümanlar anlamak ve ayetleri üzerine gerektiği gibi düşünmek için Kuran okumadıklarından bu uyarılar ancak uyarı olarak kalır ve Müslümanların hayatlarına gerektiği gibi yansımazlar.

Kuran ayetleri, Firavun üzerinden bir örnek verir. Firavun güç ve saltanatını kullanarak önce insanları olabildiğince güçsüz bırakmış sonra da onları da akıllarını da hafife almıştır. Artık onları ahmak yerine koyarak aldatması zor olmayacaktır. Çünkü çaresizlik içinde kalan insanlar, gerektiği gibi düşünüp sorgulamak yerine kendisine kolayca inanıp itaat edeceklerdir: **(Firavun) böylece halkını ahmaklaştırdı ve onlar**

288 Emperyalizm: Bir ulusun başka bir ulusun ya da başka ulusların topraklarını ele geçirerek yayılması, onları siyasal ve ekonomik egemenliği altına alması ya da böyle bir siyaset gütmesi.

289 Hegemonya: Bir kişinin başka bir kişi üzerindeki üstünlüğü ve baskısı

290 İbrahim Sarıms, **Tasavvuf ve İslâm**, Ekin Yayınları 2017, s. 486-487.

da sonunda boyun eğdiler, çünkü onlar aldatılmış, ayartılmış bir halktı! (Zuhruf 54)

Firavun, Hz. Musa'nın beraberinde getirmiş olduğu ilahi mesaja karşı halkını hafife alıp basitleştirirken ve akılları üzerinde egemenlik kurarak gerektiği gibi düşünüp sorgulamalarına engel olurken halk üzerindeki en etkili silah olan dini kullanmaktan geri kalmamış ve Hz. Musa'ya karşı çıkma nedenini, halkın dinini bozarak yeryüzünde kargaşa çıkacağından endişe etmek olarak açıklamıştır: **Dikkat edin, ben onun (Musa'nın) dininizi değiştirmesinden yahut yeryüzünde fesat çıkarmasından korkuyorum!** (Mümin 26)

Allah ve din ile insanları aldatanlarının tamamının da şeyhi şeytandır. Çünkü şeytan Rabbine nankörlük etmiş ve gerçeği yalanlayanlar arasına katılarak insanları aldatma yolunu seçmiştir: **(İblis) Rabbim! dedi. Beni yoldan dışladığım için ben de yeryüzünde onlara (günahları) süslü püslü göstereceğim ve kesinlikle onların tümünü yoldan çıkaracağım. Yalnızca Senin ihlaslı/gerçek kulların bunun dışında (kalecek)! (Hicr 39-40).** Bu yüzden Kuran ayetleri insanları açıkça uymaktadır: **O çok aldatan (şeytan) da sizi Allah ile aldatmasın (Lokman 33)**

Müslümanların, şeytan başta olmak üzere insanları Allah'ın adını kullanarak aldatanlara karşı uyanık ve dikkatli olmaları gerekir: **Ey insanlar, hiç şüphesiz Allah'ın vaadi haktır. Öyleyse dünya hayatı sizi aldatmasın ve aldatıcı(lar) da, sizi Allah ile (Allah'ın adını kullanarak) aldatmasın. (Fatır 5)**

Belli ki çoğu Müslüman, Allah'ın adı kullanılarak aldatılmakta, akıllarına ve ruhlarına konulmuş ipotekleri kaldırmak adına harekete geçmemek için bir şey yapmamakta ve kendilerine bile faydaları olmayan kişilerin, İslam'a ve Müslümanlara fayda sağlamasını beklemektedirler. Sadece Allah'a göstermeleri gereken teslimiyeti, şeyhlerine göstermektedirler. Oysa Allah bile kulundan pasif bir teslimiyet beklememekte,

aksine aklını kullanmasını ve gerektiği gibi düşünmesini istemekte ve kullarını, her türlü şirkten uzak bir şekilde hayra ve barışa yönelik iş üreten, duyarlı ve sorumluluk bilinci ile hareket eden erdemli bir insan olmaya çağırıp en güzel olana davet etmektedir.

Hâlâ daha fırsat varken gerçeği görmez ve Allah'ın ayetlerine uygun bir din anlayışı üzerinde olmazsak, hesap günü, bu tür iddia ve beklentiler içinde olan kişiler için hem çok zorlu hem de rezillik ve perişanlık içinde geçecek: **Sor (onlara): Ortak koştuğunuz arasında hak yola yönelten biri var mıdır? Cevap ver: Hak yola yönelten sadece Allah'tır. Peki, hak yola yönelten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa yol gösterilmedikçe kendi başına doğru yolu bulamayacak olan mı? Şu halde ne oluyor size; nasıl böyle bir hükme varabiliyorsunuz? (Yunus 35)**

Allah son kurtarıcı olarak Hz. Muhammed'i ve beraberinde getirmiş olduğu Kuran'ı insanlığa bir öğüt ve uyarı olması için göndermiştir. Peygamberimiz Hz. Muhammed'den sonra artık bir kurtarıcı gelmeyeceği gibi Müslümanların aklın, bilginin, bilimin, adalet ve erdemin öncülüğünde Kuran'a yönelmekten başka bir kurtuluşları bulunmamaktadır: **Allah'a sınıksız bağlanın. O'dur sizin Mevlâ'nız. O ne güzel koruyup kurtarıcı ve ne güzel yardımcıdır O! (Hac 78)**

İslam, insanı uyutan değil uyandıran bir dindir. İslam, insanların keyfine göre şekillendirecekleri bir din değildir. Müslüman'ın aklını kullanması, düşünüp sorgulaması ve delile dayalı tutarlı bir duruş sergilemesi gerekir. Böyle yapmadığında tutarsız ve keyfi davranması ve kötü eylem ve kabullerini güzel olarak algılaması kaçınılmaz olacaktır. Kuran ayetleri gerekli olan her konuda olduğu gibi bu konuda da bizleri uyarmıştır: **Hiç Rabbinden (gelen) açık bir delile dayanan kimseyle, kötü eylemleri kendisine güzel görünen ve keyfine göre davranan kimse bir olur mu? (Muhammed 14)**

Allah'ın apaçık ayetlerini dikkate almadan gerçeği yalan sayanlar ve temelsiz iddiaların destekçisi olanlar hesap günü hem kendi yüklerini hem de saptırdıkları kişilerin yüklerini taşımak zorunda kalacaklar. Ancak onlara uyanlar da hesap ve sorumluluktan kurtulamayacaklar: **Onlar, mutlaka, kendi yükleri ile birlikte başka yükleri de taşımak zorunda kalacaklar ve bütün temelsiz iddialarından/iftiralarından dolayı kıyamet günü mutlaka hesaba çekilecekler!** (Ankebut 13)

Bugün İslam dünyasında birçok grup, cemaat, tarikat ve farklı mezhepler var. Her grubun elinde Kuran dışında ayrı kitaplar var. Oysa Peygamberimizden bize miras olarak kalan tek bir kitap ve tek bir ümmet vardı. Ancak Müslümanlar, önceki peygamberlere tabi olanlar gibi Allah'ın vahyi ile yetinmeyerek işlerini kendi aralarında parçalara ve herkesin kendi elindekini esas aldığı kitaplara ayırdılar. Ümmeti paramparça kıldılar. Demek ki ya Allah'ın Kitabı'na bakmadılar ya da o kitaptaki eşsiz uyarıları dikkate almadılar: **Şüphesiz, bu sizin ümmetiniz bir tek ümmettir; çünkü hepinizin Rabbi benim. Öyleyse bana karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun! Ancak onlar, işlerini kendi aralarında (farklı) kitaplar halinde böldüler; her bir grup, kendi ellerinde olanla yetinip sevinmektedir.** (Mü'minun 52-53)

Tarih boyunca gelen tüm elçiler insanları gerektiği gibi düşünüp sorgulamadan atalarını izledikleri yoldan döndürerek dosdoğru ve eskimez yol olan Allah'ın yoluna davet etmişlerdir. Hiçbir elçi gönderildiği topluma “Siz çok doğru bir yol üzerindesiniz aynen devam edin” demediği gibi mevcut geleneksel kabul ve inançlarını sorgulamaları için onları Allah'ın gerçek dinine çağırmışlardır. Bu durum hiç değişmemiştir. Aynı şekilde elçilere itiraz edenlerin arkasına sığındıkları “atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye (geleneğe) uyarız” şeklindeki bahane de hiç değişmemiştir: **Ne zaman onlara: “Allah'ın indirdiklerine uyun” denilse onlar: “Hayır, biz,**

atalarımızı üzerinde bulduğumuz şeye (geleneğe) uyarız” derler. (Peki) Ya atalarının akıllı bir şeye ermez ve doğru yolu da bulamamış idiyseleler? (Bakara 170). Senden önce de hangi kente uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın varlıkları: “Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız” dediler. (Zuhruf 23). Onlara, Allah’ın indirdiğine ve resule gelin dendiğinde şöyle derler: “Atalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter.” Peki, ataları hiçbir şey bilmiyor, doğru yolu bulamıyor idiyseleler de mi? (Maide 104)

Oysa İslam dini, atalar dini değil akıl, vahiy ve delil dinidir. Kuran ayetleri bize atalarınızı bulduğunuz yolu olduğu gibi takip edip onları taklit edin demez. Aksine yukarıdaki ayetlerde örnek verildiği gibi akla ve fitrata uygun davranarak Allah’ın indirdiği ve resulünün de bizzat uyduğu vahyi takip etmeye davet eder.

İmam Mâtürîdî (ö.944), delile dayanarak bilmenin önem ve gerekliliği üzerinde dururken şu noktalara dikkat çekmiştir: “İnsanların mezheplere ve dinlere bağlanma hususunda farklı tutumlar sergilediklerini, din benimsemekte ayrılığa düştükleri halde herkesin kendisinin tuttuğu yolun hak, diğerinin ise bâtil olduğu noktasında ittifak ettiğini görmekteyiz. Ayrıca onların tamamı, yollarından yürünmesi gereken geçmiş büyüklerinin bulunduğunu da ittifakla kabul ederler. Bu realite karşısında körü körüne başkasına uymanın (taklit), sahibinin mazur görülemeyeceği hareketlerden biri olduğunu kanıtlamaktadır. Çünkü kendisi gibi bir diğeri de tam aksi bir kanaati benimseyebilmektedir. Burada göze çarpacak farklılık sadece benimseyen grupların sayısının fazla olabilmesidir. Şu var ki inanç ve telakkinin kaynağını oluşturan kişi, iddiasının doğruluğunu kanıtlayan ve akla hitap eden karşı durulmaz bir delile sahip

bulunuyor, inatçı olmayanları haklılığını kabule mecbur eden bir burhan (ikna edici kanıt) sunuyorsa durum değişir.”²⁹¹

Peygamberimiz Hz. Muhammed son resul ve nebi olduğuna göre artık bir resul de ilahi bir mesaj da gelmeyecek demektir. Ancak bu durum insanların Allah’ın ayetlerini ve gerçeği terk ederek kendi heva, heves, kültür ve geleneklerine göre şekillendirdikleri şeylerin peşinden gitmeye devam edecekleri gerçeğini değiştirmemiştir. Yeni bir elçi gelerek insanlar tarafından üretilen gelenekle mücadele edemeyeceğine göre son elçiden bize kalan yegâne miras olan Kuran’ı ölçü ve hakem kılarak geçmişimiz ve geleneğimiz ile yüzleşmekten ve Allah’ın Kitabı’na uygun düşmeyen inanç ve kabullerimizi terk etmekten başka çıkar yol olmadığı bilinmelidir. Çünkü Allah’tan gelen vahiy, ayrıntılı bir şekilde inmiş, Allah hükmünü net bir şekilde ortaya koymuştur, Allah dışında bir hüküm koyucu olmadığı da insanlara duyurulmuştur: **Allah size Kitabı ayrıntılı kılınmış bir halde indirmişken, Allah’ın dışında bir hüküm koyucu mu arayayım?** (En’am 114)

Bu gerçek hiç değişmez çünkü Allah tarafından görevlendirilen peygamberler, insanların ayrılığa düştükleri konularda kendilerine verilen kitap ile hükmederler: **İnsanlar tek bir topluluktu (sonradan yoldan çıkıp parçalandılar). Allah onlara müjde veren ve uyarıda bulunan peygamberler gönderdi. Beraberlerinde gerçekleri içeren kitap da indirdi ki, o peygamber, ayrılığa düştükleri konularda insanlar arasında o kitap ile hükmedsin.** (Bakara 213). Peygamberlerin mirasçısı konumunda olan inananların da Allah’ın dinine ve elçilerinin izlediği yola uygun bir din anlayış üzerinde olmaları ve aralarındaki anlaşmazlıklarda, gerçeğin en güzel şekilde ortaya çıkabilmesi için Allah’ın Kitabı olan Kuran’a başvurmaları gerekir.

291 Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, **Kitâbü’t-Tevhîd**, çev: Bekir Topaloğlu, İSAM Yayınları 2002, s. 3.

Oysa maalesef geleneksel din algısını benimseyen çoğu kişi, özetle şuna yakın sözler söylemektedirler: “Din, bizim inandığımız ve uyguladığımız gibi yaşanır. Biz atalarımızdan ve âlimlerimizden böyle gördük, bu şekilde işittik. Bak bunca kitapta, kaynakta yazıyor. Siz bu âlimlerden daha mı iyi bileceksiniz? Siz de bize aktarılan ve çoğunluğun benimsediği gibi yaşayın dini.” Oysa bunu iddia edenler, Allah’ın dinini, Allah’ın indirdiği gibi yaşamadıklarının ve peygamberlere itiraz eden gruplardan da kayda değer bir farklarının olmadığına bilincinde değiller. Çünkü bu anlayıştaki kişiler geleneği sorgulamadan ve gözden geçirmeden geldiği ve eklendiği gibi kabul ederek kutsallaştırma yoluna gitmekte ve eleştirel düşünceye kapamakta, böylece dinin doğru anlaşılmasının önüne engeller koymaktadırlar: “Geleneğin kutsallaştırılması, din haline getirilmesi öncelikle onun doğru olarak anlaşılmasını engellemektedir. Gelenek insanların neye, nasıl inanacağını, neye nasıl değer vereceğini, kısacası birey ve toplum olarak insanın geleceğini doğrudan belirlemeye başlamaktadır. Kuran, geleneğin böyle bir nitelik kazanmasına ‘atalar dini zihniyeti’ adını vermekte ve şiddetle eleştirmektedir.”²⁹²

Oysa Kuran, gerçek anlamda inanmak ve inancına uygun yaşamak isteyenler için ilahi bir öğüt, gönüllere şifa, kılavuz ve rahmet olduğu gibi onun dışında toplanıp yığılanlardan da hayırlıdır: **Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, gönüller derdine bir şifa, inananlara bir kılavuz ve bir rahmet geldi. De ki: Allah’ın lütfuyla, O’nun rahmetiyle, sadece onunla sevinip ferahlasınlar! O, onların toplayıp yığıldıklarından hayırlıdır.** (Yunus 57-58)

Allah’ın apaçık ayetlerindeki ilahi uyarıları dikkate almayan Müslümanların, bu hatayı yapan ve Kuran’da birçok örneği sunulan müşriklerden ya da kitap ehlinde ne farkı var?

292 Hasan Onat, *Türkiye’de Din Anlayışında Değişim Süreci*, s. 39.

Allah bu ayetleri bize tarih bilgisi ya da müşrikleri ve kitap ehlini hataları sebebiyle yerelim diye mi gönderdi yoksa öğüt alıp ders çıkaralım ve aynı hatalara düşmeyelim diye mi? Bugün birçok Müslüman neden Kuran üzerine gerektiği gibi düşünmez, Kuran’da ne var ne yok hiç bilmez? Kalplerinde kilitler mi var ki şeytanın süslediği hayallerin peşinden giderler de Allah’ın apaçık uyarılarına kulak vermezler: **Onlar hiç Kuran üzerinde derin derin düşünmezler mi? Yoksa kilit vurulmuş kalplere mi sahipler? Gerçek şu ki, kendilerine doğru yol apaçık gösterildikten sonra sırtlarını (bu mesaja) dönenler (böyle yaparlar, çünkü) Şeytan onların hayallerini süsleyip bezemiş ve onları sahte ve düzmece ümitlerle doldurmuştur.** (Muhammed 24-25)

Müslümanlar olarak bir an önce gerçeği görmeli ve dinin de hükmün de yalnız Allah’a ait olduğunu fark ederek doğru bildiğimiz yanlışlardan dönmeliyiz. Aksi halde Allah ile kulun arasına sızmaya ve kendine, güç, kuvvet, otorite ve alan açmaya çalışan kişilerin dinin doğru anlaşılması ve yaşanılması önünde oluşturduğu engeller ortadan kalkmayacaktır. “Hiç kimsenin inançlarında ve ibadetlerinde Allah’tan (O’nun Kitabı’ndan) başkasına müracaat etmesi caiz değildir. Eğer arada bir vasıta varsa, o vasıta yol gösterme, tebliğ etme, Allah’ın indirdiği hükmü açıklama ve bu hükmün, ruhun hayat bulması ve insani olgunluk gibi gayelerden hangisi için inmişse ona tatbik edilme vasıtasıdır. Hükmün, yalnız Allah’a ait olduğuna ve dinin ondan başkasından alınamayacağına inanmamız gerekir. Ayrıca yüce Allah’tan başkasının bir şey yapamayacağına da inanmamız gerekir. O’ndan başka hiç kimseden bir şey istememeliyiz. O’ndan istediğimiz de ortaya koyduğu ve bize gösterdiği vasıtaları uygulamakla olur (gerçekleşir). Eğer biz bu vasıtaları, bilmezsek veya bunları yapmaya gücümüz yetmiyorsa o zaman Allah’ın gücüne sığınır ve yalnız O’ndan yardım ve ilgi isteriz. Böylece biz Allah’ın apaçık kitabında

bize emrettiği gibi, dini yalnız Allah'a has kılarak onun birliğini ikrar²⁹³ edenlerden oluruz. Kim bu inancın dışına çıkarsa o Allah'a ortak edinenlerden olur."²⁹⁴

Kuran ayetleri, insanların nasıl olup da Allah'ın dini adına Allah'ın hükmü dışında hüküm verebildiklerini ve verdikleri bu hükümlerle ilgili dersi, Kuran dışında bir kitaptan mı öğrendiklerini sorar insanlara: **Neyiniz var sizin, nasıl hüküm veriyorsunuz? Yoksa bu konuda ders aldığınız size ait bir kitap mı var ki onda keyfinize uyan her şeyi rahatça buluyorsunuz?** (Kalem 36-38). Yine bir ayette insanlara nasıl böyle hüküm verdikleri sorulurken bir yandan da hiç mi düşünmüyorsunuz denilmekte ve açık bir delilleri olup olmadığı sorulmaktadır: **Ne oluyor size, nasıl böyle hüküm verebiliyorsunuz? Hiç mi düşünmüyorsunuz? Yoksa sizin açık bir deliliniz mi var?** (Saffat 154-156)

Allah'ın dini; Allah'ın vahyidir. Allah'ın dinine girmek ve gereğini en doğru ve güzel şekilde yerine getirmek isteyen birinin Allah'ın vahyi olan Kuran'ı kendi heva ve hevesine değil kendini o vahye yani Kuran'a uydurması gerekir. Bunu yapmayan kişinin durumu iman etmesine rağmen Allah'ın uyarılarını gerektiği gibi dikkate almayan ve böylece kitabın bir kısmına inanıp işlerine gelmeyen kısmını yok sayan kişilerin durumu gibidir. Böyle kimselerin dünya hayatındaki durumları zillet ve rezillik ahiret hayatındaki durumları ise dünyadankinden de büyük ve kalıcı bir rezilliktir: **Şimdi siz vahyin bir kısmına inanıp bir kısmını inkâr mı ediyorsunuz? İyi bilin ki, sizden kim böyle yaparsa, kesinlikle onun cezası dünya hayatında zilletten başka bir şey olmayacaktır. Ahirette ise azabın en acıklısına mahkûm olacaklar. Zira Allah yaptıklarınıza karşı duyarsız değildir.** (Bakara 85)

---

293 Doğrulama, açıkça söyleme.

294 Muhammed Abduh-Muhammed Reşid Rızâ, *Tefsiru'l Menâr*, çev: Harun Ünal vd., Ekin Yayınları 2011, cilt: 2, s. 132.

İSLAM, KURAN VAHYİ İLE TAMAMLANMIŞTIR.
KURAN'DAN SONRA BAŞKA
VAHİY GELECEK DEĞİLDİR

Vahiy, Allah'ın insanlar arasından seçmiş olduğu elçileri vasıtasıyla dilediği emir, hüküm ve bilgileri insanlara bildirmesi demektir. Kuran'a bakıldığında tarih boyunca Allah tarafından seçilerek şerefendirilmiş elçilere gönderilen vahiy, sözlük anlamı olarak "Hızlı bir şekilde ve gizlice söylemek, işaret ve ilham etmek" anlamlarında kullanılmaktadır.

Vahiy, Allah ile kul arasındaki bildirim köprüsüdür. Allah'tan gelen bildirimler, peygamberler tarafından insanlara ulaştırılmışlardır. Son olarak Peygamberimiz Hz. Muhammed ile insanlığa açılan bu rahmet kapısı artık bir daha açılmamak üzere Allah tarafından kapatılmıştır: **Muhammed içinizden her hangi bir erkeğin babası değildir, ama Allah'ın elçisi ve nebilerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilir.** (Ahzab 40)

Kuran vahyi, insanlığın son bulacağı güne kadar hükmünü devam ettirecek olan son vahiydir. Kuran'dan sonra başka bir vahiy gelmeyecektir. Çünkü Rabbimiz, kullarına karşı en büyük nimeti olan din nimetini tamamlamıştır: **Bugün dininizi sizin için kemale erdirdim ve size olan nimetimi tamamladım; sizin için din olarak İslam'ı/Allah'a teslimiyet yolunu benimsedim.** (Maide 3)

Üstelik din nimeti bizzat Allah tarafından tamamlandığı için O'nun sözlerinin değiştirilmesi ya da hükmünün geçmesi söz konusu değildir: **Rabbinin sözü hem doğruluk, hem adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek hiçbir kuvvet yoktur.** (En'am 115)

Din, Allah'ın dini olduğuna göre, Allah tarafından gönderilen dinde hiçbir eksiklik ya da fazlalık olmaz: **Biz bu Kitap'ta, herhangi bir şeyi ne eksik bıraktık ne fazla yaptık. Onlar, sonunda Rableri önünde toplanıp bir araya getirilirler.** (En'am 38)

Yine Kuran'da açık bir şekilde hesap günü sorumlu tutulacağımız şeyin sadece Kuran olacağı bildirilmektedir: **Gerçek şu: Bu Kuran sana ve toplumuna elbette ki bir hatırlatıcı/ bir öğüttür. Bundan sorumlu tutulacaksınız.** (Zuhuruf 44)

Demek ki Kuran'dan sonra herhangi bir şekilde Allah tarafından birine dini anlamda bir vahiy ya da ilhamın gelmesi söz konusu edilemez. Yeni bir vahiy gelmesi söz konusu olmadığı için bazı kişilerin kendisine Allah'tan vahiy geldiği ya da Peygamberimizin rüyasına girerek kendisine kitap ya da görev verdiği türünden iddialarını, İslam açısından kabul etmek mümkün değildir. İnananlar bu konuda dikkatli ve uyanık olmalı, Kuran'ın bu apaçık gerçeğini dikkate almayarak kendilerini saptırabilecek kişilere itibar etmemelidirler.

Gerekli olan her konuda olduğu gibi böyle hayati bir konuda da çok açık uyarılarda bulunmaktadır Kuran ayetleri: **Allah hakkında yalan uyduran ya da kendisine hiçbir şey indirilmediği halde "Bana da indirildi" diyen ve "Allah'ın indirdiğine benzer şeyleri ben de indirebilirim" iddiasında bulunan kimseden daha tahripkâr biri olabilir mi? Ölüm sancısıyla kıvranırken melekler ellerini uzatarak "Ruhlarınızı teslim edin! Allah'a doğru olmayan şeyler atfettiğiniz ve O'nun mesajlarına karşı kibrinizden dolayı bugün onur kırıcı bir cezaya çarptırılacaksınız!" dediklerinde, bir görmeliydin o zalimleri!** (En'am 93)

Yine ayetler, bazı kişilerin geçici az bir bedel ya da çıkar sağlamak üzere kendi elleri ile yazdıklarını Allah katındanmış gibi göstereceklerine dikkat çeker: **Yazıklar olsun onlara ki, kitabı kendi elleriyle yazıp da geçici bir çıkar sağlamak**

için “Bu Allah katındandır” derler. Elleriyle yazdıklarından dolayı yazıklar olsun onlara, kazandıklarından dolayı da yazıklar olsun! (Bakara 79)

Din son derece hassas ve niyetli bozuk kişilerin elinde kötü kullanılmaya açık bir konudur. Çünkü insanların çoğunluğu gerektiği gibi akıllarını kullanmamakta, gerektiği gibi düşünüp sorgulamamakta, karşılaştığı iddialar ile ilgili Kuran’dan delil arama ya da delil isteme zahmetine girmemekte ve bir Müslüman’a yakışmayacak biçimde kulaktan dolma ya da çoğunluk tarafından benimsenip itibar gören iddia ve kabullerin peşine takılmaktadır.

Bir şeyde ne kadar gizem ve sır varsa bazı insanlar için o şey en fazla ilgi gören şey halini almakta, anlaşılması son derece kolay olabilecek konulara katılan esrar sosunun etkisi ile bu kişiler herhangi bir gerekçeye dayanma ihtiyacı hissetmeden bu türden kabul ve iddiaların esiri olmaktadır.

Bazen de bazı kişilerin kutsandığı, Allah dostu evliya olarak görüldüğü ve böylece bu kişilerin Allah’tan keşf ya da ilham yolu ile bazı sırları ve bilgileri edinebileceklerine dair iddiaları kabul etmek de mümkün değildir. Peygamberimizden sonra hiç kimseye bu türden bir şeref ve görev verilmemiştir. Ayetlerden de görüldüğü gibi Allah son ilahi mesajını insanlığa, Peygamberimiz Hz. Muhammed ile bildirmiş ve vahiy kapısı, bir daha açılmamak üzere Allah tarafından mühürlenmiştir. Dolayısıyla Allah’ın insanlığa olan vahiy akışı Peygamberimiz ile son bulmuş ve Allah insanlığa son kez Kuran ile hitap etmiştir.

Kuran’da Allah’ın arıya ya da Hz. Musa’nın annesine vahyettiğinin ifade edilmesinden hareketle Allah dostu kabul edilen kişilerin de Allah’tan vahiy ya da ilham türü bilgileri alabileceklerinin iddia edilmesi de son derece temelsiz ve tutarsız

bir yaklaşımdır. Zira Allah'ın arıya olan vahyi²⁹⁵ arılar topluluğunu sorumlu kıldığı dini yükümlülükler değil yaratılış amacına uygun olarak hareket ederek bal yapmasına yönelik bir yönlendirmedir. Benzer şekilde Kuran'da Allah'ın yeryüzüne²⁹⁶ ve gökyüzüne²⁹⁷ de vahyettiği yani var olma nedenlerine uygun bir biçimde Allah tarafından yaratılan yasalar ile uyumlu şekilde hareket etmelerinin kendilerine yüklendiği ifade edilir. Hz. Musa'nın annesine ise içini ferah tutmasını sağlayacak şekilde güven verme anlamında bir sakinlik indirmiş ve onu yapılması gereken iş konusunda yönlendirmiştir.

Ayetlerin ifadesi ile Allah'tan dini anlamda vahiy almak Allah'ın elçiliği görevini üstlenmektir. Elçiye düşen ise Allah'tan aldığı mesajı insanlara ulaştırmaktır: **Yüz çevirirlerse Biz seni onlar üzerine bekçi göndermedik. Sana düşen, tebliğden başkası değildir.** (Şura 48)

Ancak bunların hiçbiri Allah'ın kendisine elçi olarak seçtiği kişilere vermiş olduğu vahiyler gibi değildir. Çünkü söz konusu vahiylerin dini ve insanları bağlayıcı yönleri bulunmamaktadır. Allah'ın elçisinin asli görevi aldığı vahyi insanlara duyurmak ve iletmektir. Ancak Allah'ın resullerine verilenlerin dışında konu edinilen vahiylerin hiçbirinde insanlara duyurulacak ya da onları bağlayacak bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla bu türden vahiy ifadelerini Allah'ın onları yönlendirmesi şeklinde anlamak gerekir.

İlham, insanın aklına ya da kalbine gelen bir çeşit fikir gibidir. İnsan bir şeye yoğunlaştığında, o konu hakkında düşünüp sorgulamalar yaptığında, konu hakkında fikri olan insanlar ile görüşüp tartıştığında aklına bazı fikirler gelebilir. Bu tür fikirler, Allah'ın işini kolaylaştırmak için kuluna lütfu olarak da düşünülebilir. Ancak hiçbir ilhamın, Allah'ın dininin daha

---

295 Nahl 68

296 Zilzal 5

297 Fussilet 12

iyi anlaşılması, Allah ya da Peygamberimiz tarafından doğrudan kişiye yazdırılması türünden iddialar ile ilişkilendirilmesi mümkün değildir. Emek ve çabası sonucu kendisine birtakım ilhamlar gelen insan kendi bilgi ve tecrübeleri ile bir şeyler yazar ya da tasarlar. “Bu bana yazdırıldı” ya da “Bu bana tasarlatıldı” demez.

Peygamberimizden sonra herhangi bir şekilde ister iyi niyetle isterse kötü niyetle olsun Allah’tan vahiy aldığı iddia eden kişiler esasen şeytanların kendilerine yapmış olduğu fısıltıları Allah’tan gelen vahiy zannederler. Şeytan evliyasına gelen vahye tabi olup onların yolundan gidenler açık bir şirkin içine girerler. Ayetler bu konuya da dikkat çekmektedirler: **Şeytanlar kendi evliyasına/dost ve destekçilerine sizinle mücadele etmeleri için elbette ki vahiy gönderirler. O şeytan evliyasına boyun eğerseniz kesinlikle müşrikler olunuz demektir.** (En’am 121)

İslam delil üzere olan bir dindir. Dolayısıyla inananların da gerçeği örterek inkâra sapanların da bir delil üzerine olmaları gerekir. Ayetlerde açık bir şekilde: **Haydi, eğer doğru sözlüyseniz, getirin delilinizi!** (Kasas 75); **Eğer doğru sözlü iseniz hadi getirin susturucu kanıtınızı!** (Bakara 111); **Helak olacak olan bir delil ile helak olsun, yaşayacak olan da bir delil ile yaşasın.** (Enfal 42) şeklinde uyarılarda bulunulmakta ve gerçek anlamda inanmak ve Allah’ın dinine uygun yaşamak isteyen kimselerin asılsız, temelsiz, uydurma, heva ve heves ürünü inanç ve kabullerin değil, gerçeğin peşinden gitmeleri istenmektedir.

İSLAM, GİZEMLİ, SIRLI, GERÇEK DIŞI, EVLİYALAR VE KERÂMETLER DİNİ DEĞİLDİR

İslam'ı gizemli, sırlı, gerçek dışı ve herkesin vakıf olamayacağı bir din ve inanç sistemi haline getirmeye çalışan kişi ve çevrelerin aksine İslam gerçekliğe son derece uygun ve herkesin anlayabileceği şekilde apaçık ilkeleri olan bir dindir.

İslam'ı gizemli bir din olarak göstermek isteyen genellikle tasavvuf anlayışa sahip kişi ve çevrelerin kendilerine dayanak olarak sundukları şeyler keşf, ilham ve rüyalar üzerinden edinilen bilgiler ve kerâmet iddialarıdır. Oysa Kuran'a göre rüyanın kendisi mutlak anlamda bir bilgi kaynağı değildir. Gerçek bilimsel gerekse dini açıdan neden rüya gördüğümüz ya da rüyalarımızın ne anlamlara geldiğini mutlak manada bilmeziz mümkün değildir. Rüyalar tamamen kişisel bir tecrübedir. Başkalarına anlatılan kısmı sadece hatırlandığı ve ifade edilebildiği kadarki kısmıdır. Rüyalardan gerçek hayata dair mutlak bilgiler çıkarmak mümkün değildir. Çünkü yukarıda da dikkat çekildiği gibi rüyanın kendisi bir bilgi kaynağı değildir. Rüyaların bir şekilde yorumlanabilmesi ayrı bir şey yorumlanan şeyin doğru olup olmaması ayrı bir şeydir.

Geçmişten günümüze bazı kişi ve çevreler özellikle rüyalarında Allah'ı ya da Peygamberimiz gördüklerini iddia etmişler veya Allah tarafından özel görevlendirildiklerini ya da Peygamberimiz tarafından kendilerine birtakım talimatlar verildiğini söylemişlerdir. Hayatında Peygamberimizi görmemiş bir kişinin rüyasında Peygamberimizi gördüğünü iddia etmesi dini açıdan da teknik açıdan da mümkün değildir. Peygamberimizi ancak yaşarken onu gerçekte görmüş olan insanlar

rüyalarında görebilirler. Peygamberimizin bir resmi ya da videosu olmadığı için onu yaşarken hiç görmemiş biri tarafından görülmesi mümkün değildir. Onun rüyada görülebileceğini, şeytanın asla onun suretine giremeyeceğini haber veren rivayetlerin tamamı da bu kapıyı aralamak isteyen kişiler tarafından uydurulmuş rivayetlerdir.

Bazı kişiler rüyalarında gördükleri kişiyi Peygamberimiz zannedebilirler. Ancak onu hiç görmemiş birinin gördüğü kişinin Peygamberimiz olduğunu bilmesi yani bundan emin olması mümkün değildir. Öte taraftan gördüğü kişi gerçekten Peygamberimiz bile olsa bu yine de din adına bilgi ve iman meselesi edilebilecek ya da geleceğe dair haber niteliği taşıyacak bir şey değildir.

Bilindiği gibi Peygamberimizden sonraki dört halifenin üçü suikast ile katledilerek şehit edilmişlerdir. Yine Hz. Ali ile Hz. Aişe karşı karşıya gelerek savaşmış ve birçok Müslüman'ın yok yere ölümüne sebep olan onlarca olay yaşanmıştır. Peygamberimizin torunları da samimi ve ihlaslı bazı inanlar da aynı şekilde şehit edilmişlerdir.

Şimdi sormak gerekir. Kerâmeti kendinden menkul bazı kişilerin rüyasına girerek görünen ve çeşitli öğüt ve nasihatlerde bulunduğu iddia edilen Peygamberimiz, kendisine en yakın olan halifelerin, kimin halife olacağı konusunda karşı karşıya gelen sahabelerin, Hz. Ali'nin veya eşi Hz. Aişe'nin ya da torunları Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in rüyalarına girerek başlarına gelen olaylar konusunda onları neden uyarmamış, nasıl karar alacaklarını onlara neden söylememiş ve on binlerce sahabenin ölümüne neden engel olmamıştır? Üstelik söz konusu kişiler yaşarken Peygamberimizi görmüş oldukları için rüyalarına girenin Peygamberimiz olduğu konusunda tereddüt yaşayacakları bir durum da söz konusu değilken.

Peygamberimiz de bizler gibi ölümlü bir beşerdir. Allah tarafından tekrar diriltilene kadar bu dünya ile tüm ilişkisi kesilmiş

ve karşılıklı davalaşmalar ahirete bırakılmıştır: **Senden önce hiçbir beşere ölümsüzlüğü vermedik; şimdi sen ölürsen onlar ölümsüz mü kalacaklar? Her nefis ölümü tadıcıdır. Biz sizi, şerle de, hayırla da deneyerek imtihan ediyoruz ve siz bize döndürüleceksiniz.** (Enbiya 34-35). **Hiç kuşkusuz sen de öleceksin, onlar da ölecekler. Sonra siz, kıyamet günü Rabbinizin huzurunda davalayacaksınız.** (Zümer 30-31)

Dolayısıyla manevi anlamda gerçek hayata gelmesi de herhangi bir rüyaya girerek insanlara birtakım bildirimlerde bulunması da mümkün değildir. Rüyasında Peygamberimizi gördüğünü ve ondan birtakım bilgiler aldığını, Allah tarafından ya da Peygamberimiz aracılığı ile görevlendirildiğini, yazdığı şeylerin bizzat Allah tarafından ya da Peygamberimiz tarafından kendisine yazdırıldığını ya da verildiğini iddia eden kişiler ya insanları kandırmayı amaçlayan kötü niyetli kişilerdir ya da gördüğü kişinin Peygamberimiz olduğunu düşünen ancak bunun mümkün olmadığını, mümkün olsa da dini açıdan bir geçerliliği olmayacağını fark edememiş ve bundan dolayı da yaşadığını söylediği kişisel tecrübesini kendisine saklayamamış kişilerdirler. Oysa bu tarz bir zanna kapılan her inananın şeytanın vesveselerinden Allah'a sığınması ve şayet gerçek anlamda tevazu sahibi biriye bu gibi büyük iddialarda bulunmaması gerekir.

Peygamberimizi rüyada değil bize bırakmış olduğu Kuran mesajını ve o mesajdan hareketle tamamladığı örnek yaşamını hayatımıza taşıyarak hayatın içinde görmek gerekir. Ancak Kuran'ı en güzel şekilde hayatımıza taşıdığımızda Peygamberimizin örneğine ve mirasına gerçek anlamda sahip çıkabiliriz. Maalesef Müslümanların önemli bir çoğunluğu uyanık olmak yerine uyumayı, aktif ve sorumluluk sahibi olmak yerine de pasif ve sorumsuz yaşamayı tercih ettiklerinden dolayı Peygamberimiz Hz. Muhammed'i yaşayan bir Kuran olarak hayatın içinde aramak yerine rüyada görmeyi tercih ediyorlar.

O yüzden de bir türlü rüyadan uyanıp gerçek hayatta işe yarar bir hale gelemiyorlar.

İmam Mâtürîdî gibi kelâm âlimleri için rüya, keşf, ilham ve ölmüş bir insanla irtibata geçilerek alındığı iddia edilen bilgiler doğru bilginin kaynakları arasında sayılmaz ve bilgi kaynağı olarak kabul edilmezler.²⁹⁸ Yine İbn Fûrek (ö.1015), Taftazânî (ö.1390) ve Neseî (ö.1115) gibi âlimlerin de ilhamı bilgi kaynağı olarak kabul etmedikleri bilindiği gibi Kuran ayetlerine bâtinî manalar yükleme ve bunun üzerinden bir tefsir ve yorum gitmenin de küfür (gerçeği inkâr) ve ilhad²⁹⁹ olacağı konusunda diğer kelamcılarla ortak bir görüşü paylaşmaktadırlar.³⁰⁰

Bazı kişi ve çevrelerin vahiy kapısının kapanmış olması sebebiyle Allah ile irtibatı ilham yolu ile devam ettirmeye çalıştıkları ve ilhamı, güvenilir ve kesin bir bilgi kaynağı olarak ileri sürdükleri görülür. Oysa Kuran'dan bu şekilde bir bilgi kaynağı çıkarmak mümkün olmadığı gibi bu konuda İslam âlimlerinin önemli bir çoğunluğu da ilhamın, genel geçerliliği bulunan kesin bilgi kaynağı teşkil etmeyeceğini ve dini alanda delil olarak kullanamayacağını söylemişlerdir. Bu konudaki genel yaklaşımlar şu şekilde özetlenebilir:

“İnsan kalbine bazı bilgilerin ilham edilmesi mümkün olmakla birlikte bunlar genel geçerliliği bulunan kesin bilgi kaynağı teşkil etmez ve dinî alanda delil olarak kullanılamaz. Sûfiyye ile onlara tâbi olanların dışında kalan İslâm âlimlerinin çoğunluğu bu görüştedir. Delilleri ise şöylece özetlenebilir: a) Kuran'da insanın doğru bilgiye ulaşmak için başvurması

298 Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 9-17; “Bilindiği kadarıyla ilhamın dinî konularda bilgi kaynağı olamayacağını söyleyen ilk Sünnî kelâmcı Ebû Mansûr el-Mâtürîdî'dir. Mâtürîdî, insana ait bilginin eksikliğini öne sürerek doğrudan doğruya Allah'tan gelen ilhamî bilgiye başvurmak gerektiğini iddia eden çeşitli grupların bulunduğu dikkat çekmiş ve görüşlerini eleştirmiştir.” Yusuf Şevki Yavuz, **İlham**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 22, s. 98.

299 İlhâd: Dinden çıkma sonucunu doğuracak inanç ve görüşleri savunma anlamında felsefe ve kelâm terimi.

300 Mustafa Kara, **İbn Teymiye'ye Göre İbn Arabî**, Dergah Yayınları 2017, s. 147.

gereken kaynaklar duyular, akıl yürütme ve vahiy olmak üzere üç noktada toplanır. Yine Kuran’da canlı cansız bütün varlıkları gözlem altına alıp incelemeyi ve akıl yürüterek onların menşei hakkında bilgi üretmeyi emreden, daha sonra da üretilen bilgilerin vahyi teyit ettiğini açıklayan 700’den fazla ayetin mevcudiyetine karşılık ilhamî bilgilerin elde edilmesiyle ilgili açık anlamlı beyanların bulunmayışı bu yöntemin kesin bilgi kaynağı olmadığını gösterir b) Hz. Peygamber’in Allah’tan rüşdünü ilham etmesini istemesi özel anlamda değil genel anlamda bir ilham niteliği taşır. c) İlham kesin bilgi kaynağı olsaydı bu yöntemle elde edilen bilgiler arasında çelişki bulunmaz, farklı din ve mezhepler teşekkül etmezdi d) İlhamî bilgiler kontrolü mümkün olmayan sübjektif bir nitelik taşır. Bu sebeple ilhamın bilgi kaynağı olduğunu iddia etmek kadar olamayacağını söylemek de mümkündür.”³⁰¹

Ancak gerek ilham gerekse rüya tasavvufta önemli bir bilgi kaynağı olarak görülmüştür. Tasavvufta rüya sadece uykuya has değildir. Sûfilere göre âlem bir hayal, rüya da hayal olan âlemin müşahedesidir. Örneğin Rûmî’ye göre insan ahirette dünya hayatının bir rüya ve hayalden ibaret olduğunu anlayacaktır. Oysa Kuran’a göre içinde bulunduğumuz dünya hayatı bir rüya değil aksine tam olarak bir gerçekliktir. Kuran’da Allah’ın yerleri ve gökleri bir gerçek olarak yarattığı ifade edilmiştir **Allah gökleri ve yeri (deruni) bir hakikat üzere yarattı; unutmayın ki bu (yaratılıştaki) (O’na) inananların tümü için alınacak dersler vardır.** (Ankebut 44). **Kendi içlerinde hiç düşünmediler mi ki Allah, göklerde, yerde ve bu ikisi arasında bulunan her şeyi ancak hak olarak ve belirtilmiş bir süre ile yaratmıştır? İnsanlardan çoğu, Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.** (Rum 8)

301 Yusuf Şevki Yavuz, **İlham**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 22, s. 99.

Bazı sûfiler uyanık olmanın uykuda olmaktan daha iyi olduğunu söylerken bazıları rüyada Allah'ı, Hz. Peygamber'i ve evliyayı görmenin mümkün olduğunu belirterek uykunun ayrı bir önemi bulunduğunu ileri sürerler. Örneğin Bâyezîd-i Bistâmî rüyada gördüğü Allah'a kendisine nasıl varacağını sorduğunda, "Nefsini bırak da öyle gel" cevabını aldığını iddia etmiştir. Râbia el-Adeviyye, Resûlullah'ın, "Beni seviyor musun?" şeklindeki sorusuna, "Ey Allah'ın resulü! Seni kim sevmez ki? Fakat Hak Teâlâ'nın muhabbeti her tarafımı öyle kaplamıştır ki O'ndan başkasına gönlümde yer kalmamıştır" diye karşılık verdiğini iddia etmiştir. Kaynaklarda bazı sûfilerin virdlerini³⁰² rüyada Hz. Peygamber'den aldıkları belirtilir. Kuşeyrî, Ebû Bekir Muhammed b. Ali el-Kettânî'ye "yâ hay, yâ kayyûm! Lâ ilâhe illâ ente" zikrini rüyasında Resûlullah'ın öğrettiğini söylemiştir. Felçli olan Muhammed b. Saîd el-Bûsîrî, Resûl-i Ekrem'i övmek için Kasîdetü'l-bürde'yi yazmış, bu kaside hürmetine kendisine şifa vermesi için dua etmiş, bir süre sonra Hz. Peygamber rüyasında elini onun yüzüne sürerek hırkasını üzerine atmış ve Bûsîrî iyileşmiştir.³⁰³

Rüyalar dışında da Allah'ın farklı şekillerde tecelli ettiği dair inanç ve iddialar ile akla ve Kuran'a aykırı gerçek dışı anlatıların tasavvuf kaynakları içinde bolca görülmesi mümkündür. Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö.1273) torunu Ârif Çelebi'nin, sonra da onun oğlu Âbid Çelebi'nin hizmetinde olduğu bilinen Ahmed Eflâkî'nin (ö.761/1360) Celâleddîn-i Rûmî ve Mevlevî tarikatı hakkında en geniş bilgileri ihtiva eden **Menâkıbü'l Ârifîn** (Ariflerin Menkıbeleri) isimli Farsça eseri, aynı zamanda tasavvuf düşüncesinin en önemli kaynak eserlerinin başında gelmektedir. Şeyhi Ârif Çelebi'nin isteğiyle başladığı ünlü eseri Ariflerin Menkıbeleri'ni yaklaşık otuz beş yılda bitirdiği kabul edilmektedir.

302 Vird: Tasavvufta Allah'ı anmak için yapılan bir zikir çeşidi.

303 Süleyman Uludağ, **Rüya**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 35, s. 309.

Söz konusu eserde, İslam inancının en temel kabul ve değerleri ile çatışan birçok hikâye ve menkıbeye rastlamak mümkündür. İslam inancı açısından kabul edilmesi mümkün olmayan anlatılardan biri şu şekildedir: “Bir gün ileri gelen sofiler, babam Hudavendigâr’dan: Abu Yezid (Tanrı rahmet etsin), Ben Tanrı’ mı daha sakalı bitmemiş bir genç şeklinde gördüm, buyuruyor. Bu nasıl olur?” diye sordular. Babam: “Bunda iki hüküm vardır: ya Bayezid Tanrı’yı sakalı bitmemiş genç şeklinde görmüş yahut Bayezid’in meylerinden ötürü Tanrı onun gözüne bir genç çocuk suretinde gözük müştür” dedi. Yine buyurdular ki: Mevlânâ Şems-i Tebrizî’nin Kimya adında bir karısı vardı. Bir gün Şems hazretlerine kızıp Meram bağları tarafına gitti. Mevlânâ hazretleri medresenin kadınlarına işaretle: “Haydi gidin Kimya Hatunu buraya getirin; Mevlânâ Şemseddin’in gönlü ona çok bağlıdır” buyurdu. Bunun üzerine kadınlardan bir grup onu aramaya hazırladıkları sırada Mevlânâ, Şems’in yanına girdi. Şems, şahane bir çadırda oturmuş, Kimya Hatunla konuşup oynuyor ve Kimya Hatun da giydiği elbiselerle orada oturuyordu. Mevlânâ bunu görünce hayrette kaldı. Onu aramağa hazırlanan dostların karıları da henüz gitmemişlerdi. Mevlânâ dışarı çıktı. Bu karı kocanın oynaşmalarına mâni olmamak için medresede aşağı yukarı dolaştı. Sonra Şems, “İçeri gel” diye bağırdı. Mevlânâ içeri girdiği vakit, Şems’ten başkasını görmedi. Bunun sırrını sordu ve: “Kimya nereye gitti?” dedi. Şems: “Yüce Tanrı beni o kadar sever ki istediğim şekilde yanıma gelir. Şu anda da Kimya şeklinde geldi” buyurdu. İşte Bayezid’in hali de böyle idi. Tanrı ona daha sakalı bitmemiş bir genç şeklinde göründü.”³⁰⁴

304 Ahmed Eflaki, **Ariflerin Menkıbeleri**, çev: Tahsin Yazıcı, Kabalcı Yayınevi 2006, s. 484-485. Söz konusu bu çalışma bu türde onlarca yakışsız ve İslam inancı ile birlikte anılması mümkün olmayan anlatılar içermektedir. Ancak çalışmamızın sınırlarını aşmamak adına sadece bir kısmına yer verilecektir.

Esasen bu satırlardan sonra “Allah bunları iddia eden ve bunlara inanıp savunanları ıslah etsin” demekten başka söyleyecek bir söz kalmıyor insana. İslam gibi muhteşem bir inanç sisteminin bu tip çarpık ve sapkın inanç ve kabuller üzerinden nasıl yozlaştırıldığını görmek insanın içini acıtıyor. Allah’ı sakalı bitmemiş bir genç olarak gördüğünü iddia eden ya da haşa kadın suretine sokup kocası ile oynatıran bu zihniyet sahiplerinin çok büyük ilim ve kerâmet sahibi ve Allah dostu kişiler olarak takdim edilmeleri İslam dinine yapılmış en büyük ihanetlerin başında gelmektedir. Bugün halen daha Allah ile Peygamberimiz ile görüştüğünü ve onlardan birtakım buyruklar ve görevler aldığını iddia eden kişilerin güç aldıkları dayanaklar İslam’ın ruhuna aykırı bu tarz kitaplardır.

Mehmet Akif Ersoy’un şu şiirindeki göndermeleri, bu açıklamalar üzerine tam isabet niteliğindedir: “Edipler doğrusu pek çok, kimi görsen: Şâir. Yalnız, şiirlerin konusu iki şeyden biridir: Koca millet! Edebiyatı ya oğlan ya karı... Nefs-i emmâre³⁰⁵ seviyesinde henüz duyguları! Sonra tenkite giriş: Hepsi tasavvufla dolu: Var mı tasavvufun bilmem ki ibâhiyye³⁰⁶ kolu? İçilir, pervasızca türlü rezillikler yapılır da; Hafız’ın³⁰⁷ divanı fetva kitabıdır ortada! “Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!” Arifler yolu; ne güzel, hem ucuz, hem de şeker!”³⁰⁸

Öte taraftan söz konusu çalışmada Celâleddîn-i Rûmî’nin ölüleri dirilttiğine dair anlatılara da yer verilmiştir: “Mevlânâ’nın hizmetinde Hamza adında bir neyzen vardı. Son derece ustaca ve iyi çalardı. Mevlânâ’nın onun hakkında iyilikleri

305 Nefs-i emmâre: İnsanı kötülüğe sürükleyen nefis.

306 İbâhiyye: Dinin emirleriyle ahlâki ve kanunî düzenlemeleri benimsemeyen gruplara verilen isim.

307 Hafız-ı Şirazi (ö.1390). İran’ın büyük lirik şairi.

308 Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, s. 335-337. Farsça Beyit: “Mebâş der pey âzâr ü herçî hâhî kün/Ki der şeriat-i mâ gayr ez in günâhî nist.” Manası: “Kimseyi incitme de ne istersen yap, çünkü bizim kanunumuzda bundan başka bir suç yoktur.” Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, Hece Yayınları 2009, s. 173-174.

çoktu. Bu neyzen birden bire hastalanıp öldü. Mevlânâ hazretlerine haber verilirken müridlerinden bir kısmı da onu (gömmek üzere) hazırlamakla uğraşıyordu. Mevlânâ hemen kalkıp neyzenin evine gitti, kapıdan içeri girince “Aziz dost Hamza, kalk!” dedi. “Buyur!” diyerek kalktı Hamza ve ney çalmağa başladı. Üç gün üç gece büyük bir semâ yaptılar. O gün, yüze yakın Rumlu kâfir Müslüman oldu. Mevlânâ mübarek ayağını evden dışarı atar atmaz neyzen öldü.”³⁰⁹ Aynı yerde başka bir anlatıda da şu iddiaya yer verilmiştir: “Yine müridlerden bir derviş öldü. Ölüm haberi Mevlânâ hazretlerine ulaştınca “Niçin daha erken haber vermediniz. Onun ölmesini önlerdim” dedi.”³¹⁰ Söz konusu çalışmada bu tarz gerçek dışı anlatılara yer verilse de Kuran ayetleri gerçeği apaçık bir biçimde ortaya koymaktadır: **Vakti geldiği zaman, Allah hiçbir canı ertelememez. Sonuçta Allah yaptığımız her şeyden haberdardır.** (Münafikun 10). **Onların ecelleri gelince ne bir saat ertelenbilirler, ne de öne alınabilirler.** (Nahl 61)

Yine Ariflerin Menkıbeleri isimli çalışmada İslam inancı açısından kabul edilemeyecek şu satırlara şahit olmak mümkündür: “Bir gün Mevlana hazretleri adı geçen şeyh Alâeddin’e: “Hıristiyan keşişler ve Hıristiyan bilginler (Tanrı onlara doğru yolu gösterecek) İsa’nın (selam onun üzerine olsun) hakikati hakkında ne diyorlar?” diye sordu. “Onlar İsa’ya Tanrı diyorlar” dedi Alâeddin. “Bundan sonra onlara bizim Muhammed’imiz Tanrı’dan daha Tanrı’dır, Tanrı’dan daha Tanrı’dır, de!” diye buyurdu Mevlana.”³¹¹

Bu türden ifadelerin İslam’ın ruhuna aykırı olduğunu söylemeye bile gerek yoktur. Kuran bize Allah’ın eşi ve benzeri olmadığını ve hiç kimsenin O’nun dengi olamayacağını açıkça söylemektedir: **Bütün övgü gökleri ve yeri yaratan,**

309 Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 221.

310 Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 221.

311 Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 251.

karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah'a mahsustur. Buna rağmen tevhit hakikatini inkâr edenler, başkalarını Rablerine denk tutarlar. (En'am 1). Peygamberimize söylemesi emredilen şeye de vurgu yapıyor ayetler: **De ki: Ben de yalnızca sizin gibi ölümlü bir insanım. Bana ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyediliyor: Öyleyse O'na yönelin ve O'ndan af dileyin! Yazıklar olsun Allah'tan başkasına ilahlık yakıştıranlara.** (Fussilet 6). **De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim; kendime de size de ne yapılacağını asla bilmiyorum; ben sadece (vahyi) olduğu gibi beyan eden bir uyarıcıyım.** (Ahkaf 9). Allah'ın indirdiğini elçisi olduğu gibi tebliğ ediyor ama Allah ne diyor, insanlar ne anlıyor ve neler iddia ediyorlar!

İbn Arabî'nin Din Anlayışı ve Bazı İddiaları

Kimse tartışılmaz ve hatasız değildir. Geçmişten günümüze kadar birçok düşünür, bazı yaklaşımları sebebiyle çeşitli eleştirilere muhatap edilmiş ve hataları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu son derece doğal ve zaten olması gereken bir şeydir. Kişilerin ya da yazdıklarının ardına sığınmak ya da insanlar tarafından yazılan kitaplara Allah'tan gelen vahiy muamelesi yaparak tartışmaya kapatmak kabul edilebilir bir şey değildir. İbn Arabî de doğrusu ve yanlışı, hatası ve sevabıyla herkes gibi biridir. Dolayısıyla pek tabi hataları gösterilecek ve eleştirilecektir. Bir söz ya da iddia, onu söyleyen veya ileri süren kişinin kimliğine göre doğru ya da yanlış olmaz. Kim olursa olsun doğrusu doğru, yanlışı da yanlıştır. Hele ki bu durum din ile alakalı bir konu ise doğru ve yanlışların açıkça ortaya konulması diğer bütün konulardan daha hayati bir durumdur.³¹² İbn Arabî'nin de Kuran ayetlerini bâtinî yorumlara tâbi

312 İbn Arabî, geçmişten günümüze en çok tartışılan ve kimilerince büyük bir âlim, kimilerince de sapkın ve İslam dışı görülen ve hakkında lehte ve aleyhte fetvalar verilen bir kişi olmuştur. Bu kısımda mesele kişiselleştirilmeden ya da İbn Arabî'nin imanı hakkında lehte veya aleyhte fetva verilmeye kalkılmadan, İslam inancı açısından kabul edilemez bulduğumuz ve uygun olmadığına inandığımız

tutarak kendince yorumlama biçimi, kendi görüşlerini desteklemek adına uydurma rivayetleri ve İslam dışı kavram ve unsurları kullanmaktan çekinmemesi ve İslam'ın ruhuna uygun olmayan bazı iddiaları sebebiyle çok çeşitli tartışmalara sebep olduğu görülmektedir:

“İslâm dünyasında felsefi tasavvufun başlıca temsilcilerinden biri olan İbnü'l-Arabî'nin, ortaya atıldığı zamandan itibaren yoğun tartışmalara konu olan vahdet-i vücûd doktrinini temellendirirken naslar üzerinde yaptığı ve çeşitli spekülasyonlara yol açan te'villeri, yaratana yaratıkları arasındaki kesin ayırımı ortadan kaldıran yaklaşımları, Hz. Peygamber'e beşer üstü bir mahiyet tanınması, Şîh-İsmâîlîler'den aldığı bazı ilkelerin yanında eski Mısır, Yunan ve Hint kültüründen gelen kavram ve problemleri tasavvufa taşıması, nihayet sisteminin bütünü itibariyle dinler ve inanışlar arasında âdetâ fark gözetmeyerek dinler üstü bir dini savunduğu izlenimi uyandıran hoşgörüsü gibi sebeplerle İslâm düşünce tarihinde en çok tartışılan, lehinde ve aleyhinde en fazla fetva verilen bir düşünür olmuştur. Nitekim yapılan bir araştırmaya göre yalnız Arapça literatürde onun aleyhinde yazılan eser sayısı otuz dört, savunma amacıyla kaleme alınanların sayısı yirmidir; aleyhinde iki yüz otuz sekiz, lehinde ise otuz üç fetva verilmiştir.”³¹³

İlgili bölümlerde, Kuran'ın anlaşılın diye Allah tarafından apaçık kılındığı ve Kuran'ın dini konuda gerekli olan her bilgiyi net bir şekilde içerdiği konusunda birçok ayetten örnek getirilmişti. Ancak bunca apaçık ayete rağmen yine de ayetleri bâtinî³¹⁴ birtakım yorumlara tâbi tutarak keyfi şekilde yorumlama ve kimi zaman ayete tam tersi bir anlam yükleme şek-

---

bazı iddia ve yaklaşımlarına dikkat çekilmeye ve değerlendirmelerde bulunulmaya çalışılacak ve takdir okuyucuya bırakılacaktır.

313 Mahmut Kaya, **İbnü'l Arabî**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 20, s. 520

314 Bâtinî Yorum: Ayetlerin görünen yüzü dışında gizli anlam ve yorumları olduğu ve önemli olanın da herkesçe bilinmesi mümkün olmayan bu yorumlar olduğu iddiası.

lindeki çabaların İbn Arabî (ö.1240) örneğinde de karşımıza çıktığı görülmektedir. Şüphesiz bu, kabul edilebilecek ya da masum görülebilecek bir tutum değildir:

“Bâtınlık, lafızları içi boş kap gibi görmektedir. Böyle görünce, o kabın içini doldurmak kişiye kalmıştır. Sonuçta ayetler içini Allah’ın doldurduğu murad-ı ilahiye taşıyan kaplar olmaksızın çıkarılıp, içini yorumcunun doldurduğu kaplara dönüşmüştür. Bunun nasıl yapıldığını görmek için, Bâtınlığın sembol isimlerinden İbn Arabî’nin Fûsusu’l-Hikem adlı eserine bakmak yeterlidir... İbn Arabî “kelimelerin kalbine manaları inzal eden Allah’a hamdolsun” der. Bu hoş cümle ile nahoş bir şeyi kasteder: Kelimelerin bir manası olmadığını, sen içine ne koyarsan kelimenin manasının o olacağını... Esasen böyle keyfi ve bâtni bir dil teorisi icat etmeden, kelimelerle bu kadar oynamak da imkânsızdır. Onun, kelimelerin içini kendisi doldurup, sonra da “Ben değil Allah doldurdu” demesi, yine bâtni algının bir gereğidir. Bu üç aşamalı bir süreçtir: 1.Önce Kuranî kelimelerin içi boşaltılır. 2.Onların yerine arzu edilen beşeri anlamlar doldurulur. 3.O anlamlar Kuran’ı gönderene nisbet edilir.”³¹⁵

315 Mustafa İslamoğlu, **Kur’an’ı Anlama Yöntemi**, s. 242-243. İbn Arabî’nin bâtni yorumlarının bir kısmını şu şekilde göstermek mümkündür: “Kuranda *fâcir* kavramı, “sapık, yoldan çıkmış” anlamında kullanılır (Örneğin Nüh 27). İbn Arabî anlamı ters yüz eder. O, Kuran’ın ıstılah olarak kullandığı fâciri yapı söküme uğratarak, kök anlamına irca eder ve “hakkin kendisine tecelli edip fıskırdığı kimse” olarak tanımlar. Eğer hermenötik (yorumbilim), bir metni onu yazandan daha iyi anlama iddiasıysa, bu işin babası İbn Arabî’dir. Hedef bellidir: Allah’ın muradını anlamak yerine, Allah’a kendi muradını söyletmek... “Senin Rabbin, başkasına değil yalnızca kendisine kulluk etmeni emreder” (İsra 23). Bu ayetten, “kim neye kulluk ederse etsin mecburen Allah’a kulluk etmiş olur” anlamı çıkar mı? Şeyh bu ayetin anlamının bu olduğundan emindir. Bu yaklaşımın, mümin-müşrik ayrımını geçersiz kılan bâtni bir okuma olduğu aşikârdır. Kuranda nerede *ellezine keferû* geçse, orada “küfredenler” (gerçeği örtterek inkâr edenler) kastedilir. İbn Arabî bu anlamı tam tersine çevirir. Ona göre bu ibarenin anlamı “nefislerini örtüp perdeleyen” kimselerdir. Nuh 22, kâfir kavmin Hz. Nuh’a kurduğu “tuzak/mekr”i haber verir. İbn Arabî sistemine göre mümin-kâfir ayrımı geçersizdir. O’na göre mekr/tuzak, peygamberlerin Allah’a davetidir. “Na-

Bilindiği gibi bazı sûfî müellifler eserlerini Peygamberimizden aldıkları talimatla yazdıklarını ileri sürmüştür. İbn Arabî, 627 Muharreminde (Aralık 1229) Dımaşk'ta Hz. Peygamber'i rüyasında gördüğünü, onun kendisine bir kitap uzatarak, "Bu Füsûsü'l-hikem'dir (Hikmetlerin Özü), bunu al ve halkın faydasına sun" dediğini, bunun üzerine kitabı alıp fazlasız ve noksansız halka sunduğunu ifade eder.³¹⁶

İbn Arabî, **Fusus'u'l Hikem**'de şöyle söyler: "(Hicri) 627 senesi Muharrem ayının son on gününde bir gün Şam'da

sıl yani?" dediğini duyar gibiyim. Şöyleymiş: Allah'tan başka bir şey yokmuş. Bu durumda Allah'a davet etmek, davet eden peygamberin, davet ettiği ümmete kurduğu bir "tuzak ve hile"den başka bir şey değilmiş... Kuran'a göre Nuh kavmi tufan ile helak edilmiştir. İbn Arabî'ye göre iş bunun tam tersidir: "Nuh kavmi ilm-i billâh deryasına gark olmuştur." Kuran'a göre ins (insan) ve cin Allah'a ibadet için yaratılmıştır (Zariyat 56). İbrahim Fassi'nda Şeyh'e göre durum bildiğiniz gibi değildir: "O bana ibadet eder, ben de O'na ibadet ederim." Hud Fassi'ndaki "Bizim vücudumuz Hakk'ın gıdası, O da bizim gıdamızdır" sözünü de buna eklediğinizde, Şeyh'in muradıyla Kuran'ın muradı zıt kutuplara düşer. İsa Fassi'nda "Doğrusu, 'Allah Meryem oğlu Mesih'tir' diyenler kafir olmuştur" (Maide 72) ayeti, Şeyhin bâtinliliğine şöyle uyarlanır: "Onların küfürleri İsa'ya Allah demeleri değildir; çünkü bu söz doğrudur, küfür değildir..." Gerisi önemli değil, ama onu da aktaralım: "Asıl onlar Hakk'ı (Tanrı'yı) İsa'ya tahsis etmelerinden dolayı küfre girmişlerdir." Yani mi? Yani, "İsa da dâhil, her şey Tanrı'dır" deselerdi sorun yoktu. Harun Fassi'nda buzağıya tapanların üzerine Musa ve Harun'un niçin musallat edildiğini Şeyh şöyle açıklar: "Ta ki Allah'a her surette ibadet edilsin." Kuran buzağıya tapanların Allah'ın lanetine uğradığını söylerken, İbn Arabî tam tersini söylemektedir. Kuran'a göre, Firavun'un "Ben sizin en büyük Rabbinizim" sözü Allah'ı gazaba getirmiştir. İbn Arabî'nin bâtni sistemine göre, Firavun'un bu sözü "doğru bir söz" imiş. Kuran, Cehennem'i bir cezalandırma yeri olarak takdim eder. İbn Arabî Fusûs'ta cehennemi isyan ehlinin cenneti olarak görür ve azabı "tatlılık" olarak yorumlar. Örnekler böyle devam edip gidiyor. Ayetin lafzı, mana ve maksadına sırt dönmeden bu sonuçlara varılamayacağı aşikârdır. Unutulması gereken husus şu: Şeyh, ilahi kelâmın ne dediğiyle zerre kadar ilgilenmiyor. O, kendini Kuran'a uymak zorunda hissetmiyor. Kafasında bir şey var. Kuran'ı ona uydurmaya çaballıyor. Bu Kuran'a uyar mı uymaz mı diye bir derdi yok. Uysa da uymasa da, o bildiğini okuyor. Yukarıda verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi, dilin en temel kuralları yerle bir ediliyor... Ve kelimelere sahte anlamlar giydiriliyor. Bu durumda tartışılması gereken şey, İbn Arabî'nin dilinin "doğruluğu" değil, "dürüstlüğü" olmalıdır. Yahudilerin bu yöntemi Tevrat'a uyguladıklarını haber veren Kuran, yöntemin adını da "Kelimelerin anlamını çarpıtmak" koyacaktır (Nisa 46)." Mustafa İslamoğlu, **Kur'an'ı Anlama Yöntemi**, s. 243-245.

316 Süleyman Uludağ, **Rüya**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 35, s. 309.

gösterilen bir rüyada Hz. Peygamber’i (s.a.v) gördüm. Elinde bir kitap vardı. Bana “Bu, Fusûsu’l Hikem kitabıdır, onu al ve yararlanmaları için insanlara ulaştır” diye emretti. Ben de “Bize emredildiği gibi, Allah’a, Peygamber’ine ve içimizden olan yöneticilere itaat ederiz ve sözlerini dinleriz” dedim. Böylece amacı tam olarak anladım, niyetimi temizledim, herhangi bir ekleme ve çıkarma yapmaksızın Allah’ın elçisinin belirttiği tarzda bu kitabı insanlara ulaştırmak için kastımı arındırdım. Bu kitabı insanlara ulaştırırken ve diğer bütün hallerde beni Şeytan’ın musallat olmadığı kullar arasına katmasını Allah’tan niyaz ederim. Parmaklarımın yazdığı, dilimin söylediği ve kalbimin sığırdığı her şeyde bana korunmuşluk yardımıyla münezzehlik makamından gelen (Şeytan’ın araya girmediği) aktarımını ve rav’daki ruhani üfleme tahsis etmesini dileirim. Bu işi yaparken kendince yorumlayan birisi değil, yalnızca bir tercüman olayım. Kitabı okuyan kalp ve müşahede sahibi insanlar, onun nefsanî amaçlardan uzak olan mukaddeslik makamından geldiğine tam olarak kanaat getirsin. (Çünkü) nefsanî amaçlarda gerçekle yanlış birbirine karışmıştır. Duamı işittiğinde yakarışıma kulak vermesini Cenab-ı Haktan niyaz ederim. Böylece yalnızca bana aktarılanı aktarayım, yalnızca bana indirilmiş şeyleri bu satırlara yazabileyim. (Ama ben) ne resulüm ne peygamber. Ben yalnızca bir vâris ve ahiretimin bekçisiyim.”³¹⁷

Görüldüğü gibi İbn Arabî yazdıklarının kendi yorumları olmadığını, kitabın arı, duru, temiz ve kutsal olan Allah katından geldiğini, kitabın satırlarını yazarken yalnızca kendisine aktarılan ve indirilen şeyleri yazarak şeytanın araya girmesinden Allah’a sığındığını ancak kendisinin bir resul ya da peygamber olmadığını ama peygamberin vârisi yani mirasçısı olduğunu ifade etmektedir. Bazı kişiler gördüğünüz gibi “Resulüm

317 İbnü’l Arabî, **Fusûsu’l Hikem**, çeviri ve şerh: Ekrem Demirli, Alfa Yayınları, İstanbul 2017, s. 20-21.

ya da peygamberim” demiyor diyebilir. Böyle savunuda bulunan birisine bizim de içimizden “Yok bir de resulüm ya da peygamberim” deseydi demek gelir. Her ne kadar resul ve peygamber olmadığını ifade etmiş olsa da yazmış olduğu kitabın geldiğini iddia ettiği kaynağın, resullerin Allah’tan almış oldukları vahiylerin kaynağından ayrı bir yer olmadığı görülmektedir. Zaten bunu: “Veliler, bilgileri peygambere vahiy getiren meleğin aldığı kaynaktan alırlar”³¹⁸ demek suretiyle kendisi de ifade etmektedir.

Haşa Hz. Peygamber Kuran’dan ümidini mi kesmiş ki İbn Arabî’nin rüyasına girerek ona başka bir kitap vermiştir. Şayet Peygamberimiz gerçekten İbn Arabî’nin rüyasına girdiyse neden ona “İnsanlar Kuran’ın hakikatlerini terk ettiler, dini özünden uzaklaştırıp yozlaştırdılar. İhlas ve samimiyetle insanları Kuran’a yani benim gerçek yoluma çağır” şeklinde bir şey demek yerine elinde tuttuğu ve Fususu’l-Hikem olduğunu söylediği kitabı İbn Arabî’ye vermiştir? Kuran insanlara yeterli mi gelmemiştir yoksa Allah indirdiği dini gerektiği gibi açık mı kılmamıştır ya da Peygamberimiz artık Kuran’ın insanların ihtiyaçlarına cevap veremediğini düşünerek Fususu’l-Hikem’i mi getirmiştir? Peygamberimiz bunu kendi mi yazmıştır yoksa Kuran’dan sonra Allah’tan yeni bir vahiy mi almıştır?

Bu türden bir iddiada bulunmak yerine “İlmim el verdiğince ve dilim döndüğünce İslam’ın hakikatlerini ve güzelliklerini ifade etmeye çalıştım. Hatalar bana, güzellikler ise Allah’ın eşsiz dini İslam’a aittir” türünden bir şey söyleyerek kitap yazmak çok mu zordur? Gerçek tevazu bu tarz cümleler kurmak mıdır yoksa kendisinden hiçbir etki olmadığını ifade ederek Allah’tan ya da Peygamberimizden aldığını olduğu gibi aktardığını söylemek midir? Bunu, kararlarımızın ve tercihlerimizin hesabını vereceğimiz hesap gününü hatırlatarak akıl ve

318 Süleyman Uludağ, **İbn Arabî**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları 2015, s. 106-107.

insaf sahibi her Müslüman'ın vicdan mahkemesine bırakmak gerekir. İbn Arabî'nin bilgi edinme yolları ve yazdıkları ile ilgili iddialarını özet olarak şu sözlerinden görmek mümkündür:

“Ben sadece (ilahî) izinle konuşuyorum. Eserlerim başkalarının eserleri gibi, ben de diğer yazarlar gibi değilim. Her yazar iradesiyle yazar, her ne kadar iradesi cebir altında ise de veya bildiklerine dayanır, dilediğini yazar, dilediğini yazmaz. Biz öyle değiliz. Kalpler ilahî huzurda durur, kapının açılmasını bekler. Bekleme halindeki kalplerde hiçbir bilgi yoktur.” “Biz bomboş bir kalp (zihin) ile bilgileri Allah'tan alırız. Feyzi kabule müsait oluşumuz gerçeği uygun bilgiler edinmemizi sağlar. Bu yoldan her çeşit hakikatleri öğreniriz. Yüce Allah bizim öğretmenimizdir. Bu husus peygamberlerden bize miras kalmış olup bilgilerimiz her çeşit hatadan korunmuştur.” “Eserlerimde anlattığım bilgileri akla ve fikre dayanıp yazmadım. Bunlar ilham meleğinin kalbime koyduğu bilgilerdir.” “Allah'a hamd olsun ki, Hz. Peygamber hariç hiç kimseyi taklit etmedim. Bütün bilgilerimiz hatadan muhafaza edilmiştir.” “Tüm yazdıklarım Allah tarafından bana dikte ettirilmekte olup bunlar rabbânî bir ilhâm, kalbime üflenen ruhani feyizlerdir. Bütün bu bilgilere bağımsız olarak değil, Hz. Peygamber'e vâris biri olarak sahibim.” “Yazdıklarım ibare ve söz tarzında bir vahiy olmayıp ilham tarzında bir vahiydir.” “Bilgilerimizin kaynağı akıl ve fikir değil, ilâhî feyzdir.” “Futuhât benim iradem ve fikrimle yazılan bir eser değildir, ilham meleğinin diliyle Hakk Teâlâ (Allah) onu bize dikte ettirmiştir.”³¹⁹ “Söylediğim her şeyi, bana Tanrı haber verdi”, “O, bana imlâ ediyor ve ben (bunları) kendi elimle yazıyordum” “Benim lisanım, Hakk'ın (Allah'ın) lisanıdır, sözüm O'nun sözüdür”³²⁰

Görünen o ki yazdığı ve konuştuğu şeylerin bizzat Allah tarafından kendisine söylenmiş olduğu iddiası İbn Arabî'ye

319 Süleyman Uludağ, **İbn Arabî**, s. 62-63.

320 Nihat Keklik, **el-Futuhât el-Mekkiyye**, cilt:2, Bölüm: A, s. 455.

yeterli gelmemiş ve rüyada Allah'ı gördüğünü ve Allah ile karşılıklı diyaloga geçtiğini iddia etmiştir: “Ben (rûyâda) Hakk'ı gördüm: Kendisi bana, delillerin ve doğru düşüncelerin ispatlı şekilde reddettiği şeyleri haber verdi” “Ben Allah Teâlâ'yı rüyada gördüm. Bana söz söyledi ve benimle konuştu” “Rüyada Hakk'ı gördüm ve O, bize (Kuran) ayetlerini okudu. Ben de bildim ki bu ayetler ile murâd olunan benim.”³²¹ Oysa Kuran ayetleri açık bir şekilde bunun mümkün olmayacağına dikkat çekmiştir: **Hiçbir beşeri görüş ve tasavvur O'nu kuşatamaz, fakat O her türlü beşeri görüş ve tasavvuru çepeçevre kuşatır: Yalnızca O'dur her şeye nüfuz eden, her şeyden haberdar olan.** (En'am 103). Yine Hz. Musa Allah'ı görmek istemiş ve bunun mümkün olmadığı şu cevap ile kendisine bildirilmiştir: **Ve Musa tayin ettiğimiz vakitte tespit ettiğimiz yere gelince Rabbi de ona konuştu: (Musa): “Rabbim! Göster bana zatını, göreyim seni!” dedi. (Allah) “Asla göremezsın beni!” dedi.** (A'raf 143). İbn Arabî, Hz. Musa'nın bile göremediği Allah'ı rüyasında gördüğünü iddia etmiştir.

İbn Arabî, kendisine ayet geldiğini de şu sözleri ile iddia etmiştir: “İşte bu 586 yılında İşbiliyye³²² kabristanında bir Cuma günü namazdan sonra bize gelen ayet'dir. Bu sırada sarhoş (gibi) kaldım: Üç yıl müddetle, namazda veya uyanıkken yahut uykuda, ancak bunu okuyabiliyordum.”³²³

Arabî, Futuhât isimli çalışmasının 126. Babı için şöyle söylüyor: “Bilin ki benim için meydana gelen bir vakıa'da, kendimde bulunmayan bir emir üzere Allah, bu babı yazdığımın gecesinde, beni bilgi sahibi kılınca, bana denildi ki: “Dünyanın bedbahtlık olduğunu işitmedin mi?” “Evet” dedim. Yine denildi ki: “Öyleyse bunu, bu bab (için)de bir fasıl yap.”³²⁴

321 Nihat Keklik, **el-Futûhât el-Mekkiyye**, cilt:2, Bölüm: A, s. 95.

322 İşbiliye: İspanya'nın güneyinde Endülüs bölgesinde yaklaşık beş asır İslâm hâkimiyetinde kalan ve günümüzde Sevilla adıyla anılan şehir.

323 Nihat Keklik, **el-Futûhât el-Mekkiyye**, cilt:2, Bölüm: A, s. 99.

324 Nihat Keklik, **el-Futûhât el-Mekkiyye**, cilt:2, Bölüm: A, s. 95-96.

İbn Arabî'nin Divan'daki şiirlerinde de benzer ifadeler kullandığı görülmektedir: “Elinde, ağır basan mîzân olduğu halde, ben Hakk’ı gördüm” “Hakk bana seslendi” “Hakk bana Kur’an’ı ile seslendi” “Yaratan’ım bana kendi cömertliği ile (bu gerçeği) gösterdi” “Uykumda (rüyada) Rabbimi gördüm ve O’na dedim ki... ve O, bana dedi ki...”³²⁵

İbn Arabî, bir gece rüyasında Allah’ın kendisine bir şiir ezberlettiğini ve uyandığında bu şiiri unutmamak için dudaklarını sürekli bir biçimde kıpırdattığını fark etmiş ve şöyle söylemiştir: “Bunu Allah bir vakıa’da bana gösterdi. Sonra uykumdan uyandım. Daha önce ne başkasından ne de kendimden işittiğim beyitler ile dudaklarımı kıpırdatıyordum. (Şiir) Allah bana rüyamda dedi ki; fakat bu, benim sözlerim değildi; kullarım arasında sana ben seslenirim bir zaman, kendi makamımda, sırları sana ben veririm bir zaman ve sen, her iki halde dahi, benim indimde oruç ve mükellefiyet kanadı altındasın; namazdan zekâta, zekâttan oruca ve haramdan helale, helalden harama kadar; adeta bir çadırın maksuresi gibisin: Sen onda da bunda da bendensin” “Rabbimi Rabbimin gözüyle gördüm: Rabbim(!) dedim, dedi ki, sensin”³²⁶

Yine İbn Arabî'nin şu sözlerinin de İslam inancı açısından kabul edilmesinin mümkün olmadığı ortadadır. İbn Arabî’yi hatasız göstermek ya da İslam’a uygun olmayan sözlerini dini bir kılıfa uydurmaya zorlamak, bu tür söz ve iddiaları karşısında tepki görmemek için sessiz/tarafsız kalmak ya da onu “Allah dostu” ilan ederek dokunulmaz ve tartışılmaz kılmak veya bu tür söz ve açıklamaların herkes tarafından anlaşılamayacak kadar derin anlamlar içerdiği şeklinde dışı süslü ama içi bomboş savunmalar yapmak da bu tarz temelsiz iddialara kanmak da aklı başında, vicdan sahibi, Allah korkusu ve ahiret kaygısı olan hiçbir Müslüman’a yakışmaz.

325 Nihat Keklik, *el-Futûhât el-Mekkiyye*, cilt:2, Bölüm: B, s. 457.

326 Nihat Keklik, *el-Futûhât el-Mekkiyye*, cilt:2, Bölüm: A, s. 96-97.

Müslüman, herkesten ve her şeyden önce Allah'ın rızası ve hatırını gözetir. Allah'ın dinini tanınmaz hale getiren kim olursa olsun başkalarının değil, Allah'ın tarafında yer alır. Tarihi şahsiyetlerin sahip oldukları şöhrete ya da insanlar tarafından haklarında övgüler dizilmesine değil, hakikatin ne olduğuna bakar. Doğrusuna doğru, yanlışına da yanlış der. Bu kadar basit ve açık bir konuda dahi Müslümanların söz ve iddiaya değil sözü söyleyene ve iddiayı ortaya atana bakarak pozisyon alması anlaşılır ve kabul edilebilir değildir. Bir söz veya yorum, dini açıdan sorunlu ve kabul edilemez iddialar içeriyorsa şayet o söz ya da yorumun kimin ağzından çıktığının bir önemi olmadığı gibi sıradan birinin söylemesi ile çok büyük âlim sayılan birinin söylemesi arasında da bir fark yoktur.

Bir sokak röportajı yapılsa ve insanlara bu türden sözler okunsa muhtemelen büyük çoğunluk bu sözleri saçma ve kabul edilemez bulacak ve sözün sahibine türlü yakıştırmalar sıralayacaktır. Sonunda insanlara bu sözlerin falanca kişiye ait olduğunu söyleseniz, büyük ihtimal derin bir şaşkınlık içinde bu sözler kendisinde şok etkisi yaratacaktır. Ya da cemaat halinde namaz kılınan bir camiye girerek bir anda bu tür söz ve iddialar yüksek sesle bağırarak insanlara duyurulsa cemaatin tamamı da bu kişinin aklından zoru olduğunu düşünerek kabul edilemeyecek bu sözleri sarf etmesine engel olmaya çalışacaktır. Aynı cemaate vaaz verirken falanca böyle diyordu diyerek aynı sözleri sarf etseniz muhtemelen büyük çoğunluk bir anlam veremese de sessiz, etkisiz ve tepkisiz kalacaktır. Ya Allah'ı, dinini, hesap gününü ve ahireti gerektiği gibi kavrayıp önemsemiyor ya da gerçekleri görmekten ve onlar ile yüzleşmekten kaçıyor ve aklımızı varoluş amacına uygun şekilde kullanmıyoruz. Belki de Allah'ı razı etmek yerine insanları razı ve memnun etmeyi tercih ediyor ve tercihlerimizin hesabını vereceğimiz, gelmesinde hiçbir şüphe olmayan hesap gününün geleceğini unutuyoruz. Bir Müslüman'ın, gerek yukarıda

alıntılanan gerekse birazdan sıralanacak olan bu sözler karşısında tepkisiz kalması mümkün değildir. Zira bu sözlerde derin bir anlam olmadığı gibi anlaşılacak ya da anlaşılmak için özel ilimler gerektirecek bir şey de yoktur:

“Arif, Allah’ı her şeyde görendir, belki her şeyin kendisi olarak görendir.” “Putperestler arif billahdır.”³²⁷ “Cehennem artık sahiplerine ceza değil, tatlı olacaktır.” “Allah her şeydir ve neye ibadet edilirse, Allah’a ibadet edilmiş olur.” “Her şey Allah olarak ortaya çıktığı için kulların Allah’tan başka taptıkları bütün şeyler aslında Allah’tır. Bu ayrımı kullar uydurmuştur.” “Hayal âleminde Allah’ı gördüm ve bütün söylediklerim ondadır.” “Rüyada Resulullah’ı gördüm ve Fususü’l-Hikem kitabını yazmamı emretti.” “Size söylediklerimiz O’ndan bize dir. Bizim size verdiklerimiz, bizden sizedir.”³²⁸

İbn Arabî, anlaşılması ve İslam inancı ile bağdaştırılması mümkün olmayan bu türden iddialarını kendi içinde garanti altına almak için Allah’tan gelen bir çeşit vahiy olarak sunmuş olabileceği gibi, gerçekte öyle olmasa da kendisine vahiy geldiğini zannetmiş de olabilir. Doğrusunu ve gerçek niyetini sadece Allah bilir. Ancak bilinmesi gereken bir şey var ki bu da Arabî’nin söz ve iddialarının gerçekten Allah’tan gelen bir çeşit vahiy ya da ilham olduğuna inanan birine, söz konusu iddialardaki hata ve çelişkileri göstermenin son derece zor olduğudur:

“İbnü’l-Arabî gerçekten anlaşılması zor bir müelliftir. Ayrıca buna, vahdet-i vücûda³²⁹ dair düşüncelerini belli bir eserinde veya eserinin bir bölümünde derli toplu olarak temellendirme-yip genellikle dağınık bir halde satır aralarına serpiştirmesi de eklenince anlaşılması daha da güçleşmekte ve bu sebeple okuyucu onu ya reddetmekte ya da anlayamaz ve aşılabilir bir otorite sanarak her söylediğini doğru kabul etmektedir. Gerçi

327 Ârif billâh: Mürşid, ermiş, evliyâ anlamlarında kullanılmaktadır.

328 İbrahim Sarmış, **Tasavvuf ve İslâm**, s. 210.

329 Vahdet-i vücûd: Varlık birliği.

her iki grup da onun eserlerinde kendi görüşünü destekleyici metinler bulmakta güçlük çekmez. Birisinin İslâm'a aykırı bulup reddettiği te'villeri öbürü, "Zâhir ehli bunu anlayamaz, o hâtemü'l-evliyâ olup her sözü keşif ve ilhama dayanmaktadır" diyerek kabullenebilir. Böyle düşünenler için gerekçe çoktur; meselâ Hz. Peygamber İbnü'l-Arabî'nin rüyasına girer ve ona bir kitap uzatarak, "Bu Fususü'l Hikem'dir bunu al, insanların istifade etmeleri için yay" der. Bu durum karşısında Resûl-i Ekrem eliyle sunulup takdis edildiğine inanan ve gnostizmin³³⁰ cazibesine kapılmış olan bir okuyucuya, bu kitaptaki bazı bilgilerin İslâm'la bağdaşmadığını anlatmak farklı fikirde olan biri için gerçekten zordur."³³¹

Bu anlayışının beklenen bir sonucu olarak gerçek ile gerçek dışı olan arasında herhangi bir ayrıma gitmeksizin bütün dinleri ve inançları bir ve geçerli gördüğünü şu sözleri ile ifade etmiştir: "Bugüne kadar, dini dinime yakın olmadığı için arkadaşşıma karşı çıkıyordum. Ama bugün kalbim artık her şekli kabul eder oldu. Ceylanların çayırı, rahiplerin manastırı, putların barınağı, tavaf edenin Kâbe'si, Tevrat'ın sayfaları ve Kuran'ın mushafı oldu. Süvariler ne tarafa yönelirse yönelsin, ben sevgi dinine inanıyorum. Din, benim dinim ve imanımdır."³³²

Mısırlı âlim Ebü'l-Alâ el-Afifi'nin (ö.1966) de dikkat çektiği gibi İbn Arabî'nin din anlayışının tüm dinleri ve inançları bir gören evrensel bir din olduğu anlaşılmalıdır. Bu anlayışa

330 Gnostisizm (İrfâniyye): "Bilgi kaynağının keşif ve ilham olduğunu savunan tasavvufi ve felsefi akım. Sözlükte "bilmek, tanımak, kavramak" anlamına gelen irfân kelimesinden nisbet ekiyle oluşturulan irfâniyye, Yunanca "bilgi" mânasındaki gnosisden türetilen gnostisizm karşılığında modern Arapçada kullanılan bir terim olup başta Tanrı olmak üzere varlık ve olaylarla dinî konulara dair gerçek ve derunî bilginin duyu verilerine, akıl yürütmeye veya burhanî kanıtlamalara dayanmaksızın sadece keşif ve ilham yoluyla elde edilebileceğini ileri süren mistik ve felsefi akımı ifade etmektedir." Ömer Mahir Alper, **İrfâniyye**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 22, s. 444-445.

331 Mahmut Kaya, İbnü'l Arabî, s. 521.

332 İbrahim Sarmış, **Tasavvuf ve İslâm**, s. 358.

göre esasen en kaba şekliyle puta tapıcılıktan en soyut din felsefelerine kadar tüm yollar Allah'a ileten bir doğru yola iletmektedirler. Tektanrıcılık, çoktanrıcılık ya da sonsuz sayıdaki öteki inançlar, Arabî'nin bakış açısı ışığında yorumlandıklarında evrensel dinden başka bir şey değildir. İbn Arabî'ye göre Allah'ın ortağı yoktur çünkü Allah, ortak denilenler de dâhil, her şeyin kendisidir. Bu yüzden o, "Bütün putların en büyüğü Allah'tır" demiştir.³³³ Böyle olunca Arabî'ye göre ibadet edilen her şey Allah'ın bir sureti ve manzarasıdır.

Arabî, sıklıkla yaptığı gibi bu konuda da iddiasını desteklemek üzere ayetlerin gerçek manalarını değiştirmekten çekinmemiştir: **Zira senin Rabbin, başkasına değil yalnızca kendisine kulluk etmenizi emreder.** (İsra 23) şeklindeki ayeti anlamını tamamen bozarak: "Senin Rabbin kendisinden başka hiçbir şeye fiilen ibadet edilmediğini söylemişti" şeklinde yorumlama yoluna gitmiştir. Allah, kendisinden başkasına kulluk ve ibadet edilmemesini söylüyorken Arabî bunu, kim neye kulluk ve ibadet ederse etsin istese de Allah'tan başkasına ibadet etmiş olmayacağı şeklinde yorumlamıştır. Dolayısıyla birinin puta, bir diğerrinin güneşe tapmasında bu anlamda sorun yoktur. Her tapınma ve ibadet, Allah'a tapınma ve ibadet etmek demektir. Kendi iddiasının tam aksini söyleyen bir ayeti, iddiasını destekleyecek bir şekle sokarak kullanmaktan çekinmemiştir. Nasıl olsa önemli olan Allah'ın ne dediği değil, Arabî'nin ne anladığı ya da ne anlamak istediğidir.³³⁴

333 İbn Arabî burada şu Kuran ayetine işaret etmektedir: "İlahlarımıza bunu sen mi yaptın ey İbrahim?" diye sordular. "Hayır, ben değil" dedi. Şu büyükleri yapmıştır onu. Hadi, sorun onlara eğer konuşabiliyorlarsa! (Enbiya 62-63). Ayette söz edilen en büyük puttan İbn Arabî, İbrahim peygamberin eliyle putları kıran Allah'ı anlıyor. Bakınız: A. E. Affifi, **Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi**, çev: Mehmet Dağ, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 411 numaralı dipnot, s. 133.

334 A. E. Affifi, **Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi**, çev: Mehmet Dağ, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, s. 132-133.

Arabî'nin iddia ettiği gibi başka herhangi bir şeye tapan, aslında Allah'a tapıyor değildir. Hiç kimse ve hiçbir şey Allah'ın eşi ve dengi değildir: **Ve hiçbir şey O'na asla denk ve benzer olmamıştır.** (İhlas 4). İslam Allah'tan başkasına kulluk edilecek bir din değildir. Ayetler açık bir şekilde bu gerçeğe dikkat çekmektedir: **Zira senin Rabbin, başkasına değil yalnızca kendisine kulluk etmenizi emreder.** (İsra 23)

Bu tip iddiaların İslam ile bağdaştırılması mümkün değildir. En ileri seviyesine kadar panteizm³³⁵ kokan bu sözlerin bir Müslüman'ın ağzından çıkmış olması insanı hayrete ve dehşete düşürmektedir. Bu sözlerde İslam'a uygun bir Allah inancı da, tevhit, ibadet, ahiret, cehennem inancı da kalmamıştır. İslam'ın Allah, evren, insan ve din öğretileri ile bağdaştırılması mümkün olmayan bu tür iddia ve sözler, bir Müslüman'ın ağzından çıkabilecek ya da İslam adına savunulup arkasında durulabilecek sözler değildir. Herkes savunduğu ve arkasında durduğu şeylere dikkat etmelidir: **Yapıp ettiklerinizden mutlaka sor-gu-suale çekileceksiniz.** (Nahl 93)

Bir sözü ya da iddiayı kabul veya reddetmek için onu ileri süren kişiye değil söylenen şeye bakmak gerekir. Dini içerikli bir söz ise akla, fitrata ve doğal olarak Kuran'a uygunluğuna bakılmalıdır. Bir şeyin doğruluğu ya da yanlışlığı, onu söyleyen

---

335 Tümtanricılık anlamına gelen panteizm, Tanrı ile evreni bir ve aynı kılan anlayıştır. Bu anlayışa göre Tanrı, evrenden ayrı ve ondan bağımsız bir varlık değildir. "İbnü'l-Arabî'ye yöneltilen eleştiriler için de en büyük payın vahdet-i vücûd telakkisine ait olduğu şüphesizdir. Onun bu telakkisinin panteist bir nitelik taşımadığı kanaatine sahip olanların yanında Ebü'l-Alâ el-Afîfi gibi konunun uzmanı sayılan bazı âlimler, vahdet-i vücûd öğretisinin bir panteizm, İslâm'ın meşrû olmayan bir uzantısı olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yalnız bu konuda İbnü'l-Arabî'nin birbirinden farklı o kadar çok ifadesi vardır ki yorumcular bunun materyalist veya idealist bir panteizm olduğu ya da panteizmle hiç ilgisinin bulunmayıp bir monizm sayılması gerektiği hususunda değişik düşünceler ortaya koymuşlardır. Afîfi bunu mânevî ve idealist bir panteizm diye niteler ve varlığı, yüce bir hakikatin kendini gölge şeklinde dışa vurması olarak yorumlar. Ancak İbnü'l-Arabî, bir ile çok (Allah-âlem) arasındaki ilişkiyi bazen materyalist panteizmi hatırlatan benzetmelere başvurarak anlatır." Mahmut Kaya, **İbnü'l Arabî**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 20, s. 522.

kişinin kimliğine göre değişiklik göstermez. Doğru da yanlış da onu söyleyen ya da savunan kişinin kimliğinden bağımsız olarak doğru veya yanlıştır. Çok yanlışları olan biri yeri gelir doğru bir şey söyler, çok doğru kabul edilen biri de yeri gelir yanlışla düşer. Kişileri ve görüşlerini kutsallaştırmamak; daima aklın, fitratın ve vahyin ölçüsüne sunmak gerekir.

Bütün peygamberlerin beraberlerinde getirmiş oldukları ilahi mesajların en öncelikli ilkesi, Allah'a iman etmek ve ortak koşmaktan uzak durmaktır. Bu sözlerde putperestlik de, şirk de, günahkâr, kâfir ve zalimlerin cehennem azapları da kalmamıştır. Bu anlayışa göre güneşe tapan da ineğe tapan da aslında Allah'a tapmaktadır; Firavun ya da Nemrut gibi bir zalim de esasen Allah'ı yansıtmaktadır. Bu anlayışa göre her şey Allah olduğuna göre Allah'ın birilerini cehenneme koyması kendisini cehenneme koyması olacağı için ne cehennem azabı ne de ahirette herhangi bir ceza vardır.

Zaten Arabî, Kuran'ın apaçık beyanına rağmen boğulma anında Allah tarafından Firavun'a iman verildiğini ve Firavun'un tertemiz bir şekilde Allah'a kavuştuğunu şu sözleri ile iddia etmiştir: “Kendisine hâsıl olan kemal ile onun (Âsiye'nin) gözü aydın oldu. (Kızıldeniz'de) boğulma anında Allah'ın Firavun'a verdiği iman ile de Firavun'un gözü aydın oldu. Çünkü kötülükten arınmış ve tertemiz olmuş olarak Allah'a kavuştu... Allah onun nefsinin ahiret azabından kurtardığı gibi bedenini de kurtardı. Böylece maddi ve manevi olarak kurtuluş onu kuşatmış (tamamen kurtulmuş)tur.”³³⁶

Oysa Kuran'da açık bir şekilde, öleceğini anladığı anda iman ettiğini beyan eden Firavun'a son anda ettiği imanın bir fayda sağlamayacağı ve azgınlığı sebebiyle ahirette büyük bir azaba maruz kalacağı bildirilmektedir: **Ve İsrailoğullarını denizden geçirdik. Hemen ardından Firavun ve ordusu**

336 İbrahim Sarmış, *Tasavvuf ve İslâm*, s. 359-360.

kin ve nefretle onların peşini takip etti. Nihayet boğulacağını anladığında şöyle yakardı: “Ben de, İsrailoğullarının inandığından başka ilah olmadığına inandım; artık ben de O’na kayıtsız şartsız teslim olanlardanım!” (Ona) “Ancak şimdi mi?” (akıl başına geldi) denildi. Oysa bu güne kadar (Bize) hep başkaldırmış ve bozguncular arasında yer almıştın! (Yunus 90-91); Allah onu (herkese ibret olarak) dünya ve ahiret azabıyla cezalandırdı. Şüphesiz bunda Allah’a karşı içten saygı duyanlar için ibret vardır. (Naziyat 25-26); Bakın (ey insanlar!) Firavun’a bir elçi gönderdiğimiz gibi size de karşınızda hakikate tanıklık yapacak bir elçi gönderdik. Ve Firavun elçiye isyan etti, bunun üzerine Biz de onu kahredici bir tutuşla kısıkrak yakaladık. (Müz-zemmil 15-16); Sonunda onu (Firavun’u) ve askerlerini enseledik ve onları suda terk ettik: Bak gör işte, zalimlerin akıbeti nasıl olurmuş! Ve onları, (takipçilerini) ateşe çağıran rehberler kıldık; onlara kıyamet günü yardım da edilmeyecektir. Zira Biz, lanet (halkasını) daha bu dünyada onların (yüreklere) geçirmişizdir; Kıyamet Günü’nde ise aşağılık ve iğrenç olan yine onlar olacaktır. (Kasas 40-43)

Bu kadar açık ayetlere rağmen Arabî, Firavun’un kötülükten arınmış ve tertemiz olmuş olarak Allah’a kavuştuğunu iddia edebilmiştir. Bu tarz şeyleri herkesin kolayca anlayamayacağını söylemek de bir şey söylemek değildir. Bu tarz kabullere gizemli ya da derin anlamlar veya sırlar yüklemek, iddia sahiplerini yücelterek kişileri tartışılmaz kılmak yerine doğrusuna doğru yanlışına da yanlış diyebilmek gerekir. Allah’tan başka herkesin eleştirilebileceği ve Kuran’dan sonra hiçbir kitaba da Kuran muamelesi yapılamayacağı bilinmelidir.

Görüldüğü gibi bu anlayışta, insanın kendi iradesi ile yaptığı bir şey yoktur. Her şeyi insana, Allah yaptırmaktadır. Bu anlayışta, haksızlık, zulüm, adaletsizlik, cana kıyma, tecavüz, hırsızlık, zina ve akla gelebilecek ne kadar kötülük varsa esasen

bunlar da kötülük değildir çünkü bunları gerçekleştiren kulun iradesi değil Allah'ın iradesidir. Böylesi kabul edilemez ve çarpık bir anlayışın İslam ile ilişkilendirilmesinin mümkün olmadığı son derece açık olsa da bu tür anlayışların İslam'a verdiği zararları ifade etmek zorunda kalınmaktadır.

Vahdet-i Vücûd Öğretisi

Fazlur Rahman (ö.1988) İbn Arabî'nin tamamen monist³³⁷ bir metafizik ortaya koyduğuna ve metafiziksel seviyedeki bu monizmin hiç şüphesiz panteizm olduğuna dikkat çekerken her şeyin kendi ölçüsü içinde Allah'ın bir tezahürü olduğunu söylemenin de bir tür şirk olduğunu vurguluyordu. Fazlur Rahman, temelleri Arabî tarafından oluşturulan bu yeni spiritüel öğretinin pek çok açıdan Kuran'ı temel karakteri ve ısrarla vurgu yaptığı gerçekleri ile doğrudan çatışan bir görünüm ortaya çıkardığını şu sözler ile özetliyordu:

“İbn Arabî'nin, ilk aşamalarda özellikle Rûmi ve İraqî, daha sonra onların halefleri tarafından yüzyıllar boyunca Farsça, Türkçe, Arapça ve Urdu dilinde şiir yoluyla popüler kılınan düşünceleri, hemen hemen her eğitimli Müslüman'ın elinde yaygın bir şekilde mevcut hale geldi. Birçok ortodoks ulemâ ve Sûfî'nin ellerinde şiddetli bir tarzda kritik edilmesine rağmen, bu monistik-panteistik düşüncelerin, neredeyse evrensel olarak İslam dünyasında halk düzeyinde Ortodoks inancın yerine geçtiği şüpheye mahal bırakmaksızın söylenebilir. Bu yeni dini ideolojiye göre, Allah yegâne hakikattir, başka her şey bir gölge varlıktır ve bir varlığa sahip olduğu ölçüde bunların varlığı Allah'ın varlığıdır. İnsan, hakikate yaklaşmak için hiçbir inancı inkâr etmemeli, aksine bütün inançları kabul etmelidir. Bütün dini hakikat ve ahlak, izafidir. Bizzat Şeytan bile kutsanmıştır, çünkü o, zorunlu olan Allah ile anlaşmazlık

337 Monist: Tekçi, birici.

prensibini temin etmek ve böylece dünyanın hareketini mümkün kılmakla, kendi fonksiyonunu sadakatle icrâ etmektedir. O, bunu yaptığı için kutlanmalıdır. Bu yeni spiritüel öğretisi, pek çok temel yönüyle, Kuran'ın temel karakterine doğrudan muhalif olan bir görünüm ortaya çıkardı. Kuranî öğretinin özü ahlaki çaba ve her zaman keskin bir doğru ve yanlış idraki iken, İbn Arabî'nin, Şeytan'ı bile erdemli sayan mesajı, hakikat ve ahlak hususunda izafiyeti telkin etti. Aslında eğer İbn Arabî, insan seviyesinde ve insan-Allah ilişkisinde herhangi bir mutlakattan haberdar idiyse, o da bu izafiyettir. Ayrıca, Allah tek gerçeklik olunca, her şey takdir edilmiş demektir. Bizatihi Allah bir iradeye sahiptir, fakat ihtiyar ve özgürlüğü yoktur.³³⁸

Görüldüğü gibi böylesi bir anlayışın Kuran'ın ilkeleri ve Hz. Peygamberin insanlara tebliğ ederek örnek olduğu din anlayışı ile örtüştürülmesi ve kabul edilmesi mümkün değildir. Çünkü böylesi bir anlayışta bir anlamda zaten her şey Allah olduğu, hiçbir şey O'ndan ayrı olmadığı için iyi, kötü, güzel ve çirkin her ne varsa tamamı da insan iradesi dışında ortaya çıkan şeylerdir ve herkes kendisine biçilen rolü ister istemez yerine getirmektedir. Bundan dolayı Şeytan da Firavun da esasında suçlu ya da günahkâr değil aksine görevlerini en güzel şekilde yerine getiren erdemli kullardır. İyi ve kötü arasındaki özsel ayrımı ortadan kaldıran bu bakış açısının, insanın özgür iradesini ve sorumluluğunu ortadan kaldıran bir kadercilik anlayışı ile de ilişkili olduğu anlaşılmaktadır.³³⁹ İslam gibi insan akli ve yaratılışına son derece uygun olan bir inanç sisteminin böylesi temelsiz kabul ve inançlara kurban edilebildiğini görmek gerçekten hayret verici.

338 Fazlur Rahman, **İslam'da İhya ve Reform**, çev: Fehrullah Terkan, Ankara Okulu Yayınları 2006, s. 116-117.

339 Bu şekilde bir kadercilik anlayışı, çalışmamızın 'İslam, insanın özgür iradesini yok sayan kaderci bir din değildir' başlığı altında ele alındığı için burada detayına girilmeyecektir.

İbn Arabî, Allah ve kul arasındaki ilişkide Allah ve kulu bir görmektedir. Çünkü kul tarafından yapıldığı zannedilen hiçbir eylem Allah'tan bağımsız olmadığı gibi Allah tarafından yapılan eylemler de kuldan bağımsız değildir. Arabî şöyle söylemektedir: “Kulum, faili olmadığın şeyi yap. Yaptığın işin faili benim. Ben de ancak seninle yaparım. Çünkü onu kendi kendime yapamam, onu yapmam için sen lazımsın. Senin yapman için de ben lazıмым. Böylece işler bana ve O'na bağlı oldu.”³⁴⁰ İbn Arabî'nin konu ile ilgili yaklaşımına şu sözleri ile devam ettiği görülmektedir: “Nice zamanlar olmuş ki şöyle demişimdir: ‘Rab Haktır, kul Haktır, ah bilseydim, mükellef kimdir? ‘Kuldur’ dersen o yoktur, ‘Rab’dır’ dersen o nasıl mükellef olur?’” Nice zaman da şöyle demişimdir: “Kendisinin yaptığı bir şeyi bana teklif etmesinden hayret ettim. Yaptığım her işi O'nun yaptığını görüyorum (ben bir şey yapmıyorum, yapan hep O'dur). Ah bilseydim mükellef kim oluyor? Her yerde ancak Allah var, O'ndan başkası yok ki. Böyle söylemekle beraber bana yine ‘Yap!’ denildi... Yaratıklar, Tanrı hakkında çeşitli inançlara bağlandılar. Ben ise onların bütün inandıklarına inandım. Varlığın tamamı gerçekten birdir. Allah ile beraber başka bir şey yoktur.”³⁴¹

İbn Arabî'nin bu konudaki yaklaşımlarının şu şekilde özetlenmesi mümkündür: “Varlık birdir, o da Hak'tır. Tek varlık vardır, O da Allah'tır. O'nun dışında varlık yoktur. Âlemin binefsihi varlığı yoktur, Allah ile vardır. O'nun dışında bir vücud tasavvur edilemez. Çünkü O'nun dışındaki şeyler yok hükmündedir. Her yer ve her şey O'nun meclâsıdır.³⁴² O her yerde tecelli eder.³⁴³ Dolayısıyla her şey O'dur... Bizler O'nun zâhiri (görünen) sureteriyiz. O'nun tecellisiyiz. Âlem (evren)

340 Süleyman Ateş, **İslam Tasavvufu**, Yeni Ufuklar Neşriyat 2004, s. 554.

341 Süleyman Ateş, **İslam Tasavvufu**, s. 555-556.

342 Meclâ: Yansıma ve görünme yeri.

343 Tecelli: Belirme, görünme, ortaya çıkma.

ve kevn (varlık) aslında hayal olduğu için biz O'yuz. Bir açıdan halk halktır ibret alınız. Hâlık (yaratan) ile mahlûk (yaratılan) tek şeydir. Arif her şeyde Hakk'ı gören kimsedir. Vakıt olur kul Rab olur şüphesiz, vakit olur kul, kul olur şeksiz (kuşkusuz)... O bana hamd eder ben de O'na, O bana ibadet eder ben de O'na."³⁴⁴

İbn Arabî'nin insanlar tarafından putlara yapılan ibadetleri de Allah'a yapılan ibadet olarak gördüğü çünkü Allah'ın her şeye tecelli ettiğine yani her şeyin aslında O olduğuna inandığı anlaşılmaktadır. Arabî bu konuda da Kuran'daki peygamber kıssalarını anlam ve çerçevesinden çıkararak kendi tezini desteklemek üzere çarpıtmaktan sakınmamıştır. Hz. Nuh ve kavmi arasında yaşananlar üzerine Kuran'da geçen: **Dediler ki: İlahlarınızı sakın bırakmayın! Ved'di, Süva'ı asla bırakmayın! Yeğus'u, Yeuk'u, Nesr'i de bırakmayın!** (Nuh 23) ayetindeki putperestlerin ilah edindikleri putlara sahip çıkmak üzere kopardıkları yaygarayı müspet bir davranış olarak yorumlayan Arabî, bu kişilerin putlarını terk ettiklerinde, terk ettikleri oranda Allah'tan cahil olacaklarını çünkü her tapılıp ibadet edilende Allah'ın bir vechi ve tecellisi olduğunu, bunu bilen bildiğini, bilmeyenin ise bilmediğini, bilen Allah'ı bildiğini, bilmeyenin ise Allah'ı bilmediğini, herhangi bir mabuda³⁴⁵ ibadet eden kimsenin Allah'tan başkasına ibadet etmediğini söyler. Ona göre üstün ve gerçek âbid, mabud edilerek tapılan ve ibadet yapılan her şeyin ilahi tecelliye mazhar olması sebebiyle tazim edilmesi³⁴⁶ gerektiğini söyleyecektir.³⁴⁷

İbn Arabî, benzer şekilde Taha Suresi'nde geçen ve Hz. Musa'nın vahiy almak üzere çıktığı dağdan dönüşünde karşılaştığı manzara sebebiyle kardeşi Hz. Harun'u azarlamasını tam

344 Mustafa Kara, **İbn Teymiye'ye Göre İbn Arabî**, s. 95-96.

345 Mabud: İbadet edilen ilah.

346 Tazim etmek: Saygı duymak, yüceltmek.

347 Mustafa Kara, **İbn Teymiye'ye Göre İbn Arabî**, s. 114-115.

anlamıyla gerçeğinden saptıran bir yoruma tabi tutmuştur. İlgili ayet şu şekildedir: **(Musa dönünce) Ey Harun! dedi, Onların sapıttıklarını gördüğün halde neden engel olmadın? Neden bana uymadın, buyruğuma karşı mı geldin?** (Tâhâ 92-93). İbn Arabî ayetle ilgili olarak şöyle söylüyor: Musa işi Harun'dan iyi biliyordu. Buzağıya tapanların aslında neye ibadet ettiklerini ve vukua gelen her şeyin ancak Allah'ın kaza ve takdiriyle meydana geldiğini bildiği için kardeşini azarlamıştı. Dolayısıyla bu azarlama Harun'un hakikati inkâr etmesi ve buzağıya tapma keyfiyetini kavrayamamasından kaynaklanmıştı. Çünkü arif her şeyde Hakk'ı gören, hatta Hakk'ı her şeyin aynı bilen kimsedir.³⁴⁸

Bu tür iddia sahiplerine göre Lat, Uzzâ ve diğer üçüncüsü olan Menât'a ibadet edenler; Ved, Suva, Yeuk ve Nesr gibi putlara tapanlar veya yıldız, ay ve güneşe kulluk edenler, Mesih ve Uzeyr'i Allah'ın oğlu ya da bizzat kendisi sayanlar, Ad, Semûd, Nuh kavimleri, İsrailoğulları, Firavun ve diğer müşrikler ancak Allah'a ibadet etmiş olurlar; Allah'tan başka bir varlığa ibadet ettikleri tasavvur edilemez. İbn Teymiyye'ye göre bu kişilerin dedikleri üzerinde iyice düşünerek dikkatli olmak gerekir. Çünkü o, bu kişilerin kâinattaki bütün şirkleri bir araya getirdiklerini, Allah'ı yaratılmış olanların benzeri gördüklerini, Allah dışındaki şeylere ibadet ettiklerini ve ondan sonrada "Biz ancak Allah'a ibadet ettik. O'nun dışında kimseye ibadet etmeyiz..." dediklerini ve tüm bunların Allah tarafından gönderilen dinlere, Kitap ehlinin ve hatta müşriklerin dinine bile aykırı olduğunu ve bu anlayışın en ileri derecede bir fesat ve âlemlerin Rabbi olan Allah'ı inkâr etmek olduğunu söylüyordu.³⁴⁹

348 Mustafa Kara, **İbn Teymiyye'ye Göre İbn Arabî**, s. 114-115.

349 Mustafa Kara, **İbn Teymiyye'ye Göre İbn Arabî**, s. 118-119.

Kuran'daki ifadesiyle tek başına ümmet ve Allah'a ortak koşmaktan uzak tevhidin simgesi hanif bir Müslüman³⁵⁰ olan Hz. İbrahim'in duası, Allah'tan başka tapılanların Allah'a tapmak olmadığını açıkça ortaya koymaktadır: **İbrahim: Rab-bim! demişti. Bu beldeyi güvenli kıl; beni ve çocuklarımla birlikte hepimizi putlara tapmaktan uzak tut!** (İbrahim 35)

İbn Arabî'nin yaklaşımlarından da görüldüğü gibi Allah'tan başka varlık olmadığı için yaratan ile yaratılan birbirinden ayrı değil; aynı şeydir. Aynı zamanda içinde bulunduğumuz âlem de gerçekliği olmayan bir hayaldir. Arabî, arif her şeyde Hakkı yani Allah'ı gören kimsedir demektedir ama öte taraftan Allah'tan başka varlık olmadığını iddia etmektedir. Bu durumda "Allah'tan başka varlık yoksa her şeyde Allah'ı gören kimdir?" sorusu akla gelmektedir.

İbn Teymiyye, bu tür iddiaların İslam inancına aykırı olduğunu ve sapkınlık olduğunu şu sözleri ile ifade etmiştir: "İbn Arabî, el-Füsûs isimli kitabında şunları söyledi: "Allah'ın güzel isimlerinden biri de yüce ve ulu anlamındaki el-Aliyy'dir. Orada ondan başka kimse olmadığına göre kimden yücedir? Ondan başka hiçbir şey olmadığına göre neden yücedir? Demek ki onun yüceliği sadece kendisine aittir. Çünkü O, var olma yönünden var olan şeylerin aynısıdır. Hal böyle olunca sonradan olan şeyler anlamında muhdesat diye isimlendirilen şeyler de kendileri için yücedirler. Onların hiçbirisi O'ndan (yani Allah'tan) başkası değildir." Kul kendisinin kul olduğunu bilir ve kendisi ile yaratıcısının arasını ayırt eder. Yaratıcı da kendisi ile yarattığı şeyleri birbirinden ayırt eder ve kendisinin onların Rabbi, onların da kendisinin kulu olduğunu bilir. Nitekim Kuran-ı Kerim, pek çok yerde bunu söylemektedir."³⁵¹

350 Nahl 120

351 İbn Teymiyye, *Furkan; Rahman'ın Dostları İle Şeytanın Dostları Arasındaki Fark*, s. 185-186.

Görüldüğü gibi İbn Teymiyye, İbn Arabî'nin iddialarının kabul edilemez ve kendi içinde tutarsız olduğunu ifade etmekte ve Kuran'daki birçok ayetin açık bir şekilde Allah ile yarattıklarını birbirinden ayırdığına dikkat çekmektedir. İbn Teymiyye, sözlerine şöyle devam eder: “Bu sapık kişiler ise Telemsanî'nin³⁵² iddia ettiği şeyleri iddia ederler. Sapıklıkta onların en ileri gidenlerinden birisi olan Telemsanî'ye, el-Füsûs okunduğu ve “Sizin bu söyledikleriniz Kuran'a aykırıdır” denildiği zaman şöyle demiştir: “Kuran tamamıyla şıktır. Tevhid sadece bizim söylediğimiz şeylerin içindedir.” Ona denildi ki: “Mademki varlık birdir, o halde niçin eş helaldir de kız kardeş haramdır?” O, bu soruya şöyle cevap verdi: “Bize göre hepsi helaldir. Fakat gerçeklerle kendileri arasına perde çekilmiş olanlar ‘haramdır’ dediler. Biz de size ‘haramdır’ dedik.” Bu sözler tam bir küfür olmakla birlikte aynı zamanda açık bir çelişkiyi de ifade etmektedir. Çünkü bir varlık bir tane olunca perdelenen kim, perdeleyen kim?! Bu sebeple onların şeyhlerinden birisi müridine: “Kim sana bu kâinata Allah'tan başka birinin olduğunu söylerse yalan söylemiştir” deyince müridi ona şöyle demiştir: O halde yalan söyleyen kimdir?!³⁵³

Kuran ayetleri, Allah'tan başka ilah yoktur der; Allah'tan başka varlık yoktur demez. Öte taraftan içinde bulunduğumuz evren ve yaratılmışlar hayal değil aksine tam olarak gerçekliktir. Kuran ayetleri yerlerin ve göklerin gerçek olarak yaratıldığını bildirmektedir: **Allah gökleri ve yeri (deruni) bir hakikat (gerçek) üzere yarattı; unutmayın ki bu (yaratılıştta) (O'na) inananların tümü için alınacak dersler vardır.** (Ankebut 44). **Kendi içlerinde hiç düşünmediler mi ki Allah, göklerde, yerde ve bu ikisi arasında bulunan her şeyi**

352 İbn Ali et-Telemsanî: Sözleri ve davranışları ile İbn Arabî'nin yolundan gittiği bilinen şair ve mutasavvıf.

353 İbn Teymiyye, *Furkan; Rahman'ın Dostları İle Şeytanın Dostları Arasındaki Fark*, s. 186-187.

ancak hak (gerçek) olarak ve belirtilmiş bir süre ile yaratmıştır? İnsanlardan çoğu, Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler. (Rum 8)

Kuran ayetleri: **Hanginizin daha güzel iş yapacağını belirlemek için sizi imtihana çekmek üzere ölümü ve hayatı yaratan O'dur. Daima Üstün Olan'dır, Bağışlayan'dır O. (Mülk 2); Hak Rabbinizdendir; artık dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. (Kehf 29); Hayır; çünkü o (Kuran), bir öğüttür. Artık dileyen, onu düşünüp öğüt alsın. (Abese 11-12)** demektedir. Şayet iddia edildiği gibi Allah'tan başka varlık yoksa yaratılan ve imtihana çekilen kimdir? Haşa Allah kendi kendini mi yaratmıştır ve yine kendini mi imtihana çekmektedir? Ayetler dileyen iman etsin dileyen de inkâr etsin derken iman ya da inkâr etmeyi dileyen olan kimdir?

Kuran'ın en çok okunan surelerinin başında gelen Fatiha Suresi'nde: **Yalnız sana kulluk eder, yalnız senden yardım isteriz (Fatiha 5)** denilmektedir. Allah'tan başka varlık yoksa yalnız Allah'a kulluk eden ve yalnız ondan yardım isteyen kimdir?

İbn Arabî'nin vahdet-i vücûd felsefesine şiddetle karşı çıkan ve onu tekfir eden Hanefi fıkıh bilgini ve müfessir Ali el-Kari (ö.1605) İbn Arabî'nin kitaplarının birbiri ile çelişen iddia ve ifadeler ile dolu olduğunu ve bu kitapların okunmaması gerektiğini söylemiştir: “Adamın kitaplarının okunmaması artık kesinleşmiş bir husustur. Çünkü adamın hile ve desisele-ri,³⁵⁴ sözlerindeki yanıltıcılık, adamın en güzel olarak anlattığı, işlediği konulardır.”³⁵⁵

Ali el-Kari sofistlerin şu iddialarına dikkat çekmiştir: “Sofiler derler ki: Mürid olan kimse, henüz müridlik makamında iken, tevhid kelimesini söylerken, batınında (içinde) öncelikle şunu söylemelidir: “La Ma'bûde illallah” (Allah'tan başka

354 Desise: Aldatma, oyun, düzen, hile.

355 Ali el-Kari, **Vahdet-i Vücûd Risalesi**, çev: Harun Ünal, Süleymaniye Vakfı Yayınları 2013, s. 131.

hiçbir mabud³⁵⁶ yoktur) işte bu, şeriattır. Daha sonraki merhaledeyse “La Mevcuda illallah” (Allah’tan başka mevcut³⁵⁷ yoktur) demeli, işte bu tarikattır. Daha ileriki mertebelerde de: “La Meşhuda illallah” (Görünürde O’ndan başkası yoktur) demeli, işte bu da hakikattir.”³⁵⁸ Görüldüğü gibi sofilerin, şariat, tarikat ve hakikat olarak sınıflandırdıkları mertebeler açık bir şekilde gerçeği saptırmakta ve Kuran’daki birçok ayetle doğrudan çatışmaktadır.

Bu türden hakikatlere sahip olduğu iddia edilen kişilerin dini gerçeklere ve İslam’ın tevhid öğretisine uygun düşmeyen türden sözler sarf ettikleri görülür. Bu türden örnekleri, ilk büyük mutasavvıflardan biri olarak kabul edilen Bâyezîd-i Bistâmî’nin (ö.848) meşhur şathiyelerinden³⁵⁹ bir kısmında görmek mümkündür: “Kendimi tenzih ederim, şanımla ne yücedir”; “Cübbemin içindeki Allah’tan başkası değildir”; “İki âlemde Allah’tan başkası yok”; “Benim sancağım Muhammed’inkinden büyüktür”; “Çadırımı arşın hizasında kurdum.”³⁶⁰ Yine Bâyezîd’in şu sözleri kabul edilemez derecede hayret vericidir: “Bir defasında Allah beni yükseltti ve huzurunda durdurup, ‘Ey Bâyezîd! Halkım seni görmek istiyor’ dedi. Ben de, ‘Beni vahdâniyyetinle süsle, bana kendi hüviyetini giydirdi; beni ahadiyyetine yücelt, öyle ki beni gören halkın seni gördüklerini söylesinler. Sen işte bu olası ve ben burada bulunmayayım’ dedim.”³⁶¹ Yine şöyle söylediği görülmektedir: “Sen benim aynamdın, sonra ben ayna oldum.” “Rabbim, senin bana

356 Mabud: Kendisine ibadet edilen

357 Mevcut: Var olan

358 Ali el-Kari, **Vahdet-i Vücûd Risalesi**, s. 36.

359 Şathiye: Manevi sarhoşluk. Tasavvufta sūfinin kendisinden geçtiği bir sırada söylediği dine aykırı söz ve hareket anlamına gelir. Şüphesiz bu tür söz ve hallerin dini açıdan masum ve kabul edilebilir görülmesi söz konusu değildir.

360 Süleyman Uludağ, **Bâyezîd-i Bistâmî**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 5, s. 239.

361 Süleyman Uludağ, **Bâyezîd-i Bistâmî**, s. 240.

itaatin, benim sana itaatimden daha fazladır.” “Kudretim, kudretinden daha büyüktür.”³⁶²

Tasavvuf adı altında Allah ve kul arasındaki ilişkinin nasıl gerçeğinden saptırılarak bozulduğunu ve bu türden sözlerin şirk içerikli sözler olduğu gerçeğine karşı nasıl bu gerçeği görmekten kaçıldığını anlamak mümkün değildir. Kuran ayetlerine baktığımızda İblis bile bu türden sözler söylememiş aksine insanları saptırmak istemesine rağmen Allah’tan nasıl korkup çekindiğini ifade etmiştir: **Hani o insana “inkâr et” diye telkin eder, ona uyup inkâr edince de: “Ben senin yaptığından sorumlu değilim, çünkü ben âlemlerin Rabbi Allah’tan korkarım” der.** (Haşr 16). Allah bizden manevi sarhoşluk haline girerek şirk ve Allah’a karşı büyüklenme içerikli sapkın sözler söylememizi değil, aklımızı başımıza almamızı ve ne dediğimizi bilmemizi istemektedir. Hiçbir peygamber, bu tür hallere girerek hesabı verilemeyecek sözler söylememiştir. Öte taraftan bu tür sözler ve çılginca haller, Allah aşkı ya da sevgisi değil, hadsizliktir. “Herkes bu sözleri ve halleri anlayamaz” türünden temelsiz savunmalar yaparak durumu idare etmeye çalışmak da son derece anlamsız ve gereksizdir. İslam’ın en temel değerlerinin hiçe sayıldığı bu tür iddia ve anlayışlar, kesinlikle İslam ile alakalı değildir.

Benzer ifadeler, ünlü mutasavvıf Hallac-ı Mansûr’da (ö.922) da görülmüş ve “enelhak” yani “Ben Hakkım” şeklindeki ifadesi ile ilahlık iddiasında bulunduğu gerekçesi ile idam edilmiştir.³⁶³ Hallac’ın sözlerinin şu şekilde olduğu kaydedilmiştir: “Eğer Allah’ı tanımıyorsanız eserini tanıyınız, işte o eser benim, ben Hakkım, çünkü ebediyen Hak ile Hakkım.” Bir

362 Muhammed Âbid el-Câbirî, **Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı**, çev: Burhan Köroğlu vd., Kitabevi 2001, s. 374.

363 Hallac-ı Mansûr’un “enelhak” ifadesi ile ilahlık iddiasında bulunup bulunmadığı çok kişi tarafından tartışma konusu edinilip kimilerince ölümü hak ettiği düşünülse de ilahlık iddiasında bulunmuş olsa dahi öldürülmesinin dini açıdan doğru olmadığını ve kabul edilemeyeceğini belirtmek gerekir.

şiiirinde ise şöyle söylemiştir: “Ben sevgilimin kendisiyim, o da bendir; biz bir bedene hulûl etmiş iki ruhuz.”³⁶⁴ Yine Hallac’ın şöyle söylediği görülür: “Ve Halk’da (insani olan) yer alan Hak unsuru dolayısıyla Hak Halk’la aynıdır.” Bir başka yerde ise: “Ve ben Hak’kım, zira ben hiçbir zaman Hak’la hak olmaktan vazgeçemedim.” Başka bir yerde ise Allah’a yönelerek şöyle söylemektedir: “Seninle benim aramda İlâhîlik ve Rablik’den başka hiçbir fark yoktur.” “Ey ben olan O, ve ben O’yum: Zamandalık ve ezeliklik bir yana, benim enniyem ve Sen’in Hüviyyen arasında hiçbir fark yoktur.”³⁶⁵

Bu türden sözleri ile tartışma konusu olan Hallac’ın gerçekte niyetinin ne olduğunu bilmek mümkün olmasa da bu sözlerin İslam’ın ruhuna ve Kuran ayetlerinin net bir şekilde ortaya koymuş olduğu Allah ile kul arasındaki ayırım ve ilişkiye uygun düşmediği bilinmelidir.

Ayetler meleklerle, cinlere, İblis’e, şeytanlara, insanlara, peygamberlere, inananlara, inkâr edenlere, Allah’a ortak koşan müşriklere, ikiyüzlü münafıklara, nankörlere, zalimlere, adalet ve merhamet sahibi muttakilere, cennetlik ve cehennemliklere yüzlerce yerde dikkat çekmektedir. Şayet iddia edildiği gibi Allah’tan başka varlık yoksa bu dikkat çekilenler kimdir? Hepsini birse, aralarındaki fark nedir?

Kuran ayetleri: O, gökleri ve yeri yoktan var edendir. Nasıl ki hayvanları çiftler halinde yaratmışsa, size de kendi türünüzden eşler vermiştir ve sizi bu sayede çoğaltmaktadır. (Ama) hiçbir şey O’na benzemez ve O her şeyi işiten, her şeyi görendir. (Şura 11) diyerek Allah’ın gökleri ve yeri yoktan var ettiğini ve Allah’a benzer hiçbir şey olmadığını söylerken nasıl olur da Allah’tan başka varlık olmadığı ve her şeyin bir anlamda Allah olduğu veya Allah’ın bir yansıması olduğu iddia edilebilir?

364 Süleyman Uludağ, **Hallac-ı Mansûr**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 15, s. 379.

365 A. E. Affifi, **Muhyiddin İbnu’l-Arabî’nin Tasavvuf Felsefesi**, s. 31.

Akla ve dine aykırı birtakım hezeyanları ‘şathiye’ yani manevi sarhoşluk olarak tanımlayarak dine aykırı söz ve davranışları masumlaştırmaya çalışmak kabul edilebilir değildir. Bu tür söz ve davranışların hangisi Peygamberimizin hayatında görülüp gözlenmiştir? Şayet iddia ettikleri gibi Allah aşkı ve muhabbetinden kaynaklıysa ve zerresine kadar Allah ile dolduğu için böyle sözler sarf ettiği iddia edilecekse Allah’tan vahiy alan ve Allah’ın resulü olmak gibi bir görev ile şereflenen Peygamberimizin ya da onunla birlikte iman eden gözde ve önde gelen sahabelerin bu tür manevi sarhoşluklara girmesi gerekirdi. Bu insanlar kimin dinini yaşıyor ya da kimin dinini kime öğretmeye kalkıyorlar? Akla ve Kuran’a aykırı şeyleri din diye insanlara anlatanlar bu büyük vebalin altından nasıl kalkacaklar?

Allah’ın dinini tanımaz ve anlaşılmaz hale getirenler ile bu kişilerin dine aykırı iddiaları karşısında sessiz kalanlar, hiç şüphesiz hesap günü Allah’ın huzurunda Allah ile yarattıkları arasındaki fark ile birlikte yaratılanlar arasındaki farkları da bizzat görececek ve büyük bir utanç içine gireceklerdir.

Vahdet-i Vücûd öğretisi olarak bilinen bu anlayışın İslami olmadığı, Hint ve Yunan felsefelerinin Arapça’ya tercüme edilmesi ve Müslümanların yabancı millet ve kültürlerle etkileşime girmesi sonucu İslam tasavvuf anlayışına geçtiği ve Hindistan’daki Veda mezhebinin temel esası olan panteizm öğretisini çağrıştıran böylesi çarpık bir anlayışın ilk dönem sûfîlerde hiç görülmediği bilinmektedir. Veda mezhebinin Vedanta isimli kitaplarındaki şu sözlerin vahdet-i vücûd öğretisinin bir ifadesi olduğu görülür:

“İlk Sebep, çoğalmak isteyerek çoğaldı. Kâinat, Brahma’dan ibarettir. Zira ondan çıkar, onunla olgunlaşır, ona döner. Onun için Brahma’ya tapmak lazımdır. Örumcek nasıl ağını kurup tekrar toplar, bitkiler nasıl topraktan çıkar, tekrar toprağa döner, insanlardan kıllar nasıl çıkar, büyürse kâinat da

değişmez olan Brahma'dan öyle çıkmıştır. Brahma'nın zatî birliği hiç bozulmaz. Sebepler ve sonuçlar ondan ibarettir. Dalga, damla, köpük vs. gibi denizden meydana gelen şeyler, şekil itibarıyla başka başka iseler de hakikat itibarıyla birbirinin aynıdır. Brahma birdir, eşi yoktur. Varlıkta biçimlenip görünmekle zatından ayrılmaz.³⁶⁶

Felsefe ve tasavvufla ilgili araştırmalarıyla bilinen ve İbn Arabî hakkında ileri derecede uzmanlık sahibi olduğu bilinen Mısırlı âlim Ebü'l-Alâ el-Affî (ö.1966), **İbnu'l Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi** isimli meşhur çalışmasının İslam'ın Allah'ı ve Vahdet-i Vucûd'un Bir'i başlıklı bölümündeki konu ile ilgili sözleri önemli ve dikkat çekicidir: "İslam'ın Allah'ı kavramından metafizik hakikat kavramına, İslam'ın birliğinden, yani İslam'ın basit tektanrıcı öğretisinden (tevhid) felsefî vahdet-i vucûd öğretilerine, yani "Allah'tan başka ilah yoktur" önermesinden "varlıkta Allah'tan başka hiçbir şey yoktur" şeklindeki tamamıyla farklı bir önermeye intikal etmek, Müslüman vahdet-i vucûdcular için atılan kolay, kolay olmakla beraber, meşru olmayan ve affedilmez bir adımdır."³⁶⁷

Affî, İbn Arabî'yi genel olarak metottan yoksun ve eklektik tipte bir filozof olarak nitelendirmekte, onu herhangi bir noktada anlamak için en azından mümkün iki yol olduğuna dikkat çekmekte ve bu yollardan birinin 'sünnî yol' diğerinin ise 'vahdet-i vucûd yolu' olduğunu söylemekte, gerçekte ise hedeflediği tek yolun vahdet-i vucûd yolu olduğuna vurgu yapmaktadır. Öte taraftan İbn Arabî'nin sünniliği hakkında okuyucusunda şüphe uyandırdığını hissettiği her defasında uslûbuna sünnî görünecek bir şekil vermek suretiyle, kendisini, meydan okuyan hayali bir şahsa karşı savunmaya çalıştığına dikkat çekmekte ve bütünüyle ele alındığında uslûbunun düzensiz, tartışmacı ve büyük ölçüde şekil ve tutarlıktan yoksun olarak

366 Süleyman Ateş, *İslam Tasavvufu*, s. 562-563.

367 A. E. Affî, *Muhyiddin İbnu'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, s. 62.

nitelemektedir.³⁶⁸ Affî, İbn Arabî'nin sistemindeki Kuran ve hadis unsuru hakkında şunları söylemektedir:

“İbn Arabî, ister ilgisi olsun ister olmasın, sözlerini desteklemek için daima Kuran ve hadislerden medet umar. Onun genel olarak takip ettiği yolu Prof. R. A. Nicholson haklı olarak şu sözlerle tasvir etmektedir: “İbn Arabî çoğunlukla bir Kuran metnini alır, Philo ve Origenes üzerinde çalışanların pekiyi bildikleri bir tarzda, ondan kendi görüşünü çıkarır.” Aynı şeyi hadislere de uygular. Fakat İbn Arabî'nin, sistemiyle ilişki kurduğu hadislerden birçoğu oldukça zayıf ve şüpheli oldukları için, biz burada Kuran'la ve onu kendi amacına hizmet edecek şekilde nasıl kullandığına işaret etmekle yetineceğiz. Naklettiği Kuran ayetleri iki ana gruba ayrılabilir: a) Vahdet-i vücûdcu bir tevile elverişli olanlar ve b) Böyle bir tevile elverişli olmayanlar.

Nazariyede İbn Arabî tevili kötölemekte ise de, uygulamada Kuran'ı tevilden çok daha kötü bir anlama metoduna yönelmektedir. Dilini ve gramerini bozma pahasına da olsa, Kuran'ı kendi vahdet-i vücûd görüşüne uyacak şekilde yorumlamaktadır. Bazen Kuran Yeni-Eflatuncu bir sistem haline girer, bazen de bir başka felsefe türüne bürünür. Dolayısıyla genellikle anladığımız şekli ile Kuran'ı bulmamız güçleşir. İbn Arabî, Kuran'da istediği her şeyi bulur. Aynı tevil metodunu benimseydiği takdirde, başka herhangi bir metinden de aynı sonuçları çıkarabilirdi... Öte yandan söz anlamının ona hiçbir faydası olmuyorsa, metni zekice bir filolojik cihaz yardımıyla, izahını arzu ettiği her görüşü elde edecek tarzda tevil yoluna giderek, bize, tamamıyla yeni bir Kuran verir. Bir disiplin olarak tasavvufun Kuran tarafından meşru gösterilmesine gelince, İbn Arabî bu konuda en küçük bir işaret bulduğu anda Kuran'ın otoritesine başvurmakta güçlük çekmez. Kuran'ın aşırı kanaat

368 A. E. Affî, *Muhyiddin İbnu'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, s. 17-18.

eden ve nefsi körelten zahidâne bir hayatı savunduğu hususu şüphesiz gibi görünmektedir. Fakat Kuran ne tasavvufun bir vahdet-i vucûd görüşünü savunmakta ne de bir kurum olarak tasavvufu tasvip³⁶⁹ etmektedir.”³⁷⁰

İbn Arabî'nin düşüncesini etkileyen ve faydalandığı kaynaklara dikkat çeken Affî, bu kaynakları iki ana gruba ayırmıştır. Söz konusu iki gruptan ilkinî, İslami kaynaklar olarak sınıflamış ve bu sınıfa şunların dâhil edilebileceğini söylemiştir: a) Kuran ve hadisler b) Hallâc, Bâyezîd vb. gibi ilk vahdet-i vucûdcu sûfiler c) İslam zahidleri d) İslam kelimcileri: Eş'âriye ve Mu'tezile e) Karmatîler ve İsmâîliler (özellikle İhvan es-Safâ) f) İran'ın Yeni-Eflatunculuğa bağlı Aristocuları, özellikle İbn Sînâ g) İşrakîler. İkinci grubu ise İslami olmayan kaynaklar oluşturmaktadır. Bunlar: Helenistik felsefe, Yeni-Eflatunculuk, Philo'nun ve Stoalılarının felsefesi.³⁷¹ Görüldüğü gibi İbn Arabî, Kuran vahyini ve Hz. Peygamberin o muhteşem vahyi hayata taşıyan örnekliğini İslam'ın ruhuna aykırı düşen karma felsefelere kurban etmekten çekinmemiştir. Bunu hangi amaç ve niyetle yapmış olduğunu bilmek mümkün olmasa da Kuran'a uygun olmayan bir yol izlemiş olduğu açıktır. Öte taraftan dini özünden uzaklaştırarak bu derece bâtinî bir yöne çekmenin Müslümanlara hiçbir fayda getirmediğini aksine birçok sapkın anlayışın ortaya çıkmasına sebep olduğunu görmek gerekir.

İbn Arabî, ortaya atmış olduğu iddiaları ve basit meseleleri anlaşılabilir ve karmaşık hale sokarak gizemli hale getirme çabalarıyla Müslümanların dini ve ahlaki hayatına pek bir şey katmadığı gibi İslam'ın en temel mesajı olan tevhid anlayışıyla

369 Tasvip: Bir düşüncenin ya da davranışın doğru, uygun, yerinde olduğunu belirtme, onu uygun bulma, onama, onaylama.

370 A. E. Affî, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, s. 169-171.

371 A. E. Affî, *Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, s. 162.

Allah ile kul arasındaki ayrıma yönelik inanç ve kabullerde derin hasarlar oluşturduğunu söylemek gerekir:

“Vahdet-i vücûd teorisi üzerinde ne kadar iyimser yorum yapılırsa yapılsın sonuçta yaratanla yaratılan arasındaki farkı bu dereceye indirgeyen böyle bir anlayışta bir “tanrı insan” kavramı ortaya çıkacak ve bu durum hak-bâtıl, sevap-günah, dindar-dinsiz, hatta din farkının ortadan kalkmasına ve peygamberlik kurumunun anlamsız olduğu fikrine yol açacaktır. İbnü’l-Arabî’ye yöneltilen eleştiriler de en çok bu nokta üzerinde yoğunlaşmaktadır. Nitekim geleneksel Batı görüşüne göre de o İslâm panteizminin ya da monizminin temsilcisidir ve bu gibi monistik kuramlar ile İslâm’daki canlı ve etkin bir güç olan Allah düşüncesini yıkmış, gerçek İslâm dinsel hayatının çökmesinde büyük etkisi olmuştur. İbnü’l-Arabî’nin yaşantısında ve dinî emirlere olan bağlılığında hiçbir sapma ve gevşeme görülmezken öteden beri zındıkça fikirlerin ve dinî hayatta görülen lâubaliliklerin genellikle onun felsefesinden beslendiği gerçeği de bunu doğrulamaktadır. İbnü’l-Arabî’nin kurup idealize ettiği vahdet-i vücûd felsefesi ve geriye bıraktığı yüzlerce eseriyle İslâm toplumunun dinî, ahlâkî ve içtimai hayatına ışık tutacak fazla bir şey verdiği söylenemezse de evliya ve kerâmet kavramlarını bir kült haline getiren menkıbelerle Hz. Peygamber’i aşırı derecede idealize edip onu beşer üstü bir varlık sayma hatasına düşenlere ve bu arada şairlere zengin bir malzeme bıraktığında şüphe yoktur.”³⁷²

Hatemu’l Evliya İddiası

Bilindiği gibi Kuran-ı Kerim’de Peygamberimiz Hz. Muhammed’in Allah’ın resulü ne nebilerin sonuncusu yani Hatemül-Enbiya olduğu ifade edilir: **Muhammed içinizden herhangi bir erkeğin babası değildir, ama Allah’ın elçisi ve**

372 Mahmut Kaya, İbnü’l Arabî, s. 522.

nebilerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilir. (Ahzab 40). Allah, insanlığa son mesajını Peygamberimiz ile iletmiş ve Peygamberimiz ile birlikte vahiy gönderilmesi son bulmuştur. Buna rağmen bazı sûfîlerin, çeşitli yollar ile bir çeşit vahiy ve ilham akışını devam ettirme gayreti içine girdikleri ve peygamberlerin hatemi inancından hareketle Hatemu'l Evliya yani velilerin sonuncusu iddiasını ortaya attıkları görülmektedir. Sûfîler arasında ortak bir inanç olmayan bu iddianın ilk olarak Hakîm-i Tirmizî (ö.868) tarafından ortaya atıldığı bilinmektedir. Tirmizî şu şekilde bir iddiada bulunmuştur:

“Hz. Peygamber, doğruluk ayağını bütün peygamberlerden ileriye atmıştır. O, bütün peygamberlerin hatemidir. Onun vefatından sonra ümmetinden kırk kişi onun yerine kâim olur. Arz onlarla ayakta durur... Onlardan biri ölünce yerine ümmetten biri geçer. Bunların sayıları tükenip dünyanın zeval vakti gelince Allah bir veli gönderir. Bu veliyi seçmiş, kendine yaklaştırmıştır. Evliyaya verdiğini buna vermiştir. Buna hâtemu'l-velâye de vermiştir... Bu hatemu'l evliya, bütün velilerin seyyididir. Nasıl Hz. Muhammed peygamberlerin seyyidi (efendisi) ise o da evliyanın seyyididir (efendisidir).”³⁷³

Görüldüğü gibi sanki Allah'ın yeryüzünü ayakta tutmaya gücü yetmiyor, yardıma ihtiyacı var ya da haşa emekliye ayrılmış ve görevini başkalarına devretmiş gibi yeryüzünün bu “veliler” ile ayakta durduğu iddia edilmiştir. Bu iddia sahibi sûfîlerin anlayışında her ne kadar nübüvvet yani peygamberlik bitmişse de velâyet ve tasarruf bakımından devam etmektedir. Çünkü Peygamberimizden sonra gelen bu velilerin, onun tasarrufunu taşıdığına ve Peygamberimizin bu veliler vasıtasıyla halk içinde tasarruf ettiğine inanılmaktadır. “Hakîm-i Tirmizî'den sonra bu iddianın en büyük temsilcisi İbn Arabî olmuştur. Hakîm'in attığı adımları fersah fersah geçen ve kendini

373 Süleyman Ateş, *İslam Tasavvufu*, s. 582-583.

Hâtemü'l Evliya gören İbn Arabî, Hatemu'l evliyanın, Hate-
mu'l enbiyadan üstün olduğunu, bütün peygamberlerin dahi
Hâtemü'l evliya mişkâtından³⁷⁴ ilim ve ışık aldıklarını ileri sür-
müştür. Ona göre nübüvvet, velâyette devam etmektedir. Nü-
büvvet kesilir, fakat velâyet kesilmez.³⁷⁵

İbn Arabî Fütûhât isimli çalışmasındaki bir şiirinde: “Şüp-
hesiz ben Hâşimî'nin ve Mesih'in vârisi olarak hâtem-i evliya-
yım” demektedir, Divân'ında ise hâtem oluşunu şu şekilde ifade
etmektedir: “Enbiya'nın hâtemi Muhammed'le ortaya çıktığı
gibi ben de evliyanın hâtemiyim.”³⁷⁶

Demek ki bu tür iddia sahiplerine göre Allah'ın dini Pey-
gamberimize gelen Kuran vahyi ile tamamlanmamış ve sonra-
dan gelen velilere verilen bilgi ve haberler ile tamamlanmaya
çalışılmıştır. Yine bu kişilerin evliyanın sonuncusunu nebinin
sonuncusundan bile üstün tuttıkları, velinin Allah'tan vası-
tasız yani doğrudan, nebinin ise vasıtalı yoldan yani bir me-
lek aracılığıyla vahiy aldığını ve bütün peygamberlerin dahi
Hâtemü'l evliyanın ışığından ilim ve ışık aldıklarını iddia et-
tikleri görülür.

İbn Arabî; “Önceki peygamberlere göre benim durumum
şu misale benzer: Adamın biri bir ev yapmıştır. Evini -köşe-
sindeki bir tuğla yeri müstesna- tamamlamış, güzelleştirmiştir.
Evin etrafında gezen insanlar ise keşke şu tuğla da yerine ko-
yulmuş olsaydı, derler. İşte ben o tuğlayım. Ben hâtemü'n-ne-
biyyînim” mealindeki Peygamberimize isnat edilen bir hadis
rivayeti ile irtibat kurarak, gördüğü bir rüyada bu boşluğu iki
tuğla boşluğu olarak görmüş, hâtemü'l-evliyâ biri altın diğeri
gümüş olan bu iki tuğlanın yerini almasıyla duvar tam olmuş,
gümüş tuğlanın hâtemü'l-evliyânın zâhiri yönüne, altın tuğlanın

374 Mişkât: Aydınlatma aracı; kandil.

375 Süleyman Ateş, **İslam Tasavvufu**, s. 584.

376 Mustafa Akman, **İbn Arabî**, Ekin Yayınları 2017, s. 201.

ise bâtinî yönüne işaret ettiğini kabul ettikten sonra şu meşhur cümlesini söylemiştir: “Hâtemü’l-evliyâ bilgisini, peygambere vahiy getiren meleğin aldığı kaynaktan alır.”³⁷⁷

Affifi, İbn Arabî’nin rüya gibi durumlarından birini anlatırken şunları söylediğine dikkat çeker: “1202 yılında Mekte’deki rüyalarından birini anlatırken de İbnu’l Arabî şunları söylüyor: “Rüya gibi bir durumda sanki Kâbe’nin altın ve gümüş tuğlalardan yapılmış olduğunu gördüm. Bina, eksik olan iki tuğla dışında tamamdı; bunlardan biri altın, diğeri ise gümüştü. Nefsimin kendisini bu iki tuğla yerine yerleştirdiğini gördüm ve anladım ki, ben onların ta kendileri (aynaları) idim. İşte o zaman bina tamamlandı. Uyanıp Allah’a şükrettim ve kendi kendime, “Benim gibileri takip edenler arasında ben Peygamberler arasındaki Allah’ın resulü (Muhammed) gibiyim”, yani Velilerin Mührüyüm.” İbnu’l Arabî’nin rüyasındaki bina, öyle görünüyor ki, ruhî mertebeler silsilesi yerine kullanılmıştır; gümüş tuğlalar velilerin, altınlar da peygamberlerin yerini tutmaktadır. (Biri altın diğeri gümüş olan) iki tuğlanın yerini doldurmakla, öyle görünüyor ki, Velilerin Mührü’nün hem (gümüş tuğla, yani Peygamberin dış yönüyle temsil edilen) Peygamber’in bir sâliki hem de (altın tuğla, yani onun iç yönü ile temsil edilen) bir veli olduğu gerçeğine değinmektedir.”³⁷⁸

Yine daha önce de dikkat çekildiği gibi İbn Arabî’ye göre peygamberlere vahyedilen dini bilgi aynı tarzda ve aynı kaynaktan bazı sûfilere de vahyedilmekte ve esasen bu sûfiler Peygamberimiz ile aynı olan ve doğrudan doğruya Allah tarafından vahyedilmiş olan kendi şeriatlarının takipçisidirler: “İbnu’l Arabî, Peygambere vahyedilen şeriatın bilgisinin aynı tarzda ve aynı kaynaktan bazı sûfilere de vahyedildiğini kabul eder. Bu Sûfilere, itibari olarak, Muhammed’in halifeleri adı

377 Mustafa Kara, *İbn Teymiye’ye Göre İbn Arabî*, s. 104-105.

378 A. E. Affifi, *Muhyiddin İbnu’l-Arabî’nin Tasavvuf Felsefesi*, s. 97.

verilir: Gerçekte ise bunlar Muhammed'inkilerle aynı olan ve doğrudan doğruya Allah tarafından vahyedilen kendi şeriatlarının takipçileridirler. İbnu'l Arabî diyor ki: Tasavvuf dilinde ona (İslam şeriatının bilgisiyle ilgili vahyi Peygamber'le aynı kaynaktan alan Sûfiye) biz Allah'ın halifesi deriz: Fakat halk dilinde Peygamberin halifesi adı verilir. Peygamber öldüğünde, hilafetlerini (onun bilgisini) doğrudan doğruya Allah'tan alan başka halifelerin de bulunduğunu bildiği için, kendisinin yerini alacak birinden bahsetmemesinin nedeni budur.”³⁷⁹

Görüldüğü gibi Arabî'ye göre peygamber ile aynı kaynaktan bilgi aldığı kabul edilen sûfiler, gerçekte Allah'ın halifesidirler ve bu halifeler doğrudan Allah'tan bilgi almaya devam eden ve böylece kendi şeriatlarını sürdüren kişilerdir. Sözüm ona Peygamberimiz de bunu bildiği için kendisinden sonra halife tayin etmemiştir.

Geçmişten günümüze kadar gelen süreçte, şöhret sahibi kişilerin ve yazdıkları kitaplarda ortaya koymuş oldukları asılsız iddia ve tezlerin, İslam'ın en temel ilke ve değerlerini nasıl özünden uzaklaştırdığını ve Müslümanların Allah, din ve peygamberlik tasavvurlarında ortaya çıkan sapmaların bu tür nedenlere dayalı olduklarını görmek zor değildir. Şayet Allah insanların günah ve zulümlerinin karşılığını çoğu zaman ahirete ertelemeyerek hemen bu dünyada verecek olsaydı, herhalde bu tür iddialarda bulunan kişiler, herkesin gözünün önünde dağılıp parçalanırdı. Ancak gerçek ile batılın birbirinden ayrılarak gerçeğin apaçık şekilde ortaya çıkacağı hesap gününü beklemek ve görmek gerek. Her şeyin doğrusunu Allah bilir. Allah da doğruları vahiy ile bildirir. Demek ki herkesin doğruluğunu ölçebilmek için kendini, din anlayışını ve imanını Allah'ın son vahyi olan Kuran ile test etmesi gerekir.

379 A. E. Affifi, *Muhyiddin İbnu'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, s. 94.

Mesnevi, Allah'tan Gelen Vahiy midir?

Veliler de Vahiy Alabilir mi?

Çeşitli kitapların Allah tarafından yazdırıldıkları iddiası İslam inancı açısından kabul edilebilecek ve makul görülebilecek bir iddia değildir. Kuran son ilahi kitaptır. Kuran'dan sonra onun dışında Allah'tan geldiği ya da Peygamberimiz tarafından verildiği veya yazdırıldığı iddia edilen kitapların hiçbir hükmü yoktur. Peygamberimizden bize kalan yegâne miras Kuran'dır. Ona da gerektiği gibi sahip çıkmadığımız için ahirette bizden şikâyetçi olacaktır: **Ve elçi dedi ki: Rabbim gerçekten benim toplumum, bu Kuran'ı terkedilmiş (bir kitap) olarak bıraktılar.**" (Furkan 30)

Yine Kuran ayetleri şu şekilde soruyor: **Karşılarında okunup duran bir kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmiyor mu? Bunda, inanan bir toplum için elbette ki bir rahmet ve bir öğüt vardır.** (Ankebut 51). **Rabbinin sözü hem doğruluk hem adalet bakımından tamamlanmıştır. O'nun sözlerini değiştirecek hiçbir kuvvet yoktur.** (En'am 115)

Celâleddîn-i Rûmî'nin (ö.1273), **Mesnevi** başta olmak üzere eserlerinde bu anlamda dini açıdan kabul edilmesi mümkün olmayan ifadeler görmek mümkündür. Örneğin Mesnevi'de şu şekilde bir ifade yer alır: "Bu, ne yıldız bilgisidir ne remil, ne de rüya. Tanrı, doğrusunu daha iyi bilir ya, Tanrı vahyidir! Sofiler, bunu halktan gizlemek için Gönül Vahiy demişlerdir! Sen istersen onu gönül vahiy farz et. Gönül zaten onun nazargâhıdır. Gönül ona ağâh olunca nasıl hata eder?"³⁸⁰ Bu açıklamadan anlaşılan Mesnevi de tıpkı Kuran gibi Allah'tan gelen bir vahiydir. Ancak halk bunu anlayabilecek kapasitede olmadığından bu gerçek sofiler tarafından halktan gizlenmiştir. Zaten Mesnevi'nin ön sözündeki açıklamalar, bu iddialarını net bir şekilde açığa çıkarmaktadır. Söz konusu Mesnevi

380 Mevlana, **Mesnevi**, Tercüme: Veled İzbudak, Gözden Geçiren: Abdülbaki Gölpinarlı, MEB Yayınları 2001, IV. cilt, 1852-1854.

tercümesinde Rûmî'nin bu sözleri ile ilgili yapılan açıklama, durumu özetler mahiyettedir:

“Sofiler, kalplerinde doğan ilahi bilgiye yahut keşfe “varidat-Tanrı’dan gelenler” derler. Onlarca erenlerin sözleri de vahiyden başka bir şey değildir. Hatta nübüvveti, yani peygamberliği iki kısma ayırıp bir kısmını, “Nübüvvet-i teşriiye-şeriat kuruculuk peygamberliği”, bir kısmını da “Nübüvvet-i tarifiye-şeriatı anlatan, Tanrı sırlarını bildiren peygamberlik” derler. Her veli ve bilhassa zamanın sahibi olan kutup, nübüvveti-i tarifiye ile peygamberdir, fakat Hz. Muhammed’e hürmet ve şeriat edebine riayet bakımından peygamberim diye meydana çıkmaz. Bu inanışın ileri gidişinden veli, nebiden üstündür akidesi çıkmıştır. Nebide bir peygamberlik, bir de velilik vardır, peygamberlik Tanrı ile kul arasında vasıta oluştur bu bakımdan peygamber, peygamberliği itibariyle, halkla uğraşır. Hâlbuki velilik Hak’la olan muameledir. Bu yüzden peygamberin veliliği, peygamberliğinden üstündür diyenler olduğu gibi Şeyh-i Ekber diye anılan İbn Arabî gibi “Hatem-i velâyet” olduğunu iddia ederek veliliğinin, bütün peygamberlere feyiz verdiğini ve kendisindeki velâyetin, Hz. Muhammed’in velâyeti olup ondan ayrı olmadığını söyleyen ve adeta peygamberlik iddiasına girişenler de vardır. Peygamberliğin kisbi (sonradan edinilen), yani sülûk³⁸¹ ile kazanılır bir mertebe sayanları ve binaenaleyh Hz. Muhammed’in hatem yani son peygamber oluşunu tevil edenleri bile bulunmuştur. Hicri 587’de (1191) Halep’te öldürülen Şeyh Şihabeddin-i Maktul de bu inanıştaydı. Mevlana da bu beyitlerinde Mesnevi’nin vahiy olduğunu söylüyor. Zaten altı cildin umumî (genel) dibacesi (önsözü) sayılan birinci cildin dibacesinde de bunu apaçık söylemektedir.”³⁸²

381 Sülûk: Tâlibin/Müridin bir mürşidin gözetiminde yaptığı manevi yolculuk anlamında tasavvuf terimi.

382 Mevlana, **Mesnevi**, Tercüme: Veled İzbudak, Gözden Geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı, MEB Yayınları 2001, IV. cilt, 326-327.

Görüldüğü gibi bu durum hem Rumî hem de tercüme ve kontrol sahibi olan Rumî uzmanları tarafından açıkça ifade edilmiştir.³⁸³ Dolayısıyla Rumî'yi savunmak adına meseleyi sulandırarak “Aslında vahiy değil de ilham demek istiyor” türünden asılsız iddiaların dikkate alınması mümkün değildir. Allah'ın dininin ne hale getirilmiş olduğunu artık görmek gerekir.

Gerek İbn Arabî gerekse Rûmî'nin iddiaları incelendiğinde her ne kadar peygamber olmadıklarını ve hatta Peygamberimize bağlı olduklarını söyledikleri görülse de kendilerine biçtikleri rollere ve atfettikleri niteliklere bakıldığında peygamberlikten aşağı kalır bir yanları olmadığı hatta kimi açılardan peygamberlerden bile üstün olabildikleri, dolayısıyla birçok açıdan iddia ettikleri gibi Kuran'a ve Peygamberimizin dini anlayış ve uygulamasına bağlı kalmadıkları görülmektedir.

İslam düşünürü ve akademisyen Muhammed Âbid el-Câbirî (ö.2010), İbn Arabî'nin velayetten ibaret olan “nübüvvet-i amme” ile risaletten ibaret olan “teşriî nübüvveti birbirinden ayırt ettiğine ve bu ayrım ile risaleti öncelikle nübüvvet, ikinci olarak da velâyet üzerine tesis etmeyi amaçlarken, bir açıdan da velayetin sürekliliğini tespit etmeye çalıştığına dikkat çeker ve Arabî'nin şu sözlerinden alıntılarını yapar: “Velâyetin önceliği vardır, ayrıca sürekli olur ve asla zeval bulmaz. Derecelerinden ikisi nübüvvet ve risalettir. Bazı insanlar buna ulaşırlarken, bazı insanlar ulaşamazlar. Bugün ise nübüvvet derecesine -Teşriî nübüvvet- ulaşamaz. Çünkü kapısı kapalıdır. Velâyet dünyada ve ahirette ortadan kalkmaz. Gerek nübüvvetli, gerek

383 MEB yayınları tercümesi, Celâleddin-i Rûmî'nin soyundan geldiği bilinen Türk Dili ve Edebiyatı bilgini ve aynı zamanda şair olan Veled Çelebi İzbudak (1869-1950) tarafından gerçekleştirilmiş, yine edebiyat tarihçisi ve İslam-Türk tasavvufu ve edebiyatı üzerine uzmanlığı olan ve aynı zamandan Mevlevilik, tasavvuf ve tarikatlar konusundaki eserleri ve tercümeleri ile bilinen Abdülbaki Gölpınarlı (1900-1982) tarafından gözden geçirilmiştir. Dolayısıyla söz konusu metnin tercümesinin Farsça olan orijinal haline sadık bir tercüme olduğu ve metindeki büyük iddiaların tercüme hatasından kaynaklı olmadığı bilinmelidir.

özel nübüvvet ve gerekse nübüvetsiz olsun velâyetin, “ev-vel, ahir, zâhir, bâtın” (Allah’ın isimleri) hükmü vardır. Veli, Allah’ın isimlerindedir. Fakat nebi veya resul diye bir ismi yoktur. Böylece, Allah’ın büyük kulları, kendi zamanlarında nübüvvet (peygamberlik/elçilik) devrine nispetle nebiler mesabesinde³⁸⁴ olmaktadır... Şu hâlde kesilen nübüvvet, sadece, hadleri ve hükümleri birleştiren teşri’ nübüvvetir, velâyet veya nübüvvet-i amme ise -ilham ve irfân nübüvveti- kesilmeyecektir. Hatta velilerin şahsında dün olduğu gibi bugün de devam etmektedir... Nübüvvet makamı, velâyetteki özel bir makamdır... Velâyet genel nübüvvetir, teşri nübüvveti ise velâyette özel bir nübüvvetir... Velilerden bir sınıf da resullerdir... Tebliğ makamı, sadece risalet diye ifade edilen şeydir.”³⁸⁵

İbn Arabî’nin bu tür iddialarından da açıkça görüldüğü gibi velâyet yani veliliğin önceliği vardır ve ayrıca velilik kesintiye uğramayacak şekilde süreklilik arz eder. Buna göre nebilik ve resullük bitmiştir ama velâyet devam etmektedir. Arabî’ye göre Allah’ın “büyük kulları” nübüvvet devrine kıyasla kendi zamanlarının nebilik derece, değer ve rütbesine sahiptirler. Durum böyle olunca zaten peygamberlik iddiasında bulunmalarına gerek de yoktur. Sahip oldukları yetkiler peygamberlerinkinden aşağı olmadığı gibi bazı açılardan peygamberlerinkinden bile üstündür.

Câbirî’ye göre, bu anlayışın ortaya koyduğu birinci sonuç, nübüvvetin de velâyet gibi bir kazanım olduğudur. Oysa bilindiği gibi kelâm âlimleri başta olmak üzere yaygın görüş nübüvvetin kesbi yani kendiliğinden kazanılabilir bir şey olamayacağı, Allah’ın kulları arasından seçtiği kişileri bu görev ile şereflendirdiği yönündedir. Arabî şöyle söylemektedir: “Nübüvvet, Allah katında insanların ulaşabileceği bir makamdır, büyüklere aittir; şeriat getiren nebiye tahsis edildiği gibi, şeriat

384 Mesabe: Derece, değer, rütbe.

385 Muhammed Âbid el-Câbirî, *Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı*, s. 458-459.

getiren bu nebinin yaşayan sünnetine tâbi olan kimseye de tahsis edilebilir. Bu makama, nebiye tâbi olduğu için kendisi için de velâyet gerçekleşen tâbi açısından bakılırsa, müktesep; bu ittiba için çalışmak da iktisap olarak isimlendirilir. Gerçi, kendisi için veya başkasına tebliğ edeceği bir şeriat ona gelmez.”³⁸⁶ Görüldüğü gibi “büyüklere” yani velilere ait olan makam ile peygamberlerin makamı arasındaki temel fark, peygamberlerin aldıklarını başkalarına da tebliğ etmekle yükümlü olmalarıdır. Velilerin ise böyle bir yükümlülükleri yoktur. Bunun dışında Allah katından vahiy alma anlamında aralarında bir fark bulunmamaktadır.

Câbirî, nübüvvet ve risaletin velâyet üzerine tesis edilmesi ve şeriatı getiren nebinin tâbileri için de nübüvvetin müktesep yani kazanılabilecek olabileceğini söylemekten çıkan ikinci sonucun, velilerin, nebilerin ilmüne varis olacaklarıdır. Câbirî bu anlayıştan çıkarılacak üçüncü sonucu şöyle özetler: Veliler, nübüvvet ve risaleti tesis eden velâyette ortak oldukları için, Allah’ın zahir ehline yani fakih ve kelâmcılara vermediği bazı özel sırları kendilerine tahsis etmiştir.

Bu “velilerin nebilerinin” Allah’tan ve Peygamber’den “keşif” yoluyla nasıl bilgi aldığını İbn Arabî’nin şöyle açıkladığı görülmektedir: “Bu ümmetteki, velilerin nebilerinin durumuna gelince: O, Hakk’ın herhangi bir tecellisinde yerleştirdiği kimsedir. Kendisi için Hz. Muhammed ve Cebrail mazharlarını ikame etmiş ve bu ruhanî mazhar da kendisine Muhammed (s.a.v.) mazharına ait olan meşru hükümlerin hitabını işittirir. Bu hitabı bitirip, bu velinin kalbinden ürperdiği zaman, bu makamın sahibi bu hitabın içerdiği ümmet-i Muhammed’e ait bütün şer’î, pak hükümleri bilir. Veli, bu mertebede bulunmakla bu ümmete tebliğ etmekle memur olduğu makamda meydana gelen ilmi, mazhar-ı Muhammedî’nin aldığı gibi alır. Nefsine

386 Muhammed Âbid el-Câbirî, *Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı*, s. 459-460.

döner, Muhammed (s.a.v.)’in mazharı olan Ruhun kendisine hitabını anlar. Bu haberin sıhhatini yakın, hatta mutlak kesinlik olarak bilir. Veli, bu nebinin hükmünü alır, Rabbinden bir delile dayanarak bununla amel eder.” Bu açıklamalardan sonra Câbirî şöyle söyler: “Sadece bu kadar da değil! Allah’ın Hz. Muhammed’in mazharını kendisine “tahsis ettiği” bu veli, Cebra-il’den vahiy alır, bizzat Hz. Muhammed gibi şeriatı Cebra-il’den öğrenir. Bu veli, Peygamber’in hadisini doğrudan ve isnada ihtiyaç duymadan kendisinden tashih edebilir.”³⁸⁷

Bir tek onlar değil aynı zamanda Rûmî’nin sohbet şeyhi olarak bilinen Şems-i Tebrizi’nin de peygamberlik hatta ondan da öte iddialarda ve sıra dışı eylemlerde bulunduğu görülmektedir. Ahmed Eflaki’nin meşhur kitabında Şems-i Tebrizi ile ilgili geçen şu ifadelerle dikkat etmek gerekir: “Bahâ Velled hazretlerinin bir müridi vardı. Ona Kutbeddin İbrahim derlerdi. Gönül sahibi, aydın yürekli bir müridti. Bir gün Şemseddin hazretleri ondan incindi. Bunun üzerine bu müridin her iki kulağı da sağır oldu; öyle ki hiçbir şey işitmiyordu. Bir süre sonra Şems hazretleri inayet buyurarak sağırlığını geçirdi. Fakat müridin kalbinde bir sıkıntı kalmıştı ve geçmiyordu. Bir gün Mevlânâ Şemseddin ona “Arkadaş, seni kaç kez bağışladım, kalbimi hoş ettim. Neden hâlâ bu sıkıntıdan kurtulamıyorsun, kalbini hoş tut” dediyse de yine bu sıkıntı kalbinden gitmedi. Bir gün pazarın ortasında birdenbire Şems ile karşılaştı. Tam bir kalp doğruluğuyla baş koyup “Tanrı’dan başka Tanrı yoktur ve Şemseddin Tanrı’nın elçisidir” diyerek dili ile şahadet getirdi. Bunu işiten halk ayaklandı ve onu dövmek istedi. İçlerinden biri ilerleyerek onu dövdü. Bunu gören Mevlânâ Şemseddin öyle bir feryat kopardı ki, döven adam orada öldü. Pazar halkı ağlayıp sızlayarak baş koyup hepsi Şems’e kul oldu. Mevlânâ Şems de Kutbeddin’in elini tuttu, pazardan çıkarıp bir köşeye götürdü ve ona “Benim adım Muhammed’dir; senin

387 Muhammed Âbid el-Câbirî, *Arap-İslam Kültürünün Akıl Yapısı*, s. 461.

Muhammed Tanrı'nın elçisidir demen gerekirdi. Halk damgasız altını tanımaz" dedi."³⁸⁸

Görüldüğü gibi Şemseddin'in Allah'ın elçisi olduğunu söyleyen adamın aslında açık bir gerçeği ifade ettiği ama halkın bunu anlayamayacak olmasını hesaba katmadığı için Şemseddin'in diğer adı olan Muhammed ismini söylemediği şayet söylemiş olsaydı halkın Muhammed ismi ile Peygamberimizin kastedildiğini zannedeceği oysa gerçekte Şemseddin'in Allah'ın elçisi olduğunun ifade edilmiş olacağı söylenmektedir. Bu alıntıya göre bunu söyleyen de Şemseddin'in kendisidir. Öte taraftan feryadı sebebiyle dayak atan adamın hemen orada ölmesi üzerinde tüm pazar halkının Şemseddin'e kul olmasının da Şemseddin'in kerâmet hanesine yazılan ayrı bir sıra dışı olay olduğu görülmektedir.

Yine Eflaki'nin kitabında geçen ve Sultan Veled'in babası Rûmî'den aktardığı şu diyalog da dikkat çekicidir: "Bir gün Sultan Veled şöyle buyurdu: Dostlardan biri babama "Dânişmentler,³⁸⁹ Mevlânâ Mesnevi'ye niçin Kuran diyor?" diye benimle münakaşa ettiler. Ben kulunuz, onlara cevaben "Mesnevi Kuran'ın tefsiridir, dedim" diye şikâyetinde bulundu. Babam bunu işitince bir süre sustu, sonra dedi ki: "Ey köpek! Niçin Kuran olmasın? Ey eşek! Niçin Kuran olmasın? Ey kahpenin kardeşi! Niçin Kuran olmasın? Peygamberlerin ve velilerin söz kalıpları içinde ilahi sırların nurlarından başka bir şey yoktur. Tanrı'nın kelamı onların temiz yüreklerinden kaynamış ve ırmağ gibi olan dillerinden akmıştır."³⁹⁰ Rûmî'nin bu konuda hiç de mütevazı bir tavra sahip olmadığı, Mesnevi'yi de bir çeşit Kuran saydığı ve hatta önsözünden yapılacak alıntıdan açıkça görüleceği üzere Kuran'ın da üzerine çıkardığı açıktır.

388 Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 481.

389 Dânişmend: Bilgili ve ilim sahibi anlamına gelen Farsça bir kelimedir. Genellikle icâzet alma (diploma/mezun olma) seviyesine gelmiş öğrenciler için kullanılmaktadır.

390 Ahmed Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 261.

Mesnevi'nin önsözünde şu açıklama yer almaktadır: “Bu kitap, Mesnevi kitabıdır. Mesnevi, hakikate ulaşma ve yakîn sırlarını açma hususunda din asıllarının asıllarının asıllarıdır. Tanrı'nın en büyük fihki, Tanrı'nın en aydın yolu, Tanrı'nın en açık burhanıdır. Mesnevi, içinde kandil bulunan kandilliğe benzer, sabahlardan daha aydın bir surette parlar... Kalplere cennettir; pınarları var, dalları var, budakları var. O pınarlardan bir tanesine bu yol oğulları Selsebil derler. Makam ve kerâmet sahiplerince en hayırlı duraktır, en güzel dinlenme yeridir. Hayırlı ve iyi kişiler orada yerler, içerler... Hür kişiler ferahlanır, çalıp çağırırlar. Mesnevi Mısır'daki Nil'e benzer; Sabırlılara içilecek sudur, Firavun'un soyuna sopuna ve kâfirlere hasret. Nitekim Tanrı da “Hak onunla çoğunun yolunu azıtır, çoğunun da yolunu doğrultur” demiştir. Şüphe yok ki, Mesnevi gönüllere şifadır, hüznüleri giderir, Kuran'ı apaçık bir hale koyar, rızıkların bolluğuna sebep olur, huyları güzelleştirir. Şanları yüce, özleri hayırlı kâtiplerin elleriyle yazılmıştır, temiz kişiden başkasının dokunmasına müsaade etmezler. Mesnevi Âlemlerin Rabbinden inmedir; Bâtıl ne önünden gelebilir ne ardından. Tanrı onu korur gözetir; Tanrı en iyi koruyandır, merhametlilerin en merhametlisidir. Mesnevi'nin bunlardan başka lakapları da var, o lakapları veren de Tanrı'dır.”³⁹¹

Bu sözlerin hiçbirisi kabul edilebilir türden sözler değildir. Kuran'a ait olan niteliklerin burada doğrudan Mesnevi'ye verildiği ve Mesnevi'nin Allah'tan gelen bir vahiy olduğunun iddia edildiği görülmektedir. Bunu iddia etmek en basit ifadeyle açık bir şirktir. Bu türden söz ve iddiaların başka türlü anlaşılıp masum görülmesi mümkün değildir. Bu türden sözler ile tarihten günümüze kadar İslam'ın en temel değerlerinin altı oyulmuş ve içi bu şekilde asılsız iddialar ile doldurulmuştur. Meselenin ne kadar çarpık bir boyutta olduğunun daha iyi anlaşılması açısından sırasıyla Mesnevi için iddia edilenlerin,

391 Mevlana, *Mesnevi*, Önsöz, MEB Yayınları 2001.

Kuran ayetlerinde Kuran için geçen ifadeler ile karşılaştırmasının yapılması yerinde olacaktır:

Mesnevi: “Bu kitap, Mesnevi kitabıdır. Mesnevi, hakikate ulaşma ve yakîn sınırlarını açma hususunda din asıllarının asıllarının asıllarıdır.” İfadeye bakılacak olursa hakikate ulaşma ve dinin asıllarını ortaya koyma noktasında Kuran yeterli değilmiş ama Mesnevi bu noktada Kuran’ın eksik bıraktığı yerleri tamamlayan ilahi açıklamaymış gibi bir hava verilmektedir.

Kuran: Seni de (Ey Muhammed), işte şu (mesajın muhatabı olan) insanlara bir şahit olarak getirdik ve sana (din ile ilgili) her şeyi ana kaynağından indirerek vurgulu bir biçimde açıklayan ve bir yol haritası, bir rahmet ve Allah’a teslim olanlar için bir müjde olan bu ilahi mesajı indirdik. (Nahl 89)

Mesnevi: “Tanrı’nın en büyük fıkıhı,” Bilindiği gibi fıkıh, İslam ibadet ve hukuk ilmi olarak tanımlanmaktadır. Burada Mesnevi için Tanrı’nın en büyük fıkıhı denilmekte ve Mesnevi’nin dini açıklayan en yüce kaynak olduğunu iddia edilerek de Mesnevi’yi Kuran’ın da önüne geçiren uygunsuz ifadeler kullanılmaktadır.

Kuran: (Bu) Ayetleri muhkem kılınmış, sonra hüküm ve hikmet sahibi ve her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından ‘birer birer (bölüm bölüm) açıklanmış’ (fussilet) bir Kitap’tır. (Hud 1). Biz bu Kitap’ta, herhangi bir şeyi ne eksik bıraktık ne fazla yaptık. Onlar, sonunda Rableri önünde toplanıp bir araya getirilirler. (En’am 38)

Mesnevi: “Tanrı’nın en aydın yolu,” denilerek Kuran’a ait olan bir vasfın Mesnevi’ye yüklendiği görülmektedir.

Kuran: Bu bir Kitap’tır ki, Rabbinin izniyle insanları karanlıklardan nura, O güçlü ve övgüye layık olanın yoluna çıkarman için sana indirdik. (İbrahim 1)

Mesnevi: “Tanrı’nın en açık burhanıdır.” Bilindiği gibi burhan; doğruluğunda şüphe bulunmayan ve zaruri bilgi getiren kesin delil anlamına gelmektedir. Allah’ın en açık ve son burhanının Kuran olduğunda bir şüphe yoktur. Oysa burada Tanrı’nın en açık burhanının Mesnevi olduğu iddiası yer alır.

Kuran: Ey insanlar Rabbinizden size kesin bir kanıt (burhan) geldi ve size apaçık bir nur (Kuran) indirdik. (Nisa 174)

Mesnevi: “Mesnevi, içinde kandil bulunan kandillığe benzer, sabahlardan daha aydın bir surette parlar...” Burada da Kuran’da Allah’ın nurunun tanımlamak için verilen örnek, Mesnevi’yi tanımlamak için kullanılmıştır.

Kuran: Allah, göklerin ve yerin nurudur. O’nun nurunun misali, içinde چراغ bulunan bir kandil gibidir; چراغ bir sırça içerisindedir; sırça, sanki incimsi bir yıldızdır ki, doğuya da, batıya da ait olmayan kutlu bir zeytin ağacından yakılır; (bu öyle bir ağaç ki) neredeyse ateş ona dokunmasa da yağı ışık verir. (Bu,) Nur üstüne nurdur... (Nur 35)

Mesnevi: “Şüphe yok ki, Mesnevi gönüllere şifadır.” Görüldüğü gibi burada Mesnevi’nin gönüllere şifa olduğu ifade edilmektedir. Oysa ayetler, Kuran’ın inananların gönüllerine bir şifa ve rahmet olduğunu söylemektedir.

Kuran: Biz Kuran’dan inananlara şifa ve rahmet olan şeyler indiriyoruz... (İsra 82)

Mesnevi: “Kuran’ı apaçık bir hale koyar.” Mesnevi’nin Kuran’ın apaçık hale koyduğu iddia edilmektedir. Oysa her ne kadar bazı ayetler ile ilgili yorumlara rastlansa da Mesnevi’nin Kuran’ı apaçık hale koyan bir metin olduğunun kabul edilmesi söz konusu değildir. Hiçbir kitap Kuran’ı apaçık hale koyamaz çünkü zaten ayetlerin ifadesi ile Kuran’ın kendisi apaçık bir kitaptır.

Kuran: İşte sana gerçeği apaçık gösteren Kitap'ın ayetleri... (Şuara 2). İşte bunlar Kuran'ın ve açık seçik beyanda bulunan Kitap'ın ayetleridir. İnananlar için bir kılavuz ve müjdedir. (Neml 1-2). İşte sana, açık seçik beyanda bulunan Kitap'ın ayetleri. (Kasas 2)

Mesnevi: “Şanları yüce, özleri hayırlı kâtiplerin elleriyle yazılmıştır. Temiz kişiden başkasının dokunmasına müsaade etmezler. Mesnevi Âlemlerin Rabbinden inmedir.” Burada da yine Kuran'a ait olan vasıflar Mesnevi için kullanılmakta ve ardından da Kuran gibi Mesnevi'nin de âlemlerin Rabbi olan Allah tarafından indirilen bir kitap olduğu iddia edilmektedir.

Kuran: Elbet bu hitap bir öğüt ve uyarıdan ibarettir. Dileyen onu düşünüp öğüt alır. O (Kuran), 'şerefli/üstün' sahifelerdedir. Saygı ile yükseltilen, tertemiz (sayfalar), yazıcıların ellerinde (ki onlar), üstün değerli, 'iyilik ve dürüstlük sembolü.' (Abese 11-16). O, kesinlikle şerefli bir Kuran'dır. Titizlikle saklanan bir Kitap'tadır. Ona ancak temizler dokunabilir. Âlemlerin Rabbinden indirilmedir. (Vakıa 77-80)

Mesnevi: “Bâtil ne önünden gelebilir ne ardından.” Burada da Kuran ayeti, birebir Mesnevi için kullanılmıştır.

Kuran: Bâtil ona, ne önünden gelebilir ne de arkasından. Hakîm ve Hamîd Allah'tan bir indirmedi o. (Fussilet 42)

Mesnevi: “Tanrı onu korur gözetir” denilmiştir. Ayetlerin ifadesi ile Allah Mesnevi'yi değil Kuran'ı koruyucu ve gözeticidir.

Kuran: Hiç şüphesiz, zikri (Kuran'ı) biz indirdik biz; onun koruyucuları da gerçekten biziz. (Hicr 9)

Yine Mesnevi içinde de çeşitli vesileler ile Kuran'a ait olan nitelikleri Mesnevi için kullandığı görülmektedir. Bunlardan birinde şöyle söyler: “Ormanlar kalem olsa, denizler mürekkep olsa yine Mesnevi'nin biteceğini umma.”³⁹² Oysa bu ifadenin Kuran'da iki ayrı ayette bizzat Kuran için kullanıldığı

392 Mevlana, **Mesnevi**, MEB Yayınları 2001, Cilt: 6, Beyit: 2248

görülmektedir: Eğer yeryüzündeki ağaçlar kalem olsa ve deniz de arkasından yedi deniz daha katılarak kullanılsa; yine de Allah'ın kelimeleri tükenmez... (Lokman 27)

Kuran kıyamete kadar hükmü devam edecek olan son ilahi mesajdır. Kuran dururken din adına başka kitapları esas almak, Kuran'a ait olan nitelikleri başka kitaplara da yüklemek ya da onların da Allah'tan geldiklerine inanmak söz konusu bile edilmez. Herhangi bir kitabın Kuran ile kıyaslanması ya da ondan sonra en güvenilir kaynak olduğunun söylenmesi bile söz konusu edilemez. Allah'tan gelen ile insan elinden çıkan şeyler, mukayese dahi edilemez.

Maalesef ki Mesnevi gibi birçok kitaba ilahi vahiy ya da daha politik bir ifadesi ile ilahi ilham muamelesi yapılarak Kuran dışındaki kitaplara da birtakım kişilere de kutsallık atfedilmiştir. Rûmî'nin oğlu ve halefi olan Sultan Veled'in (ö.1312) şöyle dediği kaydedilmiştir: "Bizim Mevlanamızı bir kez tavaf etmek, yedi bin yedi yüz yetmiş hac yapmaya denktir."³⁹³ Yine ünlü sûfî Molla Abdurrahman Camî (ö.1492) Mesnevi'nin ilk iki beytini şerh etmek için yazmış olduğu risalesinde Mesnevi için şu sözleri kullanabilmiştir: "Mevlana'nın tanrısal Mesnevi'si, Fars dilinde bir Kuran'dır." Şah Abdurrahman el-Leknevî isimli kişi ise Mesnevi ile ilgili İslam açısından kabul edilmesi mümkün olmayan şu sözleri sarf edebilmiştir: "Kuran ile Mesnevi arasında, birincinin Arapça, ikincinin Farsça olması dışında herhangi bir fark yoktur. Birincisi o vaktin peygamberi olan Muhammed'in kalbine, ikincisi de bu vaktin peygamberi olan Mevlana'nın kalbine indirilmiştir."³⁹⁴

Literatürdeki bu tarz kabul ve iddialar sebebiyle geçmişten günümüze birçok kişi ve grup kendilerini Allah tarafından

393 Yaşar Nuri Öztürk, *İslam Dünyasından Akıl ve Kuran Nasıl Dışlandı?*, Yeni Boyut 2016, s. 145. Aktardığı yer: Ebul Fazl Muhammed bin Abdullah Konevi, *el-Hâbitu'l-Ğavî min Me'âni'l-Mesnevî*, s. 59.

394 Yaşar Nuri Öztürk, *İslam Dünyasından Akıl ve Kuran Nasıl Dışlandı?*, s. 146 (Konevi s. 55-56).

seçilmiş ya da Peygamberimiz tarafından görevlendirilmiş kişiler olarak sunmakta ve ortaya koydukları çeşitli eserlerin ya Allah tarafından kendilerine yazdırıldığını ya da yazılmasının bizzat Peygamberimiz tarafından emredildiğini iddia ederek insanları yanıltmaktadırlar.

Bazen de Peygamberimizin rüyalarına girerek kimlerin cennetlik olduğunu müjdelediklerini iddia etmektedirler. Bugün de çeşitli örneklerini görmekteyiz. Bazı gruplar yazdıkları tefsirin bizzat Peygamberimiz tarafından yazdırılmasının emredildiğini söyleyerek insanları yanlış yönlendirmekteler. Bu çok büyük bir suç ve hesabı verilmesi mümkün olmayan bir iftiradır.

Bazı sûfîlerin, “Rüyada Hz. Peygamber’i gördüm, bana şunu söyledi, bunu emretti” diyerek dinî hükümlere göre amel etmeyi terk ettikleri de görülür. Oysa geleneksel literatürde bile peygamberler dışındaki insanların rüyaları ile amel etmeleri, amellerinin dini hükümlere aykırı olmaması şartına bağlı olduğu kabul edilmiştir. Rüya, rüyayı görenden başkasını bağlamadığı gibi rüyayı göreni de mutlak anlamda bağlamaz. Rüya kişiye özel ve kesin bilgi oluşturması mümkün olmayan bir ibret kaynağıdır. Hiçbir zaman genel ve kesin bir hüküm ya da bilgi ifade etmez.

Daha önce İbn Arabî’nin: “Elinde, ağır basan mîzân olduğu halde, ben Hakk’ı gördüm” “Hakk bana seslendi” “Hakk bana Kuran’ı ile seslendi” “Yaratan’ım bana kendi cömertliği ile (bu gerçeği) gösterdi” “Uykumda (rüyada) Rabbimi gördüm ve O’na dedim ki... ve O, bana dedi ki...”³⁹⁵ şeklinde iddiaları ile Allah’ı gördüğünü ve Allah ile konuştuğunu iddia ettiğine dikkat çekilmiştir. Rumî’nin de Allah’ı gördüğünü söylediği şu nakille gelmiştir: “Mevlânâ Celâleddîn hazretleri bir gün şöyle dedi: Ben yedi yaşındayken sabah namazında daima “Biz sana Kevser’i verdik” (Kevser 1) ayetini okuyup

395 Nihat Keklik, *el-Futûhât el-Mekkiyye*, cilt:2, Bölüm: B, s. 457.

ağlardım. Birdenbire Tanrı Hazretleri esirgemediği rahmeti sayesinde bana gözüktü, öyle ki kendimi kaybettim. Aklım başıma geldiğinde hatiften³⁹⁶ “Ey Celâleddîn! Ululuğumuz aşkına, bundan böyle bir daha mücahede (çalışma/gayret) etme. Biz seni müşahede³⁹⁷ makamına erıştirdik diye bir ses işittim.”³⁹⁸ Görüldüğü gibi Allah, Rumî’ye de görünmüş sonrasında yine kendisine vahiy gelerek artık mücadele ve gayret göstermesine gerek kalmadığı çünkü artık Allah’ı görerek tecellilerine şahit kılındığı söylenmiştir. Rûmî’nin, şeyhi Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî (ö.1241) hakkında da şöyle söylediği aktarılmıştır: “Seyyid hazretleri bizim medresenin hücrelerindeydi. Bir gecede seksen defa Yüce Tanrı kendisine görünüyor ve her defasında Seyyid çığlık koparıyor, yakarışlarda (münacat) bulunuyordu.”³⁹⁹

Hiç kuşkusuz bu tür iddia sahipleri de onları savunanlar da hesap günü büyük bir pişmanlık ve utanç içinde olacaklardır. Bu yargıyı haksız bulanların, Kuran’ın apaçık ayetlerine bakmalarında yarar vardır. Bu tür kitaplardaki asılsız iddialardan cesaret alarak geçmişte de günümüzde de Allah’ı görüp görüştüğünü, peygamberimizle sürekli irtibat halinde olduğunu ve kendisine vahiy geldiğini iddia eden hasta ruhlu ya da yalancı kişiler ve onların peşine takılarak kendilerini felakete sürükleyen insanlar görmek mümkündür.

Bu türden kabul ve iddialar son derece kötü kullanılmaya açık şeylerdir. Maalesef geçmişten günümüze hâlâ daha varlığını devam ettiren bu türden temelsiz iddialar bazen insanları aldatarak maddi, manevi menfaat sağlamak, etrafında topladığı ve yetiştirdiği insanlar ile güç ve hâkimiyet kazanmak, bazen de ileri seviyede hastalıklı kişilerin akıl dışı hallerinin bir

396 Sesi işitilen ama kendisi görülmeyen bir sesleniciden.

397 Allah’ın zuhur ve tecellilerini görme anlamında tasavvuf terimi.

398 Ahmed Eflaki, **Ariflerin Menkıbeleri**, s. 119.

399 Ahmed Eflaki, **Ariflerin Menkıbeleri**, s. 107.

sonucu şeklinde ortaya çıkararak birçok insanı hakikatten uzaklaştıran ve sapkınlıklara alet eden bir duruma dönüşebilmiştir.

Müslüman'ın tek bilgi kaynağı Kuran-ı Kerim, örneği ise Kuran'ı en güzel şekilde hayatına taşımış olan Hz. Peygamber'dir. Hz. Peygamberin nasıl yaşadığını gerçek anlamda anlamak ve örnek almak isteyen insanın yöneleceği ve tartışmasız güvenilebileceği tek kaynak Kuran'dır.

Dolayısıyla Müslüman aklını kullanmalı ve gafletten uzak bir biçimde uyanık olmalıdır. Bazı kişi ve çevrelerin, çeşitli tarikat ve cemaatlerin önde gelen isimlerinin ya da liderlerinin gerek rüya halinde gerekse transa geçerek mana âleminde Allah ve Peygamberimiz ile görüştüğünü ve onlardan birtakım talimatlar aldığını iddia etmesi tamamen temelsiz iddialardır.

Bazı kötü niyetli kişilerin rüyada Allah'ın ya da Peygamberimizin kendisine verdiğini iddia ettiği haber üzerine müridlerine eşlerini boşatarak kendi nikâhına aldığı, müridlerinin filanca yerdeki mülkünü satarak grubuna vakfetmesi gerektiği yönünde kendisine bilgi geldiğini, müridleri tarafından kendisine sorulan bazı özel soru ve durumlar için Allah'a ve Peygamberimize başvurarak cevap aldıkları, Peygamberimizin yapılan toplantılara ya da kimi kişilerce verilen vaazlara katıldığı, geceleri kim gruplara ait yurt ve okulları teftiş ettiği şeklindeki yalan ve iftiralara aldanmamak gerekir. Bu türden iddiaların bir kısmının, insanları motive etmek için iyi niyetle uydurulması da kabul edilebilecek bir şey değildir.

Kuran ayetleri açık bir biçimde geçmiş ve geleceğe dair, duyuların idrak sahası dışında kalan her türlü gayb bilgisini sadece Allah'ın bildiğini ifade etmektedir: **Gaybın anahtarları O'nun Katındadır, O'ndan başka hiç kimse gaybı bilmez.** (En'am 59). **De ki: Göklerde ve yerde gaybı Allah'tan başka kimse bilmez.** (Neml 65). **Gaybı bilen O'dur. Gizli bilgisini hiç kimseye göstermez.** (Cin 26)

Kuran’da Peygamberimize şu şekilde söylemesi buyruluyor:
De ki: Ben size, Allah’ın hazineleri yanımdadır, demiyorum. Gaybı da bilmem. Size “Ben meleğim” de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyuyorum. De ki: Körle, gören bir olur mu? Düşünmüyor musunuz? (En’am 50)

Dolayısıyla herhangi bir kimsenin geçmişten de gelecekte de haber vermesi, mutlak anlamda geçerliliği ve dini bağlayıcılığı olan yorum ve tahminlerde bulunması mümkün değildir. Bu türden faaliyetlere de bu faaliyetleri gerçekleştiren kişilere de hiçbir şekilde itibar etmemek gerekir. Bu tarz temelsiz iddiaları kırk dereden su getirerek tevil edip herkesçe anlaşılmayacak şeyler olarak sunmak, insanların gözlerini boyamak ve hakikati görmelerine engel olmaktan başka bir şey değildir.

Hangi Tasavvuf?

Tasavvuf anlayışına tek tip bir paket gibi bakmak doğru olmaz. Dolayısıyla tasavvuf adı altında insanların tez ve iddialarını incelemek ve bu iddialar üzerinden değerlendirmeler yapmak gerekir. Sûfîlerin, tasavvufun kaynağı ve isim kökü hakkında farklı görüşlere sahip oldukları bilinmektedir. Aynı şekilde tasavvufun ne olduğuna dair de birbirinden çok ayrı görüşler ileri sürülmüştür.⁴⁰⁰ Demek ki tek bir tasavvuf anlayışı

400 “Sûfîler, tasavvufun kaynağı ve isim kökü hakkında ihtilaf ettikleri kadar tarihinde de ihtilaf etmişlerdir. Hatta tasavvufun tarifinde daha çok çelişkili ve farklı olmuşlardır. İranlı sûfî Kutbeddin el-Merzevî (ö.1097), tasavvuf için yirmiden fazla tarif kaydetmiştir. Es-Serrac et-Tûsî, el-Kelâbâzî, es-Suhreverdî ve İbn Acibe el-Hasenî de aynı şekilde bu kadar tarifi kaydetmişlerdir. El-Kuşeyrî de er-Risale’sinde, eski sûfîlerden elliden fazla tasavvuf tarifi kaydetmiştir. Oryantalist Nicholson, tasavvufun yetmiş sekiz tarifini belirtmiştir. Bu demek değildir ki tasavvufun bundan başka tarifleri yoktur. Nitekim es-Serrac el-Luma kitabında, tasavvufun tariflerinin yüzden fazla olduğunu belirtmiştir. Es-Sühreverdî de tasavvufun mahiyeti hakkında şeyhlerin görüşlerinin binden fazla olduğunu söylemektedir. Muhammed Tahir el-Hamidi ise şöyle demektedir: Tasavvufun tariflerinin iki bin kadar olduğu söylenir.” İhsan İllâhî Zahir, **Tasavvufun Doğuşu ve Kaynakları**, çev: İbrahim Sarmış, Anti Tasavvuf Yayınları 2017, s. 41-42.

yoktur ve karşı çıkılması gereken şey İslam'a uygun olmayan tasavvuf anlayış ve yorumlarıdır.

Bu tarz kitaplar içinde Allah ve peygamber sevgisini tesis etmeye, saygı, sevgi ve anlayışlı bir birey olmaya yönelik söz ve anlatımların da var olduğu bir gerçek olmakla birlikte bu şekilde güzel anlatımların varlığı temelsiz iddia ve iftiraların deşifre edilip eleştirilmesini engellemez. Bu tarz alıntılar sebebiyle toptan bir şekilde tasavvuf anlayış ve kültürüne karşı çıkıp düşmanlık beslemek de doğru olmaz. Dolayısıyla öncelikle tasavvuf öğretisi olduğu söylenen şeyle ne kastedildiğinin ve ortaya atılan iddiaların İslam inancına uygun olup olmadığının belirlenmesi gerekir.

Tasavvuf anlayışının içinde Allah'ın Kitabı'na ve Hz. Peygamberin örnekliğine uygun olan, insana dünya hayatının geçiciliğini ve ölüm gerçeğini hatırlatarak bu dünyanın bir sonu yokmuş gibi yaşamamak noktasında insanı uyaran, erdemli, ahlaklı, gözü tok, bencillik ve duyarsızlıklardan uzak bir hayat yaşanılması noktasında insanlara güzel örneklemeler yapan anlatımlar da vardır.

Manevi ve duygusal açıdan güçlü bir benliğe sahip olmak Kuran'ın inşa ettiği insan modelinde üzerinde durduğu ve önem verdiği bir ihtiyaçtır. Yeter ki ortaya konulan şeyler, Kuran ayetleri ile çelişen ya da ayetlere olmadık bätını yorumlar getiren şeyler olmasınlar. Bu şekilde bir tasavvuf anlayışına karşı çıkmayı gerekli kılacak bir durum söz konusu değildir. Ancak bu, benliğini kaybetmek ya da başka bir ifade ile Allah'ta fani olan benliği yok etmek demek olmadığı gibi yaygın olarak kabul edildiği şekli ile tasavvuf adına akıl ve duyu verileri ile dış dünyadan edinilen bilgi ve bilimsel verileri yok saymak ya da önemsiz görerek sadece keşf, ilham ya da rüya gibi verileri bilgi kaynağı olarak almak⁴⁰¹ demek de değildir.

401 Tasavvuftaki mistik ve teosofik bir felsefe olan İshrâkıyye, bu anlayışı temsil eder: "Terim anlamında işrak, epistemolojik açıdan akıl yürütmeye veya bir bilgi va-

İnsanı pasifleştiren, benliğini yok eden, akli, bilgiyi ve bilimi önemsiz gören ve bir anlamda kendini dış dünyaya kapatarak zühd⁴⁰² hayatı yaşanan bir tasavvuf anlayışının Kuran'a aykırı olduğunu görmek gerekir. Örneğin terk eylemi anlamına gelen zühd kavramının aşamaları ile ilgili şu açıklamaya bir bakalım:

“Zühd her şeyden önce bir terk fiilidir ve terkedilen şeye göre kısımları, dereceleri vardır. Zühdün ilk derecesi dinin yasakladığı şeyleri terk etmek, ikincisi şüpheli şeylerden uzak

---

sitasına gerek kalmadan bilginin doğrudan içe doğması, iç aydınlanma, keşf ve zevke (mânevî tecrübe) dayanan bilgi için kullanılır. Ontolojik açıdan ışrak, akli nurların tecellisi sonucunda varlığın zuhur edip gerçeklik kazanmasıdır... İsrâkîlik seçmeci (eklektik) bir sistemdir; ancak kaynağını nereden aldığı ve sisteme asıl rengini verenin hangi filozof veya doktrin olduğu tartışma konusudur. İslâm düşünce tarihinde ışrak felsefesinin en önemli temsilcisi kabul edilen Şehâbeddin es-Sühreverdî'ye göre kadim hikmet biri kanıtlamaya (istidlâl) dayalı araştırma ve incelemeyi (el-hikmetü'l-bahsiyye), diğeri mistik tecrübe ve sezgiyi (el-hikmetü'z-zevkiyye) temel alan iki farklı metod kullanıyordu. Bunlardan ilkinin önderi Aristo, ikincisinininki Eflâtundur. Ayrıca Câmâsb, Ferşâ-vüşter ve Büzürgmihr gibi eski İran bilgeleri; Agathedemon, Hermes ve Asklepios gibi eski dünyanın Aristo dışındaki bütün bilgi ve filozofları keşf ve aydınlanma yöntemini benimseyip kullanan birer İsrâkî sayılır. Ancak bilgelerin babası Hermes, hikmetin önderi ve reisi Eflâtun, hikmetin sütunları sayılan Empedokles ve Pisagor İsrâkî hikmetin en belirgin simalarıdır... Her ne kadar Sühreverdî, İsrâkîliğin kaynağının kadim İran hikmeti, kendi amacının da o felsefeyi diriltmek olduğunu sık sık vurguluyorsa da yukarıda adları sayılan Pers kökenli bilgilerden intikal etmiş orijinal hiçbir esere sahip değildi... İsrâkîlik'te nübüvvet, genellikle peygamberlerin keşf ve müşâhede yoluyla nurun kaynağından bilgi alması olarak anlaşılır. Onlara göre müteallih hakim feyz yoluyla nürü'l-envârdan mârifet alır ve bunu çevresindekilere yansıtır. İlahî kaynaktan bilgi almak süreklidir. Bu kaynaktan en üst düzeyde bilgi alan insan Allah'ın yeryüzündeki halifesidir. Buna kutub da denir. Kutub bazen gizli de olabilir. Sühreverdî ve İbn Seb'in'in bu konudaki ifadelerinden nübüvvetin kesintisiz olarak devam ettiği ve nebi olmanın mümkün olduğu gibi bir anlam çıkarılabilmektedir. Nitekim İbn Teymiyye bu iki İsrâkî hakimin peygamber olmaya heveslendiklerini ileri sürer... Mistik, gnostik ve gizemli olan her düşünce tarzının insanlara cazip geldiği bilinen bir gerçektir. İsrâkîlik de özünde bu nitelikleri barındırdığından özellikle sûfi ve Şii çevrelerde büyük ilgi uyandırmıştır; günümüzde de hâlâ canlı bir düşünce akımı olarak varlığını sürdürmektedir. XII. yüzyıldan itibaren Meşşâi felsefenin zayıflaması üzerine onun yerini büyük ölçüde İsrâkîlik almış ve bu teosofik felsefe İbnü'l-Arabî'nin beslediği başlıca kaynaklardan biri olmuştur.” Mahmut Kaya, *İsrâkîyye*, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 23, s. 435-437.

402 Zühd: İnsanın dünyaya dair her şeyi terk etmesi anlamında bir terim.

durmadır; buna “vera” denir. Üçüncüsü yapıp yapılmamasına ruhsat verilen şeyleri terk etmektir. Azimet ehlinin zühdü, Hz. Peygamber’in yaptığı gibi mümkün olduğunca mubah olan şeylerin azıyla yetinmektir (az yemek, az konuşmak, az uymak gibi). Zühdün en yüksek derecesi Allah’ın dışındaki her şeyi kalpten çıkarmak, kalbi daima Hak ile birlikte tutmaktır. Bu sürecin başlangıcı kişinin gazap, öfke, kibir, makam hırsı, yalancılık gibi kötü şeylerden kurtulması ve iyi niteliklerle bezenmesidir. Tasavvufta kişinin zühdü tek başına uygulamaya çalışması ona bazı faydalar sağlasa da dünyevî şeylerden yüz çevirirken mizacını bozacak tehlikeli aşamalarla karşılaşılabilir. Bunun önüne geçmek için mâsivâyî⁴⁰³ gönlünden söküp atmış bir mürşide ihtiyacı olduğu önemle vurgulanmıştır. Zühd sûfiler tarafından “terk-i dünyâ, terk-i ukbâ, terk-i hestî, terk-i terk” şeklinde özetlenmiştir. Terk-i terk makamı sâlikin kendinde hiçbir fiil görmemesi, bütün fiillerin fâilinin Allah olduğunu idrak etmesidir. Bâyezîd-i Bistâmî’ye zühd sorulduğunda, “Ben zühdde üç gün (devir) kaldım, dördüncü gün zühdden çıktım. İlk gün dünyaya ve dünyada olan şeylere, ikinci gün âhirete ve orada bulunan şeylere, üçüncü gün Allah’tan başka ne varsa hepsine karşı zâhid oldum. Dördüncü gün olunca bana Allah’tan başka bir şey kalmadı ve ilâhî aşk beni şaşkına çevirdi” şeklinde cevap vermiştir.”⁴⁰⁴

Allah bizden kendimizden geçmemizi, dünyayı ve ahireti terk etmemizi ve kendisinde kaybolmamızı değil aksine kendimize gelmemizi, dünyayı iyi, güzel ve yaşanılır bir yer kılmak için çalışıp çabalamamızı, helal dairesi içinde bizim için yaratmış olduğu temiz ve güzel nimetlerden yararlanmamızı, bu vesile ile O’na şükredip O’ndan razı olmamızı, O’nun yaratıcımız ve her şeyimizi borçlu olduğumuz Allah olduğunu, kendimizin de O’na gönülden, kayıtsız ve şartsız

403 Mâsivâ: Allah’tan başka her şey anlamında bir tasavvuf terimi.

404 Semih Ceyhan, **Zühd**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 44, s. 531.

teslim olması gereken kul olduğumuzu fark etmemizi ister. Terk-i terk gibi anlayışlarla müridin/kişinin kendinde hiçbir fiil görmemesi, bütün fiillerin fâilinin Allah olduğunu idrak etmesi gibi hallere girmemizi değil aksine eylemlerimizi özgür irademiz ile gerçekleştirdiğimiz bilinci ile hareket etmemizi ve eylemlerimizin ahlaki sorumluluğunu üstlenmemiz gerektiğini bilmemizi ister.

Kuran ayetleri Allah'ta kaybolmamızı ve O'ndan başkası kalmayacak şekilde her şeyi terk etmemizi değil aksine Allah ile var olmamızı, ayetleri ile hayat bulmamızı, Allah için hayırlarda yarışmamızı, duyarlı, sorumluluk sahibi ve erdemli bir kul olmamızı söyler. Din, kulun Allah ile kuracağı bireysel bağlantıdan ibaret değildir. Kulluğun ve duyarlı ve sorumluluk sahibi bir insan olmanın göstergesi bir kenara çekilip sadece ibadet ve zikir ile meşgul olmak da değildir. Hayatın içine karışmak ve karşılığını sadece Allah'tan bekleyerek en büyük cihad olan Kuran'ın rehberliğinde Allah yolunda mücadele etmektir. Başka türlü bir çeşit bencillik yani kendinden başka kimseyi düşünmemektir. Zühd hayatı yaşayarak başkalarına örnek olunmaz. Zühd hayatı ile İslam'ın güzellikleri anlatılmaz. Allah'a ve dine düşmanlık eden kişi ve gruplar ile mücadele edilmez. İnsanlığı ve Müslümanların sorunlarına çözüm üretilmez. Allah, kendinden geçen değil kendinde olan ve sorumluluk bilinci ile hareket eden kulunu sever.

Mehmet Akif, sözüm ona bu geçici hayata meyli olmadığı için çalışmaya eli varmayanları şu sözleri ile kınamaktaydı: “Nedir bu miskinliğin sen de bir kımıldasana! Niçin kımıldamıyorsun? Niçin? Ne oldu sana? Niçin mi?.. “Çünkü bu geçici hayata yok meylin! Onun sonucudur çalışmaya varmıyorsa elin.” Değil mi?.. Ben de inandım! Allah bilir ki yalan! Hayata nerde görülmüş senin kadar sarılan? Zorun: Gebermemek

ancak “ölümlü dünya”da! Değil gerçeği, ölümün hayali rüyada dikilse karşına, hiç şüphe yok, ödün patlar!”⁴⁰⁵

Zühd Hayatının, İslam Öncesi İzleri

İslam dininin hızlı bir şekilde yayılması ve farklı inanç ve kültürler ile etkileşim yaşaması gibi sebeplerle gerçekte İslam’da olmayan birçok inanç ve uygulamanın zaman içinde İslam inancına girmiş olduğu görülmektedir. Zâhidâne bir yaşam anlayışının özellikle Uzakdoğu inançlarında da merkezi bir konumda olduğu görülmektedir. Görünen o ki bu tür kabul ve inançlar önce Hıristiyanlığı sonra da İslam’ı etkisi altına almış ve bu etki, Hıristiyanlıkta ruhbanlığın ve keşiş hayatının İslam’da ise zühd hayatının ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Antik Mısır, Yunan ve Hint inanç ve kültürleri başta olmak üzere Hıristiyanlık ve İslam’ın etkileşime geçtiği birçok kültürde, insanları zühd ve manastır hayatına sevk ve teşvik eden bir anlayışın yaygın olduğu bilinmektedir. Bu anlayışların İslam kültürü içindeki etkilerini ve benzerliklerini görebilmek ve daha iyi anlayabilmek için zâhidâne hayatın ilk ve en eski örneklerinin Hint dinlerindeki yansımaları ile ilgili şu açıklamalara bakmak gerekir:

“Zâhidâne hayatın bilindiği kadarıyla ilk ve en klasik örnekleri Hint dinlerinde ortaya çıkar. Hinduizm, Budizm, özellikle Jainizm zühd hayatını öngören referanslarla doludur. Hinduizm’in kutsal kitaplarından Vedalar’da bulunan Rîg Veda koleksiyonunun onuncu “mandala”sı “keşin” ve “muni” adıyla bilinen uzun saçlı, çıplak, münzevi ve şamanik birtakım ritüeller yapan kişilerden bahseder. Yine Rîg Veda’da “yatîn” denilen münzevilerden söz edilir. Atharva Veda’da değişik bir münzevi figürüne “vratya” adı verilir. Upanişad ve Aranyaka adıyla bilinen mistik Hindu metinlerinde zühd hayatı Hinduizm’in temeli

405 Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, s. 493.

haline getirilmiştir. Bir erkeğin yaşamının dördüncü evresinde ormanda zâhidlik yapması gerektiği vurgulanır. Aynı metinlerde “saddhu” ve “yogi” diye geçen figürler hayatını zühde adayan kutsal kişiler olarak ortaya çıkar. Bugünkü Hinduizm’de zühd hayatının klasik temsilcileri saddhulardır. Saddhu her türlü arzudan kurtulmuş, bedenine hükmedebilen ve tanrılarla iletişim kurduğunu söyleyen özel kişidir. Genellikle manastırlarda yaşayan saddhuların bütün eşyası bir bastonla su kabından ibarettir. Resmî Hinduizm’in çok olumlu bakmadığı saddhular veya yogiler Hıristiyanlıktaki marjinal keşişlere benzer. Hinduizm’de resmen tanınan zâhidlerin Şiva mezhebine mensup olanları “sannyasi”, Vişnu mezhebine mensup olanlarıysa “varagin” adıyla bilinir.

Zühd yaşantısının önemli olduğu bir başka Hint dini Budizm’dir. Budizm, Buddha’nın daha dengeli bir hayatı tebliğ etmeye başladığı aydınlanmaya (nirvana) ermesinden sonraki yaşantısını esas alarak orta halli bir zühd hayatı önermiştir. Budizm’de zühd daha çok “bihikku”/“bihikkhuni” adını alan erkek veya kadın keşişlerle sınırlıdır. Zühd yaşantısını sürdürmek için şu on üç görevi yerine getirmek gerekir. Lüks elbiseyi terk etmek (pamsu kula), keşişlere ait üç parçalı elbise giymek (tecivarika), kâse ile günlük yiyeceklerini tedarik etmek (pindapata), dilenerek yiyecek toplamak (sapadanacarikarika), tek öğün yemek (ekasanika), her şeyi bir bohçada toplamak (pattapindika), fazla hiçbir şey yememek (kalupacchabhaticarika), ormanda yaşamak (arannika), bir ağacın altında hayatını sürdürmek (rukkohamula), hiçbir şeyden korunma ihtiyacı hissetmemek (abbhokasika), mezarda meditasyon yapmak/uyumak (susanika), sert zeminde uyumak (yathasantatika), uzanarak oturmamak (nesajjika).

Hint dinleri içerisinde zühd hayatını en yüksek noktasına vardırması olan inanç Jainizm’dir. Bedenî olan her şeyi aydınlanmanın ve kurtuluşun önündeki en büyük engel gören Jainizm

kurtuluşun ancak ruhsal uyanıklık hali ile elde edilebileceğini öngörür. Jainizm'deki zühd anlayışının esası bedeni terk etmek (samyana) kavramına dayanır. Az yemek, az uyumak, cinsel ilişkiden uzak durmak, hiçbir canlıyı öldürmemek, şahsî eşya ve mülk edinmemek gibi temel kuralları içeren samyanaya bir yeminle girilir. Samyanaya ancak “muni” denilen keşişler girebilse de Jainist öğreti tamamıyla zühd hayatını öngördüğünden din adamı statüsünde olmayan kişiler de daha basit bir samyana uygulama imkânına sahiptir. Zühd hayatını devam ettiren sıradan Jainler “sravaka” adını alır. Kadınlar da katı bir samyanaya girebilirler ve “saadhivi” adıyla özel bir keşişlik unvanı alabilirler. Jainizm'de zühd hayatının zirvesini “santhara” denilen uygulama temsil eder. Santhara yeme ve içmeyi gittikçe azaltarak bilinçli bir şekilde intihar etmektir.”⁴⁰⁶

İslam inancında hiç olmamasına rağmen sonradan İslam'ın inancına giren bu tarzda bir zühd anlayışı ve hayatının Müslümanlara hissedilir anlamda etki etmiş olan izlerini Hıristiyanlık içinde görmek mümkündür. Hz. İsa, insanlara böyle bir din getirmemişken Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla insanlar tarafından uydurulan ruhbanlığa ve onu uyduranların birçoğunun uydurdukları şeye uyamayarak yoldan saptıklarına Kuran'da dikkat çekilmiştir: **Sonra onların peşinden (başka) elçilerimizi de getirdik; peşlerinden de Meryem oğlu İsa'yı getirdik ve ona İncil'i verdik ve ona uyanların kalplerine şefkat ve merhamet yerleştirdik. Ama ruhbanlık başka... Onu kendilerine emretmediğimiz halde onlar uydurdu, gerekçesi de Allah'ın rızasını kazanmaktı; fakat onun gereklerine de hakkıyla riayet etmediler ya... Neticede Biz onlardan iman eden kimselere karşılıklarını verdik; fakat yine onlardan birçoğu yoldan saptılar.** (Hadid 27)

406 Kürşat Demirci, *Zühd*, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 44, s. 533

Dünya hayatından yüz çevirerek her şeyi terk etme şeklindeki din anlayışının İslam'ın içine girmesinde Hıristiyanlığın da hatırı sayılır bir etkisi olduğu görülmektedir. Hıristiyanlığın içindeki bu zühd anlayışının, İnciller'deki bazı sözler ile birlikte aynı zamanda sonradan oluşan kültüre dayandırıldığı anlaşılmaktadır.

Hz. İsa'nın göreve gönderdiği on iki elçisine yönelik nasihatlerini içeren bir pasajda şu ifadelerin yer aldığı görülür: "Kuşağınıza altın, gümüş, ya da bakır para koymayın. Yolculuk için ne torba, ne yedek mintan, ne çarık, ne de değnek alın. Çünkü işçi yiyeceğini hak eder."⁴⁰⁷

Bir başka yerde Hz. İsa'nın öğrencilerine şöyle söylediği aktarılmaktadır: "İsa, gözlerini öğrencilerine çevirerek şöyle dedi: "Ne mutlu size, ey yoksullar! Çünkü Tanrı'nın Egemenliği sizindir. Ne mutlu size, şimdi açlık çekenler! Çünkü doyurulacaksınız. Ne mutlu size, şimdi ağlayanlar! Çünkü güleceksiniz."⁴⁰⁸ "Ama vay halinize, ey zenginler, çünkü tesellinizi almış bulunuyorsunuz! Vay halinize, şimdi karnı tok olan sizler, çünkü açlık çekeceksiniz! Vay halinize, ey şimdi gülenler, çünkü yas tutup ağlayacaksınız!"⁴⁰⁹

Yine Hz. İsa'nın insanlara seslenirken şöyle söylediği aktarılmaktadır: "Kalabalık halk toplulukları İsa'yla birlikte yol alıyordu. İsa dönüp onlara şöyle dedi: "Biri bana gelip de babasını, annesini, karısını, çocuklarını, kardeşlerini, hatta kendi canını bile gözden çıkarmazsa, öğrencim olamaz."⁴¹⁰ "Aynı şekilde sizden kim varını yoğunu gözden çıkarmazsa, öğrencim olamaz."⁴¹¹

---

407 İncil, Matta, 10:9-10

408 İncil, Luka, 6:20-21

409 İncil, Luka, 6:24-25

410 İncil, Luka, 14:25-26

411 İncil, Luka, 14:33

Hıristiyanlıktaki birçok uydurmanın ortaya çıkması ve yayılmasındaki en önde gelen aktörlerden biri olan Pavlus'un (ö.67) Korintlilere yazdığı mektuptaki şu sözler dikkat çekicidir: "Müjde'yi başkalarına duyurduktan sonra kendim reddedilmemek için bedenime eziyet çektirip onu köle ediyorum."⁴¹² Yine 1. Petrus bölümünde de günahlardan korunmak için bedene eziyeti tavsiye eden şu ifadeler yer alır: "Mesih bedence acı çektiğine göre, siz de aynı düşünceyle silahlanın. Çünkü bedence acı çekmiş olan, günaha sırt çevirmiştir."⁴¹³

Hıristiyanlıktaki ruhbanlık ve zühd hayatına dayalı, helal şeyleri bedene haram kılmak, hiçbir şeye sahip olmamak ve fakirliği zenginliğe üstün tutmak gibi anlayışlar bu türden bir takım İncil pasajlarına dayandırılmaktadır. Bunun yanında zamanla kültür içinde oluşan algı ve anlayışların, bu ayetlerde ifade edilen şeylerin de üzerine çıktığı, Hıristiyanlık öncesi bazı uzak doğu inançlarında olduğu gibi keşiş⁴¹⁴ hayatının Hıristiyanlık içinde yaygınlık kazandığı görülür:

---

412 İncil, 1. Korintliler, 9:27

413 İncil, 1. Petrus, 4:1

414 Keşiş: Bazı dinlerde ıssız bir yerde tek başına veya manastırda cemaat halinde münzevi hayat süren zâhidler için kullanılan terim. "Başta Hıristiyanlık ve Budizm olmak üzere birçok dinî gelenekte keşişlik önemli bir yer tutar... Hayat tarzı açısından keşişliği iki sınıfta ele almak mümkündür. a) Tek başına çöle, dağa ya da ormana çekilerek hiç kimse ile görüşmeden münzevi hayat yaşamayı tercih edenler (hermits). Bunlar arasında bir direğe, sütuna veya bir ağaç tepesine çıkarak ya da bir hücreye kapanarak insanlarla iletişim kurmadan tefekkürle meşgul olanlar da vardır. Günümüzde fazla yaygın olmayan bu keşişlik türüne daha ziyade Hindu ve Jainist geleneğinde rastlanmaktadır. Ayrıca Hıristiyan literatüründe hermitler denilen Aziz Antony gibi gezgin keşişler de bu gruba girer. b) Umumiyetle manastırlarda bir tarikat disiplinine bağlı olarak cemaat hayatı sürdürmeyi ilke edinener (cenobites). Genelde Hıristiyanlıktaki uygulamaya için kullanılan "monastisizm" terimi yanında Budizmdeki "sangha" ve Hinduizmdeki "samnyasin" bu tarz bir keşişliği ifade etmektedir... Bütün keşişlerin uyması gereken kuralların başında yoksulluk, alçak gönüllülük, bekârlık ve iffet gibi ihtirasları kırmayı, teslimiyet ve alçak gönüllülüğe teşvik etmeyi amaçlayan hususlar gelir. Keşişlerin mal mülk edinmesi, dünyaya bağlanması hoş karşılanmaz. Manastırda yaşayan keşişler cemaat kurallarına uymak ve bir yol göstericiye itaat etmek zorundadır. Öte yandan sessizlik, meditasyon, tefekkür, dua, oruç ve nefis terbiyesi gibi hususlara riayetle ilgili, uygulayana ve geleneklere göre değişiklik arz eden kurallar

“İskenderiyeli Makarios (ö.391), zühd amellerinden ne du-yarsa mutlaka daha fazlasını yapmaya çalışırdı. Başka bir ra-hip, büyük oruç zamanında pişmiş yemek mi yememiş: Kendisi o yemeği yedi yıl yemezdi. Rahiplerden biri, kendini uyuma-makla mı cezalandırmış: Makarios, yirmi gece üst üste uyanık kalmak için can çekişecek duruma gelir. Uzun bir oruç mev-siminde oruç boyunca gece gündüz haftada bir defadan başka yemek yememiştir. Yediği yemek de bazı lahana yaprakların-dan ibarettir. Bu süre zarfında halat yapma sanatını yerine ge-tirmekten de geri kalmaz. Bir bataklıkta altı ay yatıp kalkmış ve vücudunu zehirli böcekler istila etmiştir. Rahiplerden ba-zıları, uzlette zirvede olmuştur... İbadete çekilenlerden kimi-leri, yattıkları zaman hiç uyumaz; Bessarion gibi kimileri kırk yıl, Bahom gibi kimileri de elli yıl böyle devam ederlerdi. Ki-mileri de suskunlukta uzmanlaşmıştı. Uzun yıllar ağızlarından

---

da bulunmaktadır... Zühde dayalı bir hayat tarzı, mistik düşünce, meditasyon vb. uygulamalar Hıristiyanlık öncesi dönemde, başta çeşitli gnostik gruplar olmak üzere Ortadoğu'nun birçok dinî geleneğinde de mevcut olmakla birlikte Hıristi-yanlıkta keşişliğin III. yüzyılda ortaya çıktığı kabul edilir... Keşişlik kurumu Batı Hıristiyanları arasında IV. yüzyıldan itibaren yayılmaya başladı. Jerome (ö.420), Romadaki aristokratlar içinde zühde dayalı hayat tarzını benimseyen gruplar meydana getirdi. IV. yüzyılın sonlarına doğru İtalya, Fransa ve İspanya'da çeşitli keşiş toplulukları oluşmuştu. Batı Hıristiyanlığındaki keşişlik kurumunda, Monte Cassinoda tesis ettiği manastırında keşişlik disipliniyle ilgili bazı kurallar belir-leyen Nursialı Benedict'in (ö.543) ayrı bir yeri vardır. Benedict sonrası dönemde Batı'da keşişlik hızla yayıldı. Papa I. Gregory'nin (ö.604) bizzat kendisi bir keşişti. Ortaçağ'da birçok kralın keşişleri ve keşişlik teşkilatını himaye etmesiyle keşişlik önemli bir kurum haline geldi, manastırlar hızla zenginleşti; ancak bunun tesiriyle keşişliğin temel öğretilerinden de uzaklaşmaya başlandı... Budizmde keşişlik uygulamasının Buda tarafından başlatıldığı kabul edilir. Geleneysel inanca göre Buda tahtını terk edip münzevi zâhid olarak yaşadı ve etrafında birçok talebe top-landı. Buda sonrası dönemde keşişlik Budizm'in temel kurum haline geldi; zira keşişler doğru inancın gerçek temsilcisi olarak kabul edildi. Başlangıçta Budist keşişler gezgin zâhid görünümündeydiler. Dilenme bu keşişlerin önemli özellik-lerinden biriydi. Buda devrinde gezici keşişler ve yardım toplayıcıların bir araya geldiği bahçeler (aramalar) daha sonra manastır vihara halini aldı; mağaralardan oluşan basit ikamet yerleri de zamanla muhteşem mağara manastırlarına dönüştü, cemaat şeklinde bir arada yaşama yaygınlaştı.” Şinasi Gündüz, **Keşiş**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 25, s. 322-324.

bir tek kelime çıkmazdı. Kimileri de nereye gitseler sırtlarında ve kucaklarında ağır yükler taşırdı. Kimileri organlarını bukağılar veya zincirlerle bağlardı. Kimileri de bir kadının yüzüne bakmadıkları yılların çokluğuyla iftihar ederdi. Münferit yaşayan rahiplerden kimileri, çok az bir yemekle yaşardı. Bunlardan kimileri uzun zaman yaşardı.

Gerom, incir ve arpa ekmeğinden başka bir şey yemeyen rahipleri bize nakletmektedir. Makarios hastalandığı zaman birileri ona üzüm getirmiş, nefsi bu bolluk ve lüks (!) şeyi yemeye razı olmamıştır. Onu başka bir zahide göndermiş, bu da üzümü başkasına göndermiş, nihayet Rofines'in belirttiğine göre üzüm bütün sahrayı dolaştıktan sonra tekrar Makarios'a dönmüştür.⁴¹⁵

Gerek Uzak Doğu inançlarında gerekse Hıristiyanlık içinde bu tarz örneklerin fazlasıyla görülmesi mümkündür. Her ne kadar İslam inancı bu türden inanç ve kabulleri yıkarak insan aklına ve yaratılışına son derece uygun olan, insanı aşırılıklardan ve fitratına aykırı davranışlardan alıkoyan ve dünya ile ahiret arasında dengeli bir hayat sürmesini sağlayan bir yaşam tarzı getirmiş olsa da maalesef İslam dışı bu türden unsurların son derece sinsi bir şekilde İslam inancının içine sızmış olduğu görülmektedir.

Dr. Kasım Gani konu ile ilgili şöyle söylemektedir: “Hıristiyanlık zahid ve abidleri, rahip ve münzevileri yolu ile Müslüman sûfilere çok âdetler ve edepler geçmiştir. Bilhassa ekseriyeti Nasturi cemaatlerden olup her yerde dolaşan Suriye'deki cemaatler yolu ile sûfî Müslümanlara çok şeyler geçmiştir. Hâlbuki Hıristiyanlık kiliselerinin Müslümanları direk etkilemesi çok sınırlı bir çerçevede olabilmiştir. Hankah,⁴¹⁶ tekke ve

415 İhsan İlahî Zahîr, *Tasavvufun Doğuşu ve Kaynakları*, s. 77-78.

416 Hankah: Dervişlerin sohbet ve zikir için toplandıkları, bir süre ikamet ettikleri, bazen inzivaya çekildikleri mekânlar için kullanılan terim.

zaviyelerde s filerin yaşadıkları hayat da büyük  l de Hıristiyanlardan alınmıştır.²⁴¹⁷

Tasavvuf konusundaki araştırmaları ile bilinen oryantalist Nicholson da benzer Şekilde bir yaklaşımda bulunmakta ve Şöyle söylemektedir: “S filer, ‘İslam’da rahiplik yoktur” hadisinin dışına ancak birkaç asır geçtikten sonra çıkmışlardır. İslam’ın orta çağında rahiplerin zühd sistemi hakkında çok az bilgimiz bulunmaktadır. S fi Müslümanlar için ilk zaviyenin (tekke, hankah) Filistin’de miladi sekizinci asır içinde kurulduğu söylenir. Bunu kuran kişinin de Hıristiyan bir rahip olduğu kaydedilir. S filer, hicretten iki asır sonra bütün Müslümanlar için bek rlığın mübah olacağına dair Peygamber adına uydurulmuş hadisler zikrettiler. İslam’da rahiplik sistemi de yaklaşık bu tarihlerde ortaya çıkmıştır. Evet, İslam  leminde zühdün kapsamlı Şekilde yayılması ve sistemli olarak zaviye ve tekkelerin ortaya çıkması ancak geç bir asırda olmuştur  nk  Kutu’l-Kul b, Hilyetu’l-Evliya, er-Risaletu’l-Kuşeyriyye gibi hicri beşinci asrın ortalarına kadar yazılmış olan tasavvuf kitaplarını okuyan bir insanın, onlarda bu tekke ve zaviyelere işaret bulması çok nadirdir. Bunun yanında   nc  ve dördüncü asırlarda kendilerinden tarikat almak ve tarikat adabıyla edeplenmek için s filerin etrafına müridlerin toplandığını görüyoruz. Bu müridlerin imk n buldukça şu veya bu Şekilde din  bir evde kalmış olmaları tabiidir. El-Makrizi, İslam tarihinde hankahların ancak hicri beşinci, miladi on birinci asırda ortaya çıktığını kaydetmektedir. Makrizi’nin söylediğini kabul edecek olursak, Őeyhlerinin nezareti altında müridlerin bir araya geldikleri hankahların ancak bu tarihlerde İslam ülkesinde çoğaldıklarını söyleyebiliriz. Bu da el-Kazv n ’nin “ s ru’l-Bilad” kitabında söylediklerine uygun düşmektedir. El-Kazv n  Şöyle diyor: Ebu Said İbnu Ebi’l-Hayr ( .1049), İslam tasavvufunda rahipliği ilk defa tesis eden ve bunun kural

417 İhsan İll hi Zahir, *Tasavvufun Doğu ve Kaynakları*, s. 96.

ve prensiplerini belirleyen ilk kişi olarak bilinir. Bundan iki yüz yıl sonra, yani 450 ile 650 yılları arasında, rahiplik sistemi geliştirilmiş ve sistem Adeviyye, Kadiriyye, Rifaiyye gibi hızlı bir şekilde peş peşe ortaya çıkan tarikatlar ve temsilcileri yolu ile yayılmıştır.²⁴¹⁸

İslam öncesi inanç ve kültürlerin, gerek tasavvuf anlayışının gerekse dünyevi her şeyi terk etmeye sevk eden zühd hayatının şekillenmesi ve yaygınlaşmasında önemli etkileri olduğu görülmektedir. Bu etkiler tasavvufla sınırlı da değildir. Rivayet kültürünün oluşması ve tefsir çalışmaları başta olmak üzere pek çok alanda İslam dışı unsurların zamanla İslami bir kimlik kazandığı anlaşılmaktadır. Sûfilerin zühd hayatına dair görüş ve yaklaşımlarının gerek uzak doğu inançları gerekse sonradan şekillenmiş olan Hıristiyanlıkla benzerliklerinin görülmesi açısından bazı alıntılar yapmakta fayda vardır:

“İbrahim Edhem’in şöyle dediği nakledilir: “Allah’ın seni sevmesi ve O’nun velisi olmak istiyorsan, dünyayı ve ahireti bırak ve ikisine heves etme.” Es-Serî es-Sakati’nin şöyle dediği nakledilir: “Senin kimseye vereceğin hiçbir şeyin olmasın.” Yine Davud et-Tâî’nin şöyle söylediği nakledilir: “Dünya orucunu tut, ölüm iftarın olsun, yırtıcıdan kaçır gibi insanlardan kaç.” Cüneyd el-Bağdadi de şöyle demektedir: “Tasavvufu kıl ve kâl (dedikodu) ile almadık: Belki açıklıkla, dünyayı terk ederek, güzel ve ülfet edilen şeylerden ilgiyi keserek elde ettik.” İbnu Acibe el-Haseni: “Fakirlik tasavvufun temeli ve dayanağıdır.” Ebu Muhammed Ruveyym: “Tasavvufun bel kemiği fakirliktir.” Cüneyd el-Bağdadi: “Zühd kişinin mala sahip olmamasıdır.” Ruveyym es-Sûfi: (Zühd) “Nefsin dünyadaki bütün zevkleri terk etmesidir.” Sehl İbn Abdullah et-Tüsterî: “Bütün hayır, bu dört haslette olup ebdal olanlarla ebdal olmuşlardır: Açlık, susmak, halvet ve uykusuzluk.” Ahmed İbn Ebi’l-Hasan

418 İhsan İlahî Zahir, *Tasavvufun Doğuşu ve Kaynakları*, s. 96-97.

er-Rifâi: “Fakirlerin (sûfilerin) hamama girmelerini tasvip etmiyorum. Bütün mensuplarımın aç, çıplak, zelil ve miskin olmalarını isterim. Böyle olduklarında da sevinirim.” Abdullah el-Ensari el-Harevi: “Zühdün temeli, dünyayı terk ederek zahire (vücuda) eziyet etmektir.” El-Kelâbâzî’ye göre sûfiler şöyledir: “Onlar dünyayı terk etmiş ve yurtlarından çıkmışlardır, çoluk çocuğu bırakmışlardır, diyar diyar dolaşmışlardır, aç kalmış ve çıplak yaşamışlardır.” Ebu Talib el-Mekki’nin belirttiği gibi bunun Hıristiyanlık olduğunu kendileri de itiraf etmişlerdir. El-Mekki şöyle söylüyor: “Hz. İsa’nın şöyle dediği nakledilir: Aç kalınız, çıplak olunuz, umulur ki kalpleriniz yüce Allah’ı görür.”⁴¹⁹

İbnü’l Cevzî, İblis’in zahidleri yani dünyayı ve en doğal ihtiyaçları dahi terk etmek gerektiği görüşündeki kimseleri aldatma yollarına dikkat çekmiştir. İbnü’l Cevzî’ye göre bu kişiler, Kuran ayetlerinden ya da bazı hadislerden dünyayı yeren ifadeler işittiklerinde yerilen dünyanın ne olduğunu ya da ayetlerin nasıl bir çağrıda bulunduğunu gerektiği gibi bilmedikleri için kurtuluşun dünyayı terk etmek olduğunu sanır ve şeytandan gelen “Ahirette kurtulabilmen ancak dünyayı terk etmenle mümkündür” şeklindeki vesveseye kanar ve aldanır. İbnü’l Cevzî’ye göre İblis’in bu tür kişileri kolayca aldatabilmesindeki en önemli etken, onların bilgisiz ve ilimsiz olmaları sebebiyle kolayca kanmalarındır. O, bu kişilerin bildiklerinden memnun olup onlarla yetinmelerinin cahilliklerinin bir parçası olduğuna dikkat çekmekte ve şöyle söylemektedir: “Allah’ın ihsan ettiği, yiyeceği, içeceği, giyeceği ve içinde namaz kılaacağı camisiyle ilim tahsiline ve ibadetine yardımcı olmaya vesile olan şeyler nasıl yerilir ki? Yerilen sadece bir şeyin haram yolla alınması, ihtiyaç miktarı değil israfla harcanması, şeriate göre değil nefsin arzularına göre kullanılmasıdır... Zahidler zühdle meşguliyetlerinden dolayı ilimden yüz çevirmekte

419 İhsan İlähî Zahîr, *Tasavvufun Doğuşu ve Kaynakları*, s. 84-88.

de aldanmışlardır. Böylece en hayırlıyı daha değersizle de değiştirmişlerdir. Çünkü zahidin faydası kendi kapı eşliğini aşmaz. Âlimin faydası ise başkalarına da dokunur.”⁴²⁰

Yine İbnü'l Cevzî'ye göre İblis, bu kişileri zühdün helalleri tamamen terk etmek olduğu vesvesesi ile aldatmış ve bu aldanış, Allah'ın helal kıldığı şeyleri kendilerine haram kılmaları ile sonuçlanmıştır. Oysa onun da haklı olarak dikkat çektiği gibi bu tarz bir anlayışın Peygamberimizin ve ashabının hayatında görülmesi söz konusu değildir. İbnü'l Cevzî'ye göre zahidlerin yemeği aşırı azaltma ve helal olan şeyleri terk etmek yönündeki sözlerini dikkate almamak gerekir. Çünkü din, insanlardan böyle bir şey istememektedir. Dine uymanın, insanların keyiflerine uymaktan çok daha üstün olduğu konusunda şüphe yoktur. Zahidlerin bu tutum ve sözleri üzerine İbn Akil'den şöyle bir alıntı yapar: “Din hususunda tavrınız ne garip! Ya hevâ ve arzularına tamamen uymak ya da bid'atçılık, ruhbanlık ve şımarıklık eteğini çocuksu hareketler ile oyun oynanışta sürtmek; böylece Hak ve hukuku ihmal edip aile efradını kenara atarak mescitlere kapanmak! Allah'ı dinleyip akıl ve şeriata göre ibadet etseler ya!”⁴²¹

İbnü'l Cevzî, İblis'in zahidleri riyâ ve gösterişe yönlendirerek aldattığına, zühdün imaj için yapıldığına, yırtık elbise giyerek, üstü başı dağınık ve perişan bir görüntü sergileyerek, sürekli susarak ya da çok az veya ağır ağır konuşarak ve bu şekilde insanlar arasında dikkat çekerek itibar ve şöhret sahibi olma yoluna gidildiğine vurgu yapar ve şöyle söyler: “İblis onları bir de zühdün sadece yiyecekte ve giyecekte aza kanaat etmek olduğu vesvesesiyle kandırır. Onlar da kalpleri şöhret ve sevilen kimse olma sevgisiyle dolu iken bunlara kanaat getirirler, böylece zahid olduklarını sanırlar. Onların, valilerin kendilerini ziyaret etmelerini gözlediklerini, fakirleri

420 İbnü'l Cevzî, *Şeytanın Ayartması*, s. 201-202.

421 İbnü'l Cevzî, *Şeytanın Ayartması*, s. 202-203.

bırakıp zenginlere ihsan ve ikramda bulduklarını, insanlarla bir aradayken sanki müşahede halinden çıkmışçasına kendilerini huşûlu halde göstermeye çalıştıklarını görürsün. Aslında onlar insanların kendilerini akın akın ziyaret edip ellerini öpmelerinden dolayı en büyük saltanatı yaşamaktadırlar. Çünkü dünyalığın zirvesi liderlik ve meşhur olmaktır. İblisin âbid ve zahidleri en çok aldattığı husus gizli riyaadır... Zahidlik taslayanlardan kiminin gıdası mescide kapanmak veya bir dağa çekilmektir. Onun hazzı insanların onun uzlette olduğundan haberdar olmalarındadır. Bazen uzletin gerekçesini “Dışarı çıktığımda kötülüklerle karşılaşmaktan korkuyorum” sözüyle açıklar. Onu buna iten sebeplerden bazıları insanları küçümsemesi, ona hizmette gevşek davranmaları korkusu, şöhretini ve konumunu koruma hevesidir. Çünkü insanlar arasında yaşaması bu imajını yok eder.”⁴²²

Batılı araştırmacı Nicholson şöyle söylemektedir: “Erken bir asırda, Hıristiyanlığın İslami zühd üzerindeki etkisini unutmamak lazımdır. Mesele, sadece Hıristiyan bir kaynağa irca edebilecek kıyafet, suskunluk ve zühd yolunun birçok adabından ibaret değildir. Zaviyesinden sahrada seyahat eden Müslüman zahitlere vaazlar veren Hıristiyan rahibi anlatan birçok hikâyeler yanında, en eski tasavvuf kitaplarında söz konusu o zahitlerin mezheplerinin (yollarının) büyük ölçüde Hıristiyan ve Yahudi öğretilere dayandığını kanıtlayacak kesin deliller görüyoruz. Bunlar arasında Müslüman velilere nisbet edilen sözler arasında Tevrat ve İncillerden çok ayetler sayılabildiği gibi Müslümanların okumaya can attığı ve Hıristiyan rahiplerin kendi üsluplarına uygun olarak anlattıkları İncil’den kırsalar da sayılabilir.”⁴²³

Görüldüğü gibi gerek uzak doğu inançlarında ortaya çıkmış olan zahidane yaşam örnekleri gerekse Hıristiyanlıktaki

422 İbnü’l Cevzi, *Şeytanın Ayartması*, s. 204-207.

423 İhsan İlähî Zahir, *Tasavvufun Doğuşu ve Kaynakları*, s. 103.

ruhban, keşiş ve zühd hayatı üzerine ortaya konulanlarla Müslüman sûfilerin yaklaşımları arasında çok ciddi benzerlikler bulunmaktadır. Hıristiyanlar, Allah tarafından indirilmeyen ve Hz. İsa tarafından insanlara tebliğ edilmeyen bir Hıristiyanlık ürettiler. Aynı şekilde Müslümanlar da, Allah'ın Kuran ayetlerindeki apaçık uyarılarına rağmen, kendilerinden önce kitap verilenlerin düştükleri hataya düşmekten kurtulamayarak Allah tarafından indirilmeyen ve Peygamberimiz Hz. Muhammed tarafından tebliğ edilmeyen bir din ürettiler. Sûfiler tarafından iddia edilen ve gerçek dindarlığın göstergesi olarak takdim edilen bu tür inançların Kuran'a ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in örnek yaşantısına uygun olmadığı son derece açıktır. Peygamberimiz bunlardan hiçbirini yapmamış, yapmaları için de insanlara tavsiyelerde bulunmamıştır. O sadece Allah'ın indirmiş olduğu Kuran'a uygun örnek bir hayat yaşamış ve insanları da Kuran'ın muhteşem ayetlerinin davet ettiği gibi bir hayat yaşamaya çağırmıştır: **Ben sadece Rab-bimden bana vahyedilene uyuyorum. Bu (Kuran), Rabbinizden gelen gönül gözleridir, doğruya kılavuzdur, iman eden bir toplum için rahmettir.** (A'raf 203)

İnancınızda Aşırıya Gitmeyin

Bu tarz bir din anlayışının, İslamî ilkelere uygun olmadığı son derece açıktır. Maalesef ki bu türden inanç ve kabul-ler, bazı kişi ve çevreler tarafından İslam'ın kendisi gibi tanıtılmaya, Peygamberimize ve sahabelere kadar dayandırılmaya çalışılmaktadır. Oysa bu tür örneklerin Kuran ayetlerinde de Hz. Peygamberin ve onunla birlikte inanan önde gelen kişilerin hayatlarında da görülmesi söz konusu değildir. Allah tarafından Kuran ayetlerinde yapılan uyarılar, Müslümanlar tarafından gerektiği gibi dikkate alınmamış ve hatta öyle ki sanki bazı kişi ve çevreler Kuran'ı açıp bakmış ve Allah'ın apaçık ayetlerine muhalefet edencesine ayetlerin söylediklerinin tam

tersi şeyleri yaparak yeni bir din yaratmışlardır. Belli ki bazı kötü niyetli kişiler, İslam dinini nasıl özünden uzaklaştırır ve dosdoğru yolundan saptırırız diye epeyce uğraşmış, İslam dışı unsurların Müslümanların hayatlarına girmesinin de beraberrinde getirmiş olduğu kargaşayı fırsat bilerek İslam'ı tanınmaz hale sokmaya uğraşmışlardır. Birçok Müslüman da bu tuzaklara düşerek İslam dışı unsurları, İslam sanarak yaymaya ve uygulamaya çalışmışlardır. Çok şükür ki Kuran, insani müdahale ve dış etkilerden korunmuş ve İslam'ı doğru anlayıp tanıma yolunda gerçeği görebilen ve görmek isteyen insanlar için rehber olmuştur.

Kuran ayetlerinin Kitap Ehli'ne yönelik olarak yaptığı uyarıları dikkate almak gerekir: **Ey Kitap Ehli! İncancınızda haddi aşmayın/hakikatin sınırlarını çiğnemeyin. Daha önce kendileri sapmış, birçoklarını da saptırmış olan ve yoldan çıkmakta hâlâ direnen bir topluluğun keyfi yargılarına uymayın!** (Maide 77)

Nefsi ezmek ya da isteklerden kurtulmak için Allah'ın haram kılmadığı bir şeyi haram kılmak Kuran'daki ifadesi ile haddi aşmaktır: **Ey iman edenler, Allah'ın sizin için helal kıldığı güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Allah haddi aşanları sevmez.** (Maide 87)

Gerçek anlamda inanmak ve incancını en güzel şekilde yaşamak isteyen insan için hiç şüphesiz asıl gözetilecek olan ahiret hayatıdır. Ancak bu öncelik, dünya hayatının bir anlamda ahiretin tarlası olduğu ve Allah'ın helal ve temiz olarak yaratmış olduğu rızık ve nimetlerden nasibimizi unutmamamız gerektiği gerçeğini göz ardı ettirmemelidir: **Allah'ın sana verdiklerinden yararlanarak yalnızca ahiret yurdunda (iyi bir yer tutmanın) yolunu ara; bu arada, pek tabii, bu dünyadaki nasibini de unutma ve Allah nasıl sana iyilikte bulduysa, sen de (başkalarına) öyle iyilikte bulun ve sakın yeryüzünde**

bozgunculuk, karışıklık çıkarmaya çalışma: çünkü şüphesiz, Allah bozguncuları sevmez! (Kasas 77)

Yine ayetlerde, Cuma namazı kılındıktan sonra yeryüzüne dağılarak hayra ve barışa yönelik işler yapmak ve aynı zamanda Allah'ın lütuf olarak yaratmış olduğu helal rızık temin etmek üzere çalışıp çabalamak ama Allah'ın ilkelerine bağlı hareket etmek için Allah'ı hatırımızdan çıkarmamak gerektiğine dikkat çekilmektedir: **Ve namaz kılındığı zaman da, artık yeryüzünde dağılın ve Allah'ın lütfundan (payınıza) düşeni talep edin! Ama Allah'ı hiç hatırdan çıkarmayın ki, ebedi mutluluğa ulaşabilesiniz.** (Cuma 10)

Yukarıda örnekleri görüldüğü gibi sûflerin önemli bir çoğunluğu, insanın kendisine eziyet çektirecek türden eylemleri gerçek dindarlık gibi algılamış ve Allah'ın helal kıldığı en temel şeyleri bile kendilerine haram kılma yoluna gitmişlerdir. Yemek, içmek, uyumak, barınmak, giyinmek, çalışmak, dinlenmek ve hayatın içinde olmak her insan için en doğal ihtiyaçlardır.

Kuran ayetleri, insanların dünyadan yüz çevirmelerini, helal dairesi içindeki Allah'ın nimetlerinden istifade etmeyi kendilerine yasak etmelerini, kendilerini aç, susuz ya da kıyafetsiz bırakmalarını değil, aksine aşırılıklardan uzak bir biçimde yani ölçülü ve dengeli bir şekilde Allah'ın nimetlerinden istifade etmelerini söyler: **De ki: Allah'ın kulları için yarattığı güzellikleri, temiz ve helal rızıkları kim yasak etmiştir? De ki: Bunlar dünya hayatında (herkesle birlikte) iman edenler için, kıyamet gününde ise yalnız onlara (iman edenlere) özgü olacaktır.** (A'raf 32)

Kuran ayetleri barınacak yer edinmeyin, giyinmeyin ya da kıyafet sahibi olmayın demez: **Size içinde huzur ve sükûn duyacağınız sabit meskenler (inşa etme yeteneği) veren; yine size hayvanların derilerinden konup göçerken kolayca taşıyacağınız seyyar mekânlar (yapma yeteneğini)**

kazandıran; onların yünlerinden, kürklerinden, kıllarından hem dayanıklı temel eşyalar hem de sınırlı süre kullanılan dayanıksız tali eşyalar (üretim yeteneğini) veren de Allah'tır (Nahl 80) der.

Yine ayetler yemeyin, içmeyin demez: **Ve O'dur insan eliyle yetiştirilen ve kendi başına yetişen bahçeleri bağları, hurmagilleri, çeşit çeşit ürün veren tarlaları, biri diğerine çok benzeyen ve biri diğerinden çok farklı zeytingilleri ve narı var eden. Her biri ürün verdiğinde ürünlerinden yi-yin ve hasat günü (yoksullara) haklarını verin; fakat israf etmeyin: Unutmayın ki O israf edenleri sevmez (En'am 141); Yi-yin, için ama israf etmeyin; çünkü O (Allah) israf edenleri sevmez (A'raf 31); O halde, Allah'ın size sunduğu rızıkların helal ve temiz olanlarından yi-yin/yararlanın ve kendisine iman ettiğiniz Allah'a saygılı olun! (Maide 88); Ey insanlar! Yeryüzündeki helal ve temiz olan şeylerden yi-yin/yararlanın. Şeytanın izinden gitmeyin! Çünkü o sizin için açık bir düşmandır (Bakara 168) der. Özellikle son iki ayetteki ifadelere dikkat edildiğinde, Allah'ın haram kılmadığı şeyleri haram kılmak ya da başka bir ifade ile helal kılmış olduğu şeylere karşı gereksiz ve temelsiz bir yasaklamada bulunarak nimetten yüz çevirmek, Allah'a karşı saygısız olmak ve şeytanın izinden gitmek olarak nitelendirilmiştir.**

Yine ayetler kötü ve çirkin giyinin demez: **Yemeniz için taze et türleri ve takınp kuşanmanız için mücevherat çıkarmanız diye denizi ve onun içinde suları yarararak akıp gittiğini gördüğün(üz) gemileri, O'nun ihsanından payınıza düşeni arayacağınızı ve (bulunca da) şükredeceğinizi umarak (bir yasaya) tâbi kılan da yine O'dur (Nahl 14) der.**

İslam ölçülü ve dengeli olma dinidir. Samimi bir şekilde Allah'a teslim olan her insanın Allah'tan dilemesi gereken şey, hem bu dünyanın hem de ahiretin iyilik ve güzellikleridir: **İnsanlardan bazıları "Ey Rabbimiz! Bize vereceğini bu**

dünyada ver!” derler. Böylelerinin ahiret nimetlerinden nasibi yoktur. Fakat öyleleri de var ki, onlar “Ey Rabbi-miz! Bize bu dünyada da iyilik güzellik ver, ahirette de iyilik güzellik ver ve bizi ateşin azabından korusun!” diye yakarırlar. (Bakara 200-201)

Din İnsan İçindir; İnsan Din İçin Değildir

Yaygın algıda insan din için konumlandırılmıştır ve genelde bu dünya göz ardı edilerek sadece ahiret için yaşaması gerektiği sanılmıştır. Oysa İslam dini ruhbanlık dini değildir; dünya ve ahiret arasında denge kurma dinidir. Çünkü din, insan içindir; dolayısıyla bu dünya içindir. Ahirete gittikten sonra din işimize yaramaz; din bu dünyada bize anlam ve değer katmak için vardır. Din bize sadece ahiret mutluluğunu değil dünyevi mutluluğu da vadeder. İnsan bu dünyada yan gelip yatmak ya da sadece ibadet etmek için yaratılmamıştır.

Din, insanın hayatına anlam ve değer katmak, onu motive ederek hayır ve iyilikte yarışan, çalışıp üreten ve insanlığa artı değer katan erdemli bir birey kılmak için vardır. Ancak maalessif din, mensupları elinde insanı mutlu etmek yerine mutsuz eden bir olgu haline getirilmiştir. Sorunlarımıza çözüm üretmesi gereken din, insanların elinde en büyük sorun haline gelmiştir.

İslam erdemli ve duyarlı insan olma sanatıdır. Müslüman barış, güven ve huzur veren insandır. Din, hayatı barış, huzur, güven, hayır ve güzellikler içinde yaşayabilmek içindir. Din hayata derin bir anlam katar. Anlam ve amaç sahibi insan, mutlu ve tatmin olabilen insandır. İnsanı önce Allah’a sonra da Allah’ın yarattıklarına yani diğer insanlara, canlılara ve çevreye karşı duyarlı kılar. Din, insanı sağlam irade, adalet ve merhamet sahibi kılar. Gerçek özgürlüğün dilediği her şeyi yapmak değil dilediğini yapmamak olduğunu öğretir. Kuran-ı Kerim muttakiler için doğru yol rehberidir. Muttaki ise sorumluluk bilinci ile hareket eden duyarlı insan demektir. Kuran’daki

ifadesi ile en başta Allah'a içtenlikle inanıp güvenmek insanı gerçek anlamda tatmin ve mutlu eder.

İbadetler, dua, şükretmek, affetmek, paylaşmak, yardımlaşmak, yaratılana sevgi ve merhametle bakabilmek; insanı huzurlu ve mutlu kılar. Şüphesiz ibadetlerin doğrudan ve öncelikli amacı insanı mutlu etmek değildir ama içselleştirilerek yapılan ibadet ve iyilikler aynı zamanda insanı mutlu eder. Ahiretin varlığı inanan insanı ümitli ve umutlu kılar, bu dünyadaki zorlukların gelip geçici olduğu bilincini kazandırır. Ölümün bir son olmadığı gerçek hayata bir geçiş olduğunu öğretir. Dolayısıyla Allah'a ve ahirete inanan insan umutsuz ve ümitsiz olmaz. Tüm bunlar ve benzerleri için Kuran-ı Kerim ayetleri ile bildirilen ve Peygamberimiz Hz. Muhammed ile en güzel şekilde yaşanarak yerine getirilen doğru bir İslam anlayışına sahip olmak gerekir. Kuran'da akla da gönle de fazlasıyla yer vardır. Yeter ki biz heva ve hevesimiz ile başkalarının söz ve iddialarını, Allah'ın Kitabı'nın önüne koymayalım.

Dinde sonradan ortaya çıkan inanç ve kabuller ile mücadele etme noktasında İslam dünyasında yetişen ve hatırı sayılır derecede önde gelen âlimlerden biri olarak kabul edilen Şâtîbî'nin (ö.1388) genel olarak tasavvufu, "mutlak bir bidat olmasa da sıhhati dini bir delil ile sabit olan bir şey de değildir" şeklinde değerlendirdikten sonra Allah'ın gerçek evliyasının ashâb olduğuna ve ashâbın ticaret hayatını terk etmediğine, sonradan gelenlerin yaptığı gibi inziva hayatı yaşamadıklarına, Allah'tan başka her şeyden uzaklaşarak sadece zikir ve ibadet ile meşgul olmadıklarına, Kitaba ve sünnete uygun bir hayat yaşama gayreti içinde olduklarına, gerçek bir tasavvuf adabı ve usulünün de buna uygun olması gerektiğine vurgu yaptıktan sonra sûfîlerin bu gibi konularda Kuran ve sünnetten değil de kendi gibi sûfîlerden deliller getirme yoluna gittiklerine dikkat çekerken özü itibariyle tasavvufta semâ gibi şeylerin olmadığını, veli ile nebiyi eşit gören anlayışların kabul edilemeyeceğini ve nefse

işkence etme gibi adet ve uygulamaların İslam inancı ile alakası olmadığını ve Hind kaynaklı olduklarını söyler.⁴²⁴

Müslüman pasif değil aktif olan, kendi dünyasına çekilen değil aksine dünyanın, insanlığın ve Müslümanların sorunlarına çözüm üretmek için çalışan, gerçeğin peşinden giden ve çoğunluğun değil gerçeğin yanında yer alan ve yalnız Allah'a güvenip dayanan ilkelidir. Müslüman Allah'a kayıtsız şartsız ve gönülden teslim olan insandır. Ancak Allah'a yapılacak gönülden teslimiyet, oturuş yerden sürekli Allah'ı zikretmekle olmaz. Gerçek anlamda Allah'ı zikretmek için sözle birlikte eylem de gerekir. Bu yüzden takva, Allah'ı zikretmekten ibaret bir zühd hayatı sürmek değil, sorumluluk bilinci içinde duyarlı bir insan olarak yaşamak ve hayatın içinde Allah'ın rıza ve hoşnutluğuna uygun, hayra ve barışa yönelik işlerin peşinde aktif rol ve görev almaktır. İslam, ilahi iradenin aktif bir temsilcisi olarak hareket etmeyen ve inziva hayatını övüp ön plana çıkaran görüş ve düşüncelere uygun bir din değildir. Hayatın gerçeklerine karşı bir tavır ve tutumun İslam'ın ruhu ile bağdaştırılması mümkün değildir.

Örnek alınan çalışmalar üzerinden yapılan eleştirilerin temel hedefi kişiler değil söz konusu kişilerin Kuran'a ve Hz. Peygamberin örnek yaşamına uygun olmayan söz ve iddialarıdır. Bir Müslüman için İslam'ın ruhuna aykırı olmadığı müddetçe herkesin düşünce ve görüşlerini okuyup dinlemekten ve Allah'ın vahyini ölçü olarak ve aklını kullanarak karar vermekten daha doğal bir şey olamaz.

Allah'ın en büyük nimetlerinden biri akıl, diğeri vahiydir. Ayetler, vahye kulak vermeyen ve aklını gerektiği gibi kullanmayarak gerçeğin peşinden gitmeyen ve kendisine öğretilmiş olanları sorgulamadan kabul etmekte ısrar eden kişilerin ahiretteki pişmanlıklarını haber vermektedir: **Eğer söz dinleseydik**

424 Mustafa Kara, *İbn Teymiye'ye Göre İbn Arabî*, s. 145-146.

yahut aklımızı kullansaydık, şu çılgın ateş halkı arasında bulunmazdık. (Mülk 10)

Dolayısıyla insan aklını yaratılış amacına uygun şekilde kullanmalı ve sözlerin en güzeli olan vahyi esas almalıdır. Akılını kullanan ve sözlerin en güzeli olan vahye uyanlar, gerçek iman ve erdem sahipleridir: **Onlar, sözü dinler ve en güzeline uyarlar. İşte onlardır Allah'ın doğru yola ilettiği (doğru yolu bulan) kimseler. İşte onlar (gerçekten) derin kavrayış sahipleridir. (Zümer 18).** Çünkü Allah, kullarına olan rahmeti ve sevgisi sebebiyle sözlerin en güzelini indirmiştir: **Allah, bütün sözlerin (öğretilerin) en güzelini, kendi içinde tutarlı, (gerçeğin) her türlü ifadesini çeşitli biçimlerde tekrarlayan bir ilahi kelim şeklinde indirir. (Zümer 23)**

Yeter ki hiç kimsenin Allah'tan vahiy ya da özel bilgiler aldığı, Allah ile ya da Peygamberimiz ile görüştüğü ya da yazdığı kitapların bizzat Allah ya da Peygamberimiz tarafından kendilerine yazdırılmış olduğuna dair İslam'ın ruhuna aykırı iddialarda bulunulmasın ve Allah'tan başka hiç kimse eleştirilmez kabul edilmesin. Bulunulmasın ki hatası da sevabı da yazanın kendisine ait olsun. Herkes ve her hata, kişi kim olursa, yazdığı şey ne olursa olsun Allah'ın Kitabı, akıl, fitrat ve Hz. Peygamberin örnekliliği ölçü alınarak eleştirilebilsin ki Müslümanlar gerçeğin etrafında birleşip ortak bir paydada buluşabilsin.

Bu tarz çalışmaları edebi bir metin olarak değerlendirmek ayrı, Allah'tan gelen bir vahiy ya da bildirim olarak görenek onlara dini bir anlam yüklemek ayrıdır. Akıl başında, Kuran'ın kılavuzluğuna ve Hz. Peygamberin örnekliliğine bağlı her Müslüman, bu tarz yakışsız söz ve iddiaları Allah'a nisbet etmekten Allah'a sığınmalı ve her kim olursa olsun İslam'ın ruhuna uygun olmayan sözleri sarf eden kişilerin bu konuda hatalı bir tutum takındıklarını itiraf edebilmelidir. İslam'ın ruhuna uygun olmayan iddiaları kurtarmak ve bazı kişileri eleştirilmez ve ulaşılmaz olarak konumlandırarak söylediği her sözü

Allah'tan gelen vahiy miş ya da Peygamberimizin ağzından çıkan bir sözmüş gibi görmek Allah'a, Kuran'a ve Hz. Peygambere yapılacak en büyük saygısızlık ve hürmetsizlik olacaktır.

Meseleyi, ifade edilen şeyin peygamberlere verilen türden bir vahiy olmadığı, bir çeşit ilham olduğu şeklinde açıklamaya çalışmak da söz konusu iddiayı kurtarmak adına zorlamak anlamına gelecektir. Öte taraftan Allah'tan gelen vahiy iddiasını açıklarken Allah'ın Hz. Musa'nın annesine ya da bal arısına vahyettiğine dair ayetleri delil getirmeye çalışmak da ortadaki son derece büyük olan iddiayı meşru kılmak için çözüm değildir. İnsanın aklına ve kalbine birtakım ilhamlar gelebilir ancak hiçbir zaman gelen bu ilhamların doğrudan Allah'tan geldiğine dair bir delil ve bir garanti mevcut değildir. Dolayısıyla yazılan herhangi bir şey için "Bu, Tanrı vahyidir" ya da "Bu, Tanrı ilhamıdır" şeklinde iddialarda bulunmak bir Müslüman'a yakışmaz. "Allah akıl ve idrak nasip etti, sağlık, güç ve kuvvet verdi, düşündüm, çabaladım ve elimden geldiğince dilim döndüğünce bu satırları yazmaya çalıştım" türünden cümleler kurmak yerine yazılan şeylerin doğrudan Allah'tan geldiği ya da Peygamberimizin rüyaya girerek kendisine verdiği iddiaları ile konuşmak doğru olmaz.

Ayrıca bu tür sözlerin tevazu sebebiyle yazıldığını söylemek de hiç gerçekçi değildir. Tevazu Allah'a hamd ve şükür ederek ve nefsinin Allah'ın rızasının önüne geçirmemekle, yazdığını Allah'ın Kitabı ile yarıştırmamakla, denk tutmamakla olur. Allah'ın Kitabı için geçen ayetleri yazdığı metne nisbet etmek tevazu olmaz. Bu türden bir yaklaşım olsa olsa tam anlamıyla sahte bir tevazu yani gizli bir kibir olur.

Şayet bir şey doğrudan Allah'tan gelen vahiy ya da ilham ise o şeyde yazanın iradesi olmayacağı gibi Allah'tan gelen bir şeyde hata ve kusur olması da mümkün değildir. Zaten hem yazarları hem de savunucuları tarafından açık bir şekilde ifade edilmese de süslü sözler ile üstü kapalı bir biçimde söylenmek

istenen de buna yakın bir şeydir. Bu noktada söz konusu kitapların Kuran'dan bir farklı kalmaz ki haşa böyle bir şeyin kabul edilesi, İslam inancı açısından hiçbir türlü mümkün değildir. Bu tarz iddiaların açık bir şirk ya da gerçeği inkâr olduğunu söylemek yerine, olmayacak yorumlar ile bu sözlerin hikmetini anlayıp kavramaya çalışmanın, İslam'a karşı büyük bir ihanet olacağı bilinmelidir.

Bunun yerine İslam'a uygun yerlerini takdir edip uygusuz yerlerini de dürüstçe eleştirmek ve hatalı olduğunu söylemek gerekir. Allah'ın huzurunda hesap vereceğini bilen her Müslüman'a yakışacak olan budur. Belki kimi kişi ve çevreler tarafından kutsallaştırılmış olan bu kitaplara yönelik eleştiriler söz konusu kişi ve çevrelerin sert tepkilerine ve kınamalarına sebep olabilir. Böyle de olsa insanlar tarafından kınanmayı göze alarak gerçeğin yanında yer almamız gerekir. Gerçeğin üzerini örttüğümüz ya da İslam'a uygun olmayan iddialar karşısında tepki görmekten korkarak sessiz kaldığımız için hesap günü Allah tarafından kınanmaktansa gerçeğin yanında yer alarak insanlar tarafından kınanmayı tercih etmemiz gerekir. Kuran ayetleri, gerçek anlamda inananlar için şöyle söylemektedir: **Allah yolunda tüm çabalarımı sergiler, kınayacak olanın da kınamasından korkmazlar.** (Maide 54)

Kuran'dan sonra hiçbir kitap Allah tarafından indirilmiş ya da yazdırılmış olmadığı gibi Peygamberimizden sonra hiçbir insan da Allah tarafından özel olarak seçilmiş ya da görevlendirilmiş değildir. Allah'ın dinini, Allah'a öğretmeye kalkmaktan uzak durmamız ve: **Siz Allah'a dininizi mi öğretiyorsunuz?** (Hucurat 16) soru ve uyarısını dikkate almamız gerekir.

Maalesef geçmişten günümüze kadar İslam inancının ruhuna uygun olmayan ve ağırlıklı olarak dış kaynaklı kültürlerin etkisi altında şekillenen birtakım kabul ve anlayışlar sebebiyle bazı kişi ve çevreler tarafından İslam dininin özünden uzaklaştırılarak rotasından çıkarıldığı görülmektedir.

Aliya İzzetbegoviç de bu kırılma ve sapmaya şu sözleri ile dikkat çekmiştir: “Teolojik vuzuh⁴²⁵ ve kesinliğin, tasavvuf-taki sözde dâhilî bilgi yolu, sezgi (keşf), aydınlanma (işrâk) ve vecd aracılığıyla erozyona uğraması bazı durumlarda ruhî hokkabazlığa, gösterişçiliğe ve hatta şarlatanlığa yol açmıştır. Parazit dilenciler ve istismarcı dervişler ortaya çıkmıştır. Fazlurrahman “İslam ruhanî suçluların merhametine terkedil-miştir” diye bitirir. Bereket ve feyze olan yaygın inanç, tür-belere, velilere ve diğer sözde kalıntılara aşırı ihtimam gös-terisini beraberinde getirmiştir. Hatta şeyh -mutlak otorite sahibi sufi lider makamında bir din adamı- şeklinde araçlar bile zuhur etmiştir.”⁴²⁶

Şeytanın Hileleri ve İnsanları Allah ile Aldatması

İslami ilimlerin hemen her alanındaki çalışmaları ile tanı-nan meşhur âlim İbnü’l Cevzî (ö.1201), **Telbis’u İblis** (Şeyta-nın Hileleri/Ayartması) isimli çalışmasında Peygamberimizin döneminde zahid, âbid ve sofi adlı kişi ve gruplarının olma-dığına şu sözleri ile dikkat çekmiştir: “Peygamber zamanında kişi iman ve İslam’a nisbet edilir, ona “Mü’min” ve “Müslü-man” denirdi. Sonra “Zâhid” ve “Abid” isimleri çıktı, zühde ve ibadete takılıp kalan insanlar türedi. Bunlar dünyadan el etek çekip kendilerini ibadete verdiler ve bunu kendilerine özel bir yol, meşrep ve tarz edindiler.”⁴²⁷

İbnü’l Cevzî’nin özellikle Peygamberimiz zamanında kişi-nin iman ve İslam’a nisbet edilmesi ve “Mü’min” ve “Müslü-man” olarak anıldığına vurgu yapması önemlidir. Zira şu ayet de bu gerçeği özetler mahiyettedir: **Babanız İbrahim’in di-nini esas alın. Allah sizi, önceden de şu Kitap’ta da “Müs-lümanlar/Allah’a teslim olanlar” diye adlandırdı ki, Elçi**

425 Teoloji: İlahiyat; Vuzuh: Açık ve anlaşılır olmak. Açıklık, aydınlık.

426 Aliya İzzetbegoviç, **Özgürlüğe Kaçışım**, s. 307.

427 İbnü’l Cevzî, **Şeytanın Ayartması**, s. 215.

sizin üzerinize bir tanık olsun, siz de insanlar üzerine tanıklar olasınız. (Hac 78)

İbnü'l Cevzî, İblis'in sofileri nasıl aldattığının üzerinde durduğu kısımda sözlerine şu şekilde devam eder: "İblis bunları birtakım şeylerle aldattı! Sonra onların takipçilerini aldattı. Geçen her asırda İblisin onları aldatma ümidi daha da çoğaldı. Aldatışı öyle arttı ki sonunda onların son tafesi üzerinde tamamen hâkim oldu! İblisin aldatışının temelinde onları ilimden uzaklaştırması ve onlara önemli olanın amel olduğunu söylemesi yatmaktadır. Onlar ilim nuru sönünce karanlıklarda bo-calamaya başlamışlardır. Bazılarını, yapılması gerekenin dünyayı tamamıyla terk etmek olduğuna inandırmıştır. Onlar da bedenlerinin yararına olan şeyleri reddetmişler, malı uyuşturucu olarak görmüş, dünyanın insanların yararına yaratıldığını unutmuşlardır. Bunlar kendilerine eziyette aşırı gitmişlerdir. Öyle ki onlardan kimi hiç yatmaz. Bunların niyeti iyidir ancak dosdoğru yol üzere değildirler. Bunlardan kimi bilgisinin azlığından farkında olmaksızın, öğrendiği birtakım uydurma hadislerle amel eder. Sonra başkaları geldi, bunlar açlık, fakirlik vesveseler ve akla ansızın gelen düşünceler hakkında konuşup yazdılar. Sonra başkaları geldi, bunlar tasavvuf ekolünü gözden geçirip özelleştirdiler onu yıpranmış giysi, sema, vecd, raks ve el çırpma gibi kendine hoş özelliklerle başkalarından ayırıp bir uzmanlık dalı haline getirdiler. Bunlar fazlaca temizlik ve paklıkla temayüz ettiler. Sonra durum ilerledikçe ilerledi. Şeyhler onlara birtakım kurallar koydular, fetvalar verdiler. İlimden o kadar uzaklaştılar ki kendi ilimlerini en değerli ilim kabul ettiler, ardından onu "Batınî İlim" diye isimlendirip şer'î ilimleri zahirî ilim kategorisine koydular. Kimilerini aşırı açlık, bozuk hayallere götürdü ve bunlar, güzel görünlü bir şahsı görüp âşık olmuşçasına Allah aşkı ve kara sevda iddialarında bulundular. O kimseler de küfür ile bid'at arasında bir yerde durmaktadırlar. Sonra yolları çoğaldı türlü türlü fikirleri

türedi. Kimileri hulul (Allah'ın insana girip insan şeklinde göründüğü fikri) kimileri Tanrıyla birleşme iddialarında bulundu. İblis onları türlü türlü bid'atler içinde perişan etti. Sonunda kurallarını sistematik biçimde kaleme aldılar... Kuran'ın tefsirinde mutasavvıflardan garip şeyler naklettiler. Bunları hiçbir ilmî esasa dayandırmadılar. Bunlar Kuran'ı kendi görüşlerine göre yoruma tabi tuttular.⁷⁴²⁸

İbnü'l Cevzî, getirmiş olduğu eleştirilerinde kişileri değil ortaya konulan iddia ve din adına üretilen inanç ve kabul-leri eleştirdiğini, bu eleştirisinin de dini, ona sokulan yanlış ve temelsiz bilgiler ile yabancı kültürlerden girmiş fikirlerden arındırmak için olduğunu, kimsenin eleştirilmez olmadığını ve herkesin doğrusunun dinin aslına uygunluk üzerinden belirlenmesinin önemini şu sözleri ile ifade etmiştir: “Biz burada, onlardan bize kadar ulaşan rivayetlerdeki yanlışlıkların bir kısmını zikredeceğiz. Allah biliyor ki hatalının hatasını söylüyorsak; Şeriati yanlışlıklardan ve ona sokulmuş yabancı fikirlerden arındırmak maksadıyla söylüyoruz. Bizim için söyleyen ve yapanın kim olduğu önemli değil. Biz sadece ilim emanetini yerine ulaştırmaya çalışıyoruz. Âlimler birbirlerinin yanlışlıklarını açıklaya gelmişler ve bunu yanlış yapanın kusurunu açığa çıkarmak için değil, hakkı beyan etmek maksadıyla yapmışlardır. Dolayısıyla “Kendisiyle teberrük edilen filan, yüce zahid zatı nasıl tenkit edersin?” diyen cahilin lafi itibara alınmaz! Çünkü ancak Şeriatin getirdiği ilkelere teslim olunur, şahıslara değil. Bir kimsenin evliyadan olması onun hatasız olmasını gerektirmez. Onun hatasını ortaya koymak onu o dereceden çıkarmaz. Şunu iyi bil ki bir şahsa büyük saygı gösteren ve onun söz ve hareketlerine şer'î deliller gözüyle bakmayan kimse İsa'nın eliyle ortaya çıkan olağanüstü olaylara bakıp onun bir ilah olduğunu iddia eden kimseye benzer.

428 İbnü'l Cevzî, *Şeytanın Ayartması*, s. 218-219.

Şayet o kimse İsa'ya baksa ve onun yaşamak için yemeğe ihtiyaç duyan biri olduğunu görseydi, daha dengeli olurdu.”⁴²⁹

Bilindiği gibi İslam'ın erken dönemlerinde Müslümanların dini konuda Kuran'dan başka esas aldıkları bir kaynak yoktu. Peygamberimizin Kuran'ı hayatına tatbik edişini görenler ya da onları gören nesiller, aralarındaki anlaşmazlıklarda yine Kuran'ı referans alıyor ve Peygamberimizin Kuran'dan hareketle ortaya koymuş olduğu örnekliği de sınırlı bir sözlü kültür geleneği olarak devam ediyordu. Bu sayede Müslümanlar, İslam dışı inanç ve kültürlerle karşı mümkün olduğunca kendilerini muhafaza edebiliyorlardı. Ancak farklı inanç ve kültürler ile etkileşime geçilmesiyle söz konusu inanç ve kültürlerdeki kadim kabul ve uygulamaların Müslümanların sözlü kültürünü ciddi anlamda etkisi altına aldığı ve İslam'ın özüne uygun olmayan bir yığın inanç ve uygulamanın İslam elbisesi giydirilerek insanlara din olarak sunulduğu görülmektedir:

“İslam'ın erken dönemlerinde Müslümanlar sözlü kültür geleneğine sahiplerdi ve bu süreç kabaca söylemek gerekirse yaklaşık bir yüzyıl kadar devam etmiştir. Bu süreç içerisinde Müslümanlar Arap yarımadası dışına çıkarak eski İran, Yahudi ve Hıristiyan kültürleriyle karşılaşmış ve bu kültürlerin varisi olmuşlardır. Mezkûr⁴³⁰ kültürlerin çeşitli yönleriyle İslam kültürünü etkilediği kabul edilen bir gerçektir. Özellikle sözlü kültür geleneğinin devam ediyor olması, bu etkileşime müsait ortam sunmuştur. Müslümanlar karşılaştıkları kültürleri reddetmek bir yana hüsnü kabulle⁴³¹ karşılayıp birçok yönüyle bu kültürlerin taşıyıcısı olmuşlardır. Dolayısıyla bu süreç kadim⁴³² kültürlerle ait birçok mistik ve mitolojik unsurların, kaynaklara girmesini beraberinde getirmiştir. Başlangıçta fazla

429 İbnü'l Cevzi, **Şeytanın Ayartması**, s. 224-225.

430 Mezkur: Az önce anılan.

431 Hüsnü kabul: İyi ve güzel karşılama/kabul etme.

432 Kadim: Geçmişin derinliklerinde olan. Eski.

sorgulanmadan sözlü kültür geleneğinde oluşturulan rivayetler, tedvin⁴³³ döneminden sonra kaynaklara sokuşturulmuş ve bunlar zamanla siyer yazıcılığının yapı taşları arasına girmiştir... Oysa Hz. Peygamber'in risaletinin⁴³⁴ en önemli kodları vahyin muhtevasında mevcuttur. Kuran'dan kopuk bir siyerin Hz. Peygamber'in gerçek anlamda tanınmasına katkı sağlama-yacağı kuşkusuzdur.”⁴³⁵

İslam dini gerçek dışı bir din olmadığı gibi herkesin kendi kabul ve gerçeğine göre şekillendirebileceği bir din de değildir. Çünkü İslam dininin gerçeği, her türlü insani kabul ve gerçeklik iddiasının üzerinde ilahi sisteme dayalıdır. Herkes kendince gerçeklik iddiasında bulunsa da ve kendisi gibi inanmayanları gerçeğin dışında saysa da neyin gerçek olup olmadığını insanların görüş ve yorumları değil Allah'ın dini belirleyecektir. Çünkü dinin en öncelikli amacı, gerçeği olduğu gibi göstererek insanı Allah'ın ayetleri ile buluşturmak ve gerçek ile yüzleştirmektir:

“Herkesin, kendi dinini gerçek/hak, diğerlerini batıl saydığını biliyoruz. Kuran, bu tekelci iddialara karşı gerçeğin dini'nden (dînu'l-hak) ve buna karşı uydurulan dinlerden bahseder. Gerçeğin dini; gerçek olan, gerçekliğe dayanan, mücadelesini gerçek için veren, bütün süreçleri gerçeğin açığa çıkması için işleten din demektir. Gerçeğin dini, insan gerçekliği ile uyumlu, hayatın gerçekliğini güçlendiren, her şeyin kendisi için belirlenen saha içinde gelişerek mükemmelleşmesini sağlayan, mükemmelleşen her parçanın bütünü de mükemmelleştireceğine inanan tevhid fikrine sahip dindir.

Gerçeğin dini, hayatın gerçekleriyle bizi birebir karşılaştıracak ve meydan okumalar karşısında ayakta kalmamızı sağlayacak dayanıklılığa sahip dindir. Dinini, gerçeğin/hakikatin

433 Tedvin: Derleme, kaydetme, bir araya getirme.

434 Risalet: Allah tarafından verilen elçilik görevi.

435 İsrail Balcı, **Tartışmalı Siyer Meseleleri**, s. 16-17.

dini olarak adlandıran Allah, din kılıfı altında insanlara pazarlanan dinlerin, bu dinin yerine ikame edilmesini önleyeceğinin garantisini vermektedir: Allah, gerçeğin dini'ni bütün dinlerin üstüne çıkaracak ve uydurulan bütün dinlere galip gelmesini sağlayacaktır.⁴³⁶ Gerçeğin dini, gerçeğin peşinde olanları, gerçeğin bütün formlarıyla hayata tutunabilmesi için bütün sahte din formlarıyla mücadeleye çağırır.⁴³⁷ Zira doğallığı ve genetiği bozulan şeylerin hastalık üretmesi gibi, genetiği bozulmuş bir dinin de hasta insanlar üreteceği açıktır. Bu gerçeklik vurgusu, kurgularıyla hem dini hem dindarları hem de bütün insanları kurgularının/hevalarının peşinde koşturanlara karşı bir tedbir ve blokajdır (durdurmak/engel olmak). Gerçeğin dini, batıla karşı verdiği mücadelede sürekli seçim yapmak durumunda kalan insanı, özgür iradesiyle seçimler yaparak hayatı inşa eden bir varlık olarak görür. Bu yönüyle taklide (otoriteyi takip etme) karşı tahkiki (hakikati bizzat aramayı) değerli görür ve insanı aktif bir özne olmaya özendirir.⁴³⁸

Evliya Nedir? Kimler Evliya Olabilir?

Öncelikle bu konudaki kafa karışıklığını giderebilmek adına bu kelimeye açıklık getirmek gerekir. Kuran'daki veli ve çoğulu olan evliya; dost ve yardımcı gibi anlamlara gelmektedir. Veli kelimesi gerek sözlük anlamı gerekse Kuran'da kullanılan şekli ile bu anlama gelir. Oysa zamanla bu kelime, insanlar tarafından biçimlendirilen yeni hali ile bambaşka bir anlam kazanmış, bir anlamda dış kısmı aynı bırakılarak içi boşaltılmış ve içine Kuran'daki kullanımı ile hiç alakası olmayan anlamlar doldurulmuştur. Evliya meselesi, tarih boyunca en fazla suistimal edilen ve çarpıtılan konuların başında gelmekte ve bu unvan, dünya üzerinde tasarruf hakkına sahip olacak kadar üstün

436 Tevbe 32; Saff 8; Fetih 28

437 Tevbe 29

438 Şaban Ali Düzgün, **Dini Anlama Kılavuzu**, s. 132-133.

güçleri olduğuna, Allah'tan ve Peygamberimizden haberler aldığına inanan ve inanılan bazı kişiler için kullanılmakta hatta kimilerine göre bu unvan peygamberlikten dahi üstün tutulmakta ve bu kişiler, “kutsiyet”⁴³⁹ “velâyet”⁴⁴⁰ ve “kerâmet”⁴⁴¹ kavramları üzerinden özel statüler ve güçler ile donatılmaktadırlar.⁴⁴²

Öncelikle ifade etmek gerekir ki İslam inancında tek kutsal vardır o da Allah'tır. Melekler ve peygamberler de dâhil olmak üzere Allah'tan başka hiçbir kutsal kişi ya da mekân yoktur. Kuran'da velâyet ve kerâmet tabirleri geçmemekte, çok anlamlı kullanımları olan veli kelimesi de hiçbir ayette, bazı kişilere özgü kılınan ya da kendisine sonradan yüklendiği gibi bir anlam taşımamaktadır. Aksine Kuran'da bir yandan gerçek anlamda inamış müminlerin ve sorumluluk sahibi duyarlı kişilerin velilerinin Allah olduğu söylenmekte, gerçeği örten inkârcıların velilerinin ise şeytani güçler olduğuna vurgu yapılarak dikkatli olmaları hususunda inananlar uyarılmaktadırlar: **Allah, iman edenlerin velisi (dostu ve destekçisi)dir. Onları karanlıklardan nura çıkarır; inkâr edenlerin velileri ise putlaştırılmış şeytani güçlerdir (tağut). Onları nurdan karanlıklara çıkarırlar. İşte onlar, ateşin halkıdır, onda süresiz kalacaklardır.** (Bakara 257). “Yani Allah, iman etmek isteyenlerin dostudur, velisidir ve yardımcıdır. Allah onlara öylesine lütufta bulunur ki, nihayet lütfuyla Allah, kendilerini karanlıklardan çıkarır ve onları inkârdan imana dönmeleri için destekler.”⁴⁴³

439 Tabiatüstü bir güçte ve onunla temas sonucunda bazı varlıklarda bulunduğu inanan aşkın nitelik anlamında terim. Türkçede kudsiyyet Arapça'da “temiz ve pak olmak” anlamındaki kuds kelimesinden alınmıştır. Bakınız: Kürşat Demirci, **Kutsiyet**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 26, s. 495.

440 Allah dostu olduğu kabul edilen velilerin dindeki konumunu tanımlamak için kullanılır. Yakın olmak, sevmek, yardım etmek gibi anlamlara gelen “velâ” kelimesinden üretilmiş bir terimdir.

441 Velilerde ortaya çıktığına inanılan olağanüstü halleri ifade etmek için kullanılır.

442 Bu konu hakkında detaylı bilgi için bakınız: **İslâm Düşünce Geleneğinde Kutsiyet, Velâyet, Kerâmet**, editör: Yusuf Şevki Yavuz, KURAMER Yayınları 2017.

443 Zemaşşeri, **El-Keşşaf**, çev: Harun Ünal, Ekin Yayınları, 2016, cilt: 1, s. 609.

Yine yardım eden, koruyan; yardım edilen, korunan gibi anlamlara gelen veli kelimesinin Kuran'daki kullanımını içinde Allah'ın evliyasından söz edildiği gibi şeytanın evliyasından da söz edildiği görülmektedir. Bir ayette: **Unutmayın ki, (sadece) Allah'ı veli edinenlerin (evliya) korkmaları için bir sebep yoktur; onlar acı ve üzüntü çekmeyecekler. Onlar imanda kararlılık gösteren ve sorumluluk bilincine sahip olan kimselerdir** (Yunus 62-63) denilmekte, başka bir ayette ise: **Başkası değil, işte o şeytandır kendi dostlarıyla (evliya) (sizi) korkutan. O halde onlardan korkmayın, sadece benden korkun, gerçekten inanıyorsanız eğer.** (Âli İmran 175) denilerek şeytanların dostlarına (evliyalarına) dikkat çekilmektedir.

Kimlerin şeytana evliyalık ettiklerini anlamak zor değildir. Buradaki asıl soru, kimlerin Allah'ın evliyası olduğunun ve Allah'ın kimlere Veli olduğunun belirlenmesidir. Acaba zannedildiği gibi bu durum sadece Allah tarafından seçilmiş olan belirli kullar için mi geçerlidir yoksa Allah'a gönülden bağlı ve O'na gerçek anlamda iman etmiş ve sorumluluk bilincine sahip bütün kulları, bu değere sahip midir? Esasen yukarıda örnek verilen: **Allah, iman edenlerin velisi (dostu ve destekçisi)dir. Onları karanlıklardan nura çıkarır** (Bakara 257) ve **Onlar imanda kararlılık gösteren ve sorumluluk bilincine sahip olan kimselerdir** (Yunus 63) mealindeki ayetler bu sorunun net bir biçimde cevabını vermektedir. Allah'ın velisi olmanın iki temel şart vardır: iman ve takva. Şüphesiz Allah iman eden ve sorumluluk bilinci ile hareket eden bütün kullarının velisi, o kullar da Allah'ın velisidirler: **Hiç şüphesiz, benim koruyucum (velim) Kitabı indiren Allah'tır; zira salihlerin (dürüst, erdemli ve barışsever kulların) koruyuculuğunu (velayetini) O üstlenecektir.** (A'raf 196)

Görüldüğü gibi Allah'ın veli kulu olmak için özel bir statüye ya da yaratılışa değil Allah'ın vahyine sıkı sıkı bağlanarak gerçek anlamda iman eden erdemli ve ilkeli bir insan olmaya

ihtiyaç vardır. Bu gerekliliği yerine getiren her kul, evliya yani Allah dostu ve destekçisi sınıfına girebilir. Çünkü Kuran ayetleri inananları Allah'ın davasına sahip çıkmaya ve sorumluluk almaya çağırır: **Ey iman edenler! Siz Allah'ın (davasına) yardım ederseniz, O da size yardım eder ve ayaklarınızı sağlam bastırır.** (Muhammed 7)

Kuran ayetlerinin ifadesiyle inananlar birbirlerinin velisidir: **Doğrusu inanıp hicret edenler, Allah yolunda malları ve canları ile mücadele edenler ve muhacirleri (göç edenleri) barındırıp onlara yardım edenler; işte bunlar birbirlerinin velisidirler.** (Enfal 34). Aynı şekilde Kuran'da inanan erkek ve inanan kadınların birbirlerinin velisi olduğu ifade edilmektedir: **İnanan erkeklerle inanan kadınlar birbirlerinin dostlarıdır (evliya). İyilik ve güzelliği belirlenene özen-dirirler, kötülük ve çirkinliği belirlenenden sakındırırlar.** (Tevbe 71). Demek ki inanan erkek ve kadınlar da birbirlerinin destekçisi ve yardımcısıdır. Dolayısıyla Allah'ın veli kulu ya da inananlara veli olmak için özel güçlere ve kabiliyetlere değil gerçek anlamda samimi bir şekilde iman etmeye ve sorumluluk bilinci içinde duyarlı ve erdemli bir insan olmaya ihtiyaç vardır.

Bu gerçeği görmezden gelmek ve Allah dostu olduğu iddia edilen, Allah katından haber aldığı kabul edilen ve özel birtakım güçlere ve yeteneklere sahip olduğuna inanılan bazı kişilerin peşine takılarak onun vesilesi ve himayesi ile cennete gireceğini sanmak, tam anlamıyla aldanmaktır: “Kuran, Allah Teâlâ'ya has olan velayeti O'ndan başkasına isnat eden her kimse onun aleyhine hüccet (delil) olmaktadır; o kimsenin İslam'a mensup olup olmamasının önemi yoktur. Evliya peşinden gidenler, onlara yaptıkları dualarda, onlara yönelik taleplerde bulunma konusunda o kadar aşırı gitmişlerdir ki, ancak Allah Teâlâ'dan istenilebilecek şeyleri onlardan istemeye koyalmuşlardır. Hatta bunlar arasında sözde ilme mensup kimseler

çıkarmakta ve bunlar, “Falanca velinin insanları öldürüp dirilteceğini, mutlu ya da bedbaht edebileceğini, zengin ya da fakir kılabileceğini” söyleyip yazabilmektedirler. Bütün bunlar ortadayken -ey mü’min!- sana düşen Kuran’ın şaşmaz hidayetine yapışman, “evliyaulah” adı altında şeytanın dostlarının zırva tevillerine aldanmamandır.”⁴⁴⁴

Maalesef Müslümanların önemli bir çoğunluğu, zannettikleri gibi Peygamberimizin izinden giderek Kuran’a tabi olmadıkları gibi Peygamberimiz başta olmak üzere sonradan gelen kimi âlim ve tasavvuf ehli kabul edilen kişileri aşırı şekilde yücelterek İslam’ın ruhuna uygun olmayan öğretilerin dinin içine girmesine fırsat vermiş ve dini özünden uzaklaştırarak tanınmaz hale getirmişlerdir: “İlahi din mensuplarının birer beşer olan peygamberler etrafında, vahiylerden temeli bulunmayan veya yanlış yorumlara dayanan birtakım inançlar oluşturdukları gibi bunlara tabi olan ve getirdikleri ilkeleri benimseyip uygulayan din âlimleriyle tasavvuf ve tarikat önderleri hakkında da tarihi süreçte çeşitli menkıbeler inşa etmişlerdir. Bu menakıp kültürüne bağlı olarak da din âlimi ve tarikat önderlerini aşırı yücelten, kutsal bir konuma yükseltilmeleri sonucunu doğuran ve harikulade olaylar atfeden bir din anlayışının teşekkül ettiğini, konuya dair literatürden tespit etmek mümkündür.”⁴⁴⁵

Kerâmet Nedir? Kimler Kerâmet Gösterebilir?

Allah dostu kabul edilen kişilerin elinden çıkan olağanüstü olaylar ve bu kişiler tarafından sergilenen olaylar olarak kabul edilen kerâmet meselesinin de tam anlamıyla temelsiz ve kurgusal kabullere dayalı olduğu görülmektedir. Allah, gerçek anlamda iman sahibi ve samimi kullarını desteklemek üzere onlara yardımcı olabilir. Kuran’da dikkat çekilen ve savaşta

444 Muhammed Abduh-Muhammed Reşid Rızâ, **Tefsiru’l Menâr**, cilt: 3, s. 90.

445 Yusuf Şevki Yavuz, İslâm Akâidinde Kutsiyet, Velâyet ve Kerâmet İnançına İtikadi Mezheplerin Bakışı, **İslâm Düşünce Geleneğinde Kutsiyet, Velâyet, Kerâmet**, KURAMER Yayınları 2017, s. 113.

Allah'ın inkârcılara karşı galip gelmeleri için inananları desteklemesi hadisesi bu şekilde anlaşılabilir.⁴⁴⁶ Ancak bu yardım ve destek, Peygamberimiz de dâhil olmak üzere oradaki inananlardan herhangi birisinin ya da birilerinin ortaya koymuş oldukları bir kerâmet ile değil Allah'ın bir mucizesi ve inananlara yönelik ilahi yardımı şeklinde gerçekleşir.

Gerek Peygamberimiz hayattayken gerekse vefatından sonra Müslümanlar arasında birçok anlaşmazlık ve sorunlar belirmeye başlamış özellikle vefatından sonra tamiri mümkün olmayacak şekilde kırılma ve ayrılıklar ortaya çıkmıştır. Peygamberimize vahiy geldikten sonra onunla birlikte iman eden öncüler arasında birçok Allah dostu olacak imanlı ve erdemli kişiler olmasına rağmen bu kişilerin hiçbiri yaşadıkları onca zorluk, sıkıntı ve eziyet karşısında herhangi bir kerâmet gösterememiş ve zalimlerin zulmüne dur diyememişlerdir. Şayet iddia edildiği gibi, Allah dostu sayılan veli kulların elinde ortaya çıkması mümkün olan sıra dışı olaylar gerçek olsalardı hem Peygamberimizin hem de onunla birlikte inananların kerâmetler göstermiş olmaları gerekirdi. Oysa böyle bir durum söz konusu değildir.

Buna rağmen literatürde evliya sınıfından kabul edilen kişilere birçok kerâmetler nisbet edildiği görülmektedir. Yoku var, varı da yok etmek, ölüleri diriltmek, diriye öldürmek, nesnelere mahiyetini değiştirmek, insanların düşüncelerden haberdar olmak, gayba dair olayları bilmek, uzak mesafelere kısa sürede ulaşmak, su üzerinde yürümek, aynı anda çeşitli yerlerde görünmek, vahşi hayvanları emrine almak, cansız varlıklar ve hayvanlarla konuşmak, hastaları iyileştirmek gibi birçok sıra dışı olayın evliyaların kerâmet motifleri olarak sıralandıklarını görmek mümkündür.⁴⁴⁷

446 Bakınız: Âli İmran 123-127

447 İsmail Hakkı Ünal, Kur'an ve Sünnet Açısından Kutsiyet, Velâyet ve Kerâmet, **İslâm Düşünce Geleneğinde Kutsiyet, Velâyet, Kerâmet**, KURAMER Yayınları

Tasavvuf kültüründe sūfilere tarafından gerçekleştirildiği kabul edilen kerâmetleri nakleden birtakım tarihi hikâyelerin menkıbeler olarak halk arasında yaygınlık kazandığı ve böylelikle kerâmet sahibi olduğu iddia edilen kimselerin sıra dışı hikâyelerinin insanlar tarafından dilden dile yayılarak efsanelleştirildiği görülmektedir.

Öte taraftan bu tür kerâmet hikâyelerinin İslam dışı inanç ve kültürlerden İslam'ın içine sokulduğunu ve eski dönemlerde yaşamış bazı kişilere nisbet edilen menkıbelerin bazı Müslüman sūfilere uyarlanmış olduğu bilinmektedir. Masal ve efsanelere konu olmuş birtakım anlatıların gerçekten yaşanmış gibi veli kabul edilen kişilerin elinden ortaya çıkan kerâmetler halini almış olduğu görülür. İslam öncesi eski Türk, tabiat ve atalar kültü gibi kendilerine özgü inançları ile sonradan dâhil oldukları Şamanizm, Budizm, Zerdüştlük, Maniheizm gibi dinlerinden gelen birtakım inanç ve kabuller ile şekillenmiş motiflerin özellikle Bektaşî menkıbelerinde bolca yer aldığı görülmektedir. Öte taraftan Kuran-ı Kerim ve hadis kaynaklı İslami inançlardan, Kitab-ı Mukaddes kaynaklı inançlardan, çeşitli destansı ve mitolojik içerikli halk geleneklerinden ve Budizm gibi inançlardan birçok menkıbenin tasavvuf kültürü içinde uyarlanarak İslami bir elbiseye büründürülmeye çalışıldığı anlaşılmaktadır.⁴⁴⁸

“Budizm’de aziz telakkisi, tasavvuftaki veli telakkisinde olduğu gibi, kerâmet kavramıyla sıkı sıkıya bağlıdır. Başta Budizm’in kendisi olmak üzere, bütün Budist azizler, harikulade olaylar yapabilen kişilerdir. Meselâ, mevsimi olmadığı halde

---

2017, s. 44-45; Yusuf Şevki Yavuz, **Kerâmet**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 25, s. 268; Ahmet Yaşar Ocak, **Türk Halk İnançlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Millî Folklor Araştırma Dairesi Yayınları 1984.

448 Ahmet Yaşar Ocak, **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri**, Timaş Yayınları 2016, s. 107-120. Ayrıca uyarlanan menkıbeler ile ilgili karşılaştırmalı metin örnekleri için: s. 141-155.

kuru ağaçtan meyve oldururlar; havada uçarlar; değişik kalıplara girerler. Halka ahlaki bir terbiye vermek ve Budizm'in kaidelerini öğretmek amacını güden bu menkıbeler rahipler tarafından bu dini yaymak için propaganda maksadıyla kullanılıyordu.”⁴⁴⁹

Görüldüğü gibi Budizm'deki azizlerin de kerâmet sahibi oldukları ve tasavvuftaki velilere nisbet edilen türden kerâmetlerin onlar tarafından da gösterdiğine inanılmaktadır. Durum böyle olunca ya her türlü kerâmet iddiasının temelsiz ve büyük bir yalan olduğunun söylenmesi ya da Allah'a inanmayan Budist rahipler tarafından da gösterilebilen türden kerâmet iddialarının Allah'tan ve İslam dininden bağımsız olduğunun kabul edilmesi gerekir. Muhtemelen akli başında hiçbir Müslüman, bir Budist rahibin gösterdiği iddia edilen kerâmeti dikkate almayacak ya da böyle bir kerâmete şahit olsa bile Müslümanlığı bırakarak Budist olmayacaktır. Sûfilerin elinden çıkan kerâmetlere inanılmasının sebebi bu kişilerin Müslüman olmaları mı? Şayet bu din, evliyalar ve kerâmetler ya da atalar diniyse, bir Budist de kendi atalarından ve azizlerinden gelen kerâmet ve menkıbeler sebebiyle üzerinde bulunduğu inancı gözden geçirme ve sorgulama ihtiyacı hissetmeyecek ve dinini yaşmaya devam edecektir. Böyle bir durumda, İslam'ın neden diğer inançlara göre daha doğru ve makul olduğunu insanlara anlatma imkânı da kalmayacaktır. Çünkü her din ve inancın kendine göre bir atası ve kültürel dayanağı vardır.

İslam, birçok farklı kültürden insanın dini inancını değiştirirken bu farklı kültürdeki insanların önemli bir kısmı, eski inanç ve kültürlerindeki gelenek ve kabullerini de beraberinde getirmişlerdi. Durum böyle olunca gerçekte İslam inancı içinde olmayan birçok yabancı unsur İslam kılıfı altında biçim değiştirerek Müslümanlar tarafından dinin geleneksel ve kültürel

449 Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri*, s. 59.

boyutu haline gelmişlerdi. Türkler de İslam'a girdikleri süreçte benzer bir durum ile karşılaşmış, eski inanç ve kültürlerinden birçok unsuru yeni bir boyutta İslam çatısı altına almışlardır:

“Müslüman Türklerin yaşadıkları bütün coğrafyalarda ve bu arada tabiatıyla Anadolu'daki veli kültü tahlil edildiği zaman, bunun ana kaynağını İslam öncesi eski Türk inançlarının teşkil ettiği daha ilk bakışta dikkati çekecek kadar sarihdir (açıktır). Tasavvufun veli telakkisi, tabiri câizse buna bir kılıf hizmeti görmüştür. . . Türklerin veli kültürünün temelini Şamanist dönemde atıldığı söylenebilir. Zira eski Türk şamanları incelendiği zaman, bunların Türk veli imajına çok benzediğini fark etmemek mümkün değildir. Gelecekte haber veren, hava şartlarını değiştiren, felâketleri önleyen veya düşmanlarına fırtınalar musallat eden, hastaları iyileştiren, göğe çıkıp uçabilen, ateşte yanmayan Türk şamanları, bu hüviyetleriyle âdetâ Bektaşî menâkıbnâmelerinde ve kısmen de öteki tarikat çevrelerinde yazılmış menâkıbnâmelerde yeniden hayat bulmuş gibidirler. Bu eserlerde anlatılan Türk velileri, işte böyle özelliklere sahip kişilerdir. Şamanist Türkler, şamanların harikulâde insanlar olduklarına, ruhlar, gizli güçler ile ilişki kurup onlara istediklerini yaptırabildiklerine inanırlardı. Hatta şamanlar Gök Tanrı ile de temasa geçip ondan mesajlar getirebilen şahsiyetlerdi. Onlar bu kabiliyetlerini elde etmek için, tıpkı velilerin yaptığı gibi, inzivaya çekilerek kendilerini sıkı bir riyâzata tâbi tutarlardı.”⁴⁵⁰

Bazı çevreler tarafından peygamberlerin elinde ortaya çıkan sıra dışı hadiseler mucize, veli kabul edilen kişilerin elinden çıkan sıra dışı hadiseler ise kerâmet olarak kabul edilmiştir. Oysa mucizeler, peygamberlere verilmiş olan ve Allah tarafından yaratılan olaylar olarak dini bir gerçeklikken, literatürde inanan ve Allah dostu kabul edilen bir kimseden peygamberlik iddiasında

450 Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Evliya Menâkıbnâmeleri*, s. 38-39.

bulunmadığı müddetçe gösterebileceği iddia edilen kerâmetler, gerçek dışı ve hiçbir dini dayanağı bulunmayan iddialardan ibaretler. Peygamberimiz Hz. Muhammed'e bile kendisinden önceki peygamberlere verilen türden bir mucize verilmemişken ve Peygamberimizin tek mucizesi Kuran-ı Kerim iken, kendisinden sonra gelen kişilere birtakım kerâmetler verildiğini kabul etmek İslam inancı açısından kabul edilebilir olmasa gerek.

Peygamberimizin Mucizesi Nedir?

Kuran'da, Allah tarafından peygamberlere verilen mucizelerden bahseden birçok ayet bulunur. Dolayısıyla mucize, Allah tarafından yaratılmış gerçektir ve gerçekleşmiştir. Buna rağmen Peygamberimiz Hz. Muhammed'e Kuran dışında verilen bir mucize yoktur.⁴⁵¹ Bunca açık Kuran ayetine ve Kuran ayetleri ile yetinmeyenler için o ayetlere uygun bazı rivayetlere rağmen yine de Peygamberimize birçok mucize isnat edildiği bilinmektedir.

Bir hadis rivayetinde Peygamberimizin şu şekilde söylediği iddia edilmiştir: “Her peygambere mutlaka insanların inanmakta olageldikleri şeyler cinsinden bir mucize verilmiştir. Ama bana verilen (mucize) ise vahiydir ve bunu bana Allah vahyetmiştir.”⁴⁵² Peygamberimizin bu şekilde bir açıklama yapıp yapmadığından emin olmak mümkün olmasa da bu sözlerin Kuran ile uyumlu olduğu açıktır: **Karşılarında okunup duran bir kitabı sana indirmiş olmamız onlara yetmiyor mu? Bunda, inanan bir toplum için elbette ki bir rahmet ve bir öğüt vardır.** (Ankebut 51)

451 Arapça bir kelime olan ve Peygamberlerin muhataplarına peygamberliklerini ispat etmek üzere Allah'ın iznine bağlı olarak gösterdikleri olağanüstü olaylar şeklinde tanımlanabilecek olan mucize, karşısındakini aciz bırakan gibi bir anlama gelir. Ancak Kuran'da bu tür olağanüstü durumlar için mucize kelimesi kullanılmaz. Bunun yerine delil, belge, işaret, mucize gibi anlamlara gelen ayet kelimesi kullanılır.

452 Buhari, Fezailu'l-Kur'an 1, İ'tisam 1; Müslim, İman 239, (152).

Kuran'da açık bir şekilde Peygamberimiz ile birlikte daha önceki peygamberlere verilen türden bir mucize gösterilmediği bildirilmekte ve gerekçe olarak da daha öncekilerin bu mucizeleri yalanladıklarına dikkat çekilmektedir: **Bizi, mucizeler göstermekten alıkoyan, daha öncekilerin onları yalanlamış olmasından başka bir şey değildir.** (İsra 59). Ayrıca inkârcıların Peygamberimizden mucize beklentisi içinde oldukları görülmektedir: **İnkâr edenler: “Ona Rabbinden bir mucize (ayet) indirilmeli değil miydi?” diyorlar. Unutma ki sen sadece bir uyarıcısın. Her kavim için bir uyarıcı (yol gösterici) olmuştur.** (Rad 7)

Peygamberimize verilmiş tek mucize vardır o da, mucizelerin en büyüğü olan Kuran'dır. Çünkü Kuran, tüm zamanlara hitap eden, son ilahi kelimedir: **Doğrusu, senden önce de elçiler göndermiş, onlara da eşler ve çocuklar vermiştik. Allah'ın izni olmaksızın bir peygamberin (kendiliğinden) bir mucize getirmesi olacak şey değildir; (kaldı ki) her dönemin, (kendine has) bir mesajı vardır.** (Rad 38)

Buna rağmen hadislerde Peygamberimizin birçok mucizeler gösterdiği iddia edilmiştir: “Ay, Resulullah zamanında iki parçaya bölündü. Aleyhissalatu vesselam bunun üzerine; ‘Şahit olun!’ buyurdu.”⁴⁵³ Bir başka rivayet şu şekildedir: “Biz Resulullah'ın mucizelerini bereket addederdik, siz ise onları bir korkutma vesilesi sayıyorsunuz. Biz Resulullah ile birlikte bir seferde bulunuyorduk. Suyumuz azaldı. ‘Bana (bir parça) artık su arayın!’ buyurdular, içerisinde azıcık su bulunan bir kap getirdiler. Aleyhissalatu vesselam elini içine soktu ve: ‘Haydi temiz, mübarek suya gelin. Bereket Allah Teâlâ Hazretlerindedir!’ buyurdular. Yemin olsun, suyun parmaklarının arasından

453 Buhari, Menakıb 27, Menakıbu'l-Ensar 36, Tefsir, İhterebetu's-Sa'a 36; Müslim, Münafikun 44, (2800); Tirmizi, Tefsir, Kamer, (3281, 3283).

kaynadığını gördüm. Vallahi biz, yenmekte olan taamın (yemeğin) tespini işitirdik.”⁴⁵⁴

Ancak görüldüğü gibi geleneksel din savunucuları apaçık ayetleri dikkate almadıkları gibi bizzat kendi itibar ettikleri hadis kaynaklarındaki hadisleri de işlerine geldiği kadar dikkate almakta, Peygamberimiz ile ilgili birçok mucize rivayetinde bulunmakta ve din adına üretilen şeyleri, işlerine geldiği gibi kabul etmektedirler. Peygamberimiz ile ilgili yapılan mucize anlatımlarının tamamı da sonradan uydurulmuş olaylardır. Ayetlerde, Peygamberimizin sadece Allah’tan aldığı ayetleri tebliğ ettiği ve Allah dilemedikçe beklenti içinde olanlara kendiliğinden herhangi bir ayet ve mucize getirmesinin mümkün olmadığı ifade edilir: **Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse haydi gücün yetiyorsa yerin içine (inebileceğin) bir delik ya da göğe (çıkabileceğin) bir merdiven ara ki onlara bir ayet (mucize) getiresin! Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplardı. O halde cahillerden olma!** (En’am 35)

Peygamberimizden sonra herhangi bir kişi ya da gruba Allah tarafından özel yetkiler ya da başkalarında olmayan nitelikler verilmesi söz konusu değildir. Artık Müslümanların sefalet, rezillik, tembellik ve birilerinin peşine, eteğine yapışarak kurulacağına inanma hastalığı içinde süründüren kutsiyet, velâyet ve kerâmet gibi asılsız iddialardan kurtularak akıllarını kullanmaları, gerçeği görmeleri ve Allah’ın son ilahi mesajı ve mucizesi olan Kuran’a yönelmeleri gerekir. Aksi halde bu inanç ve kabullere sahip Müslümanlar, hikâyeler içinde kaybolup gidecek ve ahirette tekrar diriltiip hesaba çekilene kadar gerçeği göremeyeceklerdir. O saatten sonra görülen gerçek de insana bir fayda getirmeyecektir.

---

454 Buhari, Menakıb 25; Tirmizi, Menakıb 14, (3637); Nesai, Taharet 61, (1, 60).

İSLAM, SAHTELİK, ŞEKİLCİLİK, GÖSTERİŞ VE TAKLİT DİNİ DEĞİLDİR

İslam, olmaktır; görünmek değildir. Görünmek kolay, gerçekten olmak ise zordur. Bu zorluk sebebiyle birçoğumuz olmak yerine görünmeyi tercih ederiz. Dışarıdan şekil, görüntü, taklit tamam ama içtenliğe, samimiyete ve öze bakan yönümüz kırık dökük, kan ve revan içinde.

İslam dünyası bugün neden bu durumda? İnsani değerlerde, ilimde, bilimde, düşünce üretmekte, sanat, estetik, sosyal ve ekonomik konularda, teknolojiye neden bu kadar geride? Bir toplumda olmazsa olmaz değerler olan özgürlük, adalet, hak ve hukuk konularında neden bu kadar yozlaşmış durumda? Şüphesiz bu durumun geçmişten günümüze kadar gelen bir arka planı var.

Tarihten günümüze dinin siyasete, makam sevdasına, maddi güce ve dünya işlerine alet edilmesi ve dinin bir nevi ticaret unsuruna dönüştürülmesi her dönemde gözlemlenebilen bir durum olarak karşımıza çıkıyor maalesef. Dolayısıyla bu durum hiç de yeni bir olgu değil.

İnsan kendi çıkarı için doğal ve güzel olanı yozlaştırma eğilimindedir. Dini, menfaatlere alet edenler dine en büyük zararları vermişlerdir.

Aklı kullanmayı, düşünmeyi ve sorgulamayı hor göstermişlerdir. Aklımızı varoluş amacının dışına çıkarttık. Devre dışı bıraktık. Değersiz kıldık. Hor gördük aklımızı ve sonuçta aklın ve vahyin bir arada olması gerekirken birilerinin yönlendirmesi ile sadece rivayet, nakil ve taklit dinine çevirdik İslam'ı.

Oysa meşhur âlimlerden Mâtürîdî (ö.944) dinin tanınması ve doğru bir din anlayışı için insanların üzerinde birleşmeleri ve sığınmaları gereken iki başvuru vasıtası olduğunu söyler ki bunlardan biri nakil, diğeri de akıldır.⁴⁵⁵ Şüphesiz İslam dininin kaynağı Allah'tan gelen vahiydir. İslam'ın akıl dini olması, kaynağının insan akli olmasından dolayı değil, Allah'ın en büyük ayetlerinden biri olan akla uygun olmasından gelir. Bu yüzdendir ki akıl ve vahiy birbirinin alternatifi değil, biri olmadan diğerrinin eksik ve yetersiz kalacağı, birbirini tamamlayan ayetlerdir.

Geçmişten günümüze her dönemde, değerler yozlaştıran, sahtelik, yalan ve şekilciliği ön plana çıkartarak din üzerinden güç ve menfaat sağlayan ve insanların duygularını istismar eden kişiler olmuştur. Bugün halen bu türden kişilerin, dini değerleri kullanarak insanların duygu ve inançlarını kötü niyetlerine alet ettikleri görülmektedir. İslam tarihi boyunca birçok kişi bu türden sahtekârlara karşı insanları uyarmış ve insanların Allah ile aldatılmalarına karşı çıkmışlardır.

Bilindiği kadarıyla meşhur bilgin ve sûfî Hâris el-Muhâsibî (ö.857) kendi dönemindeki zahid ve mutasavvıfları ilk defa ciddi şekilde uyararak sert eleştirilere tutan kişilerin başında gelmektedir. Kendisinin Hasan-ı Basri (ö.728) ekolüne bağlı olduğu kabul edilmektedir. Muhâsibî, şeytanın Allah'ın rahmetini kullanarak insanları aldatmaya, onları gaflete düşürerek kandırmaya ve Allah'a karşı sorumsuzca davranmalarını noktasında doğru yoldarmış gibi bir izlenim sahibini sağlamaya çalıştığından bahseder. Muhâsibî'ye göre Allah ile aldatmak, kâfir ve günahkâr olanlarda görüldüğü gibi Müslümanlarda, dindar ve zahidlerde de görülebilir. Allah ile aldanmış ve aldatılanın O'ndan gerektiği gibi sakınıp korkmadığına dikkat çeker. Muhâsibî, ibadet ve amel ile aldanmışlar şeklinde

455 Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, *Kitâbü't-Tevhîd*, s. 4.

belirlediği başlığın altında şöyle söylemiştir: “Bir zümre vardır ki hakikatini bilmeden rıza, tevekkül, zühd ve muhabbetullah gibi konularda bir çabanın içindedirler. Bu kimseler dünyaya karşı zahidliğin gereğidir diye yemeği azaltır, basit şeyler giyinirler, hacca giderken yanlarına azık almaz, çalışıp kazanmayı bırakırlar, bu konuda tevekkülü rehber edinirler. Bazılarına cenneti özlediği vehmi gelir. Bazıları Allah sevgisini iddia eder, kendini buna kaptırır, bununla oturur, bununla kalkar, Allah zikredilince kendinden geçer. İşte bütün bunlar Aziz ve Celil olan Allah ile aldanmışlardır. Farkında olmadan Allah Teâlâ’nın razı olmadığı şeyler söylerler, gösteri için amel ederler. Büyüklenir ve kendilerini beğenirler... Genellikle zamanımızdaki kurrâ/zahidler böyledir, bunlardaki genel hâl ibadet ve zühdlerinde hevâ ve heveslerine uymaktır.”⁴⁵⁶

Muhâsibî, kendi dönemindeki dindar ve zahidlerinin durumuna dair bu şekilde değerlendirmelerde bulunurken, insanların özden ve samimiyetten uzaklaşarak bir çeşit sahtelik, yalan ve gurur içine düştüklerine ve hem kendilerini hem de insanları Allah ile aldatma yoluna gittiklerine dikkat çekiyor.

Muhâsibî, hem aldanan hem de aldatanlara yönelik birçok örnek vermekte ve bu aldanmalardan kurtulmak için neler yapılması gerektiğine dair düşüncelerini ifade etmektedir. Kendisini ilim ehlinde sanan bazı kimselerin kimi vaizlerin sözlerini ve dünyayı yeren birtakım rivayetleri ezberlediklerine ancak buralarda söylenen şeylerin anlamlarını dikkate almadıklarına ve gerçekte kendi hayatlarında uygulamadıklarına dikkat çekerken anlamdan çok ezbere yönelmelerinin sebebini bu durumun hoşlarına gidecek şekilde kendilerine kolay ve hafif gelmesine bağlar. Ona göre bu kişiler, ezber ettikleri şeylerle dünya ehlinde üstün hale gelmiş ve dünyayı arzu etme derecesinden

456 Süleyman Uludağ, **Tasavvuf ve Tenkit**, Dergâh Yayınları 2014, s. 82-84. Ayrıca bakınız: Hâris el-Muhâsibî, (Er-Riâye) **Nefs Muhasebesinin Temelleri**, çev: Şahin Filiz-Hülya Küçük, İnsan Yayınları 2004, s. 539.

geçtiklerini, riyakâr ve kibir sahibi olmadıklarını, birçok günahı işlemediklerini ve bu günahları ancak kendi bildiği şeyleri bilmeyen avam kısmının işleyeceğini sanarak, dedikleri, rivayet ettikleri ve yazdıklarıyla aldanır dururlar.⁴⁵⁷

Muhâsibî'ye göre diğer bir grup içinde bulunduğu zamanı sadece yeme-içme ve giyinme sevdasını terk etmek olduğunu düşünür ve nefesine bunu yaptırabildiği zaman yaşadığı dönemde yapılması en zor olanı yaptığını ve takvayı yerine getirdiğini zannederek aldanır ve gerçekte kalbini arındırması gereken kötülüklerden arındırmadığı için kendini yeterli görme hatasına düşer. Bir diğer grup ise insanlardan uzaklaşıp kaçmaya ve uzlete çekilmeye düşkünlük meraklısıdır. Oysa bu kişilerin uzlete çekilerek insanlardan kaçışında riya ve sahtelik olduğunu çünkü asıl amaçlarının meşhur olmak ve insanlar tarafından bu yönlerinin anlatılarak bilinmek olduğunu ve bu yolla kendilerini tatmin etmeye çalıştıklarını, bu yaptıklarını yeterli gördükleri için günahlarından birçoğunu göremediklerini ve bu arada da bunu yapmayanlara karşı kibir ve böbürlenme içinde olduklarına dikkat çeker.⁴⁵⁸

Öte taraftan kendi döneminde Müslümanlar arasında ilk gündün beri bitip tükenmek bilmeyen ayrılık ve anlaşmazlıkların nedenlerini sorguladığını, Müslümanlar arasından sadece küçük bir grubun bu anlamsız anlaşmazlık ve ayrılık girdabından kurtulabildiklerini ama çoğunluğun kendini bu girdaba kaptırmış olduğunu ve her grubun kendilerine tâbi olanların kurtuluşa ereceğine kendilerinden olmayıp muhalefet edenlerin ise mahvolacağına inandıklarını ifade eden Muhâsibî, söz konusu dini grupları şu şekilde sınıflandırır: “Kimi ahiret işini biliyor. Bunların sayıları çok az olduğundan onlara ulaşmak zor. Kimi (ahiret işinde) cahil. Onlardan uzak kalmak ganimet! Kimi ulemaya benzer ama dünya sevdalısıdır, tercihi dünyadır.

457 Hâris el-Muhâsibî, (Er-Riâye) *Nefs Muhasebesinin Temelleri*, s. 534.

458 Hâris el-Muhâsibî, (Er-Riâye) *Nefs Muhasebesinin Temelleri*, s. 542.

Kimi dini ilimlerin taşıyıcısıdır, ilmi ile saygı görmeyi ister, yükselmeyi arzular. Bu suretle dünyalık elde eder. Kimi ilmin taşıyıcısıdır ama ilmin yorumunu bilmez. Kimi zahidlere benzer, hayrı araştırır (hayır ticareti yapar) ama yanında faydalı bir şey yoktur. İlminin de etkisi mevcut değildir, görüşüne güvenilmez. Kimi akıllıdır, dâhidir. Ama takvası ve dini hassasiyeti yoktur. Kimi ahbaptır ama heva heves peşindedir, dünya için zilleti göze alır, dünya riyâseti ve itibarı peşindedir. Kimileri de insan şeklindeki şeytanlardır. İnsanların ahirete giden yollarını keserler, köpekler gibi dünya üzerine üşüşürler, hırlaşırlar, dünyalık toplamak için ihtiraslıdırlar.⁴⁵⁹

Muhâsibî'nin yaklaşımlarından içinde bulunduğu dönemde⁴⁶⁰ gerçek anlamda inanan ve inancına uygun davranan takva ehli kişilerin yok denecek kadar az kaldıkları ve onlara ait gerçek bilgilerin sahtelik, gösteriş ve menfaat meraklısı cahil ve riyakârlar tarafından silinip yok edildiği ve bu yozlaşmanın gelecekte de artarak devam edeceğini düşündüğü için Müslümanların durumundan ümitsiz olduğu görülmektedir. Tarihi gerçeklikler Muhâsibî'nin öngörüsünde haklı çıktığını göstermektedir.

Muhtemelen Muhâsibî'ye göre bunun temel nedeni, insanların akıllarını gerektiği gibi kullanmamaları ve Kuran ile amel etmemeleridir. Onun şu sözleri, bu konudaki yaklaşımını özetler niteliktedir: “Akı ile Kuran’ı düşünmek ancak gereğince amel etmekle olur. Allah’a yemin ederim ki bu, Kuran’ın koyduğu sınırları yitirip harflerini ezberlemekle olmaz. Bu sebeple, “Ben Kuran okuyor ve hiç bir harfi ihmal etmiyorum” diyen

459 Süleyman Uludağ, **Tasavvuf ve Tenkit**, s. 84-85.

460 Muhâsibî'nin miladi 857 senesi civarında vefat ettiği göz önünde bulundurulduğunda çok erken dönemlerden itibaren dini konularda sahtelik, şekilcilik ve gösterişin yaygınlık kazandığı görülmektedir. Muhâsibî'nin burada alıntılanan görüşleri Kuran'a uygun olduğu için alıntılanmıştır. Herkes gibi Kuran'a uygun olmayan görüşleri elbette eleştirilmelidir.

biri; Kuran'ın izleri ahlâk ve davranışlarında görülmedikçe Kuran'ın bütünü, bütün harflerini yitirmiştir.⁴⁶¹

Hâris el-Muhâsibî'nin şu sözleri, gerçek anlamda iman etmek ve imanına uygun bir yaşam sürmek, Allah'ın Kitabı Kuran'ı en güzel şekilde anlamak ve kendisine kılavuz edinmek isteyen her Müslüman'ın, dikkat kesilmesi gereken nitelikte sözlerdir:

“Allah'ı düşünen biri Kuran'ın gösterdiği delillere nüfuz eder, Kuran'ın ipine sarılır ve her tür felaketten korunur. Yalnız kaldığı anlarda Rabbi için Kuran okur ve bu şekilde yalnızlıktan kurtulur. Çünkü o; kendi nefsinin kurtarmayı önemser. Kalbini diriltmek ve gafillerin pişman olup amelleri geçersiz olanların hüsrana uğrayacağı kıyamet günü Allah'ın kendisine vereceği cezadan emin olmak isteyen Allah'ın Kitabı'nı anlamaya yönelmelidir. Ahirette başına gelebilecek olanlar konusunda bir haberci ve kazandırdığı idrak yetisi ile bütün herkesin yoluna ışık tutan bir kılavuz olarak Allah'ın Kitabı Kuran sana yeter.

Çünkü Allah'ı anlayan, düşünmenin tadına varır ve bu tada kendi yakarışlarını ilave eder; okunuşundan onu tanır ve Allah'ın kendisine ne emrettiğini düşünür. Kuran'ı kendine sığınmak edinir, Allah'a yönelir, onunla sırdaş olup tüm yalnızlıklarından kurtulur. Onu hiçbir şeyle değişmez. Kendisinden önceki takva ehlinin yaşayan temsilcisi ve kendinden sonraki-lerin öncüsü olur. Yaşadığı sürece Kuran doğrultusunda hareket eder, Kuran sayesinde Allah'ın yardımına müstahak olur. Çünkü o dünyaya konuk olmadan önce de Kuran insanların hidayet rehberi ve âşıkların yol göstericisiydi.

Kuran'da hikmet ehli konuşur; yalnızlık çekenler, Kuran'daki anlamlara yoğunlaşarak yalnızlıklarını giderirler. Kuran'ın kılavuzluğunda hareket eden sapmaz, çünkü Kuran gerçek bilgi sahiplerinin feyz aldığı bir nur, yarışmacıların erişmek istediği

461 Hâris el-Muhâsibî, (el-Akl ve Fehmu'l-Kur'an) Aklın Mahiyeti ve Kur'an'ın Anlaşılması, çev: Veysel Akdoğan, İşaret Yayınları 2006, s. 187.

bir finaldir. Kuran bir numunedir, onun kılavuzluğuna başvurmayan yolcu menzile erişemez, onun nuru ile aydınlanmayan kurtuluşa giden yolu tanıyamaz. Muhkem ayetlerde aramayan gerçeği bulamaz.

Kuran'ın gözetiminde Allah'a yaklaşan, koyduğu ölçüleri muhafaza eden ve Kuran hükümleri karşısında Allah için sabredenlere Kuran kıyamette şefaatçi olacak, sadece okuyup ezberlemekle yetinip kalbine sindirmeyen ve davranışlarına yansıtmayanlar, bu şefaatten mahrum bırakılacaklardır.

Kuran, hak ile batıl arasını ayıran kesin bir kriterdir. Kuran; âlimler âlimi ve hâkimler hâkimi Allah tarafından indirilmiş, onun helal kıldığını helal, haram kıldığını haram sayanları ve sakındırdıklarından sakınanları cennette konuk edip cehennemden koruyan, kalpleri tedavi eden, şifa veren, büyük bir adalet ve hikmet kaynağıdır.

Allah'ın kelimasını bilenler, her tür kir ve pislikten arınmıştır. Onlar Kuran'ın anlamını gönüllerinde hissedene ve Kuran ayetleri okunurken derin düşüncelere dalan seçkinlerdir. Onlar ahirete giden son yolculukları için azık hazırlar, kıyamet gününün dayanılmaz çilesini Kuran'dan öğrenip ürperirler. O gün Allah tarafından sorulacak soruları düşünüp, cevaplarını hazırlar, Allah için, işledikleri bütün günahlardan tövbe edip arınır ve geçmiş günahlardan dolayı hesap verecekleri için amellerinde ihlas ile hareket ederler... Kuran'ın anlamlarına nüfuz etmeye çalışmalı ve kurtuluşa erenlere saygı duymalıdır... Kuran'ı anlamaktan yüz çevirenlerin helak olmaktan kurtulma imkânları yoktur.”⁴⁶²

Muhâsibi, meşhur âlim Hasan el-Basri'nin: **Sana bu mübarek kitabı, ayetlerini düşünsünler ve akli olanlar öğüt alsınlar diye indirdik** (Sad 29) mealindeki ayeti okuduktan sonra şöyle söylediğine dikkat çeker: “Kuran ayetlerini düşünmek

462 Hâris el-Muhâsibi, (el-Akl ve Fehmu'l-Kur'an) Aklın Mahiyeti ve Kur'an'ın Anlaşılması, s. 262-264.

ancak akıl ve Kuran'a bağlanmakla mümkün olabilir. Allah'a yemin ederim ki bu; Kuran'ın koyduğu sınırları yitirdiği halde bu ayetleri ezberlemekle olmaz. Hatta bazıları, "Ben Kuran'ı okur ve bir harfini bile zayı etmem" demektedir. Vallahi, Kuran onun ahlakında ve amelinde görülmediği sürece, Kuran'ın tamamını zâyi etmiştir."⁴⁶³

Meşhur bilgin ve sûfî Muhâsibî'nin bu yaklaşımlarından hareketle, bu şekilde Kuran'a uygun bir din anlayışının aynı zamanda olabilecek en doğru tasavvuf anlayışı olduğunu söylemek gerekir. Dolayısıyla böyle akla ve vahye dayalı bir tasavvuf anlayışına karşı çıkmayı gerekli kılacak bir şey olmadığı gibi aksine örnek alarak destek olmak gerekir. Şüphesiz herkes için geçerli olduğu gibi Muhâsibî'nin de bir başka bilgin ya da iddia sahibinin de doğrusuna doğru yanlına da yanlış diyebilmek gerekir. Bunun içinde Kuran'ın, akıl ve fitratın ölçü alınması gerekir.

Buradaki asıl soru şudur: Ne olmuştur da ilk dönemlerdeki akla ve Kuran'a uygun tasavvuf anlayışından ciddi anlamda sapılmış ve din de tasavvuf da tanınmaz bir hale getirilmiştir? Ne olmuştur da Allah'ın ayetlerine olmadık anlamlar verilerek bâtni yorum yollarına girilmiştir? Ne olmuştur da ilk dönemde Kuran'a ve Hz. Peygamberin örneğine sarılan, akıl ve vahiy gibi iki önemli ayeti gözeten ve Muhâsibî gibi: "Akıl Kuran'dır, Kuran Akıldır"⁴⁶⁴ kabulünü ortaya koyan sûfilere yerine, yazdıklarının kendisine Allah tarafından yazdırıldığını, Peygamberimiz ile görüşüğünü, rüya, keşf ve ilham gibi yollardan Allah'tan vahiy aldığını iddia eden, akli, ilmi, bilgi ve düşüncüyü hor gören, şöhret sahibi birtakım sûfiler ortaya

463 Hâris el-Muhâsibî, (el-Akl ve Fehmu'l-Kur'an) Aklın Mahiyeti ve Kur'an'ın Anlaşılması, s. 266.

464 Hâris el-Muhâsibî, (el-Akl ve Fehmu'l-Kur'an) Aklın Mahiyeti ve Kur'an'ın Anlaşılması, s. 168.

çıkmiş ve İslam inancı açısından kabul edilmesi mümkün olmayan temelsiz iddialar ortaya atmışlardır?

Erken dönemlerden itibaren birçok bilgin ve sūfînin kendi dönemlerindeki tasavvuf anlayışına eleştiriler getirmiş ve dini özünden uzaklaştıran kimi kişi ve çevrelerin aynı şekilde tasavvufun da içini boşaltarak İslam'ın ruhuna uygun olmayan şeyler ile doldurduklarını ve hem kendilerini hem de insanları yanılttıklarını söylemişlerdir. İlim sahibi, dürüst ve dindar bir sūfî olarak bilinen Ebu'l-Hasan Bûşencî'nin (ö.959) kendisine yöneltilen "Tasavvuf nedir?" sorusunu "Bugün tasavvufun adı var, hakikati yoktur; daha önce hakikati vardı ama adı yoktu" şeklinde cevaplayarak kendi dönemindeki yozlaşmaya dikkat çekmesi ve mutasavvıfları eleştirmesi son derece önemli ve düşündürücüdür.⁴⁶⁵

Bir başka sūfî Ebu Bekir Vâsîtî (ö.932) ise kendi döneminin mutasavvıflarına yönelik eleştirilerini şu sözleri ile dile getirmiştir: "Öyle bir zamanda yaşama belasına düşer olduk ki orada ne İslam'ın adabı, ne cahiliyye dönemi ahlâkı ne de mü-rüvvetin ahkâmı var... Şimdiki zamanın sözde mutasavvıfları edepsizliği ahlâk, oburluğu bast hâli, alçak himmet sahibi olmayı yüreklilik durumuna getirdiklerinden tuttıkları yolu görmez oldular, çıkmaz yollara girdiler; müşâhede hâlinde gelişen bir hayatları, huzurlu ve temiz bir ibadetleri yoktur. Konuştukları zaman kızarlar, birine hitap ederken büyüklenirler, saldırgan nefisleri içlerindeki pislîği haber verir, boğazlarına düşkün olmaları, içlerinde neyin bulunduğunu gözler önüne serer. Geberesiceler ne kadar da iftiracıdırlar!"⁴⁶⁶

Kuşeyrî (ö.1072) de meşhur Risâlesinin başında bu gerçeğe şu sözleri ile dikkat çekmiştir: "İyi biliniz ki bu taifeye mensup olan hakiki sūfîlerin çoğu yok olup gitmiştir. Zamanımızda bunların kendisi değil, iz ve eserleri vardır. Şimdiki

465 Süleyman Uludağ, **Tasavvuf ve Tenkit**, s. 73-74.

466 Süleyman Uludağ, **Tasavvuf ve Tenkit**, s. 74.

sûfiler şekil ve kıyafet bakımından eski sûfilere benziyorlar; ama ruh ve muhteva bakımından değişiktirler... Tasavvuf yolunda bir duraklama ve gevşeme baş göstermiştir. Daha doğrusu bu yol hakiki manasıyla yok olup gitmiştir. Kendileriyle hidayete ulaşılan şeyhler vefat etmiş, onların gidişatına uyan gençler azalmış, vera⁴⁶⁷ kaybolmuş, vera sevgisi dürülmüş, tamah kuvvetlenmiş, ihtirasın kökleri, bağları kuvvetlenmiştir. Şeriata hürmet hissi kalplerden zâil⁴⁶⁸ olmuştur.⁴⁶⁹

Bir başka sûfi Ali b. Abdurrahîm el-Kannâd tasavvuf ilminin silinip gidişini ve kendi dönemindeki sahtecilik ve şekilciliği şu sözleri ile anlatmıştır: “Tasavvuf ehli geçip gitti. Bugün tasavvuf sahteciliğe dönüşmüştür. Tasavvuf hay-huy, vecd hâli gösterme, coşma ve benzeri uyduruk şeyler hâline dönüşmüştür. İlim kalmamıştır, ne ilim ne de nurlu bir kalp var! Nefsin seni kandırıyor, ortada uyduruk yollardan başka yok kalmadı.”⁴⁷⁰ Muhammed el-Kassâb ise gelinen noktayı şu sözlerle özetlemiştir: “Tasavvuf (manevi) hâl idi, kâl’e (söze) dönüştü. Daha sonra hâl de kâl de gitti, geriye sahtecilik kaldı.”⁴⁷¹

Ebu’l-Hasan Harakânî, özden uzaklaşarak şekilciliği ön plana çıkartan ve hırka giymekle sûfi olacağını zanneden kendi dönemindeki kişileri şu sözleri ile eleştirmiştir: “Hırka giyenlerden çok ne var? Önemli olan kalbin temiz olmasıdır. Arpa ekmeği ile geçinmek de önemli değil. Eşek de arpa yer, sırtında ise çul var. Abanın/cübbenin ne önemi var?”⁴⁷²

Görüldüğü gibi ilk dönemlerden itibaren dini özünden uzaklaştırarak “tasavvuf” şemsiyesi altına sığınan ama bu yolu yalan, riyâ ve şekilcilik ile saptıran kişiler samimi ve içten bir şekilde Allah’ın dinine sadık kalma ve gösterişten uzaklaşarak

467 Vera: Takvânın ileri derecesini ifade eden tasavvuf terimi.

468 Zâil olmak: Ortadan kalmak

469 Mustafa Kara, **İbn Teymiye’ye Göre İbn Arabî**, s. 36.

470 Süleyman Uludağ, **Tasavvuf ve Tenkit**, s. 76.

471 Süleyman Uludağ, **Tasavvuf ve Tenkit**, s. 79.

472 Süleyman Uludağ, **Tasavvuf ve Tenkit**, s. 80.

sade bir hayat yaşama gayretinde olan âlimler ve kişilerce eleştirilmişlerdir. Bu konuda daha birçok erken dönem sûfiden örnek vermek mümkündür.

Dini alanda ortaya çıkan ve kişileri sahtecilik ve ikiyüzlülük batağına sürükleyen İslam açısından kabul edilemez sapmalar çok erken dönemlerden itibaren hem bazı sûfiler hem de birtakım âlimler tarafından sert şekilde eleştirilerek insanların dikkatleri çekilmeye çalışılmış olsa da her dönemde görülmesi mümkün olan, günümüzde de sıklıkla karşılaşılan aklını gerektiği gibi kullanmayan kişiler sebebiyle hakikatın üzeri uydurma rivayet ve hikâyeler ile örtülmüştür.

İlk İslam filozofu olarak kabul edilen El Kindî (ö.866) kendi döneminde felsefeye ve bilimsel düşünce ve faaliyetlere karşı çıkanları dini özünden saptırmaya çalışan din tüccarları olarak tanımlıyordu. Kindî'ye göre bazı kişiler dini dünyevi çıkarlarına alet etmek üzere saptırmaya ve özünden uzaklaştırmaya çalışıyorlardı. Çeşitli çevrelerin baskı ve eleştirisine maruz kaldığı görülen Kindî, **İlk Felsefe Üzerine** isimli risalesinin giriş kısmında "... zamanımızın düşünürü olarak tanındıkları halde gerçekten uzak olanların yanlış yorumlamalarından çekindiğimiz için karmaşık noktaları uzun uzadıya tahlil yerine kısa kesmek zorunda kaldık" demiş ve ardından söz konusu çevreleri din ticareti yapmakla suçlayarak "Bir şeyin ticaretini yapan onu satar, sattığı ise artık kendisinin değildir" öncül önermeden hareketle, "Kim din ticareti yaparsa onun dini yoktur" yargısına ulaşmıştır ki mantık bakımından olduğu kadar din ve ahlâk açısından da doğru bir sonuç olduğu son derece açıktır. Her ne kadar Kindî "eksik zekâlî ve zalim düşman" diye nitelediği kesimin kimliğine dair açık bir beyanda bulunmuyorsa da "Gerçekte varlığın hakikatının bilgisini (felsefi bilgi)

edinenlere karşı çıkan ve onu küfür sayanın dinle bir ilişkisinin kalmaması gerekir” diyerek kendini savunmuştur.⁴⁷³

Kuran’a baktığımızda Peygamberimizin döneminde dahi münafıkların yani gerçekte Müslüman olmamasına rağmen Müslüman gibi görünüp ikiyüzlülük edenlerin bulunduğunu görüyoruz. Peygamberimiz bu konuda dikkatli olması noktasında Allah tarafından uyarılıyor.

Peygamberimizin vefatından sonra bu münafıklığın, çıkarıcılığın ve dünya hırsını her türlü dini ve insani değer önüne geçirme yarışının ne boyutlara geleceğini tahmin etmek zor değil. Daha ilk dönemden itibaren yaşanan siyasi çatışmalar sonucunda ortaya çıkan zulüm ve katliamlar Müslümanlar olarak tarihimizin en acı gerçekleri olarak karşımıza çıkmakta.

İmam-ı Gazali (ö.1111) de özellikle **İhyâu Ulûmi’-d-Din**⁴⁷⁴ isimli meşhur çalışmasında sahtelik ve riyakârlık içinde

473 Mahmut Kaya, **Kindî**, DİA, cilt: 26, s. 42; Mahmut Kaya, **İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri**, Klasik 2003.

474 Gazali’nin bu çalışmasında geleneksel din anlayışının Kuran’dan referans almadan ürettiği ve Peygamberimiz üzerinden meşrulaştırma yoluna gittiği birçok temelsiz iddia ve rivayetleri din adına kullanmış olduğu görülmektedir. Ancak bu durum alıntı yaptığımız yerlerdeki doğru ve yerinde tespitlerini yok saymamızı ya da dikkate almamamızı gerekli kılmaz. Doğru olana doğru, yanlış olana da yanlış denilebilir ve herkesin hata yapabileceği ya da eleştirilebileceği bilinmelidir. İslam’ın en temel değerleri ile çatışacak iddialara sahip olunmadığı müddetçe bir konuda hata yapanın başka bir konuda isabet ederek doğruyu gösterebileceği ya da aynı şekilde bir konuda doğruyu gösterenin ve isabetli yorumda bulunan kişinin bir başka konuda hata yaparak yanlış yönlendirmiş olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekir. Bu durum, hepimiz için geçerlidir. Nitekim burada alıntılarladığımız görüşlerine katıldığımız Gazali, bu çalışmamızın **İslam, Kadın Düşmanı Bir Din Değildir** başlıklı bölümünde, **Kimyâ-yı Saâdet** ve **İhyâu Ulûmi’d-Din** isimli meşhur kitaplarında Kuran’a uygun olmayan rivayetleri kullanarak ortaya koymuş olduğu kadınlar ile ilgili olumsuz ve yakışsız yaklaşımları sebebiyle eleştirilmiştir. Dolayısıyla gerek bu çalışmamızda gerekse diğer çalışmalarımızda Kuran’a, Hz. Peygamberin örnek yaşantısına, akıl, mantık ve yaratılış ölçülerine uygun düştüğü kanaatinde olduğumuz görüşleri paylaşmış olmamız o kişilerin bütün görüşlerinin doğru ve isabetli olduğunu ya da bütün görüşlerine katıldığımızı göstermeyeceği gibi hatalı olduğuna inanarak eleştirdiğimiz görüşleri ortaya koymuş olan kişilerin bütün görüşlerinin de hatalı ve kabul edilemez olduğunu göstermez. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. En doğru olana

aldanan ve içi çirkin olduğu halde güzel görünerek insanları aldatanlara dikkat çekmiş, bu kişi ve grupların İslam'a verdikleri zararlara değinmiş ve bu grupları ulemâ⁴⁷⁵ sınıfı, âbidler,⁴⁷⁶ tasavvufçular ve servet sahipleri olarak dört sınıfta toplayarak kendi içlerinde gruplara ayırmış ve bunların bir kısmının uygunsuz olanı uygun, kötü olanı ise iyi gördüklerini, bir kısmının haram servet biriktirdiklerini, diğer bir kısmının yaptıkları işleri Allah rızası gözeterek değil kendi nam ve şöhretleri için yaptıklarını vurgulamıştır. Dini içerikli konuşmalarında halkın sevgi ve ilgisine sahip olup mevki ve şöhret kazanmak için konuşmalar yapan kişiler gibi bir kısım kişiler önemsiz olan şeyleri önemli olan şeylere tercih ettiklerine, bir kısmının nafile olan şeyleri farz olan şeylerin önüne geçirdiklerine, diğer bir kısmının ise namazı huşu ve huzur içinde kılması gerekirken ağzından çıkan harflerin telaffuzu ile uğraşması gibi özü terk ederek kabuk ile meşgul olduklarına dikkat çekmiştir.⁴⁷⁷

---

ulaşabilmek için de Allah'ın akıl ve vahiy ayetlerine uygun, erdemli bir insan ve örnek bir Müslüman'a yakışır bir şekilde birbirimizi eleştirebilmeli ve hatalarımızı görebilmeliyiz. Herkesin dini konulardaki doğrusu, dinin tek ve değişmez sahibi olan Allah'ın vahiy ayetlerine uygunluğu oranında doğrudur. Allah'ın ayetlerine uygun olmayan her görüş, dini gerçeklikten sapma ve uzaklaşmadır. Allah'ı rızası ve dinin gerçekleri herkesin rıza ve görüşünün üzerindedir. Dolayısıyla gerçek anlamda inanmak isteyen herkesin, insanların rıza ve görüşlerini değil Allah'ın rıza ve hükümlerini gözetmesi gerekir. Kuran ayetleri: **Helak olacak olan bir delil ile helak olsun, yaşayacak olan da bir delil ile yaşasın** (Enfal 42) derken bir yandan da: **En mükemmel kanıt/en kesin delil Allah'ındır** (En'am 149) demek suretiyle Allah'ın Kitabı'ndan bir delile dayanmayan her dini görüşün, hakikatten sapma olduğunu haber vermektedir. Çünkü Allah'ın dini için tek ölçü, Allah'ın Kitabı'dır: **Haydi, eğer doğru sözlüyseniz, getirin delilinizi! Sonunda onlar bilecekler ki, hakikat Allah katındadır ve uydurup da Allah'a isnat ettikleri şeyler, onların gözü önünden kaybolacaklardır.** (Kasas 75); **Eğer doğru sözlü iseniz hadi getirin susturucu kanıtınızı!** (Bakara 111).

475 Ulemâ: Din bilginleri.

476 Âbid: Ahiret mutluluğunun ibadetle kazanılacağına inanarak kendisini ibadete veren kişi.

477 Gazali, *İhyâu Ulûmî'd-Din*, çev: Ahmed Serdaroğlu, Bedir Yayınevi, cilt: 3, s. 812-813.

Yine söz konusu kişi ve grupların içinde bir kısım insanlar, günahlarına rağmen Müslüman olmalarına ve Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamalarına güvenerek nasıl olsa Allah affeder düşüncesi ile hareket etmekte, hayra ve barışa yönelik iyi işler yapmak için çabalamamakta ve ümidini Allah'a bağlamasının dini açıdan en makbul şey olduğu kanaati taşımaktadırlar. Oysa Gazali, şeytanın insanları görünüşü güzel ama içi boş ve temelsiz süslü sözler ile aldattığını söylerken⁴⁷⁸ insanların bu aldanışlarının Kuran'ın anlamından uzak olmalarına ve özden uzaklaşarak şekilsel şeylerin peşinden gitmelerine dayandığını şu sözler ile ifade eder: "Kuran, evvelinden ahirine kadar, sakındırma ve korkutma ayetleri ile doludur. Onları gören her düşünür -eğer bunlara inanmışsa- derin düşüncelere dalar ve gittikçe korkusu artar. Bakarsın ki, insanlar kılı yağdan çeker gibi Kuran'ı okur, harf mahreçlerine riâyet eder. Çıkış ve inişlerinde, sesi alçaltıp yükseltmelerinde âdeta yarışır. Sanki bir şiir okuma yarışmasına giderler de manasına ehemmiyet vermez, manaları üzerinde düşünmez ve gereği ile amel etmezler. Bundan daha büyük gurur ve aldanma olur mu?"⁴⁷⁹ Görüldüğü gibi Gazali'ye göre insanlar Kuran'ın anlamına önem vermeyerek onu güzel bir okuyuşla seslendirme yarışı içine girdikleri için Kuran'ın apaçık uyarılarına rağmen aldanmakta ve aldatılmaktadırlar.

Gazali diğer bir kısım insanların hem ibadet hem de günahlar içinde olduklarına dikkat çekerken bu kişilerin günahları çok olmasına rağmen sevaplarının ağır basacağını umduklarından, helal ve haram karışık olan servetlerinden sadaka vermekle gururlandıklarına ve işledikleri kötülük ve günahların hesabını yapmadıkları için yapmış oldukları ibadetlerini günahlarından daha fazla sayma gafletine düştüklerinden bahseder: "Meselâ,

478 Gazali, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, s. 825-826.

479 Gazali, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, s. 834.

dili ile istiğfara⁴⁸⁰ devam edip, günde yüz kere Allah'ı tesbih ederken öte yandan çekiştirme, insanların gizli hallerini araştırma ve Allah'ın razı olmayacağı hareketlerle gününü geçirdiği halde, bütün bu hezeyanını unutarak, gözünü, yaptığı istiğfar ve çektiği tesbihlere dikerek meşgul olan gibi... Adam, durmadan yaptığı tesbih⁴⁸¹ ve tehlilin⁴⁸² sevabını düşünür de gıybet eden, yalan konuşan, söz gezdiren ve içi dışına uymayan münafıklar için hazırlanan azapları düşünmez... Hâlbuki Kuran'ın getirdiğine inananların hali bu değildir.²⁴⁸³

Gazali başka bir grubu da ilim ve ameli toplayarak, günahları terk ile zahiri ibadete devam edenler olarak tanımlar. Ancak bu kişiler kalplerini gerektiği gibi araştırmamış, Allah katında hoş karşılanmayan kibir, haset, riyâ, mevki sevgisi ile bunlara benzer hor ve küçük görme, şehvetleri peşinde koşmak gibi kötü huylardan kalplerini arındırmaya çalışmadıkları gibi bir kısmı söz konusu huyların kötü olduğunu bile kavrayamamışlardır. Gerçekte kalplerini arındırmayarak içten gelmeyen yapmacık ameller ile meşgul olan bu kişileri yüzü parlak ama içi pislik olan bostan kuyusuna, dışarıdan çiçekli ve süslü olan fakat içerisinde ceset ve leş halinde kokan ölü mezarlarına ve damına ışık asıldığı için dışı aydınlık ama içi karanlık bir eve benzetmiştir.⁴⁸⁴

Gazali, dörtlü sınıflamasında ikinci sırada yer alan ibadet ve amel erbabı âbidler içinde de aldananların pek çok olduğuna dikkat çeker. Söz konusu kişiler içinde yediği yemeğin haram olma ihtimali daha kuvvetli ve yakın olmasına rağmen onu uzak görerek aldırış etmeyen ama abdest alırken vesvese edip abdestinin gerektiği gibi olmadığı düşüncesiyle abdest azalarını

480 İstiğfar: Bağışlanma dilemek. Tövbe.

481 Tesbih: Allah'ı her türlü noksanlık ve kusurdan uzak tutmak. Allah'ı yüceltip anmak.

482 Tehlil: Lâ ilâhe İllallah (Allah'tan başka ilah yoktur) cümlesini tekrarlamak.

483 Gazali, *İhyâu Ulûmî'd-Dîn*, s. 832-833.

484 Gazali, *İhyâu Ulûmî'd-Dîn*, s. 836-837.

haddinden fazla yıkayan kişiler vardır. Öte taraftan bazı kişiler namazlarında kalplerini hazırlamaz ve namazını gaflet içinde kılmaya devam ederler. Yine kimi kişiler namazda okuduğu Kuran'ın tecvid ve harflerin telaffuzuna dikkat ettikleri kadar okudukları ayetlerin anlamları üzerine düşünmez ve ayetlerin mesajlarından ders almazlar. Oysa Gazali'nin de dikkat çektiği gibi Kuran'ı-ı Kerim'i herkes gerçek seslerine riayetle okuyacağına dair bir mükellefiyet yokken ve herkesin kendi imkânları ölçüsünde güzel okuması yeterliyken insanlar özden ve manadan uzaklaşarak şekle önem vermektedirler: "Bu gibileri tıpkı padişahın fermanını padişahın huzurunda bütün harf mahreçlerine nokta ve virgülüne riayetle tekrar tekrar okuyan ve fakat yazı muhtevası ile alakalanmayan ve burada istenenele bakmadan, meclistekilerin haline riayet etmeden devamlı olarak bu yazıyı okuyan kimse gibidir. Bu adam bu hareketiyle cezayı hak etmiş bir mecnun sayıldığı gibi, Kuran-ı Kerim'i de yalnız güzel okumakla kalıp onun istediklerinden gafil olanlar da aynı şekildedirler."⁴⁸⁵

Gazali'ye göre diğer bir grup da Kuran'ı çok okumakla hatta bazen bir günde bir hatim indirmekle övünerek aldanmışlardır. Çünkü bu kişilerin dilleri Kuran'ı okuyup giderken gönülleri arzu ve heveslerinin peşinden gitmektedir. Ne okuduklarından habersiz oldukları gibi, okudukları ayetlerden ders çıkarmak üzere ayetler üzerine düşünmezler. Yine Kuran'ı okuyup seslendirirler ama yasaklarından kaçınmadıkları gibi, öğüt ve nasihatlerinden ders almaz, emir ve yasakları üzerinde durmaz ve ibret içerikli ayetlerin etkisi altında kalmazlar. Gazali bu kişilerin de aldanmış kişiler olduklarını söyler. Çünkü bu kişiler Kuran'ı çok okuyoruz diye övünürler ama onlar Kuran'ın gönderilme amacının yalnız okumak olduğunu sanarak aldanırlar: "Bu gibiler de efendisi tarafından kendisine bir yazı yazılan ve bu yazıda kendisine bazı şeyler emredilip, bazı şeyler

485 Gazali, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, s. 855-856.

yasaklanan bir hizmetçinin bu yazıdaki emir ve yasaklardan haberi olmayıp, bunlara aldırış etmeyerek kendi bildiğinde giden ve fakat devamlı olarak bu yazıyı okuya okuya ezberlemesine benzer ki bu adam daha ziyade ukubet⁴⁸⁶ ve cezaya hak kazanan bir insandır. Bu adam maksadın yalnız okumak olduğunu zannediyorsa aldanmıştır. Evet, unutmamak ve ezberlemek için Kuran-ı Kerim'in okunması lazımdır. Ezberlenmesi ise manası için, manası da mucibiyle (gereken şekilde) amel etmek içindir. Bazen adamın sesi güzel olur, okudukça zevk alır ve bu zevkine aldanarak bunu Allah'ın kelamından zevk alması şeklinde yorumlarsa da, aslında kendi sesinin zevkini almaktadır. Nitekim şiir ve şarkı da söylese aynı zevki almaktadır. Bu adam, kalbini araştırıp aldığı zevkin, sesinden mi, yoksa kırâetin⁴⁸⁷ güzel nazmı ve mühim manasından mı geldiğini ayırmadıkça, mağrur (gururlanmış) ve aldanmıştır.⁴⁸⁸

486 Ukubet: Azap, eziyet, işkence, ceza.

487 Kıraat: Anlam ile buluşarak yapılan okuma.

488 Gazali, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, s. 856-857. Not: Buna benzer sözleri ısrarla söyleyen ve insanları akıllarını kullanarak doğru düşünmeye ve Allah'ın Kitabı Kurana yönelip onu ölçü almaya çağıran Müslümanların, bazı kişi ve gruplar üzerinde nedense hiç etkisi olmuyor. Söze ve davete değil söyleyene ve davet ettiği şeye bakan bu kişiler, akıl almaz ve neye tepki verdiklerini bilmez bir şekilde tepki veriyor, Müslüman olmanın onuruna yakışmayacak şekilde yakışsız söz ve iftiralar ile insanları karalama ve itibarsızlaştırma yoluna gidiyorlar. Şimdi bu sözler Gazali'ye ait olduğu için belki tepki veren kişiler üzerinde de etkisi olur ya da Gazali'ye de tepki gösterilip ona da bir etiket bulunur. Şunu hiç unutmamak gerekir; hiçbir peygamber beraberinde getirmiş olduğu ilahi mesajlar sebebiyle toplumu tarafından hemen benimsenerek takip edilmemiştir. Örneğin Peygamberimiz Hz. Muhammed'e karşı çıkanlar ona değil, Allah'ın gerçeği apaçık ortaya koyan ayetlerine tahammül edememiştir. Çünkü onların durumu da Hz. Salih'in toplumun durumu gibiydi. Kendilerine Allah'ın ayetleri ile gerçeği getirerek öğüt verenleri sevmiyorlardı: **Nihayet, (Salih) onlardan yüzünü döndürüp şöyle dedi: Ey toplumum! Yemin olsun ki, Rabbimin mesajını size tebliğ ettim, size öğüt verdim; ama siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz.** (Araf 79). Peygamberlerin bile üzerlerinde etki oluşturmadığı insan tipi için kimsenin yapabileceği bir şey yoktur. Biz önce kendimize sonra da insanlara Allah'ın ayetlerini hatırlatarak en temel kulluk vazifemizi yapalım. Nasıl olsa insanların tartışıp durdukları konular hakkında gelmesinde şüphe olmayan din/hüküm/hesap günü hükmünü vererek gerçeği ortaya koyacak olan Allah'tır: **Allah, yapmakta olduklarınızı (ve neden-**

Yine Gazali, sözüm ona sevaptır amacıyla insanlara vaaz edip nasihatte bulunan, iyi olanı emredip, insanların kusurlarına kızan, bir hayrı emrederken insanlara sert ve kötü davranan ama bu arada kendini unutan ve kendisini insanlardan üstün ve şerefli sayan, yaptığı kötülük sebebiyle eleştirildiğinde öfkelenen; “Ben yaptığımı bilirim, sen beni nasıl tenkit edersin” diyen, etrafında toplanan insanlardan biri meclisinden ayrıldığında ona kızan, arkasından ve aleyhinde konuşan, amacı gösteriş yapmak ve riyâset (başkanlık) kapmak olan, bulunduğu camide başkası görev yapacak olsa kıyameti koparan, okuduğu ezanı Allah için okuduğunu sanan ama başkası kalıp onun yerine ezan okuduğunda kendi konumuna ve hakkına tecavüz edildiği iddiasıyla insanlara çatan insanların aldanışlarından bahseder.⁴⁸⁹

Gazali, aldanan ve aldatan sınıflarından bir diğèrinin mutasavvife yani mutasavvıf ve sofular olduğunu ve bunların aldanışlarının hepsinden büyük olduğunu ve aldananların birçok gruplara ayrılmış olduğunu söyler. Gazali’ye göre bu kişiler Allah’ın lütfu sonucu aldanmaktan korunmuş olan samimi kişiler dışında kendi dönemindeki mutasavvıflardır. Bu tür kişiler, söz, davranış kılık ve kıyafet ile gerçek sofiler gibi görünse de aslında sahtelik, şekil ve riyakârlık içinde aldanan ve aldatan kişilerdirler. Söz konusu kişiler gerçekte olması gerekenin yanına bile yaklaşamayan, para ve güç peşinde koşuşup duran, kıskançlık ve aç gözlülük yapan, aralarındaki en ufak bir ters düşmede bile bütün gizli işlerini açığa vurarak birbirlerini parçalayıp rezil eden kimselerdir. Yine öyle kimseler vardır ki bunların dış görünüş ve halleri göstermeliktir. Lezzetli yemekler ve sultanların mallarından yerler ve rahat bir hayat sürdürürler. Yine onlardan kimileri ezber ettikleri aşırı ve süslü

---

lerini) daha iyi bilir. Allah, kıyamet gününde, aranızda ayrılığa düştüğünüz konularda hükmünü verecektir. (Hac 68-69).

489 Gazali, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, s. 857-858.

lafları sarf eder, gerçek ilim sahiplerini hor görür ve insanları etkileri altına alırlar. Öyle ki dokumacılar tezgâhlarını, çiftçiler tarlalarını ve işlerini terk ederek bu kişilere koşar, bir süre yanlarında kalır ve onlardan ezberledikleri yaldızlı sözleri tekrar tekrar sanki Allah'tan gelen vahiymiş gibi okurlar. Oysa bu kişiler münafıklık ettikleri gibi ilimden, ahlaktan, ihlas ve samimiyetten mahrum, sadece kendi heva ve heveslerine uyan ve birtakım hezeyanlar ezberlemiş olmaktan başka bir özelliği bulunmayan cahil kimselerdirler.⁴⁹⁰

Öte taraftan öyle gruplar vardır ki bedensel ibadetlerin bir kıymeti olmadığını çünkü Allah tarafından kontrol edilen yerin kalp olduğunu, içlerinin Allah sevgisi ile dolup taşıdığını ve marifetullaha ulaştıklarını söyleyerek bedenleri ile dünyaya kalpleri ile Allah'a bağlı olduklarını iddia etmiş ve aldanmışlardır. Gazali'ye göre bu kişiler bedensel şehvetlerle beraber olduklarını ama içsel şehvetlerden arınmış olduklarını iddia eder, avam mertebesinde yükseldiklerini, bedeni ameller ile nefsi temizlemekten kurtulduklarını ve kuvvetli bir iradeye sahip oldukları için bedensel şehvetlerinin kendilerini Allah'ın yolundan engellemeyeceğini söyler ve kendilerini peygamberlerden üstün görürler.⁴⁹¹

Diğer bir grup helal ve haramı birbirine karıştırarak, aralarında ayırım yapmaz, bir diğer grup ise güzel ahlaka, tevazu ve cömertliğe sahip olduklarını iddia ederek sofilere hizmet eder ve bunun için dernekler kurar, riyâset, güç ve servet edinmek için şebeke halinde çalışırlar. Oysa tevazu sahibi ve hizmet ehli gibi görünseler de gerçekte bu kişilerin amaçları yükselmek ve kibirlenmektir. Kendilerini içten, candan ve sevecen göstererek çevre edinmek isterler. Öte taraftan edindikleri çevreyi genişletmek ve adam edinmek için helal haram gözetmeksizin derleyip topladıklarını dağıtmakla isimlerini duyurma

490 Gazali, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, s. 861-863.

491 Gazali, *İhyâu Ulûmi'd-Dîn*, s. 863.

yoluna giderler. Asıl amaçları riyadır. Çünkü yaptıklarını ihlas ve samimiyetle değil, insanlar tarafından duyulup bilinsin diye yapmaktadırlar.⁴⁹²

Dini konudaki sahtelik, yalan, taklit ve şekilcilik ile şeytani vesveseler ve nefisleri ile aldananlar ve halkı Allah ile aldatanlar her zaman riyakârlık içinde insanları Allah yolundan saptırarak boş iş ve uğraşlara bulaştırmışlardır. Bu durum, Gazali gibi daha birçok kişinin önemle üzerinde durduğu acı bir gerçektir.

İlk büyük Türk mutasavvıfi olarak kabul edilen Hoca Ahmet Yesevi'nin (ö.1166) **Divan-ı Hikmet** isimli çalışmasına bakıldığında da kendi dönemindeki çarpıklıklara, sahtelik, riyakârlık, yalan, yalancılıklara dikkat çektiği görülmektedir. Yesevi, Müslümanların, ihlas, samimiyet, güven ve liyakati terk ettiğini, İslam inancının hanif ve fitrata uygun olan yönünün ihmal edilerek onun bir çeşit toplumsal riyakârlığa dönüştürüldüğünü söylüyordu. Yine din ve tasavvuf anlayışına yönelik eleştirilerde bulunmuş ve dönemindeki din ve tasavvuf algısının da bir tür riyakârlığa ve sahteciliğe dönüştüğünü söylemiştir. Yani Müslümanlar öyle bir hale gelmişlerdir ki Hz. Peygamberin ümmetini hakikatten sahteliğe dönüştürerek sahte bir ümmet haline getirmişlerdir. Bu vurgusunu şu sözleri ile dile getirmiştir: “Bizler için cânlar çekti o Muhammed, ümmet olsan gâm yemezsin sahte ümmet, gece gündüz elde ettikleri yeme-içme ve işret (içki içme)...”⁴⁹³

“Sahte âşık, sahte sufi gördüm, yerdim...”⁴⁹⁴ diyen Yesevi, bazı kişilerin söylem ve şekil olarak dindar görünmelerine rağmen gerçekte gönüllerinde hile olduğuna ve asıl dertlerinin insanlardan para sızdırmak olduğunu şu sözleri ile dile getirir: “Sahte dervîş beyânını söyler sana, elde tesbîh, gönülde hile,

492 Gazali, **İhyâu Ulûmi'd-Dîn**, s. 864.

493 Ahmet Yesevi, **Divân-ı Hikmet**, Editör: Mustafa Tatcı, Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, 2016, s. 69.

494 Ahmet Yesevi, **Divân-ı Hikmet**, s. 297.

fikri para, akıllı isen, ihlâs kılma zinhar (asla) ona, o nâdândan (bilgisiz/cahil) hiç kimsenin behre (nasip/pay) aldığı yok.”⁴⁹⁵

Öte taraftan Yesevi, insanları kandırıp onlara çeşitli tuzaklar kuran bu sahte dindarların gözleri doymaz bir biçimde dünya malına olan sevdalarına dikkat çeker: “Tuzaklar koyup halkı yoldan vuran, Sahte âşık olup aldaticı tezgâh kuran. Gece-gündüz işret kılıp devrân süren, Dünyâ mâlını görüp gözü doymaz olur.”⁴⁹⁶ “Dili ile ümmetim diye yalan söyler, Kişi mâlını almak için saçma-sapan sözler, Hâlini burda bırakıp Harâm gözler, Câhillere bu sözleri diyesim gelir.”

Yesevi’ye göre âdemoğlu birbirini yer yutar. Dünya hayatı için İslam dini satılır. Haksızlık tutulur, haklının işleri batıl kılınır, yöneticiler ve seçkinler yalan söyler, zulmederler, hatır kalmaz, yüz verilmez, vefa kaybolur, cömertlik yok olur, padişah ve vezirler adalet gözetmezler; adalet ortadan kalkar, belalar çoğalır, yağcılar ve yalancılar âlim olur: “Zamâna âhir olsa akıl gider, âdemoğlu birbirini tutup yer, dünyâ için imân-İslâm dinini satar, akıllılara bu sözleri diyesim gelir.”⁴⁹⁷ Yine sevgi ve şefkatin gittiğine, edep ve hayânın kaybolduğuna, Müslüman’ın Müslümanı öldürdüğüne dikkat çeker.⁴⁹⁸

Muhammed İkbâl de bu duruma çok anlamlı bir şekilde dikkat çekiyor: “Sofi ve molların eserisin. Kuran’daki hikmetten hayat almıyorsun. Kuran ayetleri ile senin alâkan “Yasin” okutup rahat ölmekten ibaret... Sofi ile mollaya benden selam olsun, Allah’ın emirlerini bize söylediler. Fakat onların tevili (yorumları/söyledikleri), Allah’ı da Cebrail’i de Hz. Peygamber’i de hayret içinde bıraktı.”⁴⁹⁹

495 Ahmet Yesevi, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 317.

496 Ahmet Yesevi, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 321.

497 Ahmet Yesevi, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 137.

498 Ahmet Yesevi, *Dîvân-ı Hikmet*, s. 194-195.

499 Muhammed İkbâl, *Kulluk Kitabı*, çev: Ali Nihat Tarlan, Timaş Yayınları 2017, s. 58.

Mehmet Akif Ersoy da çok ince ve keskin bir gönderme yapıyor: “Sofusun diyelim, şimdi de tesbihler boy boy dizilir. . . Dalkavuklar, benzetme yok, hep insan kesilir! Uzun sarık, cüppe, kavuk, hırka, aslında hep yalan; Ömer’in devri sanır, çevreye dıştan bakan. Kimi oruçlu, kimi namazda, o tavanlar, yerler, “Kul hüva’llâhu ehad”⁵⁰⁰ nağmeleri ile inler. Sen bu coşkunluğa istersen inan, hepsi yalan, “O” ile kastedilen artık, ne “tek” olan Allah’tır, ne filan. Çünkü madem yürüyen sadece senin saltanatın, şimdilik heykeli (putu) sensiz tapılan menfaatin. Kanma, hey kukla kılıklı adam, hey serser, herifin ağzında “samed”⁵⁰¹ midesinde yüzlerce “put!”⁵⁰²

Ali Şeriatî ise şu sözler ile meseleye dikkat çeker: “Her şeyi yok ettiler. Zahirini (Dış görünüşünü) koruyup batınını (içini/özünü), ruhunu, yönünü değiştirdiler ve kendi sosyal, sınıfsal, ekonomik çıkarlarına uygun hale getirdiler. Her biri derin bir düşünceyi, bir akideyi içinde barındıran dini kavramları anlamsız, içi boş, çürük ve ruhsuz bir şekle soktular. Keşke içini boşaltıp öyle bıraksalardı. Fakat bununla kalmadılar; bu kavramların içini insanı uyuşturan İslam dışı hurafelerle doldurdular.”

Diyanet İşleri Başkanları’ndan merhum Ahmet Hamdi Akseki söz konusu durumu çok güzel özetlemiştir: “İtirafa mecburuz ki: Her yerde olduğu gibi Şarkta, yani Müslümanlar arasında da, ufak bir muhakemeye bile lüzum hissetmeksizin her sözü körü körüne kabulde ısrar eden mutaassıplar dün olduğu gibi bugün de vardır. Bunlar ne şekilde olursa olsun, rivayete, nakillere o derece âşıktırlar ki, nerede ve hangi mesele hakkında bir nakil görseler onu hemen alırlar, kitaplarına geçirirler, neye mâl olursa olsun onu kabulde ısrar gösterirler. Bunlar kendilerini kelimelerin akıntısına o derece kaptırmışlardır ki,

500 İhlas Suresi’nin ilk ayeti: “De ki: O, Allah’tır; eşsiz-benzersiz bir Tek’tir”

501 Samed: Her şey kendisine muhtaç olup kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan Allah.

502 Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, s. 817-819.

eskilere mahsus herhangi bir tefsirde, kitapta, ne olursa olsun, gördükleri bir mütalaayı müdafaa etmeyi dinin gereklerinden bilirler. İslâm düşmanlarından ziyade, İslâm dinine mensup olduğunu iddia eden bu zümreden bizzat Müslümanlığın pek çok zarar gördüğünü söylersek, hiç de mübalağa etmiş olmayız. İnkâra mahal yoktur ki; yalan haber uydurmak, her devrin, her zamanın en müzmin ve yaygın hastalığıdır. Bilhassa hakikate karşı mantıkla mukabeleden aciz bulunan yaygaracılarda bu hal daha fazladır. İşte zamanımızdaki garazkârların ahmakça aldatmacaları gibi, İslamiyet düşmanları da vaktiyle binlerce asılsız hadis uydurarak, mantık kuvveti ile yenemedikleri İslamiyet hakkında insanların zihinlerini karıştırmaya çalışmışlar, İslam'ın esasları hakkında bazı şüphe ve tereddütler uyandırmışlardı. Bu hurafeleri ve yalanları nakledip yayanlar ise en fazla İslam nâmı altında bulunuyorlardı. Mammafi bunların içinde tam manasıyla Müslüman olmayanlar da az değildi. İşte bu gibiler vasıtasıyla ki, Müslümanlık hakkında her türlü hurafeler, türlü türlü İsrâiliyat revaç bulmuştu. İşin garibi şu ki: Müslüman namı altında bulunan bir insanın, peygamberi namına yalan söyleyeceğini hiç hatırlıktan geçirmemiş, temiz kalpli bazı âlimlerimiz bile bu uydurma rivayetleri olduğu gibi kitaplarına geçirmişlerdi.”⁵⁰³

Muhammed İkbâl, bir şiirinde, Müslümanların gerçekten, özden ve samimiyetten uzaklaşarak değerlerini yozlaştırma- larını ve başka kültürlerden İslam'a sokularak dinselleştirilen şeylerin, İslam'a ve Müslümanlara verdiği zararı şu sözleri ile dile getiriyordu: “Müspet ilimlerin hepsi tasavvuf şeriat ve kelâm da, acem putuna tapan putperest inancına çevrilmiş bu zamanda. İslam ümmeti, hikâyeler içinde boğuldu gitti. Hakikat, efsaneler içinde kayboldu gitti. Vaizin sözü gönle hoş geliyor ama kendi kalbi nasipsiz aşk ve şevkten yana. Anlatış tarzını

503 Aksekili Ahmed Hamdi, 'Hâtemu'l Enbiyâ Hakkında En Çirkin Bir İsnadın Reddiyesi', sadeleştiren: Hayri Kırbaoğlu, İslami Araştırmalar, c. 6, s. 2, 1992, s. 126.

mantıkla süslemek istiyordu ama lügat parçalamaları arasında kayboldu. O gönül sofi hakka hizmette benzersizdi. İlahî aşkta tek fedakârlıkta mertti. O da acem efsaneleri arasında toz oldu, şu bizim tarikat ehli de kerâmetler arasında kayboldu. İçindeki aşkın ateşi söndü karanlığa büründü, Müslüman yok artık sanki bir kül yığını, bir görüntü.”⁵⁰⁴

Muhammed Abduh’a göre din adına uydurulan şeylerden kurtulabilmek için dini özüne döndürmek gerekmektedir. Peygamberimizden sonra gelenler içinden din adına asılsız iddia ve tartışmalar ortaya atanlar ve olmadık sözleri Peygamberimize isnat etmek suretiyle meşru kılanlar sebebiyle İslam dini tanınmaz hale getirilmiştir. Peygamberimizden sonra gelen kuşakların görüş ve iddiaları insanlar tarafından adeta “din” derecesine yükseltilirken bu kuşaklar tarafından yazılan kitaplara ise Allah’a ve resulüne aitmiş gibi değer biçilmiştir. Böylece dinin gerçek rengi bozulmuştur. Abduh, Ömer Hayyam’dan şu dizeleri alıntılanmıştır: “Ya Muhammed! Senden sonra gelenler, getirdiğin dini senin adına süsleyip püslediler. Nakışlayıp işlediler. Sonunda din o hale geldi ki, görersen sen bile onu inkâr edersin.”⁵⁰⁵

Yine Abduh, sözde tasavvufçuların dinin inanç binasına dinin aslında olmayan birçok inanç ve kabullerin girmesine sebep olduklarını bu türden çarpık bir inanca sahip kişilerin elinde tasavvufun, yüzeysellikle mücadele etmek, inanç ve ibadetlerde ihlas ve samimiyeti pekiştirmek ve insani yönümüzü geliştirerek bize yararlı katkılar sağlamak yerine, velilere ve onların kerâmetlerine tapınmaya benzer bir bağıllığı öngörmüş ve bu hali ile tasavvuf, yaratan ve yaratılanlar arasında birtakım araç ve araçlar edinip ortaya çıkarmışlardır. Durum böyle olunca insanlar gerçekten uzaklaşarak Allah dostu olarak kabul ettikleri

504 Muhammed İkbâl, *Cebraîl’in Kanadı*, s. 127.

505 Mehmet Zeki İçsan, *Muhammed Abduh’un Dini ve Siyasi Görüşleri*, Dergâh Yayınları 1998, s. 225.

ölmüş kişilerden medet umar ve Allah'ın kendilerine vermemiş olduğu birtakım şeyleri ölümlerden ister duruma düşmüşlerdir. Böylece Allah'ın değişmez yarası olan nedenlere başvurarak kendi gayret ve çabaları sonucu kazanıp ulaşabilecekleri şeyleri, çalışıp çabalamadan ve ortaya emek koymadan ve girişimde bulunmadan ölümlerden medet bekleme yanlısına girmişlerdir. Abdüh'a göre gerçek tasavvufu da fesada uğratan bu zihniyetin ortaya çıkmasıyla samimiyet ve ruh kaybolmuş, dine uygun olmayan bazı sofî davranış ve ayinleri sebebiyle sanki Allah iki ayrı din göndermiş gibi iki muamele (davranış/yol) ve iki ibadet tarzı doğmuştur.⁵⁰⁶

Tam da bu noktada büyük düşünür ve şair Mehmet Akif'in şu sözleri ile bu bölümü bitirmek gerekir: "Edebiyata edepsizliği onlar soktu, yoksa din perdesi altında bu isyan yoktu: Sürdüler Türk'e "tasavvuf" diye olgun şırayı; sürekli şimdi "hakkat" kusuyor Sıdkı Dayı! Bu cihan boş, yalnız bir rakı hak bir de şarap; Kible: Tezgâh başı, meyhaneci oğlan: Mihrap. Git o "dîvan" mı ne karın ağrısıdır, aç da onu, kokla bir kere, kokar mis gibi Sandıkburnu!"⁵⁰⁷

"Ya o tutuculukları? Hiç sorma, nasıl maskaraca? O, uzun hırkasının yenleri yerlerde, hoca. Hem dine saldırmakta rastlanmaz benzerine, hem ne söylersen dokunur hemen dinine! Milletin hayrı için her ne düşünsen: Bid'at⁵⁰⁸: Şeriatı bozmak ve rezil etmek ise -hâşâ- sünnet! Ne Allah'tan sıkılırlar ne de Peygamber'den. Bu ilimsiz hocalardan bu beyinsizlerden, çekecek memleketin hali ne olmaz, düşünün! Sayısız medrese var gerçi Buhârâ'da bugün... Okunandan ne haber, on para etmez fenler. Ne bu dünyada soran var, ne de ahirette geçer! Edipler doğrusu pek çok, kimi görsen: Şâir. Yalnız, şiirlerin konusu

506 Mehmet Zeki İşcan, **Muhammed Abdüh'un Dini ve Siyasi Görüşleri**, s. 227-229.

507 Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, s. 693. Sandıkburnu: Yenikapı'daki tarihi meyhanelerin olduğu yer.

508 Bid'at: Peygamberimizden sonra ortaya çıkan, dini bir delile dayanmayan inanç, ibadet, fikir ve davranışlar hakkında kullanılan terim.

iki şeyden biridir: Koca millet! Edebiyatı ya oğlan ya karı... Nefs-i emmâre⁵⁰⁹ seviyesinde henüz duyguları! Sonra tenkite giriş: Hepsi tasavvufla dolu: Var mı tasavvufun bilmem ki ibâhiyye⁵¹⁰ kolu? İçilir, pervasızca türlü rezillikler yapılır da; Hafız'ın⁵¹¹ divanı fetva kitabıdır ortada! "Gönül incitme de keyfin neyi isterse becer!" Arifler yolu; ne güzel, hem ucuz, hem de şeker!"⁵¹²

İslam gibi muazzam bir dini tanınmaz hale getirenler, aklını gerektiği gibi kullanmayan ve Allah'ın apaçık ayetlerini gerektiği gibi dikkate almayan Müslümanlardır. Allah dinini, inananlara emanet etmiştir. Ancak inananlar, en büyük nimet ve en değerli emanet olan dine ihanet etmiştir. Oysa Kuran ayetleri, dinde aşırıya gitmeme, Allah'ın sınırlarını ihlal etmeme, dosdoğru olan yolu eğri büğrü hale getirmeme, dini özünden uzaklaştırmama, Allah'a din öğretmeye kalkmama, helal olanı haram, haram olanı ise helal kılmama, dini dünyevi çıkarlara alet etmeme, gerçeği gizleyip örtmeme, Allah'a ve elçisine isnat etmek suretiyle yalan uydurmama gibi yüzlerce açık uyarıda bulunmakta ve inananları gerçek anlamda inanmaya ve sakınılması gereken şeylerden en güzel şekilde sakınmaya çağırmaktadır. Allah'ın ayetlerini dikkate almamak, Allah'a da Elçi'ye de ihanet etmek demektir: **Ey iman edenler! Allah'a ve Elçi'ye ihanet etmeyin! Sonra, korumanız gereken değerlere, bile bile ihanet etmiş olursunuz.** (Enfal 27)

---

509 Nefs-i emmâre: İnsanı kötülüğe sürükleyen nefis.

510 İbâhiyye: Dinin emirleriyle ahlâki ve kanunî düzenlemeleri benimsemeyen gruplara verilen isim.

511 Hafız-ı Şirazi (ö.1390). İran'ın büyük lirik şairi.

512 Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, s. 335-337. Farsça Beyit: "Mebâş der pey âzâr ü herçi hâhi kün/Ki der şeriat-i mâ gayr ez in günâhî nist." Manası: "Kimseyi incitme de ne istersen yap, çünkü bizim kanunumuzda bundan başka bir suç yoktur." Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, Hece Yayınları 2009, s. 173-174.

İSLAM, HİKÂYE VE KISSACILIK DİNİ DEĞİLDİR

Kuran-ı Kerim’de gerek peygamberlerin gerekse geçmiş toplumların ve tarihi olaylara dair haberlerin anlatıldığı olaylara kıssa denilmektedir. Allah, Kuran’ın önemli bir kısmını oluşturan kıssalar yoluyla ibret ve ders almamızı ve böylece öncekilerin düşmüş oldukları hatalara düşmekten korunmamızı istemektedir: **Doğrusu onların kıssalarında, derin kavrayış sahiplerinin alacağı bir hayli ibret vardır. (Vahye gelince:) o asla uydurulmuş bir söz değildir. Aksine önceki (vahiylerden) kendisine ulaşan hakikatleri doğrulayan ve her şeyi(n dayanacağı temelleri) açık seçik ortaya koyan ve yürekten inanan bir toplum için bir kılavuz ve bir rahmet olan (hitaptır).** (Yusuf 111)

Kuran’daki kıssalar, uydurulmuş rivayetler değil aksine gerçekliğin bilgisini taşıyan en güzel kıssalardır: **İşte, gerçek kıssanın ta kendisi budur. Allah’tan başka ilah yoktur. Hiç kuşku yok ki Allah, evet, yalnızca O’dur her işinde mükemmel, her hükmünde tam isabet sahibi olan.** (Âli İmran 62) **Biz bu Kuran’ı sana vahyederek, kıssaların en güzelini anlatıyoruz. Oysa sen, bundan önce bunlardan tamamen habersizdin.** (Yusuf 3)

Ancak Kuran’ın üçte birinden fazla bir kısmını oluşturan ve her biri birbirinden önemli ve değerli gerçek kıssalar ile yetinmeyen bazı kişi ve çevrelerin etkisi ile geçmişten günümüze kadar canlılığını sürdüren asılsız ve İslam’ın ruhuna aykırı bir yığın hikâye, kıssa ve menkıbe, gerçeğin üzerini örten kara bir perde gibi Kuran kıssalarını gölgede bırakmıştır. Gerçeğin beraberinde getirdiği sorumluluktan kaçmaya eğilimli olan insanlar

her dönemde asılsız kıssa ve menkıbelerin peşine düşmüş ve hoşlarına giden hikâyelere ilgi ve hayranlık duymuşlardır.

Daha ilk dönemlerden itibaren dinin kendisi ile hiçbir alakası olmamasına rağmen insanların ilgisini çekmek ve bu ilgi üzerinden maddi manevi menfaat elde etmek üzere uydurma kıssacılığın var olduğu ve abartılı ve gerçek dışı kurgulanmış hikâyelerin halk tarafından daima ilgi gördüğü bilinmektedir.

Zira İbn Kuteybe'nin (ö.889) de dikkat çektiği gibi halk, aklın kabul etmediği acayip hikâyeler anlatan veya kalplere acıma duygusu ve hüznün vererek gözyaşları döktürebilen vaizleri dinlemekten her zaman hoşlanmıştı. Halkın özellikle dini konulardaki doğruyu yanlıştan ayıramayacak yetersizliğini ve bilgisizliği fırsata çeviren halk hikâyecisi denilebilecek kıssacılar alabildiğine saçma hikâyeler uydurmuş ve halkı saptırılmışlardır.⁵¹³ İbn Kuteybe kıssacıların halkın duyguları üzerindeki etkilerini şu şekilde tasvir etmiştir:

“Kıssacılar halkın dikkatlerini kendilerine çekerler ve münker, garip ve uydurma hadislerle halkı kandırırlar. Kıssacıların hadisleri duyulmamış, aklın almayacağı, kalbi hüznülendiren veya gözleri yaşartan şeyler olunca avam kıssacılarla oturur. Kıssacı cenneti anlattığı zaman ‘Cennette miskten veya safrandan huriler vardır. Kalçaları bir mile bir mil genişliğindedir. Allah, dostlarına burada beyaz inciden bir köşk hazırlar. Köşkte yetmiş bin oda vardır. Her bir odada yetmiş bin cibinlik vardır. Her bir cibinlikte yetmiş bin yatak, her bir yatakta da yetmiş bin şu vardır, bu vardır...’ Bu yetmiş bin sözü devam edip gider. Ona göre sanki bu rakamın yetmiş binden fazla veya az olması caiz değildir. Yine şöyle söyler: ‘Cennetkilerin Allah katında makamı en düşük olanı, Allah’ın kendisine dünyanın şu kadar katı nimet verdiği kimsedir.’ Bu nimetlerin miktarı arttıkça dinleyenlerin hayreti o derece artar,

513 Yaşar Kandemir, **Mevzu Hadisler**, M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları 2017, s. 87.

yanında oturmaları o kadar uzar, eli bahşış vermeye de o derece hızlı gider. Oysa Allah Teâlâ, kıssacıların ve diğer insanların anlattıklarına ihtiyaç bırakmayacak şekilde, cennette neler olduğunu Kuran’da bizlere haber vermektedir.”⁵¹⁴

Bu konuda birçok çarpıcı örnek görmek mümkündür. Saf ve cahil kişilerin kendilerine olan ilgi ve alakasını gören kıssacılar söyleyecekleri her söze kulak vererek kabul etmeye hazır kişilerin varlığından cesaret alarak birçok rivayet uydurmuşlardır. Şair Külsüm b. Amr el-Attâbî’nin (ö.835) bir gün mescitte otururken kendini dinlemek üzere toplanan kalabalığa seslenirken şöyle bir hadis uydurduğu aktarılmıştır: “Dilini burnunun ucuna dokundurabilen kimse, cehenneme girmeyeceğinden emin olabilir.” Kıssacının bu sözleri ve halktan bunu denemelerini talep etmeleri üzerine orada bulunanların cennetlik olup olmadıklarını anlamak üzere dillerini burunlarının ucuna değdirmeye çalıştıkları aktarılmıştır.⁵¹⁵

Şu sözlerle katılmamak mümkün değildir: “Her devirde görüldüğü üzere eğlenceli hikâye ve masalları sert hakikatlerden, kuru kanunlardan ve sahih hadislerden daha çok tasvip eden halk, ciddi ve vakur âlimlere iltifat etmeyerek, kıssacıların etrafında toplana gelmişlerdir. Bunun sebebi, sadece kıssacıların çeşitli hilelerle kendilerini bir âlim olarak kabul ettirmeye çalışmaları değil, aynı zamanda halkın da zihni yapıları itibarıyla onlardan hoşlanmalarıdır. Şarlatan kıssacıların sahte tavırlarına aldanarak onları büyük bir âlim diye kabul eden halk tabakası, İslam âlimleri ile kıssacılar arasında cereyan eden çetin savaşlarda -ne gariptir ki- kıssacıların taraflarını tutmuşlardır.”⁵¹⁶ Maalesef ki her devirde bunun birçok örneğini görmek mümkündür. Konunun önem ve ciddiyeti açısından şu örnekleri alıntılanmak yerinde olacaktır:

514 Muhammed Hüseyin Ez-Zehebî, **Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat**, s. 39.

515 Yaşar Kandemir, **Mevzu Hadisler**, s. 87.

516 Yaşar Kandemir, **Mevzu Hadisler**, s. 87-89.

“Halkın kıssacılar tarafından söylenen her sözü, en ufak bir zihni muhakemeye tâbi tutmaksızın kabule âmâde olduklarını ifade ettiği kadar, kıssacıların da din bakımından hiçbir mülahazaları olmadığını gösteren şu hâl ne kadar düşündürücüdür: Mescid-i Hüseyni’de kendisini halkın çepeçevre kuşattığı bir vaiz, içinde bir dua yazılı olan küçük bir kâğıdı etrafındakilere göstererek: “Bunda Musa’nın duası vardır; bunu her kim okursa veya yanında taşırsa, üzerinden farz namazları sâkıt olur (düşer)!” diye bağırıyordu. Ne tuhaftır ki, onun bu payansız (sınırsız) cüreti üzerine bir an bile tefekkür etmeyen ve mahşeri andıran kalabalıklarıyla sadece “sarık, fes, kavuk ve başörtülerinin görülebildiği” bu topluluk, ellerinde hazırladıkları paralarla, kendilerini namaz külfetinden kurtaracak olan bu sihirli duayı bir an önce alabilmeyi düşünüyordu.”⁵¹⁷

“Muhammed b. Cerîr et-Taberî’nin (ö.922) karşılaştığı kıssacı, Allah Teâlâ’nın kendi kürsüsünün yanında Hz. Peygamber’e de bir yer ayırdığını söylüyordu. Ona itiraz etmekle kalmayan Taberî, evinin kapısına şu sözleri yazdırmıştı: “Hiçbir şahısla kürsüsünü paylaşmayan Allah’a hamd olsun.” Taberî’nin bu yazıyla mümtaz âlimlerine (!) taş attığını gören avam tabakası, onun evini taşla tutmuş ve giriş yolunu tıkayacak derecede kapısını taşla doldurmuşlardır.”⁵¹⁸

İbnü’l Cevzî (ö.1201), **Telbis’u İblis** (Şeytanın Hileleri/ Ayartması) isimli çalışmasının “İblis’in Vaizleri ve Kıssacıları Aldatışı” başlıklı kısmında ilk dönemlerde dini konuda anlatımlarda bulunan vaizlerin âlim kimselerden olduklarına ancak zamanla dini konuda vaaz etmenin cahil ve kendini bilmez kimselerin eline geçtiğine dikkat çeker. İbnü’l Cevzî, halkın belirli bir kesiminde müdavimleri oluşmaya başlayan bu kişilerin daha fazla kişiyi etkilemek ve bunu bir meslek haline getirmek üzere dinin kendisiyle, iman, ibadet ve amelle ilgilenmeyerek

517 Yaşar Kandemir, **Mevzu Hadisler**, s. 88.

518 Yaşar Kandemir, **Mevzu Hadisler**, s. 89.

cahil halkın hoşuna gidecek kıssalar etrafında vaazlar vermeye ve bu meslekte türlü türlü bid'at ve hurafelerin türediğine dikkat çeker. Bu kişilerin birtakım hadisler uydurarak bu hadisleri vaazlarında kullanmaktan ve açıkça dine iftira etmekten çekinmediklerine oysa bunu yapmanın dinin eksik olduğu ve bu tür şeyler ile tamamlanma ihtiyacı duyduğu anlamına geleceğine ve bu kişilerin Peygamberimize ait olduğu kabul edilen “Her kim kasten benim adıma bir yalan uydurursa cehennemdeki yerini hazırlasın!” şeklindeki sözünü dikkate almadıklarına dikkat çeker.⁵¹⁹

Yine bu kişilerin insanları hüzne boğan ve kalbini coşturan şeyler anlatmaya ve bunu gerçekleştirebilmek için de konuşmalarını çeşitlendirmeye çalıştıklarını ve İblis'in de bu kişileri: “Biz bununla Allah sevgisine yönelmek istiyoruz” dedirterek aldattığını söyler. Bu tür toplantı ve vaazlara katılan kimselelerin gerçekte dinin kendisi ile ilgili olmayan, dünyevi aşk ve heva ile dolu olan avam kesiminden olduğunu vurgularken bu yolla kıssacıların hem saptıklarına hem de insanları saptırdıklarına dikkat çeker. Bazı kıssacılar gerçekte kalplerinde olandan çok daha fazla huşû ve duygulanma hali göstermeye çalışır ve kalabalığın etkisi ile daha fazla ağlama ve huşû duyma imkânı bulurlar. Kalabalığı da kendinden geçirmeyi beceren bu kıssacıların anlattıkları sebebiyle bazı erkek ve kadınlar elbiselerini yırtarak çılgınlık atmaya başlarlar. Ona göre bu kişiler yaptıklarında yalancılık yapıyorlarsa ahiretlerini kaybederler. Samimiyseler de yine de samimiyetlerine riyanın karışmasından kurtulamazlar. Yine bu kıssacılar, ölen kişinin ardından ağıtlar okumakta, ölen kişinin başına gelecek şeylerden ve kabirdeki yalnızlıklarından bahseden hikâyeler anlatarak ortamı matem yerine çevirmekte pek bir beceriklidirler. Oysa İbnü'l Cevzî'ye göre bu tür bir durumda yapılması gereken şey ah vah edip insanların duyguları ile oynamak değil yakınıni kaybeden

519 İbnü'l Cevzî, *Şeytanın Ayartması*, s. 161.

kişileri bu acıya dayanmaya ve güzel bir sabır göstermeye teşvik edici sözler söylenmesidir. Yine bu kişilerin birtakım afet ve musibetlere dair dine uygun olmayan biçimde anlatımlar yaptıklarına ve asıl maksatlarının asılsız sözler ile de olsa buldukları mecliste çığlık atanların çoğalmasını sağlamak olduğuna ve birçoğunun hiçbir anlam ifade etmeyen boş sözler söyleyip durduklarına dikkat çeker.⁵²⁰

Gerçeğin ağır ve mesuliyetli, batılın ise hafif olduğunu ve bu yüzden çoğu insanın hafif olana gönüllü olduğunu söyleyen İbnü'l Cevzî, kıssacı ve vaizlerden bir kısmının insanları zahid bir yaşama ve gece namazlarına teşvik ettiklerine ama bunların gerçek hikmetlerinden bahsetmedikleri için bazı kimselelerin uzlete çekildiğine ya da bir dağa çıktığına, bunu yapan kişilerin ailelerinin de öylece ortalıkta kaldığına vurgu yaparken bir yandan da kimi kıssacı ve vaizlerin hep ümit verici şeylerden bahsettiklerine, insanları kendileri ile yüzleştirecek, korku ve endişe duymalarını sağlayacak bilgileri konuşmalarına katmadıklarına ve böylelikle onları dinleyen insanların günah işleme noktasında hassas davranmadıklarına dikkat çeker. İbnü'l Cevzî'ye göre vaiz ya da kıssacılarından bazıları iyi niyetli ya da nasihati amaç edinmiş biri olabilse de bazılarında zamanla meşhur ve gözde olma sevgisi ortaya çıkar ve bu kişiler insanlar tarafından beğenilip saygı görmekten hoşlanırlar ama piyasaya kendisi gibi bir nasihatçi veya insanlara faydalı olmaya çalışan biri çıktığında bu kişiyi kendisine rakip görerek durumdan rahatsız olurlar. Kendi döneminde, yaptıkları kötülük ve içinde buldukları riya son derece net olan ve bu yüzden bu türlü aldatma ve kandırma sınıfına dahi giremeyecek olan bir kıssacı grubunun türediğini söyleyen İbnü'l Cevzî, bu kişilerin kıssacılık işini belde belde dolaşarak kazanç sağladıkları bir meslek olarak gördüklerine dikkat çeker.⁵²¹

520 İbnü'l Cevzî, *Şeytanın Ayartması*, s. 162.

521 İbnü'l Cevzî, *Şeytanın Ayartması*, s. 163.

Görüldüğü gibi erken dönemlerden itibaren dini ve her türlü insani değeri istismar eden ve bunu bir çeşit kazanç kapısına çeviren insanların dine verdikleri zararlar hesap edilemeyecek kadar büyük boyutlardadır. Bugün de değişen bir şey olmadığı görülmektedir. Günümüzde de insanların önemli bir kısmı gerçek ile yüzleşmek ve Allah'ın dinini olması gerektiği şekilde öğrenmek yerine kıssaların ve kıssacıların peşinden gitmekte ve Allah'ın dinini, kıssa ve hikâyelere mahkûm etmektedirler. Çünkü az önce de dikkat çekildiği gibi gerçekler ağır ve mesuliyetlidir. Batıl ise insanlara rahat ve kolay gelir. Gerçek ile yüzleşen ve sorumluluğunun bilincinde hareket eden kimse, bu sayede ahiret hesabını kolaylayabilir. Bu dünyada kolayı seçen ve gerçekten yüz çeviren kimseleri ise ahirette kolay olmayan bir hesap bekleyecektir. Bekleyecek olan hesaptan da öte, Allah, gerçekten yüz çeviren kullarını hesap günü rıza ve hoşnutluğundan mahrum edecektir. Hesap gününün gerçeği ile yüzleşen bir kul için bundan daha büyük bir ceza olmasa gerekir.

Allah'ın indirdiği ve Peygamberimizin örnek olarak yaşadığı dini gerektiği gibi öğrenip dikkate almadan, kendisine öğretileni hiç sorgulamadan kabul eden ve hayatını bir anlamda atalarından gelen dini taklit etmekle geçiren Müslümanların sayısal çoğunluğu son derece üzücü bir tablo ve içinde bulunduğumuz problemlerin temel nedeni olarak karşımızda durmaktadır. İslam bilimlerinin birçok alanındaki eserleri ile tanınan İbn Kayyim el-Cevziyye (ö.1350) taklit ve çeşitleri ile ilgi; haram olan taklit, yerine getirilmesi vacip olan taklit ve yerine getirilmesi vacip olmayan, mubah olan taklit şeklinde üçlü bir sınıflama yaptıktan sonra haram olan taklidin de üç çeşit olduğunu söyler.

Buna göre birincisi; ataları taklitle yetinerek, Allah'ın indirdiği vahiyden yüz çevirmek ve ona iltifat etmemektir. Gerçekten de bugün Müslümanların önemli bir çoğunluğunun

durumu bu birinci sınıfa girmektedir. İkincisi ise; taklit edilmeye ehil olup olunmadığı bilinmeyen kimseyi taklit etmektir. Bu da gerektiği gibi araştırmadan ve kendisine söylenen şeyleri sorgulamadan kendisini neye ve nereye sürükleyeceği belli olmayan kişileri körü körüne taklit etmeye çalışmaktır. Üçüncü taklit ise; taklitçinin ortaya koymuş olduğu amelin isabetli olmadığını ve aksini gösteren delillerin kendisine gösterilmiş olmasından ve aleyhine delilin açıkça görünür olmasından sonra yine de taklit edilmesidir.

İbn Kayyim el-Cevziyye, bu üç taklit çeşidinin de haram olduğunu ve bu üçünde en fazla üçüncü çeşit taklidin yani deliller açıkça görünür olmasına rağmen yine de taklit edilmesinin Allah ve resulüne asi olmak anlamına geldiğini söyler. Taklidin bu üç çeşidinin de Kuran'daki birçok ayet ile yerildiğine dikkat çeker ve ayetlerden örnekler verir.⁵²² Kuran'da atalarını taklitle yetinerek Allah'ın indirdiği vahiyden yüz çevirenleri yeren bu türden ayetlerin çokluğuna vurgu yaparken bununla birlikte dört büyük imam başta olmak üzere bütün selef ulemasının böylesi bir taklidi haram gördüklerini ve yerilmesi noktasında ittifak ettiklerini söyler.⁵²³

Daha önce de dikkat çekildiği gibi İsrâiliyat⁵²⁴ kaynaklı hikâye ve kıssaların, bazı kötü niyetli ve kendi çıkarını düşünen kimselerin etkisiyle halk arasında yaygınlık kazandığı görülmektedir. Hiç şüphesiz insanların sevgilerini kazanmaya

522 Onlara: Allah'ın indirdiğine uyun! denildiğinde, “Hayır, biz atalarımızın üzerinde bulunduğu şeye (geleneğe) uyarız!” derler. Ya ataları hiç akıllarını kullanmamış ve doğru yolu bulamışsalar? (Bakara 170); Senden önce de hangi kente uyarıcı gönderdiysek mutlaka oranın varlıkları: “Biz babalarımızı bir din üzerinde bulduk, biz de onların izlerine uyarız” dediler. (Zuhruf 23); Onlara, Allah'ın indirdiğine ve resule gelin dendiğinde şöyle derler: “Atalarımızı üzerinde bulduğumuz şey bize yeter.” Peki, ataları hiçbir şey bilmiyor, doğru yolu bulamıyor idiyse de mi? (Maide 104).

523 İbn Kayyim el-Cevziyye, **Taklit Risalesi**, çev: Uğur Pekcan, Menhec Yayınları 2014, s. 21-23.

524 İsrâiliyat: Aslı ve dayandığı temelde Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarına uzanan kıssa ve hadiselerle verilen ortak isim.

ve onlardan maddi menfaatler elde etmeye çalışan kıssacılar, bu türden İsrâiliyat kaynaklı anlatıların halk arasında yaygınlık kazanmasındaki en büyük etkidir:

“Kötü emel ve arzular sebebiyle Hz. Peygamber adına hadisler uydurulmuş ve ona nisbet edilmiştir. Bunların pek çoğu da tefsir malzemesidir. İnsanları hak yoldan saptırmak isteyenler ile aldanmış gafil kimseler bu tip rivayetlerden medet ummuşlar ve İslam’ın başına bela olmuşlardır... Daha sonra tâbiîn dönemi geldi. Bu dönemde Ehl-i Kitaptan nakil işi yaygınlık kazandı. İsraili rivayetler tefsir ve hadise korkunç bir şekilde bulaştı. Ehl-i Kitaptan İslam’a girenlerin sayısının oldukça fazla olması ile halkın, onların kitaplarında zikredilen ilginç şeyleri dinlemeye olan aşırı merakları bunda etkili olmuştur. Hatta bu dönemdeki bazı müfessirler, tefsirde boşluk olarak gördükleri yönü kendilerine ulaşan İsraili rivayetlerle kapatma yoluna gitmişlerdi. Böyle olunca da, bu insanlardan tefsir alanında nakledilen rivayetlerin “tamamı asılsız ve yalan olan kıssalarla” dolu olduğunu görürüz... Tâbiîn⁵²⁵ döneminden sonra İsrailiyyata çok düşkün olan, ifrata⁵²⁶ düşüp bu rivayetlerde zikredilen hiçbir şeyi reddetmeyen insanlar geldi. Bunlar, akıl kabul etmese bile kendilerine rivayet edilen her bir şeyi Kuran’a yamamaktan çekinmediler. Çoğunluğu hurafe olarak kabul edilen İsrailiyyat düşkünlüğü ile asılsız haberleri nakletme sevdası tedvin dönemine dek devam etti. Şu husus mülahaza edilmelidir: Bu dönemde tefsir ve hadise İsrailiyyatı karıştıran insanların çoğu, mescitlerde ve başka yerlerde halkın önüne oturup onlara gönüllerinin arzuladığı acayip şeyleri anlatan, sevgilerini kazanarak ceplerinden bir şeyler koparmaya çalışan kıssacıları.”⁵²⁷

525 Tâbiîn: Sahâbeyi yani Peygamberimizi gören Müslümanları, Müslüman olarak gören ve Müslüman olarak ölen ikinci nesli ifade eden terim.

526 İfrat: Herhangi bir konuda ölçüyü taşıyarak aşırı gitmek.

527 Muhammed Hüseyin Ez-Zehebî, **Tefsir ve Hadiste İsrailiyyat**, s. 34-35.

Muhammed İkbâl İslam'ı özünden uzaklaştırarak genetiği ile oynayan sofi ve mollalar için şöyle söylüyordu: Hakk'ın dini kâfirlikten daha zelil durumda; Çünkü kâfirliğe yöneltir insanı molla! Çiğ tanelerimiz bizce derya gibi; Onun nazarında ise deryamız çiğ tanesi! Kuran'ı satan o mollanın hileleriyle; Rûh-i Emîn Cebrâil'i gördüm feryad etmekte! Haberi yok onun Göğün öte tarafından; Bir masal kitabı onun gözünde Kuran; Peygamberin dininin hikmetinden nasipsiz; Göğü kapkaranlık sanki yıldızsız! Dar görüşlü, zevki körelmiş ve meşgul herzeyle; Millet paramparça olmuş söyledikleriyle; Mektepli ve molla uzak kitabın sırlarından; Bilmezler bunları onlar analarından kör doğduklarından! Kâfirlerin dini mücadele için önemini alıyor; Mollanın dini Hak yolunda fesad çıkarıyor!⁵²⁸

Başka bir yerde ise şu sözleri ile meseleye dikkat çekiyordu İkbâl: “Ey imanındaki hürriyeti ter edip birçok bid’atlere esir olan sana kâfirlik şiveleri zindan olmuştur... Eğer Müslümanca yaşamak istiyorsan, Kuranca yaşa ve yine Kuranca yaşa... Sof giyen sûfinin sarhoşça hali ve şarkıcıların nağmesinden sarhoş olan derviş, gönlünde Irakî'nin şiirinin ateşi olan, Kuran mahfiline uyamaz. (O kişi, Kuran ahkâmına taban tabana zıttır.) Hasırî kendisine taht, külâhı başına taç yapmış amma onun fakr'ı tekke ve dergâhları haraca bağlamıştır. Destanlar okuyan vaiz, düşük manaları yüksek sesle duyurmaktadır. Sözleri, Hatib ve Deylemî'den çalıntı; zayıf, şaz⁵²⁹ ve Mürsel'den alıntıdır. Hakkı sana ancak Kuran anlatır. Her ne isteğin varsa orada ara.”⁵³⁰

Geçmişten günümüze her dönemde görülen benzer örneklerin varlığı, bu türden olayların dinin anlam ve amacını nasıl saptırdığının görülmesi ve halkın büyük çoğunluğunun akıl,

528 Muhammed İkbâl, **Cavidname**, s. 98.

529 Şâz: Güvenilir kabul edilen bir râvinin kendisinden daha güvenilir olan râviye aykırı olarak rivayet ettiği bir zayıf hadis çeşidi.

530 Muhammed İkbâl, **Benlik ve Toplum**, s. 144-145.

vahiy ve bilgi ile değil zan ve hikâyeler ile hareket ettiğinin anlaşılması için son derece önemlidir. Bu konuda: **Yeryüzündeki insanların çoğunluğuna uyarı seni Allah yolundan saptırırlar. Sadece sana uyarlar onlar ve sadece saçmalarlar.** (En'am 116) ayeti başta olmak üzere insanların çoğunluğunun gerçeği örten inkârcılar olduğu,⁵³¹ doğru yoldan sapmış olduğu,⁵³² gerçek manada iman etmediği,⁵³³ Allah'ın ayetlerine karşı umursamaz ve onlardan habersiz olduğu,⁵³⁴ gerçekten hoşlanmadığı⁵³⁵ ve gerektiği gibi akil edip düşünmedikleri için hayvanlardan bile aşağı olduklarına⁵³⁶ dikkat çekilen ayetleri akla getirmektedir.

İnsanlar dini bilgiyi ağırlıklı olarak ya camide ya katıldığı dini sohbetlerde ya da bağlı bulunduğu cemaat ve gruplardan öğreniyorlar. Bireysel olarak da genelde ilmihal kitapları veya şöhret bulmuş kişilerin geleneksel bilgilerle dolu kitaplarından.

Dini konuda vaaz veren bazı kimselerin halka yönelik İslam anlatımı diye garip bir anlayışları olduğu bilinmektedir. "Halk bu konuları bilmez, anlamaz" şeklinde söylemler ile halkı uyandırarak gerçek ile yüzleştirecek şekilde hakikati ifade etmek yerine halkı uyutacak ve imkân ölçüsünde gerçeği gizleyerek mevcut geleneksel durumlarını devam ettirecek türden anlatımların tercih edildiği görülebilmektedir.

İşin daha da garip ve acı kısmı, halkın da bu durumu kabullenmesidir. Herhangi bir konu ile ilgili bir insana "Sen bunu anlamazsın" denilse kolay kolay içine sindirmez ve kabullenmek istemez bunu çoğu kimse. Örneğin birinin elinde içinde ne olduğunu bilmediğimiz bir kitap olsa ve onun ne olduğunu sorsa bir kimse, muhtemelen herkes gücenip bozulacaktır

---

531 Nahl 83

532 Maide 49

533 Bakara 100

534 Yunus 92

535 Zuhruf 78

536 Furkan 44

kendisine “Sen anlamazsın” denildiğinde. Bunu kabullenmek istemeyecek ve karşı gelecektir “Sen de akıl var da biz de yok mu ya da bizim başımız kel mi?” türünden sitemli sözler ile. Hatta “Sen bir söyle ya da ver bir okuyayım da gör bakalım kim anlıyormuş kim anlamıyormuş” diyerek gurur meselesi haline getirir bunu çoğu kimse. Ama iş Allah’ın dinini ve kitabını anlamaya gelince neredeyse herkes kabullenmektedir “Sen bunu anlamazsın” denildiğinde. Üstelik “Ne münasebet senin anladığını ben neden anlamıyorum? Allah bu dini sana mı indirdi?” diye sormaz bile çoğu kimse.

Esasen insanlar, kendilerine vaaz eden kişilerin insafına kalmış gibidirler. Bu konuda bir standart olmadığı için konuşan kişinin başvurduğu kaynaklar, anlatmak üzere seçtiği kıssalar ya da menkıbeler tamamen anlatan kişinin eğilimlerine göre şekillenebilmektedir.

Konu Peygamberimiz ise aslı olmayan birçok mucizenin, Allah dostu ya da önde gelen ve âlim kabul edilen biri ise aslı olmayan birçok kerâmetin abartılı ve ölçüsüz bir şekilde sırf insanlara ilginç ve heyecan verici gelsin diye insanlara anlatılabildiği görülmektedir.

Öyle ki hadisçiler tarafından bile mevzu yani uydurma olarak kabul edilen yani aslı astarı olmadığı bilinen birçok hadisin halk arasında en fazla bilinen ve şöhret bulmuş hadisler olduğu görülür. “Ben gizli bir hazine idim; bilinmek istedim, mahlûkatı yarattım” “Ashâbım yıldızlar/gökteki yıldızlar gibidir. Hangisine tâbi olsanız hidayete erersiniz”, “(Ey Muhammed) Sen olmasaydın âlemleri/kâinatı yaratmazdım” “Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır” “İşlerinizde darlığa düştüğünüz zaman kabir ehlinden yardım isteyiniz” “Ben yere ve göğe sığmadım, ancak inanan kulumun kalbine sığımdım” “İlim Çin gibi uzak bir ülkede de olsa elde etmek için peşine düşün” gibi halk arasında hadis olarak bilinen sözlerin bu kadar kişi tarafından biliniyor olmalarının altındaki nedenin, dini konularda

konuşmalar yapan kimselerin bu türden rivayetleri insanlara aktarmalarından kaynaklandığı görölmektedir. Kuran'daki kıssaları bilmeyen birçok Müslüman, Kuran dışı kıssa ve menkıbeleri bilmekte ve öğrendiği birçok bilginin Kuran'da ya da Peygamberimizin hayatında olduğunu zannetmektedir.

Birçok meşhur klasik kitap, bu ve benzeri zayıf ya da uydurma rivayetler ile doludur. Hatta kimi cemaat ve gruplar Kuran'ı ve hadis kaynaklarını da aşarak "rüyada göröldü" "ilham alındı" "haber geldi" diyerek diledikleri gibi konuşabilmektedirler. Bazen de vaaz eden kişi bir ayet ya da hadis okumakta, üstelik Arapça okuyup anlamını da vermiyorsa arkasından söyleyip anlattığı şeyleri insanlar ayet hadis sanmakta.

Camilerde veya dini içerikli sohbetlerde dinlenen ve özellikle hoca kabul edilen kişilerin dilinden çıkan şeyler çoğu kimse için din olarak kabul görmekte ve doğrusu eğrisi gerektiği gibi sorgulanmadan olduğu gibi benimsenmektedir. Öte taraftan vaaz eden kimseler için önemli olan Allah'ın Kitabı'na ve resulünün örnekliğine bağlı kalmak değil anlatımına renk katacak, dinleyiciyi coşturup duygulandıracak ve hatta mümkünse ağlatacak şeyleri seçmesi olabilmektedir.

Her hafta cuma namazına giden bir kişinin dini bilgisini aldığı yer ağırlıklı olarak cuma hutbeleri ya da cuma öncesi verilen vaazlardır. Bu hutbelerin ya da vaazların içeriği ise çoğu zaman, onu hazırlayan ve vaazları veren kişilerin insanfına kalmıştır.

Geçmişten günümüze kadar halkın dini bilgisini edinme şeklinde değişen bir şey yok gibidir. Böylesi önemli bir imkâna sahip olan kişiler, insanlara anlattıkları dini bilgilerden sorumluluk sahibidirler ve hepimiz gibi tüm bunların hesabını Allah'a verecekler.

Mehmet Akif, şiirlerinde, son derece hassas ve önemli olan bu konuya dikkat çeker: "Yıkıp, Dini, bambaşka bir bina

kurduk; Peygamber'e dayandırarak binlerce herze⁵³⁷ uydurduk!" O kadar cüret edilir oldu ki: "Yecûzu fi't-tergîb..."⁵³⁸ gibi bir safsata fetva kesildi!.. Hem ne garip, hadis uydururken sevap umanlar bile var! Sevabı varmış, günü gelince, anlar! Cihanı titretiyorken "Men kezebe..."⁵³⁹ seslenişi, işitmiyor mu, nedir, bir görün şu edepsizi: Peygamber'in temiz dilinden yalanlar uyduruyor; sıkılmadan da "sevap işledim" deyip duruyor! Düşünmedin mi girerken şeriatın kanına? Cinayetin kalacak mı sanıyorsun yanına? Sevap ümit ediyor ha! Deyin ki namerde: Sevabı sen göreceksin mahşer yerinde!.. Bugün bozgunculuğuna kurban olan zavallıların, vebali, boynuna yüklenmesin mi, yoksa, yarın? Kolay mı ümmeti yoldan saptırıp sefil etmek? Kolay mı dini hurafeler içinde inletmek? Niçin Allah'ın yüce kitabını çiğnedin? Niçin şeriatı o pis ellerinle kırlettin? Başka yer yok muydu tepinmek için böylesine? Nedir salladığın bu çifte, Allah'ın Kâbe'sine? Herif! Şu masum millettten ne istedin ki doğru yol diye tuttun, sapkınlığı gösterdin!"⁵⁴⁰

---

537 Herze: Saçma söz ve davranış.

538 İbadete teşvik maksadıyla hadis uydurmanın caiz olduğu iddiası.

539 Men kezebe: "Kim benim söylemediğim bir sözü yalan yere bana isnat ederse cehennemdeki yerini hazırlasın" şeklinde Peygamberimize isnat edilen bir hadisin başlangıç ifadesi.

540 Mehmet Akif Ersoy, **Safahat**, s. 513-515.

İSLAM, RUHBAN (DİN ADAMI) SINIFININ OLDUĞU BİR DİN DEĞİLDİR

Arapça râhib kelimesinin çoğulu olan ruhbânın, rahbe ve rahbâniyye (ruhbâniyye) kökünden geldiği bilinmektedir. Rahbe: korkup çekinme, derin dinî endişelerden dolayı ıstırap çekme, rahbâniyy: yoğun bir dinî kaygı ve korku ile kendini ibadete verme gibi anlamlara gelmektedir. Râhib ise Allah'tan korkan ve uzlet halinde ibadet eden kişiyi ifade etmektedir.⁵⁴¹ Özellikle Hıristiyanlık içinde sonradan ortaya çıkan bir anlayış olarak ruhbanlığın, Allah'ın insanlardan bir isteği gibi kabul gören bir tavır olduğu bilinmektedir.

Hz. İsa, insanlara böyle bir din getirmemişken Allah'ın rızasını kazanmak maksadıyla insanlar tarafından uydurulan ruhbanlığa ve onu uyduranların birçoğunun uydurdukları şeye uymayarak yoldan saptıklarına dikkat çekilmiştir Kuran'da: **Sonra onların peşinden (başka) elçilerimizi de getirdik; peşlerinden de Meryem oğlu İsa'yı getirdik ve ona İncil'i verdik ve ona yılanların kalplerine şefkat ve merhamet yerleştirdik. Ama ruhbanlık başka... Onu kendilerine emretmediğimiz halde onlar uydurdu, gerekçesi de Allah'ın rızasını kazanmaktı; fakat onun gereklerine de hakkıyla riayet etmediler ya... Neticede Biz onlardan iman eden kimselere karşılıklarını verdik; fakat yine onlardan birçoğu yoldan saptılar.** (Hadid 27)

Allah'ın Hz. İsa'ya vahyetmiş olduğunun dışına çıkartılan ve “din adamlarının” elinde özünden uzaklaştırılarak yaygın

541 Detaylı bilgi için bakınız: Salime Leyla Gürkan, **Ruhban**, TDV İslam Ansiklopedisi, c. 35, s. 204.

şekilde algılanan Hıristiyanlığa dönüştürülen din, kazandığı bu yeni form ile kurumsallaşınca Kilise'nin başı olarak kabul edilen Mesih'in yetkileri havarilere, onlardan da "din adamlarına" geçmiş, "din adamları" bir anlamda Tanrı'nın yeryüzündeki otoritesini temsil eden kutsal kişiler haline gelmiş ve insanlar tarafından aşırı derecede yüceltilerek tartışılmaz bir otorite kılınmışlardır.

Ayetler, Hz. İsa'ya uyanlar içinden zamanla dinde olmasına rağmen insanlar tarafından uydurulan ruhbanlığın sonucu olarak ortaya çıkan haham ve rahipleri, Allah'tan başka rabler edindiklerine, oysa kendilerine yalnızca tek ilah olan Allah'a kulluk etmelerinin emredilmiş olduğuna dikkat çeker: **Hahamlarını ve rahiplerini Allah'tan ayrı rabler edindiler, Meryem oğlu Mesih'i de öyle. Oysa kendilerine yalnız tek Tanrı olan Allah'a ibadet etmeleri emredilmişti. O'ndan başka tanrı yoktur. O, onların ortak koştukları şeylerden bütünüyle uzak ve yücedir.** (Tevbe 31)

Bazı insanlar, yalnız Allah'a kulluk etmek yerine haham ve rahipleri rab edinince çoğu haham ve rahip de "din adamı" vasfından aldıkları güçle halkı sömürmeye ve servet biriktirmeye başlamışlardır: **Siz ey iman edenler! Bilin ki hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını, (ürettikleri) batıl inanç karşılığı boğazlarına geçiriyorlar; böylece (onları) Allah'ın yolundan çeviriyorlar. Hem altın ve gümüş toplayarak servet yapıp, hem de onu Allah yolunda sarf etmeye yanaşmayan kimseler var ya: işte onları can yakıcı bir azap ile müjdele.** (Tevbe 34)

Oysa gerçek İslam'da hiç kimsenin Allah'ın dinini temsil etme yetkisi yoktur. Allah hiçbir kişi ya da grubu temsilcisi olarak tayin etmemiştir. Din, insanların ortak paydasıdır. Kimse din konusunda bir diğerinden daha fazla hak ya da yetki sahibi değildir. Şüphesiz Allah'ın dinini en doğru ve güzel şekilde anlayarak yaşamak her inananın en öncelikli vazifesidir.

Bilmediğini öğrenmek, bildiğini düşündüğü kişilere danışmak, herkesi ve her görüşü değerlendirmek ve sonuçta, aklına, yaratılışına ve pek tabi Allah'ın vahyine ve vahiy ile hareket ederek inananlar için örnek olan peygamberlerin hayatlarına göre inanç ve kabullerini gözden geçirmek durumundadır.

Bu noktada meseleye meşhur âlim Muhammed Abduh'un düşünceleri üzerinden bakmakta yarar vardır: "Abduh şunu çok net bir üslupla ortaya koymuştur ki İslam, dini otoriteyi reddetmekle kalmamış onun izlerini kökünden silmiştir. Hatta İslam'ın getirdiği en önemli esas bu ilkeyi yıkmaktır. İslam Allah ve Resulü'nden sonra hiç kimseye başka birinin inancına egemen olma ve imanına baskı uygulama hakkı vermemiştir. Resulullah bile denetleyici ve baskı kuran biri değil, sadece tebliğ edici ve uyarıcıdır. İslam'da iyiliği tavsiye edip kötülükten uzaklaştırmaya çalışmaktan başka bir otorite yoktur. Bu otorite de belli bir sınıfa tahsis edilmemiş, bütün Müslümanlara birlikte verilmiştir. Bu yüzden bir kimsenin nasihat ve irşattan başka yeryüzünde veya gökyüzünde "bağlama" ve "çözme" gibi bir yetkisi bulunmamaktadır."⁵⁴²

Dolayısıyla dinin görevlisi olmaz. Dinin gönüllüsü olur. Görevli, sorumlu olduğu görev tanımına, yapılması ve yerine getirilmesi gereken bir iş olarak bakar. Gönüllü ise adanmış bir ruh, ihlas ve samimiyet ile hareket eder. İçinde din ve inanç olan her işte gönüllülük, ihlas, samimiyet, adanmışlık olmasının ve karşılığın sadece Allah'tan beklenmesinin gerekliliğinde şüphe yoktur. Bütün peygamberlerin Allah'ın ayetlerini insanlara tebliğ ederken benimsedikleri ilkeli duruşu örnek edinmek gerekir: **Şunu da iyi bilin ki: Eğer yüz çevirirseniz, hatırlayın ki ben zaten sizden (davetime) bir ücret talep etmemiştim; benim ücretimi takdir etmek yalnızca Allah'a düşer;**

542 Mehmet Zeki İşcan, Muhammed Abduh'un Dini ve Siyasi Görüşleri, s. 185.

zira ben Allah'a kayıtsız şartsız teslim olmakla emrolundum. (Yunus 72)

Bu ayetler tarih bilgisi olsun diye değil son vahyin takipçileri olarak aynı hatalara düşmeyelim diye uyarı mahiyetinde indirilmiştir. İslam'da "din adamı" sınıfı yoktur. Herkes dininin adamı olmakla yani dini gerekleri en güzel şekilde yerine getiren erdemli ve ilkeli bir inanan olmakla yükümlüdür. Müslüman, din adamı değil, dinin ortaya koymuş olduğu insan aklı ve yaratılışına uygun evrensel değerlerin adamı olabilir. İslam'da Allah dışında sorgulanmayacak kimse yoktur: **O (Allah), yaptıklarından dolayı asla sorgulanamaz; fakat onlar her daim sorgulanırlar.** (Enbiya 23)

Peygamberler de din adamı değildirler. Allah tarafından seçilen ve elçi olarak görevlendirilme şerefine erişen üstün ahlaka sahip kişilerdir. Üstün insanlardır ancak insanüstü değildirler. Din adına sahiplik iddiasında bulunmayan, Allah'tan aldıkları görevi en güzel şekilde yerine getirmek için çalışan örnek şahsiyetlerdir: **(Ey Peygamber!) De ki: Ben de yalnızca sizin gibi bir beşerim (ölümlü bir insanım). Bana ilahınızın tek bir ilah olduğu vahyediliyor. Öyleyse O'na yönelin ve O'ndan af dileyin! Yazıklar olsun Allah'tan başkasına ilahlık yakıştıranlara!** (Fussilet 6)

Bu yüzdendir ki İslam dini, peygamber merkezli değil vahiy merkezli bir dindir. Peygamberler vahyin hayata taşınan güzel örnekleridir. Peygamberler örnek olurlar, dine ortak olmazlar. Allah'ın dinini, olduğundan farklı bir şekle sokmazlar. Din konusunda Allah'ın indirdiğinden başkasına uymazlar. Kuran'da Peygamberimize, Allah'tan kendisine ne vahyedilirse sadece ona uyduğunu söylemesi emredilmektedir: **Onlara bir ayet getirmediginde, 'Onu da şuradan buradan derleseydin ya' diye konuşurlar. De ki: Ben sadece Rabbinden bana vahyedilene uyuyorum. Bu (Kuran), Rabbinizden gelen**

gönül gözleridir, doğruya kılavuzdur, iman eden bir toplum için rahmettir. (A'raf 203)

Bu ayet açıkça gösteriyor ki Peygamberimizin Kuran dışındaki konuşmaları ilahi değildir. Şayet Peygamberimizin her söylediği Allah'tan bir vahiy olsaydı, ayette: **Onlara bir ayet getirmediğinde...** denmezdi. Peygamberin ağzından çıkan her söz Allah'tan bir vahiy olsaydı, inanmayanlar, Peygamberimizin günlük hayatta ağzından çıkanlar ile Kuran'ı birbirinden ayırt etmezlerdi ve yeni bir ayet getirmediği için Peygamberimizi eleştiremezlerdi. Bu ayet gösteriyor ki Peygamberimiz insanlara vahiy olarak sadece Kuran ayetlerini tebliğ etmiştir.

Öte taraftan Allah tarafından yaşanılır kılınmış olan dini, insanlar için yaşanılmaz kılmaktan uzak durmak ve böylesi bir hataya düşmekten Allah'a sığınmak gerekir. Ayetler, şu tartışmasız gerçeğe dikkat çekerler: **Yaratan bilmez mi hiç? Zira O ilmiyle her şeye nüfuz eden, her şeyden haberdar olan dır.** (Mülk 14)

Hiç şüphesiz her şeyi en iyi şekilde bildiği gibi yarattığını da en iyi Allah bilirdi. İnsanın tam olarak neye ihtiyaç duyduğunun, aklına ve kalbine hitap edecek ve onun insan onuruna yararır şekilde yaşamasını sağlayacak şeylerin neler olduğunun reçetesini sadece Allah yazabilirdi. Allah'ın yazdığı reçete ile yetinmeyerek yaratılış kapasitesinin üzerine çıkmaya çabalayan insan, en başta yaratılışına aykırı hareket eder. Sonra da Allah'ın haram etmediğini haram, yasak etmediğini yasak eder.

Daha önce de ifade edildiği gibi tüm peygamberlerin beraberlerinde getirmiş oldukları dinin adı İslam'dır. Allah'ın yol ve yönteminde, aklımıza ve yaratılışımıza uygun temel emir ve yasaklarında bir değişiklik olması söz konusu değildir. Hiçbir peygamber beraberinde ruhbanlık dini getirmemiştir. Bu dünya hayatı, inanan insan için bir çeşit çile ya da ıstırap yeri

olmadığı gibi Allah'ın helal kıldığı şeyleri kendisine haram kılacağı bir yer de değildir.

Din, insanın hayatına anlam ve değer katmak ve hayatı kolay ve yaşanılır kılmak için gelmiştir. Allah, kulundan yaratılış kapasitesinin üzerinde bir şey istemediği gibi, yaratmış olduğu temiz ve güzel nimetlerden helal dairesi içinde ölçülü ve sorumluluk bilinci içinde istifade edilmesini de yasak etmemiştir. Öte taraftan Allah, rahmetinin bir gereği olarak bizim için zorluk değil kolaylık istemekte ve bizleri, yaşanılabilir kolay bir din ile yükümlü tutmaktadır: **Allah sizin için kolaylık ister; O sizin için zorluk istemez.** (Bakara 185)

Dolayısıyla Allah bizden, dünyadan el etek çekmemizi değil aksine helal kıldığı şeylerde ölçülü bir şekilde hareket ederek kendisine ve yarattıklarına karşı görev ve sorumluluklarımızı unutmadan duyarlı ve erdemli bireyler olarak hayırlı, güzel ve anlamlı bir yaşam sürmemizi istemektedir: **O halde, Allah'ın rızık olarak size bağışladığı meşru güzelliklerden yararlanın ve iman ettiğiniz Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun.** (Maide 88)

Helal dairesi içinde bir şeyleri istemek ve hayatın güzelliklerinden istifade etmek gayet doğaldır. Çünkü hayatın içindeki tüm güzellikleri Allah yaratmıştır. Aslı Farsça olan bir sözde ifade edildiği gibi: “Allah vermeyi istemeseydi, istemeyi vermezdi.” Önemli olan istediğimiz ve önemseydiğimiz şeylerde aşırılıklardan uzak bir şekilde ölçülü olmayı bilmek ve kişisel isteklerimizi Allah'ın isteklerinin önüne geçirmemektir. Dolayısıyla asıl mesele nefsi öldürmek değil nefsi kontrol altında tutarak iyi ve güzel olanı istemektir. İnsanın imtihan edilebilmesi için nefsinin birtakım isteklerde bulunabilmesi gerekir. İstekleri öldürülmüş bir nefsin imtihan edilmesi mümkün değildir. Allah'ın belirlemiş olduğu sınırlarda faydalanılan güzel ve temiz nimetler dünya hayatında herkes için vardır ama

ahirette yalnız inananların olacaktır: **De ki: Allah'ın kulları için yarattığı güzellikleri, temiz ve helal rızıkları kim yaksak etmiştir? De ki: Bunlar dünya hayatında (herkesle birlikte) iman edenler için, kıyamet gününde ise yalnız onlara (iman edenlere) özgü olacaktır.** (A'raf 32)

Bazı anlayışlarda insanın nefsi ile mücadele edebilmesi için nefsinin öldürmesi gerektiği söylenir. Hatta son derece helal ve sıradan bir nimeti bile sırf nefsinin şımartmamak için kendine haram kılan kişilerden övgü ile bahsedilir. Oysa Kuran ayetleri bize nefsimizi öldürmemiz mesajını değil, dünya hayatının geçiciliğini ve ölüm gerçeğini bil ama ölmeden önce gerçekleri gör ve diril mesajını verir. Çünkü Kuran öldürmez aksine hayat vererek diriltir: **Ey iman edenler, size hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah'ın ve Resulü'nün çağrısına uyun.** (Enfal 24)

Nefsinin kötülüklerden arındırmamak, nefsin ilahlaştırılmasına neden olur. Allah, bizden nefsimizi öldürmemizi değil güçlü bir irade ile kontrol altında tutmamızı yani ona hâkim olmamızı ister. Çünkü imtihanın bir gereği olarak nefis, kıskançlığa ve bencil tutkulara elverişli kılınmıştır: **Nefisler, kıskançlığa ve bencil tutkulara elverişli kılınmıştır. Eğer iyilik yapar ve sakınırsanız, şüphesiz Allah, yaptıklarınızdan haberdar olmandır.** (Nisa 128)

Nefsin yani benliğin kendisi doğrudan kötü bir şey değildir. Kötü olan nefsin kontrol edilememesi ve Allah'ın hoşnut olmayacağı şeylerin yapılmasıdır. Allah nefsi kötü olarak yaratmamıştır. Nefsinin doğasını bozarak onu kirleten insandır. Ayetler bu gerçeğe dikkat çeker: **(Yemin olsun) Nefse ve onu düzgün bir biçimde şekillendirene. Ardından da ona bozukluğunu ve takvasını ilham edene ki, benliği temizleyip arındıran, gerçekten kurtulmuştur. Onu kirletip örtense kayba uğramıştır.** (Şems 7-10)

Nefsi ezmek ya da isteklerden kurtulmak için Allah'ın haram kılmadığı bir şeyi haram kılmak Kuran'daki ifadesi ile haddi aşmaktır: **Ey iman edenler, Allah'ın sizin için helal kıldığı güzel şeyleri haram kılmayın ve haddi aşmayın. Allah haddi aşanları sevmez.** (Maide 87)

Allah'ın dinini, Allah'ın uygun gördüğü gibi yaşamak gerekir. Kendi indirdiği dini O'na öğretmeye kalkanlara şöyle buyuruyor Rabbimiz: **Siz Allah'a dininizi mi öğretiyorsunuz? Oysa Allah, gökte ne var, yerde ne var hepsini bilir. Allah her şeyi çok iyi bilmektedir.** (Hucurat 16). ...**De ki: Allah'ın, göklerde ve yerde bilmediği bir şeyi mi Allah'a haber veriyorsunuz?** (Yunus 18)

Dinin sahibi Allah olduğuna göre dinin kural ve kanunlarının belirleyicisi de Allah'tır. Allah'ın helal kıldığı bir şeyi haram, haram kıldığı bir şeyi de helal kılmak Allah'a iftira atmaktır: **De ki: Size ne oluyor ki Allah'ın size rızık olarak indirdiği şeylerden bir kısmını haram, bir kısmını helal yapıyorsunuz? De ki: Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?** (Yunus 59)

Gerçek anlamda inanmak ve inancını en güzel şekilde yaşamak isteyen insan için hiç şüphesiz asıl gözetilecek olan ahiret hayatıdır. Ancak bu öncelik, dünya hayatının bir anlamda ahiretin tarlası olduğu ve Allah'ın helal ve temiz olarak yaratmış olduğu rızık ve nimetlerden nasibimizi unutmamamız gerektiği gerçeğini göz ardı ettirmemelidir: **Allah'ın sana verdiklerinden yararlanarak yalnızca ahiret yurdunda (iyi bir yer tutmanın) yolunu ara; bu arada, pek tabii, bu dünyadaki nasibini de unutma ve Allah nasıl sana iyilikte bulduysa, sen de (başkalarına) öyle iyilikte bulun ve sakın yer yüzünde bozgunculuk, karışıklık çıkarmaya çalışma: çünkü şüphesiz, Allah bozguncuları sevmez!** (Kasas 77)

İslam ölçülü ve dengeli olma dinidir. Samimi bir şekilde Allah'a teslim olan her insanın Allah'tan dilemesi gereken şey, hem bu dünyanın hem de ahiretin iyilik ve güzellikleridir: **İnsanlardan bazıları "Ey Rabbimiz! Bize vereceğini bu dünyada ver!" derler. Böylelerinin ahiret nimetlerinden nasibi yoktur. Fakat öyleleri de var ki, onlar "Ey Rabbimiz! Bize bu dünyada da iyilik güzellik ver, ahirette de iyilik güzellik ver ve bizi ateşin azabından koru!" diye yazarırlar.** (Bakara 200-201)

İSLAM, CEMAAT, TARİKAT VE ŞEYHLER DİNİ DEĞİLDİR

Dini açıdan herhangi bir tarikata mensup olmak gerekli değildir. Kuran'ın indirilmesiyle birlikte insan uydurması bir uygulama olan aracılık yani Allah ile kul arasındaki tüm vasıtalar ortadan kaldırılmıştır. Kuranî bir çerçevede olduğu müddetçe kişilerin bir çatı altında toplanmalarında ya da inanan kişilerle birlikte hareket etmek üzere organize olmalarında dinen bir sakınca bulunmamaktadır. Ancak söz konusu yapılar dini değil; dindar insanlardan oluşan sosyal yapılar olabilirler.

Arapça kökenli bir kelime olan 'tarik' yol anlamına gelmektedir. Tarikat ise bu kelimenin çoğuludur ve 'yollar' anlamına gelir. Literal açıdan Allah'a ulaşmadaki yolu ifade etmektedir. Tarikat yapısında 'Mürşid' yani önder kabul edilen bir şeyhin etrafında yola giren manasında 'mürid'ler bulunur. Tarikat şeyhinin bilgi ediniminin 'keşf' ve 'ilham'a dayalı olduğuna inanıldığından tarikatlar tasavvuf düşüncesinin yaşanıp uygulanması için bir yol olmuşlardır. Kuran ayetlerinden hareketle tarih boyunca ortaya çıkan klasik tarikat yapısına uygun bir yapının ortaya konulması mümkün değildir. Klasik yapı incelendiğinde, ilahi desteğe sahip olduğuna inanılan bir kişinin şeyh sıfatıyla tarikata önderlik yaptığı görülür. Bu kişinin sözü tartışılmazdır. Hatta kimi yerlerde bu öyle boyutlara ulaşmaktadır ki şeyhin sözü, Kuran'ın yani Allah'ın sözünün dahi önüne geçebilmektedir.

Zira bu yapıların temel felsefesine göre şeyhin söz ve fil-leri derin hikmetler içerir. Sıradan kişilerin bu hikmetleri anlayıp kavramaları mümkün değildir. Bu yüzden sıradan kişilere

düşen mukallit olmak yani şeyhini taklit ederek ona koşulsuz olarak itaat etmektir. Söz konusu yapıyı dini bir kisveye büründürmek adına bu konuda “Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır”, “Kişi kendini şeyhine ölünün kendini ölü yıkayıcısına teslim ettiği gibi teslim etmelidir” ya da “Bu yolda akılla gidilmez” gibi çeşitli sözler uydurulduğunu görmek de mümkündür. Bu gibi söz ve inançlardan alınan maddi manevi gücün etkisinin yanında çeşitli Kuran ayetlerinin de bu inancı yerleştirmek adına çarpıtıldığını görmek de mümkündür.

Çeşitli tarikat yapılarında şeyhlere biçilen insanüstü özellikler sayesinde şeyhlerin çeşitli kerâmetler yani olağanüstü güçler sergilediklerine inanılır. Dolayısıyla aslı esası olmayan yığınla iddianın havalarda uçtuğu, aklını en az kullanarak sorgusuz teslim olan müridin en fazla takvaya sahip olduğu, adeta insanların mal ve duygularının sömürüldüğü oldukça çarpıcı örneklerin görülmesi mümkündür. Şüphesiz gerçek manada kendilerini Allah’a adamaya ve gerek siyasetten gerekse dünyalık hesaplardan sıyrılarak Allah yolunda hayırlı işler yapmaya soyunan kişi ve gruplar varsa şayet, bu insanları bu gibi örneklerin dışında tutmak gerekir.

Şeyh, tasavvuf kültürü içinde hayat bulan tarikatlara ruhani önderlik yapan kişilere verilen bir unvandır. Dini açıdan bir tarikata bağlı olmak gerekmediği gibi bir şeyhe bağlanmak da gerekli değildir. Gerçek anlamda iman edebilmek ve ihlaslı bir kul olabilmek için mutlaka bir şeyhin önderliğinde bir tarikata bağlanmak gerektiği ve kişinin ebedi mutluluk ve kurtuluş yolunun buradan geçtiği, ancak bir şeyhe bağlanan kişinin günahlarının affedilebileceği ya da şeyhin kişiye ahirette şefaate edeceği yönündeki iddialar tamamen asılsız olduğu gibi bunu iddia etmek ve buna inanmak kişiyi gerçeği inkâr eden bir konuma sürükleyerek inancını bozmasına sebep olabilir.

Ancak yukarıda örnek verilen rivayetlerden de görüldüğü gibi tarikat yapısı içinde bir şeyhe bağlılığın dini bir gereklilik

haline getirildiğini, yine bununla birlikte bir şeyhe bağlı olmayan kişilerin şeytanın yolundan gideceklerinin iddia edildiği görülür. İnanan kişilerin kendi aralarında çeşitli gruplar kurmalarında ve Kuranî bir çerçevede gerek dini gerekse sosyal hayatlarını yaşarken dayanışma içinde olmalarında dini bir sakinca bulunmaktadır. Ancak şayet bazı kişilere insanüstü birtakım nitelikler atfedilir ve çeşitli kerâmetlere sahip olduğu iddia edilerek bu insana koşulsuz bir şekilde bağlı olunmasının dini bir gereklilik olduğu söylenirse işte bu noktada Kuran'a aykırı bir tutum ve davranış benimsenmiş olur. İnsanlar Allah'a olan yakınlıkları yani takvalarıyla dini açıdan öne çıkarlar. Çeşitli tarikat yapılanmalarından şeyhlik mertebesinin babadan oğula ya da damada geçtiği, her bir grubun günümüz dünyasında bir çeşit holdingleşme yoluna gittiği, ticaret alanları ve ihalelerin peşine düştüğü, insanlardan para ve yardım toplamanın asıl amaç ve hedef haline dönüştüğü göz önünde bulundurulduğunda söz konusu yapıların istismara açık bir oluşum içine girmeleri kaçınılmazdır.

Şayet dini konularda illa bir şeyhe bağlanmak isteniyorsa bu noktada koşulsuz bir şekilde bağlanılacak tek “şeyh” Kuran-ı Kerim olabilir. Çünkü insanlar Kuran'a uydukları oranda dinen doğru olabilir ve peygamberlerin gerçek yolundan gidebilirler. Muhammed İkbâl'in de bir şiirinde dikkat çektiği gibi: “Bize, din yolu pek daraldı. Ne kadar lanetlenmiş varsa dindar kesildi... Eğer çağımızda İslam yaşıyorsa, Kuran hâlâ yaşadığı içindir. Biz hepimiz toprağız Kuran ise gönüldür. Kuran'a bağlan ki, o, Allah'ın ipidir. Eğer inciler bu ipe dizilirse incidir. Yoksa dağılmış bir toz parçasıdır.”⁵⁴³

Şeyh-Mürid İlişkisi ve Koşulsuz Teslimiyet Sistemi

Maalesef bu türden tarikat yapılanmaları, etraflarına insan toplayabilmek ve insanları kayıtsız ve şartsız bir şekilde Allah'a

543 Muhammed İkbâl, **Benlik ve Toplum**, s. 148.

teslim olur gibi şeyhlerine teslimiyet göstertmek uğruna birçok asılsız iddialarda bulunmaktan çekinmemişlerdir. Meşhur Şeyh Abdülkâdir Geylânî (ö.1166), müridlerin ve tarikatın adabına dair şunları söylemektedir: “Mürîd şunları yapmalıdır: Sürekli zillet halinde ve nasipsizlikten razı olmalı. Daima aç kalmaya, şöhrersiz yaşamaya, insanların kınamasına razı olmalıdır. Kendi arkadaşlarını, yakınlarını, iyilik ve ikramda kendisinden önde görmelidir. Büyük zatların âlimlerin meclislerine yakın olmalıdır. Kendisinin aç kalmasına, kendisinin onlardan düşük seviyede olmasına razı olmalıdır. Bir kimse, bunlara baştan razı olmazsa, ona mana kapıları açılmaz ve ona mana âleminden hiçbir şey gelmez. Kurtuluş ve felaha ermek, anlattığımız bu şeylere riayet etmekle olur... Bir müride ilk önce gerekli olan, açıktan şeyhinin sohbetine karşı gelmeme, içten de ona itiraz etmemektir. Dıştan şeyhine karşı gelen kişi edebini terk etmiştir. İçten itiraz eden de kendini ölüme atmış olur. Bunların aksine müridin yapması gereken, ebedi olarak gizli ve aşikâr, şeyhinin emirlerine karşı gelmekten nefsinin korunmalıdır.”⁵⁴⁴

Bu konularda yazılmış ya da şeyhlerin sohbetlerinden derlenmiş kitaplarda, İslam’ın en temel değerleri ile doğrudan çatışacak ve bir Müslüman’a yakışmayacak türden diyaloglar görmek mümkündür. Örneğin Sıbgatullah Arvâsî’nin (ö.1876) sohbetlerinden derlenen bir kitapta “İhlas nedir?” şeklindeki soruya şu şekilde bir cevap verilmiştir: “Bir gün şeyhim Seyyid Tâhâ’ya “İhlas Nedir?” diye sormuştum. O da bana Şeyh Ahmed-i Cezerî’nin (ö.1640) şu meşhur dörtlüğünü okuyarak cevap vermişti: “Kuran ve ayetlere yemin ederim ki, şayet meyhanenin (tarikatın) pîri (pîr-i harabât), Lât’a (puta) secde edin dese, müridler hemen itaat ederlerdi.” Bunun üzerine ben de şeyhim Gavs-ı Hizânî’ye “İhlâsın hepsi bu mudur?” diye sordum. “Bu kadar yetmez mi?” diye cevap verdi ve devamla,

544 Abdülkâdir Geylânî, (Âdâbu’l-Mürîdin) *Tarikatın Esasları*, çev: Kazım Ağcakaya, Medine Yayıncılık 2012, s. 36-37.

“Peki, ihlâs hakkında sen ne diyorsun?” diye sordu. Şöyle dedim: “Bana göre ihlâs, müridin kesin bir inançla, mürşidinden sâdır olan her fiilin, sözün, halin, hareketin ve sükûnun Allah Teâlâ’nın emir ve rızasıyla olduğuna inanmasıdır.”⁵⁴⁵

Oysa Kuran-ı Kerim ayetlerinden hareketle ihlas, herhangi bir insana ya da şeyhe teslim olmak değil; kayıtsız ve şartsız biçimde içtenlikle ve yalnızca, hiçbir şeyin kendisine benzer olamadığı, eşsiz ve benzersiz kudret olan Allah’a teslim olmak şeklinde anlaşılmaktadır. Allah’ın nebilerinden çıkan her söz ve fiil bile doğrudan Allah’ın emir ve rızası ile gerçekleşmiyorken başka herhangi bir kişi ya da şeyhin bütün fiilleri, söz ve halleri nasıl olur da Allah’ın emir ve rızası ile gerçekleşebilir? Sonra şeyhe olan kayıtsız teslimiyeti örneklendirmek için Lât putuna tapma emrine uymak gibi bir örneğin verilmiş olması kabul edilebilecek ve masum görülebilecek türden bir açıklama değildir.

Yine aynı kitapta bu kez ihlasın en güzelinin şeyhe teslimiyet olduğu şu sözler ile ifade edilmiştir: “Gavs-ı Hizânî hazretleri, bir sohbetinde, ihlâs’ın en güzeli, kendini zorlayarak değil zevk ve rızasıyla teslimiyet göstermektir, dedikten sonra sözlerine şöyle devam etti: “Bir gün şeyhim Seyyid Tâhâ’nın müridlerinden iki âlim kendi aralarında konuşuyorlardı. Biri diğesine: “Şayet, şeyhin sana, o an için, ‘Namazı terk et!’ diye bir emir verse ne yapardın?” diye sordu. Öteki, “Kerhen (gönülsüz) de olsa emrini yerine getirirdim” diye cevap verdi. Soruyu soran âlim ise: “Hayır, ben isteyerek ve severek şeyhimin bu emrini yerine getirirdim” dedi.”⁵⁴⁶

Açıklamalardan da görüldüğü gibi şeyhe olan teslimiyet, bir anlamda Allah’a gösterilecek kayıtsız şartsız teslimiyet ile bir tutulmakta ve bu şekilde bir teslimiyetin gerçek anlamda ihlaslı ve güzel bir davranış olduğu iddia edilmektedir. Bu

545 Seyyid Sibgatullah Arvâsi, *Minah*, Semerkand 2014, s. 66-67.

546 Seyyid Sibgatullah Arvâsi, *Minah*, s. 200.

türden iddia sahiplerine ve bu iddiaları savunan kişilere tüm peygamberleri de içine alacak şekilde herhangi bir insana yönelik olarak böylesi bir teslimiyet anlayışının Kuran’da ya da Peygamberimiz Hz. Muhammed’in örnek hayatında neden olmadığını sormak gerekir. Peygamberimizi ashabi, Peygamberimize böylesi bir teslimiyet göstermişler miydi? Yoksa ona yönelik itaatleri, Allah’tan vahiy alan bir resul olması sebebiyle miydi? Dünyevi konularda ve beşeri kararlarında gerektiğinde ona itiraz etmiş ve doğru olmadığını inandıkları şeyleri bir inananın şerefine yakışır şekilde dile getirmişlerdi. İnananlar kayıtsız ve şartsız olarak Peygamberimize değil yalnız Allah’a teslim olmuşlardı.

Müridin⁵⁴⁷ hiçbir türlü şeyhinde hata ve kusur görmemesi, söz ve eylemlerini düşünüp sorgulamaması, şeyhinin kararlarına yönelik olarak neden ve niçin türünden sorular sormaması beklenir. Söz konusu kitapta, şeyhine neden ve niçin diyen müridin iflah olmayacağı iddia edilmiştir.⁵⁴⁸ Bunu en güzel şekilde yerine getiren mürid ihlaslı ve gerçek bir dindar görülürken bu sınırların dışına çıkan kişiler gerçeği gerektiği gibi kavrayamamış olan zayıf nefisli kişiler olarak değerlendirilir. Kuran ayetleri, yüzlerce yerde aklımızı gerektiği gibi kullanmamıza, anlamamıza, düşünüp sorgulamamıza vurgu yapıyorken İslam adına bu türden iddiaların kabul edilmesi söz konusu değildir.

Yine bu tür yapılarda Allah dostu olarak kabul edilen kişilere insanüstü bazı vasıflar ve kerâmetler yüklemek de alışlageldik

547 Mürid: İrade sahibi anlamına gelmektedir. Tasavvuf yolunu tutmaya veya tarikata girmeye karar veren yahut bir şeyhe bağlı bulunan kişi anlamında kullanılan mürid ile beşeri arzu ve isteklerini yok ederek hiçbir iradesi kalmayan ve Allah’ın iradesinde kaybolduğu kabul edilen kişiler kastedilmekteyse de bu iradenin ortadan kalkma kısmı aynı kalmakla birlikte bazı kişi ve çevreler tarafından iradesinde kaybolunacak olan Allah değil, şeyh haline dönüştürülmüştür. Oysa ancak akli ve iradesi devrede olan bir insanın, Allah katında bir anlam ve değeri vardır. Aksi halde kendisinde kaybolunan şeyhlerin kişiyi hangi yollara sürükleyeceği ve nerelere çıkaracağı belirsiz olduğu için bu yol güvenli değildir.

548 Seyyid Sıbgatullah Arvâsi, **Minah**, s. 73-74.

bir adettir. Öyle ki ancak bu türden asılsız ve temelsiz iddialar ile müridlerin şeyhlerine koşulsuz olarak itaat edeceklerine inanılır. Şeyhi aşırı yüceltme, şeyhin doğrudan Allah'tan haber aldığını, Peygamberimiz ile görüştüğünü söyleme ve âlemdeki hadiseler üzerinde tasarruf sahibi olduğunu iddia etme gibi inanç ve kabullere sıklıkla rastlanır. Hatta öyle ki Allah dostu kabul edilen kişiler öldükten sonra da müridleri onların hâlâ hayatta olduklarını ve kendilerinden haberdar olduklarını sansınlar diye çeşitli hikâyeler üretilmekten çekinilmemiştir.

Söz konusu kitapta geçen konulardan birinde Allah dostlarının ölü olmadıkları, şu sözler ile ifade edilmiştir: “Gavs anlatıyor: Şeyhim Seyyid Tâhâ'nın vefatından sonra postuna oturan kardeşi Şeyh Salih sohbetlerinde şöyle derdi: “Diri kedi ölmüş aslandan iyidir.” Gavs-ı Hizânî buyurdular ki: “Bunun akabinde rüyalarımda şeyhimi gördüm. Şöyle diyordu: Salih benim ölü olduğumu sanıyor, oysa ben ölü değilim.”⁵⁴⁹

Bir insan ölünce nasıl ölü olmaz? İşte bu türden iddialar ancak tasavvuf ve tarikat yapılarının içinden çıkar. Oysa Kur'an ayetleri açıkça: **Her can ölümü tadıcıdır** (Âli İmran 185; Ankebut 45) demektedir. Hiç şüphesiz buna peygamberler de dâhildir. Peygamberimiz de bizler gibi ölümlü bir beşerdir. Allah tarafından tekrar diriltilene kadar bu dünya ile tüm ilişkisi kesilmiş ve karşılıklı davalaşmalar ahirete bırakılmıştır: **Senden önce hiçbir beşere ölümsüzlüğü vermedik; şimdi sen ölürsen onlar ölümsüz mü kalacaklar? Her nefis ölümü tadıcıdır. Biz sizi, şerle de, hayırla da deneyerek imtihan ediyoruz ve siz bize döndürüleceksiniz.** (Enbiya 34-35). **Hiç kuşkusuz sen de öleceksin, onlar da ölecekler. Sonra siz, kıyamet günü Rabbinizin huzurunda davallaşacaksınız.** (Zümer 30-31). Peygamberlerin dahi ölünce ölü oldukları yerde

549 Seyyid Sıbgatullah Arvâsi, *Minah*, s. 228-229.

herhangi bir insanın ya da şeyhin diri olması kabul edilebilir mi? Şüphesiz edilemez.

Daha önceki bölümlerde Ahmed Eflaki'nin **Ariflerin Menkıbeleri** isimli çalışmasından bazı alıntılar yapılmış ve tasavvuf adı altında ne tür inançların İslam'ın içine sokulduğu gösterilmeye çalışılmıştır. Söz konusu bu kitapta geçen anlatılardan birinde, müridin şeyhini nasıl görmesi gerektiğine dair son derece yakışıksız ve Kuran'a aykırı sözlerin şu şekilde ifade edildiği görülür: “Yine Sultan Veled buyurdu ki: Bir gün babam medresede bilgiler saçıyordu: Gerçek mürid, kendi şeyhinin herkesten üstün olduğuna inanan kişidir. Öyle ki, bir adam Bayezid'in (Bistâmi) müridlerinden birine “Şeyhin mi büyük, yoksa Ebû Hanîfe mi?” diye sordu. Mürid: “Şeyhim” diye cevap verdi. Sonra: “Ebu Bekir mi büyük, senin şeyhin mi?” diye tekrar sordu. O yine “Şeyhim” diye cevap verdi. (Nihayet) o, birer birer bütün sahabeyi saydıktan sonra: “Muhammed mi büyük, senin şeyhin mi?” dedi. O yine: “Şeyhim büyüktür” dedi. En sonunda: “Tanrı mı büyük, senin şeyhin mi?” diye sordu. Mürid: “Ben Tanrı'yı şeyhimde gördüm, şeyhimden başka bir şey tanımam, hep onu tanırım” dedi. Başka bir müride de: “Tanrı mı büyük, yoksa senin şeyhin mi?” diye sordular. O da: “Bu iki büyük arasında hiç fark yoktur” dedi. Ariflerden biri de: “Bu iki büyükten daha büyük biri lazımdır ki, o bu farkı ortaya koysun” demiştir.”⁵⁵⁰

Görüldüğü gibi burada da açık bir şekilde şeyhin, bütün sahabeden ve Peygamberimizden üstün görülmesi gerektiği iddia edildikten sonra “Tanrı mı büyük, senin şeyhin mi?” şeklindeki çirkin soruya “Tanrım büyüktür” dahi denilememiş ve şeyh ile Allah birbirine denk hale getirilmiştir. İşte Allah'ın ayetlerinin, aklın ve vicdanın terk edilerek fitrata aykırı inanç ve kabuller bataklığına saplanmanın kaçınılmaz olarak insanları

550 Ahmet Eflâki, **Ariflerin Menkıbeleri**, s. 265.

getirdiği yer tam olarak burası. Çünkü bu kişiler kendilerini insanüstü varlıklar olarak konumlandırmış ve müridlerini kendilerine kul ve köle yapmışlardır. Söz konusu kitapta geçen bir anlatı bu durumu özetler bir içeriktedir:

“Yine Tokat’ta itibarlı bir sûfi vardı. Bu sofi, dostların secde etmelerini çok kez yerer ve taklitçilere yaraşır bir şekilde itiraz ederdi. Çelebi hazretleriyle karşı karşıya geldi ve korkusundan bir can düşmanı ile karşılaşmış gibi oldu. Çelebi ona dedi ki: Ey derviş! Bize, secde etmek sana yakışmaz. Çünkü senin yapacağın secde, küfrün ta kendisidir; çünkü sen bizi kendin gibi bir beşer görüyorsun. Sen beşeriyetten geçip meleklik makamına erişmemişsin. Senin bize saldıgın nazar, İblis’in hile dolu nazarıdır. Şiir: Sen azizleri beşer gibi görüyorsun. Bu görüşün sana İblis’ten miras kaldığını bil. Sen, şeyhin zekâ ile dolan içindeki nurlardan habersizsin; çünkü eşeksin, fakat bizim müridlerimizin secde etmemesi tam bir küfürdür. Çünkü hakkın nuruna sırtını çevirmek, şeytanın mezhebini taklit etmek, körlerin işidir ve büyük bir hatadır. Bir kör böyle hareket eder. Bizim dostlar ise, ezelden ebede kadar Tanrı’nın: “Ey melekler Âdem’e secde ediniz. Onlar da secde ettiler, ki bir göstermediler” ayetinde buyurulan emrin kullarıdır... Bunun üzerine bu gönlü yaralı derviş, derhal elbiselerini yırttı, kul ve mürid oldu; kendi katırını da Çelebi’ye hediye etti ve özürler dileyip kurtuldu.”⁵⁵¹

Mutasavvıf Muhammed Emin el-Kurdî (ö.1914), **Tenviru’l-Kulub** isimli kitabında müridin şeyhine karşı takınması gereken âdâbı şöyle anlatır: “Mürid, şeyhine tazim göstermeli, açık ve gizli bütün durumlarda onu büyük tanımalıdır. Maksudunun ancak onun eliyle gerçekleşebileceğine inanmalıdır. Gözü başka bir şeyhe meyledecek olursa, şeyhinden mahrum olur ve feyiz ona kapanır. Şeyhin bütün tasarruflarına razı

551 Ahmet Eflâkî, **Ariflerin Menkıbeleri**, s. 665.

olması, ona itaat etmesi ve boyun eğmesi gerekir. Mal ve beden ile ona hizmet etmelidir. Çünkü irade ve muhabbetin cevheri ancak bu yolla belli olur. Doğruluk ve samimiyet ölçüsü ancak bu ölçü ile bilinir. İşlediğinin zahiri haram da olsa, şeyhinin yaptığına itiraz etmemelidir. Ona “Niçin böyle yaptın?” dememelidir. Çünkü şeyhine “Niçin?” diyen kişi asla felah bulmaz. Zahirde şeyhten kötü bir durum sadır olabilir, fakat batını itibariyle o durum güzeldir. Küllî ve cüzî, ibadet ve adet olsun, bütün işlerde iradesini şeyhinin iradesine teslim etmelidir. Gerçek müridin alametlerinden biri de, şeyhi kendisine “şu fırına gir” derse girmesidir. Şeyhin durumlarını hiçbir şekilde araştırmamalıdır. Zira böyle bir şey çok kişi için meydana geldiği gibi, helakine sebep olabilir. Bütün durumlarda şeyhi hakkında hüsnü zanda bulunmalıdır...

Bereketini kazanması için ikamette ve yolculukta, bütün işlerinde şeyhini kalbinden çıkarmamalıdır. Dünya ve ahiretle ilgili elde ettiği bütün bereketlerin kendisine şeyhinden geldiğine inanmalıdır... Testereleyle bile kesilse, şeyhinin bir sırrını açmamalıdır. Şeyhinin gönlünün meylettığını sezdiği bir kadınla evlenmemeli ve şeyhinin boşadığı yahut ondan dul kalan bir kadınla asla evlenmemelidir. Şeyhin sevdiği kişilerle oturmalı, sevmediği kişilerle oturup kalkmamalıdır. Kendisine iltifat etmemesine ve kendisinden yüz çevirmesine sabretmeli, falan için şöyle böyle yaptığı halde niçin bana böyle yapmıyor, dememelidir. Şeyh için hazırlanmış olan yere oturmamalı, izni olmadan herhangi bir konuda ona ısrar etmemeli, yolculuğa çıkmamalı, evlenmemeli ve önemli bir iş yapmamalıdır...⁵⁵²

Nakşibendilerin el kitaplarından biri olan **Adâb** kitabında ise müridin durumunun şu şekilde anlatıldığı görülmektedir: “Mürid, mürşid-i kâmilin elinde, gassâl (ölü yıkayıcı) elindeki meyyit (ölü) gibi olmalıdır. Gassâl, meyyiti yıkamak için nasıl

552 İbrahim Sarmış, *Tasavvuf ve İslâm*, s. 423-424.

öteye beriye çevirirse, mürid de bütün arzu ve isteklerini terk etmeli, mürşidi karşısında bir varlık göstermemeli ki onu la-yıkıyla temizlesin ve menzil-i maksûduna erıştırsin. Mürid, mürşidine bedenî, malî ve kalbî hizmetinin âdâb ve şartlarına riayet ederek yapacağı hizmetinde kusur etmemeye çalışır... Mürid, mürşidin fiil ve hareketlerine kalben itiraz etmemelidir. Eğer, anlayamadığı bir hareketini görürse onu hayra yorar. Bunu yapamazsa kendi anlayışını zayıf olarak kabul etmelidir... Mürşid-i kâmilin emir ve hareketlerine itirazın çirkinliği, diğer bütün çirkinlikleri gölgede bırakır. İtiraz eden mazur görülmez. Çünkü mürşid-i kâmile itiraz eden kendini öyle perdeler ki bu derdin ilacı yoktur... Şeyhinin hiçbir emrine hıyanet etmemelidir. Ona hürmet ve tazimde kusur etmemeye, hiçbir şekilde ona ters davranmamaya gayret etmelidir... Bunun için de mürşidinin emir ve irşadı karşısında gassal elindeki meyyit gibi olmalıdır. Ne olursa olsun şeyhin sözünü reddetmemelidir. Kendi bildiği doğru bile olsa. Ayrıca bilmeli ve şöyle inanmalıdır ki şeyhin hatası, müridin doğrusundan hayırlıdır.”⁵⁵³

Görüldüğü gibi tam da kişinin kendini şeyhine kayıtsız şart-sız teslim etmesi beklenmektedir. Soru, sorgulama, itiraz ve yadırgamak yok; sadece itaat ve teslimiyet var. Öyle ki yanlış olduğu apaçık olan bir konuda dahi şeyh hakkında olumsuz ve kötü düşünmek yok. Çünkü şeyhin bütün hareketlerinin Allah’ın emri ile gerçekleştiğini kabul etmek yanlış ve hatalı olarak görülen şeyler için de Allah’ın kişiyi şeyhi ile imtihan ettiğine inanmak var. Sistem, kendi içine aldığı insanlara dışarıdan müdahaleye izin vermeyecek şekilde sağlam kurulmuş. Böylece mürid, şeyhine kul köle olmuş:

“Şeyhine hiçbir surette itiraz etmemek, onun gizli-açık hiçbir hareketini yadırgamamak. Eğer şeyhin herhangi bir hareketini yadırgarsa bu bir günah sayılır. Ondandır Allah’a istiğfar

553 Muhammed b. Abdullah el-Hânî, **Âdâb**, Erkam Yayınları 2016, s. 138-141.

etmesi lâzımdır. Çünkü hakiki bir şeyh-i kâmil ancak Allah'ın emrinden dışarı çıkmaz. Allah ise münkeri emretmez. Lakin Allah, dilediklerini gerek şeyh ile gerekse insanlardan herhangi biri vasıtasıyla imtihan eder.”⁵⁵⁴ “Mürid, şeyhinden kendisine geleni Allah'tan bilmelidir. Gelen hayır ise Allah'ın lütfu, şer gibi görünürse Allah'ın imtihanıdır.”⁵⁵⁵

Demek ki mürid şeyhini, olabilecek en çirkin eylem ve söylem içinde görse de bunda bir hayır araması, şeyhin mutlaka bir bildiğinin olduğuna inanması ya da kendisine dışarıdan son derece çirkin görülen bir konu dahi olsa Allah tarafından şeyhi üzerinden imtihan edildiğini bilmesi beklenmektedir. İşte bu şekilde bir beklenti ve bu beklentiye uygun davranış ve kabuller sebebiyle gerektiğinde insanlara din ve insanlık dışı her türlü şeyi yaptırabilmekte ve tüm bunlarda bir hikmet ve Allah'ın rızası bulunduğu masalı ile insanlar uyutulabilmektedirler.

Şeyh ve mürid arasındaki ilişki konusunda İbn Arabî de ortak bir inancı paylaşmakta ve şöyle söylemektedir: “Bu itaat üstünkörü ve ihlasla olması lazımdır. Şartsız ve tam olmalıdır. Mürid, tevilsiz, cevapsız, özürsüz ve tepkisiz şeyhin emirlerine harfiyen bağlı kalır. Şeyhin emri akıldışı, hatta haram işlemeyi de emretse, harfiyen bu emirlere itaat etmesi lazımdır. Şeriata muhalefet ettiğini görsen bile, ona itiraz etmeyi aklına bile getirmemelisin. Çünkü insan masum değildir.”⁵⁵⁶

Bu konuda birçok örnek verilebilir ancak son olarak meşhur tasavvufçulardan Suhreverdi'den de bir alıntı aktarmak mesele- nin ne boyutlarda olduğunun anlaşılması ve konuyu daha fazla uzatmamak açısından yeterli olacaktır: “Şeyhin sözü hak ile hak'tan ve hak içindir. Cebrail, vahiy konusunda emin olduğu gibi, şeyh de ilhamı müridlere aktarmada emindir. Cebrail vahiye hıyanet etmediği gibi, şeyh de ilhamda hıyanet etmez.

554 Muhammed b. Abdullah el-Hâni, *Âdâb*, s. 187.

555 Muhammed b. Abdullah el-Hâni, *Âdâb*, s. 11.

556 İbrahim Sarmış, *Tasavvuf ve İslâm*, s. 426.

Resulullah heva ile konuşmadığı gibi, şeyh de ona uyararak zahir ve batında hevasından konuşmaz... Müridin şeyhe karşı en güzel edebi, sessizlik, donukluk ve hareketsizliktir (sükût, humud ve cumud). Şeyhin izni olmadan çok konuşmamalı, çok gülmemeli, sesini yükseltmemelidir. Şeyhin durumundan kendisine kapalı bir şey olursa, Musa ile Hızır kıssasını hatırlamalı ve itiraz etmemelidir. Üstadına “Hayır” diyen asla felah bulmaz. Şeyh varken mürid sadece farz namazı kılmalıdır. Çünkü onun görevi hizmettir. Şeyhine bütün durumlarını açmalı ve gizlememelidir.”⁵⁵⁷

Görüldüğü gibi insanları kendilerine kul, köle etmek için gerektiğinde Allah’ın ayetlerini çekiştirmekten, onlara olmadık anlamlar yüklemekten ve işlerine geldiği gibi kullanmaktan ve kendilerini herkesten üstün bir dereceye yükseltmekten kaçınmamışlardır. Bazen sadece Allah’a ait olan özellikleri bazen de Peygamberimiz ile ilgili özel durumları şeyhlere nisbet etmekten çekinmemişler ve İslam’ı tanınmaz bir hale getirmişlerdir. Şayet bu tür iddialar şirk değilse, başka hiçbir şey şirk değildir. Bu türden iddia ve anlayışları herkesin kavrayamayacağını, bu yolda akılla yürünmeyeceğini, bu türden iddialara itiraz eden insanların yeteri kadar iman ve ihlas sahibi olmadıklarını söyleyerek saf ve iyi niyetli insanları hipnotize edercesine istismar etmenin hesabı verilemez. Gerçek anlamda iman etmek isteyen bir Müslüman, aklını devre dışı bırakmaz, irade ve imanını başkalarının eline teslim etmez, Allah’ın apaçık ayetlerine rağmen o ayetlere aykırı hareket etmez, Allah’tan başkasına teslim olmaz, O’ndan başkasına kulluk ve secde etmez, Kuran ayetlerinden ve Hz. Peygamberin örnekliğinden başka mürşid edinmez.

Allah peygamberlere dahi bu kişilerin şeyhlere yükledikleri gibi görev ve yetkiler vermemiştir. Allah, hiçbir insanın

557 İbrahim Sarmış, *Tasavvuf ve İslâm*, s. 426.

başka bir insana -bu kişi Peygamberimiz dahi olsa- alıntılarda iddia edildiği gibi bir teslimiyette bulunmasını emretmemiştir. Öte taraftan ayetler Peygamberimize açık bir şekilde sevdiği ve doğru yola girmesini dilediği herkesi doğru yola ileteceğini bildirmektedir: **Şüphesiz ki sen sevdiğin (dilediğin) herkesi doğru yola yönlentezsin ve fakat Allah (isteyenin) doğru yola yönelmesini diler. Zira O kimin doğru yola girmek istediğini çok iyi bilir.** (Kasas 56). Buna rağmen şeyhlerin diledikleri kişileri kurtarabileceklerine inanılmaktadır. Ayetler hesap günü bütün şefaatin yalnızca Allah'a ait olduğunu haber vermektedir: **Şefaata, tümünden ve sadece Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü/yönetimi O'nundur. Sonunda O'na döndürüleceksiniz.** (Zümer 44). Buna rağmen şeyhlerin diledikleri kimselere şefaata edebileceklerine inanılmaktadır.⁵⁵⁸

558 Kuran ayetleri, Allah'tan başka bir veli, destekçi, yardımcı ve kendisine şefaata edecek birilerini arayanların bu arayışlarının boşa çıkacağını haber vermekte ve bu gerçek karşısında öğüt alıp düşünmemizi söylemektedir: **Sizin O'nun dışında bir yardımcınız ve şefaatiniz yoktur. Yine de öğüt alıp düşünmeyecek misiniz?** (Secde 4). Ayetler şefaatin sadece Allah'a ait olduğunu ifade ederler: **Şefaata, tümünden ve sadece Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü/yönetimi O'nundur. Sonunda O'na döndürüleceksiniz.** (Zümer 44). **Din gününün ne olduğunu sana bildiren nedir? Evet, din gününün ne olduğunu sana bildiren nedir? Bir gündür ki o, bir benlik bir başka benlik için hiçbir şeye güç yetiremez. O gün, buyruk yalnız Allah'ındır!** (İnfitar 17-19)

Peygamberimize, hesap günü Allah'ın huzurunda toplanacaklarını bilenleri ve bu konuda endişe içinde olanları Kuran ile uyarması çünkü hesap günü Allah'tan başka veli de şefaataçı de olmayacağını bildirilmiştir: **Rablerinin huzurunda toplanacaklarından korkanları, onun (Kuran) ile uyar! Onlar için Rablerinden başka ne bir dost ne de bir aracı (şefaataçı) vardır; belki sorumluluk bilinci ile davranırlar.** (En'am 51). Bu ayetlere rağmen Allah'ın, hakkında cehennem azabı hükmü verdiği kişilerin, Peygamberimizin devreye girmesi yani o kişilere şefaata etmesi sebebiyle kurtulacağı iddia edilir. Oysa Kuran bu konuda da çok açık ve net bir açıklama yapar ve Peygamberimize şu şekilde bildirir: **Hakkında azap kesinleşmiş olanı, ateştekini, sen mi kurtaracaksın?** (Zümer 19). Yine Kuran açık bir şekilde hiç kimsenin şefaatinin kabul edilmeyeceği hesap gününden sakınmamız konusunda uyarıda bulunur: **Ve hiç kimsenin, hiç kimse adına bir şey ödemeyeceği, hiç kimsenin şefaatinin kabul edilmeyeceği, hiç kimseden bir fidye alınmayacağı ve yardım görülmeyeceği bir günden sakının.** (Bakara 123). **Ey iman edenler, hiçbir alışverişin, hiçbir dostluğun ve hiçbir şefaatin olmadığı gün gelmezden evvel, size rızık olarak verdiklerimizden infak edin.** (Bakara 254).

Tarikatların, genel itibariyle bakıldığında dine yarardan çok zararı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Geleneksel yaklaşım dikkate alındığında tarikata bağlı olmanın dini inanç ile özdeş kılındığı görülür. Bu durum, pek çok insanın farkında olmadan dinden uzaklaşmasına sebep olmuştur. Oysa Kuran ayetleri incelendiğinde her ne kadar inananların bir arada ve dayanışma içinde hareket etmeleri tavsiye edilse de mutlaka bir tarikat ya da cemaat altında faaliyet yapılması gibi bir gerekliliğin bulunmadığını görürüz. Bununla birlikte gerek yaşam tarzı gerekse şekil itibariyle toplum nazarında olumsuz izlenimler bırakan ve insanların maddi manevi değerlerini sömürerek dini hassasiyetlerini suistimal eden çeşitli tarikat ve grupların ortaya çıkardıkları kötü örneklerin insanların inanç dünyası üzerinde çeşitli tahrifatlar yaptığını görmek mümkündür.

Bunun yanında gerçek bir iman ve ihlâs çatısı altında bir araya gelmiş samimi inananların oluşturduğu yapılanmalarının ise özellikle manevi değerlerinden yoksun kalmış modern insanın gerek zihin gerekse manevi dünyasının zenginleşip olgunlaşmasında pay sahibi olduğunun söylenmesi de mümkündür. Ancak bunun Kuran'a uygun ve gerçekten samimi ve dünyevi açıdan beklentisiz bir şekilde gerçekleştirilmesi için bir şeyhe koşulsuz bağlılık esasına dayalı klasik tarikat anlayışından kurtarılması, insanların bir şeyhe ya da gruba değil, Allah'a ve Kuran'a çağırılması, akıllarını gerektiği gibi kullanmalarının, ilme ve bilime yönelmelerinin, gerektiğinde itiraz edebilecek şekilde düşünüp sorgulamalar yapmalarının teşvik edilmesi gerekir.

İSLAM, SİYASETE YA DA GÜCE ALET EDİLECEK BİR DİN DEĞİLDİR

Bilindiği gibi siyaset (politika) devlet işlerini düzenleme ve yürütme faaliyetidir. Politika bilimi de politik hareketler ile güç edinilmesi ve edinilen gücün kullanımı konusunu incelemektedir. Dolayısıyla siyaset insani bir faaliyettir. İlahi olan din, insani olan siyasete ve güce kurban ya da alet edilemez veya siyasi güç ve hâkimiyet kazanmak için kullanılamaz.

Siyaset anlayışları ya da siyasal yaklaşımlar kişi ve toplumlara göre değişebileceği gibi konu bazında da birbirleri arasında haklı ve haksız olabilecekleri yönleri bulunabilir. Oysa din, insan için ortak paydadır. İlahi buyruklar, hangi siyasi görüş ya da ideolojik anlayışta olursa olsun inanan insanlar açısından birdir.

Siyasi bir taraf kendisini dinin temsilcisi ya da sözcüsü olarak görüp konumlandığı yerde kendi siyasi görüşünden olmayanı otomatikman kendi dininden de görmeme hatasına düşecektir.

Oysa din insanüstü ilahi bir buyruk olması sebebiyle siyasete ya da herhangi bir ideolojik görüşe indirgenemeyecek kadar yüce bir değerdir.

Din, her türü siyasi ve ideolojik tartışma, anlaşmazlık ve yorumun üzerindedir. İslam, insanlığın ortak değeri ve paydasıdır.

Eskilerin ifadesi ile devletin dini olmaz. Devletin dini adalettir. Devlet dini hükümler ile değil doğruluk, adalet, akıl, erdem, ehliyet ve istişare gibi değerler ile yönetilir. Bu değerlerin tamamı da dinin merkeze koyduğu evrensel değerlerdir.

Devlet yönetimi, yönetim sınırlarında yaşayan herkese inancına, inançsızlığına, cinsiyetine, diline, soyuna, eğitimine, sosyo-ekonomik durumuna, partisine ya da bağlı olduğu grup veya ideolojisine bakılmaksızın eşit şekilde yaklaşmak durumundadır. Adil bir yönetim ancak bu şekilde gerçekleşebilir.

Çeşitli dini grup ve cemaatlerin devletin içine sızması ve yönetimde söz sahibi olmasına, kamu malını kendi grubu namına kullanmasına, kendinden olanı kayırarak kendinden olmayanı yok etme çabasına girmesine engel olunması ve bu konuda ciddi tedbirler alınması gerekir. Çünkü bu yapılara mensup kişilerin önemli bir çoğunluğu için kendi cemaati ve şeyhi Allah'tan da, vatan, millet, dünya, ahiret, adalet ve merhametten de önce gelmektedir. Herkes kendinden olanı bir yerlere getirme ve kadrolara yerleştirme gayreti içine girecektir. Bu ülke ve bu ümmet bu tür yapıların ihanetlerini acı bir şekilde tecrübe etmiştir. İslam ülkeleri içten içe çökmüş ve değerlerini tüketmiştir. Eline fırsat ve güç geçen yapıların farklı davranmayacakları neredeyse kesindir.

Hem dini hem de evrensel değerlere uygun bir yönetim, yakınların kayırılmadığı, kendisinden olmayanın ötekileştirilmediği, devlet yetkilerinin kötüye kullanılmadığı, kamu malının zarar ve ziyana uğratılmadığı, yolsuzluk, hırsızlık ve usulsüzlük yapılmadığı, kamu malından servet biriktirilmediği, bürokratik kurumların demokrasinin gereği olarak bağımsız karar alabildiği, yargı üzerinde siyasi baskı oluşturulmadığı, düşünce ve eleştirinin suç sayılmadığı, yöneticilerden korku duyulmadığı, sivil toplum örgütlerinin ve medyanın bağımsızlığına sınırlama getirilmediği, kaynakların israf edilmediği, eğitime, sağlığa, kültürel etkinliklere, sanata, çevreye, bilim ve teknolojiye fazlasıyla yatırım yapıldığı, her türlü kamu faaliyetinden halkın haberdar edildiği, yöneticilere güven duyulduğu, gerektiğinde yöneticilerin hatalarının sorumluluklarını üstlendikleri, görevlerini erdemli bir şekilde devredebildikleri,

gerekirse yargılanabildikleri, yönetenin asıl amacının yönettiğine hizmet etmek olduğunun unutulmadığı, çalışanların ekonomik açıdan geçim durumlarının olabildiğince yüksek olduğu, şeffaf ve bağımsız kurumlar tarafından denetlenebilir bir yönetimdir.

Bu değerlerin olmadığı ya da eksik olduğu yönetimler adaletsizliğe, haksızlık ve hukuksuzluklara yönelir ve ardı arkası kesilmez gerekçe ve bahaneler üretirler. Bir yöneticinin en başta kendisine yapacağı en büyük iyilik adaletli olması, en büyük kötülük ise adaletten sapmasıdır.

İslam dininin hükümleri çok sağlam bir güven ve adalet temeline dayalıdır. Ayetin ifadesi ile: **Allah, adaletle hükmedenleri sever.** (Maide 42)

Pek çok ayette adaletin gözetilmesi, haksızlıklara karşı mazlumun desteklenmesi ve bu sayede toplumsal düzenin sağlanmasına yönelik tavsiyeler görmek mümkündür: **Şu bir gerçek ki, Allah size emanetleri, onlara ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor. Allah size bu şekilde ne güzel öğüt veriyor. Şüphesiz Allah çok iyi İştir (Semî) ve çok iyi Görür (Basîr).** (Nisa 58)

Söz konusu adalet anlayışı o denli titiz ve hakka hukuka riayete dayalı bir adalet anlayışıdır ki yakınlar aleyhine dahi olsa tereddüt etmeden gözetilmelidir. Çünkü Kuran ayetleri yakınlarınız aleyhine de olsa adaletli olun demektedir: **Ey iman edenler! Kendiniz, anne-babanız ve yakınlarınız aleyhine de olsa, zengin veya fakir de olsalar, adaleti dimdik ayakta tutarak Allah için tanıklık edenler olun. Allah, ikisine de sizden daha yakındır. O halde nefsinizin arzusuna uyararak adaletten sapmayın. Eğer dilinizi eğip bükerek yahut çekimser kalırsanız, Allah yapmakta olduklarınızdan haberdardır.** (Nisa 135)

Müslümanlar Peygamberimizden sonra, zamanla en temel evrensel değerleri ve Kuran'daki yönetime dair olmazsa olmaz ilkeleri terk ettikleri için günümüz dünyasında değer üreten ve adaleti temsil eden değil, değerleri yitiren ve adaletten yüz çeviren bireyler ve toplumlar haline geldiler. Çünkü Peygamberimizden hemen sonra iktidar karmaşası ve siyasi mücadeleler baş gösterdi. İlk dönemlerde her türlü kargaşa ve komplo-lara rağmen mümkün olduğunca birlik içinde kalınmaya çalışılmıştı. Ancak bu çabalara rağmen ilk halife olan Hz. Ebu Bekir hariç diğer üç halife bu çabalarının bedelini canları ile ödemek zorunda kaldılar. Bu süreçte ortaya çıkan fitneler sonucu bir yandan Müslümanlar birbirlerine kıyarken diğer yandan siyasi hak ve iktidar için, Peygamberimiz üzerinden hadis üretme faaliyetleri de başlamıştı. Bilindiği gibi Hz. Osman'ın şehit edilmesi,⁵⁵⁹ Cemel vakası,⁵⁶⁰ Sıffin savaşı,⁵⁶¹ Harura olayı,⁵⁶² Kerbela faciası⁵⁶³ gibi fitneler sahabe döneminin en büyük fitneleri olarak İslam tarihi içindeki acı yerini almışlardır. Bu fitneler sebebiyle de hem kişiler hem de davalar uğruna çokça yalanların söylendiği ve asılsız rivayetlerin ileri sürüldüğü bir döneme girilmiştir.⁵⁶⁴

559 656 yılında Hz. Osman'ın katledilerek şehit edilmesinin Müslümanlar arasında çıkan ilk büyük fitne olduğu ve bu olayla kanlı siyasi mücadelenin zirve noktasına ulaştığı kabul edilir.

560 656 yılında Hz. Osman'ın şehit edilmesi üzerine ortaya çıkan fitnenin sonuçlarından biri olarak Peygamberimizin eşi Hz. Aişe ile Peygamberimizin amcasının oğlu ve aynı zamanda damadı olan Hz. Ali arasında cereyan eden savaş. Peygamberimize böylesi yakın iki önemli şahsın karşı karşıya gelerek savaşması, söz konusu dönemde Müslümanların ne durumda olduğunu ve nasıl bir karmaşanın içine saplandığını tahmin edebilmek için yeterli bir gösterge olsa gerek.

561 Hz. Osman'dan sonra başa geçen Hz. Ali'nin hilafetini tanımayan ve iktidarı ele geçirmek için her türlü yola başvuran ve Hz. Osman'ın şehit edilmesinden Hz. Ali'yi sorumlu tutan Muâviye b. Ebû Süfyân ile Halife Hz. Ali arasında 657 yılında yapılan savaş.

562 Hz. Ali'nin 658 yılında Haricilerin üzerine giderek onlarla savaşması.

563 Hz. Hüseyin ve ailesinin 680 yılında Emeviler tarafında şehit edilmeleri.

564 Mehmed Said Hatipoğlu, **İslami Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu**, s. 101.

Kuran-ı Kerim gibi muhteşem bir vahyin rehberliği ve Hz. Muhammed gibi muazzez bir resulün örnekliliği ile şeref- lenmiş olan İslam ümmeti, Peygamberimiz dönemindeki birlik ve kardeşlik ruhunu devam ettiremeyerek siyasete, iktidar hırsı ve dünyevi mücadeleye kurban edilmiş, en temel değerleri ayaklar altında çiğnenmiş ve telafisi mümkün olmayacak şekilde açılan derin yaralar sebebiyle ayrılık ve anlaşmazlığa düşerek ağır bir darbe almıştı.

Dört büyük yönetici sonrasında meydana iyice boş bulan ve iktidar uğruna her türlü uygunsuz yola başvurarak İslam'ı içinden yaralayanlar, adalet, merhamet, istişare ve ehliyet gibi en temel değerlere bağlı nebevi hilafeti saltanata dönüştürmek ile kalmadılar aynı zamanda baskı ve zorbalıkla elde ettikleri yönetimlerini eleştiren toplumun ileri gelen âlim ve önderlerini de türlü yollar ile sindirerek Müslümanlar üzerinde yapılan en büyük darbeyi gerçekleştirmiş oldular. Siyasi ve ilmi anlamdaki bu darbenin, İslam ümmetinin bugün içinde bulunduğu durumun en öncelikli nedeni olduğu görülmektedir. Dinin açık bir şekilde siyasete alet edilmesi ile bu yeni siyaset anlayışının getirdiği güç, kitleleri kontrol etmek için en etkili silah olduğu tecrübe edilince bu durum, yöneticilerin başlarını döndürmüş ve böylece Allah'ın apaçık uyarıları da hayatın dışına çıkarılmıştır.

Durum böyle olunca her gelen yönetim, kendi iktidarını güçlendirip garanti altına alabilecek ve kendine tehdit oluşturmayacak dini anlayış ve görüşleri destekleyip yayma, Allah'ın Kitabı'ndan delil getirmek suretiyle bu haksızlıklara karşı çıkan, adalet ve merhamet sahibi âlimlere ve halktan kişilere baskı ve zorbalık yaparak sindirme yoluna gitmiş ve bu konuda genellikle istedikleri neticeleri elde etmişlerdir.⁵⁶⁵

---

565 Son derece önemli olan bu konu, çalışmanın sınırlarını daha fazla aşmamak adına burada detaylı bir şekilde işlenmeyecektir. Nebevi yönetim şeklinin saltanata dönüştürülme süreci ve sahabe dönemi iktidar kavgaları hakkında detaylı bilgi

İSLAM, MEZHEPSEL AYRILIKLARIN OLDUĞU BİR DİN DEĞİLDİR

Bilindiği gibi Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslâm dinleri içinde çeşitli mezhepler ortaya çıkmıştır. Ortaya çıkmıştır ifadesi rastgele seçilmiş bir ifade değildir. Mezheplerin durumu tam da bunu ifade etmektedir. Çünkü söz konusu dinleri getiren peygamberlerin hayatlarında da beraberinde getirmiş oldukları kutsal kitaplarda da sonradan ortaya çıkan bu mezheplere atıf yoktur. Bu ise mezheplerin ilahi değil insani bir oluşum ve ayırım olduğunu göstermektedir. Mezhep, din değildir. Olsa olsa insanların içinde buldukları şartlar üzerinden dini anlama şekli ya da biçimi olarak görülebilir. Ancak zaman içinde bazı kişi ve çevreler mezheplerini dinselleştirmiş ve kendi mezhebinden olmayanı kendi dininden olmayan gibi değerlendirmiştir. Maalesef günümüz dünyasında da bu çarpık anlayış aynı şekilde devam etmektedir.⁵⁶⁶

Oysa herhangi bir mezhep ya da oluşumun İslam'a eşitlenmesi veya İslam'ın temsilcisi olarak kabul edilmesi söz konusu olmadığı gibi bunu yapmanın İslam'a verilecek en büyük zararlardan biri olduğu bilinmelidir: “Hz. Peygamber’in vefatına müteakip ortaya çıkan ve dini nitelik taşıyan bütün oluşumlar, dinin anlaşılma biçimleridir. Bütünüyle beşeri olan bu tür oluşumların İslam’la özdeşleştirilmesi hem İslam’ın evrenselliğine, hem de insan gerçeğine aykırı olacaktır. Bu sebepten,

---

için bakınız: Mustafa İslamoğlu, **İmamlar ve Sultanlar**, Düşün Yayıncılık 2017; Ahmet Akbulut, **Sahabe Dönemi İktidar Kavgası**, OTTO 2017.

566 Mezhepler ile ilgili detaylı bilgi için: Hasan Onat, Sönmez Kutlu, **İslam Mezhepleri Tarihi**, Grafiker Yayınları 2012.

İslam'ın ve İslam'ın anlaşılma biçimlerinin birbirinden ayrılması gerekmektedir...⁵⁶⁷

Kuran ayetlerinden kitap ehlinin de kendilerine gelen ve apaçık gerçekleri içeren Allah'ın ayetlerine rağmen kendi aralarında mezheplere ayrıldıkları ve gerçeği yalanladıkları görülmektedir. Şüphesiz bu ayetler ve uyarılar Müslümanlar benzer hataları tekrar etmesinler diyerdir: **Ey Kitap Ehli, neden hakkı batıl ile örtüyor ve bildiğiniz halde hakkı gizliyorsunuz?** (Âli İmran 71). **Kitap Ehlinde olanlar, ancak kendilerine apaçık belgeler geldikten sonra fırkalara ayrıldılar.** (Beyyine 4). **Hiç şüphesiz din, Allah Katında İslam'dır. Kitap verilenler, ancak kendilerine ilim geldikten sonra, aralarındaki 'kıskançlık ve hakka başkaldırma' yüzünden ayrılığa düştüler. Kim Allah'ın ayetlerini inkâr ederse, bilsin ki gerçekten Allah, hesabı pek çabuk görendir.** (Âli İmran 19)

Kuran'da hiçbir ayette olumlu manada mezheplerden bahsedilmemiştir. Aksine çeşitli ayetlerde Müslümanlara hiziplere (mezheplere) ayrılmamaları ve Allah'ın ilahi hükümlerine teslimiyet çatısı altında birleşmeleri emredilerek mezheplere ayrılmanın kişiyi dini konularda yanlışa sürükleyeceğine dikkat çekilmiştir.

Peygamberimizden çok sonraları ortaya çıkan mezhepler Kuran ayetleri tarafından ortaya konulan helal ve haramlara ilaveler yaparak dini anlaşılmaz ve içinden çıkılmaz bir hale sokmuşlardır. Oysa Kuran ayetleri oldukça açık ve net anlattımlıdır. Yani dinin anlaşılmasında tek başına Kuran yeterlidir. Peygamberimizin de dini konularda Kuran'a tâbi olmuştur:

Hep birlikte Allah'ın ipine yapışın, fırkalara bölünüp parçalanmayın. (Âli İmran 103). **Dinlerini parça parça edip fırkalara, hiziplere bölünenler; senin onlarla hiçbir ilişğin**

567 Hasan Onat, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci*, s. 155.

yoktur. Onların işi Allah'a kalmıştır. Allah onlara, yapıp ettiklerini haber verecektir. (En'am 159)

Kendi aralarından çıkan hizipler ihtilafa düştüler. Büyük bir günün tanıklığından ötürü vay o inkârcıların haline! (Meryem 37). **Onlardan ki, dinlerini parçalayıp hizipler/fırkalar haline geldiler. Her hizip kendi elindekiyle sevinip övünür.** (Rum 32)

Söz konusu bu ayetler Kuran'a göre mezheplerin nasıl değerlendirileceğini anlamada yeterlidir. Sünni, Şii, Alevi gibi ayrımlar insan ürünü ayrımlardır. İnanç ve uygulamalarının Kuran'a uygun olduğu oranda geçerlilikleri vardır. Bunun dışında dini bir yönleri bulunmamaktadır. Mezhep izlenen yol manasına gelir. Oysa bir Müslüman'ın, Peygamberimizin yapmış olduğu gibi din adına izlemesi gereken tek yol vardır o da Kuran'dır. Bu yüzden araştırmadan incelemeyen ve Kuran'a dayandırmadan din adına açıklama yapmaktan sakınmak gerekir. Ayetlerin ifadesiyle: **Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, hepsi bundan sorumlu tutulacaktır.** (İsra 36). **Onlar sözü dinlerler ve en güzeline uyarlar. İşte onlar Allah'ın doğruya ilettiği temiz akıl sahipleridir.** (Zümer 18)

Kuran ayetleri incelendiğinde insanların dini buyrukları öğrenip uygulamaları için Kuran'ın okunup anlaşılması dışında yapılması gereken bir şey olmadığı açık bir şekilde görülmektedir. Geleneksel anlayışta ise herkesin bir mezhebe bağlı olması gerektiği iddia edilmekte, başka bir ifadeyle mukallit yani mezhep imamlarının yorumlarını taklit edip izlemek gerektiği şeklinde Kuran'a dayandırılması mümkün olmayan bir inancın dini bir gereklilikmiş gibi sunulduğu görülmektedir.

Oysa daha önce de ifade edildiği gibi mezhepler kendi içlerinde sadece dinin kişisel bir yorumu olabilir ve Kuran'a uydıkları oranda dini anlamda geçerliliklerinden söz edilebilir. Mevcut mezhepler dine ilave ve eksiltmeler yaptıkları için

açıkçası Allah'tan gelen dini hükümleri ihtiva eden Kuran ile mezheplerce ortaya konulmuş ve Kuran'dan çıkmayan anlayışlar ile şekillendirilmiş mezheplerin din anlayışlarını birbirinden ayırmak gerekir. Bu yüzden kişisel olarak dini buyruklara uyabilmek için bir mezhebe bağlı olunması gerekmediği gibi aksine dini özünden saptırdıkları noktalarda mezheplerden yüz çevrilmesi gerekir.

Ayetlerde inananların dini konularda sadece Kuran'dan sorumlu tutulacakları şu şekilde ifade edilir: **Gerçek şu: Bu Kuran sana ve toplumuna elbette ki bir hatırlatıcı/bir düşündürücü/bir öğüttür. Bundan sorumlu tutulacaksınız.** (Zuhruf 44)

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in de onunla birlikte iman eden ilk dönem inananların da uyduğu bir mezhep yoktu. Peygamberimiz dini konularda sadece insanlara iletmesi için kendisine vahyedilen Kuran ayetlerine uyuyordu: **De ki: Ben sadece Rabbinden bana vahyedilene uyuyorum. Bu, Rabbinizden gelen gönül gözleridir, doğruya kılavuzdur, iman eden bir toplum için rahmettir.** (A'raf 203)

İslam tarihi boyunca ortaya çıkmış yetmiş civarı mezhep olduğu bilinmektedir. Günümüzde Ehli Sünnet mezhepleri olarak anılan dört büyük mezhebin yaygın olduğunu görüyoruz. Mezhepler, isimleri ile anıldıkları şahısların (Hanefî, Şafî, Malik, Hanbel) ve ardından gelen öğrencilerinin dini konulardaki görüşlerini temsil etmektedir. Söz konusu kişi ve öğrencilerinin dini görüşleri ise sadece Kuran'a dayalı olmayıp Peygamberimizce uygulanıp söylendiği rivayet edilen çeşitli söz ve davranışlara dayandırılmaktadır.

Söz konusu rivayetler ise kendi içinde oldukça çelişkili ve farklı olduğu için haliyle mezhep yorumcuları, kendi anlayış ve kabulleri doğrultusundaki rivayetleri benimsemiş ve mezheplerini bu görüşler üzerine bina etmişlerdir. Bu yüzden bir mezhebe göre haram olan bir şeyin diğlerinde helal kabul

edilmesi ya da birine göre doğru kabul edilen bir rivayetin diğere göre yalanlanması kaçınılmaz olmuştur.

Mezhepler arasındaki farklılıkları ifade etmek için bir liste vermek bile yeterli olmayacaktır. Ciltlerce kitap ile ifade edilebilecek derecede farklı yorum ve izahların getirildiği mezhepler dini anlaşılmaz, çelişkili ve içinden çıkılmaz bir hale sokmuşlardır. Örneğin yenilmesi helal olan şeyler konusunda her mezhebin kendisine göre farklı bir mutfağı olduğunu görüyoruz. Oysa Kuran ayetleri nelerin yenilmesinin yasaklandığını açık bir şekilde bizlere bildirmektedir. Peki, ayetlerin açık bir şekilde ifade ettiği bir şeye nasıl olurda mezhepler çeşitli ilaveler getirebilmişlerdir? İşte bu nokta, dini konularda ortaya çıkan sayısız inanç ve uydurmanın nasıl hayat bulduğunun anlaşılması açısından önemlidir.

Peygamberimizin vefatını takiben halifelerin dini yalnız Kuran'a dayandırmak konusunda hassas bir tavır sergilediklerini ve bu anlayışı korumaya çalıştıklarını görüyoruz. Zamanla gerek siyasi gerekse çıkar hesapları doğrultusunda inananların dini konularda fitneye düştüklerini, çeşitli çevrelerin dini suistimal ettiklerini ve İslam dünyasının adeta bir kargaşaya sürüklendiğini görüyoruz.

Bu kargaşa ortamını fırsat bilen münafıkların dini özünden saptırmak için uydurmacılığı yaygınlaştırdıkları bunu yaparken de Kuran'a dayandırılması mümkün olmayan bu uydurmaları Peygamberimiz üzerinden kutsallaştırmaya çalıştıklarını görüyoruz. İşte mezhepler bu kargaşa ortamının ürünü olan çeşitli rivayetlerden hareketle ortaya çıkmışlar ve pek çok konuda dini gereklilikleri farklı rivayet ve yorumlara dayandırmışlardır.

Oysa dini konuda geçerli olan tek yasa vardır o da kural ve sınırları yüce Allah tarafından belirlenmiş olan Kuran'dır. Dolayısıyla din tektir ama insanların yorumları farklılık gösterebilmektedir. Her görüş ve yorum, Kuran'a uygun olduğu oranda doğru ve geçerli olur. İnsanların yorumları da mezheplerin görüşleri de

din haline getirilemez. Mezhebini din edinen kişi ve grupların kendi mezhebinden olmayan Müslümanları din dışı saymaları ve mezhepsel ayrılıkların beraberinde getirdiği zulüm, çatışma ve savaşların ortaya çıkardığı mevcut tablo, mezhepsel farklılıkları kültürel bir zenginlik olmaktan çıkararak Müslümanları paramparça eden ve İslam'ın en temel değerlerini çiğneten bir hal almasına sebep olmuştur.

“Beşeri nitelik taşıyan bütün olgu ve oluşumlar tabiatı gereği, her türlü tahlil ve tenkite açık olacağı için, dinin anlaşılma biçimlerinin her ne sebeple olursa olsun, din gibi mütalaa edilmesi, gelecekteki din anlayışının geçmişe göre şekillenmesi, İslam'ın evrenselliği ile bağdaşmayacaktır. Müslümanlar her zaman ve mekânda İslam'ı en iyi şekilde anlama ve yaşama imkânına sahiptir... Hz. Peygamber'in sağlığında ne siyasi ve itikâdî mezheplerden söz edebiliriz, ne de fikhî-amelî mezheplerden. Mezhepler Hz. Peygamber'in vefatından çok sonraları teşekkül etmeye başlamıştır... Bir insan kim olursa olsun, hangi mezhebe mensup bulunursa bulunsun eğer Allah'a, Ahiret gününe, Hz. Muhammed'in peygamber olduğuna ve Kuran'a inanıyorsa Müslümandır. Her insan Müslüman olup olmayacağına kendi özgür iradesi ile karar verir. Mezhepler dinin anlaşılma biçimlerinden başka şey değildir; bir insanın Müslüman olması için mutlaka bir mezhebe bağlı olması da gerekmez.”⁵⁶⁸

Allah'a teslim olup O'nun buyruklarına tabi olmak isteyen inananlar için tek formül din adına mezheplere değil yalnız ama yalnız Kuran'a uymalarıdır. Allah tarafından indirilen Kuran, din adına toplanıp yığılanlardan hayırlıdır: **Ey insanlar! İşte size Rabbinizden bir öğüt, gönüller derdine bir şifa, inananlara bir kılavuz ve bir rahmet geldi. De ki: Allah'ın lütfuyla, O'nun rahmetiyle, sadece onunla sevinip ferahlasınlar! O, onların toplayıp yığıdıklarından hayırlıdır.** (Yunus 57-58)

---

568 Hasan Onat, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci*, s. 155-157.

İSLAM, YAHUDİ VE HİRİSTİYANLARA DÜŞMAN BİR DİN DEĞİLDİR

Bazı kişi ve çevrelerin Allah'ın apaçık ayetlerini çarpıtarak Allah'ın Yahudi ve Hıristiyan olanlarla dostluk ya da arkadaşlık etmemizi yasak ettiğini iddia ettikleri görülür. Bu konuda delil olarak ileri sürülen ayette şöyle söylenilmektedir: **Siz ey iman etmiş olanlar! Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin: Onlar yalnızca birbirlerinin dostlarıdır. Ve hanginiz onları dost edinirse kesinlikle onlardan olur: Bilin ki Allah böyle zalimlere doğru yolu göstermez!** (Maide 51). Gerçekten de tek başına bu ayet dikkate alındığında Allah'ın Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmemizi yasak ettiği söylenebilirdi. Ancak bir konuda hüküm çıkartmak için o konu ile ilgili tüm ayetlerin bir arada dikkate alınması gerekir. Söz konusu ayetten birkaç ayet sonra Rabbimiz meseleyi açıklamaktadır. Kuran'da birçok ayette ifade edildiği gibi dini konulardaki gerekli olan her meseleyi Allah açıklar. İlgili ayet, örnek verilen ayeti şu şekilde açıklayarak tamamlamaktadır: **Ey iman edenler, sizden önce kendilerine kitap verilenlerden dininizi, alay ve oyun (konusu) edinenleri ve inkârcıları dostlar edinmeyin. Ve eğer inanıyorsanız, Allah'tan korkup sakının.** (Maide 57)

Görüldüğü gibi dostluk edilmesi yani sıkı bir gönül bağı kurulması yasaklanan kişiler Allah tarafından indirilmiş son vahyi küçük gören ve o vahiy tarafından ortaya konulan din anlayışı ile alay eden kitap ehlidir. Bunlar dışında kitap ehli ile tartışıp mücadele ederken olabilecek en güzel tavrı takınmamız söylenir: **İçlerinde zulmedenleri hariç olmak üzere,**

Kitap Ehliyle en güzel olan bir tarzın dışında mücadele etmeyin. Ve deyin ki: Bize ve size indirilene iman ettik; bizim ilahımız da, sizin ilahınız da birdir ve biz O'na teslim olmuşuz. (Ankebut 46). Daha önce de ifade edildiği gibi bu noktada da bütün Yahudi ve Hıristiyanları bir tutmamak yani aynı kefeye koymamak gerekir. Allah en güzel şekilde bilen ve gerekli olan her bir detayı en güzel şekilde ifade edendir. Yeter ki biz iyi niyetli olalım ve gerçekleri görüp anlamak isteyelim. Allah'ın apaçık ayetleri karanlıkları aydınlatmaya, hakla batılı birbirinden ayırmaya yeterli gelecektir.

Yahudi ve Hıristiyanların Ahiretteki Durumları Ne Olacaktır?

Birçok konuda olduğu gibi bu konuda da çok yanlış bir inanç bulunmaktadır ki bu da bütün Yahudi ve Hıristiyanların doğrudan cehennemlik olacakları yani hiçbir zaman cennete giremeyecekleri inancıdır. Kuran'da daha önce kendilerine kitap verilmiş olan Yahudi ve Hıristiyanlar, Allah'ın apaçık gerçeklerini gizlemeleri ve Allah'a oğul isnat etmeleri gibi hataları sebebiyle kınanırlar. Ancak içlerinden ihlaslı ve samimi olan ve Allah'a gönülden bağlı inananların bulunduğu da ifade edilir ve bu kişiler övülürler. Dolayısıyla Yahudi ya da Hıristiyan olarak yaşamış ve o inanç üzerine ölmüş kişilerin hiçbir şekilde cennete giremeyeceğine dair tek bir ayet olmadığı gibi aksine içlerinden Allah'a ve ahiret gününe inanan ve hayırlı işler yapanların ahirette kendilerine özgü ödülleri olacağı ifade edilir: **Şüphesiz, iman edenlerle Yahudiler, Hıristiyanlar ve Sabiilerden kim Allah'a ve ahiret gününe iman eder ve salih amellerde bulunursa, artık onların Allah katında ecirleri vardır. Onlara korku yoktur ve onlar mahzun olmayacaklardır.** (Bakara 62). Yine başka bir ayette de benzer bir ifade yer alır: **Gerçek şu ki, iman edenlerle Yahudiler, Sabiiler ve Hıristiyanlardan Allah'a, ahiret gününe inanan**

ve salih amellerde bulunanlar; onlar için korku yoktur, onlar mahzun da olmayacaklardır. (Maide 69). Bu iki ayet açık bir şekilde içlerinden hayra ve barışa yönelik işler yapan ihlaslı kulların ahirette ödüllendirileceklerini ifade etmektedir.

Kuran'da Allah'ın affetmeyeceği tek günahın kendisine ortak koşulması olduğu ifade edilir: **Hiç şüphesiz, Allah, kendisine ortak (şirk) koşanları bağışlamaz. Bunun dışında kâlanlar ise, (onlardan) dilediğini bağışlar. Kim Allah'a ortak koşarsa elbette o uzak bir sapıklıkla sapmıştır.** (Nisa 116). Hıristiyanlar içinden teslis (üçleme) inancına sahip olan yani Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğuna ya da Allah'ın Hz. İsa'nın bedeninde yeryüzüne geldiğine veya başka bir ifade ile Hz. İsa'nın Tanrı'nın bizatihi kendisi olduğuna inananlar açık bir sapkınlık içindedirler ve onların bu inanca bakışları doğrultusunda haklarında nasıl hüküm verileceğini yalnız Allah bilir ve Allah bu inanca sahip olanları bizzat Hz. İsa'nın dilinden uyarmaktadır: **Andolsun, “Şüphesiz Allah, Meryem oğlu Mesih'tir” diyenler inkâra düşmüştür. Oysa Mesih'in dediği (şudur:) Ey İsrailoğulları, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a ibadet edin. Çünkü O, kendisine ortak koşana şüphesiz cenneti haram kılmıştır, onun barınma yeri ateştir. Zulmedenlere yardımcı yoktur.** (Maide 72)

Yine üçleme inancına sahip olanların da açık bir sapkınlık içine girdikleri ve bu hallerinden vazgeçmeleri söylenir: **Doğrusu, “Allah için üçüncüsüdür” diyenler inkâra girmiştir. Oysa bir tek Allah'tan başka ilah yoktur. Bu iddialarına son vermedikçe, hakikati inkâr eden bu gibilerin başına şiddetli bir azap gelecektir.** (Maide 73). **Ey kitap ehli (olan Hıristiyanlar)! İnancınızda haddi aşmayın ve Allah hakkında yalnızca hakkı söyleyin! Meryem oğlu İsa Mesih sadece Allah'ın elçisi, O'nun Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve O'ndan bir ruhtur. Artık Allah'a ve peygamberlerine inanın ve “üçtür” demeyin. Buna bir son verirseniz hakkınızda**

hayırlı olur. Allah tek ilahdır; çocuk sahibi olmaktan münezzehdir, göklerde ve yeryüzünde olan her bir şey O'na aittir; koruyucu otorite olarak Allah yeter. (Nisa 171)

Allah'a oğul isnat eden Yahudi ve Hıristiyanlar da şiddetli şekilde kınanmışlardır: **Yahudiler: “Üzeyr, Allah'ın oğludur.” dediler; Hıristiyanlar da: “Mesih, Allah'ın oğludur.” dediler. Kendi ağızlarının sözüdür bu. Kendilerinden önce inkâr edenlerin sözlerine benzetme yapıyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da yüz geri çevriliyorlar! (Tevbe 30).** Ayetlerden açıkça görüldüğü gibi Allah'ın kendilerine cenneti haram kıldığı Yahudi ve Hıristiyanlar: 1) Hz. İsa'nın Tanrı olduğunu iddia edenler Hıristiyanlar 2) Hz. İsa'nın Allah'ın oğlu olduğunu iddia eden Hıristiyanlar 3) Hz. Üzeyir'in Allah'ın oğlu olduğunu iddia eden Yahudiler 4) Allah'ın için üçüncüsü olduğunu iddia eden Hıristiyanlar

Ancak Yahudi ve Hıristiyanlar içinde, bu türden uydurma ve iftiraların ortaya çıktığı daha ilk günden günümüze kadar bu türden inançları kabul etmeyen kişi ve gruplar hep var olmuşlardır. Örneğin 4. yüzyıl gibi ilk dönemlerden itibaren İskenderiye'de yaşamış olan Arius (ö.336) ve taraftarları tarafından Hz. İsa'nın tanrısallığı inkâr edilmiştir.⁵⁶⁹ Yine Hıristiyanlık-taki teslis (üçleme) inancının aksine Tanrı'nın birliğini savunan

569 “III. yüzyılda Antakya ekolüne mensup Lucian'ın, İsa'ya hulûl etmiş olan kelâmın sonradan yaratıldığı ve Tanrı'nın ezeli kelâmından farklı olduğu, dolayısıyla İsa'nın Tanrı'dan farklı ve aşağı bir konumda bulunduğu şeklindeki görüşü, IV. yüzyılda talebelerinden Arius tarafından teslis anlayışına karşı olan ve zamanla Ariuşçuluk diye adlandırılan bir ekolün geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Arius, Yeni Eflâtuncu felsefenin tesirinde kalarak aşkın bir tanrı anlayışı üzerine yoğunlaştırdığı fikirlerini ilk defa Baucalis başrahibi iken 318 yılında açıklamıştır. Ona göre Tanrı bir, varlığı kendinden, doğurulmamış, ezeli ve ebedi, mürekkep olmayan, irade, ilim, gaye, hikmet ve kelâm sahibi bir varlıktır. Tanrı başka varlıklar tarafından kavranamaz. O ezelden beri baba değildir, kendi iradesiyle oğlu (İsa) yoktan yarattığında baba olmuş, diğer varlıkları da yoktan yaratmıştır... Arius, İskenderiyeli Alexander'a yazdığı mektupta da babanın oğlu kendi özünden değil, fakat diğer yaratılmışlardan da farklı ve üstün bir konumda yarattığını dile getirerek oğlun aracılık konumuna vurgu yapmıştır... Arius'a göre ontolojik olarak mutlak aşkın Tanrı babadır, oğul ve kutsal ruh ise tanrı değil, O'nun yara-

bir Hıristiyan teolojisi hareketi olan Üniteryan kiliseleri de bu duruma örnektir.⁵⁷⁰ Öte taratan geçmişten günümüze bireysel

tıklarıdır.” Mustafa Sinanoğlu, **İznik Konsili**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 23, s. 549-550.

570 Hıristiyanlığın en temel öğretilerinden olan teslis ve Hz. İsa'nın 'tanrısallığı', XVII ve XVIII. yüzyıllara gelindiğinde pek çok kesim tarafından eleştiriye tâbi tutulmuştu. 1553 yılında İspanyol teolog Michael Servetus teslis inancını inkâr ettiği için infaz edilmişti. Servetus'a göre Yeni Ahid'in, Yahudi kutsal metinlerinde bulunan tektanrıcılıkla çelişen herhangi bir tarafı bulunmamaktaydı. Teslis öğretisi tamamen insan işiydi ve insanların zihnini gerçek İsa bilgisine yabancılaştırmış ve insanlığa üçlü bir tanrı inancı sunmuştu. Karen Armstrong, **A History of God**, Alfred A. Knopf 1994, s. 280.

Bu anlayış ile ilgili girişimlerden bir diğeri ise Rönesans düşüncesinin ürünlerinden biri olarak görülen, dinin katı kurallarından uzak mezhepler üstü bir gönül dindarlığının yanında, dinî gerçeklerin akıl yoluyla bilinebileceğini ve dinsel doğruların hangi din ve mezhepte olursa olsun akıl ile uzlaşabileceğini savunan İtalyan hümanist ve reformcu Lelio Francesco Maria Sozzini (ö.1562) ile Hıristiyan düşüncesinde 'Socinianizm' olarak bilinen öğretinin kurucusu olarak kabul edilen yeğeni İtalyan teolog Fausto Paolo Sozzini (Faustus Socinus) (ö.1604) de görülür. Socinianizm, teslis öğretisinin karşıtı (Nontrinitarianism-Antitrinitarianism) bir anlayışın formu olarak dini rasyonalist bir yaklaşımla temellendirmeye çalışan, teslis inancını ve İsa'nın tanrısallığını reddeden bir yapıya sahipti. Socinianistler otoriteleri reddederek aklın özgürce kullanımını konusunda ısrar ediyor ancak vahyi inkâr etmiyorlardı. Hatta Socinus doğal din anlayışını tamamen reddeden bir tutum içindeydi. Socinianizm için aklın ışığında yorumlandığı müdetçe Kutsal Kitap her şey demektir. Tanrı bir tek, sonsuz, tam kudret, hikmet sahibi ve âdildi. Meryem, Tanrı'nın annesi değildi. İsa, Tanrı ve Kutsal Ruh ile aynı özden olmadığı gibi, O'nun ölümü ve tutkusu da insanların günahlarına kefarete olmamıştı. Âdem günahattan azat edilmişti ve aslı günah (original sin) öğretisi gerçek dışı bir inançtı. Hugh T. Pope, "Socinianism", **The Catholic Encyclopedia**, Cilt: XIV, Robert Appleton Company 1912.

Socinianizme göre teslis inancının dayandırıldığı İncil'deki 'baba-oğul' terimi, İsa'nın tanrısal yapısıyla ilgili değildi ve sadece onun Tanrı tarafından sevildiğini ifade etmekteydi. Yine İsa, insanlığın günahlarının kefareti olarak değil, yalnızca kurtuluşun yolunu gösterip öğreten bir öğretmen olduğu için ölmüştü. Teslis öğretisi ise, canavarlık ve akıl dışı hayali bir görüş olarak inanları üç ayrı tanrıya inanmaya sevk etmekteydi. Karen Armstrong, **A History of God**, s. 280. Socinianizm, Katolik ve Protestanlar tarafından aşırı sol görüşe sapma gibi radikal bir hareket olarak görülüyordu. Hugh Trevor-Roper, **The Crisis of The Seventeenth Century, Religion, The Reformation&Social Change**, Liberty Fund 1999, s. 199.

Socinianlar kaderciliğe karşı bir anlayıştaydılar. Bu sebeple insanın özgür iradesine vurgu yapıyorlardı. Tanrı'nın, özgür irade ile gerçekleştirilecek fiilleri ancak gerçekleştikleri zaman bileceği inancındaydılar. Socinianizm düşüncesinin özellikle İngiltere'de Cambridge Platonistleri, Locke ve diğer filozoflarla aynı zaman-

olarak Hz. İsa'nın sadece bir elçi olduğuna ve Allah'ın birliğine inanan pek çok Hıristiyan olduğu da bir gerçektir. Örneğin Batı bilim tarihinin en önemli simalarından biri olan Newton (ö.1727) üçleme inancını reddeden düşünürlerden biridir.

Bununla birlikte hatalarının net bir biçimde ortaya konulduğu ayetlerle birlikte Kuran'da Yahudi ve Hıristiyanlar içinden kendilerinden övgü ile bahsedilen kişilerin olduğu da bir gerçektir. **Şu tartışılmaz bir gerçektir ki, insanların iman edenlere en şiddetli düşmanlık duyanlarını, Yahudilerle şirke batanlar bulursun. Şu da tartışılmaz bir gerçektir ki, insanların iman edenlere sevgide en yakın olanlarını “Biz Hıristiyanlarız” diyenler bulursun. Bu böyledir. Çünkü o Hıristiyanlar içinde derin araştırmalar yapan keşişler, kendini Allah'a adanmış rahipler vardır. Ve onlar, kibre sapsamazlar.** (Maide 82). Yine ayetlerde açık bir biçimde Yahudi

---

da Newton gibi bilim adamları üzerinde etkili olduğu ve aynı zamanda aralarında oldukça yakın bir bağ bulunan Üniteryanizm hareketinin gelişmesinde önemli etkilerinin bulunduğu ifade edilir. Robert Hillary Kane, “Socinianism”, *The Cambridge Dictionary of Philosophy*, ed: Robert Audi, Cambridge University Press 1999, s. 858-859.

Socinianizm etkisiyle ortaya çıkan ‘Üniteryanizm’ ise İngiltere’de ilk defa bir topluluk olarak birleşme girişimi John Biddle (ö.1662) tarafından yapılmış olan ve ardından Theophilus Lindsey (ö.1808) tarafından devam ettirilen ve Jonathan Mayhew (ö.1766) ile Charles Chauncey (ö.1787) önderliğinde Amerika’da hareket alanı bulan bir başka benzer düşünce akımıydı. Bu inanç da yine teslisin reddini ve İsa’nın tanrı değil Tanrı’nın peygamberi olduğu öğretisini taşımaktaydı. N. A. Weber, “Unitarians”, *The Catholic Encyclopedia*, Cilt: XV, Robert Appleton Company 1912.

Esasen İsa’nın tanrısallığının ve teslis inancının reddedilmesi IV. yüzyılda Hıristiyan rahibi Arius (ö.336) tarafından gerçekleştirilmiş ve Arianizm (Arianism) akımı olarak var olagelmişti. William Barry, “Arianism”, *The Catholic Encyclopedia*, Cilt: I, Robert Appleton Company 1907.

Üniteryanizm ismi ‘Tanrı’nın Birliği’ni ifade etmek için kullanılmaktaydı ve her ne kadar kökü IV. yüzyıla kadar dayansa da bir hareket haline gelmesi XVI. yüzyılda gerçekleşmişti. Tanrı’nın birliği, Tanrı ve insan sevgisinin esas olduğu, inanç ile ilgili konuları otoriteler yerine aklın belirlediği, çeşitli din ve görüşlere karşı ise hoşgörünün esas olması gibi ilkeleri benimsemişlerdir. Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ocak Yayınları 2002, s. 320-321. Hz. İsa’nın ‘tanrısallığı’ ve teslis inancı, Newton (ö.1727) ve John Locke (ö.1704) gibi düşünce tarihinde derin izler bırakmış düşünürler tarafından da reddedilmiştir.

ve Hıristiyanların hepsinin bir olmadığı vurgulanarak herkesi aynı kefeye koyma hatasına düşmememiz öğütlenir: **Onların hepsi bir değildir. Kitap Ehlinden bir topluluk vardır ki, gece vaktinde ayakta durup Allah'ın ayetlerini okuyarak secdeye kapanırlar. Onlar, Allah'a ve ahiret gününe inanırlar; doğru olanı emreder, eğri olandan alıkoymalar ve hayırlı işlerde birbirleriyle yarışır: işte bunlar dürüst ve erdemli kimselerdendir. Onların yaptığı hiçbir iyilik karşılıksız bırakılmayacaktır: Çünkü Allah, Kendisine karşı sorumluluklarının bilincinde olanları iyi bilir. (Âli İmran 113-115). Kitap Ehlinden öylesi vardır ki, bir kantar emanet bıraksan onu sana geri verir; öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bıraksan, sen, onun tepesine dikilip durmadıkça onu sana ödemez...** (Âli İmran 75)

Ayetlerde aynı zamanda Yahudi ve Hıristiyanlar içinde Allah'a gönülden bağlı ve saygılı olan, hem kendilerine indirilene hem de Kuran'a inananlar olduğu da ifade edilmektedir: **Doğrusu kitap ehli arasında, mutlaka Allah'a (gereği gibi) iman eden de, hem size hem kendilerine indirilene iman eden de vardı; onlar Allah'tan saygıyla korkarlar ve Allah'ın ayetlerini değersiz bir menfaat karşılığı pazarlamazlar: Onların ödülü Rableri katındadır; çünkü Allah hesabı seri tutandır.** (Âli İmran 199)

Öte taraftan yine ayetlerden açık bir biçimde daha önce kendilerine kitap verilmiş Yahudi ve Hıristiyanların yemeklerinin bize, bizim yemeklerimizin de onlara helal olduğu ve kitap ehli içinden iffetli olan kadınlar ile evlilik yapıp aile kurulabileceği görülmektedir: **Bugün, temiz ve güzel olan her şey size helal kılınmıştır. Üstelik kendilerine daha önce vahiy gönderilmiş olanların yiyecekleri de size helaldir ve sizin yiyecekleriniz de onlara helaldir. Ve (son vahye) inanan iffetli kadınlar ile sizden önce kendilerine vahiy verilenlerin iffetli kadınları -kendilerine mali güvence vermeniz, onları**

meşru olmayan yolla ya da gizli dost tutma yöntemiyle değil de meşru bir akitle- nikâhlamanız da (size helaldir). Kim imanı inkâr ederse işte onun ameli boşa gitmiştir; üstelik o ahirette zarara uğrayanlar arasında yer alacaktır. (Maide 5)

Ayetlerden de açık bir biçimde görüldüğü gibi daha önce kendilerine kitap verilmiş olan bütün Yahudi ve Hıristiyanları bir tutmamak ve bu konuda Allah'ın tüm ayetlerini dikkate alarak doğru bir anlayışa sahip olmak gerekir. Yahudi ve Hıristiyan olanların tamamının da cehennemlik olduğuna inanıp bunu savunan çoğu Müslüman, aynı zamanda Müslüman olanların tamamının da cennetlik olacağını sanırlar. Oysa İslam olmak yani Allah'a gerçek anlamda içtenlikle bağlı olmak edinilen bir kimlikten ibaret değildir. "Sadece Müslümanlar cennete girecek" diyenlerin yapmış oldukları bu hatanın aynısının daha önce Yahudi ve Hıristiyanlar tarafından da yapıldığı Kuran ayetleri ile bildirilir: **Yahudi yahut Hıristiyan olandan başkası cennete asla giremeyecek dediler. Bu, onların hayalleri, kuruntulardır. De ki onlara: Eğer doğru sözlü iseniz hadi getirin susturucu kanıtınızı!** (Bakara 111)

Bugün de Müslüman olandan başkası cennete giremeyecek diyenlerin bu hatadan ibret almaları ve şayet ellerinde Allah'tan aldıkları kesin bir kanıt varsa onu ortaya koymaları gerekir. Kendisini Müslüman olarak görmesine rağmen Allah'ın apaçık ayetlerini inkâr eden, haksız yere cana kıyan, dinde baskı ve zorbalık yapan, gerçeği gizleyen, Allah'tan korkması gerekirken halktan korkan, dini, dünyevi tutkularına, makama ya da paraya alet ederek din üzerinden çıkar sağlayan ve Allah'a ait olan dini Allah'a öğretircesine dinde olmayan şeyleri dindenmiş gibi ortaya koyan kimi Müslümanlar, cennete girmek ile ilgili bir garantileri olduğunu sanmasınlar. Cennet Allah'ın mülküdür. Kendisine inanan, hayra ve barışa yönelik işler yapan erdemli kullarını mülküne girmek ile şereflendirmek de ancak O'nun rahmeti iledir.

İSLAM, KADIN DÜŞMANI BİR DİN DEĞİLDİR

İslam dini hakkında doğru bilinen yanlışların başında kadın konusu gelmektedir. İslam, bazı kişi ve çevrelerin sandığı gibi kadın düşmanı ya da kadını erkekten aşağı gören bir din değildir. Kadını erkekten aşağı gören ve en doğal haklarını dahi kadının elinden alarak ona zulmeden zihniyetin temel dayanağı, Kuran'a ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in üstün erdemi ve ahlakına hiç uygun olmamasına rağmen Peygamberimiz üzerinden uydurulan rivayetlerdir.

Bu türden hadis rivayetlerinin önemli bir kısmı erkek egemen bir anlayış ve dille uydurularak rivayet edildiği için, uydurulan dinde kadının sıradan bir eşya kadar değeri yoktur. Oysa Kuran, kadın ve erkeğin yaratılışları itibarıyla doğal olarak farklı özellikleri olduğuna dikkat çekse de erkek ve kadının birbirlerine üstünlükleri olmadığını, üstünlüğün takvada yani hem Allah'a hem de yarattıklarına karşı duyarlı ve sorumluluk bilinci içinde erdemli yaşamada olduğunu vurgular.

Günümüz dünyasındaki en gelişmiş ülkeler için bile oldukça yeni olan kadına özgür bir birey olarak bakma anlayışının, yedinci yüzyılda Kuran tarafından ortaya konulduğu görülmektedir. Özellikle Kuran'ın indiği dönem ve toplumun sosyal yapısı dikkate alındığında bu, tam anlamıyla devrimsel bir anlayıştır. Buna rağmen Kuran'dan önce önde gelen ailelerin kadınlarının dışında kadının pek bir önem ve değerinin olmadığı Arap toplumuna bu değişim ağır gelmiş, Peygamberimizin vefatından sonra yavaş yavaş eski kültür ve adetlere dönmeye başlanmış ve muhtemelen "Böyle olursa bu kadınlar ile başa çıkamayız" mantığı ile Kuran'ın kadına verdiği değer ve haklar

zamanla, hemen hepsi erkek olan fıkıhçı, hadisçi ve tefsirciler tarafından yavaş yavaş ellerinden alınmıştır. Bu tavrı meşrulaştırmak için de Peygamberimiz üzerinden kadınlar ile ilgili birçok hadis uydurulmaya başlanmıştır.

Peygamberimizin zamanında kadın olmanın medeni ölçüler içinde kadın-erkek sosyal ilişkileri açısından hiçbir kısıtlayıcı etkisinin olmadığı bilinmektedir. Kadınlar erkekler gibi haklara sahiplerdir ve örneğin Müslüman hamımlar peygamberleri ile serbest bir şekilde görüşüp konuşabiliyor, erkekler ile aynı ortamlarda bulunabiliyor, kendilerine danışılıyor ve görüşleri alınıyordu. Hasan-ı Basri (ö.728) kadınların erkeklere selam verdiklerine dikkat çekiyordu. Çünkü Peygamberimizin döneminde kadınlar ile erkeklerin selamlaşmalarının İslam terbiyesi gereği olduğu bilinmekteydi. Yine kadınların erkekler ile birlikte namaz abdesti almalarında, aynı sofraya oturup birlikte yemek yemelerinde bir sakınca görülmediği gibi kadınların gerek sokakta gerekse camide Hz. Ömer'e açık ve cesur bir şekilde görüşlerini ifade ettikleri hatta sert tenkitlerde buldukları, Hz. Ömer'in de kadınların haklı itirazlarını kabul ederek görüş ve kararlarını değiştirebildiği biliniyordu. Kuran'ın kadınlara tanımış olduğu en doğal haklar ve İslam inanç sisteminin beraberinde getirmiş olduğu medeni hayatın insanlar tarafından özünden uzaklaştırılması ve olmadık inanç ve kabuller ile amacından saptırılması sebebiyle kısa zaman içinde kadın 'fitne' unsuru sayılmış ve yavaş yavaş toplumdaki son derece önemli olan konumundan uzaklaştırılarak adeta erkeği saptıran ve onu yoldan çıkartan bir mikrop olarak görülmeye başlanmıştı. Bu zihniyetin Hz. Peygamberin Kuran ile inşa ettiği medeni toplum yapısına çok sarsıcı zararları olmuştur. Bu noktada Matar ibn Tahmân'ın (ö.129/746) bu konudaki beyanı tarihi bir değer ve önem taşımaktadır: "Vaktiyle kadınlar

meclislerde erkeklerle birlikte otururlardı. Fakat şimdi kadının bir tek parmağı bile fitnedir.”⁵⁷¹

Konu ile ilgili sözlerini özetleyip derlediğimiz Prof. Dr. Mehmet Said Hatipoğlu’nun şu açıklamalarına katılmamak mümkün değildir: “Yukarıda işaret ettiğim fitne mikrobunun, en mühim tahribatını maalesef kadınların öğreniminde yaptığını görüyoruz: Hanımları fitneden koruyabilmek için cehaletten medet ummak suretiyle! Bu işi, bazı ilim adamı geçinenlerin vazife edinmiş olması, meselenin en acıklı tarafı olmalıdır. Bunun üzerinde biraz durmayı gerekli görüyorum. İslami kaynaklarda okuduğumuza göre, ilk Muhacir hanımlarından Şifa Hatun, Hz. Peygamber’in hanımı ve Hz. Ömer’in kızı olan Hz. Hafsa’ya yazı öğretmiş, müstesna vasıfta bir değerdir. Halife kendisinden fikir alırdı.

Hz. Peygamberin sünnetine sahip çıkan benzer hanımlar, ilk devirlerden itibaren topluma olan sorumluluklarını hakkiyle yerine getirebilmek için, kültürel sahada da yetişip çalışmayı vazife bildiler. Batı dünyasında emsali bulunmayacak örnek şahsiyetler oldular. Ne var ki, ilk asırlarda tohumları atılan sosyal çalkantıların, fitne tehlikelerinin, kadınları sarmasından korkan erkek takımı, onları duvarların arkasında hapsedmeyi çare zannettiler ve bu sakat düşüncelerini tatbik ettirebilmek için de, Hz. Peygamber adına konuşmayı metot edindiler. Zira Kuran-ı Kerim’e işlerine yarayacak ayet eklemek ellerinden gelmiyordu, hadisi kullanmaya mecbur kaldılar. 627 senesi Hudeybiye barışına takaddüm eden saatlerde, hanımı Ummu Seleme’nin tavsiyeleri ile hareket etmiş bir Peygamber’in modeli ortada iken, “Kadınlarla müşavere edin, fakat dediklerinin zıddını yapın” emrini o büyük zata isnad etmekten utanmayan Müslümanlar vücut buldu. Sahabe devrinde, uzak bölgedeki erkekler, bilgin hanımlara yazıyla başvurup yazılı cevap

571 Mehmet Said Hatipoğlu, *Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti*, OTTO 2015, s. 115-116.

alabiliyorken, hanımları cahil bırakarak fitneyi yenebileceği zehabına (sanısına) kapılan ve bu yolda Peygamber’i istismar eden zavallı babalar görüldü.”⁵⁷²

Hadislerde Kadın Düşmanlığı

Hadis rivayetlerinin Peygamberimize ait olamayacağıın en önemli delillerinden biri de güvenilir kabul edilen hadis kitaplarında geçen kadınlarla ilgili ifadelerdir. Öyle yakışsız ve çirkin sözler uydurulmuş ve o sözler Peygamberimize isnat edilmiştir ki, Kuran’ın bize tanıttığı öğrettiği Hz. Muhammed ile uzaktan yakından ilişkilendirilmesi mümkün olmayan birçok söz ve iddia ile Peygamberimize iftirada bulunulmuştur. Aklını ve vicdanını işletmesi ve vahyi kendisine ölçü alması gereken Müslümanlar ise bu hadisleri reddetmek yerine rivayet ettiği kabul edilen kişileri ve hadislerin geçtiği kitapları esas alma hatasına düşmüşlerdir.

Hadislerde kadının cennete girme vizesi erkeğin elindedir. Çünkü kadınların erkekleri hoşnut etmeleri, cennete girmelerinde önemli bir etken olarak sunulmuştur. Kuran’da ise cennete girme vizesi erkek olsun kadın olsun kendi hazırlamış oldukları sonucunda, sadece Allah’ın elindedir. Hadislerde kadın, kocasının kulu, kölesi ve cinsel bir objedir. Kuran’da ise koruyup gözetmesi, sevgi ve merhamet duyması gereken eşidir. “Hadisler olmadan Kuran bir hiçtir” derecesinde açıklamalar yapanlar, hesap günü Allah’ın huzurunda nasıl duracaklar? Buhari, Müslim, Tirmizi, Ebu Davud, Nesai ve İbn Mace gibi kişiler tarafından derlenen ve güvenilir kabul edilen hadis kitaplarında kadınlar ile ilgili akıl almaz ifadeler yer alır.⁵⁷³

572 Mehmet Said Hatipoğlu, *Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti*, s. 116-117.

573 Burada örnek verilen hadis rivayetleri her ne kadar geleneksel çevreler tarafından sağlam ve güvenilir kabul edilen kitaplarda yer almaları ve güvenilir kabul ettikleri ravilerin rivayetlerine dayandığına inandıkları için bu kişiler tarafından Peygamberimize ait olarak sunulmuş din olarak kabul edilseler de, bu tür yakışsız iddia ve ifadelerden Peygamberimizin uzak olduğu inancındayız. Bu sözler,

Kadınların akıllarının ve dinlerinin eksik olduğu,⁵⁷⁴ kaburga kemiğinden yaratıldıkları için eğri oldukları, bu yüzden tam olarak düzeltilmelerinin mümkün olmadığı ve ondan sadece kendisinde mevcut eğrilikle birlikte yararlanılabileceği,⁵⁷⁵ kadınların kocalarına ihanet etmelerinin sebebinin Havva olduğu,⁵⁷⁶ erkeğe karısını neden dövdüğünün sorulamayacağı,⁵⁷⁷ cehennem halkının çoğunluğunun kadınlardan oluştuğu,⁵⁷⁸ kadınların çoğunluğunun cehennem odunu olduğu,⁵⁷⁹

Peygamberimize ait olamazlar. Nerede geçtiklerinin ya da kimler tarafından rivayet edildiklerinin önemi yoktur. Allah tarafından elçi olarak seçilen, Kuran gibi muhteşem bir vahyi almakla şereflenen, insanlığı, erdemi, ahlaki, adalet ve merhamet gibi eşsiz vasıfları ile bize güzel örneklik teşkil eden Peygamberimiz Hz. Muhammed, gerek dini meselelerde gerekse dünyevi uygulamalarında, Allah'ın vahyi olan Kuran'a ters düşmez, Allah'ın ayetleri ile çelişecek bir söz söylemez ve ayetlere uygun olmayan bir davranışta bulunmaz. Farkında olmadan bunu yaparsa bizzat Allah tarafından, Kuran ayetleri ile uyarılır. Allah'ın elçileri, Allah'ın ayetleri ile çatışmaz; Allah'ın ayetleri ile çatışan biri Allah'ın elçisi kalamaz.

Peygamberimiz din adına Kuran vahyi dışında bir söz söyleme, hüküm koyma ya da konulmuş bir hükmü değiştirme yetkisine sahip olmadığı gibi, Allah'tan gelen Kuran vahiy dışında birtakım sözleri Allah'a isnat etmesi durumunda, Allah tarafından nasıl tehdit edildiği, ayetlerde şu şekilde bildirilir: **O (Kuran), âlemlerin Rabbi katından indirilmedir. Ve eğer (elçi) kısmen dahi, söylemediğimiz sözler uydurarak bize isnat etseydi, onu sağ kolundan şiddetle yakalar sonra onun can damarını elbette keserdi. Sizden hiç kimse buna engel olamazdı. Gerçek şu ki, bu vahiy muttakiler için bir uyarıdır.** (Hakka 43-48). Yine tüm peygamberlerin aynı şekilde uyarıldıklarına dikkat çeker Kuran: **Sana ve senden öncekilere şöyle vahyedildi: Andolsun, eğer (Allah'a) ortak koşarsan amelin boşa çıkar ve kaybedenlerden olursun! (Zümer 65). Sen de aralarında, Allah'ın indirdiğiyle hükmet. Onların keyiflerine uyma. Dikkat et de Allah'ın sana indirdiğinin bir kısmından seni uzaklaştırıp fitneye düşürmesinler.** (Maide 49). **Ey resul! Rabbinden sana indirilene tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan onun verdiği peygamberlik görevini yerine getirmemiş olursun. Allah seni insanlardan korur. Allah, inkâra batmış topluluğa kılavuzluk etmez.** (Maide 67)

574 Buhari, Hayz 6, Zekat 44, İman 21, Küsuf 9, Nikâh 88; Müslim, Küsuf 17, (907), İman 132, (79); Nesai, Küsuf 17, (3, 147).

575 Buhari, Nikâh 79, Enbiya 1, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, Rada 65, (1468); Tirmizi, Talak 12, (1188).

576 Buhari, Enbiya 1, 25; Müslim, Rada 63.

577 Ebu Davud, Nikâh 43, (2147).

578 Buhari, Hayz 6, Müslim, İman 132.

579 Buhari, İydeyn 7; Müslim, İydeyn 4, (885); Ebu Davud, Salat 248, (1141); Nesai, İydeyn 19, (3, 186,187).

cennet sakinlerinin en azının kadınlar olduğu,⁵⁸⁰ uğursuzluğun üç şeyde olduğu (at, kadın, ev),⁵⁸¹ önünde sütre (bir engel) olmadığı halde namaz kılariken önünden geçtiği takdirde namazı bozan şeylerin köpek, eşek, domuz, Yahudi, Mecusi ve kadın olduğu,⁵⁸² erkek hanımını yatağa davet ettiğinde kadın imtina edip gelmezse ve erkek öfkelenmiş olarak sabahlarsa kocası ondan razı oluncaya kadar semada olan meleklerin kadına gazap ve lanet edecekleri ve küskünlükle kocasının yatağından ayrı olarak sabahlayan kadının, melekler tarafından lanetleneceği iddia edilmiştir.⁵⁸³

Yine hadis rivayetlerinde Peygamberimizin: “Şayet ben bir insanın başka bir insana secde etmesini emrederdim, kadına, kocasına secde etmesini emrederdim.”⁵⁸⁴ “Şayet bir adam karısına, kırmızı bir dağdan siyah bir dağa, siyah bir dağdan kırmızı bir dağa (taş) taşımalarını emretseydi, kadına düşen bu işi yapmaktır.”⁵⁸⁵ “Allah’a yemin ederim ki kadın, kocasının hakkını ödeyinceye kadar, Rabbinin hakkını ödeyemez! Eğer kadın deve semeri üzerinde iken, kocası onunla cinsel ilişkiye girmek istese kadın kocasına mani olmaz!”⁵⁸⁶ “Bir koca karısına ihtiyaç duyup da onu yanına çağırduğunda, kadın ocak başında bile olsa hemen kocasının yanına gelsin.”⁵⁸⁷ “Hangi kadın, kocası kendisinden razı olarak vefat ederse cennete girer.”⁵⁸⁸ “Dünyadan ve kadından sakının,

580 Müslim, Zikir 95, (2738).

581 Buhari, Cihad, 47; Nikâh, 18; Tıp, 43,54; Müslim, Selam, 115; İbn Mace, Nikâh, 55; Tirmizi, Edeb, 58.

582 Buhari, Salat 90, İlm 18, Ezan 161, Cezau’s-Sayd 25; Müslim, Salat 254, (504); Ebu Davud, Salat 110, 113 (703, 704, 715, 716, 717); Tirmizi, Salat 252, (337); Nesai, Kible 7, (2, 64, 65).

583 Buhari, Nikâh 86, Bed’ü’l-Halk 6; Müslim, Nikâh 120-122 (1436); Ebu Davud, Nikâh 41, (2141).

584 Tirmizi, Rada 10, (1159).

585 İbn Mace, Nikâh 4, (1852).

586 İbn Mace, Nikâh 4, (1852).

587 Tirmizi, Rada 10, (1159).

588 Tirmizi, Rada 10, (1161).

erkeklere, kadından daha zararlı bir fitne bırakmadım”⁵⁸⁹ “İşlerini kadına havale eden bir topluluk iflah olmaz”⁵⁹⁰ “İşleriniz kadınlara kalırsa sizin için yerin altı üstünden (ölmek yaşamaktan) daha hayırlıdır.”⁵⁹¹

“Bir kadın kocası yanındayken onun izni olmadan oruç tutamaz. Kocasının izni olmadan bir kimseyi evine alamaz.”⁵⁹² “Dünyada bir kadın kocasını üzerse o kimsenin hurilerden olan hanımı o kadına şöyle seslenir: Allah canını alsın! Üzme onu! O senin yanında şimdilik misafirdir. Yakında senden ayrılıp bize kavuşacaktır.”⁵⁹³ dediği iddia edilmiştir.

Bununla beraber Peygamberimizin; takma saç takan ve taktıran, dövme yapan ve yaptıran,⁵⁹⁴ kaşları incelten ve inceltiren, yüzündeki tüylerini yolduran, seyrek dişli güzel görünmek için ön dişlerinin aralarını yontan kadınların lanetlenmiş olduklarını söylediği⁵⁹⁵ ve bir mecliste insanlarla sohbet ederken güzel bir kadın gördüğü (başka bir rivayette ise yolda giderken bu kadını gördüğü), hemen eve gidip eşi Zeyneb ile birlikte olduğu sonra da meclise geri dönüp “Kadın şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Şayet biriniz bir kadın görürse kendi eşine gitsin. Bu onun içindekini giderir.”⁵⁹⁶ dediği iddia edilmiştir.

Görüldüğü gibi güvenilir kabul edilen hadis kaynakları âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan Peygamberimize iftiralar atan, özel hayatını çarpıtın ve onu, kadın düşmanı gibi gösteren birçok uydurma rivayeti ihtiva etmekte ve esasen bu türden iddialar ile Peygamberimiz itibarsızlaştırılmaktadır. Söz

589 Buhari, Nikâh 17; Müslim, Zikr 97, (2740); Tirmizi, Edeb 31, (2781).

590 Buhari, Fiten 17, Megazi 82; Tirmizi, Fiten 75, (2263); Nesai, Kudat 8 (8, 227).

591 Tirmizi, Fiten 78, (2267).

592 Buhari, Nikâh 84, 86; Müslim, Zekât 84; Ebu Davud, Savm 73; Tirmizi, Savm 64; İbn Mace, Sıyam 53.

593 Tirmizi, Rada 19; İbn Mace, Nikâh 62.

594 Buhari, Libas 86, Tıbb 36; Müslim, Libas 119, (2124); Nesai, Zinet 25, (8,148).

595 Buhari, Libas, 82, 84, 87; Müslim, Libas, 119-120.

596 Müslim, Nikâh 9, (1403); Ebu Davud, Nikâh 44, (2151); Tirmizi, Nikâh 9, (1158).

konusu bu rivayetleri reddederek uydurma olduklarını söylemek varken, bu rivayetleri kutsal kabul ederek kurtarmaya çalışmak uğruna kırk dereden su getirerek açıklamaya çalışanlar ise ne kadar çaresiz ve tutarsız bir durumda olduklarını göremedikleri gibi, dine verdikleri zararları, insanları dinden uzaklaştırdıklarını ve din düşmanlarına nasıl malzemeler sunduklarını da fark edememektedirler.

Öte taraftan uydurma görüş ve iddiaların Peygamberimizin öğretileriymiş gibi sunulması ve yüzlerce yıldır çeşitli kitaplara girmiş olan bu tür rivayetler ile insanlara dini eğitim verilmiş olmasının geleneksel din anlayışına sahip Müslümanların önemli bir kısmının kadınlara yönelik olumsuz bakış ve yaklaşımlarının kaynağı olduğu açıktır.

Kadınlara yönelik aşağılayıcı ifadelerin Peygamberimizin vefatından sonra başladığı ve sonraki dönemlerde de devam ettiği görülmektedir. Abdullah b. Ömer'den geldiği kabul edilen bir rivayet meseleyi özetler mahiyettedir: “Peygamber devrinde hakkımızda ayet iner korkusuyla kadınlarımıza elimizi ve dilimizi uzatmaktan sakınırdık. Peygamber vefat edince, dilimizi ve ellerimizi onlara uzatmaya başladık”⁵⁹⁷

Kadınlara ilgili uydurulan şeyler saymakla bitmez. Güvenilir kabul edilen hadis kitapları, kadınlara iftira ve aşağılamalarla doludur. Hadislerin toplanma döneminde, cahiliye döneminden, eski kültürlerden, birçok uydurma ile özünden saptırılmış olan Yahudilik ve Hıristiyanlıktan gelen kadına bakış açısının dinselleştirilerek “hadis” başlığıyla dinimize sokulduğu görülmektedir. Kuran’a iman eder gibi hadislere iman edenlerin, örnek verilen söz konusu bu hadisleri de dile getirerek savunmaları gerekir.

Hadislerdeki kadınlar ile ilgili bunca iftiraya rağmen hadislerin kadınlar tarafından savunulması anlaşılabilir değildir.

---

597 Buhari, Nikâh 80.

Üstelik burada verilen örnekler en güvenilir kabul edilen hadis kaynaklarında geçmektedir. İkinci derece güvenilir kabul edilen Ahmed b. Hanbel gibi mezhep imamı ve hadisçilerin kaynaklarında yığınla son derece yakışıksız iddia ve ifadeler bulunmaktadır.⁵⁹⁸ Söz konusu o derlemelerde de örneğin: “Şayet kocasının ayağından başında saçlarının ayrıldığı yerine kadar irin ve iltihapla kirlenmiş olsa sonra kadın ona yönelse ve kocasını dili ile yalasa onun hakkını ödeyemez.”⁵⁹⁹ “Cüzzam hastalığının onun etini deldiğini, iki burun deliğini yırttığını, bu iki burun deliğinden kan ve irin aktığını görsen, sonra onun hakkını ödemek için ağzıyla o iki burun deliğinden akanları yalayıp yesen, ebediyen onun hakkını ödeyemezsin.”⁶⁰⁰ türünden hadis rivayetleri görmek mümkündür.

Geleneksel din anlayışının ve uydurulan hadislerin ağırlıklı olarak erkek egemen bir söylem altında uydurulduğu ve Peygamberimize iftira edilerek meşru kılınma yoluna gidildiği açıktır. Şayet kadın egemen bir söylem üzerinden hadisler uydurulmuş olsaydı muhtemelen: “Kadın erkeğin beyninden yaratılmıştır. Bu yüzden erkeklerin beyni yarımır” “Cehennem çoğunluğu erkeklerden oluşur çünkü erkekler çok cana kıyar, haksızlık ve zulme çanak tutarlar” “Bir erkek karısının hakkını ödemedikçe cennete giremez” “Bir insanın başka bir insana secde etmesini söyleseydim, erkeğin karısına secde etmesini söylerdim” “Bu dünyada erkeklerden daha zararlı bir fitne yoktur” “Başına erkeklerin geçtiği toplumlar helak olurlar”

598 Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i, Kütüb-i Sitte (Altı Hadis Kitabı) kaynakları içinde yer almamakta, bu kaynaklara üç kaynak daha ilave edilerek oluşturulan Kütüb-i Tiş'a (Dokuz Hadis Kitabı) içinde sayılmaktadır. Ancak dört büyük mezhep olarak kabul edilen mezheplerden biri olan Hanbeli mezhebi kendisine dayandırıldığı için uygulamada, Kütüb-i Sitte kaynaklarını oluşturan Buhari, Müslim ve Ebu Davud gibi hadis derleyicilerinden daha fazla etki sahibi olduğu unutulmalıdır. Ahmed b. Hanbel'in, yedi yüz bin hadis arasından otuz bin civarı hadisi seçerek bu kitabı derlediği bilinmektedir.

599 Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 158-159.

600 Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 239.

türünden hadisler uydurulmuş olurdu. Görüldüğü gibi durum bundan farklı değildir.

Kadınlarla ilgili uydurulan rivayetlerin kökeninde, Yahudi ve Hıristiyan geleneksel din algısı tarafından kadınlar hakkında uydurulan ve kadını aşağılık bir varlık olarak konumlandıran rivayetlerin ve kültürün önemli etkileri olduğu görülmektedir. Halide Edib Adıvar'ın (ö.1964) şu sözlerine katılmamak mümkün değildir:

“Hz. İsa'nın temsil ettiği Hıristiyanlık, erkeklerle kadın arasında fark gözetmedi... fakat Ortaçağ'ın ortalarına doğru, Roma kilisesinin, daha fazla St. Paul ve kilise büyüklerinin fikirlerine dayanması, kadının vaziyetini çok aşağıya düşürdü. O devir, hayatın merkezini/aileden manastıra nakletmiş gibiydi ve bütün cinsi münasebetler hatta evlenmek dahi günah telakki ediliyordu. Rahibe hayatı süren kadınlar hürmete lâıyk görülür, fakat diğer kadınların hepsi şeytanın mahlûkatı telakki edilirdi. Kadın, kiliseye göre, adamı baştan çıkararak, ona ilk günahı işleten, nihayet Âdem'in cennetten kovulmasına sebep olduğundan dolayı, bir umumi kilise meclisi kadını ruhtan mahrum bir mahlûk telakki ettiğini bildirdi. Çok garip olarak, bundan haberdar olmayan Hıristiyan Batı, kadını ruhtan mahrum etmek İslamiyet'in bir esası olduğunu söyler dururdu. Altıncı asırda teessüs eden İslamiyet'in kadına karşı görüşü bambaşkadır. İslamiyet'in birinci esası ictimai adalet olduğu için, cemiyetin yarısını adaletten mahrum edemezdi (...) İslamiyet'in modern devirde en büyük ehemmiyeti, kadınlara mülkiyet ve iktisadi haklar tanınması, hiç olmazsa bu sahada kadını erkeğin vesayetinden kurtaran ilk sistem olmasıdır. Nisa Suresi'nin 32. Ayeti bu hususta çok dikkate değer: Erkekler emeklerinin karşılığını alacaklar, kadınlar emeklerinin karşılığını alacaklardır. Bu ayette herhangi zaman ve medeni cemiyetin bekası için elzem olan iki realite vardır. Evvela kadını insan olarak hareketlerinden mesul tanımanın esasını Batı'dan on iki asır

evvel hukukunda tanınmasıdır. İkincisi de, kadın haklarını ve İslam dünyasını aşan, daima medeni bir cemiyette baki kalacak bir esastır. İnsan, ister fikri, ister maddi ne olursa olsun sadece emeğinin ve eserinin mukabilini kazanabilir, ‘ister kadın ister erkek olsun insanlar istismar edilemez’. Modern Batı’da ilk defa kadınlara müsavi (eşit) hak fikrini ortaya atan Fransız İhtilâli’dir.”⁶⁰¹

Kadın Düşmanı Hadislerin Yahudilik ve Hıristiyanlıktaki Arka Planı

Daha önce de dikkat çekildiği gibi Peygamberimize iftira edilen bazı hadis rivayetlerinde “Eğer Havva olmasaydı, kadınlar kocalarına hiçbir zaman ihanet etmezdi.”⁶⁰² denilmekte ve bu şekilde büyük bir iftirada bulunmaktadır. Kadın olsun erkek olsun ihanetin sebebi kişilerin kendileridir. Bu sebep kendilerinden başkasına dayandırılmaz. İnsanlar özgür iradeleri ile seçimlerini yaparlar.

Bu türden iddiaların Eski Ahid⁶⁰³ ve İsrâiliyat⁶⁰⁴ temelli oldukları açıktır. Tevrat’taki bazı sözler, Yahudiliğin kadına bakışını özetler mahiyettedir. Âdem’i saptırarak ona ihanet edenin ve cennetten kovulmalarına sebep olanın kadın olduğu iddia edilir: Tevrat’ta şeytanın kışkırtmalarına uyan ve Allah tarafından kendilerine yasak edilen ağacın meyvesinden ilk yiyenin sonra da eşine yedirenin Havva olduğu ifade edilir. Allah Hz. Âdem’e neden o meyveden yediğini sorduğunda Hz. Âdem’in: “Yanıma koyduğun kadın ağacın meyvesini bana verdi, ben de yedim” şeklinde cevap verdiği Havva’nın ise “Yılan beni aldattı, o yüzden yedim” diye karşılık verdiği ifade

601 Halide Edib Adivar, *Türkiye’de Şark, Garp ve Amerikan Tesirleri*, İstanbul 1955, s. 173-176.

602 Buhari, Enbiya 1, 25; Müslim, Rada 63, 65 (1470).

603 Eski Ahid: Tevrat

604 İsrâiliyat: Aslı ve dayandığı temelde Yahudi ve Hıristiyan kaynaklarına uzanan kıssa ve hadiselerle verilen ortak isim.

edilir. Bunun üzerine Allah'ın kadına: “Çocuk doğururken sana çok acı çektireceğim. Ağrı çekerek doğum yapacaksın. Kocana istek duyacaksın. Seni o yönetecek.” dediği, Hz. Âdem'e de: “Karının sözünü dinlediğin ve sana, meyvesini yeme dediğim ağaçtan yediğin için toprak senin yüzünden lanetlendi. Yaşam boyu emek vermeden yiyecek bulamayacaksın” dediği söylenmektedir.⁶⁰⁵ Görüldüğü gibi Tevrat'a göre şeytana uyan ve önce kendini sonra da Hz. Âdem'i saptıran kişi kadındır. Yahudi kaynaklarındaki kadın düşmanlığının temel sebeplerinden biri de bu inançtır.

Oysa Kuran'da bu yasağı ihlal eden ve şeytanın vesvesesine uyan kişi Hz. Âdem'in eşi değil Hz. Âdem'dir. Kuran'a göre şeytan, Hz. Âdem'e vesvese⁶⁰⁶ vermiştir: **Ey Âdem! Şu, senin de eşinin de düşmanıdır, dikkat et de sizi cennetten çıkarmasın; sonra bedbaht olursun. Senin burada ne acıkman söz konusudur ne de çıplak kalman. Ve sen burada ne susayacaksın ne de güneşten yanacaksın. Derken, şeytan ona şöyle diyerek vesvese verdi: ‘Ey Âdem! Sana, sonsuzluk ağacıyla eskimez-çökmez mülk ve saltanatı göstereyim mi?’ Nihayet, ikisi de ondan yediler. Bunun üzerine, çirkin yerleri kendilerine açıldı; üzerlerine cennet yapraklarından örtmeye başladılar. Âdem, Rabbine isyan etmiş, azmış, ziyana uğramıştı.** (Tâhâ 117-121). Ayetlere göre her ikisi de Allah'ın yasak ettiği ağaca yaklaşarak bu suçu işlemişlerdir. Ancak yapılan hata eşine değil Hz. Âdem'e yüklenmiştir. Dolayısıyla kadınların kocalarına ihanet etmelerinin sebebinin Havva olduğu yönündeki rivayetin kabul edilmesi mümkün değildir.⁶⁰⁷

605 Tevrat, Yaratılış III, 1-24

606 Vesvese: Şeytan tarafından insanın içine atıldığı kabul edilen saptırıcı telkinler, kuruntu ve şüphe.

607 Kuran-ı Kerim, kendinden önceki vahiylerin doğru olan taraflarını ortaya koyduğu yani onların doğruluklarını tasdik ettiği için bu konuda Tevrat metninin insanlar tarafından çarpıtılarak suçun kadına yüklendiği görülmektedir.

Aynı şekilde kadınların kaburga kemiğinden yaratıldıkları için eğri oldukları, bu yüzden tam olarak düzeltilmelerinin mümkün olmadığı,⁶⁰⁸ şeklindeki hadis rivayeti de Eski Ahid’de⁶⁰⁹ kadının Hz. Âdem’in kaburga kemiğinden yaratıldığı açıklamasına dayanmaktadır: “Rab Tanrı Âdem’e derin bir uyku verdi. Âdem uyurken, Rab Tanrı onun kaburga kemiklerinden birini alıp yerini etle kapadı. Âdem’den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaratarak onu Âdem’e getirdi.”⁶¹⁰

Oysa Kuran’da bu şekilde bir açıklama olmadığı gibi eşinin Hz. Âdem’den alınan bir parçadan değil onunla aynı özden yani aynı nefisten yaratıldığı söylenmektedir: **Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da (bu nefsin cinsinden de) eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının...** (Nisa 1). Ayette ifade edileni “O sizi tek bir nefisten yarattı, bu nefsin cinsinden de ona bir eş yarattı ve her iki eşten bir nesil meydana getirdi.” şeklinde anlamak daha doğru olacaktır.

Yine Tevrat’ta kadın hem bir saptırıcı hem de Âdem’den bir parçadan yaratılmış ve ondan daha aşağı bir varlık olarak tasvir edilmektedir. Âdem’in en zayıf parçasından yaratılan varlık olan kadın, Âdem’in huzuruna getirilir ve bu varlığa adını Âdem koyar: “Âdem: İşte, bu benim kemiklerimden alınmış kemik, etimden alınmış ettir dedi. Ona ‘Kadın’ (İşşa) denilecek, Çünkü o adamdan (iş) alındı.”⁶¹¹

Tevrat’ta adetli (regl) kadının kirli sayıldığına dair çok çarpıcı ifadeler görmek mümkündür. Kadının elinde olmayan bir durum sebebiyle erkek egemen söylem altında suçlanıp bu şekilde hakarete uğraması, hem dini ve hem de insani açıdan kabul edilebilir değildir: “Adet gördüğü için kan kaybeden kadın

608 Buhari, Nikâh 79, Enbiya 1, Edeb 31, 85, Rikak 23; Müslim, Rada 65, (1468); Tirmizi, Talak 12, (1188).

609 Eski Ahid: Yahudilerin kutsal kitabına Hristiyanlarca verilen bir isim.

610 Tevrat, Yaratılış II, 21-22.

611 Tevrat, Yaratılış II, 23.

yedi gün kirli sayılacak. Ona dokunan da akşama kadar kirli sayılacak. Adet gördüğü günlerde kadının üzerinde yattığı ya da oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim kadının yatağına dokunursa, giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kim kadının üzerine oturduğu herhangi bir şeye dokunursa, o da giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli sayılacaktır. Kadının yatağındaki veya oturduğu şeyin üzerindeki herhangi bir eşyaya dokunan herkes akşama kadar kirli sayılacaktır. Adet gören kadının kirliliği onunla yatan adama da bulaşır. Adam yedi gün kirli kalır ve yattığı her yatak kirli sayılır. Eğer bir kadının âdet günleri dışında uzun süreli bir kanaması varsa, ya da kanaması âdet günlerinden sonra da devam ediyorsa, kanaması olduğu sürece âdet günlerinde olduğu gibi kirli sayılır. Kanaması olduğu sürece, âdet günlerinde olduğu gibi, yattığı her yatak ve üzerine oturduğu her şey kirli sayılacaktır. Kim bunlara dokunursa kirli sayılacaktır. Giysilerini yıkayacak, yıkanacak, akşama kadar kirli kalacaktır. Ama kanama durursa, kadın yedi gün bekleyecek, sonra temiz sayılacaktır.”⁶¹² Adet dönemlerinde kadınların ve neredeyse hatta temas ettikleri her şeyin bu şekilde kirli sayılarak kadının aşağılanması, Allah’a ve dine yönelik yapılmış büyük iftiralardan biridir. Adet dönemi, Allah’ın kadın vücudunda yaratmış olduğu muhteşem sistemlerden biridir. Suç olmadığı gibi, kirli sayılma ya da aşağılanma sebebi de değildir.

Kuran’da kadınların adet halleriyle ilgili açıklamanın yer aldığı tek ayet şöyledir: **Sana âdet halini de sorarlar. De ki: O, insana rahatsızlık veren bir haldir. Hayızlı oldukları sırada kadınlardan uzak durun ve onlar temizleninceye kadar kendilerine yaklaşmayın. İyice temizlendiklerinde, Allah’ın emrettiği yerden onlara gidin. Şu bir gerçek ki Allah, çok tövbe edenleri sever, iyice temizlenenleri de sever.** (Bakara 222)

---

612 Tevrat, Levililer XV, 19-28.

Ayette görüldüğü gibi Allah, bir soru üzerine, adetliyen kadınların neyi yapamayacaklarını açıklamaktadır. Kadınlar bu dönemde cinsel ilişkiye giremezler. Peki, adetli halde olan kadına cinsel ilişkiyi yasaklayan Allah, nasıl olur da namazı, orucu yasaklamaz? Namaz ve oruç gibi ibadetler cinsel ilişki-den daha mı önemsiz konulardır? Elbette değildir. Allah bu ibadetlerin yasak olduğunu söylememiştir çünkü onları yasaklamamıştır. Dolayısı ile kadınlar bu dönemlerinde oruca, namaza ve diğer ibadetlerine devam etmelidir. Bu dönemde ibadet etmek bir tercih değil, diğer dönemlerdeki gibi dini bir gerekliliktir. Prof. Dr. Süleyman Ateş hocanın bu konudaki yaklaşımı son derece net ve önemlidir:

“Kuran’ın sınırlamadığı bir şeyi kimse sınırlayamaz. Kuran’a ters şeyler hadis olamaz. O rivayetler, Peygamber’e iftiradır. Adetli kadın hakkında Yahudilikten ve çeşitli uluslardan Araplara sızan gelenekler hadis biçimine getirilerek İslam literatürüne sokulmuştur. Bunların aslı olsaydı mutlaka Kuran’da kadının hayız halinde bu ibadetleri yapamayacağına dair bir açıklama olacaktı. Zira Kuran, ibadet yapmama gibi önemli bir hali kapalı bırakmaz, bunu belirtirdi. Kuran, hayız halindeki kadınla cinsel ilişki yapılmamasını söylüyor da hayız halindeki kadının namaz kılamayacağını, oruç tutamayacağını, diğer ibadetleri yapamayacağını neden söylemiyor? Yoksa Allah katında, cinsel ilişki namazdan, oruçtan, Kuran okumaktan daha mı önemlidir? Kuran’a ters bu tür düşünce ve uygulamaları bırakıp Kuran’a dönmeli ve Kuran ne diyorsa onu uygulamalıyız.”⁶¹³

“Zan ifade eden bu rivayetlerle Kuran’ın kesin emri nasıl askıya alınabilir? Hz. Peygamber, düzensiz adet gören kadına, yıkanıp namaz kılmasını emretmiş ve bu kadın, her namazında yıkanarak (veya abdest alarak) namaz kılmıştır. Şimdi düzensiz

613 Süleyman Ateş, **Kuran Ansiklopedisi**, Kuran Bilimleri Araştırma Vakfı 1997, VIII, 16-17.

adet görme ile düzenli adet görme arasında ne fark vardır? İki-
sinde de kadından gelen kan aynı kandır. Gelen kan, pis gö-
rüldüğü için bu kadına temizlenip, yani abdest alıp namazını
kılması emredilmiştir. İnsanın elinde olmayan bir hal, neden
onun ibadetine engel olsun? Düzensiz adet görme özür sayılı-
yor da normal adet görme neden özür sayılmasın? Şu rivayet,
Hz. Peygamber'in normal âdeti özür saydığını kanıtlar: Hz.
Ayşe'nin bir rivayetine göre adet halinde bulunan Ayşe, Mes-
cidde bulunan Peygamber'in başını yıkayıp tarardı. Peygam-
ber, adetli Ayşe'ye, "Mescidden bana humre (seccade)yi getir,
 demiş." Ayşe, adetli olduğunu söylemiş. Peygamber, "Adet, se-
nin isteğinle olan bir şey değildir. Sen Mescide git, bana secca-
deyi getir" demiş (Müslim, Hayd, 3)... Kendi içinde olağanüstü
çelişki olan bu kişi rivayetleriyle maalesef din bozulmuş, Ku-
ran'ın söylemediği şeyler dine sokulmuştur. Kuran, adetli ka-
dının neyi yapamayacağını söylüyor: O da cinsel ilişkidir..."⁶¹⁴

Yine Tevrat metinlerinde kadını aşağılayan şu ifadeler dikkat
çekicidir: "Kimi kadını ölümden acı buldum. O kadın ki, ken-
disi tuzak, yüreği kapan, elleri zincirdir. Tanrı'nın hoşnut kaldığı
insan ondan kaçır, günah işleyense ona tutsak olur."⁶¹⁵ "Gü-
cünü kadınlara, gençliğini kralları mahvedenlere kaptırma!"⁶¹⁶

Bilindiği gibi Talmud, Yahudi sözlü geleneğinin ve Rab-
bânî hukukunun temel eseri ve Tevrat'ın yorumu olarak görü-
lür. Mişna ve Gemara adlı iki bölümden oluşur ve Tevrat'tan
ve Zebur'dan sonra en kutsal Yahudi metni olarak kabul edi-
lir. Talmud metinlerinde ise Tevrat'tan daha da çarpıcı şekilde
kadınlar ile ilgili son derece yakışsız ifadeler görmek müm-
kündür. Geleneksel Yahudi din anlayışını şekillendiren ve biz-
deki hadis ve sünnet geleneğine karşılık gelen Talmud'un, in-
sanların din yaşantıları üzerinde Tevrat'tan bile daha fazla etkili

614 Süleyman Ateş, **Kuran Ansiklopedisi**, VIII, 17.

615 Tevrat, Vaiz VII, 26.

616 Tevrat, Özdeyişler XXXI, 3.

olduğu söylenebilir. Talmud'taki kadına yaklaşımla ilgili bazı hususlar şu şekilde özetlenebilir:

“Talmud araştırmacılarına göre genel olarak Talmud metninin hemen hemen tamamı, ‘kadından nefretin’ (misogynie) mücessem temsilidir. Öyle ki, bu durum modern dönemlerde dahi kendini açıkça hissettirmiştir. Mesela, Maharale de Prague, her ne kadar kendi döneminde aristokratik bir düşünceyi temsil etse de, eserlerinde daima ‘kadının maddi değerinden’ bahseder. Kadınların konumuna dair Talmud metnindeki en ilginç cümle, bir erkek Yahudi'nin sabah kalktığında yaptığı ilk duada ‘kendisini kadın olarak yaratmadığı için’ Tanrı'ya şükürünü ifade ettiği şu cümlelerde yer alır: ‘Her erkeğin günde bir defa şu üç konuda şükür duasını dile getirmesi gerekir: Tanrı'nın kendisini İsrailoğlu'na mensup kıldığı, kadın olarak yaratmadığı ve kendisini cahillerden yapmadığı için.’ Talmud'a göre kadın, insanda bulunan on hatadan dokuzuna sahiptir. O, şahitlik yapma yeteneğine sahip değildir. Bu konuda o, bir ‘deliden’ veya bir ‘çocuktan’ farksızdır. Evlilik, bir ‘alış-veriş’ akididir ve bu akitte kadın ‘kendini satmaktadır’. Evlenen kadının ‘sahibi’ artık kocasıdır. Bu nedenle, kocanın izni ve rızası olmadan evliliğe son veremez. Bir erkeğin evleneceği kadını önceden tanıması ve görmesi gerekir. Zira erkeğin evleneceği ‘kadından hoşlanması’ gerekir. Bu, evliliğin sağlıklı olması için gereklidir ve bu da ‘komşunu seveceksin’ emrinin tahakkuk edebilmesinin bir gereği olarak görülür. Oysa kadının evleneceği erkeği yani ‘nişanlısını’ önceden görmesine ve tanınmasına gerek yoktur. Zira bir kadın için ‘herhangi bir erkekle’ evlenebilmesi dahi ona mutluluk olarak yeter. Kadının evlilikteki görevi ise, çocukları büyütmek ve kocasını ‘günaha düşmekten korumaktır’. Yahudilikte, cemaatle ibadet edebilmek için 10 kişi gereklidir ve buna ‘minyan’ kuralı denmektedir. Ancak, cemaatle ibadet edebilmek için gerekli olan 10 kişilik sayıda kadının yeri yoktur. Buna göre, cemaatle ibadet

edebilmek için en az 10 erkek gereklidir. Talmud, erkeği uyarır ve ‘ona (kadına) dikkat et; zira çok çabuk ağlar’ demektedir. (...) Kadının en çok mutlu olduğu şeyin, giyim-kuşam ve süslenme olduğu da vurgulanmaktadır. Kadınlara ilgili bir diğer tespit ise, onun olduğu yerde ‘büyü ve batıl inançların’ bolca bulunacağıdır.⁶¹⁷

Görüldüğü gibi Talmud metninde kadınlarla ilgili yer alan yakışsız ifade ve iddiaların tamamına yakınının hadis kimliği kazanmış bir şekilde İslam inancının içine sokulmuş olduğunu anlamak zor değildir. Allah’ın, Kuran ayetlerinde Yahudi ve Hıristiyanlar üzerinden yaptığı uyarılar boş yere değildir. Ancak belli ki Müslümanlar bu uyarıları gerektiği gibi dikkate almadıkları gibi üzerlerine de alınmamışlar ve böylece bu türden uydurmaların olduğu gibi İslam’ın içine sızmasına engel olamamışlardır.

İncil’deki bazı sözlerden de Hıristiyanların kadına bakışını anlamak mümkündür: Ey kadınlar, Rabbe bağımlı olduğunuz gibi, kocalarınıza bağımlı olun. Çünkü Mesih bedeninin kuratıcısı olarak kilisenin başı olduğu gibi, erkek de kadının başıdır. Kilise Mesih’e bağımlı olduğu gibi, kadınlar da her durumda kocalarına bağımlı olsunlar.⁶¹⁸ Ama şunu da bilmenizi isterim: Her erkeğin başı Mesih, kadının başı erkek, Mesih’in başı da Tanrı’dır.⁶¹⁹ Çünkü erkek kadından değil, kadın erkekten yaratıldı. Erkek kadın için değil, kadın erkek için yaratıldı.⁶²⁰

Kadın sükûnet ve tam bir uysallık içinde öğrensin. Kadının öğretmesine, erkeğe egemen olmasına izin vermiyorum; sakın olsun. Çünkü önce Âdem, sonra Havva yaratıldı; aldatılan da Âdem değildi, kadın aldatılıp suç işledi.⁶²¹ Kadınlar top-

617 İsmail Taşpınar, ‘Yahudilik ve Hıristiyanlık’ta Kadın’, Köprü Dergisi, sayı: 113, 2011.

618 İncil, Efesliler V, 22-24.

619 İncil, 1. Korintliler XI, 3.

620 İncil, 1. Korintliler XI, 8-9.

621 İncil, 1. Timeteos II, 11-14.

lantılarınızda sessiz kalsın. Konuşmalarına izin yoktur. Kutsal Yasa'nın da belirttiği gibi, uysal olsunlar. Öğrenmek istedikleri bir şey varsa, evde kocalarına sorsunlar. Çünkü kadının toplantı sırasında konuşması ayıptır.⁶²²

Yine Hıristiyanlıkta kadının yerinin evi olduğu ve dışarı çıkmasının ancak şu gerekçeler ile olabileceğine dair inançların varlığı Allah tarafından gönderilen ve insan yaratılışına uygun olan dinin doğasının insanlar tarafından nasıl bozulduğunu anlamak açısından önemlidir. Hıristiyan kültürü içindeki bir atasözü şu şekildedir: Bir kadın evinden dışarıya üç kez çıkmalıdır: Vaftiz edildiği, evlendiği ve öldüğü zaman. Kadın, kedi ve baca evi hiç terk etmemelidir.⁶²³

Görüldüğü gibi geleneksel din algısının sahip olduğu bu anlayışın tarihi kökenleri geleneksel Yahudi-Hıristiyan kabullerine ve Allah adına uydurdukları yalanlara dayanmaktadır. Oysa Allah Kuran'da birçok ayette bu sapkınlıkları sebebiyle kitap ehli olan Yahudi ve Hıristiyanları uyarmıştır: **Ey Ehli Kitap! Dininizde aşırılık etmeyin, Allah hakkında sadece gerçeği söyleyin.** (Nisa 171)

Bazı Meşhur Klasik Kitaplarda Kadın Düşmanlığı

Bunların dışında ikinci ve üçüncü dereceden güvenilir kabul edilen kimi hadis kitaplarında ya da bu hadislerden hareketle kitap yazmış ve çoğunluk tarafından itibar gören ve âlim kabul edilen kişilerin kitaplarında öyle iddialar yer alır ki, bu iddiaların olduğu bir dini kabul etmektense maalesef hiç inanamaya yönelmiştir birçok insan.

Bu türden iddia ve yaklaşımların içinde bulunulan dönemin anlayışını ve kadına bakışını yansıttığı ve Kuran'a da Peygamberimizin Kuran'ı hayatına taşıması olan yaşantısına da uygun

622 İncil, 1. Korintliler XIV, 34-35.

623 Charlotte Perkins Gilman, **Women and Economics**, Boston: Small, Maynard & Co. (1898), s. 65.

olmadığı açıktır. Peygamberimizden çok sonra uydurulan rivayetlerin dinselştirilmelerinin, Kuran'ın kadına vermiş olduğu hakları ve bakışı alt üst ettiği de açıktır. Bu çarpık anlayışın birçok devlet adamı ve yönetici tarafından da benzer şekilde sürdürüldüğünü ve bu şekilde meşru bir zemin kazandığını görmek mümkündür.

Örneğin Hüccetü'l-İslam⁶²⁴ lakabı ile anılan ve gerek İslam âleminde gerekse ülkemizde kitapları en yüksek mertebelere konulan, hayatı boyunca bir kez olsun Kuran'ı anlayarak ve ayetleri üzerine gerektiği gibi düşünerek okumamış birçok Müslüman tarafından kitapları okunmuş olan âlimlerden meşhur İmam-ı Gazali (ö.1111) mesele kadın olunca geleneksel din algısının kadınlara karşı olumsuz ve insafsız yaklaşımından kendini kurtaramamış ve Kuran'a uygun olmayan birçok rivayeti Peygamberimiz tarafından söylenmiş gibi kitaplarında kullanmıştır.

Gazali'nin **Kimyâ-yı Saâdet** isimli meşhur kitabında kadınlar ile ilgili olumsuz ve yakışıksız yaklaşımlar görülür. Öncelikle kadın ile evliliğin neslin devamı için çocuk doğurmaya endekslendiği görülmektedir: "Peygamber efendimize uymaya çalışmalı ve kıyamette onun övünmesi, ümmetinin çok olması niyetine dikkat etmelidir. Bunun için çocuğu olmayan ve olmamış kadınla evlenmeyi yasak etmiştir. Ve buyurmuştur ki: Evin bir köşesine serili hasır, çocuğu olmayan kadından daha iyidir. Ve yine buyurdu ki: Çocuk doğuran çirkin bir kadın çocuğu olmayan güzel kadından iyidir."⁶²⁵ Görüldüğü gibi çocuğu olmayan kadınlar evdeki hasırdan bile aşağı konumlandırılmış ve çocuğu olmaması suç sayılıp kadına fatura edilmiştir.

Oysa bir kadının değerini, çocuk doğurup doğurmaması ya da erkek çocuk doğurması değil erdemli ve şahsiyet sahibi bir

624 Hüccetü'l-İslam; İslam'ın delili, dayanağı gibi bir anlama gelmektedir.

625 İmam Gazâlî, **Kimyâ-i Saâdet (Mutluluk Hazinesi)**, çev: A. Faruk Meyan, Bedir Yayınevi, s. 214.

insan olması belirler. Öte yandan bir kadının çocuk doğuramaması yani kısır olması kendi tercihi değildir. Allah'ın imtihanının bir gereğidir: **Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'a aittir, O dilediğini yaratır: dilediğine kız çocukları bağışlar ve dilediğine de erkek çocukları bağışlar. Yahut (dilediğine) hem erkek hem kız (çocuklar) verir ve dilediğini de kısır yapar. Çünkü O, her şeyi bilendir, sınırsız güç sahibidir.** (Şura 49-50). Gazali'nin bu ayeti biliyor olması gerekir. Buna rağmen kadınlara iftira eden ve üstelik "Peygamberimiz şöyle buyurmuştur" diyerek Peygamberimiz üzerinden uydurulan hadis rivayetlerinden şüphe duymamış ve söz konusu rivayetleri olduğu gibi kullanmıştır.

Yine aynı kitabında kadınları şeytan ve fitne unsuru gösteren meşhur hadis rivayetlerinden birini "Peygamber efendimiz buyuruyor ki" diyerek şu şekilde aktarmıştır: "Dolaşan her kadının yanında bir şeytan olur. Bir kimse güzel bir kadına rastlayınca, hemen evine gidip hanımı ile sohbet etmelidir. Çünkü bu meselede bütün kadınlar aynıdır."⁶²⁶

Kitabı tercüme eden kişi söz konusu rivayeti "sohbet etmeli" olarak çevirmiştir. Oysa söz konusu hadis rivayeti kaynaklarda şu içerik ile geçmektedir: "Kadın şeytan suretinde gelir, şeytan suretinde gider. Şayet biriniz bir kadın görürse kendi eşine gitsin. Bu onun içindekini giderir."⁶²⁷ Ya da diğer bir rivayette benzer şekilde "Bir kadın sizden bir kimsenin hoşuna gider ve de kalbinde yer alırsa eşine gitsin ve onunla yatsın. Bu onun içindekini giderir."⁶²⁸ Görüldüğü gibi hadis rivayetinde sohbet etmek değil eve gidip eşi ile cinsel ilişkiye girmek tavsiye edilmektedir. Çünkü söz konusu rivayetlerde Peygamberimizin bir mecliste sohbet ederken güzel bir kadın gördüğü ve eve giderek eşi ile cinsel ilişkiye girdiği ve sonrasında dönerek

626 İmam Gazâlî, **Kimyâ-i Saâdet (Mutluluk Hazinesi)**, s. 215.

627 Müslim, Nikâh 9, (1403); Ebu Davud, Nikâh 44, (2151); Tirmizi, Nikâh 9, (1158).

628 Müslim, Nikâh 10.

yukarıda alıntıladığımız sözleri söylediği iddia edilmiştir. Görüldüğü gibi ömrünü Allah yolunda vahyi tebliğ etmeye ve en güzel şekilde insanlara örnek olmaya adanmış Peygamberimiz, sahih kabul edilen hadis kitaplarında, Allah yolunda mücadeleyi bırakmış sabah akşam cinsellik düşünen biri olarak sunulmuş ve itibarsızlaştırılmıştır.

Yine aynı yerde evliliğin faydaları sayılırken erkek ege- men söylem üzerinden kadının nasıl konumlandırıldığını görmek, İslam'ın kadına vermiş olduğu önem ve değer açısından kabul edilebilecek türden değildir: “Kadın evi düzeltir, gelene gidene hizmet eder, yemek pişirir ve çamaşır yıkar. Erkek bununla meşgul olursa, ilim ve ibadetten geri kalır. Bunun için din yolunda kendisine iyi bir arkadaş olur.”⁶²⁹ Görüldüğü gibi burada da kadın erkeğin ve evinin hizmetini görmeye yarayan bir hizmetçi gibi konumlandırılmıştır. Oysa İslam inancı açısından kurulan aile bağında kadının olduğu gibi erkeğin de sorumlulukları vardır ve kadının ev işlerini yapıp gelene gidene hizmet etmek gibi bir görevi yoktur. Kadının evine sahip çıkıp bunları yapması ya da organize etmesi kadının eşine ve ailesine bir lütfudur.

Özellikle günümüz dünyasında kadınların sosyal ve ekonomik hayat içinde erkekler gibi sorumlulukları olduğu düşünüldüğünde kadından bir de bu işleri beklemek hiçbir inanca ve insanlığa sığmaz. Dolayısıyla erkeğin de eşine en güzel şekilde destek vererek yardım etmesi, ev ile ilgili yükümlülükleri paylaşması ve bu konuda duyarlı davranması gerekir. Çünkü kadın da erkek gibi bir birey ve eşit hak sahibidir. Kadın erkeğin hizmetçisi ve kölesi değildir. Buna rağmen Gazali bu noktada da kadını erkeğin kölesi ve hizmetçisi olarak konumlandırılanların hatalarını aynı şekilde devam ettirmiştir: “Erkek, kadına hükmetmelidir. Peygamber efendimiz buyurdu: “Hanımının kölesi

629 İmam Gazâlî, *Kimyâ-i Saâdet (Mutluluk Hazinesi)*, s. 216.

olan baş aşağı gitti.” Çünkü kadın erkeğinin hizmetçisi, kölesi olmalıdır. “Kadınlara danışmak lazım ve dediklerinin aksini yapmak lazım” demişlerdir. Kadınlar hakikatte nefsin gibidir. Elini biraz gevşek tutarsan, elinden çıkar, haddi aşar ve düzeltmek zor olur. Bütün kadınlarda; ilacı sabretmek olan, bir zayıf taraf ve ilacı erkeğin idaresi olan, bir eğrilik vardır. Erkek, mükemmel bir hekim gibi olup, her ilacın vaktinde verilmesi gerektiğini bilmelidir. Sabretmek ve onlardan gelenlere katlanmak mühimdir. Hadis-i şerifte “kadın kaburga kemiği gibidir. Doğrultmak istersen kırılır” buyuruldu.”⁶³⁰

Yine Gazali, Peygamberimize ve sahabe eşlerine yönelik yakışsız ithamların bulunduğu bir rivayeti de kullanmıştır: “Peygamber efendimiz seferden dönmüş ve şehre yaklaşmışlardı. Yanında bulunanlara, “Bu gece hiç kimse aniden eve gitmesin, sabaha kadar sabrediniz” buyurdu. İki kişi dinlemedi. Her ikisi de evinde çirkin işlerle karşılaştılar.”⁶³¹ Bu tür rivayetlerde, kendileri de sahabe olan sahabe eşlerinin nasıl çirkin bir iftira ile hafifmeşrep⁶³² gösterilmeye çalışıldığı ortadadır. Yine kadını toplumdan soyutlayan ve günlük hayatı erkeklere özgü kılan zihniyetin bir öğretisi şu şekilde ifade edilmiştir: “Birçok kadınlar için büyük zararlar, erkeklerin arasında bulunmalarından doğar. Fitne korkusu olan her yerde kadının gözünü korumak lazımdır.”⁶³³

Hızını alamayan Gazali, buraya kadar anlattıklarının kadının kocası üzerindeki hakları olduğunu söylemekte ve kocanın karısı üzerindeki haklarını şöyle sıralamaktadır: “Erkeğin kadın üzerindeki hakları daha büyüktür. Çünkü kadın aslında erkeğin kölesi, hizmetçisidir. Hadis-i şerifte: “Allah’tan başkasına secde etmek caiz olsaydı, kadınlara kocalarına secde

630 İmam Gazâlî, *Kimyâ-i Saâdet (Mutluluk Hazinesi)*, s. 223.

631 İmam Gazâlî, *Kimyâ-i Saâdet (Mutluluk Hazinesi)*, s. 224.

632 Hafifmeşrep: Davranışları, içinde bulunduğu toplumun ahlak anlayışına uygun olmayan.

633 İmam Gazâlî, *Kimyâ-i Saâdet (Mutluluk Hazinesi)*, s. 224.

etmeleri emredilirdi” buyuruldu. Erkeğin kadın üzerindeki hakkı şöyledir: Kadın evde oturmalı, kocasından izinsiz dışarı çıkmamalı, kapıda ve terasta durmamalı, komşularla sık sık görüşmemeli, fazla konuşmamalı, bir işi düşmeden yanlarına gitmemeli. Kocasından iyilikten başka konuşmamalı, oynama ve yatma gibi mahrem işlerinden bahsetmemeli, her işinde kocasının isteği üzere, onu memnun etmeye gayret etmeli, kocasının malına hıyanet etmemeli, şefkatli olmalıdır. Kocasının arkadaşları kapısını çalınca kendisini bildirmeyecek şekilde cevap vermelidir. Kocasının bütün ahablarından yüzünü örtmelidir. Kocasının haline kanaat etmeli, fazla bir şey istememelidir. Kocasının hakkını akrabalarından önce tutmalıdır. Daima kendini temiz tutmalı, sohbet ve yatmaya uygun olmalıdır. Yapabileceği her hizmeti yapmalıdır. Kocasına güzelliği ile övünmemelidir. Kocasından gördüğü iyiliğe şükürsüz olmamalıdır. Senden ne gördüm? dememelidir. Sebepsiz yere alışveriş ettirmemeli ve boşanmamalıdır. Peygamber efendimiz buyuruyor: “Cehenneme baktım. Çoğunun kadın olduğunu gördüm. Ne için böyledir dedim. Çok lanet ederler, kocalarına şükretmezler ve onlardan şikâyet ederler” dediler.”⁶³⁴

Gazalî'nin **İhyâu Ulûmi'd-Din** (Dini İlimlerin Canlandırılması) isimli çalışmasında da kadınlar ile ilgili yakışıksız ifadeleri ve uydurma olmasına rağmen güvenilir kabul edilen rivayetleri sıklıkla kullanmış olduğu görülmektedir: “Bu hususta sadra şifa verecek söz şudur: Nikâh bir nevi kölelik ve esarettir. Kadın, tamamen efendisinin emrindedir. Günah olmayan bütün emirlerine mutlak surette itaat etmelidir. Hanımların efendisine itaat ve saygısına dair pek çok haberler vardır. Resûl-i Ekrem: “Kendisinden kocası razı olduğu halde ölen her (Müslüman) kadın cennete gider” buyurmuştur. Adamın biri harice giderken hanımına evinin üst katından aşağıya inmemesini tembih etti. Alt katta olan babası hastalandı. Kadın babasına hizmet

634 İmam Gazâlî, *Kimyâ-i Saâdet (Mutluluk Hazinesi)*, s. 228.

için alt kata inmek istedi. Bunun için vaziyeti Resûl-i Ekrem'e haber göndererek arz etti. Resûl-i Ekrem: "Kocana itaat eyle" buyurdu. Babası öldü. Kadın babasının cenazesine katılmak için tekrar Resûl-i Ekrem'den müsaade istedi. Resûl-i Ekrem yine "Kocana itaat eyle" buyurdu. Bilâhare kadına şöyle haber gönderdi. "Efendine (kocana) olan itaatinin mükâfatı olarak Allah babanı affetmiştir" buyurmuştur."⁶³⁵

Görüldüğü gibi kadını köleleştiren söz konu iddialara göre, kocasının izni olmadan aşağı kattaki hasta babasına bakmak üzere babasının yanına gitmesine ve ölen babasının cenazesine katılmasına dahi izin verilmemiştir. Kim tarafından? Rahmet peygamberi Hz. Muhammed tarafından! Hangi gerekçe ile? Kocasının evin üst katından aşağı inme dedi diye! Peki, bu rivayetlere göre kocası kendisinden razı olarak ölen her kadının cennete gideceğini ve sırf kocasının sözünden çıkmayarak ona itaat ettiği için babasının Allah tarafından affedildiğini söyleyen kim? Kuran ayetlerine göre: **De ki: Ben peygamberlerin ilki değilim; kendime de size de ne yapılacağına asla bilmiyorum; ben sadece (vahyi) olduğu gibi beyan eden bir uyarıcıyım.** (Ahkaf 9) diyerek kendi sonunu bile bilemeyeceğini söylemesi emredilen ve yine Kuran ayetlerinde: **Gaybı da bilmem. Size 'Ben meleğim' de demiyorum. Ben sadece bana vahyolunana uyuyorum.** (En'am 50); **Allah dilemedikçe ben kendime bir fayda ve zarar verecek güce sahip değilim. Eğer gaybı bilseydim, elbette iyiliği artırırdım ve bana kötülük de dokunmazdı. Ben sadece, inanan bir toplum için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.** (A'raf 188) diyen Peygamberimiz Hz. Muhammed. Bu türden rivayetlerin uydurma olduğu ve kabul edilmesinin mümkün olmadıkları açıktır.

Kuran ayetleri açık bir şekilde anne-baba, yakınlar ve tanıdık tanımadık bütün komşulara iyi ve güzel davranmamızı

635 Gazali, İhyâu Ulûmi'd-Din, cilt: 2, s. 147-148.

söyler: **Allah’a kulluk edin. O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetim ve öksüzlere, çaresizlere, yakın komşuya, uzak komşuya, yanınızdaki arkadaşına, yolda kalmışa, size bağımlı olanlara iyi ve güzel davranın. Allah, kasılıp böbürlenmiş şımarıkları sevmez.** (Nisa 36)

Kuran’da hiçbir ayette “Kocanızın sözünden dışarı çıkmayın” ya da “Kocanızın izni olmadan alt kattaki babanızın evine bile inmeyin” veya “Kocanızı razı etmedikçe cennete giremezsiniz” şeklinde açıklamalar yoktur ama ana-babaya çok iyi davranılması ve özellikle yaşlılık dönemlerindeki ihtiyaçlarının en güzel ve nazik bir şekilde karşılanması ile ilgili uyarılar vardır: **Zira senin Rabbin, başkasına değil yalnızca kendisine kulluk etmenizi emreder. Bir de ana babaya iyilik etmeyi... Eğer onlardan biri ya da ikisi senin yanındayken yaşlanırsa, sakın onlara “Öf!” bile deme ve onları azarlama! Aksine onlara gönül okşayıcı şeyler söyle! Dahası, o ikisine alçak gönüllü davranarak merhametle kol-kanat ger ve de ki: Rabbinim, o ikisi beni küçüklüğümde sevgiyle görüp gözettileri gibi, sen de onları merhametinle (gözetip) esirge!** (İsra 23-24). Allah böyle diyecek ama rivayete göre Peygamberimiz sırf kadın kocasının sözünden çıkmasını diye hasta babasına bakmak üzere alt kata inmesine de ölen babasının cenazesine girmesine de izin vermeyecek. “Siz hangi dinden hangi peygamberden” söz ediyorsunuz diye sormak gerekir bu zihniyetteki kişilere. Çünkü bunların inanıp anlattıkları din Allah’ın dini değil. Ürettikleri rivayetlerle yarattıkları peygamber de Allah’ın son nebisi ve resulü olan Hz. Muhammed değil.

Yine Gazali’nin, çalışmalarında, Kuran’a uygun olmayan ama geleneksel çevreler tarafından doğru ve güvenilir sayılan birçok rivayeti hesapsızca kullandığı görülür. Kadımlar ile ilgili konularda, bu bölümün başında örnek olarak verdiğimiz hadis rivayetlerinin birçoğunun Gazali tarafından kullanılmış

olduğu görülmektedir. Kadınların akıllarının ve dinlerinin eksik olduğu, saptırıcı ve nankör oldukları, kadının şeytan suretinde geldiğini, kim bir kadın görüp iştahı çekerse, eve gidip eşi ile cinsel ilişkide bulunmasının öğütlendiği çünkü Peygamberimizin bir kadın görüp derhal eve giderek Zeynep valide-mizin odasına girdiği, şehvetini giderdikten sonra dışarı çıktığı rivayetlerini kullanmıştır.⁶³⁶

Gazali, “Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur” demekten hiç çekinmeden Kuran’a uygun olmayan rivayetleri Peygamberimizin ağzına koyma cüretini gösterenleri, olduğu gibi takip etmiştir. Karısının kölesi olan kılıbık erkeğin helak olacağı şeklinde Peygamberimize isnat edilmiş olan bir rivayetten hareketle, Allah’ın kadını erkeğin emrine verdiğini, bunu yapan erkeğin Allah’a değil şeytana itaat etmiş olacağını söylemiş, yine Peygamberimizin, salih ve dindar bir kadının kadınlar içerisindeki durumunu, karnı beyaz bir karganın yüz karga içerisindeki durumuna benzettiğini iddia eden bir rivayeti örnek olarak göstermiştir. Yine kadının kaburga kemiği gibi eğri olduğu, kendilerini bir kadının idare ettiği toplumların kurtuluşu eremeyecekleri türünden rivayetleri kullanırken bir yandan da Kuran’ın dini terbiyesi ve Hz. Peygamberin insani güzelliklerinin örnekliği ile bir hayat yaşama gayreti içindeki Hz. Ömer’e iftira eden bir örneği kullanmaktan ve geleneksel din algısının kadına bakışını meşru kılmaktan geri kalmamıştır: “Kendisine karşı çıkan zevcesine Hz. Ömer (r.a): Sen ancak evin köşesinde bir oyuncak gibisin. İhtiyacımız olduğu zaman seninle oynarız; ihtiyacımız olmadı mı orada durursun.”⁶³⁷

Öte taraftan, eğer kocanın baştan ayağına kadar bütün bedeni irinler içinde kalmış olsa ve hanımı o irinleri dili ile yalayarak temizlemeye çalışsa yine de kocasına karşı teşekkür vazifesini yerine getirememiş ve kocasının hakkını ödeyememiş

636 Gazali, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, cilt: 2, s. 77-78.

637 Gazali, *İhyâu Ulûmi'd-Din*, cilt: 2, s. 117-119.

olur türünden hadis rivayetleri ile kadını cinsel bir makine gibi gösteren ve kocası ne zaman kendisini davet etse hemen kocasının cinsel ihtiyacını yerine getirmesi gereken aksi takdirde bütün meleklerin lanetine uğrayacak olan ve Peygamberimizin eğer herhangi bir kimseye Allah'tan başkasına secde etmesini emredecek olsaydım kocanın karısı üzerindeki büyüklüğü ve hakları sebebiyle kadının kocasına secde etmesini emredeceğini söylediği iddia edilen yakışsız hadis rivayetlerini, kocanın kadın üzerindeki hakkı başlığı altında kullanmıştır.⁶³⁸

İslam dininin ne hale getirilmiş olduğunu görmek ve Kuran'a uygunsuzluğu apaçık olan ve kendisinden sonra Peygamberimiz üzerinden uydurulan bu tür iddia ve iftiralara Müslümanların çoğunluğu tarafından itibar edildiğini ve birçok kitaba dini bir gerçekmiş gibi girdiğini bilmek insanın içini acıtıyor. Müslümanlar Kuran'ı bilmedikleri gibi hadisleri de bilmezler. Hadisçilerin bile hangi hadisi nasıl sınıflandırdıklarını bilmeden dinlerini bu tür kitaplardan ya da ilmiyal kitaplardan öğrenirler. Gazali'nin ya da âlim kabul edilen herhangi başka birinin kitabında: "Resûl-i Ekrem efendimiz şöyle buyurmuştur." "Hz. Peygamber'in buyurduğu gibi" demiş olması bu iddianın Kuran'a uygun olup olmadığını ya da o hadisin hadisçiler tarafından bile sahih, zayıf ya da uydurma hadis olarak tanımlanıp tanımlanmadığını dahi bilmeden Peygamberimizin ağzından çıkmış ve sanki Gazali o esnada oradaymış ve Peygamberimizi olduğu gibi duymuş gibi kabul ederler. Dolayısıyla bu kişiler için Kuran dinin kaynağı olmadığı gibi sayıları az da olsa sahih olabilecek türden Kuran'a uygun hadis rivayetleri de dinin kaynağı değildir. Bu kişiler için dinin kaynağı, kendi kabullerine uyan ne varsa o rivayetlerdir. Delil getirilen

638 Gazali, *İhyâu Ulûmî'd-Din*, cilt: 2, s. 149-150.

hadis, ortaya atılan iddiayı destekliyorsa, sahih,⁶³⁹ hasen,⁶⁴⁰ zayıf,⁶⁴¹ mevzu⁶⁴² hatta İsrâiliyat ve Mesihiyat kaynaklı bir rivayet olmasının bir önemi yoktur.

Şüphesiz Allah'ın dinini anlaşılmaz, içinden çıkılmaz ve tanınmaz kılanların ve bunu devam ettirerek savunan ya da gerçek karşısında insanlardan tepki görmemek için sessiz kalanların ahirette zorlu bir hesapları ve çok büyük pişmanlıkları olacaktır. İster iyi ister kötü niyetli olsun Allah'ın dinini gerçekten uzaklaştıran ve Peygamberimize ait olmayan şeyleri onun üzerinden meşrulaştıranlar, tıpkı Allah'a ortak koşmalarına rağmen yaptıkları şeyleri kötülük olsun diye yapmadıklarını söyleyen kimselerin durumu gibi olurlar: **O kimseler ki, kendi kendilerine kötülük etmeyi sürdürürken melekler onların canlarını almışlardı. İşte (Hesap Günü) bunlar teslim sancağını çekerek “Biz yaptıklarımızı kötülük olsun diye yapmamıştık” (diyecekler). “Hayır!” (Denilecek onlara. İş hiç de sizin söylediğiniz gibi değil). Unutuyorsunuz ama Allah yapmış olduğunuz her şeyi eksiksiz bilendir.** (Nahl 28). Önemli olan niyetin iyi ya da kötü olması değildir. Asıl önemli olan, hangi niyetle olursa olsun Allah'ın dinini, bizzat O'nun tarafından belirlenmiş olan sınırların dışına çıkarmaktan uzak durmaktır.

Ünlü düşünür ve şair Muhammed İkbal bir şiirinde bu çarpık anlayışa şu sözler ile gönderme yapıyor: “Onu (Kadını) hizmetkâr gören Müslüman, Kuran'ın hikmetini zerre kadar anlayamamıştır... Tertemiz yaratılışın, bizim için Allah'ın bir

639 Sahih: Sağlam ve güvenilir kabul edilmesi için gerekli şartları taşıdığına inanılan hadis çeşidi.

640 Hasen: Sahih hadisin şartlarını taşıdığı kabul edilen ancak râvisinin zabtının sahih hadisin râvisine nisbetle daha az olduğuna inanılan hadis çeşidi.

641 Zayıf: Sahih ve hasen hadisin şartlarından birini ya da birkaçını taşımayan hadis çeşidi.

642 Mevzu: Gerekli şartları taşımadığı inancından hareketle uydurma olduğuna inanılan hadis çeşidi.

rahmetidir. Dini kuvveti ve milletin temelidir. Çocuğumuz süt-ten kesilince ona ilk önce Lâilâhe illallah'ı öğreten sensin. Bizim tavrımızı, fikrimizi, sözümüzü ve işimizi yontan senin sevgindir... Ey hak dinin emanetçisi olan İslam kadını, hak dinin alevli aşkı, senin nefeslerindedir. Bu çağ, dışı yaldızlı, içi çok çirkin olan hilekâr bir çağdır. Onun kervanı, din servetinin yolunu keser. Onun anlayışı kördür ve Allah'ı tanımaz bir hale düşmüştür.”⁶⁴³ Muhammed İkbâl gibi dinini Kuran'dan ve Resulullah'ın örneğinden hareketle anlama ve öğrenme gayreti içinde olan bir Müslüman ile Allah'ın apaçık ayetlerini rivayetlere mahkûm eden ve ayetlere rağmen rivayetleri önceleyen Müslümanlar arasındaki farklı anlamak zor olmasa gerek.

Yine Gazali ile aynı dönemde yaşayan Büyük Selçuklu Devleti'nin veziri ve **Siyâsetnâme** adlı kitabın yazarı olan devlet adamı ve siyaset bilimci Nizâmülmülk'ün, Selçuklu Sultanlarına şu şekilde öğütler verdiği görülmektedir: “Sultanın emrindeki kişilere iktidar kullanma olanağı tanınmamalıdır... Bu kuralın özellikle kadınlara uygulanması gerekir. Çünkü onlar peçelidir ve tam zekâdan yoksundurlar. Peygamberimiz: ‘Kadınlara danışın, fakat dediklerinin aksini yapın, zira doğru olan budur’ buyurmuştur... Eğer kadınların akli tam olmuş olsaydı Peygamber aleyhisselam onların görüşlerinin zıddını yapmayı emretmezdi.”⁶⁴⁴

Nizâmülmülk gibi devletin üst düzey yöneticilerin ve Nizâmülmülk tarafından Bağdat'taki Nizamiye Medresesi'nin başına geçirilen Gazali gibi dönemin en büyük din âlimi kabul edilen kişilerin hadis rivayetlerinden hareketle kadına bakışları bu şekilde olunca bunca uydurmanın nasıl meşru zemin kazandığını ve Allah'ın apaçık ayetlerine rağmen Müslümanlar arasında yayılıp itibar kazandığını anlamak zor olmasa gerek.

643 Muhammed İkbâl, **Benlik ve Toplum**, s. 173-180.

644 Nizâmülmülk, **Siyâsetnâme**, çev: Mehmet Altay Köymen, Ankara 1982, s. 194-198.

Bu tür hadis rivayetlerini kadınlara hükmetmek için fırsat bilen erkekler, Kuran ayetlerinin apaçık uyarı ve ifadeleri ile değil, işlerine gelen bu tür rivayetler ile ilgilenmişlerdir.

Mesnevi’de ve Bazı Tasavvuf Kitaplarında Kadın Düşmanı Sözler

Bu çarpık anlayışın son derece yaygın olduğunu ve geçmişten günümüze halk arasında şöhret sahibi birçok kişi tarafından da benzer şekilde sürdürüldüğünü görmek mümkündür. Şüphesiz bunlardan en meşhuru Celâleddîn-i Rûmî’nin **Mesnevi** isimli eseridir. Mesnevi’de de kadınlarla ilgili birçok çarpıcı ve aşağılayıcı ifadeler görmek mümkündür. Aynı şekilde halk arasında şöhret sahibi olan ve insanların Kuran’ı okuyup anlamak yerine kendisinden özlü sözler okuduğu Mesnevi isimli kitap da geleneksel din algısının kadına yönelik çarpık ve aşağılayıcı anlayışını devam ettirerek yaygınlık ve meşru bir zemin kazanmasına sebep olmuştur. Maalesef birçok kadının sadece Mesnevi’den özlü sözler ya da öğütler türünden kitaplar okuyarak Mesnevi ve Rûmî sevdalısı oldukları görülmektedir. Mesnevi’de kadınlar ile ilgili geçen yakışıksız ifadelerin bir kısmı şu şekilde sıralanabilir:

“O işaretleri kabul etmiyorsan, kendini erkek sanma. Sen kadınsın ey fodul⁶⁴⁵”⁶⁴⁶

“Kimde kâfirlerden bir hususiyet varsa, o kadın gibi akıllı ve dince eksiktir.”⁶⁴⁷

“Kadından kurtulmuş, diri bir vücuda bağlanmış kişiye ne mutlu.”⁶⁴⁸

---

645 Fodul: Öyle olmadığı halde üstün biriymiş gibi davranan, üstünlük taslayan kibirli kimse.

646 Mevlânâ, **Mesnevi-i Şerif**, Tercüme: Süleyman Nahifi, Sadeleştirme: Prof. Dr. Amil Çelebioğlu, Timaş Yayınları (2007), Cilt:1, Beyit: 982.

647 Mevlânâ, **Mesnevi-i Şerif**, Cilt:1, Beyit: 1284

648 Mevlânâ, **Mesnevi-i Şerif**, Cilt:1, Beyit: 1599

“Kadın kocasının öfkelenmesini görünce, hemen ağlamaya başladı. Zaten ağlamak kadınların tuzağıdır.”⁶⁴⁹

“Nefis ve hırsı kadın, akıllı da erkek bil. Akıl onlara değerli bir mum oldu.”⁶⁵⁰

“Onlara (Kadınlara) danışın, fakat söylediklerinin aksini yapın. Şüphe yok ki o şehvet sahiplerinin dediğini yapan telef olur. Heva ve şehvet yol kesicidir. Zira onlar Allah yolunda azdırlırlar.”⁶⁵¹

“Dediler ki, “Akıl ve tedbirden berî bir çocuk veya kadın da olsa meşverette (danışma) bulunalım mı? Peygamber “Onlarla da meşveret edin, yalnız ne derlerse aksini yapın” dedi. Nefsi kadın gibi bil, belki kadından da beter. Zira kadın şerrin cüz’ü, nefisse küllüdür. Nefsinle meşveret edersen iyi olan şey onun dediğinin zıddıdır.”⁶⁵²

“Ordu, her nerede bir hezimete uğrarsa, sebep bil ki birkaç karı tabiatlıdır.”⁶⁵³

“Yiğitlerin zevki gaza etmek, düşmana saldırmaktır. Karı tabiatlılar güruhu içinse başka zevkler vardır. Onların nefisleri şehvetten hazzeder. Uğraşmaları, tamamen bir zillet eden zevk içindir.”⁶⁵⁴

“Er kişinin şehveti öndendir. Karı huylu erkekse zevki arkadan bulur. Birinin hırsı erliğin kemali, diğerrinin ki rezilliktir.”⁶⁵⁵

“Erkeklerin kadınlara üstünlüğü kazanç, kuvvet, mevki ve şöhret bakımından değildir. Böyle olsaydı, aslan ve fil, insandan üstünlük ve kuvvetçe daha yüce olurdu. Erkeklerin kadınlara gerçek üstünlüğü onların, akıbeti görebilmeleriyledir.

649 Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerif*, Cilt:1, Beyit: 2496

650 Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerif*, Cilt:1, Beyit: 3010

651 Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerif*, Cilt:1, Beyit: 3064-3065

652 Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerif*, Cilt:2, Beyit: 2293-2296

653 Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerif*, Cilt:2, Beyit: 2873

654 Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerif*, Cilt:2, Beyit: 3180-3181

655 Mevlânâ, *Mesnevî-i Şerif*, Cilt:3, Beyit: 1965-1966

Erkek, akıbeti görmese o, akıbeti görene nazaran kadından da güçsüzdür.”⁶⁵⁶

“Kadının rüyası, aklı noksan, canı zayıf olduğu için, erkeğin rüyasından daha aşağıdır.”⁶⁵⁷

“Kadının gammaz gamzesi, yan bakışı fitnedir. Ama bu fitneyi sesi, yüz kat daha artırır.”⁶⁵⁸

“Ne mutlu aklı erkek olana, çirkin nefsi dışı ve aciz bulunana! Kadında hayvan sıfatı üstündür. Çünkü kadının rengine ve kokuya meyli vardır. O eşek de çayırılığın rengini, kokusunu duyunca elindeki bütün deliller kaçıp gitti.”⁶⁵⁹

“Din yolunda yol kesicilerden değilsen kadınlar gibi rengine, kokuya tapma.”⁶⁶⁰

Bu alıntılardan da görüldüğü gibi Celâleddîn-i Rûmî de kendini kadın düşmanı uydurma rivayet ve algılardan kurtaramamış ve kitabının satır aralarına yerleştirdiği bu türden yakışsız ifadeler ile kadın düşmanı zihniyeti aynı şekilde devam ettirmiştir. Rûmî'nin bu türden rivayetleri kullanma sebebini, insanların içindeki kötülükleri ifade etmek gibi asılsız ve tutarsız iddialar ile kurtaramaya çalışmak mümkün değildir. Şayet öyle olsaydı bu iddiaların son derece yanlış ve kadınlara yönelik haksızlık olduğunu açıklaması gerekirdi. Böyle bir açıklama olmadığı gibi aksine onun bu konuda geleneksel algının kadına bakışından farklı bir tutum sergilemediği görülmektedir. Rûmî'yi savunmak uğruna gerçekten yüz çevirmek ve bu konuda hata yapmış olduğu itiraf edememek erdemli bir insana yakışmaz.

Celâleddîn-i Rûmî'nin sağlığında oğlu Sultan Veled veya bir başka müridi tarafından kaydedilen sohbetlerinin vefatından

656 Mevlânâ, **Mesnevî-i Şerif**, Cilt:4, Beyit: 1639-1642

657 Mevlânâ, **Mesnevî-i Şerif**, Cilt:6, Beyit: 4354

658 Mevlânâ, **Mesnevî-i Şerif**, Cilt:6, Beyit: 4591

659 Mevlana, **Mesnevi**, Tercüme: Veled İzbudak, Gözden Geçiren: Abdülbaki Gölpınarlı, MEB Yayınları 2001, Cilt: 5, Beyit: 2463-2467.

660 Mevlana, **Mesnevi**, (MEB), Cilt: 5, Beyit: 4082

sonra derlenmesinden meydana gelen ve ‘Ne varsa onun içinde var’ gibi bir anlama gelen **Fîhi Mâ-Fîh** isimli meşhur kitapta kadınlar ile ilgili çirkin ifadelerle sıkça rastlamak mümkündür: “Gece-gündüz uğraşiyor, kadının huylarını güzelleştirmeye çalışıyorsun. Kadının pisliğini kendinle temizlemedin; kendini onunla temizlersen daha iyi olur; çünkü onu da kendinle temizlemiş olursun. Kendini, onun için temizle; ona doğru git. Sence olmayacak bir söz bile söylese doğru söylüyorsun de. Kıskançlığı bırak. Kıskançlık, erkek huyudur amma şu bir tek iyi huyla birçok kötü huylar peydahlanır sende. Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Peygamber, bunun için “Müslümanlıkta keşişlik yoktur” buyurdu; keşişler yalnız yaşarlar, dağlara çıkarlar, evlenmezler, dünyadan vazgeçerler; bunlar yoktur Müslümanlıkta. Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Peygamber’e ince, gizli bir yol gösterdi yüce, büyük Tanrı. Nedir o yol? Kadınların cefâlarını çekmek, olmayacak sözlerini dinlemek, onlara üst olmak, kendi huylarını temizlemek, güzelleştirmek için evlenmek. İnsanların cefâlarına, eziyetlerine dayanmak, kendi pisliğini onlara sürmek gibidir. Senin huyun, onların kötülüklerine dayanman yüzünden güzelleşir, iyileşir; onların huylarıysa bu saldıрма, bu haddini aşma yüzünden kötüleşir. Bunu bildin ya, kendini temizlemeye bak. Onları, kendi pisliğini onunla temizlediğin bir çaput bil. Nefsini yenemezsen aklını başına devşir de turalım, aramızda nikâh yok; başıboş bir sevgili o; istek üstün olunca yanına gidiyorum de; kızgınlığını, hasedini, kıskançlığını bu yolda yen, gider kendinden; onların cefâsına dayanmak, olmayacak şeylerine tahammül etmek tadını alıncaya dek bu dersi ver kendine. Ondan sonra artık bu ders olmadan da dayanmaya başlarsın, kendine zulmetmeye alışır gidersin; çünkü artık faydanı, apaçık bunda görürsün.”⁶¹

661 Mevlana Celaleddin, **Fîhi Mâ-Fîh**, çev: Abdülbâki Gölpinarlı, İnkılap Yayınları 2009, s. 74

Görüldüğü gibi Celâleddîn-i Rûmî'ye göre kadın, kendisinden cinsel anlamda faydalanılmak için her türlü pisliğine ve eziyetine katlanılması gereken, erkeğin ihtiyacını gidermek üzere yaratılmış aşağılık bir varlıktır. Öte taraftan kadınla evlenilme nedeni de erkeğin kendi huylarını kadının pislikleri üzerinden temizlemesi olarak gösterilmiştir. Çünkü kendi ifadesiyle: “İnsanların cefâlarına, eziyetlerine dayanmak, kendi pisliğini onlara sürmek gibidir.” Dolayısıyla Rûmî'ye göre erkek kendini temizlemeye bakmalı ve kadını da kendi pisliğini onunla temizlediği bir çaput olarak görmelidir.

Yine Celâleddîn-i Rûmî'nin **Fîhi Mâ-Fîh** isimli kitabında sahabe eşleri ile ilgili son derece yakışsız bir rivayete yer verdiği görülmektedir. Aynı zamanda kendileri de sahabe olan kadınlara yönelik bu türden çirkin iddia ve iftiralar yenilir yutulur, kabul edilebilir şeyler değildir. Kadını imani ve akli açıdan zayıf gören ve saptırıcı bir varlık olarak konumlandırarak onu aşağılayan zihniyetin haklı ve masum görülebilir bir tarafı yoktur. Söz konusu rivayet kitapta şu şekilde geçmektedir: “Rivayet etmişlerdir; Tanrı rahmet etsin, esenlikler versin, Peygamber, sahabeyle bir savaştan gelmişti. Bu gece şehrin dışında yatacağız, yarın gireceğiz şehre diye davul çalın buyurdu. A Tanrı elçisi dediler, sebebi ne? Olabilir ya dedi, kadınlarınızı yabancı erkeklerle buluşmuş görürsünüz; canınız sıkılır; bir fitnedir, kopar. Sahabeden biri dinlemedi; kalıp gitti; karısını bir yabancıyla buldu.”⁶⁶²

Rivayetten de görüldüğü gibi kadınlar, kocalarına ihanet etme potansiyeli taşıyan sadakatsiz ve cinsellik düşkününü varlıklar olarak gösterilmeye çalışılmakta, Rûmî de bunu alıntılarla kadınlar yönelik aşağılayıcı ifadelerini destekler mahiyette bir

662 Mevlana Celaleddin, **Fîhi Mâ-Fîh**, s. 74-75. Peygamberimiz adına uydurulmuş olan söz konusu rivayet, hadis kaynakları içinde de yer almaktadır: “Resulullah onları kadınların yanına geceleyin gelmeyi yasakladığı zaman, iki kişi (bu yasağı dinlemeyip), geceleyin evlerine geldi. Her ikisi de evinde hanımının yanında bir yabancı erkek buldu.” Tirmizi, İsti'zan 19, (2713).

tavır sergilemektedir. Oysa inanan bir insana yakışan, kadınları bu tarzda iffetsiz ve basit konuma sokan rivayetlere karşı bunların güvenilirmez ve uydurma rivayetler olduğunu söyleyebilmektedir. Allah'ın bu konudaki kesin uyarıları boş yere değildir: **O bir şeyden habersiz iffetli mümin kadınlara iftira atanlar, dünyada da ahirette de lanete çarptırılmışlardır. Büyük bir azap vardır onlar için.** (Nur 23). **İnanan erkekleri ve inanan kadınları yapmadıkları bir şeyle (suçlayıp) incitenler bir iftira ve açık bir günah yüklenmişlerdir.** (Ahzab 58). Kuran'daki bunca apaçık uyarıya rağmen âlemlere rahmet Peygamberimiz Hz. Muhammed'in ağzına bu türden çirkin söz ve iddiaları koyanlar, hesap günü ahirette Allah'ın huzurunda nasıl duracaklar?

Aynı yerde Rûmî şu şekilde devam etmektedir: “Peygamber'in yolu buydu: Kıskançlığı, öfkeyi gidermek için zahmet çekmek; kadını doyurmak, giydirip kuşatmak için zahmet çekmek; yüz binlerce hadsiz-hesapsız zahmetler tatmak; böylece de Muhammed'lik âlemi yüz gösterinceye dek dayanmak. İsa'nın yolu, çabalamak, yalnızlık, isteğe uymamaktı; esenlikler ona, Muhammed'in yoluysa kadının ve insanların derdini-cefasını çekmek. Mademki Muhammed'in yoluna gidemiyorsun, bari İsa'nın yoluna git de bir uğurdan yoksun kalma. Sende bir aralık varsa yüz sille yersin, meyvesini, karşılığını ya görürsün yahut da göreceğine inanırsın; mademki buyurmuşlardır, haber vermişlerdir, elbette böyle bir şey var, sabre-deyim de zamanı gelir, birdenbire o haber verdikleri şey bana da ulaşır dersin; ulaştığını da görürsün. Değil mi ki bu zahmetler yüzünden şu anda hiçbir şey elde edemedim amma sonunda defineler bulacağım diyorsun. Bunu gönlüne koymuşsun; definelere ulaşırsın, beklediğinden, umduğundan fazlasını elde edersin. Bu söz, şimdi tesir etmez amma bir zaman sonra daha pişkin, daha olgun bir hale gelirsün, o vakit adam-akıllı

tesir eder sana.”⁶⁶³ Burada da görüldüğü gibi Rûmî, kadını bir yük bir zahmet çekme sebebi olarak takdim etmekten ve erkek için sıkıntı konusu olarak konumlandırmaktan geri durmamıştır. Bunun yanında Peygamberimizin yolunu kadının ve insanların derdini cefasını çekmek olarak sunması ve bu derdi cefayı çekmek istemeyeni yalnızlık ve isteklere uymama yolu olarak takdim ettiği Hz. İsa’nın yoluna gitmeye davet etmesi de anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir durum değildir.

Celâleddîn-i Rûmî’nin sohbet şeyhi olarak bilinen Şems-i Tebrizi’nin (ö.1247) **Makalat**⁶⁶⁴ isimli çalışmasında geçen ifadeler de kadının konumlandırıldığı yerin görülmesi açısından önemlidir: “«Kadına şeyhlik gerekmez» dedim. «Evet, soğuk düşer» dedi. «Ama bu soğuk düşer sözünün manası anlaşılmadı» dedim. Yani bu o demektir ki, bu iş kadına da yaraşır ama erkeğe daha hoş gelir. Hâlbuki bu iş, kadına asla gerekmez. İster soğuk düşsün, ister sıcak. Eğer Hazreti Fatma ile Ayşe şeyhlik yapsalardı, ben Hazreti Peygambere olan inancımı değiştirdim. Ancak onlar şeyhlik yapmadılar. Eğer Ulu Allah, bir kadına mutluluk kapısını açmak dilerse, onu sükûti ve kapalı kılar. Kadına, yalnız kendi işini görmek, kendi ipliğini eğirmek yaraşır.”⁶⁶⁵ “Eğer Hazreti Fatma ile Ayşe şeyhlik yapsalardı, ben Hazreti Peygambere olan inancımı değiştirdim” cümlesi kabul edilebilir ve anlaşılabilir değildir. Bu sözlerin, kadından yönetici olamayacağı, kadına danışıp aksinin yapılması gibi İslam’ın ruhuna aykırı çarpık anlayışların bir yansıması olduğu görülmektedir. Böyle bir şeyden dolayı “Hz. Peygambere olan inancımı değiştirdim” demek, Hz.

663 Mevlana Celaleddin, **Fihî Mâ-Fih**, 74-75.

664 Şems-i Tebrizi’nin tasavvufî sözlerinden, fikirlerinden, menkıbelerinden, Rûmî ve diğer sûfilerle konuşmalarından, hayatına dair anekdotlardan meydana gelen Makâlât’ın Sultan Veled ya da onunla birlikte birçok kişi tarafından derlendiği ileri sürülmüştür. Bazı araştırmacılar ise Rûmî tarafından derlendiği kanaatinde. Bakınız: Semih Ceyhan, **Şems-i Tebrizi**, TDV İslam Ansiklopedisi, c: 38, s. 515.

665 Şems-i Tebrizi, **Makâlât**, çev: Mehmet Nuri Gençosman, Ataç Yayınları 2017, s. 209-210.

Peygamberi hiç anlamamak demektir. Bir başka yerde kadına bakışlarını gösteren benzer bir ifade yer alır: “Kadına yaraşan en iyi iş, evinin bir köşesinde kendi iğini eğirmektir. Dervişe yaraşan da dervişlik ve sessizliktir.”⁶⁶⁶

Bu tür kabul ve iddiaların, Kuran’a, akla ve yaratılışa aykırı olmasına rağmen Peygamberimize ait olduğu ve sahabelerden rivayet olunduğu iddia edilen hadislerle dayandığı açıktır. Söz konusu bu rivayetlerden birindeki ifadeler, İslam’ın kadına yüklediği değerin nasıl saptırıldığının görülmesi açısından önemlidir. Üstelik bu rivayetin Hz. Ayşe’den geldiği iddia edilerek Hz. Ayşe’ye de iftira edilmiştir: “Kadınları göze çarpar mevkilere oturtmayın, yazıyı da öğretmeyin. Dikiş öğretin ve sure-i Nuru da iyi öğretin.”⁶⁶⁷

Celâleddîn-i Rûmî’nin şeyhi olan Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî’nin (ö.1241) tasavvufi sohbetlerinin zaptından meydana gelen **Maârif** isimli eserde Peygamberimiz üzerinden uydurulan bir hadis rivayeti delil getirilmek suretiyle aynı zihniyetin yansımalarını görmek mümkündür: “Mücâhede, nefsi Tanrı razılığına bağlamaktır. Mücâhede, Allah yolunda, halka bağlılık sebeblerini kestikten sonra, gönül aynasını Tanrı sevgisiyle cilalamaktır. Allah’ın salâtü selâmı ona olsun. Resûlullah buyurmuştur ki: “Ümmetimden erkeklerin üstünleri savaşıyorlar; ümmetimin kadınlarının üstünleri de mutlaka lazım olan işten başka bir şey için evlerinden dışarıya çıkmayanlardır.”⁶⁶⁸ Görüldüğü gibi burada da en hayırlı kadınların zaruri bir durum olmadıkça evlerinden çıkmayan kadınlar olduğu söylenmiştir.

Ahmed Eflâkî’nin (ö.1360) Celâleddîn-i Rûmî ve Mevlevî tarikati hakkında en geniş bilgileri ihtiva eden **Menâkıbü’l**

666 Şems-i Tebrizi, **Makâlât**, s. 320.

667 Ahmed Ziyâüddin Gümüştanevi, **Ramuz el-Ehadis**, çev: Abdülaziz Bekkine, Gonca Yayınevi 1997, cilt: 2, s. 480.

668 Seyyid Burhâneddîn Muhakkık-ı Tirmizî, **Maârif**, çev: Abdülbâki Gölpinarlı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, s. 50.

Ârifin (Ariflerin Menkıbeleri) isimli çalışmasında geçen kadınlarla ilgili yakışksız ve utanç verici sözler, kabul edilebilir türden değildir: “Yine Sultan Veled⁶⁶⁹ hazretlerinden nakledilmiştir: Bir gün Mevlana Şemseddin iyi ve namuslu kadınları övüyor onların iffet ve ismeti hakkında şöyle diyordu: Bununla birlikte bir kadın Arşın üstünde bir yer verseler sonra onun bakışları birdenbire dünyanın üzerine düşse ve yeryüzünde kalkmış gelmiş bir tenasül⁶⁷⁰ aleti görse deli gibi kendini oradan aşağı atar ve aletin üstüne düşer çünkü kadınların mezhebinde ondan daha yüksek mertebe yoktur. Ardından da şu hikâyeyi anlattı: Şam’da bulunan Şeyh Ali’yi Hariri ayağı uğurlu parlak kalpli, metanet sahibi bir kişiydi. Sema sırasında kime baksa o hemen kendisine mürid olurdu. Giydiği hırka parça parçaydı. Sema sırasında vücudunun her tarafı görünürdü. Halifenin oğlu da bunun menkıbelerini işittiği için semasını görmek istedi. Sema edenleri seyretmek için makam kapısından içeri girdiğinde şeyhin nazarı ona ilişti. O derhal mürid oldu ve elbise giydi. Oğlunun şeyhe mürid olduğu haberi Mısır’da halifenin kulağına ulaştı. Son derece canı sıkıldı ve şeyhi öldürmek istedi. Fakat şeyhin yüzünü görür görmez o da tam bir içtenlikle şeyhe teveccüh gösterdi. Halifenin karısı da onu görmek istedi. Şeyhi eve davet ettiler. Hatun ilerleyip şeyhin ayaklarına kapandı ve elini öpmek istedi. Şeyh tenasül aletini kaldırarak kadının eline verdi ve “Senin istediğin o değil budur” dedi ve semaya başladı. Bunun üzerine halifenin ona olan inancı bir iken bin oldu.”⁶⁷¹

Alıntıdan da görüldüğü gibi iyi ve namuslu kadınların bile erkek cinsel organı karşısındaki durumunu böylesi çirkin bir bakış açısı ile resmeden bu yakışksız ve aşağılayıcı ifadelerin,

669 Muhammed Sultan Bahaeddin Veled (ö. 712/1312) veya kısaca Sultan Veled, Celâleddin-i Rûmî’nin oğludur ve Mevlevîliğin asıl kurucusu ve ikinci piri olarak kabul edilen kişidir.

670 Üreme organı. Erkek cinsel organı.

671 Ahmed Eflaki, **Ariflerin Menkıbeleri**, 486-487.

kadını cinsel bir obje olarak gören ve şehvet düşkünü bir varlık olarak yansıtan sapkın zihniyetin bir ürünü olduğunu ve ayrıca İslam'ın kadına vermiş olduğu değeri ayaklar altına aldığı görmek zor olmasa gerek. Üstelik bu tür söz ve alıntılarının halk arasında itibar ve ilgi gören tasavvuf kitaplarında geçiyor olması, insanların dini konularda olduğu gibi tasavvuf konusunda da son derece yüzeysel bilgilere sahip olduklarını göstermektedir. Tasavvuf denilince çoğu kişinin aklına sadece sevgi, saygı, aşk ve muhabbet gelmekte ve insanlar bazı şöhret sahibi sûfilerin özlü sözlerini bilip ezberlemektedirler. Sonra özellikle bazı kadınlar İslam dininin kadını aşağıladığını sanmakta, alternatif olarak da sevgi, saygı ve aşk içerikli olduğuna inandıkları tasavvufa ilgi duymaktadırlar.

Yine Rûmî ve eşi arasında geçtiği aktarılan bir olayın yakışsız ve abartılı bir şekilde ortaya konulduğu bir örnekte de şunlar söylenmektedir: “Yine iffet sahibi örtülü hanımlardan nakledilmiştir ki: Bir gün Kira Hatun’un (Tanrı ondan razı olsun) aydınlanmış içinden: “Mevlâna hazretleri epey zamandır az yemek yemek, az uyku uyumak, sema yapmak, oruç tutmak, bilgiler saçmak ve söz söylemek hususunda çok mübalağa ediyor, çetin riyazet çekiyor ve bundan dolayı da hiç bize iltifat etmiyor, cinsi yakınlık göstermiyor. Acaba beşer sıfatından ve şehvetten onda bir eser kalmadı mı? Yoksa tamamıyla iştihası söndü de o lezzetten vaz mı geçti?” diye geçti. Hemen o gece Mevlâna, Kira Hatun’u ziyaretle şerefliendirdi ve kükremiş mest bir aslan gibi yetmiş defa muamelede bulundu. Nihayet, Kira Hatun Mevlâna’nın elinden medresenin damına kaçıp mağfiret diledi. Fakat Mevlâna hazretleri: “Daha tamam olmadı,” diye ısrar etti. Ondan sonra: “Tanrı erleri istedikleri her şeye muktedirler. İnsanların içinden geçenleri bilirler. Aradığın her yerde hazırdırlar. Tanrı da onların koruyucusu ve yardımcısıdır. Haşa, onlar küçük işleri unutmazlar ve kifayetsizlik göstermezler. Bizim, cima’ı (cinsel ilişki) ve

birlikte yaşamağı terkimiz, istiğrak ve Tanrı ile meşguliyetiminin çokluğundandır. Bu da sizin içindir. İstiyorum ki bugünden itibaren kendini öteki dünya için süsleyip hazırlayasın; çünkü o hoşluk ve lezzet kaybolmaz, daima bakidir” buyurdu. Bundan sonra: “Bu mesele aynıyle Sıddika ve Mustafa hazretleri (Tanrı’nın salat ve selamı onun üzerine olsun) arasında da vaki olmuştu. Sıddika, Peygamberin sohbetinin azlığından üzülyüyor ve zaman zaman kendi nefesine ait lezzetlerini arıyordu. Tesadüfen bir gün Peygamberin huzurunda oturmuştu. Bir serçe diğer biri ile aşırı derecede cinsi münasebette bulunuyordu. Sıddika, bu manayı şaka yolu ile Peygamber hazretlerine arz etti. Aynı şaka yolu ile Peygamber, adı geçenle doksan defa cinsi münasebette bulundu ve: “Ey Ayşe, bizim bunlardan aciz olduğumuzu veya kuvvetimize bir gevşeklik geldiğini zannetmeyesin. Biz gönlümüzün arzusu ile bu lezzeti terk etmiş ve ebedi lezzetin arayıcısı olmuşuz,” dedi. Sıddika ağladı ve tövbe etti.”⁶⁷²

Görüldüğü gibi söz konusu anlatıda Rûmî de Peygamberimiz de insanüstü güçlere sahip ve gerektiğinde bir gecede yetmiş ve doksan kere cinsel ilişkiye girebilen kişiler olarak sunulurken, eşlerinin de sanki cinsellik düşünmekten başka dertleri olmadığı yönünde bir izlenim verilmeye çalışılmıştır. Üstelik alıntıya göre Rûmî kendini, “Tanrı erleri istedikleri her şeye muktedirdirler” demek suretiyle gerektiğinde her şeye gücü yeten ve insanların ne istediklerini bilen olağanüstü bir varlık olarak sunmuştur. Bu tarz şeylerin şöhret sahibi tasavvuf kitaplarında olmaları, hem kişilerin hem de dönemin çarpık ve sapkın zihniyetini yansıtır niteliktedir.

Yine kadının yerinin evi olduğu ve kocasından izinsiz dışarı çıkması halinde başına neler gelebileceğine dair bir anlatı geleneksel kitapların kadının aile içindeki konumunu ve durumunu görmek açısından önemlidir: “Mevlânâ Şemseddin’in

672 Ahmet Eflaki, *Ariflerin Menkıbeleri*, s. 364.

nikâhlısı olan Kimya Hatun çok güzel ve namuslu bir kadındı. Bir gün kadınlar Şems'ten izin almaksızın Sultan Veled'in büyükannesiyile birlikte Kimya Hatun'u da gezmek amacıyla bağa götürdüler. Mevlânâ Şemseddin aniden eve geldi ve onu evde bulamadı. Sultan Veled'in büyükannesiyile birlikte onu gezmeye götürdüğünü söylediler. Mevlânâ Şems fena halde kızdı. Kimya Hatun eve gelince hemen boynu tutuldu. Kuru bir odun gibi hareketsiz kaldı. Üç gün boyunca feryat ve figan edip öteki dünyaya göçtü.⁷³

Erkeğin kadından daha üstün ve şerefli olduğu kabulünün birçok klasik dini içerikli kitapta görülmesi mümkündür. Bu bölümde, çalışmanın sınırları göz önüne bulundurularak sadece bazı meşhur kişi ve kitaplardan alıntılar aktarılmaktadır. Yoksa bu türden iddia ve ifadeler saymakla bitecek türden değillerdir. Söz konusu bu meşhur kişi ve çalışmalardan bir diğeri de Nakşibendiyye tarikatının Müceddidiyye kolunun kurucusu olarak bilinen Ahmed-i Sirhindî'nin (ö.1624) **Mektûbât** isimli çalışmasıdır. Ahmed-i Sirhindî'nin Mektûbât isimli çalışmasındaki şu cümleler geleneksel din anlayışının kadına bakışını ortaya koyması açısından önemlidir: “(Melekler) Erkek ve dişi değildirler. Kuran-ı Kerîm’de, meleklerin, erkeklere mahsus kelime ve harfler ile bildirilmesi, erkeklerin kadınlardan daha şerefli ve daha üstün oldukları içindir. Nitekim Allah Teâlâ, kendini de, bunun için, böyle kelime ve harflerle bildirmektedir.”⁷⁴

Görüldüğü gibi burada da Kuran’dan hiçbir delile dayan-
dırılamayacak şekilde erkeklerin kadınlardan daha şerefli ve
üstün oldukları iddia edilmiştir. Bir başka yerde ise İslami-
yet’in kadın ile evliliğe sadece neslin çoğalması için izin ver-
diği söylenmiş ve kadın nesli çoğaltmak için yaratılmış bir
varlık olarak konumlandırılmıştır: “İslamiyet’in, nikâh edilen
güzel kadınlarla ve güzel cariyelerle eğlenmeğe izin vermesi,

673 Ahmed Eflaki, **Ariflerin Menkabeleri**, s. 487.

674 İmâm-ı Rabbânî, **Mektûbât**, cilt: 1, s. 369.

çocuk elde etmek ve insanları üretmek içindir. Âlemdeki düzenin bozulmaması için buna izin verilmiştir.”⁶⁷⁵

Geleneksel İslam algısına Yahudilik ve Hıristiyanlık başta olmak üzere birçok farklı kültürden giren kadın düşmanlığı ve tıpkı bazı Hıristiyan rahipler gibi evliliğe yönelik olumsuz bakış açısının birçok örnek üzerinden görülmesi mümkündür. Tasavvuf anlayışını benimsemiş ve sûfi olarak kabul edilmiş birçok kişinin kadınlara, evlenmeye ve çocuk çocuğa karışık aile kurmaya yönelik olumsuz algısının temelinde uydurma rivayetlerin ve İslam dışı unsurların geleneksel din anlayışına hâkim hale gelmesinin etkisi olduğu görülmektedir.

Örneğin tasavvufun ilk temsilcilerinden kabul edilen ve birçok tasavvuf kitabında mutlaka adı geçen İbrahim Edhem’in (ö.778) konuya şu şekilde yaklaştığı aktarılmıştır: “Sûfi evlenecek olursa gemiye binmiş biri gibi olur. Çocuğu dünyaya gelirse denizde batmış gibi olur.” Sühreverdî de İbrahim Edhem’in: “Kadın bacaklarına alışan kişi felah (kurtuluş) bulmaz” sözünü nakletmiştir. Yine meşhur sûfilerden Ebu Talib el-Mekkî, meşhur sûfilerden biri olan Ebu Süleyman ed-Darani’nin şu sözünü nakletmiştir: “Evlenen kişi, dünyaya yaslanmış olur.” Sühreverî ise evlilik ve çocuk edinmekle ilgili şöyle söylemiştir: “Evlenmek: Azimetten ruhsata düşmektir, zenginlikten açlığa doğru eksiklik, eş ve çocuklarla kuşatılmaktır, eğrilik şüpheleri etrafında dönmektir, zahitlikten sonra dünyaya yönelmektir, âdet ve tabiatın gereği olarak heves ve zevke eğilmektir.” Bu sözlerinden sonra “İki yüz yıldan sonra en hayırlımız, eşi ve çocukları olmayan bekârlarınızdır” şeklinde Peygamberimiz üzerinden uydurulmuş bir hadisi naklederek ileri sürdüğü görüşlerini dini bir gerekçeye dayandırma çabasına girdiği görülür.⁶⁷⁶

675 İmâm-ı Rabbâni, *Mektûbât*, cilt: 1, s. 291.

676 İhsan İlâhi Zahir, *Tasavvufun Doğuşu ve Kaynakları*, s. 65-66.

Yine sūfilerden ve İbrahim Edhem'in en yakın arkadaşlarından biri olan Huzeyfetu'l-Mar'aşî'nin şöyle söylediği nakledilmiştir: "Fitne bakımından boynunun vurulması ile kadınla evlenme arasında erkeğin tercih yapması istenirse boynunun vurulmasını, kadınla evlemeye tercih eder." Eş-Şa'rânî de önceki sūfilerden Rabah İbn Amr el-Kaysî'den şu sözleri nakletmiştir: "Eşini dul gibi, çocuklarını yetim gibi yapmadıkça ve köpeklerle kulübelerinde barınmadıkça kişi, sadıkların derecelerine ulaşmaz."⁶⁷⁷

Tasavvufun kutuplarından sayılan Muhammed İbn İbrahim en-Nefrî, eski sūfilerden biri olan Sehl İbn Abdullah et-Tüsterî'nin hem kadınlara hem de evliliğe yönelik son derece yakışsız olan şu sözlerini nakleder: "Kadınlara meyletmekten ve onlarla eğlenmekten çok sakının çünkü kadınlar, hikmetten uzak, şeytana yakındırlar. İnsanlar, şeytanın tuzakları ve nasibidirler. Tümüyle onlara meyleden kişi, şeytanın nasibine meyletmış olur. Şeytan onlardan uzak durandan ümidini keser. Şeytan, kadınlarla oturup kalkan kişiye yanaştığı kadar başka hiçbir kimseye yanaşmamıştır, nerede olurlarsa kötülük onlarla beraberdir, zamanınızda onlara meyleden kişi görürseniz ondan ümidinizi kesiniz." Peygamberimizin "Dünyanızdan üç şey bana sevdirdi..." buyurduğu ve bunlardan birinin kadınlar olduğu kendisine hatırlatıldığında ise et-Tüsterî'nin: "Peygamber masumdur, onlardan çektiğini biliyorsunuz. Kadın, açık ve gizli olarak erkeğin düşmanıdır. Sevdiğini açığa vursa da gizlese de onu helak etmiş olur. Allah, onları fitne yapmıştır, onların fitnesinden Allah'a sığınınız" dediği nakledilmiştir.⁶⁷⁸

Yine meşhur tasavvuf kitaplarından birinde geçen şu ifadeler tasavvuf anlayışı içinde ne kadar sapkın ve çarpık anlayışların olduğunu gösteren örneklerden biri olarak insanı hayrete düşürmektedir. Söz konusu edilen sūfi, kendisini o denli dine

677 İhsan İlähî Zahîr, *Tasavvufun Doğuşu ve Kaynakları*, s. 67.

678 İhsan İlähî Zahîr, *Tasavvufun Doğuşu ve Kaynakları*, s. 66-67.

vermiş, karısı ve çocuklarından bile yüz çevirmiş ki evine bir yabancı gelmesini bir süre kalmasını, karısını nikâhlanmasını ve kadının hakkını vermesini isteyecek kadar ileri gidebilmiştir:

“İmadüddin Abdulvehhab el-Barisînî. Bu zatın doğduğu yer olan Barisin Kazvin köylerinden Ebher’e yakın bir köydür. Allah Teâlâ onu Abdullah eş-Şamî hazretleri vefat ettikten sonra yedi yüz on senesinde ululuk mertebesinin tahtına oturttu. Şimdi o yetmiş altı yaşındadır. O, Peygamber’den bu zamana gelinceye kadar gelip geçen uluların on dokuzuncusudur. Bu zatların hâli kullukta bizim gibidir. Yerler, içerler, hasta ve tedavi olurlar. Bunlar Abdal tabakasına girmeden önce nikâhlanırlar. Çocukları, malları, mülkleri olur. Fakat Abdal tabakasına girdikten sonra o işi terk etmişlerdir. Artık ona bir daha dönemezler. Zevceleri ile sohbetten ve çocuklarından ayrılırlar. Bir daha tekrar zevceleri ve çocukları ile sohbet edemezler ki bu onların malumu olsun. Onlar sünnete riayet etmede, nikâh hususunda mübalâğa ederler. Hatta öyle ki, bir yabancı kimse evlerine geldiği zaman, bir gün veya bir hafta kalsın ve o hanımı ile nikâhlanarak onun hakkını versin isterlerdi. Daha sonra o adam o kadını bıraksın ve kadın da onun kim olduğunu bilmesin. Keza onlar Peygamber’den rivayet edilen sünnetlerin hepsine mükemmel bir şekilde riayet ederlerdi.”⁶⁷⁹

Bunun hangi din ve hangi sünnet olduğunu anlamak mümkün değildir. Allah bir insanı önce akıldan sonra da vahiyden yoksun kılmasın. Bu nasıl bir din ve iman anlayışıdır ki insana eşinden ve çocuklarından yüz çevirtir ve hatta bir insanı eşinin evine gelen yabancı erkeklerle bir süreliğine birlikte olmasına razı hale getirir? Nasıl bir anlayıştır ki kadını, sanki tek derdi

679 Molla Câmî, Evliyâ Menkıbeleri (Nefahâtü'l-Üns), çev: Kâmil Candoğan-Sefer Malak, Bedir Yayınevi 1971, s. 42. Not: Bu bölümdeki bazı ifadelerin kitabın yeni baskılarından çıkarılmış olduğu görülmektedir. Alıntının tamamı için Bedir Yayınevi 1971 baskısına bakılabilir. Bu tarz kitapların tercümelerinde orijinalinde olan bazı çarpıcı ifadelerin traşlandığı ve tercüme edilmediği çeşitli örnekler görmek mümkündür.

cinsellikmiş gibi başka erkekler ile birlikte olmaya hevesli ve razı gibi göstererek aşağılayıcı bir hale getirir.

Yine halk arasında oldukça meşhur olan, âlim, sûfî ve şair olarak tanınan Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın (ö.1780) **Mâri-fetnâme** isimli meşhur çalışmasının geleneksel çevreler tarafından yüceltilen ve temel başvuru kitaplarından biri olarak değerlendirilen bir çalışma olduğu bilinmektedir. Söz konusu çalışmada, birçok uydurma rivayetin ve gerek akıl ile gerekse bilim ile çelişen birçok asılsız iddianın kullanılmış olduğu görülmektedir. Ancak burada sadece kadınlar ile ilgili bazı yaklaşımlarına yer vermek ile yetinilecektir.

Erzurumlu İbrahim Hakkı, kadın ve erkek ilişkileri meselesinde her ne kadar bazı açılardan geleneksel katı anlayışa göre daha hakkaniyetli davranmaya çalışmış olsa da genel itibariyle bakıldığında erkek egemen söylem üzerinden oluşturulmuş olan kadın algısını devam ettirdiği görülmektedir. Bir yerde şöyle söylemektedir: “Kadınlarla çok yalnız kalınca, gönülde muhabbetleri kalmaz. Kadın yalandır, ancak sokması zarrarsızdır. Gerçi kadın kısmı şerlidir ama ona ihtiyacımız, ondan şerlidir. Kadın hileye hizmet eder. O hâlde ondan kaçınmak lâzımdır.”⁶⁸⁰ Erzurumlu İbrahim Hakkı, daha önce de örnek verilen ve güvenilir kabul edilen hadis kitaplarında yer alan akla ve Kuran'a aykırı rivayetleri sıklıkla kullanmıştır. Bunlardan biri de kadınların akıl ve din yönünden eksik/yarım olduklarına dair son derece yakışsız olan hadis rivayetidir: “Gerçi kadınlar güzeldir, gönül çekicidir ve hoş görünüşlüdür ama inan ki akıl ve dinleri biraz eksiktir. Sakın, ey akıllı kişi, sakın!.. Kâmil isen nâkıs (eksik) ile yâr olma.”⁶⁸¹

Bir başka yerde daha önce dikkat çekildiği gibi İsrâiliyat kaynaklarından İslam'a sokulan ve Tevrat'ta yer alan bir inanç

680 Erzurumlu İbrahim Hakkı, **Mârifetnâme**, çev: Faruk Meyan, Bedir Yayınevi 1999, s. 646.

681 Erzurumlu İbrahim Hakkı, **Mârifetnâme**, s. 401.

olarak karşımıza çıkan “Havva’nın Âdem’e hıyanet etmesi” rivayetini de kullanmış olduğu görülmektedir: “Ehlinin hıyanet ve hilesinden sakınmalıdır. Zira Hazret-i Âdem atamız, ehli Havva anamızın davetiyle yasak ağaçtan yemiştir.”⁶⁸² Öte taraftan daha önce de şöhret sahibi benzer kitaplarda görüldüğü gibi namus ve iffet kavramlarının kadın üzerinden tanımlanması, kadının gördüğü namahrem erkeklere meyletme potansiyeli taşıyor olması, kadınlara yazmayı öğretmemek gerektiği çünkü bunun fitne oluşturabileceği ya da süslü ve güzel elbiselerden mahrum bırakılarak bu yolla dışarı çıkmasına engel olunması ve evinin kadını olması noktasında farklı bir anlayışa sahip olmadığı görülmektedir. Erkeğin karısı hakkında dikkat etmesi gereken şeylerin bir kısmını şu şekilde sıralamıştır: “Ehlini kalabalık insanların bulunduğu yerlerde oturmamalıdır. Böylece namahrem görüp, onlara meyletmez. Ehline yazı yazma öğretmemelidir; zira onda fitne vardır. Ehline çok süslü ve değerli elbise giydirmemeli, ta ki böylece süslerini göstermek için dışarı çıkıp, caka satmasın ve evinin hanımı olsun.”⁶⁸³

Erzurumlu İbrahim Hakkı’nın, kadının kocası hakkında dikkat etmesi gereken şeylerin bir kısmını ise şu şekilde sıraladığı görülmektedir: “Kocasını içeri girince, ayağa kalkmalıdır. Zevcine (kocasına), merhaba (hoş geldin) efendim demelidir. Her emrinde ve işinde kocasına itaat etmelidir. Kocasının yatağından kaçmamalıdır. Kocasından izinsiz, evinden bir yere gitmemelidir. Kocasını kendisini bûs edince (öpünce) ve kucaklayınca, kendini ona teslim edip, sonraya bırakmamalıdır. Kocasından izinsiz oruç tutmamalıdır. Güzelliği ve malı ile kocasına övünmemelidir. Giyinme ve yeme işlerinde kocasına üzüntü vermemelidir. Sesini kocasının sesinden yüksek çıkarmamalıdır.”⁶⁸⁴

682 Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 1107.

683 Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 1108.

684 Erzurumlu İbrahim Hakkı, *Mârifetnâme*, s. 1108-1109.

Tasavvuf ehli ve önderi kabul edilen şöhret sahibi kişilerin, geleneksel din algısının kadına yönelik olumsuz ve Kuran'a uygun olmayan yaklaşımını olduğu gibi devam ettirdikleri görülmektedir. Yaygın olarak Kuran'dan çok daha fazla okunan bu türden çalışmaların, kadınları aşağılayan geleneksel bakışın yaygınlaşmasına ve Kuran'ın ortaya koymuş olduğu kadın erkek ilişkisine tamamen aykırı bir anlayışın hâkim anlayış haline gelmesine neden oldukları görülmektedir.

Gerek Peygamberimize iftiralar ile dolu hadis rivayetlerinden gerekse diğer meşhur kitaplardan ve özellikle de Mesnevi'den ve bazı sûfilerden yaptığımız alıntılara ve burada yer vermediğimiz daha onlarca kitapta kadınlar ile ilgili yakışık-sız ve asılsız ifade ve iddialara bakılınca yaygın olarak yaşanan geleneksel din anlayışının neden kadın düşmanlığı yaptığı ve Allah'ın kadınlara vermiş olduğu haklarını kadınların ellerinden alan ve dini de hayatı da kadınlara yaşanılmaz kılarak onlara zulmeden zihniyetin dayanaklarının neler olduğunu görmek zor olmasa gerek.

Geleneksel din anlayışının kadına bakışı bu şekilde olumsuz olduğu için geçmişten günümüze kadar bazı ailelerin sözum ona dini inançlarının bir gereği olarak kız çocuklarını okula yollamadıkları, eğitimsiz ve sosyal hayattan kopuk bıraktıkları, erken yaşta hatta çocuk gelin denilebilecek bir çağda evlenmeye zorladıkları, aile için bir çeşit yük görüldükleri, erkek çocukların sahip oldukları birçok haktan mahrum bırakıldıkları, miras paylaşımında haksızlık ve adaletsizliklere uğradıkları birçok örnek ile karşılaşmak mümkündür. Oysa tüm bunlar, insanlar tarafından üretilmiş din anlayışları ile örf ve adetlerden kaynaklı inançlar olarak İslam dininde yeri olmayan unsurlardır. Esasen tüm bunlar ve benzerleri, bir anlamda kadına yönelik manevi taciz ve şiddet çeşitleridir. Özgürlüğü ve en temel hakları elinden alınan bir insana yapılabilecek daha büyük bir haksızlık olmasa gerek.

Bu kısımda ağırlıklı olarak bazı tasavvuf kitapları üzerinde durulmuştur. Çünkü tasavvuf ve sūfî denildiğinde az önce de vurgulandığı gibi birçok kişinin zihninde sadece sevgi, saygı, anlayış ve hoşgörü gibi insani değerlerden oluşan bir paket gelmekte ve tasavvuf anlayışı içindeki sapmalar ve İslam'ın ruhuna uygun olmayan kabul ve iddialar ya hiç bilinmemekte ya da bilenler tarafından göz ardı edilmektedir. Tasavvuf kitaplarının ve önde gelen bazı sūfilerin özellikle kadınlar hakkındaki görüşleri bu şekilde olunca, tasavvuf dışı geleneksel anlayışa sahip bazı kitaplarda kadınlar ile ilgili neler geçtiğini tahmin etmek zor olmasa gerek.

Kuran-ı Kerim'deki onlarca açık ayetin yanında dini konularda insanlar tarafından üretilen bu türden sapmalar nedeniyle Müslümanların İslam dininin bağlayıcı tek bilgi kaynağı olan Kuran'a ve Peygamberimiz Hz. Muhammed'in Kuran'dan hareketle ortaya koymuş olduğu örnek yaşamına dönmekten başka doğru yol olmadığını artık anlamaları gerekir. Peygamberimizin gerçek sünneti yani izlediği yolu ve yöntemi, Kuran en güzel şekilde hayata taşınmasıdır. Allah'ı ve peygamberini seven her Müslüman'ın yapması gereken şey de Kuran'a sarılmaktır. Rabbi ile bağını güçlü kılmak isteyen, Rabbinin ipine sınıksız sarılmalıdır. Allah'ın yeryüzündeki ipi Kuran'dır.⁶⁸⁵

Allah'a gerektiği gibi kulluk edebilmek, doğru bir din anlayışı üzerinde şaşırmadan yol alabilmek, erdemli ve insanlar tarafından örnek alınabilir bir insan olabilmek için, Allah'ın bize yaratılışımızdan vermiş olduğu fitrat (yaratılış) dinine dönmekten başka çıkar yol olmadığını görmemiz gerekir: **Böylece sen, batıl olan her şeyden uzaklaşarak yüzünü (özünü) kararlı bir şekilde (hak olan) dine çevir ve Allah'ın insan bünyesine naksettiği fitrata uygun davran (ki) Allah'ın yarattığında bir bozulma ve çürümeye meydan verilmesin. İşte**

685 Hep birlikte Allah'ın ipine sınıksız yapışın. Fırkalara bölünüp parçalanmayın; Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. (Âli İmran 103)

dimdik ayakta duran din (budur). Ancak insanların çoğu bilmezler. (Rum 30). Esasen bu, bir anlamda fabrika ayarlarına dönmek gibidir. Allah insanı güzel bir yaratılış üzerinde var etmiştir ve ona yaratılışına uygun bir din göndermiştir. Bu dini, tanınmaz ve yaşanmaz hale getiren insanlardır. Ancak yaratılışına uygun davranarak özüne dönme, dini kabullerini akla, fitrata ve vahye sunma gayretinde olan bir Müslüman, özünü ve din anlayışını bozan ve kirleten şeylerden arınma imkânı bulabilir. Aksi halde Allah'ın dinine uygun olmayan inanç ve kabullere dayalı bir din anlayışı üzerinde olan herkes hesap günü Allah'ın huzurunda derin bir pişmanlık ve büyük bir utanç içine girecektir.

Kuran'da Kadın ve Erkek

Yukarıda alıntılanan ve Kuran'a uygun olmayan birtakım rivayet ve kabuller sebebiyle bazı kişi ve çevrelerin kadına bakışı, dişiliği ve cinsiyeti üzerindedir. Bu sebeple erkeği cinsel anlamda tahrik edecek ve günaha sokacak bir obje olarak görülerek erkeklerle aynı ortamda olmasından sesinin duyulmasına kadar her şeyi haram sayılan kadın, erkek egemen söylem altında aşağı bir varlık, hatta kimilerince şeytan olarak görülür.

Oysa Kuran, kadına dişiliği üzerinden değil kişiliği üzerinden, cinsiyeti üzerinden değil şahsiyeti üzerinden bakar. Bu sebeple kadın cinsel bir obje olarak değil, erkek ile aynı hak ve sorumluluklara sahip bir birey olarak görülür. Allah'ın katında ve kitabı Kuran'da cinsiyet üstünlüğü yoktur. Hiç kimse kendi seçimi olmayan cinsiyetini, övünme ya da yerinme unsuru olarak görmemelidir.

Erkek olsun kız olsun doğan her çocuk Allah'ın rahmetidir ve kimsenin kendi cinsiyetini seçme gibi bir özgürlüğü yoktur: **Göklerin ve yerin hükümranlığı Allah'a aittir, O dilediğini yaratır: dilediğine kız çocukları bağışlar ve dilediğine de erkek çocukları bağışlar.** (Şura 49)

Üstünlük Cinsiyette Değildir

Üstünlük cinsiyet üzerinden değil duyarlı ve sorumluluk bilincine sahip bir birey olarak erdemli bir şahsiyet ortaya koymak üzerindedir: **Ey insanlar! Biz sizi bir erkek, bir diğiden yarattık ve birbirinizle tanışmanız için sizi halklar ve kabileler kıldık. Şüphesiz Allah katında en üstün olanınız (sorumluluk bilinci ile hareket edip) duyarlı olmada en ileride olanınızdır.** (Hucurat 13)

Allah herkese yaptıkları iyiliklerin karşılığını en güzel şekilde verecektir: **Erkek olsun, kadın olsun, her kim inanmış olarak iyi fiiller gerçekleştirirse onu mutlaka güzel bir hayatla yaşatırız ve onların karşılığını, yaptıklarının en güzeliyle mutlaka veririz.** (Nahl 97).

Allah kullarının kendi rızasına uygun olarak ortaya koyacakları çabalarında cinsiyet ayrımı gözetmemektedir. Zira erkek olsun kadın olsun her ikisi de Allah tarafından yaratılmış ve insan türünden kılınmışlardır: **Rableri de onların dualarına şöyle icabet etti: Erkek olsun kadın olsun, çaba gösteren hiç kimsenin çabasını boşa çıkarmayacağım; sizler karşılıklı birbirinizi tamamlayan parçalarsınız (birbirinizdensiniz).** (Âli İmran 195). Erkek olsun kadın olsun bütün inananlar sadece hayatı değil en başta Allah'a sonra Allah'ın tüm yarattıklarına karşı görev ve sorumlulukları da paylaşırlar.

Öte taraftan yine ayetlerin ifadesi ile inanan erkek ve kadınlar birbirlerine haram değil birbirlerine arkadaş ve dostturlar. Allah tarafından belirlenmiş olan iyi ve güzele özendirilmede ve kötü ve çirkin olandan sakındırmada aynı derecede sorumluluk ve önem sahibidirler: **İnanan erkeklerle inanan kadınlar birbirlerinin dostlarıdır (evliya). İyilik ve güzelliği belirlenene özendirirler, kötülük ve çirkinliği belirlenenden sakındırırlar.** (Tevbe 71). Dolayısıyla insanları hayra çağırma ve güzel olana özendirme noktasında kadın ve

erkeğin dayanışma içinde olmaları gerekmektedir. Evlerine hapsedilen ve en temel haklarından mahrum bırakılmaya çalışılan kadınların toplum içindeki hayrın bir parçası olması mümkün değildir. Bunu yapmak en başta Allah'ın ayetlerine muhalefet etmektir.

Kadın ve erkek, ayetin son derece zarif ifadesi ile birbirlerini koruyup gözeten, hata ve kusurlarını örten ve muhafaza eden elbise gibidirler: **Onlar sizin elbiseleriniz, siz de onların elbiselerisiniz.** (Bakara 187). Dolayısıyla erkek ve kadın birbirlerini tamamlayarak güzelleştiren, insanın içindeki sevgi, saygı, merhamet ve zarafet bağıni pekiştiren ayetlerdir: **Onun ayetlerinden biri de sizin için, kendilerine ısınasınız ve aranızda sevgi ve rahmet koysun diye nefislerinizden eşler yaratmasıdır...** (Rum 21)

İslam dininde kadın, eve kapanan, sosyal hayattan soyutlanan, Allah yolunda verilecek mücadeleden geri kalan ve tek vazifesi çocuk yapıp kocasını memnun etmek olan bir varlık değildir. Kadın da her anlamda mücadele etmeli ve toplumun önemli bir değeri olarak sorumluluklarını yerine getirmelidir. Allah Kuran-ı Kerim'de kadınlara haklarını savunma ve uğradıkları haksızlığa karşı mücadele etme yetkisini vermiştir. Kocasının kendisine yaptığı haksızlık sebebiyle durumunu Peygamberimiz ile tartışan ve halini Allah'a havale eden bir kadın üzerinden ilgili sureye adını da veren bir mücadele örneği Kuran'da şu şekilde geçmektedir: **Allah, kocası hakkında (sana başvurup) seninle tartışan ve Allah'a şikâyetinde bulunan kadının sözlerini işitmiştir. Ve Allah ikinizin söylediklerini de mutlaka işitir. Şüphesiz Allah her şeyi işiten, her şeyi görendir.** (Mücâdile 1). Ayetten de görüldüğü gibi uğradığı haksızlık karşısında kadın evine kapanmamış ve Peygamberimize gelerek hakkını sonuna kadar aramıştır. Bu mücadelesinin sonunda

da kocasının kendisine yaptığı zihâr⁶⁸⁶ zulmünü geçersiz kılan ayetler inmiştir.⁶⁸⁷

Ayetler her fırsatta kadın ve erkeğin eşitliğine vurgu yapmakta ve üstünlüğü cinsiyet üzerinden değil Allah'a ve yaratıklarına karşı olan sorumluluk bilinci üzerinden belirlemektedir: **Gerçek şu ki, Allah'a teslim olmuş bütün erkekler ve kadınlar, inanan bütün erkekler ve kadınlar, kendilerini adanmış bütün erkekler ve kadınlar, sözlerine sadık bütün erkekler ve kadınlar, sıkıntılara göğüs geren bütün erkekler ve kadınlar, (Allah'ın karşısında) güçsüzlüğünü anlayan bütün erkekler ve kadınlar, karşılıksız yardımda bulunan bütün erkekler ve kadınlar, nefislerini kontrol eden bütün erkekler ve kadınlar, iffetleri üzerine titreyen bütün erkekler ve kadınlar ve Allah'ı durmaksızın anan bütün erkekler ve kadınlar için, (evet) bunlar(ın tümü) için Allah, mağfiret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır.** (Ahzab 35)

Birçok temel ve hayati meselede olduğu gibi kadın konusunda da Kuran ayetleri tarafından ortaya konulan ve Peygamberimiz tarafından en güzel şekilde yaşanan din ile geleneksel öğretiler ile şekillenmiş din ve kültür algısı arasında çok büyük ve önemli farklar vardır. İslam adına Kuran-ı Kerim esas alınmadıkça, dinde olmayan şeylerin dinden sanılması, Allah ve resulü adına uydurulan rivayetlerin İslam olarak sunulması son bulmayacaktır. Kuran'a, akla ve fitrata uygun olmayan din sunumlarının ise insanları Allah'tan ve dinden uzaklaştırması doğal olarak kaçınılmaz olacaktır.

Şu gözlem son derece önemli ve durumu özetler mahiyettedir: “Kuran-ı Kerîm, kadın ile erkek arasında hiçbir ayırım

686 **Zihâr**: Kocanın, karısını annesine veya dinen nikâhı düşmeyecek yakınlarına benzetmesi anlamında fıkıh terimi. Câhiliye Arapları arasında bir boşama şekli olarak bilinen uygulama genelde, “Sen bana annemin sırtı (zahır) gibisin” cümlesiyle yapıldığından zihâr adını almıştır. Bakınız: Ahmet Yaman, **Zihâr**, TDV İslam Ansiklopedisi, cilt: 44, s. 387.

687 Mücâdile 2-4.

yapmamakta, her ikisine de aynı hak ve yükümlülükleri tevdi etmektedir. Ancak, kadın aleyhtarı yabancı kültürlerin İslâm'a girmesi sonucu, kadın asırlar boyu aşağılanmış ve toplumdan adeta soyutlanmıştır. Ve hâlâ soyutlanmaya devam edilmektedir, işte kadının toplumdan soyutlanması ve cahil bırakılması sonucudur ki, insanlığın en azından yarısı atıl, işe yaramaz hale getirilmiştir. Oysa erkeklerle aynı hak ve sorumluluklara sahip olan kadın, tıpkı erkek gibi devlet başkanlığı da dâhil olmak üzere onun yapabileceği bütün işleri ve görevleri yapabilir. Aksi görüşte olanlara önerim, Belkıs kıssasını⁶⁸⁸ dikkatle okumalarıdır. Şurasını hiçbir zaman unutmamak gerekir ki, mutlu bir gelecek, kadın ve erkeğin el ele vererek insicamlı bir şekilde çalışmalarına bağlıdır. Şu halde yapılacak en ciddi işlerden birisi de toplumun ihmal edilmiş olan bu kesimini yeniden topluma kazandırmak olmalıdır. Bu da ancak planlı bir eğitim politikası ile gerçekleştirilebilir.”⁶⁸⁹

İbadet Yerleri Kimin İçindir?

Maalesef geleneksel din anlayışının erkek egemen söylem ve eylemleri sebebiyle Allah'ın erkek ve kadın ayrımı yapmadan insanlara tanıdığı olduğu en temel haklar kadınların ellerinden alınmış ve yavaş yavaş kadının aile ve toplum içindeki fonksiyonu geri plana atılmıştır. Oysa bu din, erkekler için inmemiştir. Toplumun ve ümmetin yarısını oluşturan kadınlar da hem dini hem de sosyal konularda erkekler gibi söz ve hak sahibidir.

Bu durumun en fazla hissedildiği yerlerin başında da camiler ve ibadet yerleri gelmektedir. Toplumun yarısını oluşturmaya, çocuğunun ilk öğretmeni olmak gibi yüce bir sorumluluğa

688 Hz. Süleyman döneminde yaşayan ve Sebe halkının kraliçesi olan melike. Söz konusu kıssa, Kuranda Neml Suresi'nde geçmektedir.

689 Salih Akdemir, "Tarih Boyunca ve Kuran-ı Kerim'de Kadın", İslami Araştırmalar (1997), cilt: 10, sayı: 4, s. 257-258.

sahip olmanın yanında toplumun ekonomik ve sosyal dengesi içinde aktif ve önemli bir rol sahibi olmasına rağmen bazı çarpık zihniyetli kişi ve çevrelerin bakış açısında kadının camide yeri yoktur. Varsa da kadın, kuytu köşe bir yerde, bazen bir bodrum katında, bazen bir depo içinde betonun üzerine konulmuş hasırların üstünde durmalıdır. Oysa ibadet yerleri sadece erkekler için değildir. Kadınlar da erkeklerle eşit haklara sahiptir.

Toplu taşıma araçlarında, markette, çarşı ve pazarda ya da topluluk halinde bulunan herhangi bir yerde kadınlarla bir aradayken sıra camide bir arada olmaya geldiğinde bir kısım erkekler, hiçbir dini dayanağı olmadığı gibi kendileri ile de çelişik, tutarsız ve nezaketsiz bir tavır sergilemektedirler.

Oysa cami ve ibadet yerlerinde erkeklerin ne kadar hakkı varsa kadınların da o kadar hakkı vardır. Kadınlar ile ilgili yapılacak düzenlemeler kadınlara bir lütuf değil aksine ellerinden alınmış en doğal haklarının onlara iade edilmesidir.

Çocuklar da Hak Sahibidir

Öte taraftan tertemiz ruhları ve zihinleri ile çocuklarımız da aynı şekilde ibadet yerlerinde hak sahibidirler. Hiçbir çocuk, ebeveyninin sahip olduğu bir eşya değildir. Her çocuğun bir kimliği bir şahsiyeti vardır. Yetişkinlerin sahip oldukları en doğal haklara çocukların da imkân ölçüsünde sahip olmaları gerekir.

Bir ibadet yerinde kadının ve çocuğun olması orada ailenin ve sevgi bağının olması demektir. İbadet yerleri kimsenin tekelinde ya da kontrolünde olamaz. Kimse insanların en doğal hakkı olan ibadet hakkını sınırlandıramaz.

Sosyalleşme Yeridir

İbadet yerleri aynı zamanda sosyalleşme ve kardeşlik duygularını pekiştirme yerleridir. Bu yüzden bir taraftan çocukların

oyun oynadığı, erdemli ve duyarlı bir insan olmak üzere eğitimler aldığı, diğer taraftan kadın olsun erkek olsun yetişkinlerin hem ilmi hem de kültürel paylaşımlarda bulunduğu bir merkez olmalıdır.

İbadet yerinde duvarın, kubbenin, halının ya da minberin değil bir arada ortak bir inanç ve duygu ile yapılan ibadet ve paylaşımların bir önemi vardır.

Cuma Namazı, Kadınlara da Farzdır

Cuma namazı erkeğe olduğu kadar kadınlara da farzdır. Kuran’da Cuma namazı için yapılan çağrının muhatabı sadece erkekler değil bütün inananlardır: **Ey inananlar! Cuma günü, namaz için çağrı yapıldığında, Allah’ı anmaya koşun. Alışverişi bırakın! Eğer bilerseniz bu sizin için daha hayırlıdır.** (Cuma 9)

Dolayısıyla Cuma namazına katılmak isteyen kadınlara bizzat Allah bu hakkı vermiş ve Cuma namazını kadınlara da farz kılmıştır. İnanan erkeklere düşen ise bu konuda duyarlı olmak ve camiye gelen kadın ve çocukların rahat ve huzurlu bir ortamda ibadet etmelerini kolaylaştırmaktır.

Maalesef ibadetin ve kardeş olmanın mantığını kavrayamamış ve zihin dünyasında kadını sadece cinsel bir obje olarak kodlamış bazı kişiler, camiye gelen bir kadına “Senin burada ne işin var” dercesine rahatsız edici şekilde bakmakta, kimi zaman da kırıcı ve incitici şekilde konuşmakta ve sanki Allah’ın dininden haberleri varmış gibi “Cuma namazı kadınlara farz değil” türünden temelsiz iddialar ile âlim kesilmektedirler. Kadın olsun erkek olsun bir insanın ibadet etmek üzere camiye gelmesinden bütün inananların memnun olması gerekir. Bu rahatsızlığın nedeni nedir? Diyelim ki Cuma namazı bu kişilerin sandığı gibi kadına farz değil, kadının camiye gelip ibadet etmek ve namaza katılmak istemesi haram ya da günah da değil. Durum böyle olunca kadının camiye gelmesi

erkeği neden bu kadar ilgilendirir? Oysa erkeklerin camiye gelen kadınlar sebebiyle memnuniyet duymaları ve kendi ailelerindeki kadınların da namaza katılmaları noktasında onları teşvik etmeleri gerekir.

Bu Konulardaki Düzenlemeler

Diyanet personeli içinde her pozisyondan bu konularda son derece duyarlı ve bu düzenlemeleri hayata geçirme çabasında olan kişilerin varlığı mutluluk ve ümit verici. Gerek Diyanet'in içinde, gerek çeşitli cemaat ve benzeri yapılanmaların içinde bu duyarlılığa karşı direnç gösteren kişiler ise hayal kırıklığı.

Ümmetin ve toplumun yarısını oluşturan ve aile içindeki konumu erkeğe nazaran her anlamda daha önemli ve toparlayıcı olan kadınların her bireyin ilk öğretmeni olduğu gerçeğinin unutulmaması gerekir. Eğitimden, sağlık, spor, kültür, sanat ve yönetime kadar her alanda kadınların erkekler gibi aktif ve sorumluluk sahibi olmaları, sağlıklı ve dengeli bir toplum yapısı için son derece önemlidir.

Kadını “şeytan” ve “fitne” unsuru olarak gören, namus kavramını sadece kadın üzerinden tanımlayan, her türlü doğal haklarını ellerinden almaya çalışan, cinsel bir obje ve çocuk yapıp ev işleri ile uğraşması gereken bir varlık olarak konumlandırıran bu çarpık anlayış ve zihniyete karşı en güzel şekilde mücadele vermek, kadınları da aktif bir şekilde bu mücadelenin içinde yer almaya teşvik etmek gerekir: **Gerçeği doğrulayan (imana sadakatin bedelini ödeyen) erkekler ve kadınlar ile Allah'a güzel bir borç verenlere gelince: (bu) onlara kat kat fazlasıyla geri dönecek ve tarifsiz güzellikte bir ödül onları bekleyecektir.** (Hadid 18)

İslam'ın özüne ve ruhuna uygun olmayan geleneksel kadın anlayışının yıkılması, akıl, vahiy, bilgi, bilim, sevgi, adalet ve merhamet temelinde yükselen bir din ve hayat anlayışının hâkim kılınması için Kuran'ın kadına bakışının en güzel şekilde

hayata yansıtılması gerekir. Allah bu dini erkekler için indir-memiştir. Allah'ın kadınlara vermiş olduğu hakları sözde din adına onların elinden almaya çalışmak, kadınların Allah'ın rıza ve hoşnutluğuna uygun hayra ve barışa yönelik işler yapmalarına engel olmak ve Allah'ın ayetleri ile savaşmaktır: **Erkek veya kadın, inanmış olarak hayra ve barışa yönelik işler yapanlar cennete gireceklerdir. Ve zerre kadar zulme uğratılmayacaklardır.** (Nisa 124)

Erkeğin Eşini Dövme Hakkı Yoktur

Maalesef birçok konuda olduğu gibi bu konu da son derece yanlış bilinen ve üstelik dine mal edilen bir konudur. Bir rivayette Peygamberimizin erkeğe karısını neden dövdüğünün sorulamayacağını söylediği iddia edilmiştir. “Resulullah buyurdular ki: Erkeğe, hanımını ne sebeple dövdüğü sorulmaz.”⁶⁹⁰ Âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan Peygamberimizin bu şekilde bir söz söylemesi mümkün değildir. Aynı şekilde kadın ve erkek arasındaki ilişki ve hakların Allah'ın ayetleri çerçevesinde adil bir şekilde gözetilmesini tavsiye edeceği de son derece açıktır. Üstelik Peygamberimizin kadınların dövülmesine karşı çıktığı ve bunu yapanları kötüleyip azarladığına dair rivayetlerin görülmesi de mümkündür. Hem Kuran'a hem de Peygamberimizin güzel örneğine uygun olacak rivayetler de ancak bu türden rivayetler olabilir.

Günümüzde ülkemiz de dâhil olmak üzere birçok ülkede kadına yönelik şiddetin ne boyutlarda olduğu görülmekte ve maalesef içler acısı manzaralar ile karşılaşılacaktır. Bu türden hadis rivayetlerinden güç alarak kadınların dövülmesi hükmü, Nisa Suresi'ndeki ayete yanlış anlam vermek suretiyle Kuran'a da sokulmaya çalışılmıştır. Oysa ayette iffetsizlik etmesinden endişe edilen kadını son çare olarak dövmek değil

690 Ebu Davud, Nikâh 43, (2147).

ondan ayrılmak söylenmektedir: **Erkekler, kadınları gözetip kollamaktadırlar (kavvam).**⁶⁹¹ **Şundan ki, Allah insanların bazılarını bazılarından üstün kılmıştır ve erkekler mallarından harcamışlardır. İyi ve temiz kadınlar itaatkârdırlar (kanitat); Allah'ın kendilerini koruduğu gibi gözden uzak ortamlarda da gereği gibi korunurlar. Geçimsizliklerinden korktuğunuz kadınlara öğüt verin, yataklarında yalnız bırakın ve ayrılın (vadrıbu-hunne). Bunun üzerine sizi dinlerlerse onlar aleyhine bir yol aramayın. Allah yücedir, büyüktür.** (Nisa 34). Ayette geçen 'darabe' kelimesinin Kuran'da 'vurmak', 'örnek vermek', 'vaz geçmek', 'uzaklaşmak', (yol) açmak, (yol) tutmak, yolculuğa çıkmak, 'çıkarmak (ayrılmak)' gibi birden çok anlamda kullanımı vardır. Kelimenin ne anlama geldiği, ayetin bağlamından anlaşılır. Örneğin Zuhuruf Suresi'nin beşinci ayetindeki kullanımında 'vaz geçmek', 'uzaklaşmak' anlamında kullanılmıştır. Aynı şekilde Nisa Suresi otuz dördüncü ayette de 'ayrılmak' anlamında kullanılmıştır. Kuran'da birbiri ile anlaşamayan ve boşanma durumuna gelen eşlere "güzellikle ayrılın"⁶⁹² şeklinde karşılıklı haklara riayet

691 Nisâ 34. ayetteki kavvâmün kelimesini şöyle anlamak daha doğru olacaktır: "Kayımlık, erkeklerin evin mali harcamalarını üstlenmeleri ve fiziki kuvvet bakımından güce sahip olmaları, bu çerçevede ailenin mali ve hukuki haklarını korumaları sebebiyle aile içinde görevlendirilmiş olmaları anlamına gelir. Bu görevlendirme bir üstünlük değil, sadece bir sorumluluk ifadesidir. Nisâ 34. ayette ekonomik işlerdeki görevlendirilme anlatılmış olmasına ve insanların bu anlamda birbirinden farklı olduğu ifade edilmesine rağmen meseleyi aklın, dinen ve hukuken üstünlük şeklinde anlamlandırmak gerçeği yansıtmaktan uzaktır. Zaten kayımlık, "başkasının işini üstlenme" anlamında bir kavramdır; dolayısıyla ekonomik açıdan üstlenilen yükümlülük ve sorumlulukları gerektirir. Bakara 228. ayette şu ifade de yer almaktadır: "Erkeklerin kadınlar üzerindeki hakları gibi, kadınların da erkekler üzerinde belli hakları vardır." İşte bu cümle kadın ve erkeğin birbirine yönelik hakları ve sorumluluklarının bulunduğunu, bu itibarla, "Onlar sizin için siz de onlar için örtüsünüz" (Bakara 187) ayeti gereği birbirinin elbisesi olan bu iki cinsin aslında birbirlerinin maddeten "eşit"leri değil de hukuken ve sosyal olarak hem "eşit"leri hem de "eş"leri oldukları anlaşılabilir olur." Bakınız: Mehmet Okuyan, Kadına Yönelik Şiddete Kuran'ın Bakışı, s. 111-114.

692 Bakara 229, Talâk 2.

edilecek biçimde insani ve medeni bir ölçü belirlenmekte⁶⁹³ ve boşanma sürecinde şiddeti çağrıştıracak en ufak bir durum söz konusu edilmemektedir. Erkeğin kadından üstün olduğunun ya da erkeğin eşini dövme hakkının bulunduğu iddia edildiği bir dinde bu şekilde erdemli ve medeni bir insana ve inanana yakışacak şekilde uyarıların yer almayacağı açıktır.

Karı koca arasındaki ilişkilerde iki tarafın da birbirlerini dövme hakları yoktur. Dövmek bir hak değildir. İki taraftan da bu şekilde eylemde bulunan kişi, yakışsız ve çirkin bir eylemde bulunmuş demektir. Aynı şey iffetsizlik eden bir erkek için de geçerlidir. Allah erkeğe de kadına da böyle bir hak vermediği gibi eşler arasındaki ilişkiyi şu şekilde tarif etmiştir: **Onun ayetlerinden biri de sizin için, kendilerine ısınasınız ve aranızda sevgi ve rahmet koysun diye nefislerinizden eşler yaratmasıdır...** (Rum 21)

Kadın ve Erkeğin Şahitliği Meselesi

Bir erkeğin şahitliğinin iki kadının şahitliği yerine geçtiğinin söylendiği ve buradan hareketle Kuran'ın kadını erkekten aşağı gördüğünün iddia edildiği şahitlik ayeti şu şekildedir: **Siz ey iman edenler! Birbirinizle vadeli borçlanmaya girdiğiniz zaman, bunu belgeleyin. Onu, aranızdan adil bir yazıcı kaydetsin! Ve hiçbir yazıcı Allah'ın öğrettiği gibi yazmaktan çekinmesin, yazsın! Borçlu olan taraf borcunu kaydettirsin, Rabbi olan Allah'a karşı sorumluluğunun bilincinde olsun ve borcundan hiçbir şey eksiltmesin! Ve eğer borçlu akli ve bedeni bakımdan yetersizse ya da kendisi kaydettirecek durumda değilse, o zaman onun velisi borcunu adil bir şekilde kaydettirsin! Ve erkeklerinizden iki kişinin şahitliğine başvurun! Eğer iki erkek bulunmazsa, bu durumda doğruluğundan emin olduğunuz kimselerden**

693 Bakara 228-241, Talâk 2, 6-7.

bir erkekle iki kadını şahit tutun ki ikisinden biri şaşırır, unuttur, yanılırsa diğeri ona hatırlatabilsin! Ve şahitler de çağrıldıklarında kaçınmasınlar! Küçük büyük olduğuna bakmaksızın, vadesiyle birlikte yazmaya üşenmeyin: Bu Allah katında daha adil, ispatlama açısından daha güvenilirdir kuşkuya kapılmamanız açısından daha uygun olmalıdır. Fakat eğer ticari işleminiz aranızda karşılıklı peşin muameleye dayanıyorsa, onu belgelememenizde size herhangi bir vebal yoktur. Birbirinizle alışveriş yapacağınız zaman şahit bulundurun; ancak yazan da şahit de bir zarara uğramasın! Zira eğer zarar verirsiniz, işte bu aleyhinize bir çıkış olacaktır. Allah'a karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun; zira Allah sizi eğitiyor: zaten her şeyi en iyi bilen de Allah'tır. (Bakara 282)

Öncelikle bu ayet ile ilgili son derece yanlış olan bir algıya dikkat çekmek gerekir. Ayet, genel şahitlikle ilgili değildir. Ancak maalesef birçok kişi bu ayetteki şahitliği genel şahitlik zannetmektedir. Ayette vadeli borçlanmalar ile ilgili yapılması gereken şahitlikten bahsedilmektedir. Dolayısıyla ticaret hayatının içinde biraz da sıkıntılı sonuçlar doğurabilen vadeli alış-veriş ilişkisi üzerinden bir şahitlik düzenlemesi getirilmiştir. Bu ayetten hareketle genel şahitlik konusunda bir erkeğe karşılık iki kadın şeklinde bir kıyaslama yapmak söz konusu değildir. Kuran'da diğer meseleler ile ilgili de birçok ayette şahitlik konusuna dikkat çekilir. Hiçbirinde bir erkeğin şahitliğinin iki kadının şahitliğine eşit olduğu yönünde bir açıklama bulunmaz. Ayetler, şahitler ile ilgili cinsiyet ayrımı yapmaz.

Bu ayetteki meseleye gelince esasen Allah vadeli borcun yazılıp kayıt altına alınmasını söylemekte ve bu duruma iki erkeğin şahitlik etmesini istemektedir. Bu durumun gerçekleşebilmesi için iki erkeğin bulunup onların huzurunda işlemin gerçekleştirilmesi esastır. İki erkeğin bulunmasının mümkün

olmadığı bir durumda bir erkek ile iki kadın şeklinde bir düzenleme getirilmiştir.

Vadeli borçların yazılmasında bir erkek şahit yerine iki kadın şahit getirilmesi gerektiği şeklindeki hüküm, kadının ahlaki ve akli melekeleri ile ilgili bir durum değildir. Bu farklılık genel itibariyle kadınların ticari iş ve sözleşmelere erkeklere nazaran daha az aşına olmaları ve bu konuda erkeklere oranla hata yapmalarının daha kolay olabileceği ile ilgili bir durum olarak düşünülebilir. Öte taraftan iki kadın şartı kadınlardan birinin işin içinden çıkamaması ya da meseleyi tam olarak hatırlayamaması gibi bir durumda diğer kadının devreye girmesi içindir. Yoksa kendisinden beklenen tanıklığı gerektiği gibi yapması durumunda bir kadın ile iş neticeye bağlanmış olacağı için ikinci kadının görüşüne başvurmaya gerek kalmayacaktır. Günümüz dünyasında kadınlar da erkekler gibi iş ve ticaret hayatının içinde olabildikleri için her ne kadar ayetin açık hükmü gereği yine de iki erkeğin olmadığı durumda bir erkek ve iki kadının şahit olması gerekli olsa da bu konuda tecrübe sahibi bir kadın tek başına gerekli şartları taşıyabileceği için ikinci kadının görüşüne başvurmaya gerek kalmayacaktır.

Öte taraftan ayette şahitlerin de bu vadeli borç ya da alışverişi kayıt altına alan yani onu yazan kişilerin de zarara uğratılmamaları yani mağdur edilmemeleri söylenmektedir. Olası bir anlaşmazlık ya da husumet durumunda şahitlerin baskı ve tehdit türünden ya da borçtan sorumlu tutulmak gibi bir haksızlık karşısında mağduriyet yaşamamaları için açık uyarıda bulunulmuştur. Esasen bu gibi bir borçlanma ya da vadeli alışveriş durumu için şahitliğin iki erkeğe yüklenmiş olması kadını aşağı görmek değil, olası bir mağduriyet durumuna karşı kadını koruma altına almak olarak da düşünülebilir.

Kuran, kadın ile erkeğin şahitliğini bir tutar, hiçbir yerde “bir erkeğin şahitliği iki kadına eşittir” diye bir ifade geçmez. Az öncede ifade edildiği gibi diğer birçok konudaki şahitliklerde

örneğin vasiyet konusundaki şahitlikten söz eden ayetlerde⁶⁹⁴ ya da iffetli kadınlara zina suçlamasında bulunulması durumunda dört şahit getirilmesinin emredildiği ayette⁶⁹⁵ veya boşanma durumunda kadının iddet süresinin dolması sonrasında iki kişinin şahit tutulması konusunda⁶⁹⁶ konu cinsiyetle ilişkilendirilmemiş ya da bir erkek iki kadın şeklinde bir ölçü verilmemiştir.

Öte taraftan kocası tarafından zina suçlamasına uğrayan kadın, eğer suçlayan erkeğin kendisinden başka şahidi yoksa dört defa yemine davet edilir ve beşincide yalan söylemesi durumunda Allah'ın lanet ve gazabının üzerine olmasını söylemesi istenir. Her iki taraf da aynı şekilde dörder defa yemin eder ve beşincide aynı şeyi söylerler ve sonunda kadının yemini esas alınır ve kadın suçlamadan kurtulur.⁶⁹⁷ Dolayısıyla bu gibi bir durumda kadının şahitliği erkeğin şahitliğinden üstün tutulur. Kısacası meselenin genel şahitlikle ilgisi yoktur.

Bu ayette, “borçların yazılması ve yazıcı ile şahitlerin bu görevden kaçmamaları” söylenir. Ayrıca ayetin sonunda “yazıcıya ve şahitlere zarar verilmemesi gerektiği” geçer. Görüldüğü gibi maddi menfaatlerin söz konusu olduğu bu konuda, şahitlik, insanların kaçındığı ve üzerlerine almak istemedikleri bir sorumluluktur. Ayette birkaç kez dikkat çekildiği gibi, bu konudaki şahitliğin, yapılmasından kaçınılan bir iş olduğunu tespit etmek, bu eylemle ilgili şahitlikleri değerlendirmek için kritik öneme sahiptir. Allah, bu kaçınılan görevi erkeklere yükleyip, “iki erkek şahit bulunmasını” ister. Dikkat edilirse ayette, “iki erkek veya dört kadın şahit bulun” ifadesi geçmez, doğrudan “iki erkek şahidin bulunması” istenir. Böylece ticaretle daha az uğraşan ve baskılara karşı daha hassas olan kadın, bu kaçınılan yükümlülükten ve baskılardan korunur.

---

694 Maide 106-108

695 Nur 4

696 Talak 2

697 Nur 6-9

Eğer iki erkek bulunamaz ve bir erkek bulunursa, o zaman “bir erkek ve iki kadın bulunması” gerekir. Böylece hem şahit sorunu çözülür, hem olumsuz bir durumun ortaya çıkışı ihtimalinde bir erkekle bir kadının karşı karşıya kalması önlenip kadın baskılardan korunur. Ortaya borcun miktarı konusunda bir anlaşmazlık çıktığını ve şahitlerin farklı tanıklık yaptığını düşünelim. İki şahidin farklı şahitliği durumunda bir kadın, bir erkekle karşı karşıya kalacak ve iki taraftan birinin yalancı olduğunun kesin olduğu bir ortamda, yoğun stres ve baskıya maruz bırakılacaktır.

Zaten insanların şahitlikten kaçınma sebebi, böylesi anlaşmazlık ve baskıları tecrübe etmiş ya da etraflarından duymuş olmalarıdır. Oysa bir erkek ve iki kadın şahitle, şahit sayısı üçe çıkınca mesuliyet dağılacağı için şahitlikteki stres önemli bir düzeyde azalacak ve baskı yapmak isteyen art niyetli kimselerin bu sefer iki kişiden birini değil, üç kişiden ikisini ikna etmeleri gerektiği için işleri zorlaşacaktır. Kadınların baskılardan korunmasını sağlayan bu uygulamanın hikmetlerini idrak edemeyenler; kadını baskılardan koruyup, kaçınıldığı belirtilen bir mesuliyeti erkeğe yükleyen bu ayeti anlamayarak, “bir erkeğin şahitliği iki kadının şahitliğine eşittir” demek suretiyle, ayeti çarpıtmışlar ve daha önce örnek verilen uydurma izahlardan kaynaklanan bakış açılarını bu alana da sokmuşlardır.

Ticaretle tarihin hemen her döneminde daha az alakalı olmuş olan kadın, ticaretle alakasının azlığı veya baskıya uğraması sonucu doğru şahitlikten saparsa, diğer kadının şahitliğinin de desteğiyle, bu zorluğu aşabilir ve mesuliyeti paylaşım azaltabilir. Zaten unutulmamalıdır ki kaçınılan bu vazifede kadının devreye girmesi, iki erkeğin bulunamaması gibi istisnai bir durumla ilgilidir.

Ayetteki “Yazana da, şahitlik edene de zarar vermeyin. Yapacak olursanız doğru yoldan sapmış olursunuz.” şeklindeki ifadeyi, şahitlere ve yazıcıya yapılan baskıları ve bu bağlamda

ayetin mantığını anlamak için göz önünde bulundurmanız gerekmektedir. Bu konudaki şahitlik, herkesin yapmak istediği, insanların menfaatlerine uyan bir eylem değildir ki, bazılarının göstermeye çalıştığı gibi burada kadının aleyhine bir durum oluşmuş olsun. Aksine, kaçınılan bir vazifenin kime yüklenmiş olduğu ayetten görülmektedir. Bu hükümle, insanların kaçındığı bir sorumluluk konusunda kadının korunmasına ta-nıklık edilmektedir.

İSLAM, AKIL DÜŞMANI BİR DİN DEĞİLDİR

Bazı Müslümanların akla ve düşünceye karşı olmaları ya da düşünüp sorgulamaya düşmanca yaklaşımları İslam'a fatura edilemez. Bu tutumun nedeni İslam dini değil, bu tarzda bir din algısına sahip kişi ve çevrelerdir.

Allah'ın ilk ayeti akıldır. Allah, akıl ayetini, indirdiği ayetler yani vahiy ile ve Evren'de yarattığı ayetler yani bilim ile uyumlu kılmıştır. Yaratılışımıza kodlamış olduğu bilgi ve din ayetlerini bize hatırlatmak için bize vahiy ayetlerini bildirmiştir. Yani aklımızı işletelim ve özümüzden sapmayalım diye bize uyarılarda bulunmuştur.

Aklımızı kullanmadan vahiy anlamamız, en temel varoluşsal sorularımız ile ilgili sorgulamalar yapmamız ve hayatı anlamlandırmamız mümkün değildir. Akıl ayetini inkâr eden ya da görmezden gelen biri, Allah'ın indirdiği ve Evren'de yarattığı ayetleri anlayamaz; hikmetlerini kavrayamaz.

Akıl sahibi, düşünen, sorgulayan, öğrenen bir varlık olan insana, “aklını kullanma, düşünme, sorgulama, öğrenme, sadece sana söylenene inan ve denileni yap” demek ile “insan olma” demek arasında fark yoktur. İnsan taklit etmez, tahkik eder; aklını kullanır, araştırır, soruşturur.

Allah insana akıl melekesini vermiş, onu gerektiği gibi kullanmadığımız zaman ne hale geleceğimizi bildirmiş ancak kullanımını kişinin kendisine bırakmıştır. Akıllı kullanma yeteneği, bir spor dalında ya da herhangi bir enstrüman kullanımında kişinin kendisini geliştirmesi gibi geliştirilebilen ya da gerektiği gibi kullanılmadıkça körelen bir yetenektir. Sporu

bırakırsanız geliştirmiş olduğunuz kaslarınız zamanla sıklılığını yitirir. Düşünmeyi bırakırsanız, aklınızı kullanma yeteneğiniz gevşer ve zamanla körelir. İbn Haldun'un da dikkat çektiği gibi: İnsan beyni değirmen taşına benzer, içine yeni şeyler atmazsanız kendi kendini öğütür durur.

Dolayısıyla her ne kadar akıl bizi diğer canlılardan ayıran temel bir özellikse de, doğru bir şekilde kullanılmadıkça var olmasının bir değeri yoktur. Yani aklın bir potansiyel olarak bizde bulunmasının değil, o potansiyelin varoluş amacına uygun olarak kullanılmasının bir değeri vardır. Bu yüzden Kuran'da isim olarak akıl kelimesi kullanılmaz. Fiil olarak "taakkul" (akıl yürütme-zihni zorlayarak anlama) kullanılır. Yaratılış amacına uygun olarak aktif hale getirilmediği müddetçe aklın bir işlevi yoktur.

Aklı gerektiği gibi kullanmamak, Kuran'daki ifadesi ile "pisliğe mahkûm olmak" demektir: **Ve O (Allah) aklını kullanmayanları pisliğe mahkûm eder!** (Yunus 100). Aklı, yaratılış amacına uygun olarak kullanmamak Kuran'daki ifadeyle sürü içgüdüleriyle davranan hayvan gibi olmak hatta yoldan sapma konusunda onlardan daha şaşkın ve beter olmaktır: **Ya da, sanır mısın ki onların çoğu (ilahi mesajı) işitir veya (hakikati) akleder? Hayır, onlar sürü (içgüdüleriyle davranan) hayvan gibidirler, hatta yoldan sapma konusunda daha da beterdiler!** (Furkan 44)

Allah'ın en büyük nimetlerinden biri akıl diğeri vahiydir. Ayetler, vahye kulak vermeyen ve aklını gerektiği gibi kullanmayarak inkâr ve nankörlükte ısrar eden kişilerin ahiretteki pişmanlıklarını haber vermektedir: **Eğer söz dinleseydik yahut aklımızı kullansaydık, şu çılgın ateş halkı arasında bulunmazdık.** (Mülk 10)

Dolayısıyla insan aklını yaratılış amacına uygun şekilde kullanmalı ve sözlerin en güzeli olan vahyi esas almalıdır. Aklını kullanan ve sözlerin en güzeli olan vahye uyanlar, gerçek

iman ve erdem sahipleridir: **Onlar, sözü dinler ve en güzeline uyarlar. İşte onlardır Allah'ın doğru yola ilettiği (doğru yolu bulan) kimseler. İşte onlar (gerçekten) derin kavrayış sahipleridir.** (Zümer 18). Çünkü Allah, kullarına olan rahmeti ve sevgisi sebebiyle sözlerin en güzelini indirmiştir: **Allah, bütün sözlerin (öğretilerin) en güzelini, kendi içinde tutarlı, (gerçeğin) her türlü ifadesini çeşitli biçimlerde tekrarlayan bir ilahi kelam şeklinde indirir.** (Zümer 23)

Kuran, mübarek yani hayır ve bereket dolu bir kitap olarak, ayetleri üzerine gerektiği gibi düşünülün ve aklını kullananlar için bir öğüt ve ibret olsun diye indirilmiştir: **Sana bu mübarek kitabı, ayetlerini düşünsünler ve aklı olanlar öğüt alsınlar diye indirdik.** (Sad 29)

Allah'ı ve sanatını gerektiği gibi kavrayıp takdir edebilmek için, en başta Allah'ın varlığı, sonra da hem indirdiği hem de Evren'de yarattığı ayetler üzerine düşünmek gerekir. Kuran bu konuda insanları düşünmeye davet eder.

Kuran'da düşünmeye, akletmeye yönelik pek çok kavram vardır: **ilim** (bilgi sahibi olma), **hikmet** (bilgelik), **fuad/kalb** (ilahi tecellilere gönül ile tanık olma), **basiret** (anlayış ve kavrayış), **hak** (gerçek), **ayet** (delil), **beyyine** (açık delil), **burhan** (kanıt), **zıkr** (hatırlama), **ibret** (alınması gereken ders), **tedebbür** (derin derin düşünmek), **taakkul** (akıl erdirme), **tefakkuh** (ince bir kavrayışa sahip olmak), **tefekkür** (düşünüp ders çıkarmak), **tezekkür** (düşünüp anlamak), **nazar** (bakış).

Kuran ayetleri, bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacaklarını ve ancak gerçek anlamda aklını işletenlerin bu gerçeği düşünüp kavrayabileceklerini bildirir: **De ki: 'Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?' Ne var ki, sadece akleden kalbe sahip olanlar bunu kavrayabilir.** (Zümer 9). Yine Kuran, kulları içinden ancak anlama ve kavrama yeteneğine sahip olarak bilenlerin, Allah'tan (gereğince) korkup O'na karşı derin bir saygı duyacaklarına dikkat çeker: **Kulları arasından yalnız anlama ve**

kavrama yeteneğine sahip olanlar Allah'a (hakkıyla) derinden saygı duyarlar, (çünkü bilirler ki) Allah kudret sahibidir, çok bağışlayıcıdır. (Fatır 28). Bilmek için düşünmek ve bilgiyi edinmek, bunun için de akılı kullanmak gerekir.

Kuran ayetlerinin bunca açık beyanına ve akla yönelik çarpıcı vurgularına rağmen akla ve akıl yürütmeye karşı olan ya da akılla inancın bir arada olamayacağını savunan Müslümanları anlamak son derece zordur. Gizemli, sırlı, akıl dışı ve mitolojik unsurlar içeren inanç ve kabuller için aklın devre dışı tutulması yanlış da olsa yine de kendi içinde anlaşılabilir. Ancak İslam gibi muhteşem bir inanç sisteminde aklın devre dışı kalması düşünülebilecek bir şey dahi değildir. İmam Mâtürîdî'nin de dikkat çektiği gibi: "Akıl yürütmeyi inkâr eden kimse- nin elinde onu reddetmek için akıl yürütmekten başka bir kanıt yoktur. Bu da istidlâlin (akıl yürütmenin) gerekliliğinin bir delili olmuştur, demek ki kendisini bertaraf etmenin yolu yine kendisidir."⁶⁹⁸

Öte taraftan din ve inanç sorumluluğu için akıl sahibi olmanın gerekliliği tartışılmaz bir konudur. İmam Mâtürîdî bu konuda da şöyle söylemektedir: "İmanla mükellef olmak ancak aklın mevcudiyeti ile gereklilik kazanır, bunun yanında imanı oluşturan hususların mahiyetinin bilinmesi de yine aklın tefekkür ve istidlâli ile imkân dâhiline girer; bu ise zihnin (kalp) bir fonksiyonundan ibarettir; iman da aynı statüye dâhildir."⁶⁹⁹

İslam âleminin bugünkü durumunun en öncelikli sebeplerinden biri, aklın terk edilmesidir. Ne zaman akıl terk edildi, Allah'ın ayetleri de terk edildi. Akıl devre dışı kalınca, Allah'ın ayetleri de devre dışı kaldı. Allah'ın ayetleri aklını kullanan kişinin işine yarar. Aklını kullanmayanın işine yaramaz.

Aklın önem ve değerini görmezden gelen her Müslüman esasen Allah'ın en büyük ayetlerinden birini görmezden

698 Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, **Kitâbü't-Tevhid**, s. 14.

699 Ebû Mansûr el-Mâtürîdî, **Kitâbü't-Tevhid**, s. 493.

gelmektedir. Şayet birileri sizi, aklınızı devre dışı bırakmaya, Kuran'ı okuyup anlamaktan ve düşünüp sorgulamaktan uzak tutmaya ve sadece kendi söylediği şeylere inanmaya çağırıyorsa, belli ki bu kişiler sizi Allah'ın dininden saptıracak, bir yandan sizi dinde olmayan inanç ve uygulamalar ile meşgul edecek diğer yandan her açıdan sizi sömüreceklerdir. Bu yüzden bu anlayıştaki kişi ve grupların, Allah'ın en büyük ayetlerinden biri olan akla ve insanların düşünüp sorguladıktan sonra kendi iradeleri ile karar vermelerine düşmanlık ettikleri, sadece kendilerine teslim olmalarını istedikleri görülür. Bu tuzağa düşmemek gerekir.

İSLAM, BİLGİ VE BİLİM DÜŞMANI BİR DİN DEĞİLDİR

Din ve bilim konusunda iki tip insanı anlamak son derece zordur. Birincisi bilim yapabilmek ve iyi bir bilim insanı olabilmek için inançsız olması gerektiğini sanan, ikincisi ise iyi bir inanan olabilmek için bilim ve felsefeden uzak durması gerektiğini zanneden. Her iki tutum ve kabul de gerek dini gerekse bilimsel açıdan son derece yanlış ve dayanaksızdır.

Allah’a inanan bir insanın bilgiye ve bilime düşmanlık etmesi ya da her ikisini de gereksiz uğraşlar olarak değerlendirmesi, inandığı Allah hakkında da din hakkında da gerektiği gibi düşünmemiş olduğunun göstergesidir.

İnanan bir insan için bilgi ve bilim, Allah’ın sanatının en güzel şekilde anlaşılıp takdir edilebilmesi için bulunmaz nimetlerden olması gerekir. Modern dünyanın en heyecan verici faaliyeti olan bilime mesafeli olmak, Allah tarafından yaratılmış muhteşem evren ve canlılar hakkında bilgisiz kalmak demektir. Cehaletin yaygın olduğu yani bilginin hak ettiği değer ve ilgiyi görmediği toplumlar bilime karşı olurlar.

Bilimsel ya da bilimsel yönü olan meseleler tartışılırken ve konunun dini boyutunu değerlendirirken “Yaratmak Allah’a mahsustur”, “Allah’a karşı geliniyor” ya da “Din elden gidiyor” şeklinde temelsiz ve gerçekten uzak itirazlarda bulunmak da bilim adına bu türden faaliyetlerin Allah ve din inancını ortadan kaldıracağını ya da varoluşunu bir yaratıcıya ihtiyaç duymaksızın mutlak manada açıklığa kavuşturacağını iddia etmek de son derece yanlıştır.

Geçmişten günümüze birçok saygın bilim insanı ve düşünürün de ifade ettiği gibi din, bilim ve felsefe birbirini tamamlayan unsurlardır. Gerçek anlamda evreni ve varoluşu anlamak ve anlamlandırmak isteyen ve nasıllarla beraber nedenleri de sorgulayan biri, bu üçlüden herhangi birine ilgisiz kalmaz.⁷⁰⁰

700 Batı dünyasında pek çok saygın bilim insanı, din, bilim ve düşünce arasında birini tamamlayan doğal bir bağ olduğunu söylerken, evrenin ve yaşamın ortaya çıkışının ardındaki ilahi güce yani Allah'a olan inançlarını açıkça ifade etmiş, üstelik Allah'a ve dine inanmayı, bilim yapmaya engel görmemişlerdir: **Kopernik (Astronom ve Matematikçi)**: Bilgiyi cehaletten daha makbul gören Tanrı'nın yüce işlerini bilmek, O'nun bilgeliğini, ihtişamını ve gücünü kavramak, O'nun yasalarının muhteşem işleyişini takdir etmek muhakkak güzel ve kabul edilebilir bir ibadet biçimidir. **Galileo (Astronom ve Fizikçi)**: Matematik, Tanrı'nın Evren'i yazdığı dildir. Tanrı, insana duygu, idrak ve zekâ bahşetmiştir. Öyleyse onları amaçsız bırakmamalı, kullanarak bilgi edinmeliyiz. **Kepler (Astronom ve Matematikçi)**: Dış dünyadaki bütün araştırmaların ana amacı, Tanrı'nın bize matematiksel bir dille vahyetmiş olduğu akli düzeni keşfetmektir. Bu aynı zamanda Tanrı'nın bize yüklediği bir sorumluluktur. **Newton (Astronom ve Fizikçi)**: Tanrı, eserleri aracılığıyla bilinir. Bizim sistemimiz hakkında inceleme yazdığım zaman, insanların Tanrı'ya inancı dikkate almalarını sağlayabilecek prensipleri seçmeye dikkat ettim ve hiçbir şey beni onların bu sebeple kullanılmalarından daha fazla sevindiremez. **Francis Bacon (Filozof ve Bilimadamı)**: Az felsefe, insan zihnini tanrıtanımsızlığa götürür; ama felsefede derinlik, insanların zihinlerini dine döndürür. **George Ellis (Astrofizikçi)**: Evrendeki muhteşem yaşamı mümkün kılan kanunlarda mucizevi bir hassas ayar vardır. **William Lawrence Bragg (Nobel Ödüllü Fizikçi)**: Din ile bilimin zıt olup olmadığını soruyorlar. Bu ikisi ancak bir elin iki parmağı kadar farklı olabilirler. **Albert Einstein (Nobel Ödüllü Fizikçi)**: Dinsiz bilim topal, bilimsiz din kördür. Bilimle ciddi bir şekilde uğraşan herkes, doğanın kanunlarının, insanoğlundan üstün ve saygı duyulması gereken bir ruhun varlığının delili olduğuna inanır. **Max Planck (Nobel Ödüllü Fizikçi)**: Biri diğerini tamamladığı için din ve bilim arasında gerçek bir karşılık olması mümkün değildir. **Paul Davies (Fizikçi)**: Bilim ancak bilimadamı Tanrı'nın varlığını tamamen kabul eden bir dünya görüşü benimsediğinde ilerleyebilir. Evrende bilinçli yaşamın oluşması için gerekli doğa kanunlarının hassas ayarı, açıkça Tanrı'nın Evren'i böyle bir hayat ve bilincin gelişmesi için tasarladığı sonucunu çıkarır. **Allan Sandage (Astronom)**: Ben böyle bir düzenin bir kaostan çıktığını son derece ihtimal dışı buluyorum. Düzenleyici bir prensip olmalı. Tanrı bana göre, esrarengiz fakat varlık mucizesinin, neden hiçbir şey yerine bir şeyler var olduğunun açıklamasıdır. **David Darling (Astrofizikçi)**: Zaman yoktu, uzay yoktu, madde ve enerji yoktu... Kozmik kutu açıldı ve yaratılış mucizesi açığa çıktı. **John O'Keefe (NASA'da Astronom)**: Bizler astronomik standartlarda şımartılmış ve şefkat ile muamele edilmiş yaratıklarız. Eğer Evren büyük bir hassasiyetle yaratılmış olmasaydı biz hiçbir şekilde var olmazdık. Benim görüşüm Evren'in bu koşullardaki varlığıyla, içinde insanların yaşaması için yaratıldığıdır.

Allah'a ve dine inanan bir insanın bilimden ve bilimsel gelişmelerden korkmasını gerekli kılabacak bir durum söz konusu değildir. İnanan bir insan için bilim korkulacak değil aksine hayranlık ile takip edilecek bir olgudur.

İslam'ı doğru anlamış her Müslüman için bilim son derece önemlidir. Dolayısıyla bilimdeki gelişmeleri tepki ile değil ilgi ve hayranlık ile izlemek gerekir. Hatta bırakın izlemeyi

---

Fred Hoyle (Astrofizikçi): Gerçeklerin mantıklı bir yorumu üstün bir entelektüelin fizik, kimya ve biyoloji ile oynadığı ve doğada kör hiçbir güçten bahsetmeye değer olmadığı sonucunu gösterir. Gerçekten hesaplanan rakamlar o kadar şaşırtıcı ki bu sonuç artık soru ötesidir. Yaşamın şans eseri ortaya çıktığına inanmakla, eski uçak parçaları dolu bir depoda esen bir hortumun bir Boeing 747 uçağı meydana getirebileceğine inanmak arasında fark yoktur. Evren, süper hesaplama yapan bir entelektüel güç tarafından yaratılmıştır. Aksi takdirde, bu kadar çok ilgisiz ve imkânsiz tesadüfün muhteşem bir şekilde bir arada işleyip yaşamı mümkün kılan bir Evren'i meydana getirmesi beklenemezdi. **Tony Rothman (Fizikçi):** Evren'in düzeni, güzelliği ve doğanın şaşırtıcı rastlantıları ile karşı karşıya kaldığımızda bilimden dine doğru bir adım atmaya teşvik olursunuz. Eminim pek çok fizikçi bunu yapmak ister, bunu itiraf edebilmelerini dilerim. **Hugh Ross (Astrofizikçi):** Yaşayan organizmaların kompleks ve düzenli konfigürasyonunun tek açıklaması, akıllı ve üstün bir yaratıcının şahsen bunu oluşturmasıdır. Yine görüyoruz ki özel ve üstün bir yaratıcı, Evren'i var etmiş ve tasarlamıştır. **John Gribbin (Astrofizikçi):** Evrenimiz insanlık için her yönüyle yaşam için uyumlu adeta özel dikim ısmarlama bir elbise gibi yaratılmıştır. **Arthur L. Schawlow (Nobel Ödüllü Fizikçi):** Bana öyle geliyor ki hayatın ve Evren'in mucizeleriyle yüz yüze kaldığımızda sadece "Nasıl?" diye değil ayrıca "Neden?" diye sormalı. Olası cevaplar ancak dinsel olabilir... Evren'de ve kendi hayatımda Tanrı'nın varlığına dair bir ihtiyaç hissediyorum. **Barry Parker (Kozmolog):** Bu kanunları kim yarattı? Hiç şüphe götürmez ki Tanrı'ya her zaman ihtiyaç olacaktır. **Werner Heisenberg (Nobel Ödüllü Fizikçi):** Doğabilimleri bardağından içilen ilk yudum insanı ateist yapar. Ama bardağın dibinde Tanrı sizi beklemektedir! **Werner von Braun (Astronom):** Evren'in bünyesinde barındırdığı sayısız bilinmezlik onun yaratıcısına olan inancımızı bir kat daha artırmaktadır. Bir bilim adamının Evren'in varoluşunun ardında yatan mükemmel zekâyı inkâr etmesi, en az bir ilahiyatçının bilimsel gelişmelere sırtını çevirmesi kadar mantıksızdır. **Paul Dirac (Nobel Ödüllü Fizikçi):** Tanrı üst düzey bir matematikçidir ve Evren'i yaratırken ileri düzeyde matematik kullanmıştır. **Robert Jastrow (Astrofizikçi):** Aklın gücüne inanarak yaşamış bilim adamlarının hikâyesinin sonu kötü bir rüya gibidir. Cahillik dağını aşmış onun en yüksek tepesini ele geçirmek üzeredir; son kayanın üzerinden baktığında, yüzyıllardan beri orada bulunan ilahiyatçılar tarafından karşılanır. **Vera Kistiakowsky (Fizikçi-MIT):** Fiziksel dünyamız ile ilgili bilimsel anlayışımızın gösterdiği muhteşem düzen Tanrısal bir anlayışı gerektiriyor.

imkân ölçüsünde bilimsel araştırmaların bir parçası ve destekçisi olunması gerekir.

Bilim son derece önemlidir. Kuran'ın evrene ve insana dair hitabını kavramış bir inanan için içinde bulunduğumuz evren, Allah'ın sanatının anlaşılması için ve muhteşemliklere tanıklık edilmesi için inceleme yapılacak bir laboratuvar gibidir. Evreni Allah yarattıysa Allah'ın sanatının izlerinin evrende keşfedilmesi gerekir. Bu izleri görebilmek için de bilim yapmak gerekir.

Gerçek anlamda inanmak, inancı sağlam temellere dayandırmak ve gerektiğinde savunulabilir bir inanca sahip olmak için düşünce, bilgi ve bilim son derece önemlidir. İnanç ve bilgi birbirinin zıttı ya da alternatifi değil aksine destekçisidir.

İnanç kelimesi çoğu zaman yanlış bir şekilde, delilsiz, körü körtüne, dogmatik bir şekilde bir iddianın doğru olduğunu düşünmek olarak algılanır. Oysa bu doğru değildir, inançlar ikiye ayrılır: Gerekeşlendirilmiş inançlar ve gerekeşlendirilmemiş inançlar.

Söz konusu tanım sadece gerekeşlendirilmemiş inançlar için geçerlidir. Oysa gerekeşlendirilmiş inançlar, herhangi bir makul gerekçe ya da delile bağlı olarak bir iddianın doğru olduğunu düşünmektir. Bazı yeni ateistlerin bu yanlış algıdan hareketle “İnanmak istemiyorum, bilmek istiyorum” gibi sloganlarla dini eleştirdiğini görürüz.

Oysa bilginin kendisi de bir inanç türüdür, bilgi doğru olma özelliğine sahip gerekeşlenmiş bir inançtır. Dünyanın yuvarlak olduğunu biliyorum, ama dünyanın yuvarlak olduğuna inanmıyorum demek anlamsızdır, bir şeye inanmadan onu bilemezsiniz. Bütün inançlar gibi Allah'ın varlığına (teizm) ya da yokluğuna (ateizm) olan inanç gerekçeli ya da gerekçesiz olabilir.

Peki, bir inancın gerekçeli olması ne demektir? Bir inanç lehinde kanıtlar verilerek temellendirilir. Argümanlar o inancın doğru olma ihtimalini arttıran, iddianın kendisinden bağımsız

gerekçelerdir. Bu anlamda inanç, aynı zamanda doğru bir inanç olmalıdır. Gerekçelendirme, bilgiyi, tahmin edilen ya da dogmatik inançtan ayırır. Argüman ya da delil bir iddiayı matematiksel kesinlikle ispatlayacak kanıt değildir. Hiçbir ilginç felsefi sorunla ilgili böyle bir kanıt vermek mümkün değildir. Çoğu zaman, “Allah’ın varlığı kesin olarak gösterilemez, dolaşısıyla inancın konusudur” gibi ifadelerle rastlamak mümkündür. Bu ifadelerde inanç kavramının yanlış kullanımı yanında, bu cümlenin yarattığı beklenti de doğru değildir.

Kısacası Allah’a inanan, evrenin ve tüm yaşamın Allah tarafından var edildiğini kabul eden bir insanın inancını rasyonel ve bilimsel birtakım temellere oturtmak için bilimden ve felsefeden faydalanması son derece doğal ve hatta zaten olması gereken bir durumdur. Bu yüzden inanan insanlar kabullerini tek başına iman konusu edinmek zorunda değildirler. Gerek bilimsel gerekse felsefi deliller ile de inançlarını temellendirebilirler. Bazı kişiler meseleye, “inanmak için delile ihtiyacım yok” şeklinde yaklaşabilmektedirler. Belki bu anlayıştaki kişiler için bu kabul kendi içinde makul görülebilir. Ancak bu durum, herkes tarafından paylaşılması gereken ortak bir payda olmadığı gibi gerçekçi de değildir. Bugün siz genç bir insana “delile ihtiyacın yok inan” dediğinizde çoğu kişinin bu teklifi makul bulmayarak kabullenmeyeceği açıktır. Kabullense de inancından emin olamayacaktır. Akli başında her insan neye ve neden inandığını anlayıp sorgulamak ister. Bu son derece doğal bir durumdur. Zaten gerekçelendirilmiş ve içselleştirilmiş bir inanca sahip olabilmek için olması gereken de budur.⁷⁰¹

701 İnanmak için delile ihtiyaç duyulmadığını ve İslam’ın akıl ya da delil dini olmadığını iddia edenlerin bu tezlerini çürütecek onlarca ayet örnek olarak verilebilir. Kuran ayetleri, iddia sahiplerinden açık bir delil istemektedir. Bu gerçek ayetlerle açık bir şekilde ifade edilir: **Haydi, eğer doğru sözlüyseniz, getirin delilinizi!** (Kasas 75); **Eğer doğru sözlü iseniz hadi getirin susturucu kanıtınızı!** (Bakara 111); **De ki: Haydi, siz de kendi delilinizi getirin! İşte bu, hem benimle birlikte olanların hem de benden öncekilerin dile getirdikleri (ortak) mesajdır.** (Enbiya 24); **De ki: Getirin susturucu kanıtınızı, eğer doğru sözlüler iseniz.** (Neml

Müslümanlar Bilgi ve Bilim Üretmiyor

Yüzlerce yıldır İslam âlemi bilgi ve bilim üretmiyor. Kendini ilerletemediği gibi her geçen gün gelişen dünyanın daha da fazla gerisinde kalıyor.

Bugün bilgiyi edinen, üreten ve gerek bilim, gerek düşünce gerekse teknoloji olarak hayata taşıyan toplumlar dünyada söz sahibiler.

İnsanları, Evren'in ve yaşamın incelenmesi yani yaratılış üzerine düşünüp üretmeye teşvik eden bunca apaçık Kuran ayetine rağmen yüzlerce yıldır Müslümanların içinde bulunduğu akıl almaz durum, son derece içler acısıdır.

---

64); **Helak olacak olan bir delil ile helak olsun, yaşayacak olan da bir delil ile yaşasın.** (Enfal 42).

Yine Kuran ayetlerinde bazı peygamberler ve onlarla beraber inananlar üzerinden de delil ihtiyacını ortaya koyan örnekler verilmiş olduğu görülmektedir: Örneğin bir yerde Hz. İbrahim şöyle söylemektedir: **Hani İbrahim de şöyle yakarmıştı: Rabbim, göster bana, nasıl diriltiyorsun ölüleri? İnanmadın mı? diye sordu. İnanırım, dedi, ancak kalbimin tatmin olması için.** (Bakara 260). Görüldüğü gibi Hz. İbrahim gibi bir peygamber bile inanmış olmasına rağmen kalbinin tatmin olması için Allah'tan delil istemiştir. Başka bir yerde Hz. Musa şöyle söylemiştir: **Musa, bizimle sözleştiği yere gelip Rabbi de kendisiyle konuşunca şöyle söyledi: Rabbim, göster bana kendini, göreyim seni. Dedi: Asla göremezsın beni. Ama şu dağa bak. Eğer o yerinde durabilirse, sen de beni görebileceksin. Rabbi dağa tecelli edince onu parça parça etti. Ve Musa baygın vaziyette yere yığıldı. Kendine gelince şöyle yakardı: Tespih ederim o yüce varlığını, tövbe edip sana yöneldim. İman edenlerin ilkiyim ben.** (Araf 143). Hz. Musa iman etmiş olmasına rağmen Allah'ı açıkça görmek istemiş, bunun asla mümkün olmayacağı kendisine söylenmiş, Allah'ın kudreti karşısında un ufak hale gelen dağı delil olarak kabul ederek tövbe edip inancını bu delil ile güçlendirmiştir. Hz. Zekeriya, geç yaşına rağmen Allah tarafından kendisine müjdelenen çocuk sebebiyle Allah'tan bir işaret istemiştir: **Dedi: Rabbim, bana bir işaret ver. Cevap verdi: İşaretin, sapsağlam olduğun halde üç gece insanlarla konuşmandır.** (Meryem 10). Hz. İsa'nın iman sahibi havarilerinin, kalplerinin tatmin olması için Allah'ın kendilerine bir sofrta indirmesini talep ettikleri yani Allah'tan bir delil istedikleri görülür: **Havariler demişlerdi ki: Ey Meryem'in oğlu İsa! Rabbin bize gökten bir sofrta indirebilir mi? İsa dedi ki: Eğer inananlarsanız Allah'tan sakının! Dediler: İstiyoruz ki ondan yiyelim, gönüllerimiz tatmin bulsun, senin bize doğruyu söylediğini bilelim ve buna tanıklık edenlerden olalım!** (Maide 112-113)

Pakistanlı ekonomist ve siyaset bilimci Dr. Farrukh Saleem, 2010 yılında "The News International" gazetesinde Yahudilerin neden güçlü olduklarını ve Müslümanların neden bu kadar geri kaldıklarını sorguladığı makalesinde çok çarpıcı verilere yer verdi. Neden Yahudiler bu kadar güçlüdür? Sorusunu "Her çocuğa ve her gence kaliteli eğitim verirler" şeklinde cevaplıyor ve verilen eğitimin sorgulayıcı (teslimiyetçi değil), araştırmacı (ezberci değil) ve yaratıcı (bilgi üretmek/bulmak için) olduğuna vurgu yapıyordu.

Müslümanların neden bu kadar güçsüz olduğunu ise gelişime yararı olmayan bir eğitim sisteminin uygulanmasına bağlıyordu. Büyük oranda sorgusuz, araştırmadan uzak, ezberci ve dayatmacı bir eğitim.

Dr. Farrukh Saleem, İslam Konferansı Örgütü'nün (OIC) 57 üyesi olduğuna ve ülkelerin tümünde sadece 500 adet üniversite bulunduğuna dikkat çekiyordu. Buna göre üniversite başına 3 milyon Müslüman düşmektedir. Başka bir deyişle 3 milyon kişi için bir üniversite yapılmıştır. Üniversitelerin kalitesi de ayrı bir sorundur.

Buna karşılık sadece ABD'de 5 bin 758 adet üniversite bulunmaktadır. Shanghai Jiao Tong Üniversitesi tarafından 2004 yılında hazırlanan "Dünya Üniversitelerinin Akademik Değer Listesi"ne Müslüman çoğunluğa sahip ülkelerden ilk 500'e giren bir üniversite bulunmamaktadır. Dr. Saleem'e göre nedeni son derece açıktır: Kalitesiz ve ezberci eğitim.

İslam dünyasının şu anki durumunu yansıtan önemli bir istatistik var. The Economist dergisinde yayımlanan bir makalede 2005 yılında sadece Harvard Üniversitesi'nde yayımlanan makale sayısının 17 Arap ülkesinin bütün üniversitelerinin yayımladıklarından fazla olduğuna dikkat çekiliyor. Üstelik makalelerin kalitesini düşündüğümüzde bu farkın daha da büyüyeceği açıktır.

Nobel Bilim Ödülü verileri de son derece çarpıcı bir tablo çıkarıyor ortaya. 1,6 milyarlık İslam âlemi yaklaşık 115 yıllık Nobel tarihinde bilim dalında 2015 yılına kadar sadece iki Nobel ödülü kazanabilirken; 16 milyonluk Yahudi âleminde ise bilim dalında Nobel ödülü kazanan 79 bilim insanı var. 2015 yılına kadar Müslümanlar olarak sahip olduğumuz iki Nobel ödülünü kazananlardan biri Pakistanlı fizikçi Muhammed Abdus Salam (ö.1996), diğeri Mısırlı kimyager Ahmed Hassan Zewail (ö.2016). Söz konusu iki bilim insanı da Batı'ya göç etmiş ve bilimsel faaliyetlerini Batı'da gerçekleştirmişler. 2015 yılında "DNA onarımı" hakkındaki bilimsel çalışmasıyla Nobel kimya ödülünü kazanan, Amerika'daki Kuzey Carolina Üniversitesi biyokimya ve biyofizik bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Aziz Sancar ile ilk defa hem Müslüman hem de ülkemiz topraklarında yetişmiş bir bilim insanının bu ödüle layık görülmesinin haklı gururunu yaşadık.

Kuran'ın anlamına nüfuz etmeye ve emirlerini hayata geçirmeye çalışmaktan ziyade anlamadan seslendirenler, Kuran'ın Evren'deki olguları incelemeye yönlendiren yüzlerce ayetini gereğince takdir edememişlerdir. Müslümanların, Kuran'ın söz konusu ayetlerinin gereğini yerine getirmemelerini ve bilimden uzak kalmalarını sıkça eleştiren, Nobel ödüllü fizikçi Abdus Salam şöyle söylemiştir: "Kuran, âlimlerin, yani bilgi sahiplerinin ve kavrama yeteneğine sahip olanların üstünlüğüne vurgu yapar ve şöyle sorar: 'Bilenler ile bilmeyenler bir olur mu?' Kuran'daki yedi yüz elli ayet (neredeyse Kuran'ın sekizde biri) inananları doğayı incelemeye, üstüne düşünmeye, nihai gerçeklik arayışında akıldan en iyi şekilde yararlanmaya, bilgi edinmeye ve bilimsel anlayışı toplum hayatının bir parçası yapmaya teşvik eder." Aynı zamanda meşhur fizikçi Abdus Salam, Nobel ödülünü alırken bilim-din ilişkisine yaklaşımını ortaya koyan gerçeğe dikkat çekmek üzere küçük yaşlardan itibaren kendisini bilimsel araştırmalara sevk eden: **O, yedi**

göğü eşsiz bir uyum içinde yaratmıştır; Rahman'ın yaratışında bir düzensizlik göremezsin; haydi, çevir gözünü de bir bak bakalım. Bir kusur ve başıboşluk görebilecek misin? Sonra tekrar tekrar çevir gözünü de bir bak; bakışın yılgın ve bezgin bir şekilde sana geri dönecektir (Mülk 3-4) şeklindeki Kuran ayetlerini okumuştur.

Maalesef Müslümanlar olarak yüzlerce yıldır bilginin ve bilmenin değerini yitirdik. Özgür düşünceye ve düşünce üretmeye karşı durduk.

Farklı düşünce ve fikirlere kapattık kendimizi. Farklı düşünenleri kınadık, ayırtırdık hatta dinin sahibi kılarak kendimizi diğerlerini din dışına çıkarttık.

Bugün gelenekten ve İslam tarihinden söz eden geleneksel çevrelerin bu konularda kendi savundukları gelenekten uzak olduklarını görmek zor değildir.

İslam bilim tarihine baktığımızda bir kısım Müslümanların bin yıl önce uğraştıkları şeyler ile bugün uğraştıkları şeyler arasında uçurumlar olduğu görülmekte. Bin yıl önce vücudumuzdaki kan dolaşımından dünyanın güneşe mesafesini hesaplamaya kadar birçok bilimsel faaliyetler ile ilgilenen Müslümanları düşününce bugün kabaca ifadesiyle kıldan tüyden meselelerin Müslümanların ilgi odağını işgal ettiğini görmek ne halde olduğumuzu anlamamız için acı bir tablo sunuyor bize.

Ancak yakın döneme değil de bilim ve düşünce tarihine baktığımızda Müslüman düşünür ve bilim insanlarının bilime çok önemli katkılar sağladıklarına tanıklık ediyoruz.⁷⁰² Bu ise

702 İslam bilim tarihi ve Müslüman bilim insanlarının bilime katkıları ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Fuat Sezgin: **İslam'da Bilim ve Teknik** (5. Cilt), İBB Kültür A.Ş. Yayınları 2008; Fuat Sezgin: **İslam Uygarlığında Astronomi, Coğrafya ve Denizcilik**, Boyut Yayın Grubu 2009; Donald R. Hill: **Gökyüzü ve Bilim Tarihi: İslam Bilim ve Teknolojisi**, çev: Mustafa Kaçar-Atilla Bir, Boyut Yayın Grubu 2010; Mehmet Bayrakdar: **İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi**, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları; Mehmet Bayrakdar: **İslam Bilim Adamları**, İnkılâp Kitabevi 2012; Ahmet Turan Yüksel, **İslam'da Bilim Tarihi**, Kitap Dünyası 2012; Jonathan Lyons: **The House of Wisdom: How the Arabs Transformed Western Civiliza-**

şu anki durumumuza daha fazla üzülmemize neden olmaktadır. Kuran'ın 7. yüzyılda vahyedilmeye başlandığı dikkate alındığında çok kısa bir süre içerisinde özellikle 9 ve 13. yüzyıllar arasında bilimde, felsefede ve sanatta İslam düşüncesinin inanılmaz yükselişine tanıklık edilmektedir. Söz konusu dönem aynı zamanda Arapçanın bilim dili olduğu bir dönemdir. Bu, çok ciddi bir kırılmadır. Çünkü Kuran'ın indirildiği toplum ne Babil, ne Mısır ne de Antik Yunan'dır. Bilakis bilim ve felsefede son derece geri ve atalar dininin inanç ve kültürünü taklit eden bir toplumdur. Bu yükselişin sebebinin vahiy olduğu çok açıktır. Gerilemenin ve hatta tam anlamıyla dibe vurmalarının sebebinin de vahyin terk edilmesi olduğu son derece açıktır. Vahyin terk edilmesinin sebebi ise dinde olmayan pek çok kabul ve uygulamanın dinselleştirilmesi, düşünüp sorgulamanın önünün kesilmesi ve özellikle uydurulan hadisler sebebiyle fihhi ve mezhepsel tartışmaların, dinin özünün önüne geçmesidir. Bunun yanında, vahyin apaçık ilkelerini görmezden gelecek iktidar ve dünya hırsları ile savaş ve kargaşalara sebep olunması da her anlamda gerilemenin temel sebeplerindedir.

Müslümanlığın hızlı bir şekilde yayılması ile etkileşime geçilen yeni kültürlerdeki bilim, teknoloji ve felsefeye ilgi duyulmaya başlanmıştır. Öyle ki 7. yüzyılın sonlarından itibaren tıp ve kimya gibi alanlardaki bazı kitaplar Arapçaya tercüme edilmeye başlanmıştır. Daha sonradan bu tercüme faaliyeti, daha da hız kazanmıştır. “Bilgelik Evi” (Beyt el-Hikme) bu konuda verilebilecek güzel bir örnektir. 800'lü yılların başında Bağdat'ta Halife Harun Reşit tarafından kurulan ve onun yerine geçen oğlu Halife El Memun zamanında zirveye çıkan bu bilgelik ve bilim merkezi sonraki halifeler tarafından da desteklenmiştir.

---

tion, Bloomsbury Press 2010; Michael H. Morgan: **Lost History: The Enduring Legacy of Muslim Scientists, Thinkers, and Artists**, National Geographic 2008; George Saliba: **Islamic Science and the Making of the European Renaissance**, The MIT Press 2011.

Antik Yunan, Hint, Fars, Mısır biliminden, matematik, astronomi, tıp, kimya, zooloji ve coğrafya gibi alanlarda o dönem dünyada bilinen ne kadar bilimsel kitap varsa hepsi Arapçaya tercüme ettirilmiştir. Yine kimi meşhur filozofların felsefi metinleri de bu dönemde tercüme edilmiştir. Çevrilen kitapların yazarlarının inançlı ya da Müslüman olup olmaması önemsenmemiştir. Görüldüğü gibi bu, büyük bir vizyondur.

Bu merkezin büyümesinde ve etkili olmasında Abbasi halifelerinin katkısı tartışılmazdır. Halifeler tarafından burada çalışan bilim insanlarına yüksek maaşlar bağlandığı, hatta çevirdikleri kitapların ağırlığınca altınla ödüllendirildikleri aktarılmıştır. Halife Memun'un özellikle astronomi başta olmak üzere birçok bilim alanına vâkıf olduğu görülmektedir. Onun astronomiye ve bu dalın ilerlemesine yönelik yoğun ilgisinin bir sonucu olarak ilk olarak Bağdat'ta ardından da Şam yakınlarında bulunan bir tepede gözlemevi kurdurduğu bilinmektedir. Görüldüğü kadarıyla Halife Memun, astronomi tarihinde gerçek anlamda gözlemevi kurmuş olan ilk kişidir.

Amerika'daki Yale Üniversitesi'nde İslam üzerine araştırmaları ile bilinen Yahudi kökenli Alman oryantalist Prof. Franz Rosenthal (ö.2003), Müslümanların yabancı kültürlerdeki bilgileri alıp benimsemelerinin altındaki teşvik faktörünü şu sözleri ile ifade etmiştir: "Belki de, kapsamı hızla genişleyen çeviri faaliyetlerini temellendirmek için, Müslümanlara tıp, simya ve pozitif bilimlerle tanışmayı cazip gösteren ne pratik faydacılık ne de felsefi-teolojik sorunlarla uğraşmalarına sebep olan teorik faydacılık yeterli olabilirdi, eğer (Hz.) Muhammed'in dini ta başlangıçtan itibaren bilimin (ilm) rolünü, dinin ve böylece bütün bir insan hayatının asıl itici gücü olarak öne sürmemiş olsaydı... Bilim, İslam'da böylesine merkezi bir konuma yerleştirilmiş, hatta neredeyse dini bir saygı görmüş olmasaydı, muhtemelen çeviri faaliyeti, olduğundan daha az bilimsel, daha az sürükleyici ve daha çok yaşamak için pek

zaruri olanı almaya -gerçekte bilinenden farklı bir şekilde- sınırlanmış olarak kalırdı.”

Bilim tarihçisi Peter Whitfield, bu konuda bir anlatıya yer verir: Halife Harun Reşit’in yerine geçen oğlu Halife Memun rüyasında aksakallı bir adam görür. Onunla sohbet etmeye başlar. Adamla felsefe ve siyaset tartışırlar. Adamı çok sever. Sonra adamın Aristo olduğunu düşünür. Muhtemelen günümüzde rüyasında Aristo ile felsefe tartışan bir devlet adamı yaktır.

Ancak o dönem Müslümanlar sadece tercüme ile sınırlı kalmamışlardır. Bilime ilgi tercüme ile başlamamıştır. Aksine bilime ilgi neticesinde tercüme önem kazanmıştır. Esasen bilgiye aç bir şekilde nerede ne bilgi varsa kullanma öğrenme yoluna gitmişler ancak bunun yanına kendileri de yenilerini eklemişlerdir.

Avrupa üniversitelerinin en eskilerinin 13. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren kurulmaya başlandığı ve söz konusu üniversitelerin özellikle Arap-İslam bilimlerinin özümseme merkezlerinde kurulmuş olduğu görülmektedir. Avrupa’daki birçok üniversitenin eğitim sisteminden binalarının fiziki yapılarına kadar ciddi anlamda, onlardan çok daha önce 1065 yılında Bağdat’ta kurulan Nizamiye Medresesi’nden etkilenmiş olduklarını görmek mümkündür. Batı bilim tarihinde deneysel bilimin öncüsü kabul edilen meşhur Roger Bacon’ın (1214-1292) neredeyse bütün bilimsel fikirlerini Müslüman bilim insanlarından almış olduğuna dair tespitler yapılmıştır. Örneğin Arap-İslam düşüncesi üzerine çalışmaları ile bilinen Heinrich Schipperges (ö. 2003) bu konuda şöyle bir tespitte bulunmuştur: “Bütün eleştirel düşünceleri yanında, Roger Bacon önemli ölçüde Arap düşünürlerden, özellikle İbn Rüş’ten etkilenmiştir. Haksız olarak o, modern bilim metotlarının öncüsü yapılmak istenmiştir.”

Astronomi, optik ve tıp alanlarında çalışmalar yapan birçok Müslüman, hâlâ dünya biliminin zirvesindeki saygın yerlerini

korumaktadırlar. Astronomide Harezmi, optikte Heysem gibi Müslüman bilim insanları tarafından o dönemin en büyük eserleri olan Batlamyus ve Galen (2-3. yy) gibi bilim adamlarının eserlerini eleştiren, onların hatalarını dile getiren eserler kaleme alınmıştır. Heysem ile ilgili 17. yüzyıla ait bir resim, söz konusu durumun anlaşılması için önemli bir örnektir. Batılılara ait bu resimde bir yanda İbn Heysem yer alır ve isminin altında “akıl” yazar. Yani Batılıların gözünde İbn Heysem akli sembolize etmektedir. Diğer yanda meşhur Galileo vardır ve isminin altında “duyular” yazmaktadır. Görüldüğü gibi 17. yüzyılda Batı dünyasında akli sembolize eden kişi Müslüman bir âlimdir.

Heysem’e dek nasıl gördüğümüzü bilmiyorduk. Gözümüzden çıkan ışınlar ile gördüğümüz sanılıyordu. Heysem ışığın cisimden gözümüze gelmesiyle gördüğümüzü buldu. Yine tıpta kan dolaşımı gibi birçok buluş Müslümanlara ait. Ameliyatlarda kullanılan birçok alet Müslüman âlimler tarafından keşfedilmiştir. Dahası sadece doğa bilimlerinde değil sosyal bilimlerde de Müslümanlar o dönemde çok ilerideydiler. Örneğin İbn Haldun, birçok Batılı tarafından sosyolojinin kurucusu olarak kabul edilmektedir.

İlk İslam filozofu olarak kabul edilen Kindî’nin (9. yy) şu sözleri, bir Müslüman’ın diğer toplum ve inanç gruplarından gelen bilgilere karşı göstermesi gereken tavrı son derece güzel özetlemektedir: “Nereden gelirse gelsin, isterse bize uzak ve karşıt milletlerden gelsin, gerçeğin güzelliğini benimsemekten ve ona sahip olmaktan utanmamalıyız. Çünkü gerçeği arayan için gerçekten daha değerli bir şey yoktur. O halde gerçeği eksik görmek ve onu söyleyeni ve getireni küçümsemek yakışık almaz.”

Örneğin kendi çağının en iyi astronomu olarak gösterilen ve aynı zamanda iyi bir matematikçi olan Muhammed Battani’nin (858-929) şu sözleri bu gerçeği en güzel şekilde özetlemektedir:

“Astronomiyle ilgili fenomenlere dikkatimizi vererek, gözlem yaparak ve onlar hakkında derinlemesine düşünerek Allah’ın birliğini ispatlamak ve yaratıcının gücünün boyutunu, engin bilgeliğini ve hassas tasarımını fark etmek mümkündür.” Kimi bilim tarihçileri tarafından ciddi anlamda deneysel metodu uygulayan ilk kişi olarak kabul edilen ve bu yüzden “ilk bilim insanı” olarak görülen İbn Heysem de bilime olan ilgisini ve bilimsel faaliyetlere yönelme motivasyonunu şu şekilde açıklamıştır: “Ben sürekli bilgi ve gerçeğin peşinde koştum ve Allah’ın ihtişamına ve yakınlığına erişebilmek için gerçek ile bilgiyi aramaktan daha iyi bir yol olmadığına inandım.”

Yine İbn Heysem (965-1040) şu sözleri ile gerçek anlamda inanmak ve inancını içselleştirmek isteyen her inananın başkalarının sözlerine değil kanıtın kendisini götürdüğü yöne gitmesi gerektiğini vurgulayarak bilime verdiği önemi açık bir şekilde ifade etmiştir: “Gerçeği arayan kişi, eskilerin yazdıklarını araştırarak ve doğal eğilimini takip ederek onlara güvenen kişi değildir. Tam aksine onlara kuşkuyla yaklaşan, onlardan topladığı bilgileri sorgulayan, türlü türlü kusur ve eksikliklerle dolu yapıya sahip insanların sözleri yerine delillere ve kanıtlara boyun eğen kişidir.”

Batı dünyasının bugünkü sayı sistemini ve sıfırı onun çalışmaları aracılığıyla tanıdığı bilim tarihinin en önemli matematikçilerinden biri olarak kabul edilen ve “cebirin babası” olarak bilinen Müslüman düşünür Harezmi (780-850) dinsel inancının sağladığı motivasyon ile yaptığı çalışmalarını ibadet olarak gördüğünü şu sözleri ile ifade etmiştir: “Bilime gösterilen o sıcak yakınlık... Bilenlere Allah’ın gösterdiği iltifat ve lütuf, onlara belirsizliklerin aydınlatılmasında ve zorlukların giderilmesinde sunduğu destek ve esirgeme, beni el-cebr ve el-mukabele ile hesap yapma üstüne, aritmetikteki en kolay ve en yararlı olanla sınırladığımdan kısa bir çalışma oluşturmam için cesaretlendirmiştir.”

Yaşadığı dönemde dünyadaki en iyi bilim insanlarından biri olarak kabul edilen Biruni (973-1048) “Benim bilimle uğraşma sebebim Âli İmran Suresi 191. ayettir” demiştir. Ayet şu şekildedir: “Aklını ve gönlünü işleyenler o kişilerdir ki, ayakta, otururken, yan yatarken hep Allah’ı hatırlarlar; göklerin ve yerin yaratılışı hakkında derin derin düşünürler: Rabbimiz, sen bunları boşuna yaratmadın, sen yücesin, bizi ateş azabından koru.” Görüldüğü gibi Kuran ayetleri birçok bilim insanının bilime yönelmesinde ve bilimsel faaliyetlerini aşk içinde gerçekleştirmesinde motive edici unsur olmuştur.

Ünlü İslam filozofu İbn Rüşd (1126-1198), varlığı inceleme faaliyetinin Allah’ı tanıttığına dikkat çekmiş, bunu yapan felsefenin (“felsefe” ifadesini, bugün “bilim” diye anılan alanları da kapsayacak şekilde geniş anlamli kullanmıştır) zaruretine dikkat çekerek felsefe-bilim yapmaktaki motivasyon kaynağını ifade etmiştir: “(...) Allah’ın varlığına ancak yapılarının iyi bilinmesi sayesinde tanıklık ederler; ayrıca varlığın yapısı iyi bilindiği sürece Allah hakkında bilgi de tam olur. Din de, var olanların incelenmesini tavsiye ve teşvik ediyorsa, açıktır ki felsefe kavramının delalet ettiği şey din açısından zorunlu ya da tavsiye edilen bir husustur. Dinin var olanları akılla değerlendirmeye ve onları akılla bilmeye çağırdığı, şanı yüce Allah’ın Kitabı’nın birçok ayetinde apaçıktır...”

İslam bilim tarihi ile ilgili çok çarpıcı örnekler verilebilir ve bugünkü durumumuzla mukayese ettiğimizde insanı hayrete düşürecek kadar çok şeye tanıklık edilebilir. İslam bilim tarihinde pek çok kadın bilim insanı vardır. Örneğin Müslüman kadın entelektüel Fatima El-Fihri (9. yy) en eski akademik derece veren kurum olan El-Karaouine Üniversitesi’nin (Fas) kurucusudur. 859 yılında kurulan üniversite, UNESCO ve Guinness Dünya Rekorları tarafından ilk ve en uzun süre eğitim veren üniversite olarak gösterilmektedir. Bu kurum günümüze kadar kesintisiz eğitim vermeye devam etmiştir. İslam

dünyasında etkili olan birçok Müslüman düşünürü mezun etmiştir.

Yine Müslüman kadın bilim insanı, astronom ve mühendis Meryem El İcliyeye El Usturlabi (10. yy), zamanının GPS görevini gören usturlap isimli cihazı üst düzey hassaslıkta tasarlayanların öncülerinden sayılır. Usturlap, gök cisimlerinin konumlarının belirlenmesinden kiblenin tespitine, namaz vakitlerinin belirlenmesinden bulunulan yerin konumunun belirlenmesine kadar bir sürü pratik problemde kullanılan önemli bir astronomik cihazdır. Batı’da kadınlar 19. yüzyıla kadar üniversitelerde iş bulamazken, Müslüman âlim İbn Asakir’e (1106-1175) göre ortaçağ İslam coğrafyasında kadınlar erkeklerle eşit şekilde eğitim alabiliyor, âlim unvanı kazanabiliyor, eğitim kurumlarında ders verebiliyorlardı. Asakir, kendisinin 80 Müslüman kadın âlimin dersini dinlediğini kaydetmiştir.

Burada önemli olan başarıların bireysel olmamasıdır. Kurumlar da bu anlamda gelişmiştir. Gözlemevleri, medreseler ve hastaneler kurulmuştur. Şimdi bize doğal gelen bu durum o dönem için gayet sıra dışıdır. Irk, din, cinsiyet ve maddi durum ayrımı yapmaksızın hastanelerde insanlara sağlık hizmeti sunulmuştur.

Bu bilimsel ilerlemenin altında ne olduğu ise asıl önemli sorudur. Ne olmuştur da dünyanın en geri toplumlarından olan Araplar kısa sürede dünyanın en ileri toplumu olmuşlar, Dünya’nın Güneş’e uzaklığıyla, kan dolaşımıyla ilgilenir olmuşlardır? Bu konuda cevabı bulmak için o dönem eserlerinde sıklıkla kullanılan bazı ayetlere dikkat çekmek gerekir. Kuran’da inananları bilim yapmaya teşvik eden, hem kendi benliğimizdeki hem de Evren’deki delillere dikkat çeken birçok ayet bulunur:

Biz ayetlerimizi (delillerimizi) hem (Evren’in) uçsuz bucaksız ufuklarında (afak) hem kendi nefislerinde (enfüs) onlara göstereceğiz... (Fussilet 53)

Şüphesiz, inananlar için göklerde ve yerde ayetler (deliller) vardır. (Casiye 3)

Şu bir gerçek ki, göklerin ve yerin yaratılışında, geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişinde, aklını ve gönlünü işletenler için çok ibretler vardır... (Âli İmran 190)

Yine Kuran ayetlerinde dikkat çekilenler ile ilişkilendirilebilecek bazı bilim dalları şu şekilde örneklendirilebilir:

Astronomi (Gökbilim): Üzerlerindeki göğü nasıl kurduğumuza ve süslediğimize bakmazlar mı? Bir çatlağı da yoktur onun. (Kaf 6)

Jeoloji (Yerbilim): Dağların nasıl dikildiğine bakmazlar mı? Ve yeryüzünün nasıl yayıldığına bakmazlar mı? (Gaşiye 19-20)

Paleontoloji (Fosilbilim): Yeryüzünde dolaşın ve yaratılışın nasıl başladığına bir bakın. (Ankebut 20)

Arkeoloji (Kazıbilim): Yeryüzünde dolaşın da kendilerinden öncekilerin sonuna bakmazlar mı? Onlar bunlardan daha kuvvetliydim, yeryüzünü eşip deşip didik didik etmişler ve bunların imar ettiklerinden çok daha fazla imar etmişlerdi. (Rum 9)

Botanik (Bitkibilim): O, gökten su indirendir. Her çeşit bitkiyi onunla bitirdik, ondan bir yeşillik çıkardık, üst üste binmiş taneler üretiyoruz ve hurmanın tomurcuğundan sarkan salkımlar, bir kısmı birbirine benzeyen, bir kısmı da benzemeyen üzüm bağları, zeytin ve nar bahçeleri meydana getirdik. Meyve verirken ve olgunlaştığı zaman her birinin meyvesine bakın. Kuşkusuz bütün bunlarda inanan bir toplum için deliller vardır. (En'am 99)

Zooloji (Hayvanbilim): Muhakkak hayvanlardan alacağımız ibretler vardır. (Nahl 66)

Embriyoloji (Canlı Gelişimi Bilimi): Ey insanlar! Eğer dirilişten şüpheleniyorsanız, gerçekten de sizi topraktan

yarattık, sonra bir damla sudan, sonra asılıp tutunan bir şeyden, sonra yaratılış biçimi belli belirsiz bir çığnem et parçasından; size apaçık gösterelim diye. Dilediğimizi belirli bir süreye kadar rahimlerde tutuyoruz sonra sizi bebek olarak çıkarıyoruz, sonra da güçlü çağınıza eriştiriyoruz. (Hac 5)

Bu türden akla ve düşünmeye yönelik ayetler, o dönem Müslümanları doğaya ve kendi bedenlerini anlamaya itmiştir. Örneğin Razi, astronominin Allah'ı anlamada bir araç olduğunu söyler. Bilmek, bir nevi dini bir görevdir. Zaten bu tür bir motivasyon olmasa tarihteki bu büyük kırılmayı anlamak imkânsızdır.

Oysa günümüzde CERN'deki⁷⁰³ deneyler için "Boş verin onları siz namaz kılın önemli olan bu" diyen bir zihniyet var. Bunun ne kadar İslami olduğu tartışılır. Hatta tartışılmaz bile. Çünkü bu, Kuran'a uygun olmadığı çok net olan bir anlayıştır. İnanan bir insanın ibadetlerini yerine getirmesi, düşünce üretip bilim yapmasına engel değil aksine bilim yapmak ya da bilim ile ilgilenmek suretiyle Allah'ın sanatına tanıklık etmesi, yapacağı ibadetlerin kalitesini artıracak bir gerekliliktir.

Bunun altındaki en temel neden, Kuran'ın ruhundan uzaklaşmaktır. İnsanlar Kuran yerine gelenekle dini öğrenme yoluna gitmiş ve bir süre sonra dinin doğru içeriği terk edilmiştir. Aynı şekilde dinin bir siyasi güç unsuru olarak kullanılabilmesi uğruna, Kuran'ın akla, düşünme ve sorgulama yapmaya yönelik vurguları, göz ardı edilmiştir. Oysa bir kez Kuran'ı anlayarak okuyan biri, bu anlayışın ne kadar hatalı olduğunu kolaylıkla görebilir.

Yine sık yapılan bir diğer hata da duygu ile akıl arasında bir seçim yapmak gerektiğini sanmaktır. İnanan insanların çoğunluğunda, biri arttıkça diğeri azalır gibi bir algı vardır. Bilginin,

703 Avrupa Nükleer Araştırma Merkezi

akıl ve bilim yolu ile değil kalbe gelen keşf ile edinileceği yönünde bu anlayışı destekleyen tasavvuf temelli hikâyeler de vardır. Oysa doğaya bakıp, insanın iç ve dış dünyasına bakıp Allah'ı ve sanatını daha iyi anlamak ve böylece duygusal anlamda zenginleşmek de mümkündür. Örneğin Galileo'nun büyük saygı duyduğu o dönemin Avrupa'daki en büyük matematikçisi ve astronomu Kepler, Tanrı'nın nasıl yarattığını gördükçe O'na saygısının arttığını anlatır. Kuran'da hem akla hem de duyulara hitap eden birçok ayet vardır. Akıl ve duygu birbirinin alternatifi değil aksine birbirlerinin tamamlayıcısıdır.

İSLAM, MÜSLÜMANLARIN BİLİM VE TEKNOLOJİDE GERİ KALMALARININ NEDENİ DEĞİLDİR

Kuran-ı Kerim’deki insanları bilime sevk eden bunca ayete rağmen günümüz dünyasında bilimin Müslümanlar tarafından gerektiği gibi önemsenmemesini anlamak oldukça zordur. Bununla birlikte Kuran’daki bu ayetlere dikkat çekildiğinde kimi kişi ve çevreler “Madem Kuran bilim ile örtüşüyor neden Müslümanlar bilim üretmiyor ya da bilimsel keşiflerde bulunmuyor?” şeklinde sorular sorabiliyorlar.

Özellikle Evren’in kökenine ve kozmik oluşumlarına dair bilimsel keşiflerin özellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren gerçekleştirildiği dikkate alındığında söz konusu dönemde Müslümanların bilimden son derece uzak olmaları bunun nedenini kendi içinde açıklamaktadır. Ancak daha önce de dikkat çekildiği gibi Batı dünyasının İslam dünyasına karşı bilimsel anlamdaki üstünlüğü 17. yüzyıldan sonrasına dayanmaktadır.

Özellikle 9 ve 13. yüzyıllar arasında İslam düşüncesinin bilim, felsefe ve sanat başta olmak üzere birçok alanda inanılmaz bir yükseliş gösterdiğine tanıklık ediyoruz. Bu yükseliş sayesinde Müslümanların tarihin tanıklık ettiği en büyük medeniyetlerden birini inşa ettiğini ve aynı zamanda Batı bilim ve düşüncesini ciddi anlamda etkilediğini görüyoruz. Şayet yüzlerce yıldır Müslümanların bilimde geri kalmalarının sebebi İslam olsaydı, ilk yüzyıllarda sahip oldukları bilimsel yükseliş ve ilerleme mümkün olmazdı. Kuran’ın vahyedildiği 7. yüzyıla kadar bilim ve düşünce sahnesinde yeri olmayan bir toplumun çok kısa bir zaman içinde bilime ve felsefeye büyük

katkılar sağlayan, tıp, fizik, kimya, biyoloji, matematik, geometri, mühendislik, optik, astronomi, felsefe, mantık, coğrafya ve zooloji gibi birçok alanda başarılı çalışmalar ortaya koyan düşünce ve bilim insanları yetiştirmesinin, kendi döneminin en iyi eğitim kurumları ve üniversitelerini inşa etmesinin ve hatta Arapçanın entelektüel arenada öncü bir dil haline gelmesinin Kuran'ın inananlara kazandırmış olduğu ruh ve motivasyon dışında açıklanması mümkün değildir. Bu konuda dikkat çekici birçok örnek verilebilir. Müslüman bilim insanlarının bilime yapmış oldukları katkıların bir kısmı şu şekilde özetlenebilir:⁷⁰⁴

Cabir Bin Hayyan (721-815): Bilim tarihçilerince modern kimyanın ve metalürjinin babası olarak gösterilir. Modern kimyanın temelini oluşturan kristalizasyon, damıtma gibi birçok temel kimyasal süreci, ayrıca imbik ve retort gibi günümüz kimya laboratuvarlarında kullanılan yirmiden fazla laboratuvar malzemesini keşfetmiştir. Sitrik asit, asetik asit, cıva, kükürt, tartarik asit, kral suyu gibi bir sürü önemli kimyasalın üretim metotlarını buldu. 1144 yılında Latinceye çevrilmiş olan *Kitab al-Kimya* adlı eseri, kimya kelimesinin kökeni olmuştur.

El Cahız (776-868): Sosyal psikoloji ve hayvan psikolojisinin öncüsü olarak gösterilir. Mutezile düşünce ekolünün en önemli düşünürlerinden biri olarak gösterilen Cahız, karıncaların sosyal yaşamını ve örgütlenmesini incelemiş, çeşitli hayvanların iletişimleri ve psikolojileri konusunda yazmıştır. Besin

704 İslam bilim tarihi ve Müslüman bilim insanlarının bilime katkıları ile ilgili daha geniş bilgi için bakınız: Fuat Sezgin: *İslam'da Bilim ve Teknik* (5. Cilt), İBB Kültür A.Ş. Yayınları 2008; Fuat Sezgin: *İslam Uygarlığında Astronomi, Coğrafya ve Denizcilik*, Boyut Yayın Grubu 2009; Donald R. Hill: *Gökyüzü ve Bilim Tarihi: İslam Bilim ve Teknolojisi*, çev: Mustafa Kaçar-Atilla Bir, Boyut Yayın Grubu 2010; Mehmet Bayrakdar: *İslam'da Bilim ve Teknoloji Tarihi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları; Mehmet Bayrakdar: *İslam Bilim Adamları*, İnkılâp Kitabevi 2012; Ahmet Turan Yüksel, *İslam'da Bilim Tarihi*, Kitap Dünyası 2012; Jonathan Lyons: *The House of Wisdom: How the Arabs Transformed Western Civilization*, Bloomsbury Press 2010; Michael H. Morgan: *Lost History: The Enduring Legacy of Muslim Scientists, Thinkers, and Artists*, National Geographic 2008; George Saliba: *Islamic Science and the Making of the European Renaissance*, The MIT Press 2011.

zincirine dikkat çeken ve onun önemine ilk defa vurgu yapan biyolog, Cahız'dır. 350 hayvanı tarif eden Cahız, çevrenin bir hayvanın hayatta kalma olasılığına etkilerini incelemiş, çevre koşullarının belirli bir topluluğun bireylerinin fiziksel karakteristiklerini nasıl belirleyebileceğini anlamaya çalışmıştır. Bu anlamda bazıları Cahız'ı evrim kuramıyla ilgili önemli tezlerin öncüsü olarak gösterirler.

Muhammed El Harezmi (780-850): Diofantus'la birlikte modern cebirin babası olarak gösterilir. Lineer ve ikinci dereceden denklemlerin sistematik çözüm yöntemlerini geliştirdi. Batı'da kullanılacak ilk trigonometri tablolarını yaptı. Halen hepimizin kullandığı, Arap rakamlarını, sıfırı ve onluk sayı sistemini Batı'ya tanıttı. Çeşitli şehir, dağ ve ırmakların koordinatlarını tespit etti. Coğrafya alanında yaptığı çalışmalar dünya haritalarının temelini oluşturdu. İngilizcedeki "algebra" ve bunun Türkçe karşılığı olan "cebir" sözcüğü, Harezmi'nin denklemleri çözmeye yöntemlerinden biri olan "el-cebr"den gelmektedir. Yine bütün Batı dillerinde kullanılan "algoritma" kelimesi, bu kavramı ilk geliştiren kişi olduğu için, onun adının Latince çevirisi olan Algoritmi'den gelmektedir.

Ali Rabban El-Taberi (783-858): Hekim ve psikiyatridir. *Firdous Al-Hikmah* isimli tarihteki ilk tıp ansiklopedisinin yazarıdır. Taberi bu ünlü eserinde Yunan, Arap ve Hint tıbbının bütün bilgilerini sistematik biçimde bir araya getirmiştir. Taberi, pediatri ve çocuk gelişimi konusunda detaylı çalışmalar yaptığı için bu alanların da öncülerinden gösterilir. İlaçların, kişilerin psikolojisi üstüne etkisine dikkat çeken ilk hekimlerden biri olan Taberi, doktorun hastalarla doğru ilişki kurarak ve çeşitli terapi seanslarıyla birçok sorunu giderebileceğine dikkat çekmiştir. Hıristiyanlıktan İslam'a geçiş yapan Taberi, Hıristiyanlıkla İslam'ı karşılaştırdığı ve neden İslam'ı seçtiğini anlattığı eseri *El-Radd ala el-Nasara* isimli eseri karşılaştırmalı dinler alanındaki en eski eserler arasında gösterilir.

Ahmed bin Musa (803-878): Mekanik mühendisliğin öncüleri arasında gösterilir. Astronomi konusunda da derin bilgiye sahip olan Ahmed bin Musa, kardeşleri ile birlikte yıldızların doğuşu, batışı, aynı zamanda onların resimlerini gösteren ve su kuvveti ile çalışan otomatik bir cihaz yaptılar. Bunun dışında otomatik su kapları, ışık miktarını ayarlayabilen kandiller, izafi ağırlık ölçen aletler gibi yüzlerce mekanik aleti tasarladılar. Geometri alanında da çok ciddi çalışmalar yapan kardeşler, hacim ve alanı Antik Yunanlılar gibi oranlarla vermek yerine, günümüzde yaptığımız gibi sayılarla ifade ettiler. Düz ve küresel cisimlerin ölçülmesi üstüne yazdıkları kitap, Avrupa’da çok etkili olmuş, Fibonacci, Francis Bacon, Jordanos de Nemore gibi birçok Batılı bilim adamı tarafından detaylı bir biçimde çalışılmış, atıf yapılmıştır. Kardeşler ayrıca Dünya’nın çevresini de ölçmüş, Sabit İbn Kurra’nın bulduğu değeri doğrulamıştır. Ahmed bin Musa gerek mekanik alanında gerek astronomi alanındaki mükemmel çalışmalarıyla devrinin en büyük bilim adamlarından biri olduğunu göstermiş ve mekanikte çok değerli eserler vererek kendisinden sonra gelecek olan Cezeri gibi âlimlere öncülük etmiştir.

Abbas Kasım İbn Firnas (810-888): Tarihi kaynaklarda Endülüslü gökbilimci, simyacı, fizikçi ve şair olan İbn Firnas’ın, uzun çalışmalar sonunda geliştirmiş olduğu cihazın üzerine kumaş geçirip kanat yerine büyük kuşkanatları takarak yüksek bir yerden atlayan ve tarihteki ilk başarılı uçuşu yapan kişi olarak gösterilir. Her ne kadar İbn Firnas oldukça sert bir yere iniş yaparak yaralanmış olsa da havada uzun süre kuşlar gibi süzüldüğü bilinmektedir. İbn Firnas’ın bu başarısı, Batı’da uçak yapıp uçmayı başaran Wright Kardeşler’den 1023 yıl önce gerçekleşmiştir. Kimya, fizik ve astronomi alanında araştırmalar yapan ve aynı zamanda şiir de yazan İbn Firnas’ın, suların akış hızının ölçümüyle çalışan el-makata ismini verdiği bir su saati tasarladığı da bilinmektedir. İbn Firnas ilk renksiz cam üretim tekniğini bulmuş, renksiz şişe ve bardaklar üretmiş, ilk

okuma gözlüklerini geliştirmiş, kuartz gibi sert kayaları kesme yöntemini keşfetmiştir. Evinde tarihteki en eski planetaryumu kurmuştur, Fırnas'ın planetaryumunun yapay bulut ve şimşeklere bile sahip olduğu söylenir. Ay üzerinde bir krater, Bağdat'ta bir havaalanına ve İspanya'nın güneyinde Kordoba'da bir köprüye İbn Fırnas'ın adı verilmiştir.

Muhammed Al-Battani (858-929): Ünlü astronom ve matematikçidir. Güneş yılı ve mevsimlerin uzunluğu gibi birçok astronomik büyüklüğü Batlamyus dâhil kendinden öncekilerden çok daha büyük bir hassaslıkta hesapladı. Dünya ile Güneş arasındaki uzaklıkların değiştiğini tespit etti. Dünya'nın ekseninin eğik olduğunu buldu ve bu eğikliğin değerini 0,13 derece gibi ufak bir hata payı ile hesaplamayı başardı. Bilimsel devrimi yapan Kopernik, Kepler ve Galileo, Battani'nin çalışmalarına sık sık atıf yapmıştır. Ay'daki kraterlerden biri, Battani'nin ismini taşımaktadır.

Sabit İbn Kurra (826-901): Fizikçi, astronom, matematikçi ve hekimdir. Mühendisliklerin temeli sayılan statik kuramının kurucusu olarak gösterilir. Cisimlerin, kaldırma kuvveti ve kolonların dengede durmak için sağlamaları gereken şartları keşfetti. Güneş yılını 2 saniye gibi küçük bir hata payı ile hesaplamayı başardı, Batlamyus'un kuramını daha başarılı hale getirdi. Batı'da bilimsel devrimin öncüsü olarak gösterilen Kopernik sık sık Sabit'in astronomik hesaplarına atıf yapmıştır. Sayılar kuramında önemli kuramlar geliştirdi. Yunanca, Arapça ve Aramiceye anadili gibi hâkim olmasından ötürü, Yunan filozofların eserlerinin Doğu'ya taşınıp korunmasında büyük rolü vardır. Tıp alanında da önemli eserler yazmıştır.

El-Fergani (9. yy): Güneş'in kendi etrafında döndüğünü keşfeden ilk kişidir. Astronomdur. Dünya'nın yarıçapını ve meridyenler arasındaki uzaklığı ölçmüş, gezegen ve gök cisimlerinin büyüklüğünü ölçmeye çalışmıştır. Güneş tutulmalarını başarılı bir şekilde öngören bir model geliştiren El-Fergani, ortaçağda Batı'da epey etkili olmuş ve Kopernik'e kadar eserleri

büyük otorite olarak kabul görmüştür. Dante'nin ünlü eseri *İlahi Komedya*'da ortaya koyduğu astronomi tablosu, El-Fergani'nin Evren anlayışıdır. El-Fergani'nin geliştirdiği, Nil'in su seviyesindeki değişimleri sistematik olarak ölçmeyi amaçlayan nilometre, kendi dönemi için en büyük bilimsel araç niteliğindedir ve efsanelerin yerini sistematik gözlemin almasının sembolü olarak gösterilir. Ay'daki bir krater El-Fergani'nin ismini taşımaktadır.

El Razi (865-925): Müslüman simyacı, kimyacı ve hekim Muhammed İbn Zekeriyâ El Razi ya da Batı'da bilinen ismi ile Rhazes, göz hastalıkları ve cerrahisi ile ilgilenen bir tıp bilim dalı olan oftalmolojinin öncülerindendir ve tarihteki ilk pediatri kitabını yazmıştır. Tıbbi alkol ve sülfürik asidi üretmiş ve bunları tıpta kullanmış ilk kişidir. Alkol (İngilizce alcohol) kelimesi, Arapça al-kuhl kelimesinden Batı dillerine geçmiştir. Çiçek hastalığının, kızamıktan farklı bir hastalık olduğunu ortaya koymuş, iki hastalığın da tanı yollarını belirlemiştir. Halen kullanımda olan çeşitli kimya gereçleri geliştirmiş, kimyayı tıbbın hizmetine sunmuştur. Ünlü eseri *El-Mansuri* uzun süre Batı üniversitelerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Tedavi edilebilir ve tedavi edilemez hastalıklar ayrımını ilk yapan hekimdir. Şarlatan hekimlere savaş açması, hastalara tedavi edilemeyecek hastalıklar hakkında bilgi verilmesi gerektiğini ortaya koyması, hekimlerin uzmanlık alanı dışındaki hastalıkları tedavi etmeye çalışmamasına yaptığı vurgulardan dolayı tıp etiğinin de öncüleri arasında gösterilir.

Abdurrahman El-Sufi (903-986): Ortaçağın en önemli deneyci astronomlarından biridir. Yıldızları konum, büyüklük ve renk bilgilerine göre kataloglamış, her yıldız takımını hem Dünya'dan hem de Uzay'daki konumuna göre resmetmiş, kendi döneminin en üstün yıldız kataloğunu hazırlamıştır. Andromeda Galaksisi ve Büyük Macellan Bulutu'ndan bahseden ilk astronomdur, yaptığı gözlemler hayranlık uyandıracak derecede doğrudur. 123,5 cm çaplı bir halka kullanarak Dünya'nın

eğimini 23°33'45'' olarak hesaplamıştır. Ay'da bir krater ile 12621 kodlu cüce gezegen El Sufi'nin ismini taşımaktadır.

Ebu'l Kasım Zehravi (936-1013): Bilim tarihçilerince modern cerrahinin babası olarak gösterilir. 30 ciltlik ünlü eseri *Kitab Al-Tasrif*te yüzlerce cerrahi yöntem anlatmış, bazıları günümüz cerrahi müdahalelerinde halen kullanılan 200 civarında kendi geliştirdiği cerrahi aleti tanıtmıştır. Bu eser Avrupa'da 17. yüzyıla kadar cerrahide en önemli otorite olarak kabul edilmiştir. Günümüzde hâlâ yaraların dikilmesinde kullanılan, vücudun tek tepki vermediği iplik olan katgutü keşfetmiş, ölü bebeklerin çıkarılmasında halen kullanılan forsepsi geliştirmiştir. Hastayla pozitif iletişimin önemini ve fakirlerin de eşit derecede tedaviye hakkı olduğunu vurgulayan ilk tıp insanıdır. Birçok kanser türünü ve hemofilinin genetik olarak geçtiğini keşfeden ilk kişidir.

Ebu'l Vefa el-Buzcani (940-998): Matematikçi ve astronomdur. Günümüzde aynı hali ile kullanılan trigonometrinin altı esas oranı arasındaki trigonometrik ilişkileri ilk defa ortaya koyan kişidir. Tanjantı ilk defa tanımlayan Buzcani, dördüncü dereceden denklemlerin çözümlerini geliştirmiş, çeşitli cebir problemlerinin çözümünde geometriyi kullanarak analitik geometriye öncülük yapmıştır. Buzcani, negatif sayıları İslam dünyası ve Batı'da kullanan ilk matematikçidir. Buzcani, kendi döneminin en hassas trigonometri tablolarını hazırlamıştır. Buzcani, Dünya yüzeyinde iki nokta arasındaki saat farkını büyük bir hassaslıkla hesaplamış, kıblenin tespiti ve Ay hareketleri konusunda değerli çalışmalar yapmıştır. Ay'daki kraterlerden biri ismini Buzcani'den almaktadır.

İbn Sahl (940-1000): Matematikçi ve fizikçidir. Lens ve çukur aynaların ışığı nasıl kırıldığını geometrik olarak anlayan ilk fizikçidir. Snell yasası olarak da bilinen kırılma yasasını tarihte ilk bulan fizikçidir. Bu yasayı kullanarak bikonveks lensler üretmeyi başarmış, bu şekilde matematiksel ilkelere dayanan bilimsel kuramların günlük hayatta nasıl önemli uygulamaları

olabileceğini göstermiştir. Optiğin babası kabul edilen İbn Heysem, İbn Sahl'ın çalışmalarından etkilenmiştir.

İbn Heysem (965-1040): Bilim tarihçileri tarafından optiğin babası, deneysel fiziğin kurucusu ve ilk teorik fizikçi olarak gösterilir. Bugün halen kameralarda kullanılan obscura isimli aleti geliştirdi. Görmenin ve optik yarılsamaların psikolojisi üstüne yaptığı çalışmalardan dolayı, deneysel psikolojinin kurucusu olarak da kabul edilir.

Ebu Reyhan Biruni (973-1048): Bilim tarihçilerince antropoloji, Hindoloji ve jeodezinin öncüsü olarak gösterilir. Aristo fiziğini şiddetli bir biçimde eleştiren Biruni, boşluğun olabileceğini, gezegenlerin dairesel yörüngelerde hareket etmek zorunda olmadığını savunmuş, otoritelerin değil, deneylerin önemli olduğuna vurgu yapmıştır. Biruni, Dünya'nın çapını ve çevresini ölçmek için yeni bir metot geliştirmiş, günümüz değerine çok yakın bir değer bulmuştur. 13 yıl Hindistan'da gözlem ve araştırma yapan Biruni, Hindistan'ın tarihinden sosyolojisine kadar bir sürü konuda tarafsız yazılar yazarak antropolojinin öncülüğünü yaptı. Budizm, İbranilik, Hıristiyanlık, Hinduizm ve Zerdüştlüğü objektif bir biçimde inceleyen Biruni, bu çalışmaları sayesinde karşılaştırmalı dinler alanının da öncüsü olarak gösterilir. Bugün halen kullanılan ve elementlerin yoğunluğunu ölçmeye yarayan "piknometre" isimli cihazı geliştirdi. Ay'daki kraterlerden biri ismini Biruni'den almaktadır.

İbn Sina (980-1037): Onlarca farklı disiplinde 450'ye yakın eser kaleme aldı. Ünlü eseri *Kitabü's-Şifa* tarihteki en eski bilimsel ansiklopedilerden biri olma niteliğini taşımaktadır. Doğal cisimler prensibi öğretisini, Dünya'nın yapısını, varoluş ve yok oluşu, doğadaki etkinlik ve edilgenliği, meteoroloji ve coğrafyayı, psikoloji, botanik, zooloji, matematik, astronomi, müzik, felsefe ve mantık gibi disiplinleri kapsamaktadır. 12. yüzyılda Latinceye çevrilmiş ve yüzlerce yıl Avrupa'da bilimlerin gelişimini etkilemiştir. Diğer ünlü eseri 14 ciltlik *El-Kanun fi't-Tıb* tarihteki en etkili birkaç tıp eserinden biri olarak

gösterilir. 12. yüzyılda Latinceye çevrilmiş ve 17. yüzyıla kadar Avrupa'daki çeşitli üniversitelerde ders kitabı olarak okutulmuş tıp bilimini etkilemiştir.

Zerkali (1029-1087): Endülüs'ün en ünlü astronomu olarak bilinir. Batı'da Zerkali tableti olarak anılan, çok hassas bir usturlap geliştirdi. Batı'da en etkili birkaç astronomik tablodan biri olan ve kendi döneminin en hassas astronomik bilgilerini içeren Toledo tablolarının hazırlanmasında çalıştı. Hiçbir hesaplama gerektirmeden gök cisimlerinin yerini veren, tutulmaları bildiren almanaklar (yıllıklar) hazırladı. Zerkali'nin yörüngelerin yuvarlak olmak zorunda olmadığını iddia ederek Kepler'i etkilediğini düşünenler de vardır. Diğer taraftan Kopernik'in Zerkali'nin çalışmalarından faydalandığı bilinmektedir. Ay'da bir krater Zerkali'nin ismini taşımaktadır.

İbn Zuhr (1091-1161): Sistematik cerrahinin öncülerinden sayılır. Cerrahinin varsayımlar yerine deneye dayanması gerektiğini savunan İbn Zuhr, insanlar üstünde ameliyat yapmadan önce keçi üstünde deney ameliyatları yaparak, hayvanlar üstünde tıbbi deneyler yapma pratiğinin öncüsü olmuştur. Uyuzun organizmaya dayalı bir hastalık olduğunu tespit ederek, bir anlamda mikrobiyolojinin de öncülüğünü yapmıştır. Katarakt ve böbrek taşı ameliyatlarının yapılması için çeşitli yöntemler geliştirmiştir. İbn Zuhr'un sağlıklı beslenme üstüne yazdıkları uzun süre Batı'da etkili olmuştur.

El İdrisi (1099-1166): Müslüman âlim ve gezgin El İdrisi, modern dünya öncesi en hassas dünya haritasını çizen kişi olarak bilinmektedir. Bu haritası uzun süre Avrupa'da en gerçekçi dünya haritası olarak görülmüş, Vasco de Gama, Kolomb gibi önemli denizciler tarafından kullanılmıştır. El İdrisi eserlerinde Atlantik Okyanusu'nun ötesine giden Müslüman denizcilerden bahseder ve orada batıda bilinmeyen tarımcılık yapan insanların yaşadığı adalar olduğunu iddia eder. Bu iddianın Kolomb'u etkilediğini iddia edenler vardır. El İdrisi'nin

Grönland'ı tarif ettiği de söylenir. Uluslararası bilgi sistemlerinden biri İdrisi'nin adını taşımaktadır.

Nureddin Batruçi (12. yy): Batlamyus'un Güneş Sistemi kuramına, alternatif kuram geliştiren ilk astronom olarak ünlüdür. Batruçi, Batlamyus'un sisteminin temel özelliği olan ilmekleri içermeyen, yeni bir astronomik model geliştirdi. Modeli Batlamyus kadar etkili olamasa da, Kopernik'e kadar Batlamyus'un tek alternatifi olarak görüldü. Batruçi, gezegenlerin hareketini fiziksel olarak açıklamaya çalışan ilk astronomdur, dolayısı ile fizik ve astronomiyi birleştiren, fiziğin astronomide rol oynaması gerektiğine dikkat çeken ilk düşündürdür. Batruçi'nin çalışmaları Kopernik dâhil bilimsel devrimde etkili olmuş bilim adamları tarafından okunmuştur.

El Cezeri (1136-1206): Müslüman mucit, makine mühendisi ve matematikçi Cezeri, sibernetiğin ve robotiğin öncüsü olarak gösterilir. Geliştirdiği mekanik hizmetçi haznelerdeki su seviyesine göre, ne zaman su, ne zaman meyve, ne zaman içecek sunacağına otomatik karar vermekteydi. Cezeri'nin tasarımıladığı bu alet tarihteki ilk otomatik robot olarak bilinir, bir sonraki robot Cezeri'den 600 yıl sonra yapılacaktır. Ölçekli maketler kuran Cezeri, çok büyük kesinlikle zaman ölçen mum ve su saatleri geliştirmiştir. İlk müzik otomatını yapan Cezeri'nin geliştirdiği su gücü ve basınç etkisinden yararlanarak kendi kendine denge kuran ve ayarlama yapan otomat teknolojisi, hâlâ modern hidromekaniğin temelini oluşturmaktadır. Ünlü eseri *Kitab-ül Hiyel*'de, 100 civarı makinesinin detaylı planını ve nasıl yapılması gerektiğini yazmış, buluşlarını gizli tutmayıp insanlıkla paylaşmıştır. El Cezeri'nin kendisinden 150 yıl sonra yaşayan Leonardo Da Vinci'yi etkilediği iddia edilmektedir.

İbn Baytar (1197-1248): Müslüman hekim, eczacı ve botanikçi İbn Baytar'ın yazdığı eczacılık ve botanik ansiklopedisi *el-Müfredat*, 19. yüzyıla kadar Batı'da en önemli otorite olarak kabul edildi. Bu eserde 400'ü kendi buluşu olan 1400 farklı

bitki ve ilacın ansiklopedik tanım ve tarifleri yer almaktadır. Eser, 150 Arap ve 30 Yunan tıp eserine atıf yaparak, kendi döneminin en önemli literatür taramasını içeren eser olarak gösterilir. El-Baytar, başta gülsuyu olmak üzere, çeşitli parfümleri sistematik olarak üretme yöntemlerini keşfetmiştir.

Nasiruddin Tusi (1201-1274): Astronom, matematikçi ve fizikçidir. Kendi döneminde dünyanın en büyük gözlemevi olan Meraga Rasathanesi'ni kurmuştur. Tusi burada yaptığı gözlemlerle kendi zamanının en iyi gezegen hareket çizelgeleri ve yıldız haritalarını oluşturmuş, Kepler'e kadar Güneş Sistemi'ni en iyi tarif eden modelin sahibidir. Samanyolu'nun yıldızlardan oluştuğunu keşfetmiştir. Dünya'nın durması gerektiği yönündeki Batlamyus'un argümanlarını eleştirmiştir. Tusi'nin Batlamyus eleştirisi daha sonra Kopernik tarafından aynen kullanılmıştır. Tusi kütlelerin korunumu kanununu Lavoiser'den beş asır önce keşfetmiştir. Ay'da 60 km çapında bir kraterle, 10269 numaralı cüce gezegen ismini Tusi'den almaktadır.

İbn Nefs (1213-1288): Hekim ve fizyologdur. Pulmoner dolaşım, koroner dolaşım ve kılcal damarları keşfeden kişi olarak bilinir. İbn Nefs, pulmoner dolaşım olarak bilinen, kalpten oksijensiz kanın akciğerlere gittiğini, buradan da oksijenle zenginleştirilmiş kanın tekrar kalbe gidip oradan vücuda dağıldığını keşfeden ilk kişidir. Ayrıca kalbin kandan direkt beslenmediğini, koroner damarlar aracılığı ile beslendiğini de ilk o keşfetmiştir. Metabolizma kavramını ilk tanımlayan kişi olan İbn Nefs, ölümden sonra otopsi ve insan disseksiyonuna yaptığı vurgudan dolayı deneysel tıbbın da öncüleri arasında gösterilir.

İbn Haldun (1332-1406): Tarihçiler tarafından modern histoyografinin, sosyolojinin ve iktisadın öncülerinden kabul edilir. Batı'da tarihi bilim haline getiren kişi olarak tanınır. Tarihi sadece siyasi perspektiften incelemek yerine, çevresel, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik faktörleri göz önüne alan ilk tarihçidir. İbn Haldun'un ünlü eseri *Mukaddime*, siyaset bilimi ve sosyolojinin en önemli birkaç eserinden biri olarak gösterilir.

Arz-talep dengesine dayalı geliştirdiği analizi, hâlâ günümüz iktisat biliminin temelini oluşturmaktadır. İbn Haldun aynı zamanda ilk tarih felsefecisi olarak da gösterilir.

Uluğ Bey (1394-1449): Astronom ve matematikçidir. Döneminin en büyük gözlemevlerinden biri olan Uluğ Bey (Semerkant) gözlemevinin kurucusu olarak ünlüdür. 994 yıldız konumunu içeren kendi döneminin en büyük yıldız kataloğunu hazırladı. Güneş yılının tam uzunluğunu 25 saniye hata payı ile hesapladı. Bu hesap kendisinden sonra yaşayan ve 30 saniye hata yapan Kopernik'in ölçümünden çok daha hassas bir ölçümdü. Dünya'nın eğimini 23,52 derece olarak hesapladı. Bu değer uzun yıllar boyunca ölçülmüş en doğru değer olarak kaldı. Kopernik ve Brahe Dünya'nın eğimini bu kadar hassas şekilde bulamamışlardı. Uluğ Bey virgülden sonra sekizinci basamağa kadar doğru değerleri içeren kendi döneminin en hassas trigonometrik tablolarından birini hazırladı. Ay'da bir krater ile 2439 numaralı asteroit Uluğ Bey'in ismini taşıtmaktadır.

Ali Kuşçu (1403-1474): Osmanlı topraklarında çalışmış en ünlü astronomdur. Kuşçu, Aristo fiziğinin yanlış olduğu sonucuna varmış ve astronomiyi Aristo fiziği ve felsefesinden ayırmaya çalışmıştır. Gözlemlerin astronomide rol oynayan temel unsur olması gerektiğini savunan Kuşçu, Ay'ın yarıçapının Dünya yarıçapına oranını hesapladı. İstanbul'un koordinatlarını büyük bir hassaslıkla tespit etti. Kuyruklu yıldızlar üstünde yaptığı gözlemler sonucunda, Dünya'nın sabit durmayıp hareket edebileceğinden şüphe eden Kuşçu, Dünya'nın sabit durma ihtimali kadar durmama ihtimali de olduğuna vurgu yaptı. Kuşçu, dairesel yörünge iddialarının da sorgulanabileceğine vurgu yaptı.

Takiyüddin (1526-1585): Kendi döneminin en önemli gözlemevi olan İstanbul gözlemevinin kurucusu olarak ünlüdür. Gökyüzünde üç sabit noktayı kullanarak cisimlerin konumlarını bulmaya yarayan yeni bir metot geliştirdi ki bu metot hâlâ en çok kullanılan metotlardandır. Geliştirdiği metot sayesinde

yıldızların konumlarını çok hassas bir şekilde hesapladı. Çalışmalarının bilimsel devrimin öncülerinden olan Tyco Brahe'yi etkilediği bilinmektedir. Takiyüddin, ışığın sınırlı bir hızla hareket ettiğini ortaya atan ilk düşünürlerdendir. Gözün gelen ışığı algıladığını, renklerin ışığın yüzeylerden yansımaları sonucu oluştuğunu iddia etti. Takiyüddin, tarihteki ilk mekanik çalar saat ile saniye ölçeklenen saati geliştirdi.

Görüldüğü gibi İslam bilim ve düşünce tarihinde kendi dönemlerinin en gözde bilim insanları arasında yer alan ve kendilerinden sonra gelen birçok bilim insanını da gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak etkileyen birçok seçkin bilim insanı ve düşünür olmuştur. Burada bu kişilere ve ortaya koymuş oldukları üstün başarıları yer verilmesindeki amaç sadece geçmişimiz ve tarihimiz ile övünmek için değildir. Aksine aklın, bilimin, bilgi ve eğitimin önemini fark etmiş olan Müslümanların tarihte neler yapabildiklerini göstermek, bugün İslam dünyasının içinde bulunduğu anlaşılması güç ve sancılı çıkmazdan kurtulmanın yolunun da yine akla, vahye, bilim, bilgi, özgür düşünceye ve özgün eğitime önem verilmesinden geçtiğinin altını çizmek içindir. Bugün Müslümanların en temel değerlerinden uzaklaşmış olmalarının suçlusu İslam inancı değil inancını gerektirdiği gibi anlayıp hayata taşıyamayan Müslümanlardır. Şayet bilimde geri kalınmasının nedeni İslam inancı olsaydı, Müslümanlar geçmişte de bu bilimsel başarıları gerçekleştiremezlerdi. İslam dini değişmediğine ve kıyamete kadar da Allah tarafından gönderildiği şekli ile kalacak ve değişmeyecek olduğuna göre değişen İslam dini değil; Müslümanlardır.

İSLAM, FELSEFE DÜŞMANI BİR DİN DEĞİLDİR

Bazı kişi ve çevrelerin İslam adına felsefeye düşmanlık etiketleri ve felsefeyi insanları dinden ve imandan saptıran bir faaliyet olarak değerlendirdikleri görülür. Bu kişiler açısından geçerli olan tek şey bize geçmiştten nakledilen dini ve mezhepsel bilgilerdir.

Felsefeye düşmanlık eden hatta ilahiyat fakültelerinin ders içeriklerinden çıkarılması için çaba gösteren zihniyetin felsefenin ne olduğu hakkında bilgi sahibi olmadıkları anlaşılmaktadır.

Öncelikle din ve iman şayet rasyonel ve sağlam temeller üzerinde inşa olmuşsa öyle kolay kolay yitirilip kaybedilebilecek bir şey değildir. Düşünme ve sorgulama ile yitirilecek bir iman ise zaten hiç kazanılmamış, gerçek anlamda hiç yerleşmemiş demektir.

En genel tanımı ile felsefe, bilgiyi sevmek ve gerçeğin peşinden gitmektir. Felsefe, insanın kendisini tanıması ve en temel varoluşsal sorularına cevap bulması için son derece önemli bir araçtır.

Felsefenin kaynağı insan, dolayısıyla akıl ve bilgidir. Felsefe hayatın dışında ya da uzağında değil aksine insanın yakınında yani hayatın içindedir.

İnsanın felsefe ile ilişkisi, akıl sahibi, düşünen ve anlam arayışında olan bir varlık olarak varlık sahasına çıktığı an kadar eskiye dayanmaktadır. Birçok insan farkında olsa da olmasa da felsefenin alanına giren konular ile yakın ilişki içindedir.

Felsefe insana ait bir şey olduğuna göre felsefenin kendisi inanç ya da inançsızlık sebebi değildir. Felsefe ile ilgilenmek

inançsız olmayı gerektirmez. Aksine inanç, din ve bilim ile zenginleştirilmiş bir felsefe, hayatı anlama ve anlamlı kılmada insanın en temel ihtiyaçlarına cevap verecek bir araç haline gelecektir.

İslam, bazı kişi ve çevrelerin zannettiği gibi felsefe düşmanı bir din olmadığı gibi aksine kendi dönemlerinin en önde gelen düşünürleri arasında yer alan bilginlerce ortaya konulmuş olan bir İslam felsefesi geleneğini ortaya çıkarmış bir dindir.

İslam Felsefesi, İslam uygarlığının hâkim olduğu toplumlarda, İslam'ın kültürel değerlerini özümsemiş düşünürlerin geliştirmiş oldukları, 8. yüzyılın son çeyreği ile 16. yüzyıl, fakat en etkili bir biçimde, 9. ve 12. yüzyıllar arasında vücut bulan tefekkür faaliyeti olarak kabul edilir.

İslam felsefesi, özellikle Kindî, Razi, Farabi, İbn Sina ve İbn Rüşd'deki uğrağı itibariyle ve parlak döneminde, rasyonalist bir felsefe olarak ortaya çıkar; deneyimden çok düşünceye, duyu verileri yerine akıl ilkeleriyle mantık kurallarına dayanır.

İlk İslam filozofu olarak kabul edilen El-Kindî (9.yy), felsefenin yönteminin kanıtlama, kanıtlamanın hedefinin maddeye biçim kazandıran özleri bilmek, felsefenin amacının ise Allah'a erişmek olduğunu öne sürer. El-Kindî'ye göre, felsefi bilginin ilk basamağı akıl yürütmedir.

Daha önce de dikkat çekildiği gibi Kindî, kendi döneminde felsefeye ve bilimsel düşünce ve faaliyetlere karşı çıkanları dini özünden saptırmaya çalışan din tüccarları olarak tanımlamıştır. Kindî'ye göre bazı kişiler dini dünyevi çıkarlarına alet etmek üzere saptırmaya ve özünden uzaklaştırmaya çalışmaktadırlar.

Oysa Kindî felsefeyi: “İnsan sanatlarının değer ve merite bakımından en üstünü” diye tanımlar. Felsefenin görevinin de “İnsan gücü ölçüsünde varlığın hakikatini bilmek” olduğunu söyler. Kindî, felsefenin hakikati ile gerçek dinin hakikati

arasında bir fark olmadığını, felsefe ile teolojinin aynı amaca, yani Allah'ın bilgisine erişme amacına hizmet ettiğini belirtir.⁷⁰⁵

Ünlü İslam felsefecisi İbn Rüşd (1126-1198), varlığı inceleme faaliyetinin Allah'ı tanıttığına dikkat çekmiş, bunu yapan felsefenin ("felsefe" ifadesini, bugün "bilim" diye anılan alanları da kapsayacak şekilde geniş anlamli kullanmıştır) zaruretine dikkat çekerek felsefe-bilim yapmaktaki motivasyon kaynağını ifade etmiştir: "(...) Allah'ın varlığına ancak yapılarının iyi bilinmesi sayesinde tanıklık ederler; ayrıca varlığın yapısı iyi bilindiği sürece Allah hakkında bilgi de tam olur. Din de var olanların incelenmesini tavsiye ve teşvik ediyorsa, açıktır ki felsefe kavramının delalet ettiği şey din açısından zorunlu ya da tavsiye edilen bir husustur. Dinin var olanları akılla değerlendirmeye ve onları akılla bilmeye çağırdığı, şanı yüce Allah'ın Kitabı'nın birçok ayetinde apaçıktır..."⁷⁰⁶

Dolayısıyla inanan bir insanın felsefenin kendisine değil Allah'ı ve dini inancı hedef alan felsefi kabul ve yaklaşımlara karşı olması gerekir. Felsefeyi düşman olarak görmek yerine inancın sağlam ve gerektiğinde arkasında durulup savunulabilir bir temele dayandırılmasında felsefeden faydalanması gerekir. Ancak Allah'ın yüzlerce ayetinde vurgu yaptığı akıl ve düşünceye düşmanlık eden sözüm ona dini zihniyetin felsefeye karşı olmasına şaşırılmamak gerekir.

---

705 Detaylı bilgi için bakınız: Mahmut Kaya, **İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri**, Klasik 2003, s. 7-8; Mahmut Kaya, **Kindi: Felsefi Risaleler**, Klasik 2002, s. 126.

706 İbn Rüşd, **İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri**, çev: Mahmut Kaya, Klasik 2003, s. 467-468.

İSLAM, DEİZM GİBİ AKIMLARIN TEHDİT OLUŞTURABİLECEĞİ BİR DİN DEĞİLDİR

Bilindiği gibi günümüzde deizm denildiğinde en yaygın şekilde anlaşılan şey, felsefi açıdan evreni yaratan ama evrene ve yarattıklarına müdahil olmayan bir Tanrı inancı, popüler açıdansa herhangi bir dinî inancın reddedilmesidir.

Ülkemizde çoğunluk Müslüman olduğunu ifade etse de Allah'a ve dine inanan ancak Allah'ı ve dinî hayatında belirleyici kılmayan ve sayıları azımsanmayacak kadar çok olan bir kesim var. Yapılan anketler bu gerçeği çok net bir biçimde ortaya koymakta. Pasif deistler olarak isimlendirilebilecek bu kişilerin sayısı her geçen gün artmakta. Dolayısıyla bu noktadaki sorun sadece kendisini deist olarak ifade eden kişiler ile sınırlı olmamakta.

Müslümanlar için tehdit olabilecek şey deizmin kendisi ya da felsefesi değildir. İslam'ın yanlış bilinip uygulanmasıdır. İslam'ı doğru anlayan ve yaşamaya gayret eden biri için deizmin geleneksel dinlere yönelik itirazlarının kayda değer bir geçerliliği yoktur. Ancak İslam'ın yanlış anlaşılması ve uygulanmasının özellikle gençleri sürükleyeceği şey ya ciddi bir umursamazlık ya ateizm ya da deizmdir.

Birçok araştırmacının da ifade ettiği gibi deizmin gerçekte ne olduğu ya da hangi sebeplerden dolayı ortaya çıktığı ile ilgili net bir tarif yapmak kolay değildir. Yapılacak tarifler, deizme bakış açısına göre değişiklik gösterecektir.

Deizm, kökeni itibarıyla Hıristiyanlık içindeki bir tartışma ve ayrılımdır. Batı düşüncesindeki deizm Hıristiyanlığın temel

inançlarındaki sapmalara ve kilisenin dünya işlerine yönelik hırs ve politikalarına dayanır. Bir günde çıkmış bir tepki değildir. Tarihsel arka planı vardır. Hıristiyanlıktaki deizm, Hıristiyanlığı bilmekten, İslam'daki deizm ise İslam'ı bilmemekten kaynaklanır.

Bu yüzden Hıristiyanlığın deizm gibi bir probleminin olması kendi içinde anlaşılabilir ancak İslam inancı açısından deizm gibi bir problem söz konusu değildir. İslam'daki deizm problemi dinin kendisinden değil, ağırlıklı olarak din adına uydurulan kabullerden ve bazı Müslümanların uygulamalarından kaynaklanmaktadır.

İslam inancı açısından asıl problem, İslam'ın doğru anlaşılmıyor, özüne uygun anlatılmıyor ve Müslümanlar tarafından gerektiği gibi araştırılmıyor olmasıdır.

Bugün ülkemizde deist olduğunu ifade eden gençler başta olmak üzere insanlar, din adına uydurulan şeylerin dinin kendisinin önüne geçmiş olması sebebiyle dine karşı tepki duymakta, bazen etrafından duyarak bazen internette görebildiği bir felsefe dersinde dikkatini çekerek “deizm eşittir dinin reddedilmesi ise ben deistim” demektedir.

Yoksa çoğu kişi deizm nedir, ne değildir, ne oranda kendi içinde tutarlıdır ya da tarihte deist oldukları kabul edilen kişilerin geleneksel dinlere yönelttikleri itirazları İslam açısından da geçerli midir, değil midir ciddi anlamda araştırmış değildir.⁷⁰⁷

707 Her dönem, iki ayrı üniversitede üç yüz civarı yeni öğrenciye İslam Felsefesi, Din Felsefesi ve Felsefeye Giriş gibi seçmeli dersler veriyorum. Ağırlıklı olarak çok iyi liselerden gelen, genellikle burslu okuyan, tıp, sağlık bilimleri, hukuk, mühendislikler, sosyoloji, psikoloji, ekonomi, mimarlık gibi birçok farklı bölümden derslerimi alan öğrenciler var. Bu durumu bu kadar farklı alandan öğrencilere ulaşabilme imkânı açısından bir fırsat olarak görüyorum. Bu öğrencilerin ortalama bir ilahiyat öğrencisinin problemlerinden çok farklı problemleri olabiliyor. İlahiyat fakültesinde görevli bazı hocalarımızdan ya da orada okuyan bazı kardeşlerimizden duyduklarım sebebiyle ilahiyat öğrencilerinde de ciddi anlamda bir arayış ve çıkmaz olduğunu görebiliyorum. Gerek derslerde gerek ders sonrası öğrenciler ile yaptığımız sohbetlerde hâliyle teizm, ateizm ve deizm tartışmaları

Bu gençler Allah ile Peygamberimiz ile ilgili iddia edilen bazı şeyler sebebiyle ve Kuran'daki bazı ayetlerin çekiştirilmesi ya da yanlış anlamlar verilmesi sebebiyle deizme ya da daha da kötüsü ateizme kayıyorlar.

Bugün yaygın olarak anlaşılan ve yaşanmaya çalışılan din anlayışına bakıldığında, dini insan aklına ve yaratılışına uygun bir sistem olarak değerlendirmek çok zordur. Bu zorluk ve gerçek İslam hakkındaki bilgisizlik sebebiyle gençlerin ateizm ya da deizme yönelmelerini anlamak ise zor değildir.

Özel televizyonların ve internetin hayatın bir gerçeği hâline gelmesiyle insanların o güne kadar duymadıkları, görmedikleri birçok yeni ve farklı bilgiye ulaşmaları son derece kolay bir hâle geldi. Daha önce dinî konularda halkın da tanıklık edeceği şekilde tartışılmayan birçok meselenin tartışmaya açılması, din karşıtı söylemlerin kendilerini ifade edebilecek fırsatlar bulması ve özellikle dinin bazı tarikat ve cemaatler tarafından güç unsuru olarak kötüye kullanılması insanları bir şekilde inançsız olmaya sürükledi.

Artık cemaatler de eskisi gibi kapalı ve homojen bir yapıda kalamıyorlar. Önceden doğup büyüdüğü ortamda neredeyse tek tip bir din yorumu duyan birçok kişi bu inancı ile yaşayıp ölürken artık kendisini bir cemaate ya da tarikata bağlı kabul eden kişiler de dâhil olmak üzere herkes farklı fikirleri

---

kaçınılmaz olarak gündeme geliyor. Örneğin özellikle İrandan gelen bazı öğrenciler, İrandaki mevcut sistemin baskıları sebebiyle gençlerin önemli bir kısmının ateist ya da deist olduğunu ifade ediyorlar. Dolayısıyla her konuda olduğu gibi sadece sonuçları değil bu sonuçları doğuran nedenleri konuşmak ve bu nedenleri ortadan kaldıracak çözümler üretmek son derece önemlidir. Şunu çok net bir şekilde söyleyebilirim ki kendisini ateist ya da deist olarak ifade eden öğrencilerimin tamamına yakını geleneksel din anlayışına ve bu anlayışın insan aklı ve yaratılışına uyumlu olmayan iddialarına tepki olarak ateist ya da deist olmuşlar. Birçoğunun bu konularda çok yüzeysel bilgilere sahip olduğu görülüyor. Allah'a şükürler olsun karşılıklı saygı çerçevesinde bir süre konuşup tartıştıktan sonra büyük oranda İslam inancı ile ilgili kafalarındaki yanlış bilgi ve önyargılardan kurtulabildiklerini görüyorum. Dolayısıyla sorun İslam'da değil, bazı kişi ve çevrelerin İslam adına iddia ettikleri şeyler ile yapmış oldukları dini sunumlarda.

dinleyebilecek ve kısmen de olsa bunlar arasında bir değerdendirme yapabilecek bir duruma gelebildi.

Din adına uydurulan şeylerin din adına sunulup savunulmasının insanların inanç dünyası üzerinde oluşturduğu derin tahripleri görmek zor değildir. Eğer amacımız gerçekten samimi olarak meselenin nedenlerine inmek ve yapıcı çözümler üretmekse hep birlikte elimizi taşın altına koymalı ve insanları İslam'dan uzaklaştıracak söylemlere karşı durmalıyız.

Bugün yaygın olan din anlayışında Allah'a, Kuran'a ve Peygamberimize iftiralarla dolu söylemleri dinin özünden ayırmadıkça özellikle gençlerin neden ateizme ya da deizme kayarak inançsızlığa sürüklendiklerini tartışmak çok anlamlı olmayacaktır.

Peygamberimizi, Kuran'ın bize tanıtmış olduğu örnek ve üstün insan gerçeğinden uzaklaştırarak, örnek alınması mümkün olmayan insanüstü bir varlığa dönüştüren, Kuran ayetlerinden hareketle ortaya koymuş olduğu gerçek sünnetini özünden uzaklaştırarak saptıran, dinin bilgi kaynağını kirletip çarpıtan ve türlü iftiralar ile itibarsızlaştıran rivayetler ile yüzleşmemiz zorunludur.

Ne kadar güvenilir kabul edilirlerse edilsinler bu türden rivayetlerin hangi kitaplarda geçtiklerinin bir önemi yoktur. Kuran'a uygun olmayan hiçbir rivayetin din adına dikkate alınması mümkün değildir. Dinin geçerli tek bilgi kaynağı Kuran'dır. Bu gerçek göz ardı edildiği ve doğru bir Allah, din ve peygamber algısına sahip olunmadığı müddetçe din adına uydurulan ve insanları dinden uzaklaştıran şeyleri sağlıklı bir şekilde belirlemek mümkün değildir. Peki, bu noktada neler yapılmalı?

Kuran'ı Rehber, Peygamberleri Örnek Edinmeliyiz

Dinin mutlaka Kuran'ın rehberliğinde ve peygamberlerin örneğinde en doğru ve en güzel şekilde anlaşılıp uygulanması son derece önemlidir.

Bizim çok büyük rahmet sahibi bir Rabbimiz, çok muazzam bir dinimiz ve bu dinimizi en güzel şekilde uygulayarak bize örnek olmuş muazzez bir Peygamberimiz var.

İslam inanç sistemi, insan aklına ve yaratılışına en uygun sistemdir. Dolayısıyla sorun dinin kendisinde ya da Peygamberimizin dini en güzel şekilde tebliğ ederek bizlere örnek olmasında değil bizim yanlış din anlayışımızdadır.

Öncelikli olarak Allah'ın yeryüzündeki ipi olan Kuran'a sınımsız sarılmalı ve Kuran'a bizi hiçbir konuda mahcup etmeyeceği noktasında güçlü bir güven duymalıyız.

Kuran ile ilişkimizi gözden geçirmeliyiz. Kuran ile ilişkimiz, Kuran'ın ortaya koyduğu gibi olmalıdır. Ancak bunun için Kuran'ı anlamak üzere okumamız ve ayetleri üzerine derin derin düşünerek Kuran'ın nasıl bir kitap olduğunu ve gönderiliş amacını bilmemiz gerekir.

Ayetlerine baktığımızda, Kuran'ın nasıl bir kitap olduğuyula ilgili birçok tarif ile karşılaşırız. Kuran doğruya ulaştıran rehberimiz (**huda**), yolumuzu aydınlatan ışığımız (**nur**), hayatımıza canlılık kazandıran (**ruh**), doğruyu yanlıştan ayıran ölçümüz (**furkan**), gerçeği getiren ve temsil eden (**hakk**), ayrılık ve anlaşmazlık içinde kalanlara bir delil (**ilim**), insanlığın tamamı için bir mucize (**ayet**), manevi hastalık ve aksaklıklarımızı gideren (**şifa**), Allah yolunda ve zorluklara karşı mücadele etmek için bir müjde (**büşra**), okunsun anlaşılсын diye kolaylaştırılmış, apaçık kılınmış kitap (**mübin**), din adına gerekli olan her şeyi detaylı bir şekilde açıklayan bir yasa (**mu-fassal**), apaçık ifadeler ile beyan eden kitap (**tıbyan**), düşününler için bir bilgelik kaynağı (**hikmet**), gerçeği belirleyen bir kanıt (**beyyine**), insanlar arasında adaleti sağlayan evrensel bir yasa (**hüküm**), inananları, dosdoğru yol üzerinde birleştiren Allah'ın yeryüzündeki ipi (**hablullah**), insanlara kıyamete kadar yol gösterecek olan önder (**imam**), öğüt verici ve hatırlatıcı öğretmenimizdir (**zikir**).

İnananlar olarak ne kadar muhteşem bir vahiy ile muhatap olduğumuzu fark etmemiz ve Kuran ile gönderiliş amacına uygun bir ilişki içinde olmamız gerekir.

Peygamberimizi Doğru Anlamalıyız

Gerçekten anlamadan yapılacak her türlü anma, ne için yapıldığı bilinmeyen ama yerine getirilmesi gereken bir görev gibi görülür. Durum böyle olunca da bir gün, bir hafta ya da en fazla bir yıl ile sınırlandırılmış anma programları yapılır. Bazen bir gün, bazen de bir yıl birini anma yılı olarak ilan edilir.

Şüphesiz Peygamberimizin anılmasına yönelik gerçekleştirilen makul olan her faaliyet memnuniyet sebebidir. Ancak unutmamak gerekir ki tarihte iz bırakmış ya da tarihe yön vermiş kişiler anılmayı değil anlaşılmayı hak ederler. Hele ki bu kişi bir peygamberse... Üstelik son ilahî mesajı getiren ve inananlar için gerekli olan bütün güzel vasıfları hayata taşıyan Hz. Muhammed gibi bir peygamberi gerçek anlamda anlamak yerine anmaktan ibaret kılmak, beraberinde getirmiş olduğu ilahî mesajı tarihin bir dönemine gömmek demektir.

Peygamberimiz Hz. Muhammed'in vefatından günümüze kadar geçen sürede daha fazla anıldığını ancak daha az anlaşıldığını söylemek hatalı olmayacaktır.

Bugün İslam dünyasının içinde bulunduğu hâle bakıldığında Hz. Peygamber'den de onun beraberinde getirmiş olduğu muhteşem mesaj Kuran'dan da uzaklaşıldığı üstelik her ikisinin de bu kadar çok anılmalarına rağmen neredeyse hiç anlaşılmadıkları görülmektedir.

Sevgili Peygamberimiz Hz. Muhammed bugün tekrar yer yüzüne gelse ve hem Müslümanların hem de insanlığın bu içler acısı tablosunu görse, hayatını adadığı ilahî beyan Kuran'dan eser kalmadığını, Müslümanların Allah yokmuş, hesap gününü unutmuş gibi bir hayat yaşadıklarını, Allah'ın uzak

durun dediği her şeyi yaptıklarını, İslam'ın şeref ve onurunu ayaklar altına aldıklarını görecek, büyük bir hayal kırıklığına ve derin bir üzüntüye gömülecekti.

Peygamberimiz Hz. Muhammed bugün gelse, bugün yer-yüzünde çatışmalar sonucu ölen her yüz Müslümandan doksanının yine Müslümanlar tarafından öldürüldüğü, kadınların zulüm ve insanlık dışı davranışlara maruz bırakıldığı, cahillik ve eğitimsizliğin makbul sayıldığı, mezhepsel kavga ve çatışmaların gölgesinde, çocuk, kadın, yaşlı birçok Müslüman'ın acımasızca katledildiği, insanların evlerinden, yurtlarından edildiği bir Ortadoğu görecekti.

Peygamberimiz Hz. Muhammed bugün gelse, Müslüman ülkelerde Müslümanların bile düşünce ve inanç özgürlüklerinin bulunmadığını, dinin istismar edildiğini, insani değerlerin ayaklar altında ezildiğini, dünya çıkarlarının ahiretin önüne geçirildiğini görecek ve muhtemelen “Müslümanlığınız buradaysa, insanlığınız nerede?” diye soracaktı.

Peygamberimiz Hz. Muhammed bugün gelse, adaletsiz gelir dağılımını, bir yanda zevk ve safa süren kesimi diğer yanda hayatını zor şartlarda devam ettirmeye çalışan kalabalıkları görecek, sosyal ve ekonomik adaletsizliklere tanıklık edecekti.

Peygamberimiz Hz. Muhammed bugün gelse, hukuksuzlukları, güçlü olanın haklı sayıldığını, mazlum ve çaresizlerin horlandığını, herkesin kendinden olanı kayırdığını, birlik olma, hoşgörü ve sevginin yerini, ötekileştirmenin, öfkenin ve kinin aldığını görecekti.

Peygamberimiz Hz. Muhammed bugün gelse, barış ve güven dini İslam'ın korku dinine dönüştürüldüğü, kendisine güvenilen ve kendisinden emin olunması gereken Müslümanlardan kaçıldığı, bunca kötü örnek sebebiyle samimi ve erdemli bir şekilde inancını yaşamak isteyen Müslümanların da bu çarpık zihniyet tarafından mağdur edildiği bir dünya görecekti.

Peygamberimiz Hz. Muhammed bugün gelse, kardeşlikten, sevgiden, saygıdan, erdemden, adaletten, hoşgörü ve anlayıştan, bir arada yaşama kültüründen, ilimden, akıl ve düşünceden ve yalnız Allah'a kul olma ve bu sorumluluğun bilinci ile hareket etmekten eser kalmadığını, akıl dışılık, cahillik, şiddet, savaş, kargaşa ve zorbalığın dinin yerini aldığını, kendisini örnek aldığını iddia edenlerin kendisini hiç anlamadığını görecek, "Ben size böyle bir din tebliğ etmedim." diyecek ve muhtemelen hesap günü ahiretteki şikâyetini burada da ifade edecekti: **Rabbim şüphesiz toplumum bu Kuran'ı terk edilmiş/dışlanmış bir kitap hâline getirdiler.** (Furkan 30)

Biz kendi içimizde olan bozulmaları düzeltip iyileştirmeye gayret etmedikçe özellikle gençlerin dinden uzaklaşması ya da son derece yanlış bir din algısına sahip olmaları kaçınılmaz olacaktır. Dolayısıyla inananlar olarak acilen doğru bir peygamber algısına ve Peygamberimizin örneğinde doğru bir din anlayışına sahip olmamız gerekir.

Din, Bilim ve Felsefe Eğitimi

Günümüz gençlerinin inançlı, erdemli ve duyarlı bireyler olarak yetişmesini istiyorsak o zaman onlara ilgi alanlarına yönelik olarak bir eğitim vermenin son derece önemli olduğunu görmemiz gerekir.

Bilimi ve felsefî düşünceyi önemsemeli, İslam bilim ve düşünce geleneğimizin güzide isimlerini örnek edinmeli ve kendimizi gerekli olan her konuda geliştirmeliyiz.

Modern çağın inanç problemlerine ihtiyaca uygun modern çözümler üretmek ve bunun için gerekli olan araçları en güzel şekilde değerlendirmek gerekir.

Çeşitli kitap, roman, dergi ve makale türü yayınlar, internet programları, çeşitli kısa film ve animasyon sunumları, çeşitli bilgisayar oyunları ve her yaştan ve her seviyeden çocuk

ve gence hitap edebilecek türden eğitim programları hazırlanmalıdır.

Özellikle gençlerin bilime ve felsefeye olan ilgileri görmezden gelinmemeli ve dinî inancın bunları teşvik ettiği gerçeği güçlü bir şekilde ifade edilmelidir.

Din, bilim ve felsefe bir anlamda vahiy, evren ve insan demektir. Hem evreni hem de kendisi ile birlikte tüm canlıları Allah'ın yarattığına inanan bir Müslüman vahiye, evrene ve kendisine karşı duyarsız kalamaz.

Gerçek anlamda iman etmek ve gerektiğinde en güzel şekilde savunulabilir sağlam bir inanca sahip olabilmek için Allah'ın hem vahiy ayetlerine, hem evrendeki ayetlerine hem de benliğimizde yaratmış olduğu ayetlere karşı duyarlı olmamız gerekir.

Düşünmek ve Bilginin Önemi

Çoğu kişi tarafından zannedildiğinin aksine vahiy, düşünmeye büyük önem verir. Hatta gerçek anlamda iman etmenin en öncelikli gereklerinden biri düşündürmektir. Yaratılış üzerine gerektiği gibi düşünen insan, hem her şeyin yaratıcısı olan Allah'a neden teslim olması gerektiğini anlayacak, hem de O'nun kudretine ve evrene yansıyan eşsiz sanatına tanıklık edecektir. Ancak buna rağmen birçok insanın içinde bulunduğu gaflet sebebiyle hem evrendeki hem de kendi varlığındaki sayısız delil ve işareti göz ardı ettiğine dikkat çeker Kuran ayetleri: **Göklerde ve yerde nice ayetler (mucizeler) var ki, yanlarından geçerler de dönüp bakmazlar bile.** (Yusuf 105)

Kuran'da düşünmeye ve ilme teşvik eden ayet sayısı yedi yüzden fazladır. Aklın önemine Kuran kadar vurgu yapan başka bir dinsel metin yoktur. Kuran ayetleri her fırsatta insanların hem Allah'ın vahiy ile gönderdiği ayetleri/delilleri hem de evrende yaratmış olduğu delilleri üzerine akıl yürütülmesini ve

derin derin düşünülmesini söyler. Allah'ın indirdiği vahiy ile vahiy anlayıp kavramak üzere insanda yarattığı akıl arasında çatışma söz konusu olamaz. Vahiyde aklın üzerinde gerçekler vardır ancak bunlar akla aykırı değildir.

Kuran'da düşünmeye, akletmeye yönelik pek çok kavram vardır: **ilim** (bilgi sahibi olma), **hikmet** (bilgelik), **fuad/kalb** (ilahi tecellilere gönül ile tanık olma), **basiret** (anlayış ve kavrayış), **hak** (gerçek), **ayet** (delil), **beyyine** (açık delil), **burhan** (kanıt), **zikir** (hatırlama), **ibret** (alınması gereken ders), **tedebbür** (derin derin düşünmek), **taakkul** (akıl erdirme), **tefakküh** (ince bir kavrayışa sahip olmak), **tefekkül** (düşünüp ders çıkarmak), **tezekkür** (düşünüp anlamak), **nazar** (bakış).

Kuran bize, bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacaklarını ve ancak gerçek anlamda aklını işletenlerin bu gerçeği düşünüp kavrayabileceklerini bildiriyor.⁷⁰⁸ Yine Kuran bize, kulları içinden ancak âlimler yani bilenler, Allah'tan (gereğince) korkup O'na karşı derin bir saygı duyarlar diyor.⁷⁰⁹ Bilmek için düşünmek ve bilgiyi edinmek, bunun için de akli kullanmak gerekir.

Ancak bu şekilde doğru bir din anlayışına sahip olabilir ve özellikle gençlerin Allah ve din ile doğru ve sağlıklı bir ilişki kurarak deizm ve ateizm gibi tehditler karşısında sağlam durmaları sağlanabilir.

---

708 Zümer 9

709 Fatır 28

İSLAM, SANAT DÜŞMANI BİR DİN DEĞİLDİR

Geleneksel din anlayışına sahip kişi ve çevrelerin ciddi anlamda birçok sanat dalına karşı düşmanca bir tutum sergilediklerini hatta bu sanatlar ile uğraşan insanları cehennemlik ilan ettiklerini görmek mümkündür. Bir hadis rivayetinde bütün ressamın cehennemlik olacağı iddia edilmiştir.⁷¹⁰ Aynı şekilde resim yaparak bir sureti tasvir edenlerin (kıyamet günü) bu yaptığına ruh üflemesinin emredileceği yani onu canlandırmasının söyleneceği ancak yaptığı şeyi canlandıramayacağı için sürekli olarak azapta kalacağı söylenmiştir.⁷¹¹ Oysa Kuran'da bu iddiayı haklı çıkartacak en ufak bir ifade dahi bulunmamaktadır. Gerek resim gerekse diğer sanatlar, Allah'ın evreni ve yaşamı yaratırken bir anlamda süs kıldığı güzelliklere dikkat çeken faaliyetlerdir. İnsanlar genelde hayranlık duydukları bir şeyin resmini yapar ve onu taklit etmeye çalışırlar. Dolayısıyla meşru dairede resim yapmak azap sebebi değil aksine Allah'ın sanatının takdir edilmesinin bir şeklidir.

Yine kimi hadislerde şairin şeytan olduğu iddiası yer alır.⁷¹² Şiir de benzeri birçok uğraşa olduğu gibi insanların duygularını aktarmalarının bir aracıdır. Allah sevgisini, peygamber sevgisini ve Allah'ın yaratma sanatına duyulan muhabbeti ifade eden birçok şiir yazılmıştır. Şeytan olan birisi bu sevgileri böylesine içten ifade edebilir mi? Yine bazı rivayetlerde çalgı aletlerinin de haram olduğunun iddia edildiği görülmektedir.⁷¹³ Dolayısıyla

710 Buhari, Büyü 104; Müslim, Libas 99, (2110); Nesai, Zinet 112, (8, 212, 214).

711 Buhari, Ta'bir 45; Ebu Davud, Edeb 96, (5024); Tirmizi, Rü'ya 8, (2284).

712 Buhari, Edeb, 92; Müslim, Şiir 7, (2257); Ebu Davud, Edeb 95, (5009); Tirmizi, Edeb 71, (2855).

713 Buhari, Eşribe 6; Tirmizi, Fiten 39, (2211).

çalgı aletleri kullanılarak gerçekleştirilen her türlü sanatsal faaliyetin de hadis rivayetlerinden onay alamadığı açıktır. Oysa Kuran'da çalgı aletlerini kullanmanın yasak olduğuna dair bir ifade yer almaz. Dini konularda neden sadece Kuran'ın esas alınması gerektiği ve bunun önemi hemen her konuda açıkça kendisini göstermektedir.

Allah kendi sanatını ve gücünü kimi zaman dünyamızın hareketlerinde, kimi zaman yağmurda, kimi zaman bir kuşun ötüşünde, kimi zaman bir menekşenin renklerinde gösterir... Aynı şekilde bir müzik parçası, bir heykel, bir resim de Allah'ın sanatının, ilminin, gücünün göstergeleridir. Her şeyi yaratıcısı olan Allah, evrendeki madde potansiyelinin yaratıcısı olduğu gibi, bu maddelerin arka arkaya gelip herhangi bir şey oluşturmalarında rol alan fizik, kimya, biyoloji kanunlarının da yaratıcısıdır. Kuran'da Allah'ın yarattığı her şeyi güzel yarattığına,⁷¹⁴ en güzel isimlerin (Esmâül Hüsnâ) Allah'a ait olduğuna⁷¹⁵ ve kötülükle iyiliğin bir olmaması sebebiyle kötülüğün en güzel olan tavırla ortadan kaldırılmasına⁷¹⁶ vurgu yapılmıştır. Dolayısıyla sanat ve güzelliğin felsefesi olan estetiğin, güzellik ve mükemmelliğin kaynağı olan Allah tarafından yaratılmış olan evrende, doğada, tüm canlılarda ve insan tarafından üretmiş olan tüm sanatlarda görülüp takdir edilmesi gerekir.

İnsanlar Allah'ın yarattığı fizik ve kimya kanunları çerçevesinde demire şekil verir, fizik kanunları çerçevesinde oluşturulan makinelerle, matematiksel hesaplarla birleşimler yapar ve arabalar, uçaklar ortaya çıkar. Bunları yapan insan, Allah'ın yarattığı gözleri, beyni ve elleriyle, Allah'ın yarattığı hammaddelele, Allah'ın yarattığı kanunlar çerçevesinde birleşimler yaptığı için; insanın arabayı, uçağı ve her şeyi icadı, aslında insanın, Allah'ın evrenin içine sakladığı potansiyelleri keşfidir.

---

714 Secde 7

715 Bakınız: Araf 180, İsra 110, Haşr 24

716 Fussilet 34

Aynı şekilde bir müzik parçası; çalındığı enstrümanlarının hammaddesinin ve kendisini meydana getiren notalar ile kelimelerin, potansiyel olarak meydana çıkabilecek olmasıyla, zaten evrende mevcuttur. Müzisyen, Allah'ın yarattığı evrende zaten mevcut olanı keşfeder ve besteler yapar; bunları çalar ve söyler. Evrenin her noktasında Allah'ın varlığının delillerini bulmayı bilen akıl, baktığı kadar görmeyi de bilen göz; müzikte olsun, herhangi bir sanat eserinde olsun Allah'ın varlığının delillerini ve Allah'ın yaratışının güzelliklerini görür.

Kuran-ı Kerim'in hiçbir yerinde müziğin, heykelin ve resmin yasaklandığına veya kötü bir uğraş olduğuna dair tek bir izah yoktur. Oysa mezhepler, Allah'ın yaratışındaki güzellikleri, hayatın neşesi, tadı, Allah'ın insanlara rahmeti olan sanatın birçok dalını yasaklamak istemişlerdir. Hâlbuki Kuran'da yasaklanmayan her şey serbesttir. Yasak istisnadır, bir yasağın geçerliliği için Allah'ın bir emri, yani Kuran ayeti olması gerekir. Müzik, heykel, resim ve şiirin yasaklığına dair hiçbir ayetin olmaması, bunların serbestliği için yeterli delildir. Ayrıca bunların serbest yani helal olduğuna dair herhangi bir izaha gerek yoktur; tıpkı patlıcan yemek için özel bir ayete gerek olmadığı gibi. Kuran'da patlıcanın haram olduğuna dair hiçbir izah olmaması yeterlidir, ayrıca patlıcan yemenin helal olduğuna ilişkin, "patlıcan yiyebilirsiniz" diye bir açıklamaya ihtiyaç yoktur.

Aslında Peygamberimizin müzik dinlediğine, müziği teşvik ettiğine dair de rivayetler vardır. Fakat kimi mezheplerin, yasaklayıcı hadislerin etkisinde kaldıkları görülmektedir. Bu arada vurmalı sazlarla müziğin helal olduğu, telli ve üflemeli sazların ise haram olduğuna dair mantık dışı birçok izah da mezheplerin temel dini kaynak diye sundukları kitaplarında yer almaktadır. "Peygamber zamanında def çalınıyor ve Peygamber de dinliyormuş, demek ki def, darbuka gibi vurmalı sazlar helal; telli, üflemeli sazların ise hepsi haramdır" türünden

son derece sığ bir bakış açısıyla meseleye yaklaşan mezhepler, bu yaklaşımları sebebiyle dinde olmayan haramlar üretmişler. “Peygamber zamanının ve yöresinin müziği, def tipi aletlerle yapılıyorsa, değişik kültürlerin kullandığı üflemler ve vurmaları da helaldir” şeklinde basit bir mantığı bile çıkartamamaları, mezhep savunucularının kendi kültürlerini din diye öne sürme gayretlerini göstermektedir. Sonuç olarak, her konuda olduğu gibi müzik konusunda da Kuran’ın dinin yeterli ve tek kaynağı olarak görülmemesi, mezhepler arasındaki çelişkili ve Kuran’a uygun olmayan izahların ortaya çıkmasına sebep olmuştur.

Heykele neredeyse tüm mezhepler, müzikten çok daha şiddetli bir şekilde karşı çıkmışlardır. Bazı yöneticilerin, tarihsel bir vaka olarak, putperestliğe yol açacağı endişesinden dolayı heykele karşı bir tavır koymuş olmaları mümkündür. Fakat böylesi, Kuran’da yer almayan bir tavır, ancak tarihsel bir yaklaşım olarak değerlendirilmeli ve bu tip yaklaşımlar dinin evrensel hükümleri gibi görülmemelidir. Heykele putperestliğe yol açtığı için karşı çıkıldığı söylenir. Böyle düşünülürse Hindular ineğe tapmaktadırlar, bu durumda bütün inekleri yasaklamamız mı gerekmektedir? Mecusiler ateşe tapıyor diye, Peygamberimiz bütün ateşlerin söndürülüp bir daha ateş yakılmamasını emretmiş midir? Güneşe tapanlar olduğu için hiç güneş görmeyen kapalı bir yerde yaşamak düşünülebilir mi? Dolayısıyla hiç kimsenin İslam’ın heykele tapma yasağını, sanatsal bir faaliyet olarak heykel yapma yasağına çevirme hakkı yoktur.

Bazı insanların ve toplumların heykellerden putlar edinmiş olması bizim heykele değil putperestliğe karşı çıkmamızı gerektirir. Hinduizmde ineğin, şintoizmde güneşin tanrısallaştırıldığı görülür ama buna rağmen ineğin sütünü içmeyi terk etmez, güneşin faydalarını inkâr etmeyiz. Çünkü karşı çıkılacak olan inek ya da güneş değildir. Allah’a özgü olan niteliklerin başka varlıklara verilmesine karşı çıkmak gerekir. Dolayısıyla

heykel ya da resim gibi sanatların dini açıdan uygun olmadığına iddia edilmesi söz konusu değildir. Yine şayet bir şarkının sözlerinde İslam inancı açısından uygunsuz ve kabul edilemez ifadeler varsa bir Müslüman'ın o şarkıyı dinlememesi ve o şarkının sözlerini eleştirmesi gerekir; o şarkıdan hareketle müziğe düşmanlık etmesi ya da müziği eleştirmesi değil.

Kuran'da hiçbir sanat dalı yasaklanmamışken, üstelik heykeller, İslam peygamberi olan Hz. Süleyman'ın saltanatının bir ihtişamı olarak gösterilmişken, bu ayetin beyanına rağmen, heykel ya da resim için "haram" demek mümkün değildir: **Ona dilediği şekilde kaleler, heykeller, havuzlar gibi çanaklardan, yerinden kalkmayan kazanlardan ne dilerse yaparlardı. Ey Davud ailesi, şükrederek çalışın. Kullarımdan şükredenler azdır.** (Sebe 13)

Kuran'da heykel, gücün ve güzelliğin bir göstergesi olarak sunulurken heykele hangi gerekçe ile karşı çıkılır? Acaba Hz. Süleyman dini konularda yeterince titiz değil miydi ki heykeller yaptırdı? Yoksa bu iddiaları ortaya atanlar, Hz. Süleyman'dan daha mı dindarlar? Ya da Hz. Süleyman onlardan daha mı günahkâr?

İslam'ı yanlış tanıtır insanların dinden uzaklaşmasına sebep olanlar, kendilerine inananları müzik, heykel ve resim gibi Allah'ın kulları için yarattığı güzelliklerden mahrum etmektedirler. Oysa Allah, Kuran'da şöyle buyurmaktadır: **De ki: Allah'ın kulları için çıkardığı süsü ve güzel rızıkları kim haram etti? De ki: Bunlar dünya hayatında iman edenler içindir, kıyamet günü ise yalnızca onlarındır. Bilen bir topluluk için Biz ayetleri böyle detaylandırırız.** (A'raf 32)

Allah'ın kulları için yaratmış olduğu güzelliklerden yararlanmak ve bütün nimetleri için Allah'a şükretmek varken dinde olmayan kabuller sebebiyle Allah'ın helal kıldıklarını haram kılmak, İslam inancı açısından kabul edilebilir değildir: **Ey iman edenler, Allah'ın sizin için helal kıldığı güzel şeyleri haram**

kılmayın ve haddi aşmayın. Allah haddi aşanları sevmez. (Maide 87). De ki: Size ne oluyor ki Allah'ın size rızık olarak indirdiği şeylerden bir kısmını haram, bir kısmını helal yapıyorsunuz? De ki: Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz? (Yunus 59)

Sanat dallarına yönelik düşmanca yaklaşımın İslam'dan değil yanlış din anlayışına sahip kişilerden ve bu konularda üretilmiş olan rivayetlerden kaynaklandığı son derece açıktır. Şayet tarihten günümüze dinde olmayan haram ve yasaklar üretilmemiş olsaydı muhtemelen İslam'ın güzelliklerini ifade edecek birçok sanat eseri ve müzik çeşidi üretilebilir dünya çapında birçok Müslüman sanatçı, müzisyen, ressam ve heykeltıraş yetişebilirdi.

İSLAM, ÇEVREYE VE DOĞAYA KARŞI DUYARSIZ BİR DİN DEĞİLDİR

İslam dini, insanlığı ilgilendiren bütün temel konulara karşı duyarlı olan ve insanlara farkındalık kazandırmayı amaçlayan bir dindir. İslam dini, ruhsal temizlik ve arınmışlıkla birlikte bedensel ve çevresel temizliğe de son derece önem verir. İçinde yaşadığımız çevre ve doğa Allah'ın insanoğluna emanetidir. Allah insanı topraktan yaratmış ve onu toprağı imar edecek yetenekler ile donatmıştır: **Sizi topraktan inşa eden ve size orayı imar etme yeteneğı bahşeden O'dur.** (Hud 61)

Oysa insan, varoluş amacını unutarak kendi elleri ile yapıp ettiklerinden dolayı karada ve denizde bozgun çıkmasına sebep olmuş ve Allah'ın emanetine gerektiğı gibi sahip çıkmamıştır: **İnsanların kendi elleriyle yaptıkları yüzünden karada ve denizde bozgun çıktı. Yaptıklarının bir kısmını kendilerine tattırmaktadır ki vazgeçsinler.** (Rum 41). Ayetten de görüldüğü gibi belki vazgeçer ve gerçeğı görürüz diye, kendi ellerimizle doğaya verdiğimiz zararların bir kısmına maruz kalmaktayız.

Kuran-ı Kerim'de, Dünya'nın bir ölçü ve denge içinde var edildiğı, o dengede azgınlık etmememiz gerektiğı ve yeryüzünün tüm canlılar için yarattığı hatırlatılmaktadır. Dolayısıyla çevre konusunda sadece insanlara değil tüm canlılara karşı sorumluluklarımız olduğunu bilmemiz gerekir: **Ve gök. Yükseltti onu. Ve koydu şaşmaz ölçüyü, mizanı. Azgınlık etmeyin ölçü ve tartıda, saptırmayın mizanı. Ölçüyü titizlikle, adaletle koruyun ve hüsrana araç yapmayın mizanı. Yeryüzünü tüm yaratıklar için yarattı.** (Rahman 7-10)

İnsanoğlu yüzyıllardır çevresine ve doğaya verdiği zararların bedelini ödemektedir. Kişisel hırslarla, daha çok kazanmak arzusuyla, tembellikle, sorumsuzlukla doğaya zarar verenler, kendilerinin doğanın bir parçası olduklarını ve verdikleri zararın kendilerine döneceği gerçeğini göz ardı etmişlerdir. Yüzlerce yıldır çevreye verdiği zarardan çok çeken insanoğlunda (en azından önemli bir kısmında) bir çevre bilincinin oluşması çok yeni sayılır. 1970’li yıllardan sonra dünyada çevremizle ilgili hissedilir derecede bir duyarlılık oluşmuş ve bu olgu çevre bilimi (ekoloji) adıyla bilimsel platformda yoğun bir şekilde ele alınmaya başlanmıştır.

Çevre bilincinin hiç olmadığı bir dönemde ve yerde, Kur’an’ın; insanların kendi elleriyle yaptıkları yüzünden karada ve denizde bozgun çıkacağını, bunun sonuçlarının yine insanoğluna zarar vereceğini söylemesi ve bu konunun önemine dikkat çekmesi son derece anlamlı ve değerlidir. Günümüzde doğa üzerinde hoyratça tasarruflar yapamayacağımızı, eğer bunu yaparsak bedelini en ağır şekilde ödeyeceğimizi iyice tecrübe etmiş bulunuyoruz. Ayrıca her insanın çevresine verdiği zararların ve sebep olduğu kirliliklerin tüm yeryüzüne zarar verdiği de artık bilinen bir gerçektir. Bu yüzden hiç kimse bu konuda “Ben dilediğim gibi davranırım. Her koyun kendi bacağından asılır” diyemez. Doğa hepimize Allah’ın bir armağanı ve aynı zamanda emaneti olduğuna göre, ona zarar verenlere engel olmak ve bu konuda farkındalık oluşturmak, hepimizin ortak görevidir.

Çevreye Verilen Zararlar

Çevre kirliliğinin doruğa ulaşmasında 19. yüzyıldaki Sanayi Devrimi’nin büyük etkisi olduğu doğrudur. Fakat çevre kirliliği ilk olarak bu tarihte başlamamıştır. Çevre kirliliği, çok eski çağlardan beri vardır. Çevre biliminin ve ciddi bir ekolojik bilincin oluşması ise yenidir. Örneğin ormanların bilerek

yakılması çağlar boyunca insanoğlunun çevreye verdiği zararın bir örneğidir. Orman yangını, insanların sık sık yakalandığı sinüzit ve antrakoz (akciğerlerde siyahlaşma) gibi hastalıkların başlıca nedenidir. Ancak bunu yapan insanların çoğu, bu hastalıkların sebebinin, doğaya kendi elleriyle verdikleri zararlar olduğunun farkında değiller.

19. yüzyıl sanayileşmesinde ise ortaya çıkan tablo korkunçtur. Tüm sanayi bölgelerinde metalürji ve demir çelik kurulumları karaları, suları, havayı kirlettiler. Charles Dickens'ın romanları, Friedrich Engels'in yazıları, Londra'nın kirlenmişliğinin kitaplardaki en bilinen delilleridir. 1930'da hava kirliliğinden Belçika'nın Mosa Vadisi'nde 63 kişi öldü. 1952 yılında ise Londra'da yaşanan felaket çok daha büyüktü. İnsanların doğayı tahribinin bir sonucu olarak 4000'i aşkın kişi nefes alma zorluğundan öldü.

Günümüzde de durum pek parlak değil. Belki böyle toplu ölümlere rastlanmıyor ama Dünya Sağlık Örgütü'nün açıklamalarına göre bir milyarı aşkın insan hava kirliliğinin doğrudan tehdidi altındadır. Yıllarca toplanan çöplerin denizlere dökülmesi sonucunda bu pislikten insanların ve diğer canlıların ne kadar zarar gördüğünü tespit etmek ise mümkün değil. Üstelik günümüzde de denizlere çöp dökülmeye devam edilmekte. Gerek denizaltı canlılarını öldüren, gerekse vücutlarında zararlı maddeler birikmesine yol açan deniz kirliliği, sonuçta yine insanoğluna zarar vermektedir. Oysa denizler de Allah'ın rahmeti sonucu insanın ihtiyaçlarını görebilecek uygunlukta yaratılmıştır: **O'nun kanunu sayesinde orada gemiler yol alabilsin diye, yine O'nun lütfundan payınıza düşeni elde edip de şükredebilesiniz diye denizi sizin için bir yasaya bağlayan Allah'tır.** (Casiye 12)

Günümüzde, tüm bu kirliliklerin kanser gibi birçok hastalıkta önemli etkisi olduğu kabul edilmektedir. Yolda seyir halindeyken araçlardan yollara atılan çöpler, piknik sonrası

ormanlık alanlarda ya da nehir ve deniz kenarlarında bırakılan atıklar, çevreye ve canlılara tahmin edilemeyecek kadar fazla zarar vermektedirler. Görüldüğü gibi insanlık tarihinde insanoğlunun en büyük düşmanlarından biri çevre kirliliğidir. Kuran'ın, çevre bilincinin oluşmadığı bir dönemde bu konuya dikkat çekmesi hem çok önemli hem de bu konuda duyarsız kalamayacağımızın bir göstergesidir.

Kuran, insanların elleriyle yazılan kitaplar gibi, kendi toplum bilincinin, sosyolojik yapısının ve aktüel sorunlarının etkisiyle yazılmamıştır. O, bütün zamanların ve bütün insanların Rabbi olan Allah'tandır. Bu yüzden Kuran kendi döneminde var olmayan bilgileri, geçmişin olduğu kadar, geleceğin de sorunlarını aktarır.

Kuran-ı Kerim, vahyedildiği yedinci yüzyıldan itibaren insanları bu konuda duyarlı olmaya davet etmiştir. Doğa hepimize Allah'ın bir armağanı ve aynı zamanda emaneti olduğuna göre, ona zarar verenlere engel olmak ve bu konuda insanları uyarmak, hepimizin ortak kulluk görevidir.

Yere ekmek atmama, yerdeki ekmeğe basmama ve onu yerde kaldırma gibi hassasiyetler gösterdiğimiz kadar yere çöp atmama hassasiyeti de göstermemiz, ibadet ettiğimiz yerleri temiz tutma hassasiyeti gösterdiğimiz kadar da yaşadığımız çevreyi temiz tutmamız gerekir. Gerçek anlamada yerine getirilen ibadetler, insanı güzel ve temiz kılar. İnsanın da çevresini güzel ve temiz kılmasını sağlar.

İbadet yerlerimize çöp atmayı ya da tükürmeyi aklımızdan bile geçirmez ve biri bunu yapmaya kalsa onu uyarır ve buna engel oluruz. Aynı şekilde sokaklara çöp atmayı ya da tükürmeyi de aklımızdan dahi geçirmeyecek kadar titiz ve dikkatli olmamız, bunu yapanları uyardığımız ve engel olmamız gerekir.

İçinde yaşanan çevrenin temizliği, güzelliği ve kalitesi, o çevrede yaşayan insanların en başta insanlığının sonra da

duyarlılığının bir göstergesidir. Yaşadığımız dünyayı ve içindeki canlılarıyla çevremizi Allah'ın bizlere vermiş olduğu bir emanet olarak bilmeli, bu duyarlılığı gösteren ve çevre bilincinin oluşması için çalışan tüm kişi ve kuruluşları dini bir görevi yerine getirme bilinci ile desteklemeliyiz.⁷¹⁷ İslam dininin en temel hedef ve amacı önce Allah'a sonra da Allah'ın tüm yarattıklarına karşı görev ve sorumluluklarımızı hatırlatarak bizi sorumluluk sahibi ve duyarlı bir insan kılmaktır. Allah'ın yaratmış olduğu güzelliklere sahip çıkmak, Allah'a duyulan saygı ve minnetin bir göstergesi olacaktır.

---

717 Ülkemizde "Çöpüne Sahip Çık Vakfı" (www.cscvakfi.org) ismi ile yeni kurulan bir vakıf var. Bu konuda duyarlılık oluşturmak için vakıfların kurulması son derece önemli ve memnuniyet verici.

İSLAM, HAYVAN HAKLARINI YOK SAYAN BİR DİN DEĞİLDİR

İslam'ın barış, esenlik, güven ve huzur gibi anlamalara geldiğine dikkat çekilmişti. Müslüman da barışı, adaleti, merhameti, iyi, güzel, erdemli ve ölçülü olanı esas alan kendisine güven ve saygı duyulan nitelikli insandır. Dolayısıyla bu güveni, adalet ve merhameti sadece kendi türünden olan insanların değil tüm canlıların görmesi gerekir.

Hayvanlar Allah'ın yaratma sanatının birer nişanesi ve Allah'ın lütfu olarak hem doğaya hem de hayata anlam ve güzellik katan varlıklardır ve ayetin ifadesi ile onlardan alınacak ibretler vardır: **Muhakkak hayvanlardan alacağınız ibretler vardır.** (Nahl 66)

Allah'ın lütfu olarak yarattığı canlılarda insanlar için ibretlerin yanında nimetler de vardır: **Ve hayvanları da O yarattı: Sizi ısıtan giysileri onlardan temin ediyorsunuz. Daha başka yararlarının yanında onlardan elde ettiğiniz besinleri de yiyorsunuz.** (Nahl 5). **Yine, evcil hayvanlarda da sizin için elbet bir ibret vardır: onların karınlarında bulunan süttten size içiriyoruz ve sizin için onlarda birçok yarar bulunuyor; üstelik onlar sayesinde besleniyorsunuz.** (Mü'minun 21) Allah tarafından yaratılmış olmaları ve bize olan fayda ve güzellikleri sebebiyle onlara eziyet etmekten uzak durmak ve merhamet ile davranmak gerekir.

Bugün maalesef tüm dünyada hayvanlara karşı acımasızca şiddet uygulanmakta, doğal yaşam ortamları ortadan kaldırılmakta, zevk için eziyet edilmekte, vahşi şekilde öldürülmekte ya da birçok türün tükenmesine sebep olunacak şekilde hatalar

yapılmaktadır. Oysa bu gezegen içindeki tüm canlıların evi ve yurdudur. İnsanın yaşam hakkı olduğu gibi diğer canlıların da yaşam hakları vardır. İnsan dediğimiz varlığın içinde bulunduğumuz gezegeni daha yaşanır ve güzel kılmaması gerekirken bizzat insanın kendisi hırsları, bencillikleri, doyumsuzlukları ve merhametsizlikleri sebebiyle hem kendi türüne hem de diğer canlılara yaşanılmaz kılmaktadır dünyayı. Bir insanın, insan olsun hayvan olsun başka bir canlıya davranışı en başta kendi insanlığını ortaya koyan bir ölçüdür. Eğlence olsun diye canlılara zarar vermek, insanlıktan nasibi olamayanların harcıdır.

Allah, bir lütuf olarak hayvanları bize boyun eğdirmiş ve kendilerinden yararlanabileceğimiz birçok güzellikle donatmıştır onları: **Şimdi onlar, kendileri için kudretimizin bir nişanesi olarak evcil hayvanlar yarattığımızı ve bu sayede onlara sahip olabildiklerini de mi görmezler? Dahası onları emirlerine amade kıldık ki, bir kısmına binsinler, bir kısmını da yesinler ve onlardan başkaca da yararlınsınlar ve içecek (süt) sağısınlar. Hâlâ şükretmeyecekler mi?** (Yasin 71-73)

Hayvanların insanlara faydaları saymakla bitmez. Çeşitli besinleri elde ettiğimiz hayvanlardan, üzerlerine binerek yolculuk ettiklerimize ya da güvenlik için bekçilik edenlere kadar etinden, sütünden, gücünden, yününden ve güzelliklerinden istifade ettiğimiz canlılara karşı merhametli olmamız gerektiğini bilmeliyiz. Ayetlerde Allah'tan bir lütuf olarak hayvanların faydalarına dikkat çekildiği görülmektedir: **Ve evcil hayvanları da O yarattı: Sizi ısıtan giysileri onlardan temin ediyorsunuz. Daha başka yararlarının yanında onlardan elde ettiğiniz besinleri de yiyorsunuz. Bir güzellik de vardır onlarda sizin için: Sabah saldıgınız sırada, akşam topladıgınız sırada. Kendinizi sıkıntıya sokmadan ulaşamayacağınız nice mekânlara yüklerinizi onlar taşır. İyi bilin ki Rabbiniz gerçekten çok şefkatli, pek merhametlidir. O,**

atları, katırları ve merkepleri hem kendilerine binesiniz, hem de (hayata) güzellik katmak için yarattı ve daha sizin bilmediğiniz nice şeyleri de yaratacak. (Nahl 5-8)

Hayatımızı kolaylaştıran, bize katkı ve fayda sağlayan, güzellikleri ve işlevleri ile Allah'ın üstün sanatına kanıtlar sunan hayvanlara karşı duyarlı olmalı, onların bize sunduğu faydalar gibi biz de onlara iyi davranarak, yiyeceklerini ve içeceklerini en güzel ve temiz şekilde zamanında vererek, onları gereğinden fazla yormayarak ve haklarını gözeterek Allah'ın bize olan rahmetine nankörlük etmememiz gerekir. Bütün insanlar gibi hayvanlar da Allah'ın yarattığı ve O'na ait olan canlılardır. Şüphesiz Allah, yarattığına ve kendisine ait olana nasıl davrandığımızın hesabını soracaktır. Allah'ın nimetine nankörlük etmemek gerekir:

Size içinde huzur ve sükûn duyacağınız sabit meskenler (inşa etme yeteneği) veren; yine size hayvanların derilerinden konup göçerken kolayca taşıyacağınız seyyar mekânlar (yapma yeteneğini) kazandıran; onların yünlerinden, kürklerinden, kıllarından hem dayanıklı temel eşyalar hem de sınırlı süre kullanılan dayanıksız tali eşyalar (üretim yeteneğini) veren de Allah'tır. (Nahl 80)

Öte taraftan hayvanlar ve yaratılış amaçlarına uygun olarak sahip oldukları özellikleri, Allah'ın sanatına tanıklık etmek ve bu eşsiz sanata olan hayranlığı hissetmek isteyen inananlar için üzerlerine düşünme ve Allah'a şükretme vesilesidir. Bu konuda birçok ayet örnek olarak gösterilebilir: **Peki, kuşlar üzerinde hiç mi gözlem yapmazlar? Onlar göğün boşluğunda (uçarken, ilahi yasalara) boyun eğmişlerdir. Onları orada tutan (yasayı) Allah'tan başka kimse (koyamaz). Hiç şüphesiz, inanıp güvenen bir toplum için bunda da mutlaka alınacak dersler vardır.** (Nahl 79). **Sen (ey insan)! Göklerde ve yerde bulunan her bir varlığın -kanat çırpın kuş katarlarına varana dek- Allah'ın yüce kudretini dillendirdiğini**

fark etmez misin? Doğrusu onların hepsi de, O'na teslim olmayı ve O'nu yüceltmeyi bilmektedir; Allah onların hareketlerini de çok iyi bilmektedir. (Nur 41)

Allah'ın lütfu olarak yaratmış olduğu hayvanlardan yararlanmak aynı zamandan şükür sebebidir: ...**Başta gemiler ve hayvanlar olmak üzere, bindiğiniz her şeyi var eden O'dur. Onların sırtlarına binip doğrulmanız, sonra doğrulduğunuz zaman, Rabbinizin nimetini zikretmeniz ve: "Bunlara bizim için boyun eğdiren (Allah) ne yücedir, yoksa biz bunu (kendi hizmetimize) yanaştıramazdık" demeniz için.** (Zuhruf 12-13)

Yine tarihi kaynaklardan gelen, hem Kuran'a hem de Kuran'ın bize tanıttığı Hz. Peygamberin örnek yaşamına uygun olacak şekilde Peygamberimizin hayvanlara karşı duyarlı ve hassas olmamız, onları çok fazla yüklenmememiz, yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını karşılamamız, eziyet etmememiz, iyilik ve güzellikle davranmamız ve hayvanlara iyilik ve merhamet ile yaklaşmanın Allah katında güzel karşılıkları olacağına dair yaklaşımları olduğu görülmektedir. Dolayısıyla gerek Kuran ayetlerinden gerekse o ayetleri en güzel şekilde hayatına yansıtarak insanlığa örnek olmuş Peygamberimizin hayatından hareketle İslam inancının daha yedinci yüzyılda hayvan haklarını gündeme getiren ve bu konuya dikkat çeken bir inanç sistemi olduğu anlaşılmaktadır.

Yine sosyal psikoloji ve hayvan psikolojisinin öncüsü olarak gösterilen El Cahız (ö.868) gibi birçok Müslüman bilim insanının hayvanlar üzerine araştırma ve incelemeler yaptıkları bilinmektedir. Cahız'ın karıncaların sosyal yaşamını ve örgütlenmesini incelediği, çeşitli hayvanların iletişimleri ve psikolojileri hakkında yazılar yazdığı görülmektedir. Besin zincirine dikkat çeken ve onun önemine ilk defa vurgu yapan biyolog, Cahız'dır. Yedi ciltlik *Kitâbü'l Hayevân* isimli meşhur eserinde 350 hayvanı tarif eden Cahız, çevrenin bir hayvanın hayatta

kalma olasılığına etkilerini incelemiş, çevre koşullarının belirli bir topluluğun bireylerinin fiziksel karakteristiklerini nasıl belirleyebileceğini anlamaya çalışmıştır. Özellikle dokuz ve on ikinci yüzyıllar arasında İslam bilginleri tarafından birçok zooloji kitabı kaleme alınmış ve hayvanlar âlemi detaylı bir şekilde incelemeye tabi tutulmuştur.

Öte taraftan Kuran'daki bazı surelere, sure içinde konu edilmeleri sebebiyle kimi hayvanların isimlerinin verildiği görülmektedir. Bakara (İnek), En'am (Sığır-Davar), Nahl (Bal arısı), Neml (Karıncı), Ankebut (Dişi Örümcek) ve Fil (Fil) sureleri bunlara örnektir. Yine bunlar dışında da çeşitli hayvanların isimleri Kuran'da geçmektedir.

Kedi, köpek ve kuşlar gibi etrafımızdaki canlılara karşı da duyarlı ve ikram sahibi olmak gerekir. İnsanları rahatsız etmeyecek ve tehlikeye sokmayacak şekilde doğal yaşam imkânları kendilerine sağlanmalıdır. Bir toplumun medeniliği ve gelişmişliğinin temel göstergelerinden biri canlılara, çevreye ve eşyaya nasıl davrandığıdır. Öte taraftan ayetin ifadesi ile bu gezegen sadece bizim için değil Allah tarafından yaratılan tüm canlılar için de yaratılmıştır. Üstelik her bir canlı türü insan türü gibi bir ümmet bir âlemdir: **Yeryüzünde hiç bir canlı ve iki kanadıyla uçan hiç bir kuş yoktur ki, sizin gibi ümmetler olmasın.** (En'am 38)

Hayvan sever kişilerin bakımını üstlenmek üzere daha yavruyken evine aldığı evcil hayvanları heveslerinin geçmesi ya da başka sebeplerden dolayı sokaklara bırakmaları da doğru değildir. Bakımı üstlenilemeyecek canlıları ya hiç eve almamak ya da eve alınmışlarsa onlara ve onlardan doğacak yavrulara bakmak veya uygun yerlere yerleştirmek gerekir. Canlılar, oyuncak mağazasından alınan ve heves alındıktan sonra depoya kaldırılan ya da çöpe atılan oyuncaklar gibi değildir. Dolayısıyla sokağa atıp terk etmek doğru değildir. Bu konuda da hassas ve duyarlı olmak gerekir.

Merhametli olan her insan evcil hayvanları sevecektir. Ancak bazı insanlar hayvanları sevmelerine rağmen yine de çeşitli özel sebeplerden dolayı onlardan korkup çekinebilmektedir. Bu yüzden başkalarının özel alanını ya da durumunu ihlal etmeyecek şekilde kimseye rahatsızlık vermeden ve gerekli güvenlik tedbirleri alınarak hayvanlar kontrol altında tutulmalıdırlar.

Dini açıdan bazı hayvanların evde beslenmelerinin haram olduğu ya da kimi hayvanların şeytan olduğuna dair inanç ve kabuller, tamamen Kuran dışı rivayet kaynaklarına dayanmaktadır. Bazı hadis rivayetlerinde çeşitli hayvanlar ile ilgili akıl almaz iddialarda bulunulmuş ve özellikle köpekler başta olmak üzere kimi hayvanlar şeytan olarak tanımlanmışlardır. Bu türden iddiaların Kuran'da en ufak bir izine dahi rastlamak mümkün değildir. Aksine özellikle köpek ile ilgili ayetler hep olumlu şekilde kullanılmıştır. Her ne kadar örneğin karganın fasık olmasından kastedilen şeyin ziraat ürünlerine zarar vermesi olarak yorumlanmaya çalışılsa da genel olarak hadis rivayetlerinde, Kuran'da hiçbir temeli ve örneği olmadığı şekilde bazı hayvanlar ile ilgili akıl almaz ifadeler kullanıldığı görülmektedir. İşin acı tarafı ise bu türden ifadelerin Peygamberimize iftira edilerek onun ağzından çıktığının iddia edilmiş olmasıdır.

Güvenilir kabul edilen hadis kitaplarında şeytan oldukları için tüm kara köpeklerin öldürülmesi gerektiği, av ve çoban köpeği dışında köpek besleyenin ecriden her gün iki kıratlık eksilme olacağı,⁷¹⁸ av ve çoban köpeği dışında bütün köpeklerin öldürülmelerinin gerektiği,⁷¹⁹ içerisinde köpek ve suret bulunan eve meleklerin girmeyeceği,⁷²⁰ karganın fasık olduğu,⁷²¹

718 Buhari, Sayd 6; Müslim, Müsakat 50, (1574); Tirmizi, Ahkam 4, (1487).

719 Buhari, Bed'ü'l-Halk 14; Müslim, Musakat 45, (1570); Tirmizi, Sayd 4, (1488); Nesai, Sayd 9, (7,184).

720 Buhari, Libas 92; Müslim, Libas 102.

721 Buhari, Bed'ü'l-Halk 16, Cezau's-Sayd 7; Müslim, Hacc 66-67, (1198); Tirmizi, Hacc 21, (837); Nesai, Hacc 113, (5, 208).

devenin şeytan,⁷²² siyah köpeğin şeytan,⁷²³ güvercinin şeytane⁷²⁴ olduğu iddia edilmiştir. Görüldüğü gibi Kuran'da hiçbir temeli olmamasına rağmen Allah'ın yaratma sanatının birer örneği olan hayvanlar ile ilgili akıl almaz ve yakışsız ifadelerde bulunulmuştur.

Bu türden rivayetlerin Kuran'a uygunsuz olduğu ve Allah'ın yaratmış olduğu canlılar ile ilgili akıl almaz iddialarda bulunduğu açıktır. Bir köpeğin siyah renkli olması Allah'ın onu o renkte yaratması sebebiyledir. Kendi iradesi ile seçmediği bir renk sebebiyle rivayetler tarafından şeytan ilan edilmesi kabul edilebilir değildir. Üstelik köpek, her zaman insana yakın bir dost ve koruyucu olmuş bir yoldaştır. Allah'ın yarattığı bu türden hayvanların öldürülmeleri değil aksine gözetilmeleri gerekir. Dolayısıyla evde herhangi bir hayvanı beslemek dini bir konu ya da yasak değil, kişilerin tercihine kalmış bir meseledir.

---

722 Ebu Davud, Salat 25, (493).

723 Müslim, Salat 265, (510); Ebu Davud, Salat 110, (702); Tirmizi, Salat 253, (338); Nesai, Kible 7, (2, 63); İbn Mace, İkametu's-Salat 38, (952).

724 Ebu Davud, Edeb 65, (4940); İbn Mace, Edeb 44, (3766).

SÖZÜ BİTİRİRKEN...

Geçmişten günümüze dini konulardaki anlaşmazlık ve tartışmalar hiç bitmediği gibi bitecek gibi de gözükmektedir. Anlaşmazlıkların temelinde bilgisizlik ve yöntem sorunu ya da daha doğru bir ifade ile yöntemsizlik sorunu yatmaktadır. Gelenek ve alışkanlıklar yani adetler, ayetlerin önüne geçebilmekte, Allah'a ait olan ve Allah'tan öğrenilmesi gereken din, birileri tarafından sahiplenilip çekiştirilmekte ya da Allah'a öğretilmeye kalkılmaktadır.

Aklı, varoluş anlam ve amacına yönelik olarak kullanmamak, gerektiği gibi düşünüp sorgulamamak, eleştirel bir anlayışa sahip olmamak, imanın olduğu yerde akla ve bilgiye yer olmadığını sanmak, bilginin önemini göz ardı etmek, Allah'ın ayetlerinden ders ve ibret almamak, Allah'ın ipi olan Kuran'a sımsıkı sarılmak yerine başkalarının iplerine sarılmak, yalnız Allah'a sığınıp teslim olmak yerine başkalarına da sığınıp teslim olmak, gerçeğe kapalı, bâtıla açık olmak, rasyonel olmaktan çok duygusal davranmak, Allah adına yalan uydurmak ya da uydurulan yalanlara kolayca kanmak gibi sebeplerden dolayı insanların gerektiği gibi anlamadığı, dinlemediği, bilmediği, hatta öğrenmek ve bilmek istemediği görülmektedir.

İslam'ın ne olduğunu ve ne olmadığını en güzel ve tartışmasız şekilde ortaya koyacak olan Allah'ın vahyi Kuran'dır. Çalışmamız boyunca konulara yaklaşımımız ve bakış açımız herkes gibi Kuran'daki gerçeğe uygun düştüğü oranda doğru, Kuran ile örtüştüğü oranda dini açıdan geçerli olabilir. Hiç kimsenin Allah adına konuşma hakkı ve yetkisi yoktur. Tüm bunlar, bizim anlayabildiklerimizden ibarettirler. Kuran'ın muhteşem

ayetlerine yönlendirmek, yanlış olduğuna inandığımız kabul ve inançlara dikkat çekmek ve Allah'ın ayetleri üzerinden doğru bilinen yanlışlar ile yüzleşmek için hazırlanmış bu çalışma ya da herhangi başka bir çalışma ile yetinmeyerek gerçeği doğrudan Allah'ın Kitabı olan Kuran'da aramak gerekir. Bize düşen Allah'ın ayetlerine dikkat çekmektir. Her şeyin en doğrusunu Allah bilir. Hata ve kusurlar ise bize aittir.

İnsanların tartışıp durdukları konular hakkında gelmesinde şüphe olmayan din/hüküm/hesap günü, hükmünü vererek gerçeği ortaya koyacak olan Allah'tır: **Allah, yapmakta olduklarınızı (ve nedenlerini) daha iyi bilir. Allah, kıyamet gününde, aranızda ayrılığa düştüğünüz konularda hükmünü verecektir.** (Hac 68-69)

Çünkü ayetin ifadesi ile kendi yolunda olanları da o yoldan sapanları da en iyi bilen Allah'tır: **Kuşku yok ki, kendi yolundan kimin saptığını en iyi bilen senin Rabbindir; doğru yolda gidenleri en iyi bilen de O'dur.** (Kalem 7)